Kompas

Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą

Autorzy

Patricia Brander
Rui Gomes
Ellie Ken
Marie-Laure Lemineur
Bárbara Oliveira
Jana Ondrackova
Alessio Surian
Olena Suslowa

Rysunki

Pancho

Tłumaczenie polskiej wersji

Dariusz Grzemny
Krystyna Mazur
Katarzyna Narkiewicz

Opracowanie polskiej wersji

Dariusz Grzemny

Redakcja

Patricia Brander
Ellie Keen
Marie-Laure Lemineur

Koordynacja projektu: Rui Gomes
Asystent koordynatora: Natalia Miklash

Publikacja powstała przy wsparciu
Zespołu Konsultacyjnego w składzie

Dr Elie Abouaoun
Anatoliy Azaro
Patricia Brander
Ellie Keen
Corina Michalea Leca
Marie-Laure Lemineur
Brigitte Mooljeer
Louise Nylin
Barbara Oliveira
Eunice Smith (Unesco)
Alessio Surian
Olena Suslova
Wim Taelman
Andrew Yurov

Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA
Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

Warszawa 2005

Wydanie w języku angielskim:
COMPASS. A manual on human rights education with young people
ISBN 92-871-4880-5
© Council of Europe, May 2002
Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex

Wydanie w języku francuskim:
REPRES. Manuel pour la practique de l'education aux droits de l'homme avec les jeunes
ISBN 92-871-4595-3
© Council of Europe, December 2002

Wydanie w języku rosyjskim:
КОМПАС – учебник по правозащитному образованию молодежи
ISBN 92-871-4596-1
© Council of Europe, December 2002

Wydanie w języku polskim:
Kompas. Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą
© Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA, Głogów 2004

Publikacja ta powstała w ogólnych ramach działalności Rady Europy. Nie znaczy to jednak, że instytucja ta podziela wszystkie opinie zaprezentowane przez Autorów.

Wszystkie prawa do tej publikacji należą do Rady Europy. Zabrania się reprodukowania i rozpowszechniania niniejszej publikacji w całości lub w części w jakiejkolwiek formie lub za pomocą jakichkolwiek środków, elektronicznych lub mechanicznych, w tym powielania lub wykorzystywania jakiegokolwiek innego systemu przechowywania i wyszukiwania informacji bez zgody Wydawnictw Rady Europy (e-mail: publishing@coe.int, Communication and Reaserch Directorate of the Council of Europe z powiadomieniem Europejskiego Centrum Młodzieżowego w Budapeszcie, 1-3 Zivatar utca, H-1024 Budapest, Hungry, e-mail: eycb.secretariat@coe.int).
Powielanie jakiegokolwiek materiału z tej publikacji może służyć jedynie niedochodowej działalności z zachowaniem reguł powołania się na źródło cytatu.

Rysunki Pancha są wyłączną własnością artysty. Prośba o kopiowanie powinna być skierowana bezpośrednio do niego, za wyjątkiem materiałów wykorzystanych w ćwiczeniach.

Publikacja powstała przy współpracy Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli

Konsultacje merytoryczne: Dominika Sadowska, Izabela Podsiadło-Dacewicz
Redakcja językowa: Anna Szymanowska
Opracowanie redakcyjne: Joanna Gospodarczyk, Hanna Ochinowska
Opracowanie projektu okładki wydania polskiego: Krzysztof Kiełbasiński

Wydanie pierwsze w języku polskim, Warszawa 2005
ISBN 83-87958-74-3

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
00-478 Warszawa
Al. Ujazdowskie 28
tel. 22 345 37 00, 621 30 31
fax 22 345 37 00, 621 48 00
www.codn.edu.pl
e-mail:codn.edu.pl

Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA
ul. Okrężna 21
67-200 Głogów
tel. 76 832 1804
www.szansa.glogow.org
e-mail: szansa@szansa.glogow.org

Druk: Orthdruk, Białystok

Spis treści

Przedmowa do wydania polskiego ... 6
Podziękowania ... 8
Przedmowa Sekretarza Generalnego Rady Europy do polskiej wersji Kompasu ... 9
Wstęp ... 10

Rozdział I — Edukacja na rzecz praw człowieka i Kompas: krótki przewodnik dla użytkowników ... 15
Zrozumieć edukację na rzecz praw człowieka ... 17
Czym jest edukacja na rzecz praw człowieka? ... 17
Rezultaty edukacji na rzecz praw człowieka ... 18
Wiedza, umiejętności i postawy ... 19
Całościowe podejście ... 20
Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z młodzieżą ... 20
Edukacja formalna i nieformalna ... 21
Edukacja na rzecz praw człowieka jako punkt wyjścia do działania ... 22
Międzynarodowe poparcie dla edukacji na rzecz praw człowieka ... 23
Edukacja na rzecz praw człowieka i inne zakresy edukacyjne ... 26
Świat praw człowieka ... 26
Czym jest „zagadnienie praw człowieka"? ... 26
Zagadnienia poruszone w tej publikacji ... 27
Edukacja obywatelska ... 28
Edukacja osobista i społeczna ... 29
Edukacja globalna ... 29
Edukacja międzykulturowa ... 30
Edukacja na rzecz rozwoju ... 31
Edukacja na rzecz środowiska naturalnego ... 31
Edukacja na rzecz pokoju ... 31
Edukacja prawna ... 32
Korzystanie z *Kompasu* w całej Europie ... 33
Czym jest Europa i jak jest postrzegana? ... 33
Książka dla Europy? ... 34
Europejskie marzenie ... 35
Praca z młodzieżą i reprezentacja młodzieży ... 36
Konwencja o Prawach Dziecka ... 37
Proces opracowywania książki ... 37
Korzystanie z przewodnika w różnych językach i kontekstach kulturowych ... 38
Jak korzystać z *Kompasu*? ... 40
Jak pracować z przewodnikiem ... 40
Podejścia edukacyjne ... 41
Najczęściej zadawane pytania na temat edukacji na rzecz praw człowieka ... 47
Wskazówki dla użytkowników ... 49
Wskazówki dla osób prowadzących ćwiczenia ... 51
Praca w grupie ... 51
Techniki pracy grupowej ... 52
Ogólne wskazówki dotyczące przeprowadzania ćwiczeń ... 56
Kiedy ćwiczenie nie idzie tak, jak zaplanowaliście ... 57
Radzenie sobie z konfliktami wewnątrz grupy ... 59
Kilka metod i technik wspierania pracy grupowej ... 60
Metody i techniki rozwijania umiejętności dyskutowania ... 63
Metody i techniki rozwijania umiejętności wspólnego podejmowania decyzji ... 65
Ćwiczenia podsumowujące ... 67

Rozdział 2 — 49 Praktycznych ćwiczeń i metod edukacji na rzecz praw człowieka ... 73
Lista ćwiczeń ... 74
Bariera językowa ... 75
Bingo praw ... 78
Bohaterki i bohaterowie ... 81
Czy mamy inne wyjście? ... 85
Czy mogę wejść? ... 88
Doskonały świat ... 94
Dostęp do leków ... 100
Droga do Krainy Równości ... 107
Edukacja dla wszystkich? ... 110
Elektrownia ... 116
Głosować czy nie głosować? ... 119
Historia Aszika ... 126
Horoskop ubóstwa ... 130
„Kim ja jesteśmy?" ... 135
Krok naprzód ... 138
Makah i wielorybnictwo ... 143
Minutkę! ... 151
Narysuj słowo ... 154
Nasze przyszłe losy ... 157
Niech głos każdego będzie wysłuchany ... 161
Obrońcy praw ... 165
Odegraj scenkę ... 171
Ogród z dnia na dzień ... 174
Opowieść o dwóch miastach ... 178
Pieniądze do wydania ... 188
Pierwsza strona ... 193
Po której stronie stoisz? ... 198
Porozmawiajmy o seksie! ... 202
Posiedzenie związków zawodowych ... 207
Praca i dzieci ... 212
Prawa dzieci ... 216
Przemoc w moim życiu ... 220
Różne płace ... 223
Sieć życia ... 228
Siła Internetu ... 232
Słowniczek globalizacji ... 239
Sport dla wszystkich ... 242
Sprawy domowe ... 245
Uwaga, wszystko widzimy! ... 252
W odpowiedzi na rasizm ... 255
Walka o majątek i władzę ... 261
Więzy współpracy ... 266
Wszyscy równi — wszyscy różni ... 270
Wybory ... 274
Zabawy z obrazkami ... 278
Zagraj! ... 285
Zanim nastanie jutro ... 290
Zobacz możliwość ... 294
Kalendarz praw człowieka ... 300

Rozdział 3 — Podejmowanie działań ... 303
Podejmowanie działań ... 305
Fazy podejmowania działań ... 306
Tworzenie planu działań ... 312

Rozdział 4 — Informacje o prawach człowieka ... *317*
Zrozumieć prawa człowieka ... *319*
Co to są prawa człowieka? ... *319*
Rys historyczny ... *321*
Prawa człowieka na świecie ... *323*
Jak możemy dochodzić swoich praw? ... *324*
Dylematy i nadużycia praw człowieka ... *325*
Więcej pytań ... *327*
Ewolucja praw człowieka ... *328*
Jakie posiadamy prawa? ... *328*
Prawna ochrona praw człowieka ... *333*
Podstawowe dokumenty międzynarodowe ... *334*
Egzekwowanie praw człowieka ... *337*
Czy to wystarczy? ... *341*
Działalność na rzecz praw człowieka a rola organizacji pozarządowych ... *342*
Przykłady udanych akcji ... *345*
Pytania i odpowiedzi ... *348*
Ruszmy głową ... *350*

Rozdział 5 — Wprowadzenie do tematyki ogólnej ... *353*
Bezpieczeństwo ... *355*
Demokracja ... *360*
Dyskryminacja i ksenofobia ... *365*
Dzieci ... *379*
Edukacja ... *384*
Globalizacja ... *390*
Media ... *394*
Obywatelstwo ... *398*
Pokój i przemoc ... *402*
Prawa społeczne ... *408*
Równość płci ... *413*
Sport ... *418*
Środowisko ... *423*
Ubóstwo ... *427*
Zdrowie ... *431*
Przypisy ... *436*

Aneksy — Międzynarodowe akty prawne dotyczące praw człowieka i ankieta ewaluacyjna ... *439*
Międzynarodowe akty prawne dotyczące praw człowieka ... *441*
Stan ratyfikacji najważniejszych dokumentów międzynarodowych dotyczących praw człowieka ... *441*
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (streszczenie) ... *442*
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i politycznych ... *444*
Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ... *445*
Konwencja o Prawach Dziecka (streszczenie) ... *446*
Europejska Konwencja Praw Człowieka (streszczenie) ... *447*
Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ... *448*
Europejska Karta Społeczna (streszczenie) ... *454*
Konwencja ramowa o Ochronie Mniejszości Narodowych (streszczenie) ... *455*
Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych (streszczenie) ... *456*
Ankieta ewaluacyjna ... *457*

Przedmowa do wydania polskiego

Edukacja o prawach człowieka staje się współcześnie jednym z ważniejszych aspektów pracy z młodymi ludźmi, zarówno w edukacji formalnej, jak i nieformalnej. Mamy z nią do czynienia w szkole, przede wszystkim na lekcjach wiedzy o społeczeństwie, ale także w projektach młodzieżowych realizowanych przez organizacje pozarządowe, na przykład w programie Komisji Europejskiej „Młodzież". Dla wielu osób, które zawodowo lub ochotniczo zajmują się pracą z młodzieżą, *Kompas* nie jest książką nową. Trzy oryginalne wersje językowe są dostępne zarówno w wersji książkowej, jak i w internetowej (www.coe.int/compass). Jednak na polskim rynku wydawniczym brakuje pozycji, które dostarczałyby praktycznych pomysłów na zajęcia z edukacji o prawach człowieka. *Kompas* tę lukę z pewnością w części wypełnia.

Można śmiało powiedzieć, że projekt polskiego tłumaczenia *Kompasu* był dla wielu osób bardzo ważnym, aby nie powiedzieć trudnym doświadczeniem w życiu. Prace wstępne rozpoczęto już w 2002 roku, wkrótce po ukazaniu się oryginału angielskiego, francuskiego i rosyjskiego. Istnienie trzech wersji językowych w znaczny sposób ułatwiło proces tłumaczenia tak obszernego tekstu. Nie obyło się jednak bez problemów, które powodowane były ograniczeniami, jakie stawiał język polski. Jednym z nich był brak polskich odpowiedników różnych terminów związanych przede wszystkim z edukacją nieformalną. Przykładem takim może być bardzo często pojawiające się w oryginale angielskie słowo *facilitator* oznaczające osobę, która ułatwia proces uczenia się. Jak w języku polskim określić jednym słowem osobę, która może być nauczycielem, trenerem, szkoleniowcem czy liderem młodzieżowym, nie stosując przy tym nazbyt rozbudowanych struktur opisowych? Co prawda od czasu do czasu można spotkać w polskiej literaturze określenie facylitator, my po długich rozważaniach zdecydowaliśmy się na *osobę prowadzącą ćwiczenie/szkolenie*. Lista tego rodzaju problemów lingwistycznych jest długa i za mało tu miejsca, aby je wszystkie przytoczyć.

Wersja polska została uwspółcześniona, uaktualniona i dostosowana do potrzeb polskiego czytelnika. Znajdziecie tu wiele nowych informacji w porównaniu z oryginałem — danych statystycznych, odnośników do stron internetowych polskich organizacji i instytucji.

Nie chcemy bowiem, aby *Kompas* był kolejną pozycją zalegającą na półkach, przeciwnie, naszym marzeniem jest, aby *Kompas* żył i rozwijał się. Pierwszy krok w tym kierunku już zrobiono, a jest nim powstanie Kompasowego Punktu Kontaktowego. Jest to nieformalne porozumienie pomiędzy Stowarzyszeniem dla Dzieci i Młodzieży SZANSA, Ogólnopolskim Stowarzyszeniem na rzecz Edukacji o Prawach Człowieka KOMPAS oraz Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli, czyli trzech organizacji/instytucji zaangażowanych w proces polskiego tłumaczenia *Kompasu*, które zdecydowały o stworzeniu internetowej platformy informacyjno-edukacyjnej. Platforma dostępna pod adresem internetowym www.compass.org.pl, służyć ma przede wszystkim wymianie doświadczeń dotyczących praktycznych zastosowań *Kompasu*, informowaniu o projektach i szkoleniach krajowych i zagranicznych z zakresu edukacji o prawach człowieka, publikowaniu nowych scenariuszy zajęć edukacyjnych.

Chcemy w ten sposób zachęcać do współpracy różne organizacje i instytucje zajmujące się edukacją o prawach człowieka, zarówno w formalnych, jak i nieformalnych kontekstach edukacyjnych oraz docierać do wszystkich, którzy nie zawsze mają możliwość uczestniczyć w szkoleniach. W tym celu stworzyliśmy Kompasową Platformę E-learningową dostępną pod adresem www.compass.edu.pl, poprzez którą prowadzimy już pierwsze szkolenia internetowe dotyczące edukacji o prawach człowieka.

Kompas nie jest ostatnim przedsięwzięciem Rady Europy w ramach prowadzonego przez Dyrekcję ds. Młodzieży i Sportu Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka. Stale organizowane są szkolenia dla trenerów, sympozja i seminaria. Planowane jest także rozpoczęcie pracy nad nowym *Kompasem*, tym razem przeznaczonym dla dzieci. Obecnie opracowywany jest także program nowej kampanii edukacyjnej zatwierdzonej na Szczycie Rady Europy w Warszawie, w maju 2005. Ma być to

kontynuacja kampanii przeciwko nietolerancji, ksenofobii i antysemityzmowi „Wszyscy różni — wszyscy równi" , zainicjowanej przez Radę Europy 10 lat temu.

Powstanie polskiej wersji *Kompasu* nie byłoby możliwe bez zaangażowania wielu ludzi i organizacji. Podziękowania należą się przede wszystkim: Antje Rothemund, dyrektor Europejskiego Centrum Młodzieży w Budapeszcie za pomoc podczas całego procesu powstawania polskiego tłumaczenia; Krystynie Mazur z Ośrodka Studiów Amerykańskich oraz Katarzynie Narkiewicz z I Liceum Ogólnokształcącego w Zielonej Górze — tłumaczkom *Kompasu*; Dominice Sadowskiej za kontrolę jakości tłumaczenia; Annie Szymanowskiej za wnikliwą redakcję, Izabeli Podsiadło-Dacewicz, Hannie Ochinowskiej i Joannie Gospodarczyk za zaangażowanie i cierpliwość podczas procesu wydawniczego oraz wielu innym osobom ciągle wspierającym ciepłym słowem czy trafnymi uwagami.

Pamiętajmy, że *Kompas* nie ogarnia wszystkich aspektów edukacji o prawach człowieka oraz nie przedstawia całej i nieomylnej prawdy o prawach człowieka. *Kompas* podpowiada, dostarcza pomysłów i pokazuje kierunki działań edukacyjnych. Jak je wykorzystacie — zależy od Was. Życzę powodzenia!

Dariusz Grzemny
Koordynator polskiego tłumaczenia *Kompasu*
Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA — Głogów

Podziękowania

Wyrazy wdzięczności niechaj zechcą przyjąć następujące osoby, grupy i instytucje:

- członkowie Zespołu Konsultacyjnego — za poświęcenie, hojność i wspieranie autorów;
- Sunduss al-Hassani, Henrike Eisfeld, Dariusz Grzemny, Dilwar Hussain, dr Mónika Mádai, Iwan Iwanov, Yael Ohana, Tavs Qvist, Györgyi Tóth i Arjos Vendrig — za komentarze i sugestie do tekstów;
- Jeroen Schokkenbroek z Dyrekcji Praw Człowieka Rady Europy — za wnikliwą lekturę tekstów i cenne uwagi;
- Nadia Banno Gomes, Teresa Cunha, Laura De Witte, Deepak G. Naik, Eugen Gherga, Erzsébet Kovács, Anna Rogowska, Nana Saginaszwili i wiele innych osób — za ich trafne spostrzeżenia i przydatne sugestie;
- Wydział Praw Człowieka, Pokoju, Demokracji i Tolerancji UNESCO — za motywację i dobre rady;
- organizacje młodzieżowe, krajowe rady młodzieży, Fundacja Praw Człowieka i Praw Humanitarnych (Liban), Fundacja Charles Malik i wiele innych organizacji — za nadesłanie materiałów, które znalazły się w bibliografii;
- użytkownicy i czytelnicy pierwszej wersji tekstu zamieszczonego w internecie, również ci, którzy sceptycznie odnieśli się do wartości tej publikacji;
- członkowie Listy internetowej Human Rights Education Associates' Global Human Rights Education — za komentarze i sugestie tytułu;
- Grupa Monitorująca Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka — za wsparcie i pomysły;
- wszyscy ci, którzy, czasem nieświadomie, przyczynili się do ukształtowania treści tego podręcznika;
- Michael Hughes z British Council w Budapeszcie — za bycie kimś więcej niż redaktorem;
- Krystyna Mazur z Ośrodka Studiów Amerykańskich w Warszawie oraz Katarzyna Narkiewicz z I Liceum Ogólnokształcącego w Zielonej Górze — za okazane wsparcie i pomoc w tłumaczeniu książki na język polski;
- Dominika Sadowska — za wytrwałość, cierpliwość oraz zaangażowanie w realizację tej publikacji;
- Izabela Podsiadło-Dacewicz z Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli — za okazaną pomoc i wsparcie oraz wszystkie inne osoby z CODN, które przyczyniły się do powstania polskiej wersji *Kompasu*.

Przepraszamy za wszelkie przeoczenia i żałujemy, że nie byliśmy w stanie zamieścić wszystkich nadesłanych materiałów i uwzględnić wszelkich sugestii.

Sekretarz Generalny Rady Europy

Każdy człowiek — bez względu na to, w której części świata mieszka — ma prawo korzystać z niepodzielnych i niezbywalnych praw człowieka. To przesłanie jest największym wyzwaniem XXI wieku.

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, traktat Rady Europy, uważana jest za jeden z najbardziej efektywnych regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Polska, podpisując Konwencję Praw Człowieka, stała się członkiem Rady Europy w listopadzie 1991 roku. Zaznaczyć przy tym należy, że podpisanie Konwencji przez państwo jest warunkiem członkostwa w Radzie Europy. Konwencję ratyfikował polski Parlament w 1993 roku. Oznacza to, że **każdej osobie przebywającej na terytorium Polski, bez względu na narodowość i pochodzenie, należą się wszystkie prawa omówione w Konwencji, a także możliwość ich dochodzenia przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu**.

Jednakże prawa człowieka nie mogą być postrzegane tylko w kategoriach jurysdykcji. Z tego też powodu, Rada Europy podejmuje działania edukacyjne mające na celu zainspirowanie społeczeństwa obywatelskiego i władz do promowania praw człowieka i podejmowania działań w celu zapobiegania niesprawiedliwości, uciskowi i dyskryminacji.

Od 2000 roku Rada Europy prowadzi Europejski Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka, a rok 2005 ogłosiła Europejskim Rokiem Edukacji Obywatelskiej. *Kompas*, który powstał dzięki zaangażowaniu międzynarodowej grupy ekspertów, stanowi istotny wkład w wyżej wymienione działania. Książka nie przedstawia gotowych sposobów unikania łamania praw człowieka, ale ukazuje wiele różnorodnych metod, dzięki którym młodzi ludzie, a także osoby z nimi pracujące, czy to w szkole, czy poza nią, mogą nauczyć się, jak zmierzyć się z pojawiającymi się problemami związanymi z łamaniem praw człowieka.

Bardzo się cieszę, że *Kompas* ukaże się w 2005 roku, zaraz po Trzecim Szczycie Szefów Państw i Rządów 46 państw członkowskich Rady Europy, który organizowany jest w Warszawie. Powstanie tej jakże obszernej publikacji, a dotyczącej edukacji młodych ludzi na rzecz praw człowieka było możliwe dzięki ogromnemu zaangażowaniu Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA z Głogowa, którego działalność bardzo mocno wiąże się z misją Rady Europy. Dziękuję bardzo wydawcom i innym organizacjom i instytucjom partnerskim, które przyczyniły się do powstania publikacji w języku polskim, promując przez to wartości omówione w *Kompasie*. Pamiętajmy, że zagwarantowanie praw człowieka wymaga wysiłku i zaangażowania każdej jednostki.

Terry Davis
Sekretarz Generalny Rady Europy

Wstęp

Oto przed wami *Kompas* — przewodnik edukacji o prawach człowieka w pracy z młodzieżą!

Mamy nadzieję, że dostarczy wam pomysłów, zainspiruje i zmotywuje do edukowania młodych ludzi na rzecz praw człowieka. *Kompas* został przygotowany w związku z Młodzieżowym Programem Edukacji na rzecz Praw Człowieka Dyrekcji Młodzieży i Sportu Rady Europy. Program stworzono w 2000 r. z okazji pięćdziesiątej rocznicy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Ma on na celu zaakcentowanie tej tematyki w pracy z młodzieżą, a tym samym przyczynienie się do jej popularyzacji.

Edukacja na rzecz praw człowieka — czyli *programy i zajęcia edukacyjne, które koncentrują się na promowaniu równości w godności człowieka* — ma nieocenioną wartość w kształtowaniu europejskiego wymiaru obywatelstwa, ważnego dla wszystkich Europejczyków. Edukacja na rzecz praw człowieka, skorelowana z innymi programami Dyrekcji Młodzieży i Sportu Rady Europy — edukacją międzykulturową, uczestnictwem i wzmocnieniem pozycji mniejszości i młodych ludzi pochodzących z mniejszości — może stać się katalizatorem działania i źródłem synergii. Osoby zaangażowane w edukację nieformalną powinny uwzględnić w swojej pracy doświadczenia związane z teorią, praktyką i wyzwaniami w zakresie praw człowieka, związanymi z ich powszechnością, niepodzielnością i niezbywalnością oraz ich znaczeniem dla współczesnej młodzieży.

Dyrekcja Młodzieży i Sportu, zwłaszcza dzięki Europejskim Centrom Młodzieży i Europejskiej Fundacji Młodzieży, stała się niekwestionowanym autorytetem, jeśli idzie o opracowywanie materiałów i strategii edukacyjnych, przydatnych zarówno w formalnym, jak i w nieformalnym kontekście edukacyjnym, a także w różnych środowiskach kulturowych. Praca Dyrekcji z osobami przekazującymi młodzieży wiedzę o prawach człowieka, realizacja projektów, takich jak kampania młodzieżowa „Wszyscy różni — wszyscy równi" oraz długoterminowy program kształcenia przyczyniły się do rozwoju projektów, których wpływ na edukację widoczny jest głównie na poziomie lokalnym, choć mają one oczywiście charakter europejski.

Ostatnie wydarzenia, zarówno w Europie, jak i w innych częściach świata, zagrażają pokojowi i prawom człowieka. Dlatego zaistniała potrzeba bardziej świadomego podejścia do edukacji na rzecz praw człowieka i jej doprecyzowania.

W tym kontekście Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka ma na celu:

- włączenie edukacji na rzecz praw człowieka w główny nurt pracy z młodzieżą;
- uznanie i opracowanie metod nieformalnej edukacji młodzieży jako formy edukacji na rzecz praw człowieka;
- postrzeganie młodzieży i organizacji młodzieżowych jako grupy społecznej edukowanej i edukującej na rzecz praw człowieka i społeczeństwa obywatelskiego w Europie;
- promowanie szerokiego rozumienia edukacji na rzecz praw człowieka wraz z poszanowaniem różnorodności młodzieży oraz społecznych i kulturowych różnic współczesnej Europy;
- stworzenie sieci nowych kontaktów oraz współpracy z partnerami, zarówno w zakresie edukacji formalnej, jak i nieformalnej;
- dążenie do osiągnięcia maksymalnego „efektu zwielokrotnienia" przez zaangażowanie partnerów i trenerów na poziomie krajowym i lokalnym;
- dostarczenie trenerom w całej Europie nowych narzędzi edukacyjnych i sieci kontaktów koniecznych do pracy z młodzieżą w zakresie planowania działań dotyczących edukacji na rzecz praw człowieka;
- zintegrowanie zdobytego doświadczenia dotyczącego edukacji międzykulturowej, edukacji nieformalnej oraz strategii zwiększania uczestnictwa młodzieży;
- uwzględnienie zmian zachodzących w technikach edukacyjnych, a także w mediach.

Kompas dla trenerów edukacji na rzecz praw człowieka

Głównym punktem tego programu, który przewiduje również wspieranie lokalnych projektów pilotażowych, szkoleń krajowych i regionalnych oraz konkretnych działań związanych z przeciwdziałaniem różnym formom przemocy, jest *Kompas*. Zamiast kolejnego podręcznika, nowych projektów lub innego podejścia do edukacji na rzecz praw człowieka proponujemy tę publikację. Chcemy, by wiedza na temat praw człowieka była dostępniejsza i bardziej użyteczna dla pedagogów, pracowników młodzieżowych, nauczycieli, liderów, wolontariuszy i trenerów, słowem wszystkich osób zaangażowanych w działalność edukacyjną

z młodzieżą. Ta książka jest skromną (choć ambitną) odpowiedzią na pytanie stawiane przez wielu aktywistów i edukatorów: „JAK to robić?".

Doświadczenia zdobyte w 1995 r. podczas młodzieżowej kampanii przeciw rasizmowi i nietolerancji „Wszyscy różni — wszyscy równi" pokazały, że powodzenie europejskich projektów edukacyjnych tego rodzaju zależy od:

- dostarczenia odpowiedniej metodologii i łatwo dostępnych narzędzi edukacyjnych, takich jak pakiet edukacyjny *Wszyscy różni — wszyscy równi*;
- dostępności materiałów w narodowych językach ich użytkowników;
- istnienia trenerów i edukatorów, którzy mogą działać i propagować projekt na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Kompas jest odpowiedzią na te potrzeby. Został opublikowany przez Radę Europy po angielsku, francusku i rosyjsku, zachęcamy też do przekładania *Kompasu* na inne języki i adaptowania go do konkretnych potrzeb. Organizowanie krajowych i regionalnych szkoleń powinno pomóc trenerom i edukatorom w zapoznaniu się z podręcznikiem i sprawić, by dotarł on do szkół, stowarzyszeń i grup młodzieżowych na poziomie lokalnym. Wartość *Kompasu* polega na tym, że jest to książka zachęcająca do działania.

Otwarty i demokratyczny proces produkcyjny

Opracowywanie *Kompasu* okazało się ogromnym wyzwaniem. Zakres tematyczny publikacji jest szeroki — edukacja na rzecz praw człowieka dotyczy dzisiaj dosłownie wszystkich aspektów życia — a jego zasięg geograficzny i kulturowy jest niezwykle różnorodny. Środowiska i konteksty edukacyjne potencjalnych użytkowników znacznie się różnią, zarówno co do edukacji formalnej, jak i nieformalnej. Od samego początku dyskusyjne wydawały się następujące kwestie:

- Czy możliwe jest poszanowanie uniwersalizmu praw człowieka przy jednoczesnym uwzględnieniu konkretnej sytuacji i różnorodności kulturowej w Europie?
- Czy można korzystać z tego samego podręcznika i tych samych metod w różnych krajach?
- Czy prawa człowieka i edukacja na rzecz praw człowieka w kontekście europejskim cechują się czymś szczególnym?
- Czy stworzenie jednego podręcznika, który byłby odpowiedni zarówno w formalnych, jak i nieformalnych kontekstach edukacyjnych, jest zamierzeniem realistycznym?
- Jaką wiedzą dysponować powinni jego użytkownicy?
- Czy możliwe jest nowatorskie podejście do tego tematu?
- Czy potencjalni odbiorcy podręcznika mają odpowiednie przygotowanie, by z niego korzystać?
- Czy sensowne jest wydawanie specjalnej publikacji poświęconej edukacji na rzecz praw człowieka przeznaczonej wyłącznie dla młodzieży?

Nie udało się odpowiedzieć na wszystkie te pytania, by rozwiać obawy i wątpliwości. Ostatecznie ustalono powstanie podręcznika, który powinien uwzględniać takie obszary, jak:

- edukacja na rzecz praw człowieka;
- edukacja międzykulturowa;
- praca z młodzieżą;
- pedagogika i dydaktyka;
- organizacje działające na rzecz praw człowieka.

Zespół Konsultacyjny i Zespół Wykonawczy

Zespół Konsultacyjny został stworzony z osób, które odpowiedziały na otwarte zaproszenie zamieszczone w Internecie. Zadaniem zespołu było wspieranie autorów podręcznika. Zespół określił również zakres tematyczny, ogólne podejścia edukacyjne, zwrócił uwagę na konieczność uwzględnienia literatury przedmiotu i doświadczeń innych.

Skład zespołu konsultacyjnego:

- dr Elie Abouaoun, Liban, Nouveaux Droits de l'Homme-International,
- Anatolij Azarow, Rosja, Moskiewska Szkoła Praw Człowieka,
- Patricia Brander, Dania, konsultantka, współtwórczyni pakietu edukacyjnego *Wszyscy różni — wszyscy równi*,
- Ellie Keen, Wielka Brytania, Human Rights Education Associates i Amnesty International,
- Corina Michaela Leca, Mołdowa, *SIEDO* — Niezależne Stowarzyszenie na rzecz Edukacji i Praw Człowieka,

- Marie-Laure Lemineur, Hiszpania i Francja, konsultantka z dużym doświadczeniem w pracy na Uniwersytecie Narodów Zjednoczonych dla Pokoju (Kostaryka),
- Brigitte Mooljee, Wielka Brytania, Zespół ds. Obywatelstwa przy Wydziale Edukacji i Zatrudnienia,
- Louise Nylin, Szwecja i USA, konsultantka Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) oraz Dekady Ludzi dla Edukacji na rzecz Praw Człowieka,
- Bárbara Oliveira, Szwecja i Mozambik, konsultantka, była koordynatorka programów młodzieżowych Amnesty International w RPA,
- Eunice Smith, Wydział Praw Człowieka, Pokoju, Demokracji i Tolerancji, sektor Nauk Społecznych i Humanistycznych UNESCO,
- Alessio Surian, Włochy, Europejska Federacja Edukacji Międzykulturowej,
- Olena Susłova, Ukraina, Doradcze Centrum Informacji Kobiet,
- Wim Taelman, Belgia, Flamandzkie Stowarzyszenie Edukacji na rzecz Praw Człowieka
- Andriej Jurow, Rosja, Młodzieżowy Ruch na rzecz Praw Człowieka,
- Nancy Flowers, USA*, Human Rights Education Associates,
- Jana Ondráčková, Czechy*, współtwórczyni i koordynatorka programu edukacji na rzecz praw człowieka w Czeskim Komitecie Helsińskim,
- Vedrana Spajic-Vrkaš*, Chorwacja, Wydział Filozofii Chorwackiego Uniwersytetu w Zagrzebiu.

Zespół Konsultacyjny spotkał się w kwietniu 2001 r. w Europejskim Centrum Młodzieży w Budapeszcie. Spotkanie było bardzo intensywne i owocne. Określono wówczas zakres treści i strukturę *Kompasu*, z uwzględnieniem głównych tematów, które należy poruszyć. Powstało również wiele pomysłów na temat procesu tworzenia przewodnika oraz testowania ćwiczeń. Członkowie Zespołu Wykonawczego (osiem osób, które są autorami *Kompasu*) również brali udział w naradach Zespołu Konsultacyjnego. Pozostali uczestnicy spotkania budapeszteńskiego, będący wolontariuszami, doradzali autorom oraz nadzorowali ich pracę w fazie wykonawczej.

Członkowie Zespołu Wykonawczego podzielili się pracą w sposób, który zapewniał sprawną wymianę pomysłów i doświadczeń, realistyczne terminy, jasny przydział zadań i obowiązków. Opracowaniem poszczególnych rozdziałów i ćwiczeń zajęli się autorzy i redaktorzy. Każdy tekst przeczytały i skomentowały dwie, a nawet trzy osoby, jeszcze przed przekazaniem go pozostałej części zespołu. Zespół spotkał się trzykrotnie: w maju, czerwcu i wrześniu 2001 r.

Testowanie i finalizowanie

Ostateczne warianty tekstów zostały umieszczone w Internecie, aby uczestnicy Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka oraz członkowie Zespołu Trenerów Dyrekcji Młodzieży i Sportu mieli możliwość ich komentowania i sugerowania poprawek. Chociaż teksty były dostępne przez dość krótki czas, mieliśmy tu do czynienia z nowatorskim wykorzystaniem zasady demokracji bezpośredniej.

Organizacje młodzieżowe, krajowe rady młodzieży i inni partnerzy Dyrekcji Młodzieży i Sportu zostali poproszeni o dostarczenie listy materiałów edukacyjnych na temat praw człowieka dostępnych w ich kraju, i w ich języku ojczystym. Odzew był zróżnicowany, a ponieważ niektóre otrzymane przez nas listy były dość długie, zdecydowano, że będą dostępne w elektronicznej wersji *Kompasu* i w Centrum Zasobów na temat Edukacji na rzecz Praw Człowieka.

Zwrócono również szczególną uwagę na to, by organizacje młodzieżowe, mające duże doświadczenie w zakresie tematyki poruszanej w podręczniku, zostały włączone do projektu i jego konsultacji. Ich komentarze i sugestie były zwykle użyteczne.

Decyzja co do tytułu — otrzymaliśmy ponad 20 propozycji — również była podjęta w sposób demokratyczny, głównie jako wynik ogłoszenia umieszczonego na internetowej liście Edukatorów Edukacji na rzecz Praw Człowieka (członkowie listy mogli zaznaczać swoje preferencje). Aby zapewnić tekstom jednolity styl oraz spójność treściową, prace różnych autorów zostały przekazane zespołowi trzech redaktorek. Ellie Keen podjęła się redakcji rozdziałów 1–3 i 4, Marie-Laure Lemineur była odpowiedzialna za informacje dodatkowe wiążące się z zasadniczymi tematami podręcznika, a Patricia Brander opracowała ćwiczenia i związane z nimi teksty. Rui Gomes, specjalista ds. Programów i Szkoleń Europejskiego Centrum Młodzieży w Budapeszcie i koordynator projektu, zajął się ostateczną redakcją.

---

* *Zaproszona, ale nie mogła przyjechać na spotkanie.*

Co jest w *Kompasie?*

Zespół Konsultacyjny zobowiązał Zespół Wykonawczy do jak najpełniejszego i wyczerpującego opracowania problematyki przewodnika, aby każdy użytkownik mógł znaleźć w nim to, co go interesuje. Zgodnie z wytycznymi *Kompas* powinien:

- być tak skonstruowany, aby użytkownicy nie musieli przeczytać go w całości, by móc z niego korzystać; osoba prowadząca ćwiczenie powinna być w stanie je przeprowadzić bez potrzeby przeczytania materiału, który nie dotyczy bezpośrednio danego tematu;
- zawierać minimum dodatkowych informacji dla tych osób, które mogą czuć się niepewnie, zajmując się konkretnym tematem (*Kompas* powinien im wystarczyć);
- odznaczać się praktycyzmem i opierać się na ćwiczeniach wykorzystujących edukację poprzez doświadczenie;
- być atrakcyjnym, odzwierciedlać zainteresowania młodych ludzi w Europie i służyć jako narzędzie pomagające im zarówno w rozwoju umiejętności społecznych i postaw, jak i w pogłębianiu wiedzy i kompetencji;
- koncentrować się na wartościach i kwestiach społecznych, a nie tylko na oficjalnych prawach zawartych w konwencjach;
- być przydatnym w edukacji formalnej i nieformalnej;
- zawierać informacje uzupełniające na końcu książki, co umożliwi użytkownikom nie tylko realizację zajęć, lecz jednocześnie wskaże dodatkowe źródła informacji.

Kompas jest skonstruowany następująco:

Rozdział 1: Zapoznaje czytelnika z pojęciem edukacji na rzecz praw człowieka. Jego celem jest zmotywowanie, zainspirowanie i wskazanie czytelnikowi, jak najlepiej wykorzystać *Kompas* i zawarte w nim metody edukacyjne.

Rozdział 2: Zawiera zbiór 49 ćwiczeń o różnym stopniu trudności; porusza różnorodne tematy, dotyczące różnych rodzajów praw.

Rozdział 3: Zawiera pomysły i rady dla tych, którzy chcieliby aktywniej włączyć się w promowanie praw człowieka.

Rozdział 4: Dostarcza niezbędnych informacji na temat praw człowieka oraz standardów i dokumentów międzynarodowych.

Rozdział 5: Zawiera dodatkowe materiały dotyczące tematów poruszanych w podręczniku.

Aneksy: Gromadzą niezbędne informacje na temat dokumentów prawnych, dotyczących praw człowieka.

Wybór tematów

Zespół Konsultacyjny początkowo wyodrębnił sześćdziesiąt trzy tematy o znacznej rozpiętości problemów — od eutanazji do terroryzmu — które powinny zostać poruszone w *Kompasie*. Zespół Wykonawczy miał problemy z logicznym podziałem tematów i umieszczeniem ich w poszczególnych działach. W końcu zdecydowano się podjąć piętnaście tematów. Oto one: dzieci, obywatelstwo, demokracja, dyskryminacja i ksenofobia, edukacja, środowisko, równość płci, globalizacja, zdrowie, bezpieczeństwo, media, pokój i przemoc, ubóstwo, prawa społeczne i sport. Decyzja była trudna, ale zespół zdecydował, że taki podział ćwiczeń w rozdziale 2. będzie najbardziej użyteczny. Ilekroć pojawiały się pytania czy wątpliwości, decydowaliśmy się na wariant bardziej otwarty. Wyłonił się też szesnasty temat — ogólne prawa człowieka, który miał zostać podjęty w formie ćwiczeń służących kształtowaniu istotnych postaw i dostarczeniu wiedzy na temat wszystkich praw człowieka. Temat ten nie został uwzględniony w rozdziale 5.

Bariera etnocentryzmu

Najpoważniejsze wyzwanie, któremu starano się sprostać w trakcie tworzenia *Kompasu*, wiązało się z etnocentryzmem. Wielonarodowość i różnorodność doświadczeń osób tworzących Zespół Wykonawczy miała ma celu zapewnienie w pracach nad przewodnikiem reprezentacji wielu języków, środowisk edukacyjnych i społecznych. *Kompas* powinien być naprawdę europejski i międzykulturowy.

Trudno stwierdzić, w jakim stopniu założenie to było realistyczne. Czasami zdawaliśmy sobie sprawę, że choć przeczytaliśmy pewne teksty w różnych językach, to w rzeczywistości odnosiliśmy się do tego samego materiału. To, że pierwsza wersja *Kompasu* była przygotowywana w języku angielskim, automatycznie zachęcało wszystkich twórców do szukania materiałów w języku angielskim i poszukiwania tekstów źródłowych na angielskojęzycznych stronach internetowych. Na szczęście w porę

to sobie uprzytomniliśmy, ale nie zawsze dało się tego uniknąć — jest to nieuchronna konsekwencja globalizacji! Przecież niemożliwe byłoby stworzenie *Kompasu* przez grupę 50 osób piszących w 50 różnych językach.

Pancho, rysownik, który z nami pracował, postawiony przed zadaniem rysowania dla europejskiego odbiorcy, podsumował wszystkie te dylematy pytając: „Ale jak mam narysować Europejczyka?".

O metodach

Jak to już wcześniej powiedziano, naszym zadaniem nie było stworzenie „nowego" podręcznika, ale raczej czegoś takiego, co dawałoby się bez trudu wykorzystać przez wszystkich, którzy pracują z młodzieżą na rzecz praw człowieka. Zdawaliśmy sobie bowiem sprawę, że na ten temat jest już wiele doskonałych materiałów.

Materiały te stały się oczywiście inspiracją dla Zespołu Wykonawczego. Wszędzie, gdzie było to możliwe, umieszczaliśmy odsyłacze i przypisy, lecz jeśli coś przeoczyliśmy — przepraszamy. Osoby znające się na rzeczy z pewnością zauważą, że niektóre metody zostały przez nas w *Kompasie* zaadaptowane lub powtórzone. Zachowaliśmy te metody „z odzysku", gdyż naszym celem było dostarczenie praktycznego i łatwego w użyciu narzędzia. Jeżeli metoda bądź technika sprawdziła się już w praktyce, byłoby ze szkodą dla użytkowników *Kompasu*, gdyby nie mogli z niej skorzystać.

Adaptacja to również kluczowe słowo dla tego podręcznika. Chociaż ćwiczenia mogą sprawiać wrażenie gotowych rozwiązań, aktywni użytkownicy *Kompasu* będą musieli rozejrzeć się i zastanowić się jak je wykonać. W odpowiednich działach podane są sugestie dotyczące tego, jak zmodyfikować ćwiczenia, by dostosować je do konkretnych potrzeb młodych ludzi, określonego kontekstu edukacyjnego, a także do możliwości czasowych itp.

Założeniem *Kompasu* jest przedstawienie różnych dróg i ścieżek, które należy uwzględnić w pracy z młodzieżą nad problematyką praw człowieka, ze względu na różne kulturowe i społeczne wartości młodych ludzi w Europie. Różnorodność podejść to siła, która zapewnia, że prawa człowieka nie staną się narzuconym dogmatem.

Dotarcie na poziom lokalny

Opublikowanie *Kompasu* to jedynie punkt wyjścia. Na poziomie krajowym i lokalnym organizowane są także szkolenia dla trenerów, w których uczestniczą pracownicy młodzieżowi i nauczyciele. Jednocześnie *Kompas* jest tłumaczony na różne języki. Wszelkie informacje na ten temat można znaleźć na stronie internetowej Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka pod adresem: http://www.coe.int/hre oraz na polskiej stronie *Kompasu*: www.compass.org.pl.

Co już wydano i co dalej?

Spośród wielu ćwiczeń opracowanych przez Zespół Wykonawczy trzeba było zrezygnować z ponad dwudziestu, ponieważ objętość publikacji przekraczała pierwotnie zakładaną. Z tego samego powodu byliśmy zmuszeni skrócić informacje dodatkowe umieszczone w rozdziale 5.

Wiele tekstów zawartych w *Kompasie* dotrze do użytkowników dzięki jego interaktywnej wersji. Wersja ta, stworzona w 2003 r., pozwoliła na ściślejsze związanie tekstów z ćwiczeniami oraz została wzbogacona o sugestie użytkowników i teksty przez nich zaproponowane.

W podręczniku nie zmieściły się również: materiały fotograficzne dotyczące praw człowieka, filmografia i piosenki o prawach człowieka. *Kompas* z istoty swej ma służyć wskazywaniu kierunków i punktów wyjścia do dalszych działań oraz pomagać w orientacji. Nie wszystko jednak można było w nim zawrzeć. Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka czeka jeszcze długa droga. Edukacja na rzecz praw człowieka to oczywiście znacznie więcej niż sam *Kompas*.

Kompas może być jednak dla was punktem wyjścia do dalszych działań. Życzymy wam sukcesów i zadowolenia z korzystania z tego przewodnika.

Rozdział I

Edukacja na rzecz praw człowieka i *Kompas*: krótki przewodnik dla użytkowników

Spis treści rozdziału I

Zrozumieć edukację na rzecz praw człowieka 17
Czym jest edukacja na rzecz praw człowieka? *17*
Rezultaty edukacji na rzecz praw człowieka *18*
Wiedza, umiejętności i postawy *19*
Całościowe podejście *20*
Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z młodzieżą *20*
Edukacja formalna i nieformalna *21*
Edukacja na rzecz praw człowieka jako punkt wyjścia do działania *22*
Międzynarodowe poparcie dla edukacji na rzecz praw człowieka *23*
Edukacja na rzecz praw człowieka i inne zakresy edukacyjne 26
Świat praw człowieka *26*
Czym jest „zagadnienie praw człowieka"? *26*
Zagadnienia poruszone w tej publikacji *27*
Edukacja obywatelska *28*
Edukacja osobista i społeczna *29*
Edukacja globalna *29*
Edukacja międzykulturowa *30*
Edukacja na rzecz rozwoju *31*
Edukacja na rzecz środowiska naturalnego *31*
Edukacja na rzecz pokoju *31*
Edukacja prawna *32*
Jak w Europie korzysta się z *Kompasu*? 33
Jak postrzegana jest Europa? *33*
Książka dla Europy? *34*
Europejskie marzenie *35*
Praca z młodzieżą i reprezentacja młodzieży *36*
Konwencja o Prawach Dziecka *37*
Proces opracowywania książki *37*
Korzystanie z przewodnika w różnych językach i kontekstach kulturowych *38*
Jak korzystać z *Kompasu*? 40
Jak pracować z przewodnikiem *40*
Podejścia edukacyjne *41*
Najczęściej zadawane pytania na temat edukacji na rzecz praw człowieka *47*
Wskazówki dla użytkowników *49*
Wskazówki dla osób prowadzących ćwiczenia *51*
Praca w grupie 51
Techniki pracy grupowej 52
Ogólne wskazówki dotyczące przeprowadzania ćwiczeń 56
Kiedy ćwiczenie nie idzie tak, jak zaplanowaliście 57
Radzenie sobie z konfliktami wewnątrz grupy 59
Kilka metod i technik wspierania pracy grupowej 60
Metody i techniki rozwijania umiejętności dyskutowania 63
Metody i techniki rozwijania umiejętności wspólnego podejmowania decyzji 65
Ćwiczenia podsumowujące 67

Zrozumieć edukację na rzecz praw człowieka

Czym jest edukacja na rzecz praw człowieka?

„(...) programy i zajęcia edukacyjne, które skupiają się na promowaniu równości w godności ludzkiej, w połączeniu z innymi programami, takimi jak programy promujące edukację międzykulturową, uczestnictwo i wzmocnienie pozycji mniejszości".

Oficjalna definicja Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka

Cel długofalowy

Istnieje wiele definicji i omówień tego pojęcia, ale edukację na rzecz praw człowieka najlepiej byłoby opisać w kategoriach tego, co zamierza się osiągnąć. Długofalowym celem tego rodzaju programów jest wypracowanie swoistej kultury, w której prawa człowieka są rozumiane, chronione i szanowane. Można więc powiedzieć, że każdy, kto pracując z innymi ludźmi, ma właśnie takie cele i dąży do ich realizacji, angażuje się w edukację na rzecz praw człowieka — nieważne jak i gdzie do tego zmierza.

„Celem edukacji będzie pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ona krzewić zrozumienie, tolerancję, przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi oraz wspierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju".

Artykuł 26, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Mogą istnieć pewne różnice poglądów co do najlepszych metod osiągnięcia takiego celu, ale tak właśnie być powinno. Nie ma dwóch osób, grup albo kultur, które miałyby takie same potrzeby, toteż nie da się zastosować jednakowego podejścia edukacyjnego do wszystkich jednostek, grup czy społeczeństw. Stąd też efektywna edukacja na rzecz praw człowieka powinna być przede wszystkim dostosowana do osoby uczącej się. Musi brać pod uwagę potrzeby, preferencje, umiejętności i pragnienia poszczególnych jednostek w obrębie społeczeństwa.

Podejście skoncentrowane na osobie uczącej się docenia wartość osobistego działania i osobistych zmian, uwzględniając jednocześnie szerszy kontekst społeczny. Nie znaczy to jednak, że edukatorzy działają w izolacji lub że nie mogą uczyć się od tych, którzy pracują w odmiennych warunkach. Tym, co łączy edukatorów na rzecz praw człowieka z różnych stron świata, jest wspólny cel — chęć promowania i tworzenia takiego świata gdzie prawa człowieka są szanowane i traktowane jako wartość. Istnieją ogólne wytyczne, a także wiele wypróbowanych i sprawdzonych metod oraz materiałów edukacyjnych, jest też wiele osób zajmujących się tą dziedziną — wszystko to jest niezwykle istotne. Ten przewodnik ma być kolejnym wkładem w realizację wytyczonych zadań.

? **Co rozumiecie przez edukację na rzecz praw człowieka?**

Cele szczegółowe

Świadomość ostatecznego celu jest ważna, ale praktyka pokazuje, że czasem warto skonkretyzować cele cząstkowe. Po to, by przyjrzeć się poszczególnym elementom, które składają się na kulturę praw człowieka, i zastanowić się nad tym, jak powinno się wykorzystać każdy z nich, pomocne będzie podzielenie celów ogólnych na cele szczegółowe. Kultura praw człowieka nie polega przecież tylko na tym, że wszyscy znają swoje prawa, ponieważ wiedza nie zawsze jest równoznaczna z szacun-

„Nawet najdłuższa podróż zaczyna się zawsze od pierwszego kroku".

Lao-Tse

kiem, a bez szacunku nie da się wyeliminować łamania praw. Kultura praw człowieka jest zbiorem przenikających się postaw, przekonań, zachowań, norm i regulacji. Zrozumienie tych zależności to podstawa, na której możemy oprzeć naszą pracę w grupach.

Kultura praw człowieka

Poniżej w punktach wymieniono nieodłączne elementy takiej kultury. Mogą one posłużyć do określenia ogólnych celów edukacji na rzecz praw człowieka, takich jak:

- wzmocnienie szacunku dla praw człowieka i podstawowych wolności;
- wykształcenie poczucia szacunku dla samego siebie, dla innych oraz dla wartości ludzkiej godności;
- wykształcenie postaw i zachowań, które będą prowadziły do poszanowania praw innych;
- zapewnienie rzeczywistej równości płci i równych szans dla kobiet we wszystkich sferach życia;
- promowanie, poszanowanie, zrozumienie i docenienie różnorodności kulturowej, zwłaszcza mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, językowych i innych;
- zachęcenie do bardziej aktywnej postawy obywatelskiej;
- promowanie demokracji, rozwoju, sprawiedliwości społecznej, harmonijnego współistnienia, solidarności i przyjaźni między ludźmi i narodami;
- wspomaganie działalności międzynarodowych instytucji mających na celu stworzenie kultury pokoju, opartej na uniwersalnej wartości praw człowieka, wzajemnym zrozumieniu, tolerancji i braku przemocy.

Rezultaty edukacji na rzecz praw człowieka

Jakie są cele naszej grupy?

Określiliśmy już ogólny cel edukacji na rzecz praw człowieka i niektóre z jej celów długofalowych. Spróbujmy teraz zastanowić się nad potrzebami konkretnych grup i społeczności, a więc nad zmienianiem świata dzięki pracy lokalnej.

We współczesnym świecie bezustannie łamie się prawa człowieka. Idealnym rozwiązaniem byłoby zaszczepienie w uczestnikach waszych grup poczucia szacunku dla innych w nadziei, że przynajmniej oni nie będą łamać praw człowieka w przyszłości. To jeden z ważniejszych aspektów pracy na rzecz praw człowieka, którą wykonujemy jako edukatorzy.

Cel nasz może być jednak jeszcze szerszy — możemy liczyć na zainspirowanie młodych ludzi, z którymi pracujemy, by stali się swego rodzaju edukatorami i aktywistami, którzy sami zaangażują się w ochronę praw człowieka, nawet jeżeli konkretne sprawy nie dotykają ich osobiście. Ten cel jest możliwy do zrealizowania — nie chodzi o to, by młodzi ludzie poświęcili swoje życie na obronę praw człowieka, ale żeby byli świadomi tych kwestii, zainteresowani nimi i zdolni do działania mającego na celu zmianę istniejącego stanu rzeczy, kiedy uznają to za konieczne.

Ze względu na ten główny cel, istniejące modele edukacji na rzecz praw człowieka dzielą cele na trzy główne dziedziny:

- promowanie świadomości i zrozumienia kwestii praw człowieka, po to, by ludzie rozpoznawali, kiedy prawa te są łamane;

- kształtowanie umiejętności niezbędnych do obrony praw człowieka;
- kształtowanie postaw szacunku dla praw człowieka tak, by ludzie świadomie nie łamali praw innych.

? **Jakie, waszym zdaniem, zagadnienia mają zasadnicze znaczenie dla młodych ludzi, z którymi pracujecie?**

Wiedza, umiejętności i postawy

Jakiego rodzaju wiedza jest niezbędna, aby młodzi ludzie gruntownie zrozumieli problematykę praw człowieka? Jakie umiejętności i postawy będą im potrzebne do obrony praw człowieka?

Zamieszczona poniżej lista stanowi odpowiedź na te pytania, a jednocześnie jest tożsama z celami wyznaczonymi przy tworzeniu tego podręcznika.

Wiedza

edukacja o prawach człowieka

- Kluczowe pojęcia, takie jak: wolność, sprawiedliwość, równość, godność ludzka, niedyskryminacja, demokracja, uniwersalizm, prawa, obowiązki, współzależność i solidarność.
- Założenie, że prawa człowieka stanowią podstawę negocjowania i ustalania reguł zachowania w rodzinie, szkole, społeczności i w szerszym świecie.
- Rola praw człowieka w życiu jednostki, społeczeństw i ludzi na całym świecie oraz ich zakres w przeszłości oraz w przyszłości.
- Rozróżnienie między prawami obywatelskimi/politycznymi i społecznymi/ekonomicznymi.
- Odmienne sposoby postrzegania i doświadczania praw człowieka w różnych społeczeństwach, różnych grupach w tym samym społeczeństwie oraz różne źródła legitymizujące prawa człowieka — w tym źródła religijne, moralne i prawne.
- Główne zmiany społeczne i wydarzenia historyczne jako przyczyny uznania praw człowieka.
- Główne instrumenty międzynarodowe stworzone w celu realizacji ochrony praw człowieka, takie jak: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ, Konwencja o Prawach Dziecka ONZ, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.
- Lokalne, krajowe, międzynarodowe instytucje, organizacje pozarządowe, osoby działające na rzecz ochrony praw człowieka.

Umiejętności

edukacja *na rzecz* praw człowieka

- Aktywne słuchanie i komunikacja: umiejętność wysłuchania różnych stanowisk w celu występowania w obronie własnych praw i praw innych ludzi.
- Krytyczne myślenie: wyszukiwanie odpowiednich informacji, krytyczna ocena faktów, uświadomienie sobie uprzedzeń, rozpoznawanie form manipulacji oraz podejmowanie decyzji na podstawie racjonalnego osądu.
- Umiejętność współpracy i rozwiązywania konfliktów.
- Umiejętność uczestniczenia w grupach społecznych i ich organizowania.
- Działanie na rzecz promowania i ochrony praw człowieka, zarówno lokalnie, jak i globalnie.

Postawy i wartości

edukacja *po*przez prawa człowieka

- Poczucie odpowiedzialności za swoje czyny, zaangażowanie w rozwój osobisty i przemiany społeczne.
- Ciekawość, otwarty umysł i docenianie różnorodności.
- Empatia i solidarność z innymi oraz wspieranie tych, których prawa człowieka są zagrożone.
- Poczucie godności ludzkiej, poczucie własnej wartości i wartości innych bez względu na różnice społeczne, kulturowe, językowe czy religijne.
- Poczucie sprawiedliwości, chęć pracy na rzecz ideałów wolności, równości i szacunku dla różnorodności.

Całościowe podejście

„Słowo 'edukacja' odnosi się do wszystkich procesów życia społecznego, dzięki którym jednostki i grupy społeczne uczą się świadomie rozwijać swoje zdolności, postawy i wiedzę, mając na celu korzyści wspólnot krajowych i międzynarodowych."

Rekomendacje UNESCO, 1974

W tym przewodniku zdecydowaliśmy się podejść do edukacji na rzecz praw człowieka całościowo. Po pierwsze, staraliśmy się w jednakowym stopniu poruszyć każdy z trzech obszarów: wiedzę, umiejętności i postawy. Po drugie, ćwiczenia zostały opracowane dla szerokiego kręgu odbiorców — biorąc pod uwagę ich wiek, jak i możliwości wykorzystania książki w formalnych i nieformalnych sektorach edukacji. Po trzecie, poprzez ćwiczenia aktywnie angażujące uczestników staraliśmy się połączyć edukację na rzecz praw człowieka z kwestiami lokalnymi i globalnymi, takimi jak: rozwój, środowisko, relacje międzykulturowe i pokój. Chcieliśmy w ten sposób zaakcentować, że edukacja na rzecz praw człowieka nie może być traktowana wyłącznie jako odrębna dziedzina.

Wykorzystanie ćwiczeń, które wymagają aktywnego zaangażowania uczestników, było dla nas najważniejsze. Wyniki badań pokazują, że praca oparta na współdziałaniu w małych grupach spaja grupę i przyczynia się do zmniejszenia uprzedzeń jej członków. Wymagająca współdziałania praca w grupach sprzyja również lepszemu zrozumieniu trudnych kwestii oraz zwiększa umiejętność rozwiązywania problemów, umożliwiając uczestnikom wypracowanie rozwiązań, w których widoczny jest wzrost ich kreatywności i praktycyzmu. Są to ważne cele edukacji na rzecz praw człowieka. Innymi słowy, powinniśmy włączyć młodych ludzi w każdy moment procesu edukacyjnego. Jako edukatorzy nie możemy wpaść w pułapkę myślenia, że to my znamy jedyną prawdę, którą powinniśmy przekazać biernym uczniom. Tego rodzaju podejście mogłoby zmienić edukację na rzecz praw człowieka w edukację zideologizowaną. Nieodłączną cechą metodologii zastosowanej w tym przewodniku jest przekonanie, że młodzi ludzie wniosą do procesu edukacyjnego szeroką gamę doświadczeń, które trzeba aktywnie wykorzystać, aby zapewnić interesujący i efektywny przebieg ćwiczeń edukacyjnych. Pytania, a niekiedy nawet konflikty powinno się potraktować jako podstawowy materiał edukacyjny, który można z pożytkiem wykorzystać.

Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z młodzieżą

„Słyszę i zapominam. Widzę i pamiętam. Robię i rozumiem."

Konfucjusz

Coraz powszechniej uważa się, że w pracy z młodzieżą należy poświęcać sporo uwagi edukacji na rzecz praw człowieka nie tylko dlatego, że jest to ważne dla społeczeństwa, ale również dlatego, że sami młodzi ludzie doceniają tego rodzaju pracę i korzyści z ćwiczeń z nią związanych. Współczesne społeczeństwa, a zwłaszcza młodzież, muszą zmierzyć się z procesami wykluczenia społecznego, problemami wynikającymi ze zróżnicowania religijnego, etnicznego i narodowościowego, a poza

tym określić swoje stanowisko wobec skutków postępującej globalizacji. Edukacja na rzecz praw człowieka porusza wszystkie te ważne kwestie i pomaga w zrozumieniu różnych punktów widzenia, przekonań, postaw i wartości współczesnego społeczeństwa wielokulturowego. Jednostkom zaś pokazuje sposoby pozytywnego wykorzystania tych różnic.

Być może jeszcze ważniejsze jest to, że młodym ludziom zależy na prawach człowieka, dlatego też właśnie oni stanowią główną grupę docelową edukacji na rzecz praw człowieka. Często krytykuje się współczesną młodzież za apatię i brak zainteresowania polityką, jednak liczne opracowania pokazują, że w rzeczywistości jest zupełnie inaczej — na przykład badania przeprowadzone w 2001 r. przez Komisję Europejską uzmysłowiły nam, że młodzi ludzie biorą udział w życiu społecznym, i to nie tylko działając w organizacjach i klubach młodzieżowych. W krajach Unii Europejskiej średnio ponad 50% młodych ludzi działa w organizacjach różnego rodzaju bądź do nich należy[1] (chociaż różnice między poszczególnymi krajami są znaczne).

Jeśli chodzi o zainteresowania polityczne, badanie stosunku młodych ludzi do Unii Europejskiej ujawniło, że kwestie praw człowieka są dla młodzieży jednym z priorytetów — za sprawy większej wagi uznali jedynie bezrobocie i przestępczość. Młodzi ludzie chcieliby, aby ich rządy zajęły się ochroną praw człowieka, ochroną środowiska, zwalczaniem rasizmu i nierównością płci[2].

? Czy z waszego doświadczenia wynika, że młodzi ludzie nie są zainteresowani sprawami politycznymi? Jeżeli tak — jakie są, waszym zdaniem, tego przyczyny?

Doświadczenia z całego świata pokazują, że młodzi ludzie poświęcają dużo energii tym kwestiom, jeżeli mogą być współodpowiedzialni za to, co robią i jak się uczą, a także jeśli kwestie te są przedstawiane w ciekawy sposób, przemawiający do młodzieży.

Jako edukatorzy musimy wykorzystać tę energię. To, że młodzi podchwycą i rozwiną pomysły, widać jasno na przykładzie funkcjonowania licznych programów dla młodzieży — od działań na małą skalę, prowadzonych doraźnie w niektórych klubach młodzieżowych i szkołach, po ważne programy międzynarodowe realizowane przez Radę Europy i inne organizacje.

? Jakie kwestie najprawdopodobniej wzbudzą największe zainteresowanie członków waszej grupy?

„Aktywne i demokratyczne podejście jest szczególnie wartościowe, jeśli idzie o dostęp do wiedzy i umożliwienie uczącym się zrealizowania swego potencjału".

Z Deklaracji Jomtien, 1990

Edukacja formalna i nieformalna

Najbardziej odpowiedni sposób zaangażowania uczestników i kształtowania procesu edukacyjnego zależy w dużym stopniu od kontekstu edukacyjnego, w którym pracuje edukator. Możecie mieć więcej albo mniej swobody w wyborze tematu, czasu i formy ćwiczenia w zależności od tego, czy działacie w formalnym, czy nieformalnym kontekście edukacyjnym. Ćwiczenia przedstawione w tej publikacji zostały przygotowane w sposób na tyle elastyczny, by dało się je wykorzystać w różnych sytuacjach przy określonych uwarunkowaniach, np.: w klubach młodzieżowych, w szkołach, na obozach letnich, na nieformalnych spotkaniach itd.

Edukacja incydentalna odnosi się do trwającego przez całe życie procesu, dzięki któremu każda jednostka kształtuje swoje postawy, wartości, umiejętności i wiedzę dzięki edukacji i materiałom dostępnym w jej własnym środowisku oraz przez codzienne doświadczenia (rodzina, sąsiedzi, zakupy, biblioteka, środki masowego przekazu, praca, zabawa itd.).

„Wykształcenie to jest to, co pozostaje, gdy zapomnieliśmy tego wszystkiego, czego się nauczyliśmy".

B. F. Skinner

„Uczenie się (...) to proces, który nie jest związany tylko z funkcją szkoły i innych zorganizowanych instytucji edukacyjnych. Takie pojmowanie uczenia się jest oparte na spostrzeżeniu, że znaczna część ważnych dla nas doświadczeń edukacyjnych odbywa się poza systemem edukacyjnym: w miejscu pracy, w rodzinie, w różnych organizacjach i w bibliotekach (...)".

Dr Pasi Sahlberg (w:) „Building Bridges for Learning — The Recognition and Value of Non-Formal Education in Youth Activity"

Edukacja formalna odnosi się do systemu edukacyjnego — od szkoły podstawowej do szkoły wyższej, z uwzględnieniem specjalistycznych programów szkolenia technicznego i zawodowego.

Edukacja nieformalna odnosi się do każdego planowego programu edukacji osobistej i społecznej młodych ludzi, który jest tak zaprojektowany, aby kształtować różne umiejętności i kompetencje poza formalnym programem kształcenia.

Edukację nieformalną, prowadzoną przez wiele organizacji i grup młodzieżowych cechuje:

- dobrowolność;
- dostępność dla wszystkich (sytuacja idealna);
- zorganizowany proces zakładający konkretne cele edukacyjne;
- aktywne angażowanie osoby uczącej się i skoncentrowanie na jej potrzebach edukacyjnych;
- nauczanie umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie i przygotowanie do aktywnego pełnienia roli obywatela;
- uwzględnienie zarówno zindywidualizowanego, jak i grupowego procesu uczenia się ;
- podejście holistyczne i zorientowane na proces edukacyjny;
- skoncentrowanie się na doświadczeniach uczestników i ich działaniu, przy respektowaniu potrzeb edukacyjnych osób zaangażowanych w proces edukacyjny.

Edukacja formalna, nieformalna i incydentalna to wzajemnie uzupełniające się i wzmacniające elementy trwającego całe życie procesu uczenia. Ten przewodnik nie został przygotowany jako „kurs" edukacji na rzecz praw człowieka, a poszczególne ćwiczenia mogą być z powodzeniem wykorzystywane w bardzo różnych kontekstach, formalnych i mniej formalnych, zarówno systematycznie, jak i doraźnie.

Edukacja na rzecz praw człowieka jako punkt wyjścia do działania

Istotą edukacji na rzecz praw człowieka jest wykształcanie umiejętności krytycznego myślenia, radzenia sobie z konfliktami oraz zachęcanie do podejmowania działań. Wśród ćwiczeń znajdujących się w tej książce znajdują się także takie, których celem jest wspomaganie działań opartych na solidarności oraz organizowanie wydarzeń społecznych, ponieważ są one ważne dla kształcenia umiejętności związanych z edukacją na rzecz praw człowieka, ale również dlatego, że jako takie są środkiem służącym budowaniu kultury praw człowieka. Młodzi ludzie mogą bezpośrednio zmieniać otaczający ich świat, co jest ważnym tematem uwzględnionym w naszym przewodniku. Zamieściliśmy w tym celu osobny dział dotyczący podejmowania działań. Znajdują się tam propozycje podejmowania działań społecznych związanych z prawami człowieka (rozdział 3).

Natomiast, każde ćwiczenie z rozdziału 2 jest przygotowane z myślą o kształtowaniu pewnych kluczowych umiejętności organizacyjnych i przeprowadzaniu działań w społecznościach lokalnych. Staraliśmy się respektować pluralistyczne idee edukacji i uczenia się poprzez działanie, zgodnie z rekomendacjami np. projektu Rady Europy: Edukacja na rzecz Obywatelstwa Demokratycznego. Edukacja na rzecz praw człowieka jest w nim przedstawiona jako codzienna działalność, która powinna być oparta na uczeniu się przez doświadczenie i działanie, co ma służyć podniesieniu kompetencji i rozbudzeniu inicjatywy w ciągłym procesie zmian.

Poniższe zalecenia dotyczące polityki edukacyjnej, oparte na publikacji *Edukacja na rzecz obywatelstwa demokratycznego: perspektywa nauki przez całe życie*, mogą wesprzeć ten spontaniczny proces zmian, zwracając uwagę na:

- bezpośrednie zaangażowanie edukatorów w tworzenie, wprowadzanie i ocenianie własnych innowacyjnych pomysłów edukacyjnych;
- zachęcanie do rozwiązywania konkretnych problemów społecznych, wykorzystywania wiedzy i praktycznych doświadczeń edukatorów;
- promowanie oddolnych zmian edukacyjnych;
- pracę na rzecz większej niezależności edukatorów, która pozwoli im opracować konkretne formy działań i nawiązać kontakty ze społecznością lokalną, społeczeństwem obywatelskim i partnerami społecznymi;
- promowanie tworzenia sieci kontaktów, wspólnych projektów i działań, a także komunikacji między edukatorami i politykami.

„Nigdy nie obawiajcie się podnosić głosu (...) przeciw niesprawiedliwości, kłamstwu i chciwości. Gdyby ludzie na całym świecie (...) postępowali tak, zmieniłoby to świat".

William Faulkner

Międzynarodowe poparcie dla Edukacji na rzecz Praw Człowieka

Rada Europy

Kraje członkowskie Rady Europy nie traktują praw człowieka jedynie jako sloganu — prawa człowieka są częścią zapisów prawnych i dlatego też powinny również stać się nieodłączną częścią edukacji młodych ludzi. Narody europejskie wniosły istotny wkład do najważniejszej proklamacji praw człowieka XX wieku: Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1948 r. Zasady Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka, przyjętej w 1950 r., były inspirowane właśnie dokumentem stworzonym przez ONZ.

Rekomendacja R(85)7 dla krajów członkowskich Rady Europy (przyjęta przez Komitet Ministrów 14 maja 1985 r.) dotyczy nauczania i uczenia się o prawach człowieka w szkołach. W dokumencie podkreślono, że wszyscy młodzi ludzie powinni uczyć się o prawach człowieka w ramach przygotowywania się do życia w pluralistycznej demokracji. Tego rodzaju podejście jest stopniowo wdrażane w różnych instytucjach wielu krajów europejskich.

Na poziomie Unii Europejskiej, podczas spotkania w Luksemburgu w grudniu 1997 r., Rada Europejska zaleciła wszystkim krajom członkowskim, aby pracowały na rzecz:

- wzmocnienia roli społeczeństwa obywatelskiego w promowaniu i ochronie praw człowieka;
- promowania aktywności społecznej i zagwarantowania pomocy technicznej dla działań związanych z prawami człowieka;
- wzmocnienia programów trenerskich i edukacyjnych dotyczących praw człowieka.

Polityka Młodzieżowa

Europejscy ministrowie odpowiedzialni za sprawy młodzieży, którzy spotkali się w kwietniu 1998 r. w Bukareszcie ustalili, iż polityka młodzieżowa Rady Europy powinna[3]:

- zachęcać do tworzenia organizacji i stowarzyszeń oraz podejmowania wszelkich form działań, które służą zasadom demokracji i pluralizmu, przy jednoczesnym wsparciu młodych ludzi w pełniejszym uczestnictwie w życiu społeczeństwa;
- dostosowywać obecne wzory partnerstwa do zmian społecznych oraz form pracy z młodzieżą i różnymi organizacjami młodzieżowymi, które dotychczas nie były odpowiednio reprezentowane;
- rozwijać ideę aktywnego uczestnictwa młodych ludzi;
- w pełni wykorzystywać wartościowy wkład młodzieży jako aktywnych i odpowiedzialnych obywateli;
- opracować projekty edukacji obywatelskiej, które umożliwiają młodym ludziom szybsze i bardziej skuteczne zaangażowanie się w życie społeczności, przy jednoczesnym poszanowaniu różnorodności;
- wdrażać — od poziomu europejskiego do poziomu lokalnego — międzysektorową, zintegrowaną i spójną politykę młodzieżową, opartą na zasadach Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Europejskiej Karty Społecznej.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

„Historia ludzkości w coraz większym stopniu staje się wyścigiem między edukacją a katastrofą."

H. G. Wells

W grudniu 1994 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych ogłosiło lata 1995–2004 Dekadą Edukacji na Rzecz Praw Człowieka. Było to następstwo zalecenia Światowej Konferencji na temat Praw Człowieka (Wiedeń 1993 r.), na której postanowiono, że edukacja na rzecz praw człowieka, szkolenia oraz informacja publiczna są niezbędne dla promowania i osiągnięcia stabilnych i harmonijnych relacji między społeczeństwami oraz dla wzajemnego zrozumienia, tolerancji i pokoju. Konferencja w Wiedniu zaleciła, aby kraje „dążyły do wykorzenienia analfabetyzmu oraz ukierunkowały edukację na pełniejsze kształtowanie osobowości człowieka oraz wzmocnienie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności". Konferencja wzywała wszystkie kraje i instytucje do włączenia edukacji na rzecz praw człowieka, prawa humanitarnego, zasad demokracji i państwa prawa do programów wszystkich instytucji edukacyjnych, zarówno tych, które zajmują się edukacją formalną, jak i nieformalną. Kraje członkowskie proklamując Dekadę Edukacji na Rzecz Praw Człowieka podjęły to wyzwanie.

UNESCO

Współczesne społeczeństwa stają się coraz bardziej wielokulturowe i zróżnicowane wyznaniowo, co stanowi bardzo istotną kwestię dla edukacji. Znaczenie idei „uczenia się, jak żyć razem" wewnątrz i między różnymi społeczeństwami jest kluczowe dla idei edukacji — „konieczną utopią", która była rekomendowana przez raport UNESCO z 1996 r. na temat edukacji w dwudziestym pierwszym wieku[4]. Prawa człowieka leżą u podstaw koncepcji opisanej przez raport UNESCO na przykład w odniesieniu do umiejętności mediacji w konfliktach i znalezienia wspólnego podejścia do analizy problemów i planowaniu kierunków działań na przyszłość. Doprowadzanie do zmian, bez użycia przemocy, jest rzeczą podstawowej rangi i pilną potrzebą zarówno w poszczególnych państwach, jak w grupach społecznych. Ta idea powinna zająć centralne miejsce w wysiłkach edukacyjnych.

Źródła

Dr. Pasi Sahlberg, *Building Bridges for Learning — The Recognition and Value of Non-Formal Education in Youth Activity*, badania przeprowadzone dla Krajowej Rady ds. Edukacji (Finlandia) oraz Europejskiego Forum Młodzieży, Europejskie Forum Młodzieży, grudzień 1999.

Staying Alive, Materiały informacyjne Europejskiego Forum Młodzieży dla Zgromadzenia Ogólnego, 2000.

Chisholm Lynne, *Towards a revitalisation of non-formal learning for a changing Europe, Report of the symposium on non-formal education*, Dyrekcja Młodzieży i Sportu Rady Europy, 2000.

Edukacja na rzecz praw człowieka i inne zakresy edukacji

Świat praw człowieka

Prawa człowieka mają związek z każdym aspektem naszego życia. Łamanie praw człowieka jest w istocie przyczyną niemal wszystkich problemów we współczesnym świecie: przemocy, ubóstwa, globalizacji, degradacji środowiska, nierówności ekonomicznych i bezprawia — nie wspominając o wojnach i konfliktach, które wyniszczają nasz glob.

Chociaż początkowo rozumienie praw człowieka było związane ze sferą polityczną i obywatelską, obecnie uznaje się, że ideę praw człowieka trzeba rozszerzyć również o kwestie społeczne, kulturowe i ekonomiczne. Obecnie mówi się nawet o trzeciej generacji praw, do której należą prawa zbiorowe i sprawy związane z przyszłymi pokoleniami. To wszystko ma niebagatelny wpływ na naszą pracę jako edukatorów, a edukacja zajmująca się takimi kwestiami, jak globalizacja, środowisko naturalne, pokój i relacje międzykulturowe to, między innymi, formy edukacji na rzecz praw człowieka. Wszystkie bowiem zajmują się prawami człowieka i starają się zbudować kulturę, która je respektuje.

? **Jakie zmiany w dziedzinie praw człowieka zaszły w waszym kraju przez ostatnie 20 lat?**

W *Kompasie* staramy się poruszyć szeroki zakres kwestii związanych z prawami człowieka. W rozdziale tym przyjrzymy się, w jaki sposób większość z nich, o ile nie wszystkie, łączą się z innymi dziedzinami edukacji, takimi jak edukacja na rzecz rozwoju, edukacja na rzecz pokoju, środowiska, społeczeństwa obywatelskiego. Każdy, kto jest zaangażowany w jedną lub więcej z tych form edukacji, powinien znaleźć w tym rozdziale kwestie o istotnym znaczeniu.

Czym jest „zagadnienie praw człowieka”?

Prawie każde pytanie dotyczące łamania praw człowieka może być określone mianem zagadnienia dotyczącego praw człowieka. Społeczność międzynarodowa rozpoznaje trzy różne „generacje” praw, które obejmują różne dziedziny działalności ludzkiej:

Prawa pierwszej generacji (prawa wolnościowe)

Do tych praw zaliczamy prawa obywatelskie i polityczne — na przykład prawo do wolności słowa, prawo do zrzeszania się, prawo do życia, prawo do sprawiedliwego procesu, prawo do uczestnictwa w życiu politycznym społeczeństwa itd. Te kwestie (choć nie tylko one) są zazwyczaj poruszane w ramach edukacji formalnej poprzez edukację obywatelską, edukację polityczną, edukację na rzecz demokracji oraz edukację prawną.

Prawa drugiej generacji (prawa równościowe)

Do tych praw zalicza się prawa społeczne, ekonomiczne i kulturalne, na przykład prawo do odpowiedniego standardu życia, prawo do pracy, prawo zrzeszania się w związkach zawodowych, prawo do opieki zdrowotnej i edukacji. W sektorze edukacji formalnej, i nie tylko, kwestie te są często pomijane. Na przykład edukacja ekonomiczna rzadko zajmuje się prawami drugiej generacji, chociaż powinna. Zagadnienia te są czasem poruszane przez „ukryty program", czyli przez wiele mniej formalnych działań podejmowanych przez szkoły i grupy młodzieżowe czy przez pracę wykonywaną na zajęciach dodatkowych lub indywidualnych, czy w ramach edukacji społecznej i zdrowotnej. Na szczęście jednak coraz szerzej uznaje się, że prawa drugiej generacji są równie ważne dla społeczeństwa obywatelskiego, jak tradycyjnie już uznane, prawa pierwszej generacji.

„Jeśli zagrożone są prawa jednego człowieka, umniejsza to prawa wszystkich ludzi".

John Kennedy

Prawa trzeciej generacji (prawa solidarnościowe)

Te prawa znane są również jako prawa „rodzące się", ponieważ proces dostrzegania i uznawania tych praw jeszcze się nie zakończył. Odnoszą się one do praw *zbiorowych* społeczeństw i ludzi, takich jak prawo do zrównoważonego rozwoju, do pokoju, do zdrowego środowiska. Pojawia się coraz więcej obszarów edukacji, które koncentrują się właśnie na tych prawach, na przykład edukacja na rzecz środowiska, edukacja na rzecz pokoju czy edukacja na rzecz rozwoju.

(Więcej informacji na temat różnych generacji praw można znaleźć w rozdziale 4)

? **Czy którekolwiek z zagadnień, którymi zajmowaliście się do tej pory w pracy z waszą grupą, były zagadnieniami dotyczącymi praw człowieka?**

Zagadnienia poruszone w tej publikacji

Koncepcja tej publikacji została opracowana w odniesieniu do 16. zagadnień związanych z prawami człowieka. Każde z nich można odnieść bezpośrednio do praw jednej lub kilku generacji.

- Prawa człowieka — ogólnie
- Dzieci
- Obywatelstwo
- Demokracja
- Dyskryminacja i ksenofobia
- Edukacja
- Środowisko
- Równość płci
- Globalizacja
- Zdrowie
- Bezpieczeństwo
- Media
- Pokój i przemoc
- Ubóstwo
- Prawa społeczne
- Sport

Wszystkie te tematy związane z wymienionymi zagadnieniami są równie ważne. W istocie łączą się one ze sobą tak dalece, że poruszenie jednego umożliwia nawiązanie do innego. Jest to bezpośredni wynik faktu, że prawa człowieka są *niepodzielne, powiązane ze sobą* i *współzależne* — nie można traktować ich osobno, ponieważ wszystkie są ze sobą połączone, tworzą różnorodne, bliskie zależności.

Ilustracja na następnej stronie obrazuje tę współzależność. Istnieją inne schematy, które moglibyśmy przedstawić w podobny sposób, np.: rozkład tematów na zewnętrznym okręgu mógłby być prawie przypadkowy, a i tak udałoby się znaleźć połączenia logiczne. Tematy w zewnętrznym kole zazębiają się, podobnie jak zakresy edukacyjne w kole wewnętrznym. Rozróżnienie między prawami

pierwszej, drugiej i trzeciej generacji nie jest jednoznaczne. Edukacja, na przykład, jest tradycyjnie uważana za prawo drugiej generacji, ale edukacja jest przecież równie niezbędna dla efektywnego udziału w życiu politycznym (prawo pierwszej generacji), jak dla zrównoważonego rozwoju (prawo trzeciej generacji).

Przedstawione poniżej analizy są jednymi z wielu, pomagają one jednak zilustrować połączenia różnych tematów z obecnymi zakresami edukacyjnymi oraz ich wzajemne przenikanie się.

Edukacja obywatelska

Celem edukacji obywatelskiej jest kształtowanie aktywnej i odpowiedzialnej postawy obywatelskiej młodych ludzi. W 1997 r. Rada Europy zainicjowała projekt *Edukacja na rzecz Obywatelstwa Demokratycznego*. Opublikowany w czerwcu 2000 r. raport z jego realizacji podkreśla znaczenie *sprawiedliwości społecznej* i *równych praw* dla obywateli. T. H. Marshall w swojej książce *Citizenship and Social Class* (Cambridge University Press, 1950), twierdzi, że obywatelstwo może być skuteczne jedynie wtedy, kiedy zapewnia dostęp do trzech podstawowych rodzajów praw. W ten sposób wyodrębnia on trzy składniki obywatelstwa:

- *komponent obywatelski*, do którego zaliczają się prawa dotyczące wolności osobistej;
- *komponent polityczny*, np. prawo uczestnictwa w sprawowaniu władzy, głosowaniu i uczestnictwa w pracy instytucji parlamentarnych;
- *komponent społeczny* obywatelstwa, który odnosi się do prawa do odpowiedniego standardu życia oraz równego dostępu do edukacji, opieki zdrowotnej, mieszkania i minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Edukacja osobista i społeczna

W wielu krajach prowadzi się pewne programy edukacyjne, które dotyczą roli jednostki w społeczeństwie i uczą umiejętności radzenia sobie z wyzwaniami, którym młodzi ludzie będą musieli sprostać w swoim życiu. Taka edukacja może pokrywać się z zagadnieniami dotyczącymi obywatelstwa, ale może też koncentrować się na innych aspektach życia związanych z czasem wolnym, jak na przykład uprawianie sportu, działalność w klubach i organizacjach młodzieżowych i różne formy uczestnictwa w kulturze (w życiu muzycznym, artystycznym). Może również dotyczyć budowania związków międzyludzkich. Prawa człowieka są związane z tymi kwestiami dwojako. Po pierwsze, rozwój osobisty i osobiste relacje dotyczą aspektów moralnych i społecznych, którym powinny przyświecać wartości związane z prawami człowieka. Po drugie, prawo uczestnictwa w życiu kulturalnym jest wyodrębnione w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w innych traktatach międzynarodowych. Nawet jeżeli młodzież, z którą pracujecie, ma możliwość skorzystania z tego prawa, to inni młodzi ludzie gdzieś na świecie są być może tej możliwości pozbawieni.

„Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw".

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Artykuł 27

Edukacja na rzecz wartości/edukacja moralna

Edukacja na rzecz wartości jest również często spotykanym elementem programów szkolnych w różnych krajach, ale zwykle wiążą się z nią dwa pytania: jakich wartości powinna nauczać taka edukacja i skąd możemy mieć pewność, że te wartości nie odnoszą się wyłącznie do naszej kultury? Z tymi problemami borykają się wszyscy, którzy angażują się w tę dziedzinę edukacji, prawa człowieka zaś pozwalają zwrócić na to uwagę. Prawa człowieka nie tylko opierają się na wartościach, które są wspólne we wszystkich głównych religiach i kulturach, lecz ich uniwersalny charakter został uznany także niemal przez wszystkie państwa na świecie. Nikt nie może być krytykowany za uczenie wartości związanych z prawami człowieka!

„Najgorszym złem jest dziś obojętność. Wiedzieć i nie działać, to zgadzać się na niesprawiedliwość. Nasza planeta stała się bardzo mała. To, co dzieje się w innych krajach, dotyczy również nas".

Elie Wiesel

Edukacja globalna

Globalizacja to zagadnienie, które jest w centrum zainteresowań wielu młodych ludzi i dlatego potraktowaliśmy ją jako jeden z odrębnych tematów tej publikacji. Przez edukację globalną zwykle rozumie się działania, które pozwalają przyjrzeć się i zanalizować różne formy ludzkiej egzystencji, style życia i wzory zachowań na całym świecie. Taka edukacja jest ważna, gdyż nie rozważa jedynie miejsca jednostki w jej społeczności i społeczeństwie, ale również miejsce jednostki na świecie. Edukacja globalna może zostać wykorzystana do stawiania wielu pytań związanych z prawami człowieka i może pomóc w kształtowaniu krytycznego spojrzenia na rzeczywistość i postrzeganie łamania praw człowieka, co dzieje się w wielu miejscach na świecie. Edukacja globalna pozwala młodym ludziom ocenić znaczenie ich działań oraz zastanowić się nad osobistą odpowiedzialnością za własne czyny.

Instytut Edukacji Globalnej, niedochodowa organizacja pozarządowa ONZ, została założona w 1984 r. jako Światowy Uniwersytet Pokoju. Instytut ten określa swoje cele jako „pomoc we współtworzeniu świata, w którym pokój i dostatek jedzenia są sposobem na życie, gdzie istnieje odpowiedzialność za środowisko naturalne, panuje sprawiedliwość społeczna, a jednostka osiąga najwyższy stopień samorealizacji poprzez współdziałanie w społeczności".

Edukacja międzykulturowa

Istnieje naturalny związek między edukacją globalną a edukacją międzykulturową, która zajmuje się sposobami nawiązywania kontaktów z innymi kulturami, społeczeństwami i grupami społecznymi. Współczesne społeczeństwa charakteryzuje wzrastający poziom międzykulturowości i różnorodności kulturowej, co sprawia, że uznanie istnienia praw mniejszości oraz szacunek dla tych praw zyskują na znaczeniu. Jesteśmy zmuszeni na nowo zdefiniować dotychczasowe rozumienie społeczeństw narodowych, określanych dotychczas jako jednorodne kulturowo całości. Podwójny proces integracji europejskiej wraz ze wzrastającą współzależnością ekonomiczną i społeczną różnych regionów na świecie sprawiły, że taka definicja się zdezaktualizowała. Nawet w tych częściach świata, gdzie nie ma zwiększonej imigracji, istniejące konflikty często mają źródło w braku zrozumienia dla różnych grup i różnych stylów życia w obrębie jednego społeczeństwa. Konflikty w Irlandii Północnej, w byłej Jugosławii i w pewnych obszarach Kaukazu są przykrą ilustracją tezy, według której tego rodzaju problemy mogą być wynikiem braku umiejętności poszanowania innych kultur i współżycia z nimi.

Wszyscy różni, ale nikt obojętny!

Edukacja międzykulturowa często jest skutecznym sposobem podjęcia tematu rasizmu, dyskryminacji rasowej i braku tolerancji.

Dyrekcja Młodzieży i Sportu Rady Europy, zwłaszcza przez działania Europejskich Centrów Młodzieży i Fundacji, wkłada wiele wysiłku w realizację programów wykorzystujących edukację międzykulturową. Kampania przeciw rasizmowi, ksenofobii, antysemityzmowi i nietolerancji *Wszyscy różni — wszyscy równi* została opracowana w celu podjęcia kwestii narastającej wrogości i nietolerancji wobec mniejszości. Sama kampania miała na celu „zbliżenie ludzi i nadanie dodatkowego impetu walce z wszystkimi formami nietolerancji".

„Edukacja międzykulturowa proponuje procesy, które umożliwiają odkrywanie wzajemnych związków i obalanie barier".

Pakiet edukacyjny „Wszyscy równi — wszyscy różni"

Pakiet edukacyjny *Wszyscy różni — wszyscy równi* został stworzony po to, by pomóc edukatorom i osobom pracującym z młodzieżą przyczynić się do rozwoju i promowania tej kampanii. Pakiet określił dwa główne kierunki edukacji międzykulturowej:

- pomoc młodym ludziom w uzyskaniu umiejętności rozpoznawania nierówności, niesprawiedliwości, rasizmu, stereotypów i uprzedzeń oraz
- przekazanie im wiedzy i umiejętności, które pomogą podejmować te kwestie i próbować je zmieniać, ilekroć będą się musieli z nimi zmierzyć w społeczeństwie.

Cele i zasady edukacji międzykulturowej są na wiele sposobów realizowane przez *uczenie się międzykulturowe* (ang. *intercultural learning*) — termin ten jest częściej używany w edukacji nieformalnej, zwłaszcza w pracy z młodzieżą w Europie.

Edukacja antyrasistowska

Podstawę edukacji antyrasistowskiej stanowi przekonanie, że żyjemy w wielokulturowym i demokratycznym społeczeństwie, w którym wszyscy obywatele mają prawo do sprawiedliwości. A jednak zdajemy sobie sprawę z bardzo konkretnych przejawów rasizmu i postaw rasistowskich w każdym współczesnym społeczeństwie, a także z wpływu, jaki taka postawa może mieć na życie, np. czarnoskórych uczniów (zarówno przez dostarczenie im negatywnych doświadczeń edukacyjnych, jak i przez zmniejszenie ich szans w późniejszym życiu).

Edukacja antyrasistowska ma na celu rozpoznanie rasistowskich zachowań, języka i praktyk, tak jednostkowych, jak i zinstytucjonalizowanych oraz podniesienie ogólnej świadomości na temat

szkodliwych następstw rasizmu we współczesnym społeczeństwie. Edukacja antyrasistowska pomaga również w tworzeniu społeczeństwa, w którym prawa wszystkich obywateli są respektowane i chronione.

Edukacja na rzecz rozwoju

Edukacja na rzecz rozwoju wiąże się ściśle z edukacją globalną, jednak szczególny nacisk kładzie na prawa trzeciej generacji, takie jak prawo do zrównoważonego rozwoju, prawo do zdrowego środowiska naturalnego i pokoju. Edukacja na rzecz rozwoju kładzie nacisk na sprawy dotyczące interakcji zachodzących pomiędzy różnymi społeczeństwami i metody sprzyjające rozwojowi — dlatego na naszym diagramie łączy się ona z edukacją międzykulturową. Można więc powiedzieć, że edukacja na rzecz rozwoju ma całościowy charakter, ponieważ jej podstawą jest pogląd, że świat to jedna całość ukierunkowana ku przyszłości.

Stowarzyszenie Edukacji na Rzecz Rozwoju — brytyjska organizacja, która działa od niemal 10 lat, definiuje edukację na rzecz rozwoju jako trwający całe życie proces, który:

- bada związki między obywatelami rozwiniętych państw półkuli północnej i obywatelami z państw rozwijających się półkuli południowej, co pozwala im zrozumieć związki między ich własnym życiem, a życiem ludzi na całym świecie;
- zwiększa zrozumienie czynników ekonomicznych, społecznych, politycznych i środowiskowych, które kształtują nasze życie;
- kształtuje umiejętności, postawy i wartości, które umożliwią ludziom wspólną pracę nad podejmowaniem działań prowadzących do zmian oraz przejęcia kontroli nad własnym życiem.

Edukacja na rzecz środowiska

Poszukiwanie metod zrównoważonego rozwoju stanowi jeden z najważniejszych celów edukacji na rzecz rozwoju i w naturalny sposób prowadzi do troski o przyszłość środowiska naturalnego. Z tej perspektywy pytania dotyczące przyszłego rozwoju ekonomicznego, zwłaszcza w krajach rozwijających się, muszą być rozpatrywane pod kątem ich ceny dla ludzkości i środowiska naturalnego jako całości. Edukacja na rzecz środowiska naturalnego ma na celu publiczne nagłośnienie tych problemów oraz zachęcenie do większej troski i szacunku dla zasobów naturalnych świata.

Te zagadnienia również łączą się z prawami człowieka. Ponieważ rodzaj ludzki jest zależny od zdrowego i zrównoważonego środowiska, wzgląd na prawa człowieka na całym świecie stawia w centrum uwagi kwestie dotyczące właśnie środowiska naturalnego. Niektórzy mówią obecnie o potrzebie oficjalnego uznania oddzielnego prawa człowieka dotyczącego środowiska naturalnego.

„Edukacja powinna wspomagać odpowiedni intelektualny i emocjonalny rozwój jednostki. Powinna kształtować poczucie odpowiedzialności społecznej i solidarności z mniej uprzywilejowanymi grupami, powinna też prowadzić do poszanowania zasad równości w życiu codziennym".

Rekomendacja UNESCO dotycząca edukacji na rzecz porozumienia międzynarodowego, współpracy i pokoju oraz edukacji odnoszącej się do praw człowieka i podstawowych wolności

Edukacja na rzecz pokoju

Rozmieszczenie zasobów naturalnych na kuli ziemskiej nie jest równomierne. Były one, i niewątpliwie jeszcze będą, przyczyną brutalnych konfliktów między jednostkami i społeczeństwami. Edukatorzy na rzecz pokoju są zainteresowani bardziej sprawiedliwymi i rozsądnymi metodami dzielenia się zasobami ziemi i powini omawiać sposoby rozwiązywania niektórych konfliktów, ale zwykle koncentrują się na samych konfliktach i ich przyczynach strukturalnych. Edukacja na rzecz pokoju jest oparta na takim rozumieniu terminu pokój, które wykracza poza powszechne jego rozumienie,

„Nie ma drogi do pokoju. To pokój jest drogą".

M. K. Gandhi

czyli brak wojny — pokój może być opisany przez poszukiwanie sprawiedliwości i zrozumienie strukturalnych form wyzysku i niesprawiedliwości.

Nie trzeba przekonywać o konieczności edukacji na rzecz pokoju — jest ona konieczna, by lepiej zrozumieć konflikty oraz osiągnąć wzajemny szacunek, który zmniejszy prawdopodobieństwo konfliktu, a także, by zdobyć umiejętność zmiany sytuacji z potencjalnie niebezpiecznej w pokojową. Potrzebujemy bowiem prawdziwego prawa do życia dla każdego, rzeczywistego szacunku dla wszystkich — nawet tych z nas, którzy popełnili błędy. Edukacja na rzecz tolerancji, zrozumienia międzykulturowego, a co najważniejsze, edukowanie na temat przyrodzonego i powszechnego charakteru praw człowieka to ważne drogi do osiągnięcia tego celu.

Lata 2001–2010 zostały ogłoszone Międzynarodową Dekadą na rzecz Kultury Pokoju i Niestosowania Przemocy dla Dobra Dzieci Całego Świata (Dokument ONZ A/RES/53/25). W Międzynarodowym Stowarzyszeniu Badań na rzecz Pokoju, utworzonym dzięki wsparciu UNESCO, działa Komisja Edukacji na rzecz Pokoju, która skupia edukatorów specjalizujących się w promowaniu kultury pokoju.

Edukacja prawna

To zapewne najbardziej „formalna" ze wszystkich dziedzin, które do tej pory omawialiśmy. Jednak edukacja prawna to nie tylko nauka o prawach, które obowiązują, lecz także kształtowanie szacunku dla litery prawa i podstawowych zasad sprawiedliwości, które są zawarte w międzynarodowych traktatach dotyczących praw człowieka.

Związki między edukacją prawną i edukacją na rzecz praw człowieka można zauważyć na dwóch osobno istniejących obszarach. Pierwszy, to konkretne prawa, które chronią jednostkę przed niesprawiedliwym procesem; drugi, to prawo międzynarodowe. Różne agendy ONZ, Europejski Trybunał Praw Człowieka i inne regionalne struktury są prawnymi instytucjami, które istnieją po to, by chronić prawa człowieka. By były skuteczne w realizacji swoich celów, musimy o nich wiedzieć i umieć z nich korzystać.

Jak w Europie korzysta się z *Kompasu*

Jak postrzegana jest Europa?

Historycy przypominają, że pierwotnie, w starożytnej Grecji, nazwa „Europa" odnosiła się prawdopodobnie do regionu, który obecnie nazywamy Bałkanami. Dzisiaj Europę niełatwo zdefiniować.

Politycznie Europa ma powierzchnię ok. 10 mln km^2 i rozciąga się geograficznie aż po tereny Azji. Na kontynencie europejskim przeważa klimat umiarkowany, południowe półwyspy mają klimat podzwrotnikowy (śródziemnomorski), a północne krańce subpolarny. Obecnie w Europie mówi się ponad 200 językami, nie licząc odmian lokalnych. Europa liczy ponad 50 państw zamieszkanych przez blisko 800 milionów ludzi.

W Europie można znaleźć wyznawców wszystkich ważniejszych religii. Kontynent jest kojarzony nie tylko z narodzinami demokracji, lecz także z najokrutniejszymi przejawami faszyzmu i totalitaryzmu na świecie. Przeszłość Europy jest naznaczona przez Holokaust, kolonializm i niewolnictwo, a dzisiaj jest też miejscem składowania takiej ilości broni atomowej, że można by nią unicestwić życie na całej ziemi. Jednocześnie to właśnie w Europie co roku przyznaje się Pokojową Nagrodę Nobla. Europa ustanowiła również stały Trybunał Praw Człowieka, który jest uznawany na całym świecie.

Państwa Europy

Wśród państw, które tworzą dzisiejszą Europę, są takie, które istnieją około 10 lat, i takie, których granice od wieków prawie się nie zmieniły. Granice niektórych państw wciąż są niestabilne wskutek nieustannych konfliktów polityczno-etnicznych. Stąd są w Europie ludzie, którzy na co dzień doświadczają przemocy, podczas gdy inni, na tym samym kontynencie, żyją spokojnie, bezpiecznie i często w dobrobycie.

? Co stanowi o „europejskości" kraju?

We wszystkich państwach europejskich są milionerzy i zarazem miliony ludzi żyjących poniżej granicy ubóstwa. Każde państwo cechuje różnorodność, a poszczególne kraje różnią się też od siebie nawzajem. Jeżeli zdecydujecie się na pracę nauczycielską w jednej części Europy, być może wasz zarobek za dzień pracy wyniesie więcej niż miesięczne wynagrodzenie waszych kolegów w innych regionach. Jeżeli podejmiecie pracę w jeszcze innym regionie, możecie miesiącami w ogóle nie otrzymywać wynagrodzenia.

Europa jest rzeczywiście niebywale zróżnicowana.

Jedna Europa? Dwie Europy?

Czy upraszczając, można powiedzieć, że istnieje Europa Wschodnia i Europa Zachodnia? Europa Północna i Europa Południowa? A co z Europą Środkową?

Czy można dokonać podziału na Europę chrześcijańską i islamską?

Albo na Europę bogatą i biedną, pokojową i nękaną wojną, demokratyczną Europę i Europę zniszczoną przez totalitaryzm, lewicową i prawicową, zamerykanizowaną i zsowietyzowaną?

? Z której części Europy pochodzicie? Czy jesteście typowymi przedstawicielami tej części Europy?

Jeżeli którykolwiek z tych podziałów wydaje się poprawny albo przynajmniej pomocny w rozpoznawaniu jego konkretnych potrzeb, zastanówmy się nad tym, jak poniższe grupy pasują do tych ogólnych kategorii. Czy ich potrzeby odpowiadają stereotypowym potrzebom kraju lub części Europy, w której mieszkają?

- Biznesmeni na Bałkanach
- Skupiska Bengalczyków w Londynie
- Ofiary przemocy terrorystów w Kraju Basków i w Irlandii Północnej
- Zależni od klimatu rolnicy z obszarów górskich w Hiszpanii, Włoszech, Rumunii i Gruzji
- Skupiska Romów na Węgrzech, w Grecji, Francji czy Słowacji
- Islamofobi lub antysemici w Niemczech, Rosji, Polsce, na Litwie lub w dowolnym kraju europejskim
- Rybacy w Szkocji, Norwegii, Chorwacji lub Estonii
- Robotnicy imigranci w Belgii i Finlandii
- Uchodźcy i osoby starające się o azyl w Polsce i na Ukrainie
- Muzułmanie, politycy, aktywiści praw człowieka, nauczyciele, liderzy młodzieżowi, ludzie niscy, łysi mężczyźni, matki i kobiety bezdzietne.

Takie przykłady pokazują, że żaden z proponowanych podziałów nie jest jasny i nie nadaje się do opisania wszystkich aspektów życia poszczególnych państw, społeczności czy jednostek. W całej Europie istnieją pewne wspólne potrzeby, ale w każdej małej społeczności, w każdym kraju istnieje wiele różnych potrzeb. Europa, jak i wszystkie kraje, są jej częścią, to mały świat kulturowej i społecznej różnorodności.

Książka dla Europy?

A więc po co tworzyć książkę dla całej Europy? Czy sprosta ona potrzebom wszystkich ludzi naszego bogatego i różnorodnego kontynentu?

Ten podrozdział dostarcza odpowiedzi na te pytania i opisuje, jak ustosunkowaliśmy się do tego tematu, mając na uwadze trudności, z którymi przyszło nam się zmierzyć. Stara się on również pokazać, dlaczego takie zadanie uznaliśmy za realne i konieczne. W końcu Europa ma nie tylko bardzo różnorodną kulturę, ale również wiele punktów wspólnych. Odnalezienie tych punktów i zrozumienie różnic między nami, może być równie ważnym zadaniem, jak zachowanie skrajnie odrębnych tożsamości.

„(...) najpierw przyszli po komunistów i ja siedziałem cicho, bo nie byłem komunistą. Potem przyszli po Żydów i nic nie mówiłem, bo nie byłem Żydem. Potem przyszli po związkowców i nie odzywałem się, bo nie należałem do związków. Potem przyszli po katolików, a jako żem protestant, głosu nie zabrałem. Potem przyszli po mnie... Ale wtedy nie było już nikogo, kto by za kimkolwiek przemówił".

Pastor Martin Niemoller (tłum. Z. Bauman)

? Czy nawiązaliście kiedykolwiek kontakt z grupami młodzieżowymi w innych częściach Europy? Co wspólnego odnaleźliście?

Prawa człowieka jako czynnik wspólny

Idea praw człowieka jest zarówno historycznym, jak i ideowym źródłem Rady Europy i jednym z wielu punktów wspólnych, które można znaleźć w całej Europie. Nie jest to, oczywiście, wyłącznie

koncepcja europejska, ale na pewno stanowi ona jeden z ważniejszych jednoczących i wspólnych czynników, którego ranga będzie wzrastała wraz z powiększaniem się liczby członków Rady Europy.

Każdy kraj, który zgłosił chęć członkostwa, zobowiązał się również do przestrzegania podstawowych praw i wolności ustanowionych w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Dla przeciętnego obywatela z dowolnego kraju europejskiego oznacza to, że jego prawa i wolności są, przynajmniej do pewnego stopnia, chronione przez całą społeczność państw europejskich.

Jednak nawet biorąc pod uwagę istnienie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ochrona praw człowieka każdego obywatela może być rzeczywiście skuteczna tylko wtedy, kiedy wszyscy będą aktywnie pomagać ich przestrzegać. Obywatele muszą wiedzieć o istnieniu tych praw, muszą być w stanie ich bronić w razie ich łamania i muszą szanować je na co dzień. To jest zadanie zarówno dla edukacji, jak i całej Europy.

„Niesprawiedliwość w jednym miejscu jest zagrożeniem dla sprawiedliwości wszędzie".

Martin Luther King

Obywatele świata

Umiejętność ochrony naszych praw jest ważna, ale to jeszcze za mało. W tej publikacji przyjęliśmy założenie, że prawa człowieka są sprawą bardzo istotną. Młodzi Europejczycy, jako obywatele świata, powinni zdać sobie z tego sprawę, ponieważ prawa człowieka mają być chronione nie tylko w naszej części świata, ale także na całym globie.

Każdy kraj w Europie musi oczywiście pracować na rzecz przestrzegania praw swoich obywateli. Nie ma takiego kraju, który mógłby się poszczycić tym, że nigdy nie złamał praw człowieka. Jednak edukacja na rzecz praw człowieka z zasady nie dotyczy tylko naszych praw, ale również praw innych ludzi. Jednym z zadań tej publikacji jest promowanie większej świadomości praw człowieka po to, by pomóc młodym ludziom w Europie w egzekwowaniu własnych praw. Innym omawianym zadaniem jest zachęcenie młodzieży do zainteresowania się zagadnieniem w szerszym kontekście, skoncentrowanie się na tym, co sama może zrobić, aby polepszyć sytuację praw człowieka na świecie.

Młodzi ludzie na całym świecie, a zwłaszcza w Europie, zawsze angażowali się w obronę praw człowieka i problemy edukacji na rzecz praw człowieka. W czasach faszyzmu i totalitaryzmu często właśnie młodzi ludzie i studenci stali na czele protestów i działań przeciw represjom i uciskowi, a organizacje i stowarzyszenia młodzieżowe zawsze grały istotną rolę w zbliżaniu młodych ludzi z całej Europy i stawały w obronie ich praw. Takie działania opierają się na ideałach solidarności, współpracy, pokoju i praw człowieka.

Nadszedł czas, by przekazać te doświadczenia i działania kolejnym pokoleniom młodych Europejczyków i budować szacunek dla praw człowieka zarówno na naszym kontynencie, jak i na pozostałych. Potrzebne jest większe zrozumienie tego, jak nasze działania mogą pomóc w obronie praw człowieka innych ludzi. To również jest zadaniem dla całej Europy.

Europejskie marzenie

Oczywiście nikt nie chce, żeby różne kraje i kultury Europy utraciły odrębność i tożsamość. Jednak przy tworzeniu *Kompasu* motywowało nas to, że *żadna* z kultur Europy — także świata — nie jest ze swej natury przeciwna tworzeniu kultury praw człowieka i nie musi się gwałtownie zmieniać

„Wytrwałość bierze górę nad przemocą; a wiele rzeczy, które nie dają się pokonać, kiedy są razem, stają się łatwiejsze, kiedy podchodzi się do nich po kawałku".

Plutarch

w sposób negatywny, aby tę kulturę promować. W rzeczy samej, wartości związane z kulturą praw człowieka istnieją już w każdym kraju, a ich wzmocnienie przyczyni się do rozkwitu kultur.

Nadzieję dawało nam jeszcze coś innego. Liczyliśmy na to, że wspólne interesy i wspólne przedsięwzięcia przyczynią się do zbliżenia mieszkańców naszego kontynentu, co pomoże postrzegać siebie nawzajem jako ludzi równych, którzy dzielą wspólną rzeczywistość i są współodpowiedzialni za przyszłość kontynentu. Być może Syberia mogłaby połączyć siły z Portugalią w celu ochrony praw kobiet; być może młodzi ludzie w Albanii i Luksemburgu mogliby wspólnie stworzyć stronę internetową, która zwróciłaby uwagę świata na problem pracy dzieci; być może szkoły na Malcie i w Danii mogłyby przeprowadzić jednocześnie akcje uliczne na temat znęcania się nad słabszymi w szkołach w różnych krajach.

Młodym ludziom nie jest wszystko jedno, więc to zwykle oni przecierają szlaki. Mogą udowodnić tym, którzy krytykują ich indywidualizm i apatię, że się mylą — tak jak udowadniały to przez wieki pokolenia młodych. Mogą zaprzeczyć tym, którzy twierdzą, że *nie można w sposób rozsądny rozwikłać* i włączyć się energicznie do pokojowej walki o prawa człowieka na świecie. Młodzież to nie tylko potencjalny odbiorca tej publikacji: to także nasza nadzieja i główne źródło pomysłów, inspiracji i wiedzy.

Praca z młodzieżą i reprezentacja młodzieży

Chociaż materiały zawarte w tym przewodniku nadają się do wykorzystania w edukacji formalnej, chcieliśmy przede wszystkim stworzyć publikację, która mogłaby być wykorzystywana przez osoby pracujące z młodzieżą poza formalnym systemem edukacji. Charakter i zasięg takiej pracy oczywiście będzie różny w zależności od kraju. Jednak proponując różne rodzaje metod i omawiając liczne tematy, zamierzaliśmy dotrzeć do różnych grup i stowarzyszeń młodzieżowych, które istnieją w każdym kraju europejskim. Ćwiczenia umieszczone w *Kompasie* powinny być użyteczne dla szkolnych kół zainteresowań, drużyn harcerskich, grup kościelnych i młodzieżowych, organizacji studenckich, stowarzyszeń działających na rzecz praw człowieka. Można je również bez trudu zastosować w kształceniu bardziej formalnym.

W pozaszkolnej pracy z młodzieżą nacisk kładzie się na indywidualne i społeczne kształcenie młodych ludzi, toteż większość ćwiczeń dotyczy tych właśnie aspektów edukacji, w przeciwieństwie do kształcenia formalnego, którego celem jest dostarczanie wiedzy teoretycznej. Przy wyborze ćwiczeń kierowaliśmy się chęcią zainteresowania młodych ludzi prawami człowieka oraz wykorzystaniem metodologii uczenia się przez doświadczenie w celu rozbudzenia poczucia szacunku dla praw człowieka, zwłaszcza wśród tych, którzy zwykle nie reagują na wysiłki czynione w tym względzie w szkole w ramach oficjalnego programu nauczania.

? Czy w swojej pracy wykorzystujecie uczenie się przez doświadczenie?

Te systemy edukacyjne i instytucje, w których metody nauczania koncentrują się bardziej na dostarczaniu wiedzy niż na kształceniu umiejętności i uczeniu się przez doświadczenie, być może słabiej znają tego rodzaju podejście edukacyjne. Dlatego opracowaliśmy użyteczne informacje na temat metod edukacyjnych wykorzystywanych w tej publikacji (rozdział *Jak korzystać z Kompasu?*). Uważamy, że ważne jest, by trafiła ona nie tylko do młodych ludzi w całej Europie, ale również do nauczycieli, osób prowadzących różnorodne zajęcia grupowe i edukatorów pracujących z młodzieżą, którzy mogą mieć mniejsze doświadczenie z proponowanymi metodami pracy.

Mamy nadzieję, że nasza książka chociaż trochę przyczyni się do zatarcia różnic między edukacją formalną a nieformalną. W obu tych kontekstach edukacyjnych nieodzowne jest zaangażowanie młodych ludzi, których chce się pozyskać. W poznawaniu praw człowieka aktywne zaangażowanie i czynny udział jest niezbędny, ma szczególną wagę. Staraliśmy się o to, by ćwiczenia były ciekawe i atrakcyjne, by angażowały uczestników zajęć, cały czas mając na względzie to, że służą one podniesieniu świadomości ogólnych kwestii związanych z prawami człowieka.

„Młodzi ludzie są nie tylko przyszłością (...) jesteśmy teraźniejszością".

Stanowisko dzieci i młodzieży wyrażone podczas konsultacji Europy i Azji Środkowej do Sesji Specjalnej na temat Praw Dziecka, Budapeszt 2001.

? W jaki sposób włączacie młodych ludzi w waszą działalność?

Kolejną ważną dla nas sprawą było wykształcenie w młodych ludziach poczucia odpowiedzialności za sprawy, które ich dotyczą. Z tego powodu, w *Kompasie* znalazł się rozdział pt. *Podejmowanie działań*. Większość sugestii tam zawartych nie ogranicza się wyłącznie do działań na rzecz praw człowieka. Przedstawiono w nim bowiem propozycje często ogólnie znanych inicjatyw młodzieżowych, podejmowanych przez różne grupy nastolatków w dziedzinach innych niż prawa człowieka. Chcieliśmy bowiem mieć pewność, iż proponowane przez nas działania są atrakcyjne dla młodzieży i młodzi ludzie chętnie wezmą w nich udział.

Konwencja o Prawach Dziecka

Wszystkie kraje europejskie podpisały i ratyfikowały oenzetowską Konwencję o Prawach Dziecka, tym samym zobowiązując się do przestrzegania jej zapisów, a także do składania regularnych sprawozdań na temat postępów we wdrażaniu praw dziecka. Konwencja jest ważna dla autorów tej publikacji ze względu na przedział wiekowy grupy docelowej, do której jest adresowana — chociaż *Kompasem* można się również posługiwać na zajęciach z osobami powyżej 18 roku życia.

Konwencja zasługuje jednak na szczególną uwagę ze względu na metodologię proponowaną w naszym przewodniku. Konwencja akcentuje bowiem przekonanie, że młodzi ludzie mają prawo do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach, które ich dotyczą. Co więcej, poglądy te powinny być traktowane z należytą uwagą (Artykuł 3 i 12). Ta koncepcja osiągnęła różne stopnie realizacji w poszczególnych krajach europejskich: w niektórych istnieją rzeczywiste możliwości uczestnictwa młodych ludzi w procesach podejmowania decyzji w sprawach, które ich bezpośrednio dotyczą; w innych proces ten jest mniej zaawansowany.

? Czy w waszej szkole lub organizacji jest egzemplarz Konwencji o Prawach Dziecka?

Oczywiście istniejące już możliwości w pewien sposób określą stopień zaangażowania młodych ludzi w procesy decyzyjne, szczególnie gdy mogą mieć wpływ na decyzje dotyczące celowości podejmowania bądź powstrzymywania się od pewnych działań. Jednak traktowanie młodzieży z takim samym poważaniem jak dorosłych, którym należy się rzeczywisty szacunek członków społeczeństwa, to ważny cel całej Europy.

Proces opracowywania książki

Zespół Wykonawczy *Kompasu*, składający się z 8 osób, musiał opracować zarówno informacje dodatkowe, jak i przygotować ćwiczenia do przewodnika. Największym wyzwaniem dla zespołu była, co zdarza się często w takich przedsięwzięciach, faza wykonawcza, i to nie tylko ze względu na

krótkie terminy, których trzeba było dotrzymać. Aby zapewnić sprawną wymianę różnych doświadczeń, tekst każdego autora był sprawdzany i zatwierdzany przez co najmniej dwóch innych autorów. Podobnie każdy temat lub rozdział był zawsze opracowywany przez dwie osoby.

Zespół Wykonawczy reprezentował całą Europę. Nasza historia, tradycja, języki, ubiór i gusty muzyczne niekiedy były rozbieżne, a niekiedy tożsame. Czasem mieliśmy różne cele albo chcieliśmy je osiągnąć w trochę inny sposób, gdyż każdy z nas lepiej niż pozostali wiedział jakie są potrzeby jego kraju.

Jednak nikt z nas nie znał potrzeb wszystkich Europejczyków, a nawet potrzeb wszystkich obywateli własnego kraju. Z tego też powodu, wszyscy byliśmy niezbędni w procesie opracowywania przewodnika, choć suma naszych doświadczeń nie była wystarczająca.

Pewien członek Zespołu Konsultacyjnego mieszkający w jednym z krajów postkomunistycznych, zauważył dość wcześnie, że *kraje Europy Zachodniej są zainteresowane prawami mniejszości, a kraje Europy Wschodniej prawami większości*. Niektórzy nie zgodzili się z tym — czuli, że „ich części" Europy nie da się opisać żadnym z tych stereotypów. Inni czuli, że być może w tym uogólnieniu — jak to zwykle w uogólnieniach — jest ziarnko prawdy. Staraliśmy się wziąć pod uwagę wszystkie te odczucia. Jednak każdy z nas mógł przecież wypowiedzieć uwagę typu: *Ludzie w południowej/islamskiej Europie, ludzie na wsi, ludzie w stolicach, ludzie na obszarach objętych wojną... są zainteresowani...*

Ta uwaga przypomniała nam, że mimo naszych wspólnych celów różnice między naszymi kulturami są nie mniej znaczące niż między nami — tymi, którzy te kultury reprezentują. Zakończyliśmy naszą pracę nad przygotowaniem *Kompasu* z tymi samymi nadziejami, że problemy, które były ważne dla nas, staną się lub powinny się stać ważne również dla wszystkich, niezależnie od miejsca zamieszkania, ponieważ są to w istocie sprawy całego świata. Zastanawialiśmy się również nad tym, w jakim stopniu udało nam się ogarnąć problemy całej Europy. Ale zdaliśmy sobie sprawę, że to zadanie było nie do wykonania.

Korzystanie z przewodnika w różnych językach i kontekstach kulturowych

Opracowanie przewodnika dla tak szerokiego grona odbiorców wiąże się z dwoma poważnymi sprawami. Pierwsza to globalne podejście do problemu — ćwiczenia mogą być niedostatecznie szczegółowe, przez co nie poruszą problemów właściwych dla danej grupy czy społeczności. Druga sprawa to możliwość przeciwna — zbyt szczegółowe rozpatrywanie problemów, które albo nie są istotne dla danego kraju, albo są zbyt drażliwe, by je upubliczniać.

Tematy, które poruszyliśmy w *Kompasie*, dotyczą wszystkich ludzi, niezależnie od szerokości geograficznej. Może się jednak zdarzyć, że ujęcie niektórych tematów czy ćwiczeń nie jest zbyt odpowiednie dla pewnych odbiorców bądź edukatorów. Zadaniem prowadzących ćwiczenia lub liderów grup nie może być, w tym przypadku, kurczowe trzymanie się instrukcji dotyczących danego ćwiczenia, ale rozpoznanie tego aspektu ćwiczenia, który wymaga poprawienia, adaptacji, zaktualizowania czy dostosowania do konkretnego kontekstu. W tym zadaniu mogą pomóc przedstawione poniżej ogólne wytyczne.

Ta publikacja powinna być traktowana jako materiał wyjściowy, swoiste instrumentarium edukacyjne, otwarte na pomysły, adaptacje i inne sugestie zmian na lepsze.

Wskazówki do adaptacji

- Kiedy dany temat jest kontrowersyjny w waszym środowisku albo kiedy jest prawdopodobne, że spotkacie się z oporem zwierzchników, zastanówcie się nad tym, czy możliwe jest rozpatrzenie tematu w kontekście innego społeczeństwa czy innej epoki historycznej, bez doszukiwania się analogii do obecnej sytuacji. Albo przeciwnie, jeżeli temat jest kontrowersyjny, możecie bardziej podkreślać ten fakt i zachęcić uczestników ćwiczenia do zgłębiania różnych punktów widzenia i, być może, poprosić przedstawiciela mniejszości o przedstawienie swojego zdania.
- Wykorzystując ćwiczenia w ramach edukacji formalnej, gdzie narzucony jest limit czasu i gdzie najważniejsza jest treść ćwiczenia, zapewne zechcecie skorzystać z informacji dodatkowych zawartych w tej publikacji i z innych informacji, które sami znajdziecie lub które znajdą wasi uczniowie. Być może wygodniej będzie wam dzielić niektóre ćwiczenia na mniejsze części (np. realizując je przez dwa dni).
- Jeżeli w kontekście edukacyjnym, w którym pracujecie, możliwości włączenia edukacji na rzecz praw człowieka do planu zajęć są ograniczone, istnieje wiele przedmiotów (np. geografia, historia, wiedza o społeczeństwie), podczas których można z powodzeniem wykorzystać zamieszczone w tym przewodniku ćwiczenia. Niektóre ćwiczenia trzeba będzie odpowiednio dostosować.
- Jeżeli młodzi ludzie uważają, że niektóre tematy nie są dla nich szczególnie ważne albo nie wiedzą, w jaki sposób mogą one odnosić się do ich sytuacji, poproście, żeby się właśnie nad tym zastanowili i spróbowali pomyśleć, w jaki sposób dana kwestia może bezpośrednio dotyczyć ich życia. Wszystkie tematy omówione w tym przewodniku są naprawdę ważne dla młodych ludzi.
- Możecie znaleźć ćwiczenia, w których trzeba będzie dodać pewne informacje albo zmienić podejścia edukacyjne, aby lepiej dostosować je do potrzeb grupy lub kontekstu. Bądźcie elastyczni w wykorzystywaniu ćwiczeń: pozwólcie, żeby uczestnicy sami sugerowali pewne zmiany, zwiększajcie albo ograniczajcie czas trwania ćwiczenia i ilość informacji dodatkowych, a w razie potrzeby, skorzystajcie z sugestii rozwinięcia tematu, jeżeli grupa jest nim szczególnie zainteresowana. Czasami będziecie musieli uzupełnić przedstawione informacje albo zaadaptować je do określonego kontekstu.
- Starajcie się na własne wyczucie oszacować ewentualne ujemne skutki angażowania się młodych ludzi w jakąkolwiek formę działalności publicznej — na przykład w napiętej sytuacji społecznej lub politycznej.
- Ilekroć to możliwe, angażujcie młodych ludzi we wszystkie trudne sprawy, jakie napotykacie. Docenią możliwość wyrażania swoich opinii i lepiej zrozumieją ograniczenia, którym być może sami podlegacie. Zaufajcie im!

Jak korzystać z *Kompasu?*

Jest wiele sposobów uczenia kogoś i uczenia się o prawach człowieka. To, jak podejdziecie do tematu, będzie zależało od tego, czy pracujecie w formalnym, czy nieformalnym sektorze edukacyjnym, od sytuacji politycznej, społecznej i ekonomicznej w waszym kraju, od wieku młodych ludzi, a także od ich zainteresowań oraz motywacji do uczenia się o prawach człowieka. Wasze podejście z całą pewnością będzie też zależeć od dotychczasowych doświadczeń dotyczących kwestii praw człowieka, od waszych postaw i relacji z docelowymi odbiorcami i od waszego „stylu uczenia się".

Użytkownik tego podręcznika jest być może pracownikiem młodzieżowym, nauczycielem, edukatorem pracującym z osobami dorosłymi, prowadzącym warsztaty edukacyjne, członkiem kościelnej grupy dyskusyjnej albo młodą osobą, której zależy na poszanowaniu praw człowieka. Jesteśmy przekonani, że kimkolwiek jest odbiorca i gdziekolwiek pracuje, znajdzie w *Kompasie* coś dla siebie. Nie mamy żadnych założeń wstępnych dotyczących umiejętności trenerskich czy wiedzy z dziedziny praw człowieka.

W tym rozdziale postaramy się wyjaśnić czym — w naszym pojęciu — jest uczestnictwo, współdziałanie i uczenie się przez doświadczenie i dlaczego używamy właśnie takich podejść edukacyjnych. Informujemy, w jaki sposób można wykorzystywać ćwiczenia w formalnych i nieformalnych kontekstach edukacyjnych i odpowiadamy na najczęściej zadawane pytania. W podrozdziale zawierającym wskazówki dla osób prowadzących ćwiczenia opisujemy, jak ujęto poszczególne ćwiczenia i według jakich kryteriów dokonywać ich wyboru. Są też uwagi na temat dyskusji i pracy w grupach oraz o prowadzeniu ćwiczeń, łącznie z ich omówieniem i ewaluacją.

Kompas powinien być traktowany jako narzędzie elastyczne. Promowanie praw człowieka to niekończący się i twórczy proces, którego wy, jako użytkownicy tej książki, jesteście nieodłączną częścią. Mamy nadzieję, że przemyślicie też to, czego się nauczyliście, i podzielicie się z nami swoimi doświadczeniami, byśmy mogli je włączyć do następnych wydań tego przewodnika.

Na końcu książki znajduje się formularz ankiety służącej do tego celu.

Jak pracować z przewodnikiem

Usilnie was namawiamy, żebyście zaczęli od przekartkowania całej książki, aby mieć ogólne wyobrażenie o jej zawartości. Nie chcemy sugerować, jak należy czytać *Kompas*; naszym założeniem było raczej stworzenie wam możliwości wybrania tych części, które są dla was istotne.

W rozdziale 2. znajdziecie 49 ćwiczeń o różnym stopniu trudności, dotyczących zagadnień ogólnych i praw człowieka. Są to narzędzia do pracy z młodymi ludźmi. W rozdziale 5. znajdują się materiały dodatkowe dotyczące zagadnień ogólnych, definicje praw człowieka, a także informacje o tym, jak się stopniowo zmieniały. Ponadto zamieszczono tam streszczenia głównych deklaracji i konwencji praw człowieka, bibliografię i listę materiałów, które mogą was zainteresować.

Ilość materiałów powinna być wystarczająca do rozpoczęcia pracy edukacyjnej na rzecz praw człowieka z młodymi ludźmi. Pamiętajcie, że nie musicie być wcale ekspertami w dziedzinie praw człowieka, żeby zacząć tę pracę; interesowanie się prawami człowieka jest warunkiem wystarczającym. Nie musicie też być wykwalifikowanymi nauczycielami czy trenerami. Powinniście jednak rozumieć nasze podejście edukacyjne po to, aby jak najlepiej skorzystać z ćwiczeń.

Podejścia edukacyjne

Nie liczy się tylko to, co robisz, ale też jak to robisz. To właśnie przynosi wyniki.

Zanim zaczniecie korzystać z ćwiczeń, ważne jest, byście rozumieli wykorzystane przez nas podejścia edukacyjne. Edukacja na rzecz praw człowieka to edukacja na rzecz zmiany, zarówno osobistej, jak i społecznej. Polega ona na kształtowaniu kompetencji młodych ludzi w zakresie bycia aktywnymi obywatelami, którzy biorą udział w życiu swoich społeczności, promując i chroniąc prawa człowieka. Kładziemy nacisk na edukacyjny proces kształtowania wiedzy, umiejętności, wartości i postaw. W tym procesie:

- opieramy się na tym, co młodzi ludzie już wiedzą, na ich opiniach i doświadczeniach; wychodząc z tego założenia, pomagamy im razem znajdować nowe pomysły i zdobywać nowe doświadczenia;
- zachęcamy młodych ludzi do aktywnego udziału w dyskusjach i do uczenia się od siebie nawzajem w możliwie największym stopniu;
- zachęcamy młodych ludzi do przekładania tego, czego się nauczyli, na proste, ale skuteczne działania, które zademonstrują ich sprzeciw wobec niesprawiedliwości, nierówności i przejawom łamania praw człowieka.

Wiedza, umiejętności i postawy osoby, która zna się na prawach człowieka, są opisane na stronie 19. Te kompetencje, zwłaszcza umiejętność sprawnej komunikacji, krytycznego myślenia, wspierania, tolerancji i szacunku nie mogą być wyuczone — muszą być zdobyte przez doświadczenie. Dlatego ćwiczenia w tej książce promują współpracę, uczestnictwo i uczenie się przez doświadczenie. Naszym celem jest zachęcenie młodych ludzi do myślenia, odczuwania i działania, do zaangażowania swoich umysłów, serc i rąk. Znajomość praw człowieka jest ważna, ale to jeszcze nie wszystko. Konieczne jest, by młodzi ludzie posiedli znacznie głębsze zrozumienie tego, w jaki sposób prawa człowieka wynikają z potrzeb ludzi, i tego, dlaczego muszą być chronione. Na przykład, młodzi ludzie, którzy nie mają żadnych doświadczeń związanych z dyskryminacją rasową, mogą uważać, że ta kwestia w ogóle ich nie dotyczy. Z perspektywy praw człowieka takie podejście jest nie do przyjęcia; ludzie na całym świecie mają obowiązek chronić prawa człowieka w najszerszym tego słowa znaczeniu.

Nie jest ważne, czy dyskutujecie akurat o prawie do życia czy o wolności słowa; prawa człowieka dotyczą demokratycznych wartości, szacunku i tolerancji. Podkreślić należy, że te umiejętności i postawy mogą być skutecznie przekazane jedynie w środowisku i przez proces, który promuje takie właśnie wartości.

Uczenie się przez współdziałanie

Współdziałanie to działanie razem, by osiągnąć wspólne cele. W procesie uczenia się przez współdziałanie ludzie pracują razem, by osiągnąć cele, które będą korzystne zarówno dla nich samych, jak i dla wszystkich członków grupy.

Uczenie się przez współdziałanie promuje wysokie osiągnięcia i większą produktywność; jej efektem są bardziej opiekuńcze, wspierające i pełne zaangażowania relacje międzyludzkie, także lepsze zdrowie psychiczne, zwiększone kompetencje społeczne i poczucie własnej wartości. To odwrotność procesu, który zachodzi, kiedy nauka oparta jest na rywalizacji. Ten rodzaj nauki promuje bowiem własny interes, brak szacunku dla innych i arogancję zwycięzców, pracujących „przeciw innym", aby osiągnąć cel, który pozostaje w zasięgu tylko nielicznych, podczas gdy przegrani często tracą motywację i poczucie własnej wartości.

Nieodzownymi składnikami współdziałania są: współzależność, bezpośrednie interakcje, osobista i grupowa odpowiedzialność i umiejętności interpersonalne. Najbardziej skutecznym sposobem promowania uczenia się przez współdziałanie jest zorganizowana praca w grupach.

Współuczestnictwo

Współuczestnictwo w edukacji na rzecz praw człowieka daje młodym ludziom prawo do decydowania o tym, czego i jak będą się uczyć o prawach człowieka. Dzięki współuczestnictwu młodzi ludzie wyrabiają w sobie różnego rodzaju umiejętności, w tym umiejętność podejmowania decyzji, słuchania, empatii i szacunku dla innych, odpowiedzialności za swoje decyzje i działania. Są kompetentni w danej dziedzinie. Rola nauczyciela lub trenera jest rolą prowadzącego ćwiczenie — ma on/ona ułatwiać lub wspierać współuczestnictwo młodych ludzi w procesie uczenia się. Przy korzystaniu z naszego przewodnika w szkołach mogą pojawić się problemy związane z ograniczeniami czasowymi i programem zajęć, które zweryfikują, do jakiego stopnia da się osiągnąć ideał współdziałania, a także pokażą, które ćwiczenia i jak trzeba będzie odpowiednio zmodyfikować.

Ćwiczenia zawarte w tej książce wymagają współdziałania. Musicie być aktywni i zaangażowani, nie możecie spokojnie przyglądać się zajęciom, zachowując dystans. Metodologia zastosowana w tej książce wiele zawdzięcza pracy Augusto Boala i innych pionierów w dziedzinie podnoszenia świadomości poprzez edukację nieformalną.

Najważniejszym zadaniem w edukacji na rzecz praw człowieka jest najprawdopodobniej odnalezienie sfery, w której młodzi ludzie mogą być aktywnymi współuczestnikami i mieć wpływ na formę i wyniki ćwiczeń. Edukacji na rzecz praw człowieka z zasady nie można narzucić. Zadaniem każdej osoby prowadzącej ćwiczenie, czyli edukatora, nauczyciela, trenera czy lidera jest odnalezienie momentu na stworzenie przestrzeni i możliwości dla współuczestnictwa.

Uczenie się przez doświadczenie

Edukacja na rzecz praw człowieka, podobnie jak na przykład edukacja na rzecz rozwoju, edukacja na rzecz pokoju i edukacja obywatelska, wykorzystuje metodologię uczenia się przez doświadczenie, opartą na cyklu uczenia się, składającym się z pięciu faz:

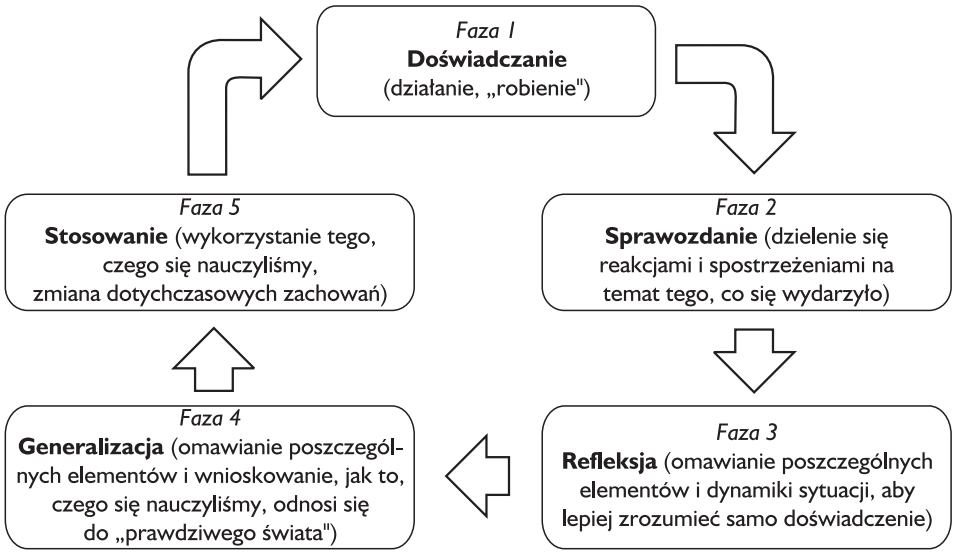

W fazie 5 uczestnicy zastanawiają się nad praktycznymi działaniami, które można podjąć w związku z danym problemem. Znalezienie przez ludzi konkretnych możliwości zaangażowania się jest naprawdę sprawą podstawową. Nie jest to tylko logiczny wynik procesu uczenia się, ale również skuteczny sposób utrwalenia nowej wiedzy, umiejętności i postaw, które tworzyć będą podstawę następnej fazy cyklu.

Ćwiczenia jako narzędzia uczenia się przez doświadczenie

Wykorzystując zawarte w książce ćwiczenia, powinniście pamiętać o opisanym wyżej cyklu uczenia się.

Ćwiczenia wymagają współuczestnictwa i zaangażowania, aby wykonujące je osoby mogły zdobyć doświadczenie, dzięki któremu będą uczyć się korzystając nie tylko ze swoich umysłów czy rąk, ale również odwołując się do serc. Takie rodzaje ćwiczeń są często nazywane „grami", ponieważ sporo w nich zabawy, a ludzie podchodzą do nich z dużym entuzjazmem. Należy jednak pamiętać, że ćwiczenia i gry nie służą jedynie zabawie, ale są metodą pozwalającą osiągnąć cele edukacyjne.

Ćwiczenie nie tylko się wykonuje czy przeprowadza (faza 1 cyklu uczenia). Niezbędnymi ich elementami są omówienie i ewaluacja, które mają pomóc uczestnikom w refleksji nad tym, co się wydarzyło (faza 2), umożliwić ocenę swoich doświadczeń (fazy 3 i 4) i przejść do zastanowienia się nad tym, co zrobić potem (faza 5). W ten sposób uczestnicy znowu dochodzą do fazy 1 cyklu uczenia się.

W kontekście szkolnym ćwiczenia mogą pomóc przełamać sztuczne granice między przedmiotami i dostarczyć sposobów łączenia przedmiotów i obszarów zainteresowań, promując bardziej całościowe podejście do pewnych zagadnień. W nieformalnym kontekście edukacyjnym ćwiczenia mogą rozbudzić zainteresowanie tematami, a ponieważ promują one naukę w środowisku nie kojarzonym z dydaktyką dla młodych ludzi, są często łatwiejsze do zaakceptowania.

Ćwiczenia pomagają:

- *uzyskać motywację* do nauki, ponieważ są ciekawe;
- *rozwijać swoją wiedzę, kształtować umiejętności, postawy i wartości*. Gry zapewniają bezpieczne środowisko, ponieważ pozwalają uczestnikom na eksperymentowanie z nowymi zachowa-

niami i na popełnianie błędów bez ponoszenia konsekwencji, które ponieśliby w „prawdziwym życiu";

- *zmieniać się.* Ćwiczenia są jednym ze sposobów pokazania, że każdy może podjąć decyzję zmienienia siebie i swoich relacji z innymi;
- *zaangażować się.* Ćwiczenia zachęcają do współudziału nieśmiałych i mniej dominujących członków grupy;
- *ponosić odpowiedzialność.* Ponieważ uczestnicy często wnoszą do ćwiczeń swoje doświadczenie i umiejętności, każda grupa korzysta z gry na swoim poziomie i na swój własny sposób;
- *zachęcać do samodzielności i zwiększać poczucie własnej wartości.* Struktura ćwiczenia może być wykorzystana do tego, aby zmniejszyć zależność od przywódcy, jako od tego, który „wie wszystko". Uczestnicy są zmuszeni przyjąć odpowiedzialność za wykonanie ich części ćwiczeń;
- *poczuć solidarność z innymi.* Ćwiczenia przyczyniają się do spójności grupy oraz powstania poczucia tożsamości i solidarności grupowej.

Ćwiczenia proponują taką formę doświadczeń grupowych, która pozwoli wam pracować nie wykraczając poza doświadczenie oraz kompetencje i wasze, i młodych ludzi, z którymi pracujecie. O ile są one uważnie prowadzone, stanowią skuteczną metodę uczenia się opartą na wyznaczonych celach.

Prowadzenie ćwiczeń

W angielskiej wersji *Kompasu* pojawia się termin *facilitator*, określający osobę, która prezentuje i koordynuje ćwiczenia. Termin ten nie ma polskiego odpowiednika, który w pełni ukazywałby jego sens. W polskiej wersji przewodnika zdecydowaliśmy się zatem nazywać kogoś takiego „osobą prowadzącą ćwiczenie", mając na myśli osobę, która pomaga innym odkrywać dotychczasowy zasób ich wiedzy, zachęca do nauki i pomaga zgłębiać osobisty potencjał. Prowadzenie ćwiczeń polega na tworzeniu środowiska, w którym ludzie uczą się, eksperymentują, badają otaczającą ich rzeczywistość i rozwijają się. Jest to proces polegający na dzieleniu się, dawaniu i braniu, a nie na tym, że jedna osoba odgrywa rolę „eksperta" i przekazuje innym wiedzę i umiejętności. Każdy musi rozwijać się przez doświadczenie — zarówno uczestnicy, jak i osoby prowadzące ćwiczenia.

Możliwości prowadzenia ćwiczeń przez młodych ludzi i pracowania w atmosferze równości i wspólnoty nie wszędzie są jednakowe — różnice da się zaobserwować nie tylko między państwami, lecz także wewnątrz państw. W sektorze edukacji formalnej istnieje wiele różnic dotyczących celu i filozofii nauczania, technik organizacji pracy w klasie i programów nauczania. Nieczęsto zdarza się, by uczniowie i nauczyciele wspólnie decydowali o tym, czego chcą się uczyć w zakresie szeroko pojętego programu nauczania. Rzadko zdarza się też, żeby nauczyciele współuczestniczyli w ćwiczeniach, choć tak czasem bywa. Różnice są też widoczne w nieformalnym sektorze edukacyjnym — różnią się nie tylko cele i filozofie różnych organizacji, lecz także zajęcia i możliwości, które proponują.

Wszyscy pracujemy opierając się na normach edukacyjnych i kulturowych naszych społeczeństw. Łatwo jest przeoczyć swój etnocentryzm lub zapomnieć o nim, co w konsekwencji prowadzi do traktowania przez nas samych sposobu dyskusji i pracy z młodzieżą za naturalny i oczywisty. Być może autorefleksja nad stylem pracy będzie pomocna w kształtowaniu waszych umiejętności jako osób prowadzących ćwiczenia.

Style myślenia, uczenia się i nauczania/szkolenia

Wszyscy jesteśmy indywidualnościami — myślimy i uczymy się w różny sposób. Wszyscy korzystamy z łączenia różnych stylów, ale każdy z nas ma jakiś ulubiony sposób przedstawiania otaczającego nas świata (styl myślenia) i ulubiony styl uczenia się. Jako osoby prowadzące ćwiczenia, powinniśmy zdawać sobie z tego sprawę i wykorzystywać różne podejścia metodologiczne, aby rozbudzać talenty i zainteresowania młodych ludzi.

Należy podkreślić, że wymienione niżej style są tymi, które większość z nas preferuje, ale każdy ma też styl, który w jego pracy przeważa. Więcej na temat stylów znajdziecie na stronie internetowej poświęconej pracom Dawida Kolba.

? Który z wymienionych stylów preferujecie?

Najczęstsze ***style myślenia***

- *Wizualny* — osoby preferujące ten styl mają tendencję do przedstawiania świata w formie obrazów. Mogą używać sformułowań takich, jak: „Widzę, o co ci chodzi".
- *Słuchowy* — osoby preferujące ten styl mają tendencję do zapamiętywania tego, co usłyszą, i mogą używać sformułowań takich, jak: „To brzmi interesująco".
- *Kinestetyczny* — osoby preferujące ten styl zapamiętują rzeczy poprzez emocje i dotyk. Mogą używać sformułowań takich, jak: „Kocham ten pomysł. Dajmy mu szansę".

Najczęstsze ***style uczenia się***

- *Aktywiści* najlepiej uczą się dzięki ćwiczeniom, które dostarczają nowych doświadczeń, problemów i możliwości. Gry, zadania zespołowe i wcielanie się w inne postacie mogą ich zupełnie pochłonąć. Podobają im się wyzwania polegające na rzucaniu się na głęboką wodę. Aktywiści niechętni są biernemu przyswajaniu wiedzy, samodzielnej pracy, takiej jak: czytanie, pisanie czy samodzielne myślenie, także analizowanie szczegółów.
- *Refleksyjni* uczą się najlepiej wtedy, kiedy mają możliwość przemyślenia ćwiczenia. Sprawia im przyjemność przeprowadzanie gruntownych badań tematu, zastanawianie się nad tym, co się wydarzyło i czego się nauczyli. Nie lubią znajdować się w blasku jupiterów, nie podoba im się gdy dane, na których mają oprzeć swój wniosek, są niewystarczające, nie lubią dróg na skróty i powierzchownego wykonywania zadań.
- *Teoretycy* najlepiej uczą się dzięki ćwiczeniom, w których to, o czym się uczą, jest częścią systemu, modelu, pojęcia czy teorii. Odnajdują się w dobrze skonstruowanych sytuacjach o jasnym celu, odnoszących się do interesujących pomysłów i pojęć. Nie zawsze podoba im się uczestnictwo w sytuacjach podkreślających emocje i uczucia.
- *Pragmatycy* najlepiej uczą się dzięki ćwiczeniom, w których widoczny jest oczywisty związek między tematem a rzeczywistym problemem, a także fakt, że mogą wykorzystać to, czego się nauczyli. Źle reagują na naukę, która wydaje się odległa od rzeczywistości i polega na „teorii i ogólnych zasadach" bądź na poczuciu, że ludzie kręcą się w kółko, nie docierając dostatecznie szybko do celu.

Style nauczania/szkolenia

Różni ludzie mają różne style i podejścia do nauczania i szkolenia. Wasze podejście do wykonywanych zadań zależy od typu osobowości, jaki reprezentujecie, od preferowanych wartości, przekonań, założeń, doświadczeń z przeszłości związanych z uczeniem się i byciem nauczanym —

a także, na ile pewnie czujecie się w roli prowadzących ćwiczenia z młodymi ludźmi na temat praw człowieka.

Teoria X. Nauczyciel/trener, który uważa, że ludzie:	**Teoria Y. Nauczyciel/trener, który uważa, że ludzie:**
są z założenia leniwi i nie chcą się uczyć, są nieodpowiedzialni	chcą się uczyć i sami sobą pokierują
powinni być zmuszani do nauki	są kreatywni
potrzebują dyscypliny	chcą, by uwzględniono ich zdanie
potrzebują, by ktoś nimi kierował	poszukują odpowiedzialności
trener rządzi, planuje nieelastycznie	trener dąży do współuczestnictwa, planuje elastycznie
rozkazuje ludziom	trener prowadzi ludzi za ich zgodą
dyscyplina/struktura są narzucone	dyscyplina/struktura są wynikiem porozumienia
osoby szkolone są instruowane przez instruktora-eksperta	ludzie są odpowiedzialni za swoją naukę
trener przedstawia rozwiązanie problemów; poglądy innych na możliwości rozwiązań są właściwe bądź niewłaściwe	ludzie są zachęcani do podtrzymywania własnych poglądów i poszukiwania własnych rozwiązań problemów

To oczywiście dwa skrajne, biegunowo różne style nauczania. Trzeba zaznaczyć, że założenia teorii Y są właściwe dla edukacji na rzecz praw człowieka. Zadaniem edukacji na rzecz praw człowieka jest wykształcenie takich wartości, jak: szacunek, równość, współpraca i demokracja. Te wartości mogą być promowane jedynie przez taki proces, w którym są one najistotniejsze.

? **Zastanówcie się nad własnymi doświadczeniami. Jakie są wasze wrażenia z bycia uczniem edukowanym przez dwa tak różne typy nauczycieli?**

Korzystanie z *Kompasu* w edukacji formalnej i nieformalnej

Podejście edukacyjne i rodzaj ćwiczeń przedstawionych w tej publikacji mogą wydawać się łatwiejsze do zastosowania w nieformalnym kontekście edukacyjnym. Program nauczania w sektorze nieformalnym jest zwykle bardziej otwarty i koncentruje się na osobistym i społecznym rozwoju młodych ludzi. Punktem wyjścia pracy nieformalnej są zainteresowania młodych ludzi. Pozwala to na większą elastyczność i większy udział młodych ludzi w działaniach na rzecz praw człowieka.

W nieformalnym kontekście edukacyjnym punktem wyjścia może być pytanie o coś, co dzieje się w waszej okolicy, albo o coś, co ktoś zobaczył w telewizji. Jeżeli chcecie zainicjować temat i stymulować zainteresowanie młodych ludzi prawami człowieka, zaproponujcie obejrzenie filmu. Doskonałym przewodnikiem po przydatnych filmach jest *Europe on Screen: Cinema and the teaching of history* autorstwa Dominique Chancel (Rada Europy, styczeń 2001). Możecie również powiesić plakaty albo wykorzystać obrazki do zainicjowania spontanicznej dyskusji lub np. zorganizować wieczorek przy muzyce kompozytorów zaangażowanych w walkę o wolność ludzi. Następnie możecie zasugerować wykorzystanie jednego z ćwiczeń, które dotyczą ogólnych praw człowieka, na przykład „Po której stronie stoisz?" lub „Odegraj scenkę".

Program nauczania w sektorze formalnym często jest ograniczony określonym zestawem wiadomości, które uczniowie mają przyswoić i z których są później odpytywani. Rozwój osobisty i społeczny, choć uznawany za ważny, nie jest tym, na co kładzie się taki nacisk, jak na zdobywanie wiedzy w celu przygotowania do przyszłej pracy lub dalszej nauki. To jednak nie wyklucza wykorzystania większości proponowanych ćwiczeń w różnych środowiskach szkolnych i uniwersyteckich w całej Europie po uprzednim zaadaptowaniu ich do programu nauczania dowolnego przedmiotu. Wiele ćwiczeń było tworzonych z myślą o wykorzystaniu w warunkach szkolnych.

Rozwiązywanie problemów i konfliktów jako podstawa edukacji na rzecz praw człowieka

Zagadnienia praw człowieka często są kontrowersyjne, ponieważ ludzie mają różne systemy wartości, a co za tym idzie, rozumieją prawa i obowiązki w różny sposób. Te różnice, które mogą przeradzać się w konflikty, są podstawą naszej pracy edukacyjnej.

Dwa ważne cele edukacji na rzecz praw człowieka to: wyposażenie młodych ludzi w umiejętność doceniania różnych punktów widzenia na dany temat (choć niekoniecznie zgadzania się z nimi) oraz pomoc w kształtowaniu umiejętności dochodzenia do rozwiązań, które są możliwe do zaakceptowania przez obydwie strony.

Ta publikacja i zawarte w niej ćwiczenia oparte są na założeniu, że różnice zdań mogą być konstruktywnie wykorzystane w procesie uczenia się, pod warunkiem, że osoba prowadząca ćwiczenie czuje się pewnie, poruszając temat potencjalnych konfliktów w grupie. Tak jak w wielu ćwiczeniach nieformalnych, celem nie jest to, by wszyscy zgadzali się z osiągniętym wynikiem, lecz to, żeby uczestnicy mogli uczyć się dzięki temu procesowi (np. poprzez słuchanie, wyrażanie swoich przekonań, szanowanie różnicy zdań, itd.).

Ćwiczenie „Zagraj!" zajmuje się wyłącznie kształtowaniem umiejętności rozwiązywania konfliktów.

Najczęściej zadawane pytania na temat edukacji na rzecz praw człowieka

Podane niżej odpowiedzi są krótkie, ale mamy nadzieję, że zaspokoją potrzeby osób, które zaczynają włączać edukację na rzecz praw człowieka do swojej pracy.

? Czy młodzi ludzie nie powinni uczyć się raczej o odpowiedzialności niż o prawach?

Odpowiedź: W tej publikacji położono nacisk zarówno na prawa, jak i na odpowiedzialność. Ćwiczenia są opracowane w taki sposób, by pokazać, że zależność między prawami jednostki a prawami innych ludzi nie zawsze jest łatwa do zdefiniowania oraz, że każdy jest odpowiedzialny za szanowanie praw innych.

? Co zrobić, jeżeli uczestnicy zadadzą nam pytanie, na które nie potrafimy odpowiedzieć?

Odpowiedź: Nie należy oczekiwać, że ktoś zna odpowiedzi na wszystkie pytania! Możecie spokojnie odpowiedzieć, że nie znacie pewnych faktów, a potem włączyć uczestników do poszukiwania

odpowiedzi. Powinniście zawsze zastanowić się nad skłonieniem grupy do refleksji nad tym pytaniem, pytając ich: „A co wy o tym sądzicie?".

Ważne jest też pamiętanie o tym, że odpowiedzi na pytania dotyczące praw człowieka rzadko są proste. Na złożone problemy moralne nie można odpowiedzieć po prostu „tak" lub „nie". Z edukacyjnego punktu widzenia zadanie pytania jest równie ważne, jak znalezienie odpowiedzi. Wprowadzając skomplikowane zagadnienia i pozwalając młodym ludziom zastanawiać się nad nimi, dostarczamy im wiedzy, umiejętności i przykładów postaw, które pomogą im radzić sobie z takimi pytaniami w dalszym życiu.

? Co zrobić, jeżeli nie mamy wystarczającej ilości materiałów i nie mamy dostępu do kserokopiarki?

Odpowiedź: Wiele z zawartych w *Kompasie* ćwiczeń tak pomyślano, aby nie wymagały drogich materiałów czy dostępu do kserokopiarki. Jednak w niektórych ćwiczeniach być może będziecie musieli ręcznie przerysować kartki z informacjami do pracy grupowej, czy karty z rolami, a potem tworzyć kopie korzystając z kalki. Będziecie musieli być twórczy w swoich rozwiązaniach.

? Czy rodzice, dyrektorzy szkół i liderzy społeczności nie będą sprzeciwiać się uczeniu praw człowieka, traktując to jako indoktrynację polityczną, która będzie podburzać do buntowniczych zachowań?

Odpowiedź: Edukacja na rzecz praw człowieka kształtuje obywateli, którzy potrafią brać udział w życiu społecznym i w rozwoju swojego kraju. Ważne jest też rozróżnienie między kształtowaniem kompetencji współuczestnictwa w życiu politycznym a polityką partyjną. Edukacja na rzecz praw człowieka przez dyskusję i współuczestnictwo zachęca młodych ludzi do kształtowania krytycznego myślenia i zadawania pytań oraz do zachowywania się w racjonalny sposób. Dzięki temu edukacja na rzecz praw człowieka jest również związana z edukacją obywatelską i polityczną, ponieważ pozwala młodym ludziom widzieć zależności między prawami człowieka, sprawami socjalnymi, edukacją i polityką. Rzeczywiście efektem może być zaangażowanie się młodych ludzi w politykę na szczeblu lokalnym lub krajowym — w wyniku zrozumienia swojego prawa do uczestnictwa w życiu politycznym i do wolności przekonań, zrzeszania się i wolności słowa. To jednak powinno być kwestią ich własnego wyboru.

? Czy zapewnienie ludziom dostępu do nauki na temat praw człowieka nie powinno być zadaniem rządu?

Odpowiedź: Kraje członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych są zobligowane do promowania edukacji na rzecz praw człowieka we wszystkich formach nauki — czyli w edukacji formalnej, nieformalnej i incydentalnej. Mimo to, rządy poszczególnych państw niewiele zdziałały w kwestii promowania edukacji na rzecz praw człowieka i włączenia problematyki praw człowieka do programów nauczania. Indywidualni edukatorzy i organizacje pozarządowe mogą wiele zrobić na rzecz rozwoju edukacji na rzecz praw człowieka dzięki zbiorowemu wysiłkowi podejmowanemu w szkołach i różnych programach edukacyjnych, także przez lobbing i wywieranie nacisku na swoje rządy, by wypełniły swoje zobowiązania w tym zakresie.

? A jeżeli w moim kraju w ogóle nie łamie się praw człowieka?

Edukacja na rzecz praw człowieka nie dotyczy wyłącznie przypadków łamania praw. Przede wszystkim polega na zrozumieniu praw człowieka jako korzystnych dla wszystkich ludzi i uświadomieniu potrzeby ich chronienia. Poza tym żaden kraj nie może twierdzić, że w jego granicach w ogóle nie łamie się praw człowieka. Prostym sposobem zdania sobie sprawy z rzeczywistości jest bliższe przyjrzenie się otaczającemu nas środowisku i społeczności. Kto jest wykluczony ze społeczeństwa? Kto żyje w skrajnej nędzy? Które dzieci nie korzystają ze swoich praw? Innym sposobem jest zastanowienie się nad rolą waszego kraju w promowaniu praw człowieka w innych krajach (np. w kwestii ochrony środowiska i prawa do rozwoju, handlu bronią, pogłębiającego się ubóstwa itp.).

Wskazówki dla użytkowników

Kompas i zawarte w nim ćwiczenia mogą być wykorzystane w szkole podczas lekcji lub na zajęciach pozalekcyjnych, na kursie szkoleniowym, seminarium, obozie letnim, w klubie młodzieżowym czy w pracy z konkretną grupą młodzieżową. Mogą być również wykorzystane wtedy, kiedy pracujecie głównie z osobami dorosłymi.

Jak wybrać ćwiczenie

Powinniście wybrać ćwiczenie na poziomie odpowiednim dla was i waszej grupy, które zrealizujecie w czasie, jaki macie do dyspozycji. Dokładnie przeczytajcie instrukcję ćwiczenia, przynajmniej dwa razy i postarajcie się wyobrazić sobie reakcję grupy, i ewentualne komentarze jej członków. Upewnijcie się, czy macie wszystkie potrzebne materiały i czy możecie zapewnić wystarczającą ilość miejsca, zwłaszcza jeśli uczestnicy będą dzielić się na małe grupy.

Ponownie zwracamy uwagę na to, że instrukcje do każdego ćwiczenia są jedynie wytycznymi i powinniście wykorzystać materiał w taki sposób, aby pasował do waszych potrzeb. Nie da się przecież stworzyć ćwiczenia idealnie odpowiadającego każdej sytuacji w całej Europie. Liczmy na to, że uda wam się odpowiednio dostosować ćwiczenia. Możecie, na przykład, wykorzystać główne zagadnienie z jednego ćwiczenia, a metodę z innego.

Każde ćwiczenie jest przedstawione w standardowym formacie. Ikony i nagłówki są stosowane po to, aby łatwiej można było zrozumieć ideę całego ćwiczenia.

Klucze do symboli i nagłówków używanych w prezentacji ćwiczeń

Stopień trudności	Poziomy 1–4 wskazują na ogólny poziom kompetencji potrzebny do wzięcia udziału w ćwiczeniu lub stopień niezbędnych przygotowań
Temat	Ogólny temat, który jest poruszony w ćwiczeniu (np. ubóstwo, środowisko, pokój i przemoc, równość płci)
Krótka charakterystyka	Zarys informacji na temat rodzaju ćwiczenia i poruszonych w nim tematów
Omawiane prawa	Prawa poruszone w danym ćwiczeniu (np. prawo do życia lub prawo do wolności słowa)
Wielkość grupy	Sugerowana liczba osób potrzebnych do przeprowadzenia ćwiczenia
Czas	Przybliżony czas (w minutach) potrzebny do przeprowadzenia ćwiczenia, łącznie z czasem na dyskusję. Jeżeli wielkość grupy była „dowolna", wtedy przybliżony czas jest szacowany jak dla grupy składającej się z 15 osób

Cele	Cele ćwiczeń są związane z celami edukacji na rzecz praw człowieka w zakresie wiedzy, umiejętności, postaw i wartości
Materiały	Lista materiałów i wyposażenia potrzebnego do przeprowadzenia ćwiczenia
Przygotowanie	Lista rzeczy, które osoba prowadząca musi przygotować przed rozpoczęciem ćwiczenia
Przebieg zajęć	Instrukcje dotyczące tego, jak przeprowadzić ćwiczenie
Omówienie ćwiczenia i ewaluacja	Proponowane pytania pomocne w przeprowadzeniu omówienia ćwiczenia i ewaluacji (fazy 2–4 cyklu uczenia się)
Wskazówki dla prowadzących	Lista wskazówek. Okoliczności, których powinno się być świadomym. Źródła dodatkowych informacji
Modyfikacje	Pomysły na to, jak przystosować ćwiczenia do wykorzystania w innej sytuacji
Kontynuacja	Pomysły na to, co zrobić później. Pomysły na inne ćwiczenia
Pomysły na wspólne działania	Propozycje następnych kroków do podjęcia działania
Kluczowe daty	Ważne daty związane z prawami człowieka
Dodatkowe informacje	Dodatkowe informacje związane z ćwiczeniem
Materiały pomocnicze	Karty ról, strony ćwiczeń, dodatkowe materiały, karty do dyskusji itp.

Poziom trudności

Ćwiczenia są kodowane od poziomu 1 do 4 po to, by wskazać ogólny poziom kompetencji wymagany od uczestników ćwiczeń opartych na doświadczeniu, a także stopień niezbędnych przygotowań. Zwykle te dwa czynniki są ze sobą powiązane — ćwiczenia z poziomu 1 nie wymagają wiele przygotowań, podczas gdy te z poziomu 4 wymagają ich znacznie więcej.

- **Poziom 1**. Te krótkie i proste ćwiczenia dobrze sprawdzają się na początku zajęć. W tej kategorii znajdują się ćwiczenia, które stymulują i służą przełamaniu lodów, pozwalają uczestnikom lepiej się poznać. Główną wartością tych ćwiczeń jest motywowanie uczestników do komunikowania się ze sobą.
- **Poziom 2**. Zadaniem tych ćwiczeń, również prostych, jest rozbudzenie zainteresowania danym zagadnieniem. Nie wymagają uprzedniej znajomości praw człowieka ani dobrze rozwiniętych umiejętności pracy w grupie. Wiele ćwiczeń na tym poziomie stworzono po to, aby pomóc uczestnikom w rozwijaniu umiejętności komunikacji i pracy w grupie, jednocześnie stymulując ich zainteresowanie prawami człowieka.
- **Poziom 3**. Te dłuższe ćwiczenia opracowano w tym celu, by doprowadzić do głębszego zrozumienia tematu. Ćwiczenia wymagają wyższego poziomu kompetencji w dyskusji i umiejętności pracy w grupie.
- **Poziom 4**. Te ćwiczenia są czasochłonne i wymagają sprawnej pracy w grupie, a także umiejętności dyskutowania, koncentracji i współpracy uczestników. Mają też szerszy zakres, zapewniają pełniejsze i głębsze zrozumienie zagadnień.

Globalne związki

Ćwiczenia w przewodniku są skonstruowane w taki sposób, by zachęcać do zgłębiania praw człowieka i ich związków z wieloma zagadnieniami o charakterze ogólnym. Tak więc w opisie każdego ćwiczenia zaznaczone są trzy „tematy". Szesnaście ogólnych zagadnień to:

1. Bezpieczeństwo

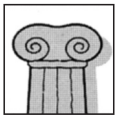
2. Demokracja

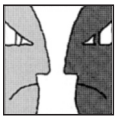
3. Dyskryminacja i ksenofobia

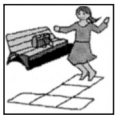
4. Dzieci

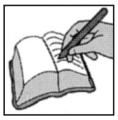
5. Edukacja

6. Globalizacja

7. Media

8. Obywatelstwo

9. Prawa człowieka – ogólnie

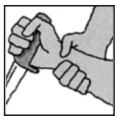
10. Pokój i przemoc

11. Prawa społeczne

12. Równość płci

13. Sport

14. Środowisko

15. Ubóstwo

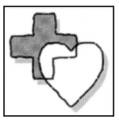
16. Zdrowie

Wskazówki dla osób prowadzących ćwiczenia

Rolę osoby prowadzącej ćwiczenie (trenera, nauczyciela, osoby pracującej z młodzieżą, lidera młodzieżowego, młodego wolontariusza i innych) opisaliśmy wcześniej w tym rozdziale. Rola ta nie koncentruje się tylko na samym prowadzeniu ćwiczenia, ale na jego koordynowaniu, ponieważ edukacja na rzecz praw człowieka wymaga demokratycznego i aktywnego podejścia.

Zakładamy, że prowadzicie zajęcia z grupami młodych ludzi, na przykład w klasie szkolnej, w klubie młodzieżowym, na kursie szkoleniowym, obozie letnim czy seminarium.

Praca w grupie

Praca w grupie to taka praca, kiedy ludzie razem podejmują pewien wysiłek, łączą swoje różnorodne umiejętności i talenty i wykorzystują swoje możliwości, aby wykonać zadanie. Praca w grupie:

- *zachęca do odpowiedzialności*. Kiedy wszyscy czują, że to co robią jest nie tylko ich sprawą, zwykle zależy im na wynikach i dokładają starań, żeby uzyskać dobry rezultat;
- *rozwija umiejętności komunikowania się*. Uczestnicy muszą słuchać, by rozumieć, co mówią inni, reagować na ich pomysły i być w stanie rozwijać swoje własne myśli;

- *rozwija współpracę*. Uczestnicy szybko uczą się, że gdy współpracują na rzecz wspólnego celu, idzie im lepiej, niż kiedy rywalizują ze sobą;
- *wymaga umiejętności wspólnego podejmowania decyzji*. Uczestnicy szybko uczą się, że najlepszą metodą podejmowania decyzji jest przyjrzenie się dostępnym informacjom i poszukanie rozwiązania odpowiadającego wszystkim. Ktoś, kto czuje się wykluczony z procesu podejmowania decyzji, może przeszkadzać w pracy grupy i nie szanować decyzji podejmowanych przez pozostałych.

Techniki pracy grupowej

W rozdziale drugim publikacji zawarte są odniesienia do takich technik, jak „burza mózgów" czy scenki z podziałem na role. Poniższe akapity objaśniają znaczenie tych terminów i podają ogólne wskazówki dotyczące korzystania z ćwiczeń.

Zwróćcie uwagę, że udana praca grupowa musi być zorientowana zadaniowo. Konieczne jest konkretne pytanie, które wymaga odpowiedzi lub jasno postawiony problem, który wymaga rozwiązania.

Burza mózgów

Burza mózgów to metoda na wprowadzenie nowego tematu, zachęcenie do kreatywności i szybkie wygenerowanie wielu pomysłów. Może być wykorzystana do rozwiązania konkretnego problemu lub do odpowiedzenia na pytanie.

Instrukcja

- Zdecydujcie się, na jaki temat chcecie przeprowadzić burzę mózgów, i sformułujcie temat jako pytanie, na które istnieje wiele możliwych odpowiedzi.
- Napiszcie pytanie tak, aby każdy mógł je zobaczyć.
- Poproście uczestników o podzielenie się swoimi pomysłami, spiszcie pomysły tak, żeby wszyscy mogli je widzieć, na przykład na tablicy. Powinny to być pojedyncze słowa lub krótkie frazy.
- Zakończcie burzę mózgów, kiedy wyczerpiecie pomysły.
- Omówcie propozycje, prosząc wszystkich o komentarze.

Pamiętajcie, żeby:

- zapisywać KAŻDĄ nową propozycję. Często najbardziej twórcze propozycje są najbardziej przydatne i interesujące!
- nie komentować ani nie oceniać tego, co zostało napisane, aż do końca sesji. Nie powinno się też powtarzać pomysłów, które już zostały wymienione;
- zachęcać wszystkich do włączenia się w generowanie pomysłów;
- podsuwać swoje pomysły, tylko w razie konieczności zachęcenia grupy do kontynuowania pracy;
- prosić o wyjaśnienie, jeżeli propozycja jest niejasna.

Pisanie na ścianie

To również forma burzy mózgów. Uczestnicy spisują swoje pomysły na małych karteczkach papieru (najlepiej samoprzylepnych) i przyklejają je do ściany. Zaletą tej metody jest to, że uczestnicy mogą najpierw skupić się w ciszy zanim znajdą się pod wpływem pomysłów innych, a karteczki mogą być przeklejane, ponieważ wizualizacja może pomóc w łączeniu pomysłów.

Dyskusja

Dyskusje, zarówno dla osoby prowadzącej ćwiczenie, jak i uczestników są dobrym sposobem na to, aby odkryć, jakie mają zdanie na temat omawianych zagadnień. To bardzo ważny element edukacji na rzecz praw człowieka, ponieważ znając fakty, uczestnicy muszą sami zgłębić i zanalizować zagadnienia. Wiadomości, plakaty i studia przypadków to narzędzia przydatne do stymulowania dyskusji. Inicjujcie dyskusję pytaniem skierowanym do uczestników: „Co myślicie o...?".

Brzęczące grupy

To dobra metoda, kiedy pomysły nie pojawiają się podczas pracy z całą grupą. Poproście, by uczestnicy dyskutowali nad tematami w parach przez jedną albo dwie minuty i potem podzielili się pomysłami z resztą grupy. Odkryjecie, że atmosfera będzie „brzęczeć" od rozmów, a uczestnicy będą aż „brzęczeć" od pomysłów.

Praca w małych grupach

Praca w małych grupach różni się znacznie od pracy z całą grupą. To metoda, która zachęca wszystkich do uczestnictwa i pomaga rozwijać współpracę zespołową. Liczebność małej grupy będzie zależała od praktycznych czynników, np. od tego, ilu uczestników bierze udział w zajęciach i jak dużo macie miejsca. Małą grupę mogą tworzyć 2–3 osoby, ale małe grupy pracują najlepiej, kiedy liczą 6–8 osób. Praca w małych grupach może trwać przez 15 minut, godzinę albo cały dzień — w zależności od tego, jakim zadaniem się zajmujecie.

Rzadko kiedy wystarczy powiedzieć uczestnikom, żeby „przedyskutowali sprawę". Niezależnie od tego, jakim tematem się zajmujecie, zadanie koniecznie musi być tak sprecyzowane, żeby uczestnicy pracowali nad osiągnięciem celu, o którym potem będzie można porozmawiać z grupą. Na przykład sformułujcie zadanie w formie problemu, który trzeba rozwiązać, albo pytania, na które trzeba odpowiedzieć.

Ranking

Ta metoda sprawdza się, kiedy chcecie przekazać konkretne informacje albo zainicjować dyskusję na konkretny temat w małych grupach.

Musicie przygotować jeden zestaw kart ze stwierdzeniami dla każdej małej grupy. W każdym zestawie powinno znajdować się 9 kart. Przygotujcie 9 krótkich, prostych spostrzeżeń na temat zagadnienia do przedyskutowania przez uczestników i na każdej z kart napiszcie jedno zdanie. Grupy mają za zadanie wymienić na ich temat uwagi, a potem uszeregować je według rangi, którą im przypisują. Ranking może być przeprowadzony w formie drabiny lub diamentu. W rankingu

Ranking drabinowy

najważniejsze

najmniej ważne

Ranking diamentowy

drabinowym najważniejsze stwierdzenie jest umieszczone na samej górze, drugie co do ważności zaraz pod nim i tak aż do najmniej istotnego, umieszczonego na samym dole.

W rankingu diamentowym uczestnicy negocjują, które stwierdzenie jest najważniejsze, później wybierają dwa następne, równe sobie rangą, trzy średnio ważne i dalej tak, jak przedstawia to rysunek. Ponieważ zagadnienia rzadko kiedy są łatwe do uszeregowania, ranking diamentowy często jest bardziej odpowiednią metodą. Modyfikacją metody rankingowej jest napisanie ośmiu stwierdzeń i zostawienie jednej pustej karty do wypełnienia przez samych uczestników.

Scenki z podziałem na role

Scenki to krótkie przedstawienie przygotowane przez uczestników. Chociaż uczestnicy opierają się na własnych doświadczeniach przy odgrywaniu scenki, jest ona głównie improwizowana. Ma na celu przybliżenie uczestnikom sytuacji życiowej, okoliczności czy wydarzeń, które nie są im znane. Scenki z podziałem na role mogą ułatwić zrozumienie sytuacji, zachęcić do empatii z tymi, którzy są w nią zaangażowani.

- Scenki różnią się od symulacji tym, że symulacje zwykle mają scenariusz i nie są improwizowane, choć również mogą składać się z krótkich scenek dramatycznych.
- Wartość scenek polega na tym, że imitują prawdziwe życie. Mogą poruszyć zagadnienia, na które nie ma łatwych odpowiedzi, na przykład problem dobrego bądź złego zachowania bohatera. Aby jeszcze lepiej zgłębić temat, można poprosić uczestników o zamienienie się rolami.

Scenki z podziałem na role muszą być wykorzystywane z wyczuciem. Przede wszystkim istotne jest to, by uczestnicy mieli czas po zakończeniu scenki na wyjście z roli. Po drugie, wszyscy muszą szanować uczucia innych i strukturę społeczną grupy. Na przykład scenka na temat osób niepełnosprawnych powinna brać pod uwagę to, że niektórzy z uczestników sami mogą być niepełnosprawni (mogą to być niewidoczne upośledzenia) albo mogą mieć krewnych czy bliskich przyjaciół, którzy są niepełnosprawni. Osoby te nie mogą czuć się zranione czy zmarginalizowane, nie wolno ich zmuszać do wyjawienia jakichś szczegółów ze swojego życia. Jeżeli tak się zdarzy, potraktujcie to poważnie (przeproście, podejmijcie temat na nowo jako przykład itp.). Uważajcie również na popadanie w stereotypy. Scenki z podziałem na role opierają się na tym, co uczestnicy myślą o innych ludziach, przez ich „umiejętność" odgrywania postaci czy imitowania ich. To również sprawia, że te ćwiczenia są bardzo ciekawe! Trzeba zawsze poruszyć ten temat podczas omawiania ćwiczenia, pytając: „Czy sądzicie, że ludzie, których graliście naprawdę tacy są?". Dobrze jest zawsze pamiętać o tym, by uczestnicy byli świadomi potrzeby krytycznej oceny informacji. Możecie więc spytać uczestników, skąd zaczerpnęli informacje, na podstawie których zagrali bohatera w określony sposób.

Symulacje

Symulacje mogą być traktowane jako rozszerzone scenki, które włączają w zabawę wszystkich uczestników. Pozwalają one uczestnikom na doświadczenie trudnych sytuacji w bezpiecznej atmosferze. Symulacje często wymagają dużego zaangażowania emocjonalnego, co sprawia, że są naprawdę mocnymi narzędziami. Uczestnicy nie angażują w uczenie się tylko swoich głów i rąk, ale również serca.

Dokładne omówienie jest wyjątkowo ważne po przeprowadzeniu symulacji. Osoby, które brały w niej udział powinny opowiedzieć wzajemnie o swoich uczuciach, o tym, dlaczego i jakie podjęły

działania, o tym, jakie przejawy niesprawiedliwości udało im się zaobserwować. Powinniście pomóc im znaleźć odpowiedniki sytuacji, których uczestnicy doświadczyli w trakcie gry, wśród prawdziwych sytuacji na świecie.

Obrazki: fotografie, komiksy, rysunki i kolaże

Artyści mawiają: „Obraz jest wart tyle co tysiąc słów". Wizualne wyobrażenia są narzędziami mającymi dużą moc zarówno w zakresie dostarczania informacji, jak i rozbudzania zainteresowania. Pamiętajcie, że rysowanie jest również ważną formą wyrażania siebie i komunikacji, nie tylko dla tych, którzy preferują wizualny styl myślenia, ale również dla tych, którzy są słabsi w komunikacji werbalnej. Pomysły na ćwiczenia wykorzystujące obrazki i rysunki są przedstawione w rozdziale 2 w ćwiczeniu „Zabawy z obrazkami".

Wskazówki do stworzenia kolekcji obrazków

- Obrazki są tak wszechstronnym narzędziem, że zgromadzenie własnego zbioru może być dużym ułatwieniem dla osób prowadzących ćwiczenie. Obrazki można gromadzić korzystając z licznych źródeł, na przykład gazet, magazynów, plakatów, ulotek biur podróży, pocztówek lub kartek świątecznych.
- Wytnijcie obrazek, umieśćcie go na papierze i przykryjcie przezroczystą, samoprzylepną folią, aby utworzone przez was plansze były ładne, trwałe i łatwe w użyciu. Wasz zbiór będzie zestawem, jeżeli wszystkie plansze będą tego samego rozmiaru. Idealny rozmiar to A4, ale może to być również A5.
- Dobry pomysł to ponumerowanie wszystkich obrazków na odwrocie i zanotowanie (w innym miejscu, dla własnej wygody) źródła, oryginalnego tytułu i innych użytecznych informacji. W ten sposób uczestnicy będą reagować wyłącznie na sam obrazek i nie będą rozpraszani innymi danymi.
- Wybierając obrazki, szukajcie różnorodności. Uwzględnijcie takie kwestie, jak płeć, rasa, sprawność i niepełnosprawność, wiek, narodowość i kultura, również subkultury. Postarajcie się mieć zestaw obrazków dotyczący Północy, Południa, Wschodu i Zachodu, różnych środowisk naturalnych i kulturowych. Miejcie też na uwadze wrażenie, jakie robią pojedyncze obrazki ze względu na swój rozmiar i kolor. To może zniekształcać odbiór obrazka, więc starajcie się tak je dobierać, żeby wasza kolekcja była względnie jednorodna.

Filmy, filmy wideo i programy radiowe

Filmy, filmy wideo i słuchowiska radiowe to użyteczne narzędzia w edukacji na rzecz praw człowieka, a ponadto lubiane przez młodzież. Dyskusja po obejrzeniu filmu bywa zwykle dobrym punktem wyjścia dla dalszej pracy. Odpowiedni do dyskusji temat to na przykład rozmowa bezpośrednio po filmie (czy film odpowiada „prawdziwemu życiu", czy bohaterowie zostali przedstawieni realistycznie, czy film ilustrował jakiś konkretny pogląd polityczny bądź moralny).

Prasa, radio, telewizja i internet

Media są niezawodnym źródłem materiału do dyskusji. Dyskutowanie o treści jakiegoś przekazu i o sposobie jego przedstawienia, analizowanie uprzedzeń i stereotypów zawsze jest ciekawym zajęciem.

Robienie zdjęć i filmów

Technologia kamer wideo i cyfrowych aparatów fotograficznych sprawia, że robienie filmów i zdjęć stało się dostępne właściwie niemal dla wszystkich. Filmy i zdjęcia zrobione przez młodych ludzi jasno odzwierciedlają ich punkt widzenia i postawę, są także doskonałym materiałem pokazowym. „Listy na wideo" są sprawdzoną metodą na przełamanie barier i uprzedzeń. Pozwalają ludziom, którzy inaczej nigdy nie spotkaliby się twarzą w twarz, na „rozmowę" i podzielenie się informacjami o tym, jak żyją i co jest dla nich ważne.

Ogólne wskazówki dotyczące przeprowadzania ćwiczeń

Współprowadzenie ćwiczeń

Jeżeli to możliwe, zawsze prowadźcie ćwiczenia w dwie osoby. Praktyczna korzyść z takiego rozwiązania jest taka, że dwie osoby będą mogły podzielić się odpowiedzialnością za pomoc przy pracy w małych grupach, lepiej też poradzą sobie z licznymi indywidualnymi potrzebami uczestników. Kiedy dwie osoby prowadzą sesję, łatwiej jest zmienić tempo i rytm tak, aby ćwiczenie było ciekawe, a zainteresowanie uczestników nie osłabło. Dwie osoby prowadzące mogą wzajemnie się wspierać, jeżeli nie wszystko pójdzie zgodnie z planem, poza tym więcej korzysta się z przeprowadzenia ewaluacji ćwiczenia z drugą osobą. Jeszcze lepszym rozwiązaniem niż praca w dwie osoby byłoby przygotowywanie ćwiczeń w większym zespole, o ile możliwe z zaangażowaniem w to młodych ludzi.

Zarządzanie czasem

Planujcie uważnie i starajcie się rozsądnie zagospodarować czas, który przeznaczyliście na ćwiczenie. Jeżeli ćwiczenie realizujecie dłużej niż założyliście, spróbujcie skrócić je tak, aby zostało wystarczająco dużo czasu na dyskusję (informacje o cyklu uczenia się — s. 43). Jeżeli macie dużo czasu, nie starajcie się przeciągać dyskusji, zróbcie przerwę albo krótkie ćwiczenie mobilizujące do pracy.

Stwórzcie bezpieczną atmosferę

Uczestnicy muszą czuć, że mają wolność wypowiedzi i poszukiwania rozwiązań, komunikowania się z innymi i dzielenia przeżyciami. Bądźcie szczerzy, przyjaźni, wspierajcie i nie traćcie poczucia humoru. Nie używajcie specjalistycznego żargonu czy języka, którego uczestnicy nie rozumieją.

Ustalcie zasady

Ważne jest, by wszyscy członkowie grupy rozumieli zasady uczestnictwa w zajęciach opartych na doświadczeniu. Uczestnicy powinni być w pewnym stopniu odpowiedzialni za sesję, powinno się dać im możliwość wysłuchania, wypowiedzenia się i uczestniczenia w ćwiczeniu. Nikt nie powinien być poddany presji mówienia czegoś, z czym się nie zgadza. Te zasady należy omówić i zaakceptować na początku waszej pracy z klasą lub grupą.

Dawajcie jasne instrukcje

Zawsze upewnijcie się, czy wszyscy zrozumieli instrukcje i wiedzą, co powinni robić. Najprostszą metodą jest zachęcenie uczestników do zadawania pytań i zapisanie tego, co jest najważniejsze. Nie bójcie się pytań, są bardzo pomocne i dadzą wam (i reszcie grupy) możliwość wyjaśnienia pewnych

rzeczy. Brak pytań czasem jest znakiem ogólnego braku zrozumienia („boję się zapytać, kiedy wszyscy rozumieją").

Prowadzenie dyskusji

W procesie edukacji na rzecz praw człowieka dyskusja jest niezbędna. Zwracajcie szczególną uwagę na zapewnienie tego, by każdy uczestnik grupy mógł brać aktywny udział w zajęciach. Używajcie słów, wyrażeń i języka zrozumiałych dla grupy i objaśniajcie słowa, których mogą nie znać.

Zachęcajcie uczestników do prezentowania swoich opinii. Zapewnijcie równowagę między aspektami globalnymi i lokalnymi, aby uczestnicy postrzegali zagadnienie jako bezpośrednio związane z ich życiem.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Zapewnijcie uczestnikom wystarczającą ilość czasu na wykonanie ćwiczenia, a jeżeli jest to konieczne, również na wyjście ze swojej roli przed dyskusją na temat tego, co się wydarzyło i czego się nauczyli. Po każdym ćwiczeniu poświęćcie trochę czasu, by omówić to, czego uczestnicy się nauczyli, a także to, czy dostrzegają związek między doświadczeniem a swoim życiem, własnym środowiskiem i szerszym światem. Autorefleksja pozwala uczyć się z własnych doświadczeń.

Proponujemy, byście przeprowadzili proces omówienia i ewaluacji w następującej kolejności, zadając uczestnikom pytania związane z tym:

- co się wydarzyło podczas ćwiczenia, i jak się wtedy czuli,
- czego dowiedzieli się o sobie,
- czego dowiedzieli się o zagadnieniach poruszanych w ćwiczeniu,
- jak mogą teraz wykorzystać to, czego się nauczyli.

Podsumowanie

Pracę i proces uczenia należy systematycznie podsumowywać. Takie podsumowanie można przeprowadzić pod koniec seminarium lub na zakończenie cyklu spotkań, po dwóch lub trzech miesiącach. Podsumowanie może wydać się grupie nudne, zwłaszcza jeżeli wcześniej odbyła się długa dyskusja na dany temat. Pamiętajcie, że nie musi mieć ono formy dyskusji, możecie również wykorzystać inne techniki, na przykład język ciała, rysunki, rzeźbę itp.

Współprowadzący powinni znaleźć czas na to, żeby zrelaksować się i podsumować swoją pracę. Porozmawiajcie o tym:

- jak udało się ćwiczenie z waszego punktu widzenia: przygotowanie, wykorzystanie czasu itp.;
- czego nauczyli się uczestnicy i czy osiągnięto cele edukacyjne;
- jakie są efekty ćwiczenia — co grupa zrobi w następstwie przeprowadzonego ćwiczenia;
- czego wy sami nauczyliście się na temat danego zagadnienia i sposobu prowadzenia ćwiczenia.

Kiedy ćwiczenie nie idzie tak, jak zaplanowaliście

Rzadko udaje się przeprowadzić ćwiczenia dokładnie tak, jak to sobie zaplanowaliśmy, albo tak, jak są one przedstawione w tej publikacji! Potraktujcie to zarówno jako nagrodę, jak i wyzwanie związane z ćwiczeniami, w których ważny jest współudział uczestników. Trzeba reagować na to co się dzieje, szybko myśleć i odpowiednio zmienić plan w trakcie ćwiczenia.

Czas

Może się zdarzyć tak, że wszyscy są bardzo zaangażowani w ćwiczenie, lecz kończy wam się czas. Powinniście wtedy uzgodnić z uczestnikami plan działania, czy lepiej natychmiast przerwać ćwiczenie, skończyć je za 5 minut, czy rozwiązać problem w jeszcze inny sposób.

Spadek energii

Czasem, zwłaszcza w przypadku dłuższych sesji, wykonanie ćwiczenia energetyzującego albo krótka przerwa mogą okazać się niezbędne.

Trudne dyskusje

Bywa, że dyskusja po prostu się nie klei. Warto wtedy rozpoznać przyczyny tego stanu rzeczy. Może być na przykład tak, że temat już się wyczerpał albo budzi on zbyt duże emocje. Będziecie musieli zdecydować się, czy stymulować dyskusję dodatkowym pytaniem, zmienić podejście czy przejść do innego ćwiczenia. Nie jest tak, że to właśnie wy musicie dostarczyć odpowiedzi na pytania czy rozwiać wątpliwości uczestników. Grupa sama musi poszukiwać odpowiedzi, słuchając się wzajemnie i dzieląc wrażeniami. Oczywiście uczestnicy mogą poprosić was o opinię czy radę, ale grupa powinna sama podejmować decyzje.

Informacje zwrotne

Informacja zwrotna to komentarz na temat tego, co ktoś zrobił lub powiedział. Komentarz może mieć wydźwięk pozytywny lub negatywny, krytyczny. Dostarczanie i odbieranie informacji zwrotnych jest ważną umiejętnością i będziecie musieli pomóc członkom grupy nauczyć się, na czym ta umiejętność polega. Zbyt często informacja zwrotna jest odbierana jako destrukcyjna krytyka, choć nie taka była intencja osoby mówiącej. Kluczowe słowa w informacji zwrotnej to „szacunek" i „argumenty".

Gdy dostarcza się informacji zwrotnych, ważny jest szacunek dla drugiej osoby, koncentrowanie się na tym, co powiedziała lub zrobiła, i podanie powodów swojego punktu widzenia. Lepiej powiedzieć: „Całkowicie nie zgadzam się z tym, co powiedziałaś/eś, ponieważ..." niż „Jak możesz być tak głupi/a? Czy nie widzisz, że...?". Niektórym osobom przekazywanie negatywnych informacji zwrotnych przychodzi łatwo, co może być bolesne dla innych.

Waszą rolą jako osób prowadzących dyskusję jest znalezienie sposobów na to, by uczestnicy wyrażali informacje zwrotne w pozytywny sposób. Na przykład przez:

- zaczynanie zdania od pozytywnego stwierdzenia,
- szanowanie drugiej osoby i powstrzymanie się od przykrych uwag;
- podawanie powodu każdej opinii, którą się wypowiada,
- przyjmowanie odpowiedzialności za to, co się mówi — stosowanie komunikatów pierwszo-osobowych („ja").

Otrzymywanie informacji zwrotnych jest trudne, zwłaszcza kiedy nie zgadzamy się z jej treścią. Waszą rolą jest pomaganie ludziom w uczeniu się na podstawie ich doświadczeń, wspieranie ich i sprawienie, by nie czuli się odrzuceni. Zachęcajcie uczestników do uważnego wysłuchania informacji zwrotnych, bez natychmiastowego bronienia siebie czy swojej pozycji. Jest szczególnie ważne, by uczestnicy dokładnie rozumieli, o co chodzi osobie przekazującej informacje zwrotne, i aby przed zaakceptowaniem bądź odrzuceniem tego, co zostało powiedziane, przeanalizowali wypowiedź.

Opór uczestników

Uczestnictwo w zajęciach wymagających aktywnego zaangażowania się uczestników jest bardzo trudne i chociaż będziecie korzystać z wielu technik, na przykład dyskusji, rysowania, odgrywania scenek z podziałem na role czy włączania elementów muzyki, nie jest możliwe, by wszystkie ćwiczenia odpowiadały uczestnikom. Jeżeli uczestnik jest pewny siebie i potrafi wytłumaczyć, dlaczego nie podoba mu się dane ćwiczenie, będziecie mogli je dostosować do jego potrzeb zachęcając do rozmowy i negocjacji.

Przez „opór" rozumiemy takie zachowanie, które jest celowo destrukcyjne. Wszystkie osoby prowadzące zajęcia edukacyjne spotykają się od czasu do czasu z oporem uczestników. Opór może przyjąć kilka form. Niepewna siebie młoda osoba może przeszkadzać na różne sposoby, na przykład szurając krzesłem, mrucząc czy rozmawiając z sąsiadem. Bardziej subtelne sposoby przeszkadzania to zadawanie pytań nie związanych z tematem bądź obracanie wszystkiego w żart. Inną „grą", w którą bawią się „oporni", jest „podważanie pozycji osoby prowadzącej zajęcia". Mogą na przykład powiedzieć: „Niczego nie rozumiesz. Minęło sporo czasu, odkąd byłeś młody" lub „Dość mamy dyskusji, dlaczego nie możemy po prostu robić ćwiczeń?". Trzecim rodzajem gry jest próba uchylania się od nauki. Uczestnicy mogą na przykład odpowiadać „tak, ale...".

Oczywiście najlepiej byłoby, gdyby udało wam się uniknąć oporu uczestników. W tym celu:

- bądźcie świadomi tego, że każda osoba w grupie może być wrażliwa na jakimś punkcie i że ta wrażliwość może zostać dodatkowo poruszona konkretnym ćwiczeniem czy rolą w scence bądź symulacji;
- upewnijcie się, że wszyscy mają świadomość tego, że nigdy nie będzie się wywierać na nich presji, aby wyjawili coś o sobie na forum grupy;
- pozwólcie, aby uczestnicy mieli czas na rozgrzewkę przed każdym ćwiczeniem, a także na ochłonięcie i uspokojenie się po każdym ćwiczeniu;
- pamiętajcie, żeby zawsze było wystarczająco dużo czasu na omówienie i dyskusję — wszyscy uczestnicy powinni mieć poczucie, że ich opinie i udział są docenione;

Będziecie musieli sami zdecydować, jaka jest najlepsza dla was metoda radzenia sobie z trudnymi sytuacjami, ale miejcie na uwadze to, że zwykle najrozsądniejszą metodą rozwiązania konfliktu jest otwarte omówienie go i próba znalezienia wspólnego rozwiązania. Nie wdawajcie się w długie dyskusje, czy kłótnie, z jednym członkiem grupy. To może powodować urazę i frustrację wśród innych uczestników i sprawić, że stracą zainteresowanie ćwiczeniem.

Radzenie sobie z konfliktami wewnątrz grupy

W grupach zdarzają się konflikty i jest to zjawisko normalne. Waszą rolą jest pomaganie uczestnikom w radzeniu sobie z nimi. Konflikty mogą rozwijać się, kiedy uczestnicy czują się niepewnie, gdy zajmują się pytaniami związanymi z emocjami i wartościami, jeżeli nie mają wystarczających kompetencji do pracy w grupie lub jeśli mają zupełnie inne podejścia do tematu bądź wyznają inne wartości. Postarajcie się nie tracić głowy i nie angażować się w konflikty z pojedynczymi osobami.

- Pamiętajcie, że konflikty mogą być pomocne i twórcze, o ile się je odpowiednio rozwiąże.
- Poświęcajcie odpowiednio dużo czasu na dyskusję i omówienie ćwiczenia. Jeżeli zajdzie taka potrzeba, znajdźcie na to dodatkowy czas.
- Pomagajcie uczestnikom w wyjaśnianiu swoich pozycji, opinii i zainteresowań.

- Starajcie się łagodzić napięcia w grupie. Na przykład poproście wszystkich, żeby usiedli i przez 3 minuty rozmawiali w małych podgrupach, próbując znaleźć taki punkt widzenia, który pozwoli spojrzeć na sytuację z szerszej perspektywy.
- Zachęcajcie wszystkich do aktywnego słuchania.
- Podkreślajcie to, co łączy ludzi, a nie to, co ich dzieli.
- Poszukujcie konsensusu. Sprawcie, aby uczestnicy spróbowali dostrzec wspólne interesy, a nie szli na kompromis przy jednoczesnym rezygnowaniu ze swoich opinii na dany temat.
- Szukajcie rozwiązań, które mogą rozwiązać problem bez „odtwarzania" konfliktu.
- Zadeklarujcie, że porozmawiacie indywidualnie z osobami zaangażowanymi w konflikt.

Jeżeli pojawią się poważniejsze i głębsze konflikty, być może lepiej będzie odłożyć na później szukanie rozwiązania i poczekać na bardziej odpowiednie okoliczności. W tym czasie możecie zastanawiać się nad tym, jak podejść do konfliktu z innej strony, na przykład bawiąc się w prostą grę taką jak „Pięść i dłoń" (s. 63). Odsuwając rozwiązanie konfliktu, możecie dać osobom zaangażowanym czas na refleksję nad sytuacją, a sami możecie obmyślić nowe podejście czy rozwiązanie.

Konflikty, które pojawiają się w grupie, i metody ich rozwiązywania mogą być wykorzystane do wykształcenia zrozumienia i wglądu w przyczyny trudności i konfliktów na całym świecie. Chociaż działa to również w drugą stronę — omawianie konfliktów międzynarodowych może nam pomóc w zrozumieniu konfliktów lokalnych.

Dalsze informacje na temat radzenia sobie z konfliktami możecie znaleźć w ćwiczeniu „Zagraj!".

Kilka metod i technik wspierania pracy grupowej

Opisaliśmy już pracę grupową i jej rolę w uczeniu się przez doświadczenie. Teraz opiszemy kilka ogólnych ćwiczeń z poziomu pierwszego, stworzonych specjalnie po to, żeby rozwijać umiejętności niezbędne do pracy w grupie. Te ćwiczenia dobrze służą przełamaniu lodów, są także dobrymi ćwiczeniami pobudzającymi, a także w połączeniu z innymi ćwiczeniami z tego przewodnika, są skutecznymi metodami wprowadzenia zagadnień praw człowieka. Zachęcamy osoby prowadzące do włączenia się w ćwiczenia przełamujące lody.

Przejmowanie odpowiedzialności, komunikacja i współpraca to kluczowe umiejętności dla dobrej pracy w grupach.

Ustawcie się w szeregu

Ćwiczenie, choć bardzo proste, ma jednak wszystkie cechy i właściwości, które pomogą młodym ludziom uczyć się podejmowania odpowiedzialności w grupie. Jest dobre na przełamanie lodów — dzięki niemu uczestnicy mogą lepiej się poznać.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** dowolna **Czas:** 15 min lub więcej

Przebieg zajęć:

1. Poproście uczestników, aby ustawili się w szeregu według wzrostu, najniższa osoba jako pierwsza, najwyższa jako ostatnia. Uczestnicy nie powinni ze sobą rozmawiać, ale mogą komunikować się za pomocą dźwięków, gestów i języka ciała.
2. Kiedy szereg już się uformuje, sprawdźcie, czy kolejność jest prawidłowa.

3. Powtórzcie ćwiczenie, ale poproście uczestników, żeby ustawili się według innych kryteriów, które sprawią, że gra będzie śmieszna, bez sprawiania przykrości komukolwiek, na przykład według miesiąca urodzenia (od stycznia do grudnia), rozmiaru butów itp.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Razem z grupą przeanalizujcie pracę grupy i omówcie na czym polega dobra praca grupowa. Możecie zadać następujące pytania:

- Jakie napotkaliście trudności przy próbach uszeregowania się?
- Co spowolniło odpowiednie ustawienie się grupy?
- Czy potrzebny był wam przywódca? Czy ktoś pełnił rolę przywódcy? W jaki sposób osoba ta została wybrana?
- Jaka była rola każdego członka grupy w rozwiązywaniu trudności?
- W jaki sposób grupa mogłaby następnym razem szybciej rozwiązywać pojawiające się trudności?

Mów dalej, słucham

Ćwiczenie ma za zadanie kształtowanie umiejętności słuchania, ale pomaga również w rozwijaniu logicznego myślenia i pewności w wyrażaniu swoich opinii.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** dowolna **Czas:** 35 min

Przebieg zajęć

1. Posłużcie się metodą burzy mózgów i ustalcie, jakie cechy powinien mieć dobry słuchacz.
2. Poproście uczestników, aby podzielili się na grupy trzyosobowe — jedna osoba będzie mówcą, druga słuchaczem, a trzecia obserwatorem.
3. Powiedzcie mówcom, że mają 5 minut na przekazanie słuchaczom osobistych opinii na temat, który ich interesuje (np.: kara śmierci za zbrodnie przeciw ludzkości, ograniczenie wolności słowa lub dowolny temat, który wymaga opisu, analizy i opinii).
4. Słuchacz ma za zadanie wysłuchać mówcy i upewnić się, że rozumie, co jest istotą tematu, dlaczego mówca jest nim zainteresowany i jaki jest jego punkt widzenia.
5. Obserwator przygląda się umiejętnościom aktywnego słuchania słuchacza. Nie powinien on brać udziału w dyskusji, ale uważnie ją obserwować, powstrzymując się od jakichkolwiek uwag.
6. Po 5 minutach zakończcie ten etap ćwiczenia i poproście obserwatorów o podzielenie się ich opiniami. Następnie uczestnicy wymieniają się rolami tak, żeby każdy miał okazję być zarówno mówcą, jak i słuchaczem, a także obserwatorem.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Porozmawiajcie o ćwiczeniu. Możecie zadać następujące pytania:

- Czy mówcom udało się w przekonujący sposób przedstawić swoje poglądy dotyczące danego tematu? Czy pomogło im mówienie do kogoś, kto używał aktywnych umiejętności słuchania?
- Jakie są wrażenia słuchaczy? Czy łatwo jest słuchać, kiedy nie wolno przerywać, żeby dodać swój komentarz lub swoją opinię?

Wskazówki dla prowadzących

Na początku ćwiczenia grupa może podać niektóre z wymienionych poniżej cech dobrego słuchacza. Należy się spodziewać, że pod koniec ćwiczenia będzie w stanie wymienić je wszystkie, a może nawet więcej.

Dobry słuchacz:

- okazuje mówcy szacunek, utrzymuje z nim kontakt wzrokowy, nie wierci się,
- cały czas uważa i słucha, co od czasu do czasu sygnalizuje skinięciem głowy lub słowami: „mów dalej, słucham",
- nie przerywa,
- nie spieszy się z wypełnianiem przerw, dając mówcy czas na zastanowienie się i kontynuowanie wypowiedzi,
- nie stara się być w centrum uwagi, to znaczy nie komentuje tego, co powiedział mówca ani mu nie zaprzecza,
- posługuje się pytaniami otwartymi, aby zachęcić mówcę do dalszego mówienia lub wyjaśnienia swojej wypowiedzi,
- streszcza albo parafrazuje poglądy mówcy, by pokazać, że zrozumiał, o co mu chodzi,
- reaguje na uczucia, które są związane ze słowami mówcy, i okazuje zrozumienie dla tego, jak mówca się czuje.

Ludzka maszyna

Niewerbalne ćwiczenie ma na celu pokazanie członkom grupy, jak mogą dopasowywać się do siebie nawzajem i wnieść indywidualny wkład w tworzenie zintegrowanej i sprawnie działającej grupy.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** co najmniej 6 osób **Czas:** 15 min

Przebieg zajęć

1. Poproście uczestników, by stanęli w kole.
2. Powiedzcie im, że mają zbudować ogromną „poruszającą się maszynę", wykorzystując do tego jedynie swoje ciała.
3. Poproście jedną osobę, aby zaczęła ćwiczenie. Wybiera ona jakiś prosty powtarzalny ruch, na przykład rytmiczne podnoszenie i opuszczanie jednej ręki, jednocześnie wydaje jakiś dźwięk, na przykład długi gwizd.
4. Poproście drugą osobę, by podeszła i stanęła bardzo blisko pierwszej albo jej dotknęła. Następnie ta osoba wybiera swoją czynność i swój dźwięk. Może ona na przykład kiwać głową w górę i w dół i wydawać odgłos „czyk... czyk" w rytm dźwięku pierwszej osoby.
5. Zaproście do udziału stopniowo coraz więcej ochotników. Mogą kolejno dołączyć do każdej istniejącej już części maszyny, dodając swój własny ruch i dźwięk.
6. Pod koniec ćwiczenia cała grupa powinna być połączona, ruszając się na wiele sposobów i wydając dużo różnych dźwięków.
7. Kiedy wszyscy są już zaangażowani, a maszyna działa sprawnie, możecie odegrać rolę dyrygenta — poproście uczestników, żeby pracowali głośniej lub ciszej, szybciej lub wolniej.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Możecie zadać grupie następujące pytania:

- Jakie widzicie podobieństwa między „maszyną" a skutecznie pracującą grupą?
- Jakie umiejętności były wam potrzebne? Odpowiedzialność? Umiejętność słuchania i reagowania? Współpraca? Co jeszcze?

Pięść i dłoń

Ćwiczenie pomaga rozwijać współpracę w grupie.

Stopień trudności: poziom 2 **Wielkość grupy:** co najmniej 8 osób **Czas:** 40 min

Przebieg zajęć

1. Narysujcie na tablicy tabelę wyników.
2. Poproście, aby uczestnicy dobrali się w pary — jedna osoba z pary jest osobą A, druga B.
3. Obie osoby chowają dłonie za plecami i razem liczą raz, dwa, trzy.
4. Na trzy jednocześnie wystawiają dłonie przed siebie i pokazują pięść lub płaską dłoń.
5. Poproście pary, aby zapisywały swoje wyniki.
6. Grajcie przez 10 rund.
7. Pod koniec ćwiczenia wypiszcie na tablicy zarówno indywidualne, jak i łączne wyniki każdej pary.

Tabela wyników

A	B	A	B
Pięść	Dłoń	4	0
Dłoń	Dłoń	3	3
Pięść	Pięść	0	0
Dłoń	Pięść	0	4

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Możecie zadać następujące pytania:

- Która para ma najwyższy wynik? W jaki sposób osiągnęliście ten wynik?
- Kto ma najniższy wynik? Jak się czujecie? Co się wydarzyło?
- Czy któraś z par zawarła porozumienie dotyczące współpracy? Czy ktoś takie porozumienie złamał? Dlaczego? Jak się wtedy czuł wasz partner?
- Porównajcie zbiorowe wyniki par, w których uczestnicy współpracowali, i tych, w których uczestnicy rywalizowali. Czy współpraca przyniosła jakieś korzyści? Jeżeli tak, to jakie? (Końcowy wynik? Dobre samopoczucie? Dalej jesteście przyjaciółmi?)

Metody i techniki rozwijania umiejętności dyskutowania

Dyskusje również stwarzają możliwość ćwiczenia umiejętności słuchania, mówienia w kolejności i innych zasad pracy w grupie, które są ważne dla poszanowania praw innych osób. Aby każdy mógł wziąć udział w dyskusji, ważne jest, żeby grupa liczyła niewiele osób. Jeżeli wasza grupa jest naprawdę duża, na przykład ma więcej niż 15 czy nawet 20 osób, korzystniej będzie podzielić się na czas dyskusji na mniejsze grupy. Aby zachęcić do kontaktowania się i aktywnego uczestnictwa, warto posadzić uczestników ćwiczenia w kręgu lub półokręgu, ażeby wszyscy się widzieli. Wśród ogólnych wytycznych, które powinny być omówione i uzgodnione przez grupę, mogą znajdować się następujące:

- dwie osoby nie powinny mówić jednocześnie,
- uwagi krytyczne i ośmieszające są niepożądane,

- każda osoba powinna przedstawiać swój punkt widzenia i opierać się na własnym doświadczeniu, czyli używać komunikatu „ja", a nie bezpodstawnie generalizować,
- pamiętajcie, że najprawdopodobniej jest więcej niż jedna właściwa odpowiedź,
- umówcie się o zachowaniu poufności, kiedy rozmawiacie o drażliwych sprawach,
- każdy ma prawo do milczenia i powstrzymania się od udziału w dyskusji na określony temat, jeżeli tak zdecyduje.

Mikrofon

Ćwiczenie skuteczne w pracy z grupami, które mają problemy ze słuchaniem.

Przebieg zajęć

Grupa siedzi w kręgu. Uczestnicy ćwiczenia przekazują sobie z rąk do rąk stary mikrofon magnetofonowy (albo jakiś przedmiot, który podobnie wygląda) Tylko ten, kto trzyma w danej chwili mikrofon ma prawo głosu, reszta słucha i patrzy na mówiącego. Kiedy skończy mówić, przekazuje mikrofon następnej osobie, która chce zabrać głos.

Dylematy

Ćwiczenie służy zachęceniu do wyrażania swoich opinii, słuchania innych i zmieniania opinii wskutek lepszego zrozumienia tematu. Może być modyfikowane na różne sposoby.

Przebieg zajęć

1. Przygotujcie trzy albo cztery kontrowersyjne opinie na temat interesujących was zagadnień, na przykład: „Nie powinno być żadnych ograniczeń wolności słowa".
2. Narysujcie na podłodze linię kredą albo wyznaczcie ją taśmą klejącą.
3. Wyjaśnijcie, że zajęcie miejsca po prawej stronie linii oznacza aprobatę opinii, a po lewej stronie jej brak. Odległość od linii oznacza stopień zgody bądź sprzeciwu — im dalej od linii, tym większa zgoda lub sprzeciw. Granicą są ściany sali! Stanie na linii oznacza brak opinii na dany temat.
4. Przeczytajcie na głos pierwszą opinię.
5. Powiedzcie uczestnikom, żeby ustawili się po tej stronie linii, która wyraża ich opinię na dany temat.
6. Teraz poproście uczestników, aby wytłumaczyli powody, dla których zdecydowali się stanąć w danym miejscu.
7. Pozwólcie zabrać głos wszystkim, którzy mają na to ochotę. Później spytajcie, czy ktoś chce zmienić miejsce, w którym stoi.
8. Kiedy wszyscy, którzy chcieli się przemieścić, już to zrobili, poproście ich o wyjaśnienie innym powodów zmiany decyzji.
9. Przeczytajcie kolejną opinię.

Metody i techniki rozwijania umiejętności wspólnego podejmowania decyzji

Wspólne podejmowanie decyzji, zajęcie zgodnego stanowiska w jakiejś sprawie jest długim procesem, który wymaga umiejętności komunikowania się, bycia wrażliwym na potrzeby innych oraz wykazania się wyobraźnią, ufnością i cierpliwością. Tylko wtedy można uczciwie badać zagadnienia, wyrażać swoje zdanie bez obawy przed krytyką lub ośmieszeniem i zmieniać zdanie na podstawie logicznych argumentów.

Celem pracy nad osiągnięciem konsensusu jest sprawienie, by uczestnicy dostrzegli różnicę opinii w grupie i przeanalizowali dokładnie wszystkie możliwości rozwiązań, aby przy podejmowaniu decyzji kierowali się wspólnym interesem. Ułatwianie procesu podejmowania decyzji przez konsensus nie jest łatwe.

Procesy podejmowania decyzji mogą kończyć się na wiele różnych sposobów:

- *jedna strona przekonuje drugą*. Większość ludzi myśli, że tak właśnie się dzieje, kiedy podejmowana jest większościowa decyzja, choć można wtedy przeoczyć jakiś ważny aspekt sprawy. Kiedy konsensus osiąga się przez perswazję, oznacza to, że wszyscy w grupie zgadzają się, że argumenty na rzecz jednego punktu widzenia są przekonujące i nie do odparcia, toteż wycofują się ze swojej poprzedniej opinii na rzecz poparcia określonego punktu widzenia;
- *jedna strona ulega drugiej*. Czasem ludzie uważają, że nie warto tracić energii i rezygnują ze swojej pozycji. Branie pod uwagę odmiennego punktu widzenia jest niezbędne dla twórczego podejmowania decyzji, często jedna osoba dysponuje istotnymi informacjami, które mogą przeważyć szalę. Ludzie powinni mieć prawo do swobodnej zmiany zdania na podstawie nowych informacji. Kiedy pracujecie nad osiągnięciem konsensusu, uczestnicy powinni mieć możliwość zbadania kilku punktów widzenia, bez poczucia, że zmiana zdania jest równoznaczna z porzuceniem własnej opinii;
- *obydwie strony znajdują nowe rozwiązanie*. Konflikty udaje się czasami rozwiązać, kiedy ludzie zaprzestają obrony swoich pozycji, a zaczynają poszukiwać rozwiązania, które zadowoliłoby obydwie strony. Często okazuje się, że nie muszą niczego poświęcać i obie wychodzą z konfliktu z poczuciem wygranej;
- *grupa redefiniuje problem*. Uczciwe poszukiwanie kompromisu często prowadzi do zdania sobie sprawy z tego, że konflikt jest spowodowany nieporozumieniem semantycznym lub błędnym rozumieniem stanowiska drugiej strony. Czasem obydwie strony zdają sobie sprawę z tego, że przedstawiły swoje argumenty w zbyt radykalny sposób, toteż w dążeniu do konsensusu modyfikują je, znajdując takie spojrzenie na sprawę, które odpowiada obydwu stronom;
- *każda strona nieco ustępuje drugiej*. Czasem, kiedy ludzie lepiej przyjrzą się temu, co ich łączy, dochodzą do porozumienia, które spełnia większość wymagań obydwu stron — a więc nie wszystkie wymagania jednej strony i żadnych wymagań drugiej;
- *obydwie strony godzą się na przerwę*. Czasem wszyscy zainteresowani zgadzają się co do tego, że nie mają wystarczająco dużo informacji, aby podjąć roztropną decyzję lub że są zbyt zdenerwowani, by osiągnąć sensowne rozwiązanie. Mogą odłożyć kwestię do czasu, aż zdobędą brakującą wiedzę, a wraz z nią zyskają argumenty umożliwiające podjęcie racjonalnej decyzji.

Węzły

Ćwiczenie ma działanie energetyzujące i nadaje się do przełamania lodów. Wymaga współpracy i podejmowania decyzji.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** 10–20 osób **Czas:** 10 min

Przebieg zajęć

Poproście, by wszyscy stanęli w kręgu, stykając się ramionami i wyciągnęli przed siebie ręce.

- Niech teraz złapią dłonie innych osób z kręgu tak, by każda osoba trzymała dłonie dwóch innych osób. Nie wolno trzymać rąk osoby, która stoi tuż obok. (Ostatecznie powstanie coś na kształt wielkiego węzła rąk!)
- Teraz poproście uczestników, żeby rozplątali węzeł, nie puszczając jednak swych rąk.
- Uwaga: Będą musieli kucać, wspinać się na palce i przeciskać wśród splecionych rąk. Potrzeba będzie nieco cierpliwości, a zaskakującym wynikiem będzie jedno lub dwa duże koła.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

- Zapytajcie grupę, jak współpracowała nad rozsupłaniem węzła.
- Czy był to proces demokratyczny?
- Ile było sposobów dojścia do celu?
- Czy wszyscy zgłaszali propozycje, czy może jedna osoba objęła przywództwo i kierowała rozsupływaniem?

Punkty na ziemi

Energiczna gra wymagająca współdziałania i grupowego podejmowania decyzji, służy przełamaniu lodów.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** 6–25 osób **Czas:** 15 min

Przebieg zajęć

1. Objaśnijcie, że w tej grze dotykać podłogi może jednocześnie tylko dziewięć punktów ciała: 2 stopy, 2 ręce, 2 łokcie, 2 kolana i czoło.
2. Poproście uczestników, żeby rozeszli się po sali. Wypowiedzcie dowolny numer spośród dziewięciu i powiedzcie graczom, że muszą dotknąć podłogi taką liczbą punktów, jak numer, który usłyszeli. Powtórzcie tę fazę ćwiczenia dwukrotnie.
3. Powiedzcie uczestnikom, żeby znaleźli sobie partnera. Wymieńcie dowolny numer zawarty między 2 a 18. Pary muszą pracować razem nad tym, aby odpowiednia liczba punktów dotykała podłogi. Powtórzcie ćwiczenie jeszcze dwukrotnie.
4. Powtórzcie ćwiczenie w grupie 4-osobowej, później 8-osobowej, a w końcu 16-osobowej tak, żeby wszyscy mieli okazję współpracy ze sobą.

Wskazówki dla prowadzących

Pozwólcie uczestnikom na porozumiewanie się jedynie za pomocą gestów.

Kiedy 4 osoby tworzą grupę, wywołany przez was numer może być niski, np. 2 — wtedy dwie osoby stoją, każda na jednej nodze, trzymając na rękach pozostałe dwie osoby!

Kiedy grają 4 osoby, najmniejszym numerem, który będzie praktyczny, jest prawdopodobnie 4 (najwyższym będzie 4 pomnożone razy 9 = 36).

W każdej rundzie najwyższy numer nie może być wyższy niż dziewięciokrotność liczby osób w grupie!

Od par do czwórek

Ćwiczenie dotyczy procesu dyskusji i negocjacji.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** co najmniej 4 osoby **Czas:** 45 min

Przebieg zajęć

1. Poproście uczestników, aby dobrali się w pary, których zadaniem będzie podjęcie decyzji po przedyskutowaniu tematów, związanych na przykład z ustaleniem daty wyjazdu grupy, definicją praw człowieka albo z ustaleniem trzech najważniejszych praw człowieka.
2. Na ten etap gry przeznaczcie 10 minut.
3. Następnie poproście pary, aby połączyły się w czwórki, i powtórzcie całą procedurę.
4. Uwaga: jeżeli wykorzystujecie to ćwiczenie do podjęcia kolektywnej decyzji na temat jakiejś praktycznej sprawy, na przykład dotyczącej grupowej wycieczki, powinniście kontynuować ćwiczenie w grupach 8- a potem 16-osobowych, aż wszyscy staną się jedną dużą grupą i zostanie osiągnięty konsensus, który zaspokoi potrzeby wszystkich. Jeżeli korzystacie z tej metody, aby przedyskutować definicję praw człowieka, przerwijcie ćwiczenie po zakończeniu dyskusji przez grupy 4-osobowe. Dzięki temu ćwiczenie nie stanie się nudne.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Propozycje do dyskusji nad procesem podejmowania decyzji:

- Ta metoda zajmuje dużo czasu. Czy rezultat był tego wart?
- Czy wszyscy uważają, że ich zdanie zostało wysłuchane i czy czują się zaangażowani w proces podejmowania decyzji (nawet jeżeli wynik końcowy nie był ich pierwszym wyborem)?
- Czy ujawniły się jakieś potrzeby mniejszości, których nie udało się zaspokoić? (na przykład data wycieczki).

Ćwiczenia podsumowujące

Ważne jest, aby podczas programów szkoleniowych czy treningowych przeprowadzać okresowe podsumowanie pracy. Przedstawione niżej ćwiczenia mogą być wykonane w każdym momencie. To ciekawe sposoby ułatwiające uczenie się na swoich doświadczeniach. Spośród różnych metod, w tym celu wykorzystuje się często rysowanie, rzeźbienie i opowiadanie historii.

Gra na koniec

Ćwiczenie może być szybką metodą uzyskania informacji zwrotnej. Im więcej rund, tym więcej informacji zwrotnych.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** dowolna **Czas:** 3 lub 4 min na każdą rundę

Przebieg zajęć

1. Poproście uczestników, żeby usiedli w kręgu.
2. Przypomnijcie pokrótce, nad czym pracowaliście.
3. Wybierzcie dowolną parę zdań z zamieszczonych poniżej.
4. Poproście kolejno każdą osobę w kręgu o dokończenie wybranej pary zdań. W czasie ćwiczenia nie dopuszcza się dyskusji ani komentarzy.
5. Zróbcie więcej rund, jeżeli czas wam na to pozwala lub chcecie zebrać więcej informacji zwrotnych.

Przykłady zdań:

- Najlepsze w tym ćwiczeniu było to, że... Najgorsze było to, że...
- Najbardziej interesujące było to, że.... Najnudniejsze było to, że...
- Byłem/am najbardziej niezadowolony/a z... Najwyżej oceniłem/am...
- Najśmieszniejsze było to, że... Najpoważniejsze było to, że...
- Wolał(a)bym, żeby było więcej... a mniej...
- Tym, co robiłem/am z największą przyjemnością, było... to, co robiłem/am najmniej chętnie, to...
- Najpewniej czułem/am się, robiąc... Najmniej pewnie czułem/am się, robiąc...

Wysoko i nisko

Ta metoda — wykorzystująca język ciała — daje natychmiastowe rezultaty.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** dowolna **Czas:** 5 min

Przygotowanie

Obmyślcie i zapiszcie sobie trzy albo cztery pytania, które zadacie grupie, na przykład: „Czy podobało wam się poprzednie ćwiczenie?" albo „Czy nauczyliście się czegoś nowego?"

Przebieg zajęć

1. Przeczytajcie pierwsze pytanie.
2. Poproście uczestników, żeby zastanowili się nad odpowiedziami i pokazali całym swoim ciałem, jak się czują. Jeżeli odpowiedź jest twierdząca, uczestnicy powinni wyciągnąć ręce najwyżej jak tylko mogą, a nawet stanąć na palcach! Osoby, których odpowiedź jest jednoznacznie negatywna, powinny nisko przykucnąć albo położyć się na podłodze. Mogą także przyjąć wszystkie pośrednie pozycje, żeby zaznaczyć swoją odpowiedź.
3. Poproście uczestników, żeby się zrelaksowali, i przeczytajcie drugie pytanie.

Punkty widzenia

Ćwiczenie łączy ruch z możliwością dyskusji.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** co najmniej 10 osób **Czas:** 10 min

Przygotowanie

Obmyślcie sobie trzy albo cztery pytania, na przykład: „Czy podobało wam się ostatnie ćwiczenie?" albo „Czy nauczyliście się czegoś nowego?".

Przebieg zajęć

1. Nazwijcie cztery ściany sali, w której jesteście, „tak", „nie", „nie wiem" i „chcę coś powiedzieć"; każda ściana symbolizuje jedno z czterech możliwych stanowisk.
2. Zadajcie pierwsze pytanie i poproście uczestników, żeby podeszli do ściany, która odpowiada ich stanowisku.
3. Pozwólcie tym, którzy mają coś do powiedzenia, na wyrażenie swojego zdania. Tylko osoby przy ścianie oznaczającej „chcę coś powiedzieć" mają prawo głosu.

Prognoza pogody

Ćwiczenie wykorzystuje metodę opowiadania historii. Może być wykonane pod koniec zajęć jako podsumowanie. Może też być wprowadzone w środku dłuższego projektu, by umożliwić uczestnikom spojrzenie wstecz, a następnie w przyszłość.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** co najmniej 6 osób **Czas:** 45 min

Przygotowanie:

Papier i ołówki (ewentualnie)

Przebieg zajęć

1. Pozwólcie uczestnikom przez 5–10 minut zastanowić się nad konkretnym dniem albo ćwiczeniem lub projektem czy pracą, w które jesteście zaangażowani i poproście ich, by zapytali samych siebie: „Czy do tej pory jestem z tego zadowolony/a? Jakie z tego odniosłem/am korzyści i czy końcowy rezultat będzie udany?".
2. Później poproście ich kolejno o opisanie swoich uczuć jako prognozy pogody.

Wskazówki dla prowadzących

Jeżeli uczestnicy potrzebują ilustracji tego, o co wam chodzi, możecie powiedzieć: „Dzień był szary i pochmurny... później musiałem otworzyć parasol, bo lunął deszcz... ale wielu z was pomogło mi trzymać parasol... na jutro również przewiduje się sporo deszczu, ale wydaje mi się, że w przyszłym tygodniu będzie bezchmurnie i słonecznie". To mogłoby oznaczać, że początkowo nie byliście zbyt przekonani, później sprawy miały się naprawdę źle i byliście wdzięczni za wsparcie uczestników, nie jesteście zbyt pewni najbliższej przyszłości, ale macie nadzieję, że uda wam się osiągnąć cel.

Podany czas wystarczy dla 10–12-osobowej grupy. Większym grupom potrzeba będzie więcej czasu.

Modyfikacje

- Uczestnicy mogą narysować prognozę pogody, zamiast o niej mówić.
- Możecie wykorzystać ten podstawowy pomysł do podsumowania swoich projektów (zastosujcie konwencję komentowania meczu piłki nożnej albo jakiejś innej dziedziny sportu czy innego wydarzenia).

Nagłówki z pierwszej strony

Pomysł polega na stworzeniu przez grupę makiety pierwszej strony gazety codziennej. Nagłówki odzwierciedlają poglądy uczestników na to, co do tej pory robili.

Stopień trudności: poziom 2 **Wielkość grupy:** co najmniej 8 osób **Czas:** 45 min

Przygotowanie:

Będzie potrzebny papier formatu A3 i kilka flamastrów dla każdej grupy.

Przebieg zajęć

1. Poproście uczestników, żeby podzielili się na mniejsze grupy, 3–4-osobowe.
2. Poproście, aby uczestnicy omówili w grupach to, co do tej pory robili, oraz korzyści, jakie wynieśli z projektu czy ćwiczenia. Niech posłużą się metodą burzy mózgów do ustalenia tego, co było najlepsze oraz tego, co było najgorsze.
3. Każda grupa powinna uzgodnić treść pięciu lub sześciu „artykułów". Powinna ustalić tytuły artykułów oraz sformułować kilka zdań nagłówka, które sygnalizowałyby zawartość artykułu (niekoniecznie). Nie trzeba pisać całego artykułu. „Zdjęcie" nie jest obowiązkowe, choć to dobry pomysł.
4. Prezentacja i dyskusja nie są obowiązkowe.

Plecak

Ćwiczenie wymaga rysowania, a także kreatywności.

Stopień trudności: poziom 1 **Wielkość grupy:** dowolna **Czas:** 40 min

Materiały: Papier i kolorowe flamastry

Przebieg zajęć

1. Jest koniec warsztatów lub seminarium. Poproście uczestników, żeby narysowali siebie, jak wracają do domu z plecakiem. Plecak zawiera wszystkie przedmioty, które chcieliby zabrać ze sobą do domu.
2. Powinni zastanowić się nad wszystkim, czego się nauczyli, i co chcą zachować. Przedmioty to na przykład książki czy fotografie, a oprócz nich także uczucia, ludzie, pomysły, nowe sposoby oglądania świata, siła, którą zyskali pokonując trudności, czy też wartości.
3. Uczestnicy mogą również przedstawić na swoich rysunkach przedmioty leżące na ziemi — to wszystko, co chcieliby zostawić. To mogą być na przykład: złe nawyki, stare przekonania, trudne chwile, niewłaściwe odżywianie się, bezsenność.

Źródła i literatura dodatkowa

Bond Tim, *Games for social and life skills*, Hutchinson, 1986
Bradbury Andrew, *Develop your NLP skills*, Kogan Page, 1997
Brandes Donna, *Gamester's handbook*, Hutchinson Education, 1982
Boud David, Cohen Ruth, Walker David, *Using experience for learning*, The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 1993
Claude Richard Pierre, *Methodologies for Human Rights Education*, www.pdhre.org
Dearling Alan, Armstrong Howard, *The Youth Games Book*, 1980, The intermediate Treatment Resource Centre
Kolb David, *The Kolb learning cycle*, www.css.edu/users/dswenson/web/PAGEMILL/Kolb.htm
Siniko, Amnesty International, www.afrika.amnesty.org
Stanford Gene, *Developing effective classroom groups*, Acora Books, Oak House, 1990.
Transformative Meditation www.colorado.edu/conflict/transform
Johnson Roger T., Johnson David W., *An overview of co-operative learning*, www.clcrc.com
de Bono E., *Naucz się myśleć kreatywnie*, Wydawnictwo PRiMA, Warszawa 1995
de Bono E., *Sześć kapeluszy, czyli sześć sposobów myślenia*, Wyd. Medium, Warszawa 1996
Buzan T., *Rusz głową* Wydawnictwo RAWI, Łódź 1996
Poradnik edukatora, praca zbiorowa pod redakcją M. Owczarz, Wydawnictwa CODN 2005.

Przypisy:

[1] Wyjątki i dane z: *Study on the state of young people and youth policy in Europe*, badania przeprowadzone dla Komisji Europejskiej przez IARD; Mediolan, styczeń 2001.
[2] Źródło: Eurobarometer 47.1, *Young people's attitudes to the European Union*, Komisja Europejska 1998.
[3] Deklaracja końcowa Piątej Konferencji Europejskich Ministrów Odpowiedzialnych za Młodzież, Bukareszt, *Young people: active citizens in a future Europe*, kwiecień 1998.
[4] *Learning, the Treasure Within*, raport UNESCO na temat edukacji w XXI wieku, 1996.

Rozdział 2

49 Praktycznych ćwiczeń i metod edukacji na rzecz praw człowieka

Lista ćwiczeń

Tytuł angielski	Tytuł polski	**Poziom**	Dzieci	Obywatelstwo	Demokracja	Dyskryminacja i ksenofobia	Edukacja	Środowisko	Równość płci	Prawa człowieka ogólnie	Globalizacja	Zdrowie	Bezpieczeństwo	Media	Pokój i przemoc	Ubóstwo	Prawa społeczne	Sport	**Strona**
The language barrier	Bariera językowa	2				✓	✓						✓						75
Rights Bingo!	Bingo praw	1	✓							✓			✓						78
Heroines and heroes	Bohaterki i bohaterowie	2		✓		✓			✓										81
Do we have alternatives?	Czy mamy inne wyjście?	3	✓			✓									✓				85
Can I come in?	Czy mogę wejść?	3				✓							✓		✓				88
Living in a perfect world	Doskonały świat	3						✓				✓			✓				94
Access to medicaments	Dostęp do leków	4				✓					✓	✓							100
Path to Equality-land	Droga do Krainy Równości	3				✓	✓		✓										107
Education for All?	Edukacja dla wszystkich?	2		✓			✓				✓								110
Power Station	Elektrownia	2		✓						✓					✓				116
To vote, or not to vote?	Głosować czy nie głosować?	4		✓	✓					✓									119
Ashique's story	Historia Aszika	3	✓								✓						✓		126
Horoscope of poverty	Horoskop ubóstwa	3									✓					✓	✓		130
Who are I?	„Kim ja jesteśmy"?	2		✓		✓			✓										135
Take a step forward	Krok naprzód	2				✓				✓						✓			138
Makah whaling	Makah i wielorybnictwo	4						✓		✓	✓								143
Just a minute!	Minutkę!	2								✓	✓							✓	151
„Draw-the-word" game	Narysuj słowo	1		✓						✓				✓					154
Our futures	Nasze przyszłe losy	2	✓					✓		✓									157
Let every voice be heard	Niech głos każdego będzie wysłuchany	3	✓	✓			✓												161
Fighters for rights	Obrońcy praw	2		✓						✓				✓					165
Act it out	Odegraj scenkę	2	✓	✓						✓									171
Garden in the night	Ogród z dnia na dzień	3		✓				✓				✓							174
A tale of two cities	Opowieść o dwóch miastach	3		✓				✓									✓		178
Money to spend	Pieniądze do wydania	2								✓			✓		✓				188
Front page	Pierwsza strona	3						✓			✓			✓					193
Where do you stand?	Po której stronie stoisz?	2		✓						✓						✓			198
Let's talk about sex!	Porozmawiajmy o seksie!	4				✓			✓			✓							202
Trade Union meeting	Posiedzenie związków zawodowych	3		✓	✓												✓		207
Work and babies	Praca i dzieci	2				✓			✓										212
Children's Rights	Prawa dzieci	2	✓				✓			✓									216
Violence in my life	Przemoc w moim życiu	3								✓			✓		✓				220
Different wages	Różne płace	2				✓			✓								✓		223
The web of life	Sieć życia	2						✓		✓	✓								228
The impact of the Internet	Siła Internetu	4								✓	✓			✓					232
A glossary of globalisation	Słowniczek globalizacji	3					✓				✓						✓		239
Sport for all	Sport dla wszystkich	2				✓						✓						✓	242
Domestic Affairs	Sprawy domowe	3							✓			✓			✓				245
Beware, we are watching!	Uwaga, wszystko widzimy!	4		✓							✓						✓		252
Responding to racism	W odpowiedzi na rasizm	3				✓	✓			✓									255
The Scramble for Wealth and Power	Walka o majątek i władzę	3									✓		✓			✓			261
Making links	Więzy współpracy	4		✓	✓					✓									266
All equal — all different	Wszyscy równi — wszyscy różni	2				✓				✓	✓								270
Electioneering	Wybory	2		✓	✓					✓									274
Picture games	Zabawy z obrazkami	1				✓				✓				✓					278
Play the game!	Zagraj!	3								✓					✓			✓	285
When tomorrow comes	Zanim nastanie jutro	3											✓	✓	✓				290
See the ability	Zobacz możliwość	3				✓											✓	✓	294
A Human Rights Calendar	Kalendarz praw człowieka																		300

Bariera językowa

Czy możesz odpowiedzieć na zadane ci pytania? Czy twoje podanie o azyl zostanie przyjęte?

Tematy dyskryminacja i ksenofobia, bezpieczeństwo, edukacja

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 30 minut

Krótka charakterystyka Jest to krótkie ćwiczenie symulacyjne dotyczące problemów, których doświadczają uchodźcy starający się o azyl. Poruszono tu następujące zagadnienia:

- frustracja i emocje doświadczane przez uchodźców podczas starania się o azyl
- przełamanie bariery językowej
- dyskryminacja podczas procesu składania podań o azyl

Omawiane prawa

- prawo do ubiegania się o azyl i korzystania z niego
- zakaz dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość

Cele

- zwiększenie świadomości uczestników na temat praktyk dyskryminacyjnych stosowanych przez służby imigracyjne w stosunku do osób ubiegających się o azyl
- zaznaczenie ważności edukacji językowej i międzykulturowej
- rozwijanie empatii poprzez świadomość frustracji, której doświadczają uchodźcy podczas starania się o azyl

Materiały

- kopie „Wniosku o azyl" — po jednej dla każdego uczestnika.
- długopis lub ołówek dla każdego uczestnika

Przygotowanie

- Zaaranżuj salę w taki sposób, aby przypominała biuro. Postaw biurko w odpowiednim miejscu i usiądź przy nim. Uczestnicy powinni pozostać za drzwiami.

TEMATY

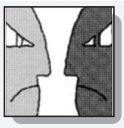

DYSKRYMINACJA

BEZPIECZEŃSTWO

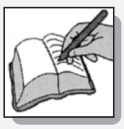

EDUKACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

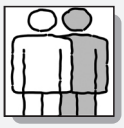

DOWOLNA

CZAS

30 MINUT

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników o wejście do sali. Nie witaj się z nimi, a wręcz ignoruj ich obecność. Nie mów nikomu, co ma się wydarzyć w czasie ćwiczenia.
2. Odczekaj kilka minut i po chwili rozdaj „Wnioski o azyl" oraz długopisy.
3. Powiedz wszystkim, że mają 5 minut na wypełnienie wniosków. Poproś, aby na podaniu napisali swoje imię i nazwisko. Nic więcej nie mów, ignoruj wszelkie pytania i protesty. Jeśli jednak zaistnieje potrzeba komunikacji, spróbuj użyć innego języka (lub wymyślonego

Ważne daty

26 czerwca
Dzień Karty Narodów Zjednoczonych

21 lutego
Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego

przez siebie) oraz wielu gestów. Pamiętaj, aby komunikacja pomiędzy tobą a uczestnikami była ograniczona do minimum. Problem uchodźców to przecież nie twój problem! Twoje zadanie to tylko rozdanie podań i zebranie wypełnionych formularzy.

4. Szorstko potraktuj wszystkich spóźnialskich, mówiąc np. „Spóźnił/a się pan/pani. Proszę wziąć ten wniosek i szybko go wypełnić. Zostało już niewiele czasu!"
5. Po upływie 5 minut, zbierz wszystkie wnioski bez komentowania czegokolwiek. Nie uśmiechaj się.
6. Wywołuj poszczególne osoby po nazwisku (umieszczonym na wniosku) i poproś o podejście do biurka. Spoglądaj surowo na kartkę i wymyśl coś na temat sposobu wypełnienia wniosku przez daną osobę, np. „O widzę, że punkt 8 nie został wypełniony! Widzę, że odpowiedź na pytanie 6 to NIE. Odmowa!" Poproś daną osobę o odejście. Nie wdawaj się w żadną dyskusję. Zaraz po tym wywołaj kolejną osobę.
7. Powtórz tę sytuację kilka razy. Nie ma potrzeby wzywania wszystkich uczestników. Kontynuuj procedurę tylko do momentu, gdy zauważysz, że uczestnicy rozumieją, co się dzieje.
8. Na zakończenie, wyjdź z roli i zaproś uczestników do dyskusji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, jak czuli się w czasie ćwiczenia, a następnie przejdź do dyskusji o tym, co się wydarzyło i czego dowiedzieli się podczas ćwiczenia.

- Jak czuliście się podczas wypełniania wniosku nie rozumiejąc treści poszczególnych rubryk?
- Czy to ćwiczenie odzwierciedla realną sytuację osoby starającej się o azyl?
- Czy w naszym kraju osoby starające się o azyl są traktowane sprawiedliwie podczas procesu aplikacyjnego? Dlaczego tak? Dlaczego nie?
- Na jakie konsekwencje narażona jest osoba, której wniosek o azyl został odrzucony?
- Czy znaleźliście się kiedykolwiek w sytuacji, w której nie byliście w stanie porozumieć się, np. podczas kontaktu z policją czy konduktorem w innym kraju? Jak wtedy czuliście się?

Wskazówki dla prowadzących

To ćwiczenie jest bardzo łatwe do przeprowadzenia: jedyną rzeczą, której się od ciebie wymaga to dobre wejście w rolę. Musisz być prawdziwym biurokratą, twardym i poważnym. Trudna sytuacja uchodźców to w końcu nie twoja sprawa; twoje zadanie to rzetelne wykonywanie powierzonych obowiązków.

W wielu krajach ludzie nie chcą przyjmować uchodźców. Władze imigracyjne zmuszane są do bardzo dokładnej kontroli wszystkich imigrantów i zezwalają na wjazd tylko tym, którzy mają jakieś dokumenty i poprawnie wypełnione podania. Uchodźcy często nie posługują się sprawnie językiem państwa, do którego przybywają, co sprawia, że wypełnienie wniosków nie jest dla nich łatwym zadaniem. Przybywają na granicę często w bardzo złym stanie emocjonalnym i fizycznym. Nie rozumieją zatem tego, co się dzieje i dlaczego ich wnioski są odrzucane.

Kontynuacja

Jeśli chcecie przedyskutować z grupą argumenty za i przeciw przyjmowaniu uchodźców w danym kraju, wykonajcie ćwiczenie „Czy mogę wejść?"

Na stronach UNHCR (Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców) znajdziecie więcej pomysłów ćwiczeń na temat uchodźców (www.unhcr.ch; www.unhcr.pl).

Pomysły na wspólne działania

Grupa może zaprosić strażnika granicznego i porozmawiać o wyzwaniach, z jakimi spotyka się w swojej pracy. Możecie też zorganizować wycieczkę na posterunek Straży Granicznej lub wydziału ds. uchodźców w urzędzie wojewódzkim i porozmawiać na temat procedur, jakie są stosowane w przypadku ubiegania się o azyl. Możecie także zrobić wywiad z osobami ubiegającymi się o nadanie statusu uchodźcy i oficerami Straży Granicznej i zapytać ich o zdanie na temat istniejącej sytuacji oraz procedur — czy wszystko odbywa się sprawiedliwie i każdy podlega tym samym prawom. Uzyskane w ten sposób informacje możecie wykorzystać w celu przeprowadzenia kampanii na rzecz uchodźców starających się o azyl lub przesłać je do instytucji odpowiedzialnej za sprawy uchodźców lub do biura UNHCR w Genewie.

Dodatkowe informacje

Uzupełniające materiały na temat uchodźców znajdziecie w sekcji „Dodatkowe informacje", w ćwiczeniu „Czy mogę wejść?" (s. 88)

MATERIAŁY POMOCNICZE

Wniosek o azyl

1. Családi és utónév
2. Дата і месца нараджэння
3. Viimeisin osoite
4. Անձնագրի համարը
5. Επάγγελμα ή κύρια απασχόληση
6. Başvuran kişiye eşlik eden refakatçı veya yakınlarının isimleri
7. Meio e local de entrada no país
8. Ghaliex titlob ghall-azilju?
9. Свидетельство преследований, на основании которых составлено заявление
10. Avez-vous présenté une demande d'asyle auparavant? Veuillez donner des détails sur les pays, les dates et les motifs.
11. Dali imate rodnini ili poznanici vo ovaa zemja? Ako imate, navedete gi iminjata i adresite.
12. ما هي اللغات التي تتكلمها وما هي مستوى ثقافتك

Bingo praw

Co wiemy o prawach człowieka?

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

DZIECI

BEZPIECZEŃSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 1

WIELKOŚĆ GRUPY

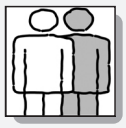

CO NAJMNIEJ 8 OSÓB

CZAS

40 MINUT

Tematy	prawa człowieka — ogólnie, dzieci, bezpieczeństwo
Stopień trudności	poziom 1
Wielkość grupy	co najmniej 8 osób
Czas	40 minut
Krótka charakterystyka	Jest to prosty quiz (odmiana gry w bingo), w czasie którego uczestnicy dzielą się swoją wiedzą na temat praw człowieka.
Omawiane prawa	wybrane, dowolne prawa człowieka
Cele	▪ uznanie faktu, że prawa człowieka przysługują wszystkim ludziom na całym świecie ▪ rozwijanie umiejętności słuchania ▪ wzbudzanie szacunku dla innych ludzi i ich opinii
Materiały	▪ kopia quizu i długopis dla każdego uczestnika ▪ flipchart i markery
Przygotowanie	▪ Przepisz treść quizu na flipchart. ▪ Zapoznaj się z podstawowymi prawami zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Konwencji o Prawach Dziecka (oba dokumenty znajdują się na końcu książki).

Przebieg zajęć

1. Rozdaj uczestnikom kartki z quizem i długopisy.
2. Wyjaśnij, że każdy uczestnik ma znaleźć w grupie osobę, która potrafi odpowiedzieć na jedno z pytań zawartych w quizie. Uzyskaną odpowiedź uczestnik wpisuje w odpowiednie pole pod pytaniem.
3. Następnie, każdy gracz ma znaleźć kolejną osobę, znającą odpowiedź na inne pytanie.
4. Celem zabawy jest nie tylko uzyskanie odpowiedzi na wszystkie pytania znajdujące się w quizie, ale także znalezienie różnych osób, które udzielą tych odpowiedzi.
5. Uczestnik, który uzyska odpowiedzi na wszystkie pytania od różnych osób powinien krzyknąć „Bingo!" Osoba ta wygrywa.
6. Rozpocznij dyskusję. Weź pierwsze pytanie z listy i poproś każdego uczestnika o odczytanie odpowiedzi. Zapisuj słowa klucze na flipcharcie. Pozwól uczestnikom na krótkie komentarze.
7. Po odczytaniu odpowiedzi na wszystkie pytania, postarajcie się je skomentować.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

- Czy wszystkie pytania dotyczyły praw człowieka? Których praw?
- Na które pytania najtrudniej było odpowiedzieć? Dlaczego?
- Które pytania były najbardziej kontrowersyjne? Dlaczego prawa są kontrowersyjne?
- Skąd ludzie czerpią informacje na temat praw człowieka i przykładów ich łamania? Czy ufacie źródłom informacji, z których one pochodzą?

Wskazówki dla prowadzących

Możecie swobodnie zmieniać pytania w quizie, aby dostosować je do zainteresowań i poziomu wiedzy uczestników.

W czasie udzielania odpowiedzi przez uczestników, zanotuj tylko słowa klucze. Ma to bowiem później pomóc w czasie dyskusji. Po każdym pytaniu, wyjaśnij wątpliwości uczestników związane z udzieloną odpowiedzią i interpretacją samego pytania. Podkreśl te zagadnienia, które wymagają głębszej dyskusji i powróć do nich pod koniec ćwiczenia.

Prawdopodobnie uczestnicy udzielą odpowiedzi, których sam/a nie będziesz w stanie zweryfikować, ponieważ będą niezrozumiałe lub bardzo osobiste. Nie ma to większego znaczenia. Nie musisz przecież znać odpowiedzi na wszystkie pytania! Możesz zapytać uczestników skąd zaczerpnęli podaną przez nich informację, przedyskutować jej autentyczność i zastanowić się, czy pochodzi z wiarygodnego źródła. Jest to bardzo dobry moment na zachęcenie uczestników do krytycznego myślenia.

Niektóre z odpowiedzi mogą okazać się kontrowersyjne. Na przykład, ktoś może napisać, że aborcja stanowi odmowę prawa do życia. Jedni uczestnicy zgodzą się z tym stanowiskiem, inni uparcie będą się temu poglądowi przeciwstawiać. Pierwszą rzeczą, o której trzeba pamiętać jest to, iż należy spróbować zrozumieć każde zagadnienie, biorąc pod uwagę kilka punktów widzenia. Spróbuj zapytać uczestników, dlaczego mają taki, a nie inny pogląd. Zawsze mamy do czynienia z konfliktem praw i interesów (w tym przypadku — interesów związanych z prawami matki i nienarodzonego dziecka). Bez względu na różnice w poglądach czy interpretacji poszczególnych praw, ludzie powinni zawsze szanować tych, których poglądy są inne od ich własnych.

Powinniśmy być dobrze poinformowani o prawach człowieka, bo są one z natury kontrowersyjne. Nie są bowiem wyraźne dla wszystkich i nie istnieje jeden jedyny sposób ich interpretacji i stosowania. Trzeba je ciągle analizować i rozwijać. Dlatego też, obowiązkiem każdego człowieka jest promowanie i ochrona praw człowieka.

Kontynuacja

Wybierzcie jedną lub dwie odpowiedzi, które wywołały najwięcej kontrowersji i porozmawiajcie o dylematach dotyczących codziennego życia, związanych z próbą rozwijania kultury szacunku dla praw człowieka.

Innym sposobem na zapoznanie się z prawami człowieka jest wykorzystanie obrazów. Dowiedzcie się, jak uczestnicy postrzegają prawa człowieka, wykonując ćwiczenie „Co widzisz?"(s. 278) Ćwiczenie to może sprowokować uczestników do dyskusji, np. o stereotypach, dyskryminacji i o tym, jak konstruujemy nasze wyobrażenia o świecie.

Ważna data

8 maja
Światowy Dzień Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca

MATERIAŁY POMOCNICZE

Kartka z quizem

Nazwa dokumentu proklamującego prawa człowieka	Specjalne prawo należne dzieciom	Nazwa bliźniaczej organizacji Czerwonego Krzyża
Prawo, którego odmawia się niektórym ludziom w twoim kraju	Prawo człowieka, którego tobie osobiście odmówiono	Organizacja, która walczy o prawa człowieka
Obowiązek, który mamy, w związku z prawami człowieka	Przykład dyskryminacji	Prawo, którego czasem odmawia się kobietom
Ktoś, kto walczy o prawa człowieka	Przykład pogwałcenia prawa do życia	Przykład pogwałcenia czyjegoś prawa do prywatności

Bohaterki i bohaterowie

Gdyby lwy mogły mówić, myśliwi nigdy nie staliby się bohaterami.

Tematy równość płci, dyskryminacja i ksenofobia, obywatelstwo

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka W czasie tego ćwiczenia uczestnicy będą pracować indywidualnie, w małych grupach i całą grupą. Wezmą udział w dyskusji metodą burzy mózgów na temat:

- bohaterek i bohaterów jako symboli społecznych i kulturowych
- stereotypowych wyobrażeń związanych z bohaterkami i bohaterami

Omawiane prawa

- równość w godności i prawach
- prawo do wolności bez względu na płeć

Cele

- refleksja na temat nauczania historii; kształtowanie szacunku wobec różnych spojrzeń na wydarzenia historyczne oraz bohaterów i bohaterek z nimi związanych
- krytyczna analiza znaczenia bohaterów historycznych jako wzorców do naśladowania; analiza genezy stereotypów płciowych, które kształtuje nasza historia, kultura i życie codzienne

Materiały

- papier A4, papier flipchartowy
- długopisy (niebieskie i czerwone; po jednym komplecie dla każdego uczestnika) oraz markery

TEMATY

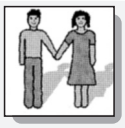

RÓWNOŚĆ PŁCI

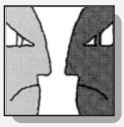

DYSKRYMINACJA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

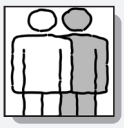

DOWOLNA

CZAS

60 MINUT

Przebieg zajęć

1. Daj uczestnikom ok. 5 minut na przypomnienie sobie ulubionych bohaterów i bohaterek narodowych (historycznych i współczesnych).
2. Rozdaj uczestnikom kartki, długopisy i poproś o narysowanie tabeli zawierającej dwie rubryki. W pierwszej należy wpisać (czerwonym długopisem) imiona i nazwiska 3–4 bohaterek wraz z krótką informacją o nich i ich zasługach dla rodzinnego kraju. Następnie na samym dole należy napisać kilka charakteryzujących je cech.
3. To samo należy zrobić w drugiej kolumnie (używając niebieskiego długopisu), ale w odniesieniu do bohaterów mężczyzn.
4. Teraz poproś uczestników o podzielenie się na grupy 5–7-osobowe. Następnie, poszczególne grupy powinny zdecydować wspólnie o wyborze 4 bohaterek i 4 bohaterów, najbardziej godnych zainteresowania.
5. Kolejno poproś grupy o zaprezentowanie wybranych bohaterek i bohaterów. Wymieniane postacie wraz ze wszystkimi danymi i cechami zapisuj na papierze flipchartowym (w tabeli).

6. Po zakończeniu prezentacji omów z uczestnikami listę cech oraz to, w jaki sposób te osoby są wykorzystywane jako wzorce do naśladowania. Czy można o nich powiedzieć, że reprezentują swego rodzaju stereotyp związany ze swoją płcią.
7. Omów ćwiczenie i dokonaj ewaluacji.

Oto przykład materiału przygotowanego przez grupę z Ukrainy

Bohaterki	**Bohaterowie**
Księżniczka Olga, pierwsza chrześcijanka na Rusi Kijowskiej	Książę Włodzimierz Wielki (Święty) przyjmuje chrzest (988)
Roksalana, młoda Ukrainka, porwana w jasyr przez Turków. Jedna z żon sułtana. Wykorzystywała swoją pozycję, wpływając na politykę.	Hetman Mazepa, bojownik o niepodległość
Łesia Ukrainka, poetka, pisała o tożsamości ukraińskiej i emancypacji kobiet	Taras Szewczenko, poeta, gloryfikuje wolność
silna przebiegła delikatna kobieca wpływowa piękna	silny wpływowy odważny dzielny stanowczy uparty

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Najpierw poproś o podzielenie się uwagami na temat samego ćwiczenia i zapytaj, czego uczestnicy dowiedzieli się o bohaterkach i bohaterach. Następnie przejdź do omówienia zagadnień związanych ze stereotypami i ich wpływu na to, jak postrzega się innych i ich działania.

- Jacy ludzie stają się bohaterkami lub bohaterami? (Zwykli ludzie? Królowie?) Co takiego zrobili? (Walczyli? Pisali wiersze?) Skąd się o nich dowiadujecie?
- Jakie zauważyliście podobieństwa i różnice na liście cech w obu kolumnach tabeli?
- O jakie wartości przedstawieni przez was ludzie zabiegali? Czy te wartości są takie same dla bohaterów i bohaterek? Jakie są różnice?
- Co rozumiecie pod pojęciem „stereotyp"? Czy stereotypy odzwierciedlają prawdę? Czy zawsze są negatywne?
- Czy wy sami, a także wasza społeczność, kierujecie się określonymi oczekiwaniami, czy stereotypami dotyczącymi kobiet i mężczyzn?
- Czy czujecie się przez to w jakiś sposób ograniczeni? Co was ogranicza?
- Czy przygotowana przez was lista cech odzwierciedla w jakiś sposób cechy, które uważa się za narodowe?
- Do jakiego stopnia bariery społeczne i kulturowe są wynikiem stereotypowego myślenia?
- W jaki sposób stereotypy dotyczące płci pozbawiają ludzi należnych im praw człowieka?

- Stereotypowe oczekiwania są często barierami, ograniczając możliwości i wybory życiowe wielu mężczyzn i kobiet. Jakich barier, będąc mężczyzną czy kobietą, sami doświadczyliście w swoim życiu — w domu, szkole, klubie czy miejscu pracy?
- Co możecie zrobić, aby zlikwidować te bariery? Czy macie jakieś pomysły na skuteczne sposoby wyjścia poza normy i wartości kulturowe związane z męskością i kobiecością?

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie to najlepiej wykonać w środowisku wielokulturowym, ponieważ elementy poszczególnych kultur stają się wtedy bardziej widoczne.

W punkcie 5. „Przebiegu zajęć" powinieneś zapisać wszystko, co grupy przygotowały. Jeśli pojawią się takie cechy, jak „kobieca" czy „męski", należy je na tym etapie po prostu tylko odnotować i wyjaśnić ich znaczenie dopiero podczas omawiania ćwiczenia.

Modyfikacje

Pracując z młodzieżą, możesz rozważyć możliwość pracy nad innym typem bohaterek i bohaterów, np. postaci z komiksów i filmów, gwiazd muzyki pop, filmu czy sportu. Powinieneś rozpocząć takie zajęcia na przykład od przejrzenia komiksu, a następnie — stosując metodę burzy mózgów — określ cechy danego bohatera czy bohaterki. Możesz też wywiesić w sali plakaty przedstawiające gwiazdę muzyczną czy sportową i poprosić uczestników o dorysowanie różnych elementów i dodanie komentarzy, wypowiadanych przez te gwiazdy (można je zapisać w chmurkach, tak jak w komiksie). Jeśli postawisz grupie na samym początku pytanie „Kto jest waszym ulubionym bohaterem lub bohaterką?", usłyszysz pewno dość zaskakujące odpowiedzi, które mogą posłużyć jako materiał do dyskusji.

Kontynuacja

Jeśli grupa chciałaby poznać bohaterki i bohaterów walczących o prawa człowieka, można zaproponować wykonanie ćwiczenia „Obrońcy praw" (s. 165).

Pomysły na wspólne działania

Przyrzeknijcie sobie, że będziecie zwracać baczniejszą uwagę na stereotypy w codziennym życiu, zwłaszcza takie, które sprzyjają powstawaniu uprzedzeń, i to nie tylko u innych, lecz także w was samych (często nieświadomie).

Dodatkowe informacje

Stereotyp to uogólnienie polegające na tym, że cechy części osób reprezentujących daną grupę przenosi się na nią całą. Przykłady: Włosi lubią operę, Rosjanie lubią balet, młodzi ludzie w czarnych skórzanych ubraniach, którzy jeżdżą na motorach, są niebezpieczni, czarnoskórzy pochodzą z Afryki.

Terminy takie jak płeć i *gender* mogą być dla wielu osób niejasne. Płeć dotyczy różnic biologicznych między kobietą i mężczyzną. Są to różnice uniwersalne i niezmienne. *Gender* (termin tłumaczony w języku polskim jako kulturowa tożsamość płci) to cechy społeczne, których uczymy się lub nabywamy w procesie socjalizacji, jako członkowie danej społeczności.

Ważne daty

8 marca
Międzynarodowy Dzień Kobiet

3 listopada
Światowy Dzień Mężczyzn

Gender odnosi się zatem do cech społecznych, ról, działań, odpowiedzialności i potrzeb związanych z byciem mężczyzną (męskość) i kobietą (kobiecość) w danym społeczeństwie, w określonym czasie, i w danej grupie istniejącej w danym społeczeństwie.

Źródło: Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (United Nations Development Program — UNDP), *Gender in development programme, learning and information pack, gender mainstreaming programme and project entry points, 2001*
Antydyskryminacja. Pakiet edukacyjny, J. Böhm, V. Frey, D. Schindlauer, K. Wladasch, Wydawnictwa CODN, Warszawa 2005
Kulturowa tożsamość płci. Podręcznik dla trenerów, Stowarzyszenie Amnesty International, Warszawa 2005

Czy mamy inne wyjście?

Martwimy się o to, kim będzie nasze dziecko w przyszłości, a zapominamy, że ono już jest kimś. Stacia Tauscher

Tematy	pokój i przemoc, dzieci, dyskryminacja i ksenofobia
Stopień trudności	poziom 3
Wielkość grupy	9–24 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie z odgrywaniem ról dotyczy następujących zagadnień: ▪ przemoc interpersonalna ▪ przemoc w szkole, przemoc rówieśnicza
Omawiane prawa	▪ prawo do życia w wolności i bezpieczeństwie ▪ prawo do godności i zakaz dyskryminacji ▪ prawo dzieci do ochrony przed wszelkimi szkodliwymi działaniami lub praktykami, np. przemocą fizyczną i psychiczną
Cele	▪ pogłębienie wiedzy na temat przemocy rówieśniczej i zrozumienia jej przyczyn i konsekwencji ▪ znalezienie sposobów radzenia sobie z tym problemem ▪ wykształcenie w sobie empatii wobec ofiar przemocy rówieśniczej
Materiały	▪ powielone teksty scenek (po jednym dla grupy) ▪ „Historie z życia wzięte" — jeden egzemplarz karty
Przygotowanie	▪ Przygotuj salę tak, aby uczestnicy mieli wystarczająco dużo miejsca na odegranie scenek.

TEMATY

POKÓJ I PRZEMOC

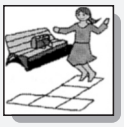

DZIECI

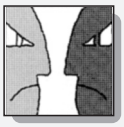

DYSKRYMINACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

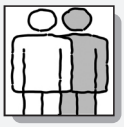

9–24

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

1. Zrób krótkie wprowadzenie do ćwiczenia. Powiedz uczestnikom, że będą pracować w małych grupach w celu przygotowania krótkiej scenki dotyczącej przemocy rówieśniczej, do której najczęściej dochodzi w szkole.
2. Podziel uczestników na trzy grupy i daj każdej z grup do przygotowania jedną z trzech scenek. Uczestnicy mają 15 minut na przygotowanie i przećwiczenie swojej scenki.
3. Gdy wszystkie grupy będą gotowe, poproś kolejno o przedstawienie przygotowanej scenki.
4. Uczestnicy powinni powstrzymać się od komentarzy do momentu, gdy wszystkie grupy przedstawią swoje scenki. Po prezentacjach zaproś wszystkich do wspólnej dyskusji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od omówienia scenek.

- Co was zainspirowało do zaprezentowania tych scenek? Czy były one przygotowane na podstawie opowieści lub materiałów filmowych poruszających problem przemocy rówieśniczej, czy wynikały z waszego doświadczenia?

Ważna data

4 czerwca
Międzynarodowy Dzień Dzieci-Niewinnych Ofiar Agresji

- Czy scenki były realistyczne?
- Które wypowiedzi w scence pierwszej były konstruktywne i przyczyniły się do rozwiązania problemu, a które utrudniły sytuację?
- Jeśli idzie o scenkę drugą, to czy łatwo jest rozmawiać z osobą, która jest sprawcą przemocy w szkole i znęca się nad innymi uczniami? Jakie techniki mogą mieć pozytywne oddziaływanie na taką osobę, a jakie mogą doprowadzić do negatywnego rezultatu?
- Co do scenki trzeciej, to czy łatwo jest rozmawiać z osobą, która stała się ofiarą przemocy rówieśniczej? W jaki sposób można znaleźć rozwiązanie, które jest akceptowane i najlepsze dla ofiary przemocy?

Teraz poproś trzech uczestników o przeczytanie kolejno trzech „Historii z życia wziętych" (materiał pomocniczy). Następnie poproś uczestników o komentarz, a potem przejdź do omówienia przyczyn przemocy rówieśniczej i sposobów radzenia sobie z nią.

- Jak, według was, czuje się ofiara przemocy rówieśniczej?
- Czy taka osoba jest odpowiedzialna za zaistniałą sytuację?
- Czy sprawcy przemocy próbują coś udowodnić swoim postępowaniem?
- Czy przemoc w szkole można naprawdę nazwać przemocą?
- Czy przemoc rówieśnicza ma związek z władzą?
- Czy można uniknąć przemocy w szkole?
- Czy powinieneś poinformować władze szkoły o tym, że twój przyjaciel jest ofiarą przemocy rówieśniczej, nawet jeśli powiedział ci o tym w zaufaniu?
- Jakie znacie uprzedzenia wobec osób, które stają się ofiarami przemocy w szkole?
- Kto jest odpowiedzialny za problem przemocy w szkole?

Wskazówki dla prowadzących

Układ i tematyka scenek oraz historie trójki dzieci — ofiar i świadków przemocy równieśniczej — w bardzo sugestywny sposób obrazują tzw. błędne koło przemocy, i to jak może ona narastać w sytuacji społecznej obojętności. Pokazują również jak ważne znaczenie ma reakcja społeczna i odwaga cywilna. Przemoc rówieśnicza może mieć charakter bezpośredni lub pośredni. Przemoc bezpośrednia przybiera różne formy, takie jak: stosowanie wyzwisk, wyśmiewanie się, popychanie, bicie lub atakowanie, zabieranie toreb lub innych rzeczy i rzucanie nimi, zmuszanie kogoś do oddania pieniędzy lub innej własności, atakowanie i zastraszanie osób z powodu religii, koloru skóry, niepełnosprawności czy zwyczajów. Przemoc pośrednia przejawia się na przykład w takim zachowaniu, jak rozpowszechnianie plotek o kimś, w celu społecznej izolacji ofiary. Zachowania takie są często inicjowane przez jedną osobę lub grupę ludzi i ukierunkowane na jedną lub kilka konkretnych ofiar. W obu przypadkach przemocy, bezpośredniej i pośredniej, mamy do czynienia z zastraszaniem fizycznym lub psychicznym, które odbywa się systematycznie w czasie i tworzy swoisty wzorzec znęcania się i wykorzystywania.

Jeśli pracujesz w klubie, szkole średniej lub w innym miejscu, możesz zaadaptować scenki, aby odpowiadały sytuacji konkretnej grupy. Podziel uczestników na grupy i przedyskutujcie scenki. Bądź szczególnie uważny podczas zajęć z młodzieżą, ponieważ w grupie mogą istnieć przypadki przemocy.

Kontynuacja

Więcej informacji

patrz: www.bullying.co.uk

Starajcie się dowiedzieć, czy w waszym środowisku lokalnym istnieją jakieś projekty edukacji rówieśniczej w zakresie mediacji. Zaproście kogoś z takiego projektu na spotkanie waszej

grupy i rozważcie możliwość utworzenia grupy mediatorów rówieśniczych w waszej szkole czy klubie.

Być może uczestnicy będą chętni do opracowania strategii dotyczącej przemocy rówieśniczej w ich szkole czy organizacji. Metoda opisana w ćwiczeniu „W odpowiedzi na rasizm" (s. 255), które dotyczy budowania polityki antyrasistowskiej, może być również wykorzystana w celu tworzenia polityki przeciwko przemocy.

Jeśli uczestnicy lubią ćwiczenia polegające na odgrywaniu ról, możesz zaproponować wykonanie ćwiczenia „Zagraj!" (s. 285), które dotyczy sposobów radzenia sobie z konfliktami.

Pomysły na wspólne działania

Znajdźcie grupę lub stowarzyszenie, które zajmuje się problemami przemocy i oferuje pomoc jej ofiarom.

Jeśli wasza grupa jest szczególnie twórcza, możecie sami napisać scenariusze scenek, a następnie je odegrać.

Członkowie waszej grupy mogą także zorganizować i poprowadzić debatę ze społecznością lokalną na temat problemu przemocy rówieśniczej na terenie waszej szkoły.

Razem z innymi osobami, stwórzcie w waszej szkole czy społeczności grupę, która mogłaby pomagać ofiarom przemocy szkolnej.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Scenki

Scenka 1

Uczeń zwraca się do dyrektora szkoły i próbuje wytłumaczyć, że jeden z kolegów w jego klasie jest ofiarą przemocy. Dyrektor ma bardzo tradycyjne i autorytarne podejście do sposobu zarządzania szkołą. Uważa, że pewne ogólnie przyjęte standardy wymykają się spod kontroli, a on sam niewiele wie na temat zachowań młodych ludzi w dzisiejszym świecie. Wychowawca klasy nie czuje się odpowiedzialny za zaistniałą sytuację. Pozostali nauczyciele bagatelizują problem i nie podchodzą do zachowania sprawcy przemocy jak do problemu, którym należałoby się zająć. Przedstawiciel miejscowej poradni jest zaniepokojony, ale ma tyle pracy, że nie jest w stanie zająć się tą sprawą.

Scenka 2

Grupka uczniów próbuje porozmawiać z jednym z kolegów, który znęca się nad młodszym uczniem.

Scenka 3

Uczniowie z różnych klas zebrali się po to, aby naradzić się, jak pomóc koledze, nad którym bezustannie znęcają się starsi uczniowie. Rozważają wszelkie możliwe sposoby udzielenia mu pomocy.

Historie z życia wzięte

Historia 1

Mam 14 lat. Ciągle doświadczam przemocy w szkole. Z roku na rok prawie w każdej klasie siedzę sam w ławce, ponieważ nikt nie chce ze mną usiąść. Jeden z moich nielicznych przyjaciół przestał się ze mną zadawać, ponieważ, jak myślę, boi się, że gdy go ze mną zobaczą, też zaczną się nad nim znęcać. Pomóżcie mi proszę. Jestem śmiertelnie przerażony i myślę o samobójstwie. Czuję się, jakbym już był martwy. Ja chyba powinienem pójść do psychiatry.

Mike

Historia 2

Jestem uczennicą szkoły średniej i przez pięć lat byłam ofiarą przemocy w szkole. Nigdy nikomu nie wyrządziłabym krzywdy, ale z frustracji wynikającej z poczucia krzywdy sama zaczęłam stosować przemoc. Szkoda, że wtedy z nikim nie porozmawiałam o moich problemach, ale strasznie było mi wstyd i myślałam, że to wszystko moja wina, bo jestem głupia, nudna i brzydka. Do dziś wiele z tego jest jeszcze we mnie.

Anne

Historia 3

W mojej szkole jest kilku takich, co znęcają się nad jednym z uczniów. Szkoda mi go. On nikomu nie mówi o tym, co się dzieje. A oni kradną mu pieniądze i doprowadzają go do łez. Pewnego razu zabrali mu okulary, rozdeptali i wyrzucili do ubikacji. Co mogę zrobić, żeby to się skończyło? Nie chcę także pozostawać po stronie sprawców.

Claire

Źródło: Fragmenty zaczerpnięto z www.bullying.co.uk

Czy mogę wejść?

Uchodźco, wracaj do domu! Wróciłby, jeśliby mógł.

TEMATY

BEZPIECZEŃSTWO

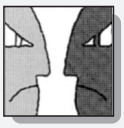

DYSKRYMINACJA

POKÓJ I PRZEMOC

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

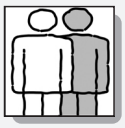

6–20

CZAS

60 MINUT

Tematy bezpieczeństwo, dyskryminacja i ksenofobia, pokój i przemoc

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 6–20 osób

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie to, polegające na odgrywaniu ról, dotyczy grupy uchodźców, którzy chcą się dostać do innego państwa. Ćwiczenie porusza następujące zagadnienia:

- los uchodźców
- argumenty społeczne i ekonomiczne na rzecz przyznania bądź odmowy statusu uchodźcy

Omawiane prawa

- prawo do ubiegania się o azyl w razie prześladowania i możliwość korzystania z niego w innych krajach
- zakaz wydalania uchodźców (prawo uchodźców do tego, aby nie zostali odesłani do ojczystego kraju, gdzie grozi im prześladowanie lub śmierć)
- zakaz dyskryminacji

Cele

- pogłębienie wiedzy na temat uchodźców i ich praw
- próba zrozumienia argumentów związanych ze zgodą lub odmową wjazdu uchodźcy do kraju
- propagowanie solidarności z ludźmi, których nagle zmuszono do opuszczenia swego kraju

Materiały

- karty z rolami
- kreda i/lub meble w celu zbudowania przejścia granicznego
- długopisy
- papier

Przygotowanie

- Skseruj karty z informacjami w ilości odpowiadającej liczbie uczestników.
- Skseruj karty z rolami — po jednym egzemplarzu dla każdego oficera granicznego, uchodźcy i obserwatora.
- Zaaranżuj salę tak, aby przypominała przejście graniczne. Na przykład, narysuj na podłodze linię, która będzie oznaczała granicę państwową lub ustaw meble tak, aby utworzyły przejście graniczne. Zostaw pomiędzy nimi przestrzeń, która reprezentować będzie punkt kontroli granicznej. Postaw stół, który będzie stanowiskiem odprawy paszportowej. Przygotuj oznaczenia, np. Wejście, Przepisy Celne, itp.

Przebieg zajęć

1. Wyjaśnij, że ćwiczenie polega na odgrywaniu scenek i dotyczy grupy uchodźców, którzy muszą uciekać z rodzinnego kraju i chcą dostać się na teren innego państwa w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa.
2. Najpierw metodą burzy mózgów dowiedz się, co uczestnicy wiedzą na temat statusu i sytuacji uchodźców, zapytaj jakie w związku z nimi mają skojarzenia. Zapisz to wszystko na dużym arkuszu papieru lub na flipcharcie, aby później móc się do tego odwołać.
3. Pokaż uczestnikom salę, w której odbędzie się ćwiczenie i odczytaj następujący tekst: „Jest ciemna, zimna i deszczowa noc, rzecz dzieje się na granicy między państwami X i Y. Właśnie przybyła tu grupa uchodźców, którzy uciekają przed wojną w kraju X. Chcą się dostać do kraju Y. Są głodni, zmęczeni i zziębnięci. Mają niewiele pieniędzy, jedyne ich dokumenty to paszporty. Oficerowie straży granicznej kraju Y różnie podchodzą do ich problemu — jedni chcą wpuścić uchodźców, inni nie. Uchodźcy są zdesperowani i używają rozmaitych argumentów, aby przekonać oficerów".
4. Podziel uczestników na równoliczne grupy. Pierwsza grupa będzie odgrywać rolę uchodźców z kraju X, druga oficerów granicznych kraju Y, a trzecia obserwatorów.
5. Powiedz „uchodźcom" i „oficerom granicznym", aby przydzielili rolę każdemu członkowi swojej grupy i opracowali argumentację, jakiej użyją grając rolę. Rozdaj wszystkim odpowiednie karty z rolami i daj 15 minut na przygotowanie.
6. Rozpocznij ćwiczenie. Decyzja o tym, kiedy je zakończyć zależy od ciebie, jednak scenka powinna trwać przynajmniej 10 minut.
7. Daj obserwatorom ok. 5 minut na przygotowanie się do podzielenia swoimi spostrzeżeniami.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od poproszenia obserwatorów o przekazanie swoich uwag. Następnie zapytaj uczestników, jak się czuli w rolach uchodźców i oficerów granicznych. Teraz możesz zainicjować ogólną dyskusję na temat samego problemu i tego, czego uczestnicy nauczyli się w czasie ćwiczenia.

- Czy uchodźcy zostali potraktowani sprawiedliwie?
- Uchodźcy mają prawo do ochrony, zgodnie z Artykułem 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Konwencją w Sprawie Statusu Uchodźców z 1951 roku. Czy uchodźcom zapewniono należytą ochronę? Dlaczego tak/nie?
- Czy państwo powinno mieć prawo odmowy przyjęcia uchodźców?
- Czy zrobilibyście podobnie, gdybyście byli oficerami granicznymi? Co by było, gdybyście wiedzieli, że uchodźcom grozi śmierć w ich kraju?
- Jakich problemów doświadczają uchodźcy w twoim kraju?
- Co można zrobić, aby rozwiązać niektóre problemy związane z akceptacją uchodźców?
- Czy w waszym kraju są uchodźcy wewnętrzni? Jak to wygląda w krajach sąsiednich?
- Co powinno się zrobić, aby ludzie nie musieli stawać się uchodźcami?

Wskazówki dla prowadzących

Wykorzystaj metodę burzy mózgów, aby ustalić, jaki jest poziom wiedzy uczestników na temat uchodźstwa, co zmusza ludzi do opuszczenia własnego kraju, skąd pochodzą uchodźcy i do jakich

krajów się udają. Pomoże ci to szczególnie w czasie omówienia ćwiczenia i ewaluacji, gdy trzeba będzie podać dodatkowe informacje na temat uchodźców.

Zastanów się nad tym, jak należy postąpić, gdy w grupie uczestników jest uchodźca. Być może ta osoba nie powinna odgrywać roli uchodźcy, ze względu na jej bolesne przeżycia i doświadczenia.

Grupy niekoniecznie muszą być liczbowo równe. Możesz, na przykład, wyznaczyć tylko 3–4 obserwatorów, a resztę uczestników zaangażować do odgrywania ról.

Możesz dać obserwatorom kopię karty z dodatkowymi informacjami, aby się z nimi zapoznali, kiedy pozostali uczestnicy będą się przygotowywać do odegrania swoich ról.

Rzecz dzieje się podczas ciemnej, zimnej i deszczowej nocy. Można więc zgasić światło i otworzyć okna, aby urealnić sytuację. Można też umieścić na granicy napisy w obcym (albo wymyślonym) języku, aby wzmóc zaniepokojenie uchodźców. Należy pamiętać o poinformowaniu oficerów straży granicznej o tym, co napisy te oznaczają.

Uwaga: Ćwiczenie to zaadaptowano z podręcznika *Pierwsze kroki — Jak uczyć o prawach człowieka?*, Stowarzyszenie Amnesty International, 1997. Cytat *Uchodźco, wracaj do domu! Wróciłby, gdyby mógł* wykorzystano jako hasło w kampanii prowadzonej przez UNHCR.

Modyfikacje

Przeprowadź ćwiczenie po raz drugi, ale poproś, aby uchodźcy i oficerowie straży granicznej zamienili się rolami. Obserwatorzy powinni tym razem zwrócić uwagę na różnice pomiędzy pierwszą i drugą scenką, a zwłaszcza na to, czy prawa uchodźców były chronione w tym samym stopniu.

Możesz też dodatkowo włączyć do scenki, jako dodatkową rolę, grupę specjalistów wysłanych przez UNHCR w celu pomocy uchodźcom z kraju X.

Uczestnicy zajęć mogliby również zdobyć informacje dotyczące roli UNHCR (www.unhcr.pl), a następnie napisać „oficjalny raport" zawierający:

- argumenty, które przekonały oficerów straży granicznej do zezwolenia na wjazd uchodźców do kraju;
- opis niewłaściwego zachowania oficerów straży granicznej;
- propozycje działań, jakie mogłoby podjąć państwo Y, by ochraniać prawa uchodźców.

Kontynuacja

Zdobądźcie więcej informacji na temat uchodźców w waszym kraju, a zwłaszcza na temat ich codziennego życia. W tym celu skontaktujcie się z lokalnym stowarzyszeniem zajmującym się uchodźcami i przeprowadźcie wywiady z jego pracownikami oraz z samymi uchodźcami.

Jeśli chcesz przeprowadzić ćwiczenie na temat sytuacji uchodźców, którzy przekroczyli granicę, i starają się o azyl, możesz wykorzystać ćwiczenie „Bariera językowa" (s. 75).

Pomysły na wspólne działania

Skontaktujcie się z lokalną lub krajową organizacją działającą na rzecz uchodźców, którzy przebywają na terenie waszego państwa, i dowiedzcie się, w jaki sposób możecie pomóc. Często organizacje te prowadzą zbiórkę rzeczy niezbędnych uchodźcom i są im do tego potrzebni ochotnicy.

Dodatkowe informacje

Każdego roku miliony ludzi zmuszane są do opuszczenia swoich domów, a często także ojczyzny z powodu prześladowania lub wojny. Stają się oni uchodźcami. Decyzja o wyjeździe jest zwykle nagła, toteż porzucają swój dobytek. W drodze niejednokrotnie dochodzi do rozdzielenia członków rodziny. Wielu uchodźców nie może już nigdy powrócić do swojego kraju.

Najczęściej uchodźcy szukają schronienia w sąsiednich krajach, do których przybywają w dużej liczbie w tym samym czasie (mówi się wtedy o masowym napływie). Inni przemierzają duże odległości i szukają schronienia na lotniskach i w portach dalekich krajów.

W 1951 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła Konwencję w sprawie Statusu Uchodźców, którą podpisała już ponad połowa państw członkowskich. Ustanowiono także urząd Wysokiego Komisarza ONZ do spraw Uchodźców, który nadzoruje wykonywanie Konwencji i dostarcza uchodźcom pomocy, głównie humanitarnej.

W rozumieniu Konwencji, uchodźca to osoba, która została zmuszona do opuszczenia swojego kraju z powodu uzasadnionej obawy przed prześladowaniem ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej czy poglądy polityczne. Jednym z podstawowych praw przysługujących uchodźcom, którym grozi prześladowanie lub śmierć we własnym kraju, jest prawo do tego, aby nie zostać zawróconym do kraju pochodzenia (zakaz wydalania uchodźców). Dotyczy to także sytuacji, gdy rząd danego państwa chce odesłać uchodźcę do kraju trzeciego, z którego osoba ta może zostać wydalona do własnego kraju.

Rządy państw mają obowiązek wysłuchania żądań uchodźców, którzy szukają schronienia (azylu) w ich kraju. Zasada ta dotyczy także tych państw, które nie są sygnatariuszami Konwencji. Konwencja z 1951 r. mówi także, że państwo azylu nie powinno stosować dyskryminacji oraz zagwarantować pełne prawa przysługujące w kraju, w którym się znaleźli.

Jednak, wiele państw wciąż dyskutuje nad definicją „prawdziwego" uchodźcy. Kraje bogate podkreślają często, że uchodźcy nie są ofiarami opresji, lecz szukają tylko lepszych warunków życia; nazywają ich „migrantami ekonomicznymi". Rządy wielu państw uważają obawy uchodźców za nieuzasadnione i nieprawdziwe.

Ważna data

20 czerwca
Międzynarodowy Dzień Uchodźcy

Liczba uchodźców na świecie (1 stycznia 2000)

Region	Uchodźcy
Afryka	3 523 250
Azja	4 781 750
Europa	2 608 308
Ameryka Łacińska i Karaiby	61 200
Ameryka Północna	636 300
Oceania	64 500
Razem	11 675 380

Źródło: *Refugees by numbers*, UNHCR Publications, 2000.

Kraje pochodzenia i azylu większych populacji uchodźców w 1999

Kraj pochodzenia	Kraje azylu	Uchodźcy
Afganistan	Iran, Pakistan, Indie	2 562 000
Irak	Iran, Arabia Saudyjska, Syria	572 500
Burundi	Tanzania, D. R. Kongo	525 700
Sierra Leone	Gwinea, Liberia, Gambia	487 200
Somalia	Etiopia, Kenia, Jemen, Dżibuti	451 600
Bośnia i Hercegowina	Serbia i Czarnogóra, Chorwacja, Słowenia	448 700
Angola	Zambia, D. R. Kongo, Kongo	350 600
Chorwacja	Serbia i Czarnogóra, Bośnia i Hercegowina	340 400

Źródło: *Refugees by numbers*, UNHCR Publications, 2000.

Uchodźcy wewnętrzni (Internally Displaced Persons — IDPs)

Nie każda osoba zmuszona do opuszczenia własnego domu ucieka do innego państwa; osoby te zwane są wtedy uchodźcami wewnętrznymi. Na świecie dramatycznie rośnie liczba takich osób. W Europie liczba uchodźców wewnętrznych (3 252 300) znacznie przewyższa liczbę uchodźców uciekających do innego państwa (2 608 380). Największe skupiska uchodźców wewnętrznych znajdują się w Bośni i Hercegowinie oraz w krajach byłego Związku Radzieckiego. Uchodźcy wewnętrzni — w przeciwieństwie do uchodźców — nie są chronieni przez prawo międzynarodowe i nie przysługuje im prawo do pomocy. Obecnie prowadzona jest ogólnoświatowa debata na temat tego, w jaki sposób pomagać uchodźcom wewnętrznym i kto powinien być za to odpowiedzialny. UNHCR dostarcza pomocy niektórym grupom uchodźców wewnętrznych na prośbę Sekretarza Generalnego ONZ.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karta z rolą uchodźców

Argumenty i możliwości postępowania uchodźców

Powinniście obmyślić argumentację i taktykę; sami zdecydujcie, czy przedstawicie argumenty w imieniu grupy, czy każdy członek grupy będzie przedstawiał własne argumenty.

Możecie wykorzystać następujące argumenty (także wszystkie inne, jakie wam się nasuną):

- mamy prawo do azylu;
- nasze dzieci są głodne; waszym moralnym obowiązkiem jest nam pomóc;
- zostaniemy zabici, jak wrócimy;
- nie mamy pieniędzy;
- nie mamy dokąd się udać;
- pracowałem jako lekarz w moim rodzinnym mieście;
- potrzebujemy schronienia do czasu, aż będziemy mogli wrócić do naszego kraju;
- innym uchodźcom pozwoliliście na wjazd.

Przed odegraniem scenki rozważcie:

- czy rozdzielicie się, jeśli oficerowie graniczni tego zażądają?
- czy udacie się z powrotem do domu, jeśli będą próbować was odesłać?

Macie zagrać grupę uchodźców, zróżnicowaną ze względu na wiek, płeć, związki rodzinne, majątek, religię i posiadany ze sobą dobytek. Zdecydujcie przed rozpoczęciem ćwiczenia o swojej tożsamości.

Karta z rolą oficerów straży granicznej

Argumenty i możliwości postępowania oficerów straży granicznej

Powinniście obmyślić argumentację i taktykę; sami zdecydujcie, czy przedstawicie argumenty w imieniu grupy, czy każdy członek grupy będzie przedstawiał własne argumenty.

Możecie wykorzystać następujące argumenty (także wszystkie inne, jakie wam się nasuną):

- są zdesperowani; nie możemy im kazać wrócić;
- jeśli ich odeślemy, będziemy odpowiedzialni za ich aresztowanie, torturowanie bądź śmierć;
- nasze prawo nakazuje przyjąć uchodźców;
- nie mają pieniędzy, a więc będą potrzebowali pomocy państwa. Nie stać nas na to;
- czy mogą udowodnić, że są naprawdę uchodźcami? Może tylko szukają lepszych warunków życia?
- nasz kraj jest partnerem militarnym i handlowym ich państwa. Nie możemy ich wpuścić.
- może dysponują umiejętnościami, których potrzeba w naszym kraju?
- mamy już zbyt wielu uchodźców. Musimy troszczyć się przede wszystkim o swoich obywateli. Oni powinni udać się do któregoś z bogatszych krajów.
- jeśli pozwolimy im zostać, wkrótce zjawią się tu inni i zażądają tego samego;
- nie znają naszego języka, wyznają inną religię i jedzą co innego. Nie ma szans, aby się zintegrowali z naszym społeczeństwem;
- ich obecność na pewno spowoduje problemy natury politycznej;
- może są terrorystami albo przestępcami wojennymi.

Przed odegraniem scenki rozważcie:

- czy przepuścicie wszystkich uchodźców przez granicę?
- czy przepuścicie tylko niektórych?
- czy rozdzielicie ich według kryterium wieku, zawodu, statusu majątkowego...?
- czy zrobicie zamiast tego, coś innego?

Karta z rolą obserwatorów

Wasze zadanie polega na obserwacji ćwiczenia. Na zakończenie zostaniecie poproszeni o przekazanie waszych obserwacji. Wybierzcie ze swojego grona osobę, która zaprezentuje te spostrzeżenia.

W czasie obserwacji należy przede wszystkim zwrócić uwagę na:

- różne role odgrywane zarówno przez uchodźców, jak i oficerów straży granicznej;
- argumenty i sposób ich prezentacji;
- przykłady pogwałcenia praw człowieka i praw uchodźców;

Sami zdecydujcie o sposobie pracy. Możecie, na przykład, podzielić się na dwie grupy — jedna będzie obserwować uchodźców, a druga oficerów straży granicznej.

Doskonały świat

Si vis pacem, para pacem (Jeśli chcesz żyć w pokoju, zadbaj o pokój)

TEMATY

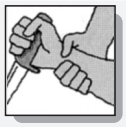

POKÓJ I PRZEMOC

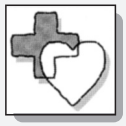

ZDROWIE

ŚRODOWISKO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

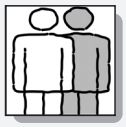

15–30

CZAS

90 MINUT

Tematy pokój i przemoc, zdrowie, środowisko

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 15–30 osób

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie wykorzystuje quiz zawierający przysłowia i mądrości odnoszące się do różnych aspektów pokoju co pozwala uczestnikom na refleksje na temat:

- znaczenia pokoju
- znaczenia życia w pokoju z samym sobą, z innymi oraz ze środowiskiem
- kształtowania pokojowych zachowań

Omawiane prawa

- prawo do życia w pokoju
- prawo do życia
- prawo do zdrowego środowiska

Cele

- zrozumienie zależności pomiędzy różnymi aspektami pokoju
- przedyskutowanie różnych znaczeń słowa pokój i ich stosowania w życiu codziennym
- promowanie postaw szacunku, solidarności i odpowiedzialności

Materiały

- papier formatu A3 lub papier flipchartowy
- różnokolorowe pisaki lub markery i długopisy
- kserokopie quizu (po jednej na grupę)
- kserokopie „Wskazówek do dyskusji" (po jednej na grupę)
- kserokopie załączników materiałów pomocniczych (po jednej na grupę)
- kserokopia „Koła pokoju" (załącznik nr 1) w możliwie jak największym powiększeniu.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części: część 1. polega na wypełnieniu mandali (25 minut), część 2. to dyskusja na temat pokoju (30 minut).

Część 1. Uzupełnienie mandali (25 minut)

1. Zademonstruj uczestnikom kserokopię powiększonego „Koła pokoju" (mandali), omów nazwy sekcji, na które zostało ono podzielone: sztuka życia w pokoju z samym sobą, sztuka życia w pokoju z innymi oraz sztuka życia w pokoju z naturą. Powiedz, że uzupełniona mandala będzie przedstawiać warunki niezbędne do osiągnięcia stanu idealnego pokoju.

Aby ją wypełnić, uczestnicy muszą znaleźć dwadzieścia jeden wyrazów dotyczących prawd uniwersalnych, które odnoszą się do takiej samej liczby dziedzin życia w pokoju. Brakujące słowa można odnaleźć w popularnych powiedzeniach i przysłowiach z całego świata.

2. Poproś uczestników o podzielenie się na trzy grupy. Daj każdej grupie długopis i kserokopię mandali oraz kartkę z quizem do wypełnienia. Przypomnij, że ich zadanie polega na uzupełnieniu brakujących słów w przysłowiach i powiedzeniach. Słowa te stanowią klucz do wartości, które można przyporządkować do różnych pól znajdujących się w „Kole pokoju".
3. Po ukończonej pracy zbierz wszystkich uczestników. Poproś kolejnych ochotników o odczytanie uzupełnionych przysłów. Uważnie słuchaj, i oceń czy zrobiono to poprawnie. Poproś kolejno osoby czytające o zapisanie kolorowym markerem brakującego słowa na kserokopii powiększonego „Koła pokoju".
4. Powtarzajcie to, aż mandala zostanie całkowicie uzupełniona. Obrazuje ona stan idealnego pokoju.

Część 2. Rozmowa o pokoju (30 minut)

1. Poproś uczestników o powrót do swoich grup. Daj każdej grupie kartkę ze „Wskazówkami do dyskusji" i poproś o przedyskutowanie zawartych tam pytań, z uwzględnieniem wartości łączących się z omawianą dziedziną pokoju. Są one wpisane w „Koło pokoju". Członkowie poszczególnych grup powinni starać się osiągnąć konsensus, ustalając wspólną odpowiedź na dyskutowane przez nich pytania, oraz przygotować się do przedstawienia odpowiedzi wszystkim uczestnikom.
2. Po zakończonej pracy zbierz uczestników i poproś przedstawicieli grup o przedstawienie odpowiedzi na ich pytania.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od rozmowy na temat ćwiczenia i uniwersalnego charakteru wartości umieszczonych w mandali. Następnie przejdź do omówienia drugiej części ćwiczenia.

Część 1.

- Czy znalezienie brakujących słów było trudne? Czy znaliście któreś przysłowia i powiedzenia? Czy są to naprawdę „słowa mądrości", które odnoszą się do życia człowieka w dzisiejszym świecie?
- Czy słowa umieszczone w najmniejszym kole dotyczą wartości uniwersalnych? Czy mają one taką samą wagę we wszystkich kulturach? Jakie wartości są najważniejsze w waszym życiu?
- Czy w mandali brakuje jakichś istotnych wartości?

Część 2. Poproś przedstawicieli grup o krótkie podsumowanie odpowiedzi na pytania zawarte w ich części „Wskazówek do dyskusji". Pomocne mogą być w tym następujące pytania:

- Czy łatwo było osiągnąć porozumienie dotyczące odpowiedzi na pytania?
- Które pytanie wzbudziło najwięcej kontrowersji?
- Jakie jest wasze zdanie na temat kontrowersyjnych kwestii?
- Dlaczego ludzie mają różne opinie na temat zagadnień związanych z pokojem?
- Dlaczego często łączy się dyskusję o zgodzie z samym sobą z religią?
- Czy religia jest jedynym źródłem wartości, które zapewniają życie w zgodzie z samym sobą?
- Jaki jest związek dyskutowanych przez was kwestii z prawami człowieka?

Ważna data

21 czerwca
Światowy Dzień Modlitw o Pokój

- Czy pokój jest najważniejszym warunkiem na drodze do osiągnięcia kultury praw człowieka, czy raczej trzeba najpierw zapewnić szacunek dla wszystkich praw człowieka, aby ludzie mogli osiągnąć stan pokoju?

Wskazówki dla prowadzących

W rozdziale 5. „Pokój i przemoc" (s. 402) znajdziecie więcej informacji na tematy poruszone w tym ćwiczeniu. Mogą one być pomocne w poprowadzeniu dyskusji. Zabierając głos, stale podkreślaj związek łączący trzy wymiary pokoju. Miej świadomość, że w trakcie dyskusji mogą wystąpić kontrowersje — są one nieuchronnie związane z samym tematem. Staraj się tak pokierować dyskusją, żeby wynaleźć jak najwięcej argumentów za określonym stanowiskiem i przeciw niemu oraz wyraźnie zaznacz, że dyskutowanych kwestii nie da się rozpatrywać w kategoriach czarne — białe, gdyż z natury są niejednoznaczne.

Jeśli grupa liczy więcej niż 18 uczestników, najlepiej podwoić liczbę grup i pracować nie z trzema, lecz z sześcioma grupami. Pamiętaj wtedy o wykonaniu odpowiedniej liczby kserokopii materiałów potrzebnych do przeprowadzenia ćwiczenia.

Modyfikacje

W pierwszej części ćwiczenia mandalę mogą wypełniać wszyscy uczestnicy. Wyczytuj wtedy po kolei cytaty, a uczestnicy podają propozycje dotyczące brakujących słów. W tym celu należy przygotować listę słów na dużym arkuszu papieru i umieścić ją w widocznym miejscu, a po uzupełnieniu mandali trzeba ją skserować w takiej liczbie kopii, aby każdy uczestnik miał swój egzemplarz podczas drugiej części ćwiczenia. Można też uwzględniając uwarunkowania kulturowe zaproponować samodzielnie opracowaną wersję quizu z przysłowiami i powiedzeniami polskimi, które odzwierciedlają słowa klucze do „Koła pokoju".

Kontynuacja

W następstwie tego ćwiczenia uczestnicy mogą chcieć przedyskutować sytuacje z ich własnego życia, w których zabrakło pokoju, i wypracować praktyczne strategie radzenia sobie z przemocą. W tym celu należy wykonać ćwiczenie „Przemoc w moim życiu" (s. 220).

Dodatkowe informacje

Pomysł koła pokoju, wykorzystany w tym ćwiczeniu, pochodzi z książki Pierre'a Weila *Sztuka życia w pokoju. Ku nowej świadomości pokoju*, (*El Arte de Vivir en Paz, Hacia una nueva conciencia de Paz*), Errepar, Argentyna, 1995.

Koło pokoju można interpretować na wiele sposobów. Podane tu informacje mogą być pomocne w pokierowaniu dyskusją:

W centrum koła znajduje się znak nieskończoności — nie ma początku ani końca.

Wszystkie słowa umieszczone w najmniejszym kole opisują wartości, zachowania i stany, które *powinny mieć* odzwierciedlenie we wszystkich dziedzinach naszego życia. Dla przykładu: jeśli chcemy żyć w pokoju ze społeczeństwem, musimy także doświadczyć pokoju w takich dziedzinach, jak gospodarka, nasze życie towarzyskie i kultura.

Umysł, ciało i emocje związane są z naszym stosunkiem do samych siebie i z naszym pokojem wewnętrznym. Aby osiągnąć ten rodzaj pokoju, potrzebujemy mądrości, odczuwania miłości, cierpliwości, współczucia, radości, a także zdrowia.

Trzeci wymiar pokoju to środowisko, które odnosi się do pokoju z naturą. Mamy tutaj trzy pola: musimy posiadać wiedzę, aby być dobrze poinformowani, musimy okazywać szacunek dla życia i musimy żyć w harmonii z istotą rzeczy (naturą, drzewami, kwiatami, zwierzętami itp.).

MATERIAŁY POMOCNICZE

Koło pokoju

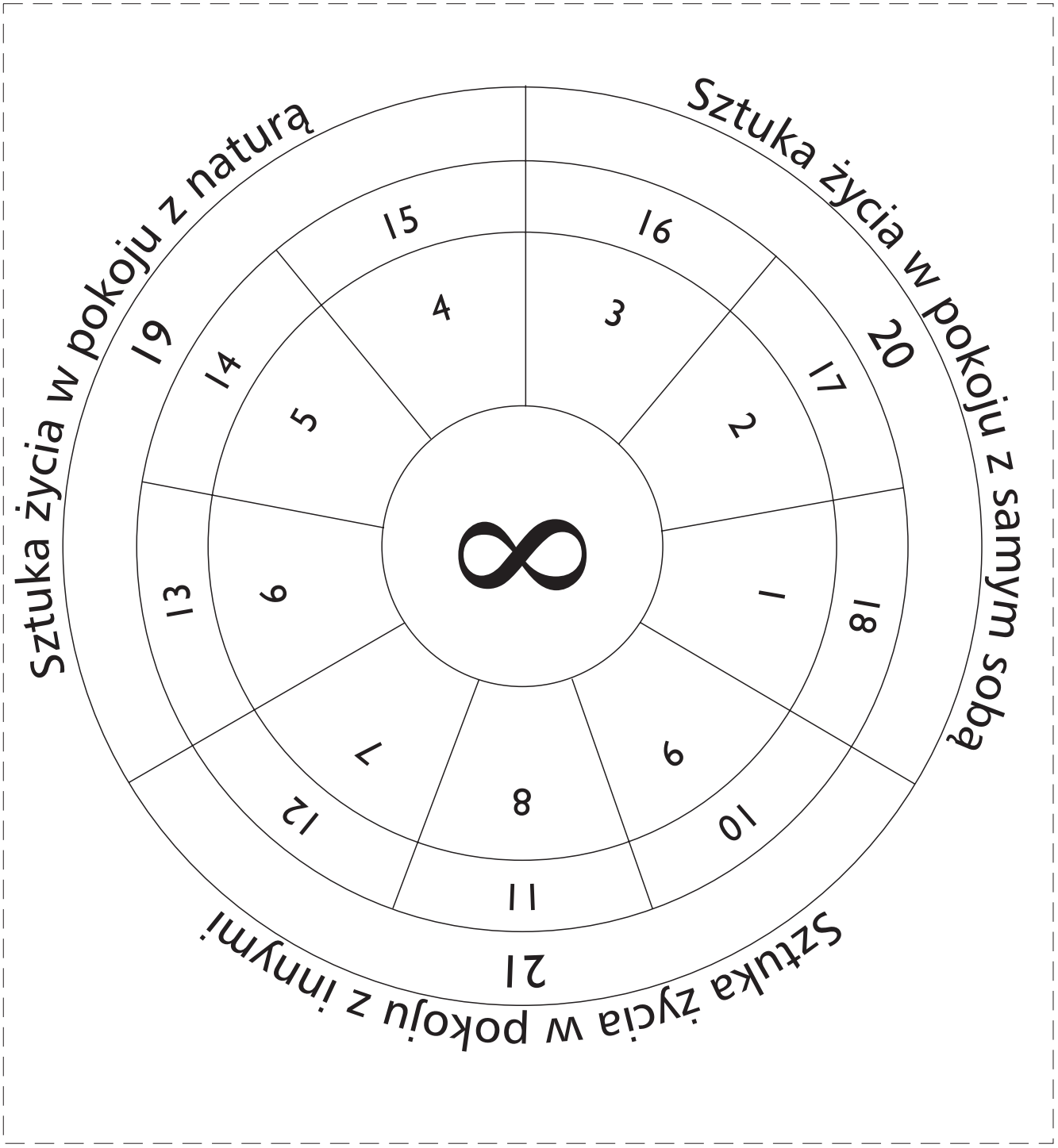

Quiz

Uzupełnij odpowiednimi słowami podane przysłowia i powiedzenia. Pomoże ci to w wypełnieniu „Koła pokoju".

W wolne miejsca należy wstawić następujące słowa: ciało, cierpliwość, człowiek, dobro, emocje, gospodarka, gościnność, harmonia, informacja, istota rzeczy, kultura, mądrość, miłość, piękno, prawda, radość, solidarność, sprawiedliwość, społeczeństwo, szacunek, środowisko, umysł, wiedza, współczucie, współpraca, zdrowie, życie.

Pole 1. Doświadczenie jest matką _____.

Pole 2.

a) Tam gdzie jest _____ nie ma ciemności. (przysłowie z Burundi)

b) _____i wytrwałość mają magiczne działanie, przed którymi wszelkie trudności i przeszkody znikają. (John Quincy Adams)

c) Człowiek może pozbyć się _____ze swego serca, ale Bóg zawsze je będzie miał. (William Cowper)

d) Nie przyrzekaj niczego, gdy przepełnia cię _____; nie odpowiadaj na listy, gdy przepełnia cię złość. (przysłowie chińskie)

Pole 3. _____ jest ważniejsze od bogactwa.

Pole 4. Wątpliwości są kluczem do _____. (przysłowie irańskie)

Pole 5. Jeśli chcesz być otaczany _____, musisz mieć _____ wobec samego siebie. (przysłowie hiszpańskie)

Pole 6. Dotykanie ziemi to życie w _____ z naturą. (Siuks Oglala)

Pole 7. Nikt nie powinien przez wzgląd na cudze _____ zaniedbywać własnego dobra; trzeba jasno dostrzegać własne _____ i koncentrować się na własnych celach. (przysłowie buddyjskie)

Pole 8. Zgoda i _____ są zawsze prawem życia; anarchia i konkurencja — prawem śmierci. (John Ruskin)

Pole 9.

a) _____ bez mądrości jest jak kwiat rosnący w błocie. (przysłowie rumuńskie)

b) Prędzej czy później _____ wyjdzie na jaw. (przysłowie holenderskie)

c) Niech żyje _____, niech żyje _____, niech żyje _____! Bo ten związek sprawia, że jesteśmy mocni. (Ralph Chaplin)

d) Gdy do domu wejdzie przemoc, prawo i _____ uciekają przez komin. (przysłowie tureckie)

Pole 10. _____ umysłu musi być podporządkowana sercu. (Mahatma Gandhi)

Pole 11. Patrz, z _____ Radość razem:/ Wesołe, plotą głupstwa, / Aż zmienią się i są obrazem /. Pijaństwa i porubstwa; (Robert Burns, 1759–1796).

Pole 12. Bez skuteczności nie ma _____. (Beaconsfield)

Pole 13. Nie daj się zwieść pozorom, bo to, co widać, nie jest _____. (przysłowie angielskie)

Pole 14. Chwila cierpliwości może uchronić przed wielką katastrofą, a chwila niecierpliwości może zrujnować całe _____. (przysłowie chińskie)

Pole 15. Gdzie ta mądrość, którą utraciliśmy w wiedzy? Gdzie ta wiedza, którą utraciliśmy w _____. (T.S. Eliot)

Pole 16. Łatwiej zgiąć _____, niż ugiąć wolę. (przysłowie chińskie)

Pole 17. Głodząc _____ pozbawiamy się radości, stajemy się sztywni i stereotypowi; wypierając je, stajemy się dosłowni, moralizatorscy i świętsi od papieża; wzmagane, nadają życiu przyjemną woń; gaszone, zatruwają je. (Joseph Collins)

Pole 18. Patrz _____, słuchaj sercem. (przysłowie kurdyjskie)

Pole 19. Człowiek kształtuje siebie poprzez decyzje, które kształtują jego _____. (René Dubos)

Pole 20. Każde serce jest czyimś innym sercem. Każda dusza jest czyjąś inną duszą. Każda twarz jest czyjąś inną twarzą. _____ jest jedną wielką iluzją. (Margaurite Young)

Pole 21. Ilość przetwarzanych śmieci mówi nam, jak wysoko cywilizowane jest _____. (Tahanie)

Wskazówki do dyskusji

Wskazówki do dyskusji: Życie w pokoju z samym sobą (grupa 1)

1. Co to znaczy żyć w pokoju z sobą samym?
2. Jakie nasze wypowiedzi lub czyny każdego dnia pokazują, że panuje w nas wewnętrzna wojna, a nie spokój?
3. Czy jest jakiś związek pomiędzy ciałem, umysłem i emocjami? Na czym on polega?
4. Jak możemy rozwijać cechy, które pomogą nam w osiągnięciu zgody z samymi sobą?
5. Czy można mieć dobre kontakty z innymi ludźmi, jeśli brak nam wewnętrznego spokoju?

Wskazówki do dyskusji: Życie w pokoju z naturą (grupa 3)

1. Czy społeczeństwo przywiązuje dostateczną wagę do środowiska naturalnego?
2. Co to znaczy żyć z naturą w pokoju?
3. Kto ma obowiązek dbania o środowisko?
4. Ile wojen trzeba będzie stoczyć w przyszłości o zasoby naturalne (np. o wodę) w porównaniu z wojnami z innych powodów (etnicznych, kulturowych czy religijnych)?
5. Czy uważacie, że umiejętność pokojowego współżycia z naturą może przyczynić się do zachowania pokoju na świecie?

Wskazówki do dyskusji: Życie w pokoju z innymi (grupa 2)

1. Czy my — jako ludzie — mamy możliwości, aby żyć w pokoju z innymi?
2. Czy brak wojny oznacza, że żyjemy w pokoju z innymi narodami?
3. Czy możemy nauczyć się żyć na co dzień w pokoju z innymi? Jak to zrobić?
4. Co daje nam nadzieję na przyszłość bez wojen?
5. Czy można pokonać urazy powstałe wskutek wojen, aby móc żyć w pokoju?

Odpowiedzi do quizu.

Pole 1. Mądrość
Pole 2. a) Miłość
b) Cierpliwość
c) Współczucie
d) Radość
Pole 3. Zdrowie
Pole 4. Wiedza
Pole 5. Szacunek
Pole 6. Harmonia
Pole 7. Dobro
Pole 8. Współpraca
Pole 9. a) Piękno
b) Prawda
c) Solidarność
d) Sprawiedliwość
Pole 10. Kultura
Pole 11. Gościnność
Pole 12. Gospodarka
Pole 13. Istota rzeczy
Pole 14. Życie
Pole 15. Informacja
Pole 16. Ciało
Pole 17. Emocje
Pole 18. Umysł
Pole 19. Środowisko
Pole 20. Człowiek
Pole 21. Społeczeństwo

Wypełnione „Koło pokoju"

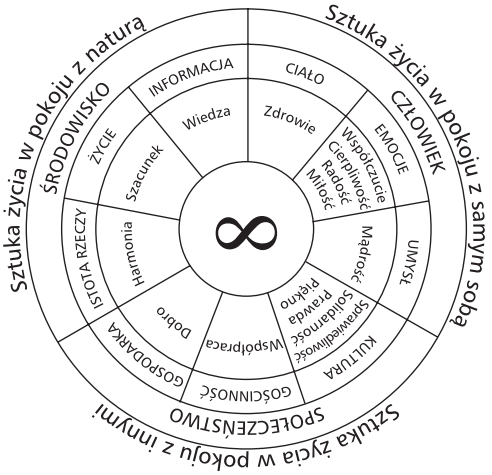

Dostęp do leków

Wspólny wysiłek podjęty przez zaangażowanych obywateli na całym świecie może doprowadzić do pozytywnych zmian.
Zackie Achmat, Treatment Action Campaign

TEMATY

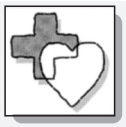

ZDROWIE

GLOBALIZACJA

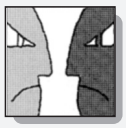

DYSKRYMINACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

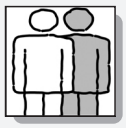

16–40

CZAS

190 MINUT

Tematy zdrowie, globalizacja, dyskryminacja i ksenofobia

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy 16–40 osób

Czas 190 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie to jest symulacją rzeczywistego procesu sądowego, który odbył się w 2001 r. w Republice Południowej Afryki, a dotyczył dostępu do leków na AIDS. W ćwiczeniu poruszone są następujące zagadnienia:

- HIV/AIDS oraz dostęp do leków
- sposoby pogodzenia sprzecznych żądań związanych z respektowaniem różnych praw

Omawiane prawa

- prawo do życia i poszanowania godności
- prawo do własności

Cele

- próba zrozumienia złożoności zagadnień związanych z prawami człowieka
- próba porównania różnych sposobów podejmowania decyzji (konfrontacja, konsensus)
- doskonalenie umiejętności komunikacji i współpracy

Materiały

- papier flipchartowy oraz markery
- karty z rolami procesowymi
- instrukcja dotycząca pracy w małych grupach (jedna kopia dla każdego uczestnika)
- kartki w dwóch kolorach, czerwonym i zielonym (10 cm x 6 cm); po jednej kartce każdego koloru dla wszystkich uczestników
- duża sala i kilka małych pomieszczeń do pracy w grupach

Przygotowanie

Część 1:

- Skseruj karty z rolami procesowymi (liczba kopii równa liczbie uczestników ćwiczenia).

Część 2:

- Skseruj instrukcję dotyczącą pracy w małych grupach (liczba kopii równa liczbie uczestników ćwiczenia).
- Przygotuj po jednej zielonej i czerwonej karteczce dla każdej osoby.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie podzielone jest na dwie części. Część 1. to symulacja procesu sądowego, część 2. to próba osiągnięcia porozumienia.

Część 1. Proces (65 minut)

1. Zrób krótkie wprowadzenie. Epidemia HIV/AIDS jest bardzo poważnym zagadnieniem na świecie, w szczególności w Afryce. W Republice Południowej Afryki miliony biednych ludzi niepotrzebnie cierpi i umiera z tego tylko powodu, że nie stać ich na zakup drogich leków, które powinni przyjmować. Jedynym wyjściem z tej sytuacji jest kupowanie ich tańszych odpowiedników. Wielkie koncerny farmaceutyczne jednoznacznie się temu procederowi sprzeciwiają. Chcą bowiem chronić swoje prawo własności. Z tego też powodu zdecydowały się one na połączenie sił, aby na całym świecie przeciwdziałać i zapobiegać kopiowaniu i sprzedawaniu ich własnych leków po niższej cenie. Koncerny zdecydowały się wstąpić na drogę sądową przeciwko rządowi RPA, który rozprowadza i sprzedaje tańsze odpowiedniki leków pacjentom z HIV/AIDS.
2. Powiedz uczestnikom, że będą brać udział w symulacji procesu sądowego, który odbył się w Republice Południowej Afryki i dotyczył omawianej kwestii. Pytanie, na które należy znaleźć odpowiedź, brzmi następująco: Czy ochrona prawa do własności jest przekonującym argumentem, wobec zagrożenia prawa do życia i godności określonej grupy ludzi?
3. Podziel uczestników na cztery jednakowe grupy, reprezentujące odpowiednio: firmę farmaceutyczną Pharma, rząd Republiki Południowej Afryki, organizację pozarządową Treatment Action Campaign (TAC) oraz sędziów.
4. Wszystkim grupom rozdaj odpowiednie Karty z rolami procesowymi.
5. Daj grupom około 20 minut na zapoznanie się z rolami i przygotowanie stanowiska w procesowej sprawie. Grupy mogą także przygotować pytania, które zostaną zadane w czasie rozprawy. Każda grupa musi wybrać jedną osobę, która będzie ją reprezentowała podczas procesu, oraz dwie dodatkowe osoby, których rola polegać będzie na wspieraniu reprezentanta i pomocy w odpowiadaniu na pytania.
6. Kiedy grupy zgłoszą swoją gotowość, zaproś wszystkich do dużej sali, w której odbędzie się symulacja procesu. Grupy powinny cały czas trzymać się razem.
7. Pharma, rząd RPA i TAC mają teraz po 5 minut na przedstawienie swojego stanowiska i będą mieć szansę zadać przygotowane wcześniej pytania. Sędziowie udzielają głosu poszczególnym grupom w ustalonej przez siebie kolejności.
8. Teraz sędziowie mają ok. 10 minut na udzielenie odpowiedzi na pytania postawione przez grupy oraz podsumowanie przedstawionych argumentów i stanowisk.

Część 2. Próba osiągnięcia porozumienia (100 minut)

1. Poproś uczestników, aby podzielili się teraz na czteroosobowe grupy. W każdej grupie powinna znaleźć się jedna osoba reprezentująca sąd, TAC, Pharmę i rząd RPA.
2. Rozdaj uczestnikom instrukcję dotyczącą pracy w małych grupach. Sprawdź, czy wszyscy rozumieją, co mają teraz robić, i czy wiedzą, jak zastosować czerwone i zielone kartki. Przeznacz na pracę w grupach ok. 30 minut. W czasie spotkania każda grupa ma za zadanie spróbować osiągnąć porozumienie dotyczące sposobu rozwiązania problemu.

Ważna data

1 grudnia
Światowy Dzień AIDS

3. Po zakończonej pracy grupowej zbierz wszystkich uczestników w jednym pomieszczeniu i poproś każdą grupę o przedstawienie wyników swojej pracy. Każda grupa ma na to 5 minut. Przedstawione rozwiązania problemu zapisz na flipcharcie.
4. Po przedstawieniu raportów przez wszystkie grupy rozpocznij dyskusję dotyczącą sposobów podejmowania decyzji w pracy grupy. Możesz zadać następujące pytania:
   - Czy łatwo było osiągnąć porozumienie?
   - Jakie są mocne i słabe strony wykorzystanej w ćwiczeniu metody dojścia do porozumienia?
   - Czy próba dogadania się i jednoczesne usiłowanie włączenia wszystkich członków grupy do procesu podejmowania decyzji było łatwym zadaniem?
   - Które kwestie wzbudziły najwięcej kontrowersji?
5. Na zakończenie możesz przeczytać fragment decyzji sądu z 19 kwietnia 2001 r.: „Promowanie dostępu do tańszych leków jest (...) celem godnym pochwały, a w kontekście epidemii HIV/AIDS konstytucyjnym obowiązkiem najwyższego rzędu, łączącym bowiem obowiązek państwa dotyczący poszanowania, ochrony, promowania i zapewnienia pewnych praw podstawowych [obywateli], takich jak prawo do ludzkiej godności i życia (które jest źródłem innych praw) (...) Żądania wysuwane przez stronę skarżącą (tj. firmy farmaceutyczne) są zatem bezzasadne".

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Ewaluację rozpoczęto już w czasie dyskusji w drugiej części ćwiczenia. Zaproś teraz uczestników do refleksji na temat procesu, w którym uczestniczyli. Następnie spróbuj razem z nimi ustalić istotne zagadnienia dotyczące praw człowieka, jakie pojawiły się w czasie ćwiczenia. Możesz zadać następujące pytania:

- Czy słyszeliście o tej sprawie wcześniej?
- Jakie były wasze wstępne założenia dotyczące sprawy?
- Czy założenia te zmieniały się w czasie ćwiczenia?
- Jak oceniacie przedstawione w ćwiczeniu dwa sposoby podejmowania decyzji, tj. konfrontację i próbę osiągnięcia porozumienia? Który ze sposobów jest bardziej efektywny? Co, według was, można nazwać „satysfakcjonującym rezultatem"?
- Jakie zagadnienia dotyczące praw człowieka pojawiły się w trakcie procesu sądowego?
- Czy ta problematyka jest w jakikolwiek sposób związana z waszą rzeczywistością?
- Jak to wpływa na ludzi w miejscu waszego zamieszkania?

Wskazówki dla prowadzących

Na przeprowadzenie tego ćwiczenia potrzebujesz dość dużo czasu, ponieważ poruszane zagadnienia są bardzo złożone i uczestnicy muszą się poważnie nad nimi zastanowić. Dwie części ćwiczenia nie muszą być przeprowadzone w ciągu jednego dnia, można je wykonać w czasie dwóch różnych sesji warsztatowych.

Czerwone i zielone kartki wykorzystane w drugiej części ćwiczenia mają przybliżyć uczestnikom szczegóły procesu podejmowania decyzji, tzn. uświadomić im co w istocie ułatwia, a co utrudnia ten proces. Byłoby idealnie, gdyby pod koniec dyskusji w drugiej części ćwiczenia wszyscy uczestnicy pokazali karteczkę zieloną, oznaczającą zgodę na wspólnie wynegocjowane stanowisko.

Niektóre grupy mogą dojść do porozumienia, inne nie. W czasie dyskusji po zakończeniu ćwiczenia zachęć uczestników do dokładnej analizy tej metody podejmowania decyzji, jej mocnych i słabych stron. Poproś grupy, którym udało się ustalić wspólne stanowisko, aby przedstawiły także główne argumenty, które doprowadziły do zawarcia porozumienia. Grupy, którym to nie udało się, powinny powiedzieć jakie działania i argumenty zbliżały ich do osiągnięcia konsensusu, a jakie oddalały. Uwaga: Więcej informacji na temat metody osiągania porozumienia znajdziesz na stronie 59.

Przed wykonaniem ćwiczenia dobrze byłoby zorientować się, jak wygląda sytuacja osób żyjących z HIV/AIDS w środowisku lokalnym oraz zaadaptować ćwiczenie do tej sytuacji lub się do niej odnieść.

Uwaga: Nazwa koalicji koncernów farmaceutycznych, wykorzystana w tym ćwiczeniu (Pharma) została wymyślona na potrzeby tego ćwiczenia.

Kontynuacja

Przedyskutuj z uczestnikami warsztatu zagadnienia dotyczące prawa do życia i ludzkiej godności w odniesieniu do problematyki zdrowotnej i medycznej w twoim kraju.

Staraj się przygotować merytorycznie na temat zdrowia i praw człowieka w Polsce i na świecie. Spróbuj znaleźć informacje w internecie na stronach organizacji pozarządowych (Lekarze bez Granic — MSF, Treatment Action Campaign — TAC, Christian Aid) oraz instytucji międzynarodowych (Światowa Organizacja Zdrowia — WHO). Możesz także wykorzystać informacje znajdujące się na stronie internetowej Krajowego Centrum ds. AIDS (www.aids.gov.pl). Znajdź informacje na temat działań promujących problematykę zdrowotną i wypisz je na flipcharcie.

Organizacji TAC udało się przeprowadzić bardzo udaną kampanię. Niestety, nie wszystkie działania promocyjne czy uwrażliwiające społeczeństwo przynoszą oczekiwane rezultaty. Składa się na to wiele powodów, zwłaszcza zła organizacja, nieodpowiednia akcja promocyjna. Możesz zaproponować uczestnikom wykonanie ćwiczenia „Uwaga, wszystko widzimy!" (s. 252), którego celem jest udoskonalenie umiejętności prowadzenia kampanii.

Pomysły na wspólne działania

Dowiedz się, kto w twoim środowisku lokalnym prowadzi akcje promujące zagadnienia dotyczące zdrowia, i sprawdź, jak możesz się w te działania włączyć.

Dodatkowe informacje

Ćwiczenie oparte jest na prawdziwym procesie sądowym, który odbył się przed Wysokim Sądem Republiki Południowej Afryki w 2001 r. Południowoafrykańskie Stowarzyszenie Producentów Leków podało do sądu prezydenta RPA oraz inne podmioty, np. organizację pozarządową Treatment Action Campaign (TAC). Przedmiotem oskarżenia było zlekceważenie patentów na leki przeciwko HIV oraz import tańszych kopii tychże leków do terapii milionów obywateli cierpiących z powodu AIDS.

Sędziowie musieli wyważyć racje obu stron. Stowarzyszenie Producentów Leków broniło prawa do własności, równości i wolnego wyboru w działaniach handlowych oraz prawa do pracy. Organizacja TAC twierdziła, że obowiązkiem państwa jest poszanowanie, ochrona, promowanie i zapewnienie podstawowych praw, jakim jest prawo do życia i godności obywateli.

W swym historycznym oświadczeniu sąd stwierdził, że w tym przypadku prawo do własności miało mniejszą wagę niż prawo do życia i godności, i z tego też powodu to pierwsze prawo powinno być ograniczone. Wskutek tego producenci leków wycofali swój wniosek. Sprawę tę określono jako „zwycięstwo Dawida nad Goliatem, nie tylko dla mieszkańców w RPA, lecz także dla obywateli innych krajów rozwijających się i walczących o dostęp do opieki zdrowotnej" (wspólne oświadczenie organizacji pozarządowych, 19 kwietnia 2001). „Można to nazwać bardzo rzadkim, acz znaczącym zwycięstwem biednych nad potężnymi koncernami międzynarodowymi. Stoimy teraz jednak przed wyzwaniem budowania współpracy pomiędzy producentami leków i rządami państw w celu zapewnienia leków tym, którzy ich potrzebują" (Kevin Watkins, Oxfam).

AIDS i globalizacja

W krajach bogatych ludzie żyjący z HIV/AIDS żyją dłużej i w lepszych warunkach niż dotknięci tą samą chorobą w biedniejszych regionach świata. Tak się dzieje, ponieważ niejednakowy jest dostęp do terapii antyretrowirusowych, które gwarantowane są bezpłatnie przez państwo. Ludzie dotknięci HIV, mieszkający w krajach afrykańskich, są narażeni na większe cierpienia i szybszą śmierć, z powodu braku odpowiedniego leczenia. W krajach tych wydaje się na opiekę zdrowotną przeciętnie 10 dolarów rocznie w przeliczeniu na mieszkańca, podczas gdy w krajach bogatych koszt dostępnej skojarzonej terapii trójlekowej wynosi ok. 10 000–15 000 dolarów rocznie.

Ubóstwo, niewiedza oraz nierówność społeczna sprzyjają szerzeniu się epidemii. Prawdziwe wyzwanie leży jednak w sferze polityki — próbie zaangażowania instytucji rządowych i międzynarodowych oraz firm farmaceutycznych w zwalczanie epidemii AIDS. Aby walka z tą chorobą przynosiła rezultaty, musi także opierać się na istniejących mechanizmach międzynarodowych oraz instytucjach takich, jak: Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF), Światowa Organizacja Handlu (WTO), TRIPS (Związane z Handlem Zagadnienia dotyczące Prawa do Własności Intelektualnej), GATS (Ogólne Porozumienie w sprawie Handlu i Usług) oraz Instytucja ds. Rozstrzygania Kwestii Spornych, która działa jako trybunał Światowej Organizacji Handlu.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty z rolami procesowymi

Karta z rolą procesową: Pharma

Jesteście grupą pracowników szczebla kierowniczego, reprezentującą firmę Pharma. Wasz koncern to potentat na rynku wyrobów farmaceutycznych. Wykupiliście prawa do komercyjnej sprzedaży leków wspomagających terapię osób z HIV/AIDS. Musicie stale utrzymywać określony poziom zysków ze sprzedaży, by zaspokoić oczekiwania akcjonariuszy. Z tego też powodu chcecie chronić wasze prawo do ustalania ceny sprzedaży, uwzględniającej koszty badań naukowych, produkcji i siły roboczej. Zezwolenie innemu producentowi na kopiowanie i sprzedaż waszych produktów po niższej cenie zagroziłoby firmie i osiąganym zyskom. Zdecydowaliście się więc na wejście w koalicję z innymi przodującymi na rynku producentami leków w celu ochrony waszych praw i przeciwdziałania procederowi kopiowania i rozprowadzania waszych leków po niższej cenie, jak to dzieje się w wielu krajach. Koalicja mogłaby także dochodzić na drodze sądowej waszych praw w przypadku ich pogwałcenia.

Zdecydowaliście właśnie o wszczęciu postępowania sądowego przeciwko rządowi Republiki Południowej Afryki.

Przygotujcie argumenty na poparcie swojego stanowiska, które przedstawicie w czasie procesu sądowego. Wasze wystąpienie nie powinno trwać dłużej niż 5 minut.

Karta z rolą procesową: Rząd Republiki Południowej Afryki

Jesteście wysokimi urzędnikami rządowymi Republiki Południowej Afryki. Wasz rząd stara się odpowiedzieć na żądania wysuwane przez firmy farmaceutyczne, które właśnie wytoczyły wam sprawę w sądzie. Pharma próbuje powstrzymać państwa, które zezwalają na kopiowanie i sprzedawanie jej produktów, znacznie poniżej ceny detalicznej ustalonej przez firmę.

W zasadzie zgadzacie się ze stanowiskiem Pharmy.

Jednak różne organizacje, na których czele stoi Treatment Action Campaign (TAC), uważają, że konstytucyjnym obowiązkiem państwa jest zapewnienie obywatelom dostępu do tańszych leków, szczególnie w kontekście epidemii HIV/AIDS. Wasz rząd uległ społecznej presji i zezwolił na import tańszych kopii leków z innych krajów, np. Indonezji.

Przygotujcie argumenty na poparcie swojego stanowiska, które przedstawicie w czasie procesu sądowego. Wasze wystąpienie nie powinno trwać dłużej niż 5 minut.

Karta z rolą procesową: Treatment Action Campaign (TAC)

Jesteście grupą aktywistów reprezentujących południowoafrykańską organizację pozarządową Treatment Action Campaign (TAC). Wasza organizacja uważa, że państwo ma obowiązek zapewnić obywatelom dostęp do tańszych leków, szczególnie w przypadku epidemii HIV/AIDS. Rząd poparł wasze starania i zdecydował się na import tańszych leków.

Waszym zdaniem na państwie spoczywa obowiązek pomocy finansowej pacjentom i organizacjom walczącym z HIV/AIDS.

Jednak, rząd waszego państwa został pozwany do sądu przez firmy farmaceutyczne, które nie zgadzają się na kopiowanie i sprzedaż ich produktów po niższych cenach. Z tego też powodu postanowiliście przyłączyć się do rządu, aby bronić roli państwa polegającej na zapewnieniu dostępu do tańszych leków.

Przygotujcie argumenty na poparcie swojego stanowiska, które przedstawicie w czasie procesu sądowego. Wasze wystąpienie nie powinno trwać dłużej niż 5 minut.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karta z rolą procesową: Sędziowie

Jesteście grupą sędziów prowadzących rozprawę w sprawie wytoczonej przez firmy farmaceutyczne przeciwko rządowi Republiki Południowej Afryki, która dotyczy kopiowania i sprzedaży leków tych firm po niższej cenie. Aktywiści z organizacji pozarządowej Treatment Action Campaign (TAC) są obecni w czasie procesu i wspierają stanowisko rządu, który zezwolił na ten proceder.

Waszym zadaniem jest udzielenie głosu trzem stronom procesu w celu zaprezentowania ich opinii na temat sprawy. Po zakończeniu prezentacji nie powinniście wydawać wyroku i przedstawiać konkluzji. Macie raczej pomóc w wyjaśnieniu sprawy i podsumować argumenty zaprezentowane przez strony.

Sedno sprawy to znalezienie sposobu rozwiązania stojących ze sobą w sprzeczności żądań dotyczących praw człowieka. Pozwani (rząd i TAC) mówią o prawie do życia i godności, a powód wskazuje na prawo do własności. Oficjalne protokoły sądowe ujmują to w następujący sposób:

„Prawo do życia i godności są najważniejszymi prawami człowieka i stanowią źródło wszystkich innych praw osobistych. Uważając siebie za społeczeństwo oparte na zasadach praw człowieka, musimy przykładać większą uwagę do tych dwóch praw w porównaniu z innymi prawami. Musi się to przejawiać we wszystkim co robi państwo, włączając w to sposób karania przestępców".

W opozycji do:

Prawo do własności gwarantuje Konstytucja RPA w sekcji 25, która mówi: „Własność 25 (1): Nikt nie może być pozbawiony własności z wyjątkiem kategorii prawnych ogólnego stosowania oraz żadne prawo nie może zezwalać na arbitralne pozbawienie własności".

Przygotujcie pytania do trzech stron konfliktu. Macie do dyspozycji 10 minut na zadawanie pytań i wysłuchanie odpowiedzi.

Instrukcja dotycząca pracy w małych grupach (część 2 ćwiczenia)

Jesteście grupą składającą się z 4 osób, z których każda reprezentuje jedną ze stron, czyli:

- Firmę farmaceutyczną Pharma
- Rząd Republiki Południowej Afryki
- Organizację pozarządową Treatment Action Campaign (TAC)
- Grupę sędziów zaangażowanych w proces zainicjowany przez Pharmę.

Zasady pracy w grupie:

1. Na początku uczestnicy przedstawiają się i informują, którą stronę reprezentują.
2. Następnie poszczególne osoby wypowiadają się na temat tego, jakie mają odczucia w związku z procesem, który właśnie się odbył. Jeśli uczestnicy grupy uważają, że osiągnięcie porozumienia będzie łatwe, powinni pokazać zieloną kartkę, jeśli jednak uważają, iż nie będzie to łatwe, powinni pokazać kartkę czerwoną.
3. Waszym zadaniem jest teraz ustalenie wspólnej decyzji opartej na konsensusie. Cała grupa musi się zgodzić z ustaloną decyzją. Dyskusja powinna przebiegać rundami. Sędzia przewodniczy dyskusji i prezentuje swoją opinię jako ostatni.
    - Runda pierwsza: każdy wyraża swoje stanowisko
    - Runda druga: prezentujcie swoje pomysły na rozwiązanie sprawy
    - Runda trzecia: negocjacja rozwiązania (rozwiązań)
4. Uważnie słuchajcie przedstawianych argumentów. Po skończonej wypowiedzi, pokażcie kartkę (zieloną lub czerwoną) oznaczającą wasz stosunek do przedstawionej opinii, biorąc pod uwagę jej wkład w rozwiązanie problemu.
5. Po osiągnięciu konsensusu wybierzcie jedną osobę, która zaprezentuje wynik negocjacji w czasie sesji plenarnej.

Droga do Krainy Równości

Droga stanowi przeszkodę.
przysłowie zen

Tematy równość płci, dyskryminacja i ksenofobia, edukacja

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy co najmniej 4 osoby

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka W czasie ćwiczenia uczestnicy pracują w małych grupach i posługując się wyobraźnią starają się narysować swoje przemyślenia na temat równości płci i dyskryminacji kobiet.

Omawiane prawa
- zakaz dyskryminacji ze względu na płeć
- prawo do zawarcia związku małżeńskiego za obopólną, dobrowolną zgodą obydwu stron
- prawo do specjalnej ochrony kobiety ciężarnej i po urodzeniu dziecka

Cele
- rozwijanie zrozumienia i docenianie celów związanych z równością i równowagą płci
- rozwijanie twórczej wyobraźni w celu stworzenia wizji przyszłości
- propagowanie sprawiedliwości i szacunku

Materiały
- papier formatu A4 i A3 lub papier flipchartowy
- różnokolorowe markery, ołówki
- mapa topograficzna dowolnego terenu

TEMATY

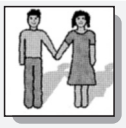

RÓWNOŚĆ PŁCI

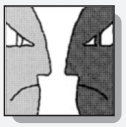

DYSKRYMINACJA

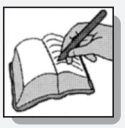

EDUKACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

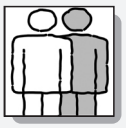

CO NAJMNIEJ 4 OSOBY

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

Zapoznaj się wcześniej z mapą topograficzną i użytymi na niej symbolami.

1. Objaśnij, że w czasie ćwiczenia uczestnicy będą rysować mapę przedstawiającą drogę do Krainy Równości, kraju, w którym panuje prawdziwa równość płci. Kraj ten urzeczywistni się w przyszłości, tymczasem jednak istnieje tylko w ludzkiej wyobraźni.
2. Spytaj uczestników, czy znają jakieś baśnie ludowe lub inne historie, które w celu przedstawienia pewnych wartości moralnych wykorzystują metaforę ludzkiej wędrówki. Porozmawiajcie o drodze przez ciemny las, który może być metaforą zła, lub o czerwonym jabłku jako symbolu kuszenia. Wędrowiec często odznacza się nadzwyczajną siłą, dzięki której jest w stanie przepłynąć rwącą rzekę, lub miłosierdziem i pomaga zwierzęciu w potrzebie.
3. Omów z uczestnikami mapę topograficzną. Zwróć uwagę na to, jak oznaczono na niej kontury, góry, rzeki i symbole używane na przedstawienie lasów, bagien, budynków, linii energetycznych itp.

4. Poproś uczestników o podzielenie się na 3–4-osobowe grupy. Rozdaj papier i ołówki i poproś o przeprowadzenie w grupach dyskusji metodą burzy mózgów na następujące tematy:
   - Jak może wyglądać Kraina Równości?
   - Jakie trudności można napotkać na drodze do Krainy Równości?
   - Jak można pokonać te trudności?
5. Rozdaj teraz grupom po dużym arkuszu papieru i markery. Poproś o narysowanie w grupach mapy przedstawiającej krajobraz teraźniejszości i przyszłości oraz łączące je drogi. Uczestnicy powinni użyć wymyślonych przez nich symboli oznaczających ukształtowanie terenu, przeszkody i ułatwienia znajdujące się na tych drogach.
6. Daj grupom 40 minut na narysowanie map. Przypomnij o umieszczeniu na mapie legendy objaśniającej użyte symbole.
7. Zbierz wszystkie grupy i poproś o zaprezentowanie map.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od dyskusji dotyczącej sposobu pracy w poszczególnych grupach oraz sposobu podejmowania decyzji co do treści mapy i metody jej rysowania. Następnie porozmawiajcie o tym, jak mogłaby wyglądać Kraina Równości i co stoi na przeszkodzie w realizacji takiej wizji.

- Czy ćwiczenie podobało wam się? Dlaczego?
- Które z trzech pytań było najłatwiejsze, a które najtrudniejsze? Dlaczego?
- Jakie główne cechy miały przedstawione przez was Krainy Równości?
- Jakie przeszkody stoją na drodze do zbudowania społeczeństwa opartego na zasadach równości?
- Co musi się zmienić, aby w społeczeństwie zapanowała równość płci?
- Czy można usprawiedliwić stosowanie polityki dyskryminacji pozytywnej w celu doprowadzenia do równości płci?
- Gdybyście mieli ocenić swój kraj na tle innych państw pod względem równości szans mężczyzn i kobiet, to jaką notę byście mu wystawili, w skali od 1 do 10? (1 — zdecydowanie nierówne, 10 — zdecydowanie równe szanse).
- Jakie inne grupy są dyskryminowane w waszym społeczeństwie? Jak się to przejawia? Jakie prawa człowieka są przez to łamane?
- Jak można zachęcić grupy defaworyzowane do walki o należne im prawa?
- Jaka jest w tym rola edukacji?

Wskazówki dla prowadzących

Jeśli uczestnicy będą mieć problemy w zobrazowaniu swoich pomysłów, możecie podsunąć im następujący pomysł: kobiety powinny przejść przez most edukacji zawieszony nad rzeką uprzedzeń, mężczyźni powinni osiągnąć największą satysfakcję pracując jako wychowawcy w przedszkolu i opiekując się małymi dziećmi. Oczywiście, zanim podasz te przykłady, pomyśl o stereotypach płciowych istniejących w twoim społeczeństwie.

Modyfikacje

Grupy mogą stworzyć modele krajobrazu wykorzystując różnorodne materiały. W tym przypadku należy zgromadzić sporo różnych przedmiotów, takich jak np.: małe pudełka, papier, kamyki, orzechy, kawałki nici lub wełny, spinacze itp., a także klej i karton na podstawę do modeli.

Metoda rysowania mapy prowadzącej od teraźniejszości do przyszłości może być wykorzystywana wtedy, kiedy chcesz, by uczestnicy swobodnie i twórczo zastanawiali się nad rozwiązaniem problemów.

Kontynuacja

Zajmijcie się problematyką płci lub jednym z zagadnień, które pojawiło się w trakcie ćwiczenia. Możecie poszukać w bibliotece lub w internecie źródeł na ten temat. Możecie także zaprosić na spotkanie przedstawiciela organizacji zajmującej się zagadnieniami nierównych szans jakiejś grupy w społeczeństwie.

Możecie też zająć się zagadnieniem dyskryminacji i prawem do tożsamości kulturowej w kontekście zrównoważonego rozwoju. Zagadnienia te poruszono w ćwiczeniu „Makah i wielorybnictwo" (s. 143).

Pomysły na wspólne działania

Zastanówcie się, jaką politykę stosuje się w waszej szkole, klubie czy miejscu pracy w związku ze stwarzaniem równych szans dla obu płci i przedyskutujcie, jak ta polityka jest realizowana i czy nie należałoby wprowadzić do niej istotnych zmian, aby wasze miejsce pracy czy nauki przybliżyło się do Krainy Równości.

Dodatkowe informacje

Podstawową koncepcją, której dotyczy to ćwiczenie, jest koncepcja tzw. wzmacniania (ang. *empowerment*). Trudno ten termin wytłumaczyć, nawet na gruncie języka angielskiego! Oznacza to bowiem zarówno środki, jak i rezultaty strategii pedagogicznej, nazywanej przez niektórych edukacją „wyzwoleńczą".

Organizacja pozarządowa Oxfam podaje następującą definicję tego terminu:

„Wzmacnianie oznacza przeciwstawienie się formom opresji, które zmuszają ludzi do podejmowania się ról w społeczeństwie na nierównych zasadach, co pozbawia ich praw człowieka".

Ważna data

25 listopada
Międzynarodowy Dzień na rzecz Likwidacji Przemocy Wobec Kobiet

Edukacja dla wszystkich?

Masz dobrą pamięć? Czas, aby poddać ją testowi!

TEMATY

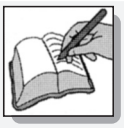

EDUKACJA

GLOBALIZACJA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

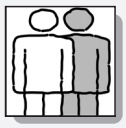

6–30

CZAS

90 MINUT

Tematy	edukacja, globalizacja, obywatelstwo
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	6–30 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	W czasie tego ćwiczenia uczestnicy muszą połączyć w pary karty, które ich zdaniem pasują do siebie, gdy mówimy o problemie nierównego dostępu do edukacji na świecie. Ćwiczenie pozwala także na zastanowienie się nad tym, jak osiągnąć „edukację dla wszystkich".
Omawiane prawa	▪ prawo do edukacji ▪ prawo do pełnego rozwoju osobowości ▪ prawo do równości bez względu na płeć i status społeczny
Cele	▪ refleksja na temat edukacji jako zagadnienia związanego z prawami człowieka ▪ krytyczna analiza poziomu dostępu do dobrej jakościowo edukacji na świecie ▪ zwiększenie odpowiedzialności za osiągnięcie stanu „edukacji dla wszystkich"
Materiały	▪ jeden komplet kart (zamieszczonych na końcu ćwiczenia) dla 3–4 uczestników ▪ dwa arkusze bristolu lub kartek formatu A4 na 3–4 osoby, klej ▪ nożyczki ▪ papier i długopisy do robienia notatek w drugiej części ćwiczenia
Przygotowanie	▪ Wnikliwie zaznajom się z kartami zamieszczonymi na końcu tego scenariusza. ▪ Skseruj odpowiednią ilość kompletów 40 kart — w zależności od liczby uczestników. Możesz nakleić je na brystol, aby były bardziej trwałe. Powycinaj karty, a potem starannie potasuj.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie podzielone jest na dwie części: część pierwsza to zabawa pamięciowa, część druga polega na przedstawieniu raportów z pracy w małych grupach.

Część 1. Zabawa pamięciowa (10 minut)

1. Podziel uczestników na 3–4 osobowe zespoły. Poinformuj, że każda grupa otrzyma 20 par kart: parę stanowi karta z tekstem oraz karta z odpowiadającym mu obrazkiem. Zadanie

polega na odnalezieniu właściwych kart i połączeniu ich w pary. Teksty zamieszczone na kartach związane są albo z celami Światowego Forum na rzecz Edukacji (World Education Forum — WEF), które zmierza do osiągnięcia „edukacji dla wszystkich", albo odnoszą się do ogólnych zagadnień praw człowieka i edukacji.

2. Przedstaw zasady zabawy w 3–4-osobowych grupach. Karty należy rozłożyć na podłodze pustą stroną ku górze. Kolejno każdy z uczestników odwraca dwie karty. Jeśli jedna lub dwie karty zawierają tekst, osoba, która je odwróciła, powinna głośno go przeczytać. Jeśli karty te tworzą parę, gracz zatrzymuje je i ma prawo do kolejnego odsłonięcia dwóch kart. Jeśli odwrócone karty nie pasują do siebie, należy je ponownie odwrócić pustą stroną ku górze i położyć je dokładnie tam, skąd zostały wzięte. Następny gracz odwraca dwie karty. Jest to typowa gra pamięciowa, ponieważ gracze muszą zapamiętać, gdzie leżą poszczególne karty, aby dopasować dwa elementy i utworzyć parę.
3. Zwycięża osoba, która zebrała najwięcej par.

Część 2. Raporty (60 minut)

1. Zapisz na flipcharcie poruszone na kartach zagadnienia. W tym celu poproś uczestników o odczytanie tylko tytułów kart (nie ich treści) i zapisuj je w trakcie czytania.
2. Poproś uczestników, aby wybrali 4–6 zagadnień, które ich najbardziej interesują.
3. Podziel uczestników na małe grupy (4–5 osób) i poproś o wybranie dwóch stwierdzeń, które chcieliby przedyskutować. Postaraj się to tak zorganizować, aby dwie różne grupy omawiały to samo zagadnienie. Uzyskacie w ten sposób więcej opinii na dany temat. Oznacza to, że grupy będą musiały negocjować, którymi kartami się zajmą.
4. Gdy grupy osiągną konsensus i wybiorą dwie karty, daj im 20 minut na przedyskutowanie umieszczonych na nich stwierdzeń. Dyskusja może skupiać się na różnych zagadnieniach, co w pewnej mierze zależeć będzie od wybranych stwierdzeń. Jeśli na karcie jest pytanie, należy w czasie dyskusji znaleźć na nie odpowiedź. Jeśli na karcie zawarte jest tylko stwierdzenie, należy przygotować krytyczny komentarz na jego temat.
5. Po 20 minutach zbierz grupy i poproś o prezentację wypracowanego przez nie stanowiska. Każde zagadnienie powinno być przedstawione osobno. Każda grupa ma na to 5 minut. Następnie pozostali uczestnicy mają nie więcej niż 5 minut na zadawanie pytań.
6. Po zaprezentowaniu wszystkich raportów przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Już w czasie poprzedniej części ćwiczenia uczestnicy będą mieli szansę przedyskutować wiele zagadnień, przejdź zatem do ewaluacji i sprawdź, czego uczestnicy dowiedzieli się w czasie ćwiczenia.

- Czy podobała wam się zabawa pamięciowa?
- Czy to dobry sposób na rozpoczęcie dyskusji na temat zagadnień związanych z edukacją?
- Jak przebiegała dyskusja w grupach? Czy wszyscy uczestnicy mają poczucie, że w pełni w niej uczestniczyli?
- Czy osiągnięcie stanu „edukacji dla wszystkich" stawia nas przed zbyt wieloma wyzwaniami? Czy w ogóle jest to do osiągnięcia?
- Co wy sami, wasza grupa czy społeczność możecie zrobić w celu osiągnięcia stanu „edukacji dla wszystkich" w waszym kraju i/lub krajach rozwijających się?

Ważna data

8 stycznia
Światowy Dzień Walki z Analfabetyzmem

Wskazówki dla prowadzących

Zastosowanie tej techniki ma na celu wniesienie pewnego elementu zabawy, aby zebrać informacje, które później zostaną wykorzystane w czasie dyskusji.

Przeprowadzenie tego ćwiczenia nie jest zbyt trudne. Pamiętaj jednak o dokładnym zaznajomieniu się ze wszystkimi kartami przed rozpoczęciem zabawy. Upewnij się, że wiesz, które karty do siebie pasują i tworzą parę, aby móc zaoferować pomoc w czasie ćwiczenia i zweryfikować dobór kart przez uczestników. W czasie wyjaśniania zasad gry możesz posłużyć się parą kart i pokazać uczestnikom, jak wykonać ćwiczenie.

Na niektórych kartach umieszczone są skróty, na przykład WEF (World Education Forum — Światowe Forum na rzecz Edukacji). Należy je wyjaśnić przed przystąpieniem do zabawy (patrz: „Dodatkowe informacje").

Jedna trzecia kart zawiera stwierdzenia związane z celami edukacji dla wszystkich, sformułowanymi w czasie Światowego Forum na rzecz Edukacji, które odbyło się w Dakarze (Senegal) w kwietniu 2000 r. Pozostałe karty odnoszą się do praw człowieka i zagadnień związanych z edukacją lub innych zagadnień, które należy uwzględnić, aby osiągnąć dobrą jakościowo edukację dostępną dla wszystkich ludzi.

Modyfikacje

Jeśli nie masz zbyt dużo czasu na przeprowadzenie zabawy, możesz w części drugiej zastosować technikę opisaną w ćwiczeniu „Minutkę!" (s. 151), zamiast metody opisanej powyżej. Poproś uczestników o wybranie jednego z zagadnień i przygotowanie jednominutowej wypowiedzi, która nie powinna zawierać powtórzeń. Jest to dobry sposób na ćwiczenie umiejętności publicznego występowania, co z pewnością przyda się uczestnikom.

Kontynuacja

Niektóre zagadnienia poruszone w zabawie pamięciowej można znaleźć w innych ćwiczeniach. Jeśli na przykład chcecie zająć się problemami finansowania edukacji i innych potrzeb społecznych oraz zbrojeń, możecie wykonać ćwiczenie „Pieniądze do wydania" (s. 188). Zagadnienia związane z pracą wykonywaną przez dzieci i brakiem dostępu do edukacji zostały poruszone w ćwiczeniu „Historia Aszika" (s. 126).

Pomysły na wspólne działania

Karty wykorzystane w czasie zabawy pamięciowej ukazują liczne problemy stanowiące przeszkodę w osiągnięciu „edukacji dla wszystkich". Grupa może wybrać jakiś jeden problem, w celu zebrania dodatkowych informacji i znalezienia pomysłów na rozwiązanie, a w konsekwencji także podjęcie odpowiednich działań. W rozdziale 3. znajdziecie więcej informacji na temat tego, jak podejmować takie działania.

Możecie też rozważyć możliwość napisania listu do parlamentu z prośbą o informację, co robi się w waszym kraju, aby osiągnąć cele wytyczone przez Światowe Forum na rzecz Edukacji.

Dodatkowe informacje

Prawo do edukacji jest jednym z uznanych praw społecznych i gospodarczych. Chociaż wiele państw oficjalnie akceptuje i popiera pomysł bezpłatnej edukacji na poziomie podstawowym dostępnej dla wszystkich obywateli, w praktyce dostęp do takiej edukacji mają nieliczni, a właściwie mniejszość.

Aby sprostać temu wyzwaniu, wspólnota globalna zebrała się w Senegalu, w 2000 r. na Światowym Forum na rzecz Edukacji (WEF). Założeniem konferencji była analiza działań podjętych w latach 90. w celu zapewnienia edukacji podstawowej. Konferencja miała też wzmocnić zaangażowanie państw w tworzeniu „edukacji dla wszystkich". Prawie 1100 uczestników ze 164 krajów przyjęło dokument o nazwie Dakarskie Ramy Działania (Dakar Framework for Action), zobowiązując się do osiągnięcia dobrej jakościowo edukacji podstawowej dla wszystkich do 2015 r. UNESCO zostało zobowiązane do koordynowania wszystkich podejmowanych akcji przez zaangażowane państwa i utrzymywanie globalnego tempa rozwoju.

Stwierdzono także, że wiele państw doświadcza różnego rodzaju problemów. Dla przykładu w wielu krajach problem stanowią niedostateczne środki, w innych brak jest woli politycznej. Jednym z rezultatów spotkania było stwierdzenie, że aby osiągnąć i utrzymać stan „edukacji dla wszystkich", konieczne jest zbudowanie szeroko rozumianego partnerstwa z innymi krajami, wspieranego przez współpracę z organizacjami i instytucjami regionalnymi i międzynarodowymi.

W czasie spotkania potwierdzono też ogromną wagę edukacji dla zrównoważonego rozwoju, edukacji dla pokoju, edukacji do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz rozwoju gospodarczym w XXI wieku. Istotnym rezultatem WEF było ustalenie realizacji szczegółowych celów w konkretnych ramach czasowych oraz sprecyzowanie działań, które należy podjąć globalnie, aby osiągnąć „edukację dla wszystkich". Czy cele te zostaną osiągnięte i działania przeprowadzone? Na to pytanie można znaleźć odpowiedź, jeśli każda osoba na każdym poziomie społeczeństwa będzie tego świadoma i sama rozpocznie walkę o „edukację dla wszystkich".

Źródło: *UNESCO Education for All: World Education Forum Final Report, 2000.*

Edukacja i pieniądze

Brak środków to podstawowa przeszkoda w osiągnięciu edukacji dla wszystkich. Bez środków finansowych rządy państw nie mogą wywiązać się ze swoich zobowiązań co do edukacji dla wszystkich. Mamy tu do czynienia także z kwestią standardów. Źle opłacani nauczyciele oraz brak materiałów to zagrożenie dla jakości edukacji. Bez odpowiednich nakładów edukacja traci na jakości; nie ma edukacji bez pieniędzy! Czy zgadzacie się z tym stwierdzeniem?

Edukacja i globalizacja

Pogląd, że globalizacja niesie ze sobą korzyści dla edukacji dzięki zapewnieniu dostępu do nowych technologii, jest błędny! Skutki szybkiego uwolnienia handlu i potrzeba dostosowań strukturalnych związanych z globalizacją zagrażają budżetowi państwowemu w wielu krajach, głównie w krajach rozwijających się. Stąd też budżet na edukację ulega znacznym cięciom.

Edukacja i żywność

W krajach rozwijających się panuje przekonanie, że jedzenie i edukacja są ze sobą nierozłącznie związane: głodny student nie może się skoncentrować. Możliwość żywienia jest także zachętą dla rodzin, które w ten sposób motywuje się, aby posłały dziecko do szkoły. Gdyby dzieci nie dostawały posiłków w szkole, rodzice posłaliby je do pracy.

Edukacja i internet

W wielu krajach technologia informacyjna to nierozłączny składnik procesu edukacji, istotny w prowadzeniu badań i odrabianiu zadań domowych. Co prawda internet otworzył nowe drzwi do edukacji, ale też wiele drzwi zamknął. Przepaść dzieląca kraje rozwinięte i rozwijające się znacznie się pogłębia. W niektórych krajach nie ma nie tylko komputerów, ale nawet elektryczności.

Edukacja i alkohol

Nadużywanie alkoholu to problem wielu szkół i uniwersytetów. Odwodzi ono uczniów od nauki, jest także przyczyną narastania aktów przemocy. Wiele szkół wprowadziło zakaz wnoszenia alkoholu na swój teren, ale sposób ten okazał się niezbyt skuteczny. Co można zrobić, aby rozwiązać ten problem?

Uniwersytet (edukacja wyższa i dalsza edukacja)

Zgodnie z prawem (prawa człowieka) państwa mają obowiązek udostępnić bezpłatną edukację podstawową. Nie dotyczy to edukacji wyższej i dalszej edukacji. Czy obowiązek państwa związany z zapewnieniem bezpłatnej nauki powinien dotyczyć także edukacji wyższej? Jeśli tak, to czy jest to realne?

Edukacja i nauczyciele

Umiejętności i wiedza nauczycieli i wykładowców to niekiedy istotny problem. Nauczycielom często brakuje doświadczenia i treningu, aby stać się doskonałymi edukatorami. Mówi się o wprowadzeniu minimalnych wymagań co do zawodu nauczyciela: wykształcenie wyższe pedagogiczne dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich oraz przynajmniej stopień doktora dla wykładowców i nauczycieli akademickich. Czy jest to realne? Czy nie pogłębi to niedoboru kadr nauczycielskich?

Edukacja i środowisko

Styl życia większości Europejczyków nie sprzyja zachowaniu równowagi środowiska. Decyzja o zmianie stylu życia powinna opierać się na zrozumieniu zasad ekologii, ekonomii, polityki i historii, także na wiedzy międzykulturowej oraz odpowiedzialności za innych i środowisko. Jak można włączyć edukację na rzecz zrównoważonego środowiska do programu szkolnego?

Bezpłatna edukacja

Rządy mają obowiązek zagwarantować wszystkim bezpłatną edukację na poziomie podstawowym. Rzeczywistość w wielu państwach jest jednak inna. Jeśli rodzice nie mają pieniędzy na czesne, przybory szkolne i podręczniki nie mogą posłać dziecka do szkoły.

Edukacja i dysyplina

Szkoły i uniwersytety w wielu krajach stosują różne metody wprowadzania dyscypliny. Są to m.in.: kary cielesne, zawieszenie, dodatkowa praca, usunięcie ze szkoły i przymusowe uczestnictwo w pracach samorządu.

Jakie sposoby utrzymania dyscypliny w szkole uważacie za najlepsze?

Kobiety i edukacja
W krajach rozwijających się do szkoły chodzi 78% dziewcząt, i 86% chłopców. Ok. 60% dzieci pozostających poza systemem szkolnym to dziewczynki. Jednym z celów Światowego Forum na rzecz Edukacji (WEF) jest wyeliminowanie nierówności dostępu do edukacji dziewcząt i chłopców do 2005 r. i osiągnięcie pełnej równości płci w 2015 r.

Edukacja i pokój
„Pokój na świecie zaczyna się w domu". Instytucje edukacyjne często są dla uczniów „drugim domem". Edukacja dla pokoju powinna więc stać się zarówno częścią programów szkolnych, jak i programów edukacji nieformalnej. Jak włączylibyście edukację dla pokoju do programów szkolnych?

Edukacja i równość
Dane z wielu krajów dotyczące liczby przedszkolaków pokazują ogromne różnice. Na Bermudach, w Malezji, Belgii i Szwecji prawie 100% dzieci chodzi do przedszkola, w krajach cierpiących z powodu wojen i złej sytuacji gospodarczej odsetek ten wynosi 2% lub nawet mniej.

Edukacja i sport
A) Wychowanie fizyczne powinno być obowiązkowe przez cały cykl kształcenia. Jeśli nawet brakuje czasu na inne przedmioty, wychowanie fizyczne powinno być na pierwszym miejscu.
B) Sport powinien towarzyszyć uczniowi przez cały cykl kształcenia. Sport daje to, czego nie dadzą inne przedmioty – uczy współpracy, rozwija fizycznie i umysłowo.
Czy się z tym zgadzacie?

Edukacja i zbrojenia
Chociaż edukacja i wojskowość postrzegane są jako zupełnie odrębne dziedziny, w istocie są ściśle ze sobą związane. W krajach wysoce zmilitaryzowanych znaczną część budżetu przeznacza się na wojsko. Z reszty budżetu finansuje się wydatki społeczne, w tym edukację.

Edukacja i wykluczenie społeczne
Nie każdy ma szansę być włączony do państwowego systemu oświaty. Dzieci bezdomne, dzieci z ubogich rodzin, dzieci pracujące na pełen etat nie są objęte tym systemem.
W Rumunii fundacja „Powrót do szkoły" zajmuje się dziećmi wyłączonymi z państwowego systemu oświaty: daje im szansę na edukację i lepsze możliwości znalezienia pracy

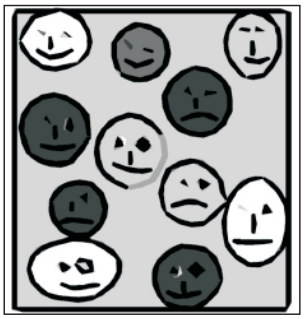

Edukacja i mniejszości
Włączenie mniejszości do edukacji na poziomie szkolnym czy uniwersyteckim to poważny problem w społeczeństwach wielokulturowych. Systemy oświatowe muszą sprostać tam wielu wyzwaniom, nie tylko dyskryminacji osób należących do mniejszości, lecz także różnicom religijnym i językowym. Jak przystosowalibyście system oświaty i programy szkolne, aby odpowiadały potrzebom mniejszości?

Uczenie się przez całe życie
Analfabetyzm dorosłych to poważny problem w krajach, które nie zapewniają nawet podstawowej edukacji. Jednym z celów WEF jest zmniejszenie analfabetyzmu dorosłych o 50% do 2015 r.Wiele krajów europejskich zobowiązało się do stosowania zasady „uczenia się przez całe życie". Jednak wciąż nie udaje im się zapewnić właściwej edukacji dorosłych. Jakie powinny być priorytety rządu w zakresie edukacji?

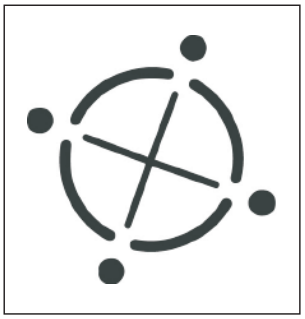

Edukacja na rzecz praw człowieka
Edukacja na rzecz praw człowieka w edukacji formalnej, incydentalnej i nieformalnej uważana jest za obowiązek państwa. Dlaczego więc w społeczeństwie obywatelskim organizacje pozarządowe powinny się nią zajmować, skoro jest to obowiązek rządu?

Edukacja i AIDS/HIV
„Pierwsza walka, którą trzeba wygrać w wojnie z AIDS, to likwidacja ściany milczenia i napiętnowania, które się z nią łączy". (Kofi Annan).
Należy przerwać milczenie, aby zapobiec dyskryminacji i dalszemu rozprzestrzenianiu się chroby. Kryzys związany z HIV-AIDS powinien się znaleźć w centrum zainteresowania oświaty. Co można zrobić w instytucjach edukacyjnych, aby walczyć przeciwko HIV/AIDS?

Elektrownia

Sprawcie, aby ta elektrownia generowała pozytywną i twórczą energię!

Tematy pokój i przemoc, obywatelstwo, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy co najmniej 10 osób

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Siła zazwyczaj wiąże się z przemocą. To ćwiczenie wykorzystuje twórczą pracę grupy, aby zająć się następującymi zagadnieniami:

- przemoc w społeczności lokalnej
- sposoby rozwiązywania problemów związanych z przemocą

Omawiane prawa

- zakaz dyskryminacji
- prawo do prywatności, ochrony honoru i reputacji

Cele

- próba zrozumienia przyczyn różnego typu przejawów przemocy
- rozwijanie umiejętności współpracy i pracy w grupie
- rozbudzenie poczucia odpowiedzialności za poszukiwanie twórczych rozwiązań problemów, związanych z przemocą

Materiały

- wełniana nitka lub sznurek długości sali
- nożyczki
- papier formatu A4, ok. 6 kartek na uczestnika
- markery, po jednym na osobę
- dzwonek
- taśma klejąca
- 2 sale (polecane)

Przygotowanie

- Jedno z pomieszczeń będzie „elektrownią". Uprzątnij środek sali. Przeciągnij sznurek przez całą salę, a jego końce przymocuj do przeciwległych ścian na wysokości metra nad podłogą, na tyle luźno, by można go było związywać po każdym przecięciu. Sznurek ma symulowć kabel elektryczny.
- Na drzwiach do sali możesz umieścić napis „Elektrownia".

TEMATY

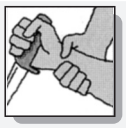

POKÓJ I PRZEMOC

OBYWATELSTWO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

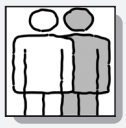

CO NAJMNIEJ 10 OSÓB

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części: część pierwsza to burza mózgów na temat przejawów przemocy (10 minut), a część druga to praca w elektrowni (60 minut).

Część 1. Burza mózgów na temat przejawów przemocy

1. Poproś uczestników, by każdy krótko zastanowił się nad przejawami przemocy w ich otoczeniu (szkole, klubie młodzieżowym, uczelni, sąsiedztwie, itp.). Wyjaśnij, że nie chodzi

o „wielkie sprawy", jak terroryzm czy ludobójstwo, ale raczej spotykane na co dzień przejawy przemocy, np. znęcanie się, mobbing, przemoc słowną, sarkazm, dowcipy w złym guście, itp.

2. Poproś uczestników, aby napisali markerami na kartkach to, co przychodzi im do głowy. Powinny to być słowa klucze lub krótkie zdania, każde na osobnej kartce.
3. Zbierz wszystkie kartki i sprawdź, czy niektóre hasła powtarzają się. Jeśli tak, zostaw tylko jedną kartkę z danym hasłem.
4. Zrób pięciominutową przerwę, w czasie której przygotujesz się do następnej części ćwiczenia. Pozaginaj kartki i rozwieś je na „kablu elektrycznym" w odstępach ok. 50 cm jedna od drugiej, przyklej je taśmą, tak aby nie odpadły.

Część 2. Praca w elektrowni

1. Zaproś uczestników do „elektrowni", w której będą pracowali jako technicy.
2. Podziel wszystkich na dwie grupy.
3. Powiedz, iż elektrownia wytwarza „negatywną energię", której „ciężar" skutkuje częstymi awariami systemu. Twoim zadaniem jest symulowanie tej awarii poprzez przecięcie sznurka — kabla (pomiędzy zawieszonymi na nim kartkami z hasłami). Zadaniem uczestników jest odwrócenie sytuacji i wpuszczenie do systemu „energii pozytywnej".
4. Wyjaśnij, że przewidywaną awarię sygnalizować będzie migające światło i ewentualnie dzwonek. Kiedy tylko prąd przestanie płynąć, jedna osoba z każdej grupy powinna podbiec do kabla i złapać jeden z jego przeciętych końców, aby prowizorycznie zapewnić przepływ prądu.
5. Technicy trzymający końcówki kabla odczytują na głos hasła zapisane na kartkach, znajdujących się po dwóch stronach przeciętego sznurka.
6. Obie grupy są teraz odpowiedzialne za naprawienie uszkodzenia. Mają 5 minut na zaproponowanie rozwiązania obu problemów zasygnalizowanych na kartkach.
7. W tym czasie grupy powinny przedyskutować swoje propozycje (w każdej grupie osobno), zapisać je na kartce papieru, a następnie oddać technikom, trzymającym kabel.
8. Technicy wiążą końce zerwanego kabla (lub sklejają je taśmą) i umieszczają na nim zaproponowane rozwiązania, by na stałe usunąć usterkę.
9. Zdjęte z kabla kartki z hasłami przytwierdzamy do tablicy.
10. Przetnij teraz kabel w innym miejscu i powtórz ćwiczenie. Ćwiczenie kończy się w momencie, gdy wszystkie problemy zostaną rozwiązane, a wszystkie kartki z hasłami opisującymi przejawy przemocy znajdą się na tablicy.
11. Po zakończeniu ćwiczenia, zbierz wszystkie kartki z rozwiązaniami problemów i umieść je obok kartek z zapisanymi przejawami przemocy.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania ćwiczenia, a następnie zainicjuj dyskusję o przejawach przemocy i zaproponowanych przez uczestników rozwiązaniach:

- Jak możecie skomentować ćwiczenie? Czy wam się podobało? Dlaczego tak/nie?
- Jakie są przyczyny podanych przez was poszczególnych przejawów przemocy?

Ważna data

20 lutego
Dzień Oporu bez Przemocy

- Czy zaproponowane rozwiązania i działania możliwe są do wykonania? Czy można je zrealizować w dłuższym czy krótszym czasie?
- Jakie wyzwania czy przeszkody mogą napotkać ludzie chcący wprowadzić w życie zaproponowane rozwiązania?
- Jak młodzi ludzie mogą zapobiegać przemocy lub walczyć z nią?
- Jakie prawa człowieka są łamane, gdy myślimy o przemocy?

Wskazówki dla prowadzących

Na część pierwszą (burzę mózgów) potrzeba ok. 10 minut, na drugą (pracę w elektrowni) ok. 60 minut i 20 minut na omówienie ćwiczenia i ewaluację.

Postaraj się przeprowadzić ćwiczenie w miarę szybko, tak, aby młodzi ludzie nie znudzili się.

Jeśli uczestnicy będą potrzebowali dodatkowych wyjaśnień dotyczących propozycji rozwiązań, (punkt 6 w Instrukcjach), możesz podać następujący przykład: jeśli na jednej kartce mamy hasło „znęcanie się w szkole", a na drugiej „przemoc w telewizji", jedna grupa może zaproponować, że w szkołach powinny odbywać się warsztaty na temat sposobów radzenia sobie ze znęcaniem się nad młodszymi w szkole oraz, że filmy pokazujące przemoc powinny być emitowane po godzinie 23.00. Druga grupa może zaproponować trening dla mediatorów rówieśniczych, którzy będą zajmować się problemem przemocy w szkole oraz, że filmy pełne przemocy nie powinny być pokazywane przed godziną 21.00. Następnie w obu grupach należy przedyskutować zaproponowane rozwiązania i ustalić wspólne, na które wszyscy członkowie grupy zgadzają się, po czym zapisać je na kartce. Grupy mogą zaproponować dwa lub więcej rozwiązań, ale jedno jest w zupełności wystarczające.

Jeśli cała grupa jest mała, nie musisz dzielić jej na dwie mniejsze grupy „techników kryzysowych". Korzyścią z podziału jest większa liczba rozwiązań, co poszerza możliwości dydaktyczne tego ćwiczenia.

Przed wykonaniem ćwiczenia, możesz zaproponować zajęcia integrujące „Ludzka maszyna", znajdujące się w rozdziale 1, w części pt. *Jak korzystać z Kompasu*.

Ta technika może być stosowana w pracy nad dowolnym zagadnieniem wymagającym zidentyfikowania problemu i poszukiwania jego rozwiązań.

Kontynuacja

W czasie ćwiczenia mogą pojawić się zagadnienia dotyczące problematyki dyskryminacji lub gender. Nawet jeśli nie zostaną zasygnalizowane, możesz zaproponować grupie zajęcie się kwestią tożsamości i prawem do poszanowania równości i godności ludzkiej i wykonanie ćwiczenia „Kim ja jesteśmy?"

Pomysły na wspólne działania

Zajmijcie się wybranym zagadnieniem, które pojawiło się w czasie tego ćwiczenia. Jeśli, na przykład, będzie to znęcanie się w szkole, grupa może zaproponować przeprowadzenie warsztatów w szkole na temat tego zjawiska lub zajęcie się tym problemem podczas następnego posiedzenia samorządu szkolnego lub zarządu stowarzyszenia.

Ćwiczenie „Elektrownia" zostało opracowane na podstawie scenariusza zaproponowanego przez Dariusza Grzemnego ze Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA z Głogowa (Polska).

Głosować, czy nie głosować?

Liczy się każdy głos!

Tematy demokracja, obywatelstwo, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy dowolna

Czas 270 minut (w 3 częściach)

Krótka charakterystyka W czasie tego ćwiczenia uczestnicy przeprowadzają badania ankietowe w swojej społeczności lokalnej na temat:

- brania udziału w wyborach
- aktywności obywatelskiej

Omawiane prawa

- prawo do uczestnictwa w rządzeniu krajem
- prawo do uczestnictwa w demokratycznych wyborach
- wolność wyrażania poglądów

Cele

- docenienie możliwości brania udziału w wyborach
- wykształcenie umiejętności krytycznego wyszukiwania i analizowania informacji
- zrozumienie wartości osobistego wkładu każdego obywatela w rozwój demokracji

Materiały

- karty do badań ankietowych (po jednym zestawie dla pary uczestników)
- kopie materiału „Jak przeprowadzić badania ankietowe — kilka praktycznych wskazówek" (po jednej karcie dla pary uczestników)
- długopis lub ołówek dla każdego uczestnika
- duże arkusze papieru lub papier formatu A3 oraz markery
- taśma klejąca

Przygotowanie

- Skopiuj karty do badań ankietowych na dużym arkuszu papieru. Będzie to potrzebne do przekazania instrukcji uczestnikom. To samo zrób z materiałem „Jak wypełnić kartę do badań ankietowych?"
- Dobrze zaplanuj czas zajęć. Będziesz potrzebować około 60 minut na pierwszą część ćwiczenia (zapoznanie z ankietą do badań), minimum 120 minut na część drugą (badania ankietowe) oraz około 90 minut na część 3 (analiza danych oraz omówienie ćwiczenia i ewaluacja).

TEMATY

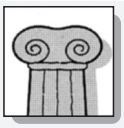

DEMOKRACJA

OBYWATELSTWO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

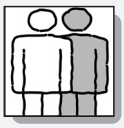

DOWOLNA

CZAS

270 MINUT

Przebieg zajęć

Część 1. Zapoznanie z ankietą do badań

1. Wytłumacz uczestnikom, iż celem tej części ćwiczenia jest przygotowanie ich do przeprowadzenia badań ankietowych w swoim środowisku na temat wyborów i zrozumienia, dlaczego niektórzy ludzie biorą udział w wyborach, a inni nie.
2. Zapytaj uczestników, czy zamierzają głosować w następnych wyborach do władz lokalnych, do parlamentu lub w wyborach prezydenckich. Poproś wszystkich, którzy odpowiedzieli twierdząco o podniesienie rąk. Podziel uczestników na dwie grupy. W grupie A powinni znaleźć się ci, którzy zamierzają oddać swój głos w wyborach, a w grupie B ci, którzy nie chcą wziąć w nich udziału. Osoby, które nie wiedzą, czy będą uczestniczyć w wyborach można umieścić w dowolnej z grup, tak by grupy były w przybliżeniu równe.
3. Poproś grupy o zapisanie na dużym arkuszu papieru przyczyn, z powodu których chcą lub nie chcą wziąć udziału w wyborach. Przeznacz ok. 15 minut na tę część ćwiczenia.
4. Poproś grupy o przedstawienie wyników pracy. Na zakończenie zainicjuj krótką dyskusję, w której możesz zaproponować inne, dodatkowe przyczyny.
5. Podziel uczestników na pary, a następnie każdej parze daj kopię kart do badań ankietowych. Odwołaj się do przygotowanej wcześniej kopii na dużym arkuszu papieru w celu przedstawienia ankiety. Upewnij się, że uczestnicy rozumieją różnice pomiędzy dwoma kartami do badań: Karta 1 przeznaczona jest do zbadania opinii osób, które nie biorą udziału w wyborach, a karta 2 dla tych, którzy biorą w nich udział. Wyjaśnij, że konstrukcja ankiet jest podobna, różni je tylko pytanie drugie. Przeczytaj głośno pytania i upewnij się, że wszyscy uczestnicy je rozumieją.
6. Następnie objaśnij sposób zbierania danych. Pokaż grupie przykład wypełnionej karty do badań ankietowych i zapoznaj uczestników z metodą „pięciu kresek", pomocną w podliczaniu głosów.
7. Rozdaj uczestnikom kopie materiału pomocniczego „Jak przeprowadzić badania ankietowe — kilka praktycznych wskazówek" — po jednej dla pary. Przeczytajcie wspólnie umieszczone tam informacje i przedyskutujcie następujące zagadnienia:
   - Co należy zrobić, aby być pewnym, że osoby ankietowane zostały dobrane przypadkowo?
   - Ile osób zostanie poddanych badaniom ankietowym przez każdą parę (im więcej, tym lepiej)?
   - Kiedy i gdzie zostanie przeprowadzona ankieta?
   - Kiedy sondaż zostanie zakończony?
   - Kiedy ponownie spotkacie się w celu przedyskutowania wyników?
8. Jeśli uznasz, że uczestnicy są już gotowi, poproś ich o wykonanie sondażu.

Część 2. Analiza wyników

1. Po zakończeniu badania ankietowego grupy powinny zebrać się, podliczyć, zanalizować i omówić uzyskane rezultaty. Przeznacz ok. 60 minut na tę część ćwiczenia.
2. Poproś każdą parę o policzenie uzyskanych danych i zapisanie ich na dużym arkuszu papieru pod każdym z pytań. W ten sposób zbierzesz informacje od wszystkich par i podsumujesz wyniki. Uczestnicy powinni podliczyć odpowiedzi na wszystkie pytania.

3. Po zebraniu wszystkich informacji, poproś grupę o podsumowanie następujących danych statystycznych:
   - Liczba osób, która została poddana badaniom ankietowym (próba ogólna)
   - Stosunek osób głosujących oraz niegłosujących do próby ogólnej
   - Procent respondentów płci męskiej oraz płci żeńskiej
   - Procent respondentów w każdej grupie wiekowej
   - Grupa wiekowa z najmniejszą liczbą osób głosujących
   - Grupa wiekowa z największą liczbą osób głosujących
   - Najbardziej powszechne powody decyzji o udziale w wyborach
   - Najbardziej powszechne powody decyzji o nieuczestniczeniu w wyborach
   - Czy odpowiedzi respondentów odnośnie przyczyn udziału w wyborach były związane bardziej z ludźmi, czy partiami politycznymi?
4. Na zakończenie zapytaj uczestników, czy podobało im się przeprowadzanie badań ankietowych, czy zdarzyło się coś interesującego podczas ich trwania oraz czego się nauczyli.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

W czasie dyskusji ogólnej możesz skoncentrować się na różnych zagadnieniach, wykorzystując podane poniżej pytania:

- Jak możecie skomentować przeprowadzony sondaż? Czy respondenci chętnie udzielali odpowiedzi?
- Czy trudno wam było przeprowadzić badania? Czy wam się to podobało?
- Czy udało się stworzyć próbę reprezentatywną (taką, która oddawałaby opinie wszystkich mieszkańców)? Jakie napotkaliście trudności z tym związane?
- Czy mieliście problemy z interpretacją danych i wyciągnięciem wniosków z tej analizy? Jak można by tego uniknąć?
- Czy jakieś dane szczególnie was zaskoczyły?
- Czy rezultaty badań okazały się dla was nieoczekiwane?
- Czy odpowiedzi udzielone przez respondentów pokrywają się z odpowiedziami waszej grupy? Czy uważacie, że wasza grupa jest reprezentatywna dla całego społeczeństwa?
- Czy zmienilibyście coś, gdybyście mieli przeprowadzić ankietę kolejny raz? Co i dlaczego?
- Czy wyniki waszych badań przedstawiają realistyczny obraz zachowań waszego środowiska odnośnie udziału w wyborach? Dlaczego tak/nie?
- Dane statystyczne są często wykorzystywane w celu udokumentowania jakiegoś stanowiska. Czego ludzie powinni być świadomi w interpretowaniu danych statystycznych?
- Jaki jest obecnie wasz stosunek do uczestniczenia w wyborach, w porównaniu z tym jaki mieliście na początku zajęć? Czy ktoś zmienił swoją opinię? Co was do tego skłoniło?

Wskazówki dla prowadzących

Pierwsza część ćwiczenia ma za zadanie przygotować uczestników do przeprowadzenia badań ankietowych. Na samym początku powiedz uczestnikom, że celem tego ćwiczenia jest uświadomienie młodym ludziom poczucia wartości własnego wkładu w budowanie i wzmacnianie demokracji. Ćwiczenie nie ma na celu przekonywania kogokolwiek do uczestnictwa w wyborach. Podkreśl, że każdy uczestnik będzie mógł podjąć własną decyzję odnośnie brania udziału w wyborach pod koniec

Ważna data

Dzień, w którym wszystkie osoby dorosłe w twoim kraju będą miały pełne prawa wyborcze

ćwiczenia i aby decyzja ta była świadoma, ważne jest poznanie opinii ludzi na temat tego, dlaczego biorą (lub nie) udział w wyborach.

Postaraj się, aby dyskusja na ten temat (punkt 4) była obiektywna i nie prowadziła do przekonywania tych, którzy nie głosują do przejścia na stronę tych, którzy biorą udział w wyborach. Dyskusja nie powinna być także zbyt długa, gdyż głównym celem tej części ćwiczenia jest przygotowanie uczestników do przeprowadzenia sondażu.

Podczas omawiania sposobu przeprowadzenia badań ankietowych (punkt 7), zwróć uwagę uczestników na problemy, z którymi mogą się spotkać podczas ankietowania. W niektórych społecznościach, ludzie mogą czuć się nieswojo, będąc przepytywani na ulicy przez młodego człowieka, którego nie znają. W tym przypadku lepiej poprosić uczestników o przeprowadzenie sondażu wśród swoich przyjaciół i znajomych.

Ważne jest też, abyś potrafił/a ocenić z jaką ilością danych uczestnicy będą sobie w stanie poradzić podczas ich analizy. Nie pozwól na to, aby dużo czasu poświęcali przeliczaniu danych statystycznych. Jeśli zatem pracujesz z liczną grupą, poproś pary o przebadanie niewielkiej liczby osób.

Kontynuacja

Przeczytaj informacje zawarte w rozdziale 5, w części dotyczącej demokracji oraz dowiedz się, kiedy w twoim kraju kobiety uzyskały prawa wyborcze. Poszukaj informacji na temat grup, które dziś nie mają prawa głosu w twoim kraju (np. dzieci, imigranci, więźniowie). Przedyskutuj z grupą przyczyny takiego stanu rzeczy i spytaj uczestników, czy uważają, iż jest to sprawiedliwe.

W społeczeństwie demokratycznym obywatele mają wiele możliwości podejmowania działań w sprawach, które ich dotyczą. Ćwiczenie pt. „Elektrownia" daje uczestnikom szansę wypracowania własnych pomysłów na promowanie zmian społecznych.

Pomysły na wspólne działania

Zorganizujcie uroczystość upamiętniającą dzień, w którym kobiety w waszym kraju uzyskały prawa wyborcze.

Jeśli uważacie, że niektóre grupy ludzi w waszym społeczeństwie niesłusznie pozbawione są prawa udziału w wyborach, napiszcie o tym do posła lub senatora z waszego okręgu wyborczego i zgłoście sprzeciw. Postarajcie się zebrać jak najwięcej podpisów pod waszym listem.

Jak przeprowadzić badania ankietowe — kilka praktycznych wskazówek

Znalezienie potencjalnych respondentów

1. Wybierajcie potencjalnych respondentów zupełnie przypadkowo. Innymi słowy, nie dokonujcie selekcji ze względu na wygląd, wiek czy płeć. Postarajcie się, aby badanie było wolne od uprzedzeń.
2. Najpierw zapytajcie daną osobę, czy wyraża zgodę na udział w badaniu ankietowym i czy chciałaby odpowiedzieć na kilka pytań. Przedstawcie jaki jest temat badań, powiedzcie kim jesteście oraz poinformujcie, że badania są anonimowe, a ich wyniki nie zostaną nigdzie opublikowane. Służą one tylko realizacji celu ćwiczenia.

Rejestrowanie uzyskanych informacji

1. Jeśli dana osoba zgodzi się na udział w sondażu, zapytajcie najpierw czy brała udział w ostatnich wyborach. Jeśli nie, wypełnijcie kartę 1 (dla osób, które nie biorą udziału w wyborach), jeśli tak — skorzystajcie z karty 2 (dla tych, którzy uczestniczą w wyborach).
2. W pytaniu 1 ankietowani podają swój wiek całkowicie dobrowolnie. Jeśli nie chcą tego zrobić, ich odpowiedź należy odnotować w ostatniej kolumnie tabelki.
3. W pytaniu 2 pokaż osobie ankietowanej opcje odpowiedzi i poproś o wybranie jednej. Jeśli wśród podanych przez ciebie opcji nie ma tej, która najbardziej odpowiada ankietowanemu, poproś o udzielenie własnej odpowiedzi i zapisz ją w kolumnie E. Uwaga: różnica pomiędzy odpowiedzią B a C polega na tym, że odpowiedź B dotyczy konkretnej osoby, a C — partii politycznej.
4. Zaznaczajcie odpowiedzi bardzo wyraźnie, by łatwo je było potem policzyć. Postarajcie się zapisać odpowiedzi wszystkich ankietowanych na jednym arkuszu papieru. Pamiętajcie, że każdy respondent powinien udzielić tylko jednej odpowiedzi na każde z pytań.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty do badań ankietowych

Karta 1: Osoby, które nie głosują

Pytanie 1. W jakim jesteś wieku? (opcjonalnie)

	poniżej 25	25–40	40–60	powyżej 60	brak odpowiedzi
MĘŻCZYŹNI					
KOBIETY					

Pytanie 2. Dlaczego nie głosowałeś/aś w ostatnich wyborach?

A. Wydawało mi się, że to i tak nie ma wpływu na wynik wyborów.
B. Nie znalazłem/am odpowiedniego kandydata, na którego mógłbym/mogłabym zagłosować.
C. Żaden z proponowanych programów wyborczych mi nie odpowiadał.
D. Nie miałem/am czasu.
E. Inny powód (jaki):

A	B	C	D	E

Karta 2: Osoby, które głosują

Pytanie 1. W jakim jesteś wieku? (opcjonalnie)

	poniżej 25	25–40	40–60	powyżej 60	brak odpowiedzi
MĘŻCZYŹNI					
KOBIETY					

Pytanie 2. Dlaczego oddałeś/oddałaś głos w ostatnich wyborach?
A. Czułem/am, że to mój obywatelski obowiązek.
B. Chciałem/am zagłosować na mojego kandydata.
C. Chciałem/am zagłosować na partię, którą popieram.
D. Nie chciałem/am, aby wygrał przeciwnik (osoba lub partia).
E. Inny powód (jaki):

A	B	C	D	E

Jak wypełnić kartę do badań ankietowych — przykład

Karta 1: Osoby, które nie głosują

Pytanie 1. W jakim jesteś wieku? (opcjonalnie)

	poniżej 25	25–40	40–60	powyżej 60	brak odpowiedzi
MĘŻCZYŹNI	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	||
KOBIETY	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 ||	||

Pytanie 2. Dlaczego nie głosowałeś/aś w ostatnich wyborach?

A. Wydawało mi się, że to i tak nie ma wpływu na wynik wyborów.

B. Nie znalazłem/am odpowiedniego kandydata, na którego mógłbym/mogłabym zagłosować.

C. Żaden z proponowanych programów wyborczych mi nie odpowiadał.

D. Nie miałem/am czasu.

E. Inny powód (jaki):

A	B	C	D	E
𝍸 𝍸 || 𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 || 𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 || 𝍸 𝍸 ||	𝍸 𝍸 || 𝍸 𝍸 ||	▪ Byłem w tym czasie poza miejscem zamieszkania ▪ Nie ufam politykom ▪ Ktoś mi powiedział, abym nie głosował/głosowała

Historia Aszika

Praca wykonywana przez dzieci przynosi dochód rodzinie i społeczności. Zabrońcie jej, a najbardziej ucierpią właśnie dzieci. Czy tak jest naprawdę?

TEMATY

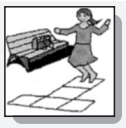

DZIECI

PRAWA SPOŁECZNE

GLOBALIZACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

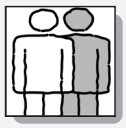

CO NAJMNIEJ 5 OSÓB

CZAS

90 MINUT

Tematy	dzieci, prawa społeczne, globalizacja
Stopień trudności	poziom 3
Wielkość grupy	co najmniej 5 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	W ćwiczeniu wykorzystano metodę dyskusji w małych grupach w celu przeanalizowania: ▪ realiów pracy wykonywanej przez dzieci ▪ przyczyn tego zjawiska i sposobów zatrzymania tego procederu
Omawiane prawa	▪ prawo do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym i przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna ▪ prawo do edukacji ▪ prawo do uczestnictwa w zabawach i zajęciach rekreacyjnych
Cele	▪ podniesienie świadomości na temat realiów pracy wykonywanej przez dzieci ▪ rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia na temat złożoności problemu pracy wykonywanej przez dzieci ▪ promowanie wartości sprawiedliwości i poczucia odpowiedzialności za poszukiwanie rozwiązań problemu
Materiały	▪ kopie materiałów pomocniczych („Fakty z życia Aszika"); po jednym egzemplarzu dla każdego uczestnika ▪ długopisy i markery ▪ papier flipchartowy lub formatu A3
Przygotowanie	▪ Zrób kopie formatu A3 wzorca tabeli „Pomysły na rozwiązanie" zamieszczonej na końcu ćwiczenia. Możesz także narysować tabelę na papierze flipchartowym. Liczba kopii powinna odpowiadać liczbie grup. Wykonaj jedną dodatkową kopię do dyskusji plenarnej. ▪ Zbierz dodatkowe informacje przydatne do wprowadzenia do ćwiczenia.

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie stanowi historię przypadku Aszika, afgańskiego chłopca, który ciężko pracuje. Celem ćwiczenia jest znalezienie sposobów zmiany sytuacji, w jakiej znalazł się Aszik.
2. Na początek zaproponuj krótkie ćwiczenie polegające na wspólnym tworzeniu opowieści. Poproś uczestników, aby usiedli w kręgu. Rozpocznij wymyśloną opowieść dotyczącą

jednego dnia z życia Aszika. Następnie każdy uczestnik po kolei dodaje jedno zdanie do opowieści.

3. Podziel uczestników na grupy składające się co najwyżej z 5 osób. Daj każdemu kopię „Faktów z życia Aszika" i przeznacz 5 minut na zapoznanie się z tekstem i pierwsze komentarze.
4. Daj każdej grupie kopię tabeli „Pomysły na rozwiązanie". Wyjaśnij, że zadanie grupy polega na znalezieniu rozwiązania problemu Aszika i innych dzieci, które są w podobnej sytuacji. W odpowiednie kolumny tabeli należy wpisać pomysły kroków, jakie można podjąć w celu rozwiązania problemu — jutro, do końca miesiąca i w przyszłości. Grupy mają na to 30 minut. Pod koniec należy wybrać z każdej grupy osobę, która zaprezentuje wyniki pracy podczas wspólnej dyskusji na forum.
5. Poproś reprezentantów grup, aby w czasie dyskusji plenarnej przedstawili kolumny tabeli (najpierw pierwszą kolumnę prezentują kolejno wszyscy przedstawiciele grup, potem tak samo pozostałe). Po zaprezentowaniu każdej z kolumn poproś pozostałych uczestników o informacje zwrotne. Zapisuj wszystkie pomysły na flipcharcie. Możesz rozpocząć dyskusję na temat zaproponowanych rozwiązań, ale miej na uwadze, że może to zająć dużo czasu.
6. Po wypełnieniu tabeli rozpocznij dyskusję i omów ćwiczenie wspólnie z uczestnikami.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poziom dyskusji zależy w dużej mierze od wiedzy uczestników. Staraj się jednak skoncentrować na poglądach uczestników na temat pracy wykonywanej przez dzieci oraz na ewentualnych rozwiązaniach problemów, jakie się z tym wiążą.

- Jak dużo wiedzieliście na temat pracy wykonywanej przez dzieci przed tym ćwiczeniem? Skąd czerpaliście informacje?
- Czy w waszym kraju występuje zjawisko pracy wykonywanej przez dzieci? Jaki rodzaj pracy wykonują dzieci? Dlaczego to robią?
- Czy dzieci powinny pracować? Czy powinny móc decydować, czy chcą pracować, czy nie?
- „Praca wykonywana przez dzieci przynosi dochód rodzinie i społeczności. Zabrońcie jej, a najbardziej ucierpią właśnie dzieci". Jaki jest wasz stosunek do tego stwierdzenia?
- W jaki sposób my, konsumenci, czerpiemy korzyści z pracy wykonywanej przez dzieci?
- Czy trudno było określić sposób postępowania zmierzający do eliminacji zjawiska pracy wykonywanej przez dzieci? Którą z kolumn w tabeli — „jutro", „do końca miesiąca" czy „w przyszłości" — było najtrudniej uzupełnić? Dlaczego?
- Do tej pory odbyło się już wiele krajowych i międzynarodowych konferencji oraz powstało wiele dokumentów dotyczących zjawiska pracy wykonywanej przez dzieci. Dlaczego jest to wciąż tak poważnym problemem na świecie?
- Kto powinien być odpowiedzialny za rozwiązanie tego problemu? (zapisz propozycje innym kolorem na flipcharcie)
- Czy zwykli ludzie, jak choćby my i wy, mogą w jakiś sposób przyczynić się do rozwiązania tego problemu?

Wskazówki dla prowadzących

Jeśli uczestnicy niewiele wiedzą na temat pracy wykonywanej przez dzieci, możesz rozpocząć ćwiczenie od podania informacji na ten temat oraz konsekwencji tego zjawiska. Dobrym pomysłem może być zrobienie quizu.

Ważna data

2 grudnia
Międzynarodowy Dzień na rzecz Zniesienia Niewolnictwa

Grupy mogą mieć trudności z wypełnieniem dwóch pierwszych kolumn tabeli („jutro" i „do końca miesiąca"), co może spowodować poczucie bezsilności i frustrację. Możesz zmotywować uczestników odczytując następujące stwierdzenie:

Zadanie jest wielkie, ale nie na tyle, aby było niemożliwe. Warto, aby kraje rozwijające się zajęły się pracą wykonywaną przez dzieci. Pokazuje to bowiem prawdziwą przyczynę problemu, którą nie jest brak zasobów ludzkich, ale brak prawdziwej chęci. Nie wolno pozwolić, aby taka sytuacja miała miejsce.

(z orzeczenia Sądu Najwyższego w sprawie M. C. Mehta przeciwko stanowi Tamilnadu i innym, Indie, 1986)

Zwykle uczestnicy zdają sobie sprawę, że aby znaleźć ostateczne rozwiązanie problemu, należy najpierw określić jego przyczyny. Po przeanalizowaniu przyczyn, łatwiej znaleźć możliwości rozwiązań. Czasami trzeba to niektórym grupom wyraźnie uświadomić.

Możesz sprowokować uczestników do myślenia o możliwych rozwiązaniach problemu, podsuwając następujące przykłady:

- należy zmniejszyć poziom ubóstwa, a wtedy dzieci nie będą musiały pracować;
- należy podnieść płace dorosłym, a wtedy dzieci nie będą musiały pracować;
- należy tak rozwinąć system edukacji, aby był atrakcyjny dla dzieci i odpowiadał ich potrzebom;
- należy stworzyć międzynarodowe standardy dotyczące zatrudniania dzieci;
- należy zakazać sprzedaży produktów wytwarzanych przez dzieci zmuszane do pracy;
- należy stworzyć minimalne standardy dotyczące pracy, których spełnienie powinno być wymagane w przypadku ubiegania się o członkostwo w Światowej Organizacji Handlu (WTO).

Wykorzystaj bieżące informacje z mediów (krajowe bądź ze świata) na temat pracy wykonywanej przez dzieci. Ćwiczenie stanie się dzięki temu bardziej interesujące.

Modyfikacje

Jeśli chcesz rozszerzyć wiedzę uczestników na temat zjawiska pracy wykonywanej przez dzieci, możesz przed wykonaniem ćwiczenia zrobić quiz. Wiele propozycji quizów można znaleźć na stronie internetowej Międzynarodowej Organizacji Pracy (http://www.us.ilo.org/teachin/ilokids) lub UNICEF-u (www.unicef.org/aclabour/quiz.htm).

Kontynuacja

Można dowiedzieć się więcej na temat kampanii organizowanych przez młodzież przeciwko pracy wykonywanej przez dzieci, na przykład przez fundację zajmującą się prawami dziecka o nazwie „Kids Can Free the Children" (Dzieciaki mogą uwolnić dzieci), założonej przez dwunastoletniego chłopca z Kanady (www.icomm.ca/freechild/).

Dodatkowe informacje

W rozdziale 5. w punktach dotyczących dzieci oraz praw społecznych znajdują się dane statystyczne na temat zjawiska pracy wykonywanej przez dzieci oraz informacje, jakie produkty wytwarzają dzieci. Są tam też informacje na temat prawa międzynarodowego w zakresie pracy wykonywanej przez dzieci i konsekwencji tego zjawiska dla samych dzieci.

Ilość dostępnych informacji świadczy o skali zjawiska. Warto zajrzeć na strony internetowe Międzynarodowej Organizacji Pracy (www.ilo.org), UNICEF-u (www.unicef.org) i organizacji Save the Children (www.savethechildren.org.uk).

MATERIAŁY POMOCNICZE

Fakty z życia Aszika

Dane osobowe

Imię i nazwisko: Aszik Haszmir
Wiek: 11 lat
Obywatelstwo: pakistańskie
Rodzina: rodzice, dziadkowie, siostra, 3 braci
Dochód rodziny: ok. 70 euro miesięcznie

Dane dotyczące „pracy"

„Zawód": robotnik w fabryce cegieł
Godziny pracy: 12–16 godz. dziennie (z półgodzinną przerwą), 6 dni w tygodniu
Wydajność: ok. 600 cegieł dziennie
Wynagrodzenie: 1,3 euro za 1000 cegieł (z tego 50% idzie na spłacenie długu zaciągniętego przez rodzinę)
Pracuje od: odkąd skończył 5 lat

Inne informacje

Od dwóch lat rodzina Aszika spłaca pożyczkę w wysokości 6000 rupii pakistańskich (110 euro).
Obecnie pożyczka, wraz z odsetkami, wynosi 280 euro.
Aszik został posłany przez ojca do szkoły, a po 3 miesiącach właściciel fabryki zabrał go stamtąd i nakazał powrót do pracy. Ojca ukarano za posłanie syna do szkoły.
Dochód w rodzinie jest zbyt niski, aby posłać dzieci do szkoły oraz zapewnić odpowiednie wyżywienie i opiekę zdrowotną.

Jest to opis rzeczywistego przypadku

Informacje zaczerpnięto z danych Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz organizacji Free the Children.

Źródło

Free the Children: www.freethechildren.org

Pomysły na rozwiązanie

Co można zrobić, aby zmienić sytuację Aszika i innych dzieci, które pracują?

Jutro?	Do końca miesiąca?	W przyszłości?

Horoskop ubóstwa

Czy możesz zajrzeć w przyszłość? Co przyniesie następny rok Aminie i Miszy?

TEMATY

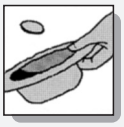

UBÓSTWO

GLOBALIZACJA

PRAWA SPOŁECZNE

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

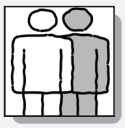

15–21

CZAS

60 MINUT

Tematy	ubóstwo, globalizacja, prawa społeczne
Stopień trudności	poziom 3
Wielkość grupy	15–21 osób
Czas	60 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie łączy w sobie elementy wiedzy i twórczego pisania w celu zastanowienia się nad konsekwencjami ubóstwa i możliwościami, których pozbawione są osoby biedne.
Omawiane prawa	▪ prawo do wyżywienia i mieszkania ▪ prawo do zdrowia ▪ prawo do pracy
Cele	▪ refleksja na temat bezsilności osób biednych oraz problemów, których doświadczają, gdy staną wobec możliwości, jakie zaprezentowano w ćwiczeniu ▪ próba zrozumienia cyklu ubóstwa ▪ promowanie sprawiedliwości społecznej, ludzkiej godności i odpowiedzialności
Materiały	▪ 12 kart horoskopu ▪ 12 kart z opisem życia ▪ kartka papieru i ołówek dla każdego uczestnika ▪ duży arkusz papieru lub tablica do pisania ▪ markery lub kreda ▪ taśma klejąca
Przygotowanie	▪ Skseruj karty horoskopu i karty z opisem życia i porozcinaj je. ▪ Przygotuj trzy zestawy składające się z 4 kart z opisem życia i 4 odpowiadających im kart horoskopu. Włóż każdy zestaw do oddzielnej koperty.

Przebieg zajęć

1. Na wstępie porozmawiaj z uczestnikami na temat horoskopów. Zapytaj, czy czytają horoskopy? Czy w nie wierzą? Jaki rodzaj informacji przeważa w horoskopach?
2. Podziel uczestników na 3 grupy i daj każdej po kopercie z zestawem kart z opisem życia i odpowiadającymi im kartami horoskopu.
3. Daj grupom 20 minut na obmyślenie horoskopów dla czterech osób, przedstawionych na kartach. Uczestnicy powinni posłużyć się wyobraźnią, intuicją oraz wykorzystać swoją

wiedzę życiową, aby przepowiedzieć los tych osób na najbliższy rok. Powiedz uczestnikom, że horoskopy powinny być możliwie realistyczne.

4. Po ukończonej pracy zbierz wszystkie grupy. Poproś je kolejno o zaprezentowanie wyników pracy. Przedstawiciel grupy powinien najpierw odczytać informację zawartą na karcie z opisem życia danej osoby, aby wszyscy mogli zaznajomić się z postacią, a następnie przeczytać wymyślony dla niej horoskop.
5. Na zakończenie przyklejcie karty z opisem życia i przygotowane przez uczestników horoskopy na duży arkusz papieru i powieście go na ścianie.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Najpierw kolejno zapytaj grupy, w jaki sposób zdecydowały o przyszłości swoich postaci. Następnie przejdź do zdefiniowania terminu „ubóstwo" i zainicjuj dyskusję na temat konsekwencji ubóstwa.

- Jakie obrazy stają wam przed oczyma, gdy myślicie o osobach ubogich w waszym kraju, i w krajach rozwijających się? Czy mają one charakter konkretny, czy stereotypowy? Jak to uzasadnicie? Skąd pochodzą informacje na temat ludzi żyjących w ubóstwie?
- Co rozumiecie pod pojęciem ubóstwa?
- Czy można kogoś uważać za bogatego w jednym państwie, i za biednego jeśli mieszka w innym? Innymi słowy, czy ubóstwo związane jest z miejscem zamieszkania?
- Dlaczego w naszym społeczeństwie jedni są bogaci, a drudzy biedni?
- Jakie są możliwości wyjścia z ubóstwa, zarówno w twoim kraju, jak i w Erytrei, jednym z najuboższych państw na świecie? Posiadanie bogatego wujka? Wygrana na loterii? Wykształcenie? Zdrowie? Odpowiednie znajomości? Ciężka praca? Co jeszcze?
- Czy łatwo jest wyrwać się z kręgu ubóstwa? Czy jest to możliwe by ktoś, kto urodził się w ubogiej rodzinie, nie był biedny w dorosłym życiu?
- Jakie możliwości mają ludzie bogaci?
- Jakie możliwości mają ludzie biedni?
- Czy ludzie biedni są winni swojego ubóstwa? Czy ubóstwo jest ich przeznaczeniem? Czy może warunkowane jest czynnikami społecznymi, politycznymi i gospodarczymi?
- Bieda często łączy się ze złym stanem zdrowia, głodem i niedożywieniem, brakiem wykształcenia, brakiem umiejętności i bezrobociem. Czy to tylko zbieg okoliczności, czy fakty ze sobą powiązane? Jeśli tak, na czym polegają te związki?
- Jak na ogół postrzega/traktuje się ludzi biednych?
- Jaka polityka społeczna i jakie decyzje polityczne prowadzą do stworzenia najlepszych szans życiowych dla wszystkich obywateli?
- Jak dalece w waszym kraju wykształcenie uważane jest za sposób na zredukowanie ubóstwa?
- Prawie we wszystkich krajach na świecie przepaść dzieląca bogatych i biednych powiększa się. Powiększają się też dysproporcje pomiędzy państwami. Jakie to pociąga za sobą konsekwencje dla Europy?
- Czy ma to jakieś znaczenie, że przepaść ta pogłębia się? Jeśli uważacie, że ma to znaczenie, czyim obowiązkiem zatem jest podjąć działania w celu zredukowania ubóstwa?
- Co mogą zrobić jednostki, grupy i wspólnoty lokalne, aby zlikwidować te różnice?

Ważna data

17 Października
Międzynarodowy Dzień na rzecz Eliminacji Ubóstwa

Wskazówki dla prowadzących

Dobitnie podkreśl, że horoskop tworzony przez uczestników w trakcie ćwiczenia jest tylko wytworem ich wyobraźni, i że wcale nie trzeba być astrologiem lub znać się na opisie cech tradycyjnie przypisywanych znakom zodiaku. Uczestnicy powinni raczej skoncentrować się na relacjach życia zamieszczonych na kartach i wykorzystać wiedzę ogólną z historii, ekonomii i socjologii. Część horoskopu dotycząca miłości, nie powinna skupiać się tylko na życiu miłosnym danej postaci, ale także na przedstawieniu jej związków uczuciowych z rodziną i przyjaciółmi.

Modyfikacje

Możesz pozamieniać niektóre lub wszystkie historie z życia przedstawionych postaci na bardziej dla was interesujące lub dostosowane do potrzeb grupy. Możesz zrezygnować z tych historii na rzecz opisu prawdziwych przypadków, znanych ci osobiście lub ze słyszenia, a które zdarzyły się w waszej społeczności lub w waszym kraju.

Kontynuacja

Kobiety, z różnych powodów, to często jedyne osoby, które zarabiają na utrzymanie całej rodziny — są to albo matki samotnie wychowujące dzieci, albo partnerki życiowe bezrobotnych. Kobiety bardzo często stają się ofiarami dyskryminacji w miejscu pracy i jeśli nie dostaną odpowiedniego wsparcia socjalnego, zwykle ciężko im zarabiać na życie i jednocześnie wychowywać dzieci. Jeśli grupę interesują te zagadnienia, możecie wykonać ćwiczenie „Praca i dzieci" (s. 212).

Pomysły na wspólne działania

Zaoferujcie swoją pomoc organizacji lub stowarzyszeniu, które pracuje na rzecz poprawy sytuacji osób ubogich. Możecie także zorientować się, czy w waszym środowisku są osoby ubogie, dowiedzieć się, jakie są ich potrzeby, i zorganizować akcję w celu zebrania funduszy.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Maria, matka samotnie wychowująca troje dzieci, mieszka w bardzo ubogiej dzielnicy na Maderze, w Portugalii. Jej ostatni partner życiowy właśnie ją opuścił. Pracuje jako gosposia u bardzo bogatej rodziny, ale nie wiadomo jak długo to jeszcze potrwa. Ktoś niedawno ukradł pani domu bardzo kosztowny pierścionek. Pani domu podejrzewa jedną ze służących. Ponieważ nie udało się ustalić sprawcy, wszystkie służące zostaną zwolnione i na ich miejsce przyjęte inne. Maria jest spod znaku **Koziorożca**.

Amina pochodzi z Turcji. Mieszka w małej wiosce w jednym z najuboższych regionów kraju. Ma 12 lat, lecz jej rodzice — ubodzy wieśniacy — zaczęli rozmawiać o znalezieniu dla niej męża. Ona sama nie chce jeszcze wychodzić za mąż, postanawia zatem uciec z domu i pojechać do stolicy, bo wierzy, że czeka ją tam lepsza przyszłość. Amina jest spod znaku **Bliźniąt**.

Misza pochodzi z Tomska na Syberii. Od wielu lat jest bezrobotny i nie wie, co będzie dalej. Jego żona jest obłożnie chora. Mają czworo potomstwa w wieku 20, 18, 10 i 8 lat. Dwoje najmłodszych dzieci jest niepełnosprawnych. Misza jest spod znaku **Panny**.

Jurij, dwudziestolatek, mieszka ze swoimi rodzicami i trzema młodszymi braćmi w Tomsku na Syberii. Zapowiada się na świetnego hokeistę. Jego wujek z Ameryki zaproponował, że wystara mu się o stypendium, aby mógł studiować w Stanach Zjednoczonych. Ojciec Jurija, Misza, jest od wielu lat bezrobotny i w tej chwili tylko Jurij utrzymuje rodzinę z dorywczych prac. Jurij nie wie, co ma zrobić. Jego matka jest ciężko chora, dwaj najmłodsi bracia są niepełnosprawni, właściwie los całej rodziny zależy od niego. Jurij jest spod znaku **Raka**.

Bengt jest szwedzkim skinheadem. W tym roku był dwukrotnie aresztowany za akty przemocy. Choć od dwóch lat nie pracuje, odrzuca wszystkie oferty pracy. Woli spędzać czas na trenowaniu swojego psa, pitbul terriera, uprawianiu kulturystyki i przebywaniu na ulicy z kumplami, których łączy się z ostatnimi atakami rasistowskimi. Bengt jest spod znaku **Barana**.

Ricardo mieszka sam w małym mieszkanku w Barcelonie, na które ledwo go stać. Od wielu miesięcy jest chory i żyje tylko z zasiłku. Podejmował wielokrotnie prace dorywcze. Opuściła go żona i zabrała ze sobą dzieci, gdyż się dowiedziała, że ma on AIDS. Ricardo jest spod znaku **Wagi**.

Abdul przybył dość dawno temu z Mauretanii do Francji w poszukiwaniu pracy. Wiele lat spędził w Paryżu sam, ale z czasem był w stanie sprowadzić żonę, czterech synów i dziadków. Wszyscy mieszkają w jednym mieszkaniu w ubogiej paryskiej dzielnicy. Przez jakiś czas wszystko układało się dobrze, szczególnie w momencie, gdy jego żona urodziła bliźnięta. W domu wciąż jednak toczą batalie z dziećmi o zachowanie mauretańskiej tradycji. Bliźnięta mają teraz 12 lat. Borykają się z wieloma problemami w szkole, są nieposłuszne wobec rodziców. Ostatnio Abdul stracił pracę wskutek kryzysu gospodarczego. Abdul jest spod znaku **Lwa**.

Moktar i **Ould**, bliźniaki, urodzili się w Paryżu. Są dziećmi imigranta z Mauretanii. Cała rodzina — rodzice, czterech starszych braci oraz dziadkowie — mieszka razem w ubogiej dzielnicy Paryża. Bliźniaki, obecnie dwunastolatki, mają wiele problemów w szkole. Nie chcą się uczyć, często chodzą na wagary i szwendają się po ulicach z kolegami. Nie słuchają rodziców, często się im przeciwstawiają w bardzo agresywny sposób. Szkoła potwierdza ich coraz gorsze zachowanie. Moktar i Ould są spod znaku **Wodnika**.

Krista, 20-letnia kobieta, wynajmuje małe mieszkanie w bardzo biednej dzielnicy Pragi i marzy o tym, aby zamieszkać w Niemczech. Przeczytała w gazecie ogłoszenie o pracy w Berlinie. Zadzwoniła pod podany numer telefonu i spotkała się z mężczyzną, który obiecał jej, że wyciągnie ją z biedy i bardzo łatwo znajdzie jej pracę w Berlinie. Postanowiła mu zaufać i pojechać do Niemiec. Krista jest spod znaku **Strzeleca**.

Jane, wdowa w starszym wieku, mieszka w Szkocji. Jej mąż, alkoholik, rzadko pracował. Żyje z niewielkiej emerytury. Teraz potrzebuje opieki, ponieważ jej zdrowie znacznie się pogorszyło. Jane jest spod znaku **Ryb**.

Bella i **Angelika**, siostry, mieszkają w Palermo. Ich rodzice zmarli, gdy dziewczęta miały 16 i 17 lat. Musiały przerwać naukę i pójść do pracy, aby się utrzymać. Teraz mają 22 i 23 lata. Bella pracuje w dwóch miejscach: jako pokojówka w ciągu dnia i sprzątaczka w szpitalu w nocy. Opiekuje się także Angeliką, która jest uzależniona od narkotyków. Bella nie chce rozczarować siostry, ponieważ wie, ile ona wycierpiała z rąk brutalnego ojca. Bella ma kłopoty z panowaniem nad sobą, co spowodowało, że już dwa razy straciła pracę. Bella jest spod znaku **Byka**.

Angelika mieszka razem ze swoją siostrą Bellą w Palermo. Ich rodzice zmarli, gdy dziewczęta miały 16 i 17 lat. Musiały przerwać naukę i pójść do pracy, aby się utrzymywać. Teraz mają 22 i 23 lata. Bella pracuje w dwóch miejscach i opiekuje się Angeliką, która jest uzależniona od narkotyków. Angelika często kradnie siostrze wypłatę, aby kupić narkotyki. Przez wiele lat usiłowała rzucić narkotyki, lecz zawsze do nich wracała. Trudno jej zapanować nad nałogiem. Angelika jest spod znaku **Skorpiona**.

Horoskop na najbliższy rok

Baran (Bengt) (21 marca – 21 kwietnia) Miłość Praca Zdrowie	**Waga** (Ricardo) (23 września – 22 października) Miłość Praca Zdrowie
Byk (Bella) (22 kwietnia – 21 maja) Miłość Praca Zdrowie	**Skorpion** (Angelika) (23 października – 22 listopada) Miłość Praca Zdrowie
Bliźnięta (Amina) (22 maja – 21 czerwca) Miłość Praca Zdrowie	**Strzelec** (Krista) (23 listopada – 21 grudnia) Miłość Praca Zdrowie
Rak (Jurij) (22 czerwca – 22 lipca) Miłość Praca Zdrowie	**Koziorożec** (Maria) (22 grudnia – 20 stycznia) Miłość Praca Zdrowie
Lew (Abdoul) (23 lipca – 22 sierpnia) Miłość Praca Zdrowie	**Wodnik** (Moktar i Ould) (21 stycznia – 19 lutego) Miłość Praca Zdrowie
Panna (Misza) (23 sierpnia – 22 września) Miłość Praca Zdrowie	**Ryby** (Jane) (20 lutego – 20 marca) Miłość Praca Zdrowie

„Kim ja jesteśmy?”

Jestem kim jestem, jesteś kim jesteś, ona jest kim jest... ale razem mamy ze sobą wiele wspólnego!

Tematy równość płci, dyskryminacja i ksenofobia, obywatelstwo

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy co najmniej 8 osób

Czas 25 minut

Krótka charakterystyka W czasie ćwiczenia uczestnicy poprzez pracę w parach, burzę mózgów, rysowanie i dyskusję ogólną próbują przyjrzeć się różnym zagadnieniom zawiązanym z ludzką tożsamością.

Omawiane prawa
- równość w godności i prawach
- zakaz dyskryminacji
- prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego

Cele
- uświadomienie uczestnikom ich własnej indywidualności oraz indywidualności każdej jednostki ludzkiej
- próba zorientowania się, co uczestników łączy, co mają ze sobą wspólnego
- promowanie solidarności i szacunku

Materiały
- kolorowe pisaki i markery (jeśli to możliwe, każdy uczestnik powinien mieć pisak innego koloru)
- kartka papieru dla każdego uczestnika
- flipchart i markery

TEMATY

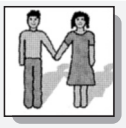

RÓWNOŚĆ PŁCI

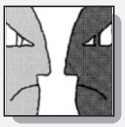

DYSKRYMINACJA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

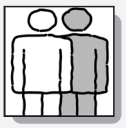

CO NAJMNIEJ 8 OSÓB

CZAS

25 MINUT

Przebieg zajęć

1. Na początku poproś uczestników o dobranie się w pary i powiedz, aby wyobrazili sobie, że się nie znają. Teraz powinni się sobie nawzajem przedstawić.
2. Zapytaj uczestników, co jest dla nich ważne lub czym są zainteresowani, gdy kogoś poznają, np. imię, wiek, płeć, narodowość, rodzina, religia, pochodzenie etniczne, zawód, kierunek studiów, gusty muzyczne, hobby, ulubione dyscypliny sportowe, co ogólnie dana osoba lubi lub czego nie lubi, itd.
3. Wytłumacz uczestnikom, że w trakcie tego ćwiczenia będą mieli okazję poznać to, co ich łączy z innymi osobami w grupie. Daj każdemu kartkę papieru i pisak lub długopis i poproś o narysowanie obrazu własnej tożsamości. Powiedz, aby pomyśleli o sobie, jako o gwieździe, której promienie, symbolizujące różne aspekty ich tożsamości, przenikają do społeczeństwa. Uczestnicy powinni pomyśleć o 8–10 najważniejszych aspektach swojej

Ważna data

7 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Edukacji i Praw Osób Transgender/ Transpłciowych

tożsamości, a następnie narysować swoją prywatną gwiazdę (patrz przykład na marginesie s. 137).

4. Następnie, poproś o to, aby przeszli się po sali i porównali swoją gwiazdę z rysunkami pozostałych uczestników. Jeśli okaże się, że któryś z aspektów ich tożsamości znajduje się także na rysunku innej osoby, powinni zapisać imię tej osoby, przy cesze, która jest dla nich wspólna. Dla przykładu, jeśli Piotr i Bartek na jednym z promieni napisali „lubię hip-hop", powinni zapisać nawzajem swoje imiona przy tym właśnie promyku. Przeznacz ok. 15 minut na tę część ćwiczenia.
5. Teraz poproś wszystkich o powrót na miejsca i zadaj następujące pytania:
   - Które z aspektów waszej tożsamości dzieliliście z innymi, a które były unikalne i wyłącznie wy je posiadacie?
   - Co was różni, a co dzieli? Czy macie więcej cech, które was łączą, czy więcej cech, które was dzielą?
6. Na zakończenie, poproś grupę o podanie przykładów aspektów tożsamości, z którymi się rodzimy oraz takich, które nabywamy lub wybieramy w różnych okresach naszego życia. Zapisz te cechy na papierze w dwóch osobnych kolumnach.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Teraz przejdź do omówienia tego, czego uczestnicy dowiedzieli się o sobie i o innych oraz jakie to ma znaczenie dla praw człowieka.

- Czego dowiedzieliście się o sobie podczas ćwiczenia? Czy trudno wam było sprecyzować, które aspekty waszej tożsamości są najważniejsze?
- Czy zaskoczyło was coś podczas porównywania waszych gwiazd z rysunkami innych uczestników? Czy macie więcej czy mniej cech wspólnych z innymi, niż oczekiwaliście?
- Co myślicie na temat różnorodności występującej w grupie? Czy to, że grupa jest tak różnorodna, sprawia, że praca w niej staje się bardziej interesująca, czy bardziej trudna?
- Czy patrząc na gwiazdy innych uczestników i czytając aspekty ich tożsamości poczuliście w pewnym momencie, że chcecie powiedzieć „ja nie", np: ja nie lubię zwierząt, nie lubię muzyki techno, nie lubię piłki nożnej, nie jestem gejem, nie jestem katolikiem?
- Jak rozwija się tożsamość człowieka? Które z aspektów tożsamości nabywamy w procesie socjalizacji, a z którymi się rodzimy? Które są niezmienne?
- Spróbujcie odpowiedzieć na to samo pytanie, ale z perspektywy gender — z jakimi cechami się rodzimy, a jakie są konstrukcjami społecznymi? Czy ktoś z was napisał na obrazku „chłopiec" lub „dziewczynka"? Z czym utożsamiacie te słowa? Czy te same skojarzenia przychodzą na myśl osobom płci męskiej i żeńskiej? Czy te same skojarzenia mają wszyscy chłopcy? Wszystkie dziewczynki?
- Czy ludzie są oceniani przez innych na podstawie ich własnej tożsamości, czy poprzez pryzmat grupy, do której należą?
- Jakie jest wasze zdanie na temat wolności wyboru własnej tożsamości? Jakie to ma znaczenie dla was, dla społeczeństwa, a szczególnie dla praw człowieka — prawa do równości i szacunku?

Wskazówki dla prowadzących

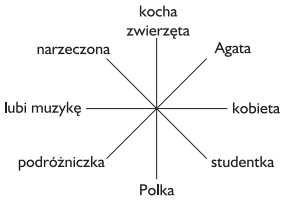

W nazwie tego ćwiczenia specjalnie znalazł się błąd, po to aby trochę zmylić uczestników.

Na początku ćwiczenia możesz zaprezentować gwiazdę fikcyjnej osoby (Agata, kobieta, studentka, Polka, lubi muzykę, narzeczona, kocha zwierzęta, podróżniczka), która znajduje się na marginesie, po to aby naprowadzić uczestników na właściwe tory myślenia.

Jeśli masz taką możliwość, daj każdemu uczestnikowi inny kolor pisaka. Ma to na celu podkreślenie faktu, że każdy z nas jest unikalny, a cała grupa tworzy tęczę tożsamości (jest to analogia do Republiki Południowej Afryki, którą nazywa się „tęczowym narodem", stworzonym przez ludzi o różnych kolorach skóry). Jeśli grupa jest zbyt duża, aby każdy miał możliwość posiadania innego koloru pisaka, poproś tych, którzy używają tego samego koloru, aby stosowali odmienny styl pisania (np. jedna osoba pisze małymi literami, a druga dużymi).

Jeśli chcesz, możesz to ćwiczenie trochę skomplikować i poprosić uczestników, aby wypisując różne aspekty swojej tożsamości rysowali krótsze lub dłuższe promienie, w zależności od tego, czy uważają dany aspekt własnej tożsamości za bardzo prywatną sprawę, czy raczej coś, o czym wiadomo szerokiemu gronu ludzi. Możecie sobie wyobrazić, że dłuższe promienie docierają głębiej do społeczeństwa, przez co są sprawą bardziej publiczną, niż prywatną.

W czasie burzy mózgów, w punkcie 6, mogą pojawić się następujące propozycje:

- Aspekty tożsamości, które mogę wybrać: imię, przyjaciele, przynależność do partii politycznych, ulubiona muzyka, styl ubierania się, kibicowanie konkretnej drużynie piłkarskiej, miejsce zamieszkania,
- Aspekty tożsamości, które od nas nie zależą: płeć, wiek, wzrost, kolor oczu,
- Niektóre z aspektów tożsamości mogą być dyskusyjne i wzbudzać kontrowersje, np. gender, seksualność, wyznanie, narodowość, przynależność do grup mniejszościowych.

Dyskusja na temat tego, jak rozwija się tożsamość człowieka oraz, które z aspektów tożsamości są konstrukcjami społecznymi, a które wrodzonymi może być bardzo kontrowersyjna, w szczególności w odniesieniu do takich zagadnień, jak religia czy gender. Warto w tym momencie poprosić uczestników, aby pomyśleli o własnym procesie dorastania i wymienili te aspekty, które ulegały zmianom, nawet te, które na początku uznawali za niezmienne?

Na zakończenie ćwiczenia podsumuj dyskusję i podkreśl fakt, iż wszyscy jesteśmy ludźmi i z tego właśnie powodu przysługują nam prawa człowieka. Nikt nie może nam ich podarować lub odebrać, ponieważ na przykład mamy inny kolor skóry, posiadamy taką a nie inną własność, urodziliśmy się w tym, a nie innym miejscu.

Kontynuacja

Ćwiczenie może posłużyć do zasygnalizowania problemów dotyczących różnej tematyki i zachęcić do dyskusji (np. na temat powszechności praw człowieka, dyskryminacji i ksenofobii, praw dziecka czy obywatelstwa).

Jeśli grupa zainteresowana jest problematyką tożsamości i gender, zaproponuj wykonanie ćwiczenia „Bohaterki i bohaterowie" (s. 81).

Krok naprzód

Wszystko wypływa z praw innych ludzi i mojego nieskończonego obowiązku ich poszanowania.

Emmanuel Lévinas

TEMATY

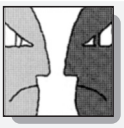

DYSKRYMINACJA

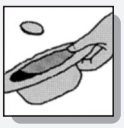

UBÓSTWO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

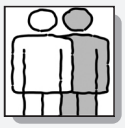

10–30

CZAS

60 MINUT

Tematy dyskryminacja i ksenofobia, ubóstwo, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy 10–30 osób

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka Wszyscy jesteśmy równi, ale niektórzy są „bardziej równi" od innych. W tym ćwiczeniu uczestnicy dowiedzą się, jak to jest być kimś innym w społeczeństwie.

Zagadnienia poruszane w tym ćwiczeniu:

- nierówność społeczna jako źródło dyskryminacji i wykluczania
- empatia i jej granice

Cele

- uczenie empatii w stosunku do innych osób
- podnoszenie świadomości na temat nierównych szans w społeczeństwie
- zwiększanie zrozumienia dla osobistych konsekwencji przynależności do grup mniejszościowych

Materiały

- karty z rolami
- magnetofon lub odtwarzacz CD, relaksująca muzyka
- duża sala, korytarz, boisko

Przygotowanie

- Przeczytaj dokładnie opis ćwiczenia, przeglądając listę sytuacji i wydarzeń (w materiałach pomocniczych). Zaadaptuj ją do rzeczywistości grupy, z którą pracujesz.
- Przygotuj karty z rolami, po jednej dla każdego uczestnika. Możesz wykorzystać te, które znajdują się w materiałach pomocniczych do ćwiczenia lub przygotować własne.

Przebieg zajęć

1. Postaraj się stworzyć bardzo miłą atmosferę, włącz spokojną muzykę. Jeśli nie masz sprzętu grającego, poproś uczestników o całkowitą ciszę.
2. Daj każdemu uczestnikowi jedną kartę z rolą. Karty powinny być rozdane w przypadkowym porządku. Poproś, aby nie pokazywali swoich kart z rolami innym uczestnikom.
3. Poproś, by wszyscy usiedli wygodnie na krzesłach lub na podłodze i przeczytali swoje role.
4. Poproś wszystkich o zamknięcie oczu i wyobrażenie sobie, że są w tej chwili osobą, którą opisano na karcie z rolą. Czytaj powoli podane poniżej pytania, zatrzymując się po każdym z nich na chwilę, aby uczestnicy mieli trochę czasu na wyobrażenie sobie odgrywanej przez nich postaci:

- Jak wyglądało twoje dzieciństwo? Jak wyglądał twój dom, w którym mieszkałeś/aś? W co się bawiłeś/aś jako dziecko? Kim byli twoi rodzice?
- Jak wygląda teraz twoje życie? Twój normalny dzień? Co robisz w czasie wolnym? Co zwykle robisz rano, po południu, wieczorem?
- Jak wygląda twój styl życia? Gdzie mieszkasz? Ile zarabiasz? Co robisz w czasie wakacji?
- Co sprawia ci radość? Czego się obawiasz?

5. Poproś uczestników o otwarcie oczu i ustawienie się w ciągłej linii, obok siebie. Poproś o zachowanie absolutnej ciszy.
6. Powiedz, że za chwilę będziesz czytać pojedyncze zdania dotyczące różnych sytuacji i zdarzeń. Jeśli uczestnicy uważają, że sytuacja ta ich dotyczy, powinni zrobić krok do przodu. Jeśli sądzą, że sytuacja ich nie dotyczy, powinni pozostać na miejscu.
7. Odczytuj powoli sytuacje, jedna po drugiej. Po przeczytaniu każdej sytuacji zatrzymaj się na chwilę, aby uczestnicy mogli wykonać ruch i rozejrzeć się wokoło, jak zmienia się ich pozycja w stosunku do pozostałych osób.
8. Na końcu, poproś uczestników, aby się rozejrzeli i zobaczyli w jakiej konfiguracji znajdują się w stosunku do pozostałych osób. Następnie „odczaruj" sytuację i wyprowadź uczestników z ról. Poproś, aby wrócili na swoje miejsca i usiedli. Przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji uwzględniając dwa poziomy: ja — w konkretnej roli i moje refleksje na temat własnej roli i innych ról.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, co ich zdaniem wydarzyło się w czasie ćwiczenia i jak się czują po jego zakończeniu. Potem przejdź do omówienia zagadnień poruszonych w ćwiczeniu, o których uczestnicy dowiedzieli się podczas jego wykonywania:

1. Jak się czuliście, gdy wykonywaliście krok do przodu, a jak, gdy musieliście stać w miejscu?
2. Pytanie do tych, którzy często wykonywali krok do przodu: kiedy zauważyliście, że inni nie poruszają się tak szybko, jak wy?
3. Czy czuliście, że były takie momenty w trakcie ćwiczenia, kiedy wasze podstawowe prawa były ignorowane?
4. Czy łatwo było wam odgadnąć role pozostałych uczestników? (powiedz teraz uczestnikom, aby odkryli swoje role przed innymi)
5. Czy odgrywanie roli było dla was trudne, czy łatwe? W jaki sposób stworzyliście w waszej wyobraźni obraz osoby, którą musieliście odgrywać? Na jakiej podstawie? (media, osobiste doświadczenia, itp.)
6. Czy ćwiczenie w jakikolwiek sposób odzwierciedla nasze społeczeństwo? Jeśli tak, to jak?
7. Z jakimi prawami człowieka były związane poszczególne role? Czy możecie powiedzieć, że któreś z praw jest łamane w przypadku osoby, której rolę musieliście odgrywać?
8. Co najpierw powinno się zrobić, aby w odpowiedni sposób zająć się zagadnieniem nierówności społecznej?

Wskazówki dla prowadzących

Jeśli robisz to ćwiczenie na dworze, szczególnie w przypadku dużej grupy, upewnij się, że wszyscy uczestnicy cię słyszą. Możesz skorzystać z pomocy drugiej osoby prowadzącej, która powtórzy twoje instrukcje grupie.

Ważna data

18 grudnia
Międzynarodowy Dzień Emigrantów

Na początku ćwiczenia, niektórzy uczestnicy po otrzymaniu kart z rolami, mogą stwierdzić, iż niewiele wiedzą na temat osób, które muszą odgrywać. Powiedz wtedy, iż nie ma to znaczenia i poproś, aby wykorzystały własną wyobraźnię w kreowaniu obrazu danej postaci.

Siła tego ćwiczenia jest widoczna w momencie, gdy uczestnicy zdają sobie sprawę z dystansu, który ich dzieli od innych, w porównaniu z sytuacją wyjściową, gdy wszyscy stali w jednej linii. Aby spotęgować efekt, możesz stworzyć nowe role lub dostosować do rzeczywistości reprezentowanej przez uczestników. Będzie to konieczne, gdy liczba uczestników znacznie przewyższa liczbę kart z rolami, zawartymi w materiałach pomocniczych. Postaraj się wtedy, aby każdy uczestnik miał inną rolę. Jeśli będziesz tworzyć nowe role, pamiętaj o tym, aby były napisane w taki sposób, by tylko niewielka liczba osób miała możliwość odpowiedzi TAK i przez to poruszania się do przodu podczas wyczytywania listy sytuacji i wydarzeń.

W czasie omawiania ćwiczenia należy zapytać uczestników, w jaki sposób konstruowali wyobrażenia dotyczące osoby, której rolę mieli odgrywać. Czy brali pod uwagę swoje osobiste doświadczenia, czy raczej opierali się na różnych źródłach informacji (media, książki, dowcipy)? Czy są pewni wiarygodności tych źródeł? W ten sposób możesz omówić z uczestnikami, jak powstają stereotypy i uprzedzenia.

Ćwiczenie stanowi bardzo dobry sposób na zaznaczenie związków pomiędzy różnymi generacjami praw człowieka, głównie pomiędzy prawami obywatelskimi i politycznymi oraz społecznymi, ekonomicznymi i kulturalnymi. Należy również poświęcić nieco czasu na refleksję na temat dostępu do poszczególnych praw i mechanizmów ich ochrony. Problem ubóstwa i wykluczania społecznego to nie tylko zagadnienie związane z istnieniem konkretnych praw, ale przede wszystkim z dostępem do nich.

Modyfikacje

Jednym z pomysłów na pogłębienie dyskusji może być wykonanie ćwiczenia w kilku mniejszych grupach, a następnie zebranie wszystkich i poproszenie o wspólną refleksję. W tym przypadku musisz zadbać o to, aby było więcej osób prowadzących. Możesz też spróbować przeprowadzić drugą część omówienia ćwiczenia (po odkryciu ról przez uczestników) w małych grupach. Poproś uczestników o odpowiedź na pytanie: Jakie osoby, czy grupy społeczne mają w naszym społeczeństwie większe szanse, a jakie mniejsze i co należy zrobić, aby zająć się problemem nierówności społecznej? Możesz też wybrać jedną z ról i spytać, co konkretnie można zrobić w tym przypadku, np. jakie obowiązki mają uczestnicy, wspólnota lokalna i rząd w stosunku do tej konkretnej osoby.

Innym sposobem przeprowadzenia ćwiczenia może być metoda „krok do przodu — krok do tyłu". Poinstruuj wtedy uczestników, że jeśli przy czytaniu listy sytuacji i wydarzeń uważają, że sytuacja ich dotyczy — robią krok do przodu, jeśli odpowiedź jest NIE — robią krok do tyłu, a jeśli nie wiedzą — stoją w miejscu. Jeśli zdecydujesz się na tę wersję ćwiczenia, zadbaj o to, aby mieć dużo miejsca.

Kontynuacja

W zależności od kontekstu twojej pracy, możesz rozpatrzyć możliwość zaproszenia przedstawicieli organizacji działających na rzecz mniejszości kulturowych czy społecznych. Dowiedz się od nich, czym się aktualnie zajmują i jak ty i twoja grupa możecie pomóc. Takie bezpośrednie spotkanie może być świetną okazją do omówienia stereotypów i uprzedzeń, które pojawiły się w czasie ćwiczenia.

Jeśli grupa jest zainteresowana poszerzeniem swojej wiedzy na temat zagadnień związanych z nierównością w dostępie do edukacji oraz działań, które są w tej mierze podejmowane, zaproponuj wykonanie ćwiczenia „Edukacja dla wszystkich".

Pomysły na wspólne działania

Wykorzystaj pomysły, które powstaną po ćwiczeniu i po jego omówieniu lub podczas spotkania z przedstawicielami mniejszości. Zastanówcie się wspólnie, jak możecie pomóc grupom i organizacjom mniejszościowym, a następnie obróćcie słowa w działanie.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty z rolami

Jesteś bezrobotną kobietą samotnie wychowującą dziecko.	Jesteś Arabką wyznania muzułmańskiego. Mieszkasz z rodzicami, którzy są bardzo religijni.
Jesteś córką dyrektora banku. Studiujesz ekonomię na uniwersytecie.	Jesteś synem rolnika. Mieszkacie w bardzo odległej wiosce w górach. Masz 19 lat.
Jesteś żołnierzem odbywającym zasadniczą służbę wojskową.	Jesteś młodym niepełnosprawnym mężczyzną, poruszającym się na wózku inwalidzkim.
Jesteś 17-letnią Romką (Cyganką), która nie ukończyła szkoły podstawowej.	Jesteś prostytutką w średnim wieku, zakażoną wirusem HIV.
Jesteś bezrobotnym nauczycielem/nauczycielką w kraju, którego językiem niezbyt dobrze się posługujesz.	Jesteś 24-letnim uchodźcą z Afganistanu.
Jesteś nielegalnym imigrantem pochodzącym z Mali.	Jesteś przewodniczącym „młodzieżówki" partii politycznej, która jest obecnie u władzy.
Jesteś synem chińskiego imigranta, który prowadzi bardzo dochodowy biznes gastronomiczny typu fast food.	Jesteś córką amerykańskiego ambasadora w Polsce.
Jesteś właścicielką bardzo dochodowej firmy eksportowo-importowej.	Jesteś emerytowaną pracownicą fabryki produkującej buty.
Jesteś partnerką życiową młodego artysty, który uzależniony jest od heroiny.	Jesteś 22-letnią lesbijką.
Jesteś modelką afrykańskiego pochodzenia.	Jesteś 27-letnim bezdomnym młodym mężczyzną.

Sytuacje i wydarzenia

Wyczytuj głośno podane poniżej sytuacje. Po odczytaniu każdej, daj uczestnikom trochę czasu na wykonanie kroku oraz zorientowanie się, jak daleko stoją w porównaniu z innymi.

- Nigdy nie byłeś/aś w poważnych tarapatach finansowych.
- Mieszkasz w normalnym mieszkaniu. Masz telefon i telewizor.
- Czujesz, że społeczeństwo w którym żyjesz szanuje twoją kulturę, religię oraz język, którym się posługujesz.
- Czujesz, że twoje poglądy polityczne i społeczne mają znaczenie i są słuchane.
- Inni ludzie pytają cię o radę w różnych kwestiach.
- Nie obawiasz się, że możesz być zatrzymany/a przez policję.
- Wiesz, dokąd udać się po pomoc, gdy jej potrzebujesz.
- Nigdy nie czułeś/aś się dyskryminowany/a z powodu swojego pochodzenia.
- Masz odpowiednie zabezpieczenie socjalne i dostęp do opieki medycznej.
- Możesz wyjeżdżać na wakacje przynajmniej raz w roku.
- Możesz zaprosić do siebie przyjaciół na obiad.
- Twoje życie jest interesujące i nie obawiasz się o swoją przyszłość.
- Wiesz, że możesz podjąć studia i samodzielnie wybrać zawód.
- Nie boisz się, że możesz zostać zaatakowany/a lub napastowany/a na ulicy lub w mediach.
- Możesz uczestniczyć w wyborach lokalnych i krajowych.
- Możesz obchodzić święta religijne wspólnie ze swoją rodziną i bliskimi przyjaciółmi.
- Możesz uczestniczyć w międzynarodowym seminarium za granicą.
- Możesz chodzić do teatru lub kina przynajmniej raz w tygodniu.
- Nie obawiasz się o przyszłość swoich dzieci.
- Możesz kupować nowe ubrania przynajmniej raz na trzy miesiące.
- Sam/a możesz wybrać sobie partnera życiowego/ partnerkę życiową.
- Czujesz, że społeczeństwo docenia i szanuje twoje kompetencje.
- Umiesz i możesz korzystać z Internetu.

Makah i wielorybnictwo

Mówcie, co chcecie — wielorybnictwo to morderstwo, a morderstwo jest złem.
Greenpeace

Tematy środowisko, globalizacja, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy co najmniej 14 osób

Czas 150 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie wykorzystujące metodę pracy w małych grupach, dramę i dyskusję, służy znalezieniu porozumienia co do następujących zagadnień:

- zrównoważone wykorzystywanie zasobów morskich
- prawa ludności tubylczej do własnej kultury i rozwoju

Omawiane prawa

- prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym
- prawo do swobodnego korzystania z własnych bogactw naturalnych
- prawo do rozwoju i wykorzystywania zasobów naturalnych

Cele

- przeanalizowanie sprzeczności pomiędzy prawem do rozwoju i kultywowania własnej kultury a ochroną środowiska
- rozwijanie umiejętności międzykulturowych i pogłębienie refleksji na temat uprzedzeń
- budowanie postawy otwartości na różnice kulturowe

Materiały

- papier A4, długopisy

Przygotowanie Przeczytaj wcześniej wszystkie materiały pomocnicze i zapoznaj się z informacjami dotyczącymi omawianego tematu. Przygotuj kserokopie kart z rolami dla każdej grupy. Każdy uczestnik powinien mieć swoją kartę.

TEMATY

ŚRODOWISKO

GLOBALIZACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

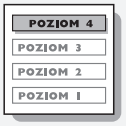

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

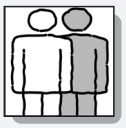

CO NAJMNIEJ 14 OSÓB

CZAS

150 MINUT

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części: część 1 (30 minut) to wprowadzenie do ćwiczenia oraz zagadnień związanych z kulturą i środowiskiem; część 2 (90 minut) to symulacja spotkania, które służy przedyskutowaniu podania Indian Makah do Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej (IWC) z prośbą o przywrócenie im możliwości połowu wielorybów. Po zakończeniu ćwiczenia przeznacz 30 minut na jego omówienie, ewaluację i dyskusję.

Część 1. Wprowadzenie do zagadnień związanych z kulturą i środowiskiem (30 minut)

1. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie dotyczy praw związanych z kulturą i środowiskiem naturalnym. Koncentruje się ono wokół Indian Makah i ich podania złożonego do Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej o przywrócenie im prawa połowu wielorybów, czemu są przeciwne m.in. organizacje ochrony przyrody.
2. Opowiedz uczestnikom o Indianach Makah.

3. Zapoznaj uczestników z zagadnieniami poruszanymi w tym ćwiczeniu. Następnie poproś o ustosunkowanie się do poszczególnych wypowiedzi, które im przeczytasz (wykorzystajcie w tym celu technikę „Wysoko i nisko", s. 68). Oto proponowane omówienia:
   Kultywowanie zwyczajów godne jest poszanowania, pod warunkiem, że nie łamią one praw człowieka;
   Powinniśmy szanować prawo wyboru tego, co ludzie chcą jeść — prawo do bycia weganem, wegetarianinem lub do spożywania mięsa;
   Żywność, którą spożywamy, powinna być produkowana metodami przyjaznymi dla środowiska;
   Hodowcy zwierząt nie powinni wykorzystywać okrutnych metod, takich jak przyspieszanie rozwoju zwierząt czy brutalny sposób uboju;
   Tradycje kulturowe są dla ludzi bardzo ważne i dlatego powinno się je szanować;
   Nie powinno się łowić wielorybów, nawet jeśli jest to uwarunkowane tradycją kulturową.

Część 2. Symulacja spotkania, które służy przedyskutowaniu podania złożonego przez Indian Makah do Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej (IWC) o przywrócenie prawa połowu wielorybów (90 minut)

1. Przypomnij grupie, że Indianie Makah zwrócili się z podaniem do Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej o zezwolenie na połów wielorybów, czemu sprzeciwia się wiele organizacji ochrony środowiska. To ćwiczenie polega na symulacji spotkania fikcyjnej organizacji CREST (skrót angielskiej nazwy Culture, Rights, Environment, Sustainability and Talk — Kultura, Prawa, Środowisko, Przetrwanie i Rozmowa). CREST to niezależna organizacja działająca na rzecz praw człowieka i ich związku ze środowiskiem naturalnym. Jej działalność polega na propagowaniu porozumienia przez dialog. W spotkaniu z organizacją CREST biorą udział przedstawiciele:
   a. Indian Makah, którzy chcą przywrócenia prawa połowu wielorybów;
   b. Sojuszu Dalekiej Północy — organizacji patronackiej, reprezentującej wielorybników i handlowców. Organizacja działa na rzecz rozwoju kultury wybrzeża i zrównoważonego wykorzystania zasobów ssaków morskich. Sojusz wspiera Indian Makah.
   c. Organizacji Morski Pasterz, zajmującej się badaniem i dokumentacją przypadków pogwałcenia przepisów prawa międzynarodowego chroniącego życie zwierząt morskich. Organizacja sprzeciwia się prośbie Indian Makah.
   d. Organizacji Greenpeace działającej na rzecz ochrony środowiska. Sprzeciwia się ona prośbie Indian Makah.
2. Zadanie organizacji CREST polega na prowadzeniu mediacji pomiędzy przedstawicielami Indian Makah i omówionych tu trzech organizacji. Dyskusja powinna skupiać się na czterech pytaniach:
   - Czy połów wielorybów powinien być dozwolony, czy nie?
   - Czy w specjalnych przypadkach można uznać połów wielorybów za uzasadniony tradycją kulturową?
   - Jeżeli połów wielorybów byłby dozwolony, to na jaką skalę?
   - Jakie regulacje prawne byłyby wtedy potrzebne?
3. Poproś dwóch ochotników, żeby reprezentowali CREST, a pozostałych uczestników podziel na 4 równoliczne grupy. Rozdaj wszystkim uczestnikom „Karty z rolami". Każda grupa

otrzymuje kartę właściwą dla organizacji, którą reprezentuje. Grupy mają 30 minut na przedyskutowanie zawartych tam informacji i przygotowanie się do obrony swojego stanowiska w sprawie prośby Indian Makah.

4. Po zakończeniu przygotowań zaproś wszystkich do jednego pomieszczenia. Poproś dwóch uczestników reprezentujących CREST o rozpoczęcie spotkania, które powinno trwać około 60 minut. Jego celem jest podzielenie się informacjami i przedyskutowanie podania, oraz osiągnięcie porozumienia co do odpowiedzi na powyższe cztery pytania.
5. Członkowie CREST rozpoczynają spotkanie krótkim wprowadzeniem na temat praw człowieka i zakresu dyskusji związanej ze środowiskiem naturalnym. Następnie swoje zdanie wygłaszają przedstawiciele Indian Makah. Po tym wystąpieniu zainicjuj dyskusję z udziałem wszystkich uczestników.
6. Po zakończeniu spotkania przejdź do omówienia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś grupy o krótką refleksję na temat przebiegu dyskusji i możliwości osiągnięcia porozumienia.

- Czy trudno było wczuć się w role?
- Czego interesującego dowiedzieliście się w czasie ćwiczenia?
- Co decydowało o sile argumentów? Odwołania się do emocji czy do racjonalnej, logicznej argumentacji?
- Czy wysłuchanie argumentów przeciwnej strony jest łatwe? Czy z łatwością je zaakceptowaliście?
- Czy w realnej codzienności trudno jest zaakceptować praktyki związane z tradycjami kulturowymi innych ludzi, zwłaszcza gdy wydają nam się one prymitywne, niezrozumiałe lub nieetyczne?
- W którym momencie zderzenie kulturowe staje się dyskryminacją?
- Czy łatwo jest być otwartym na różnice kulturowe?
- Czy globalizacja nieuchronnie prowadzi do zatraty kultury? Czy kultura, która ulega zmianom, jest skazana na wymarcie?
- Czy w zmieniającym się świecie zmiany kulturowe są pozytywnym procesem?
- Żądania dotyczące uznania pewnych praw, które niejednokrotnie są ze sobą w konflikcie, załatwia się przed sądem. Czy to sprawiedliwy sposób załatwiania takich spraw?
- Co powinno stawiać się na pierwszym miejscu: prawo ludzi do wyżywienia i życia czy ochronę środowiska i zapewnienie przetrwania gatunków?

Na zakończenie tego ćwiczenia po raz kolejny zróbcie ćwiczenie „Wysoko i nisko", aby sprawdzić, czy postawy uczestników wobec kwestii wielorybnictwa zmieniły się. Wykorzystajcie do tego stwierdzenia z części 1.

Wskazówki dla prowadzących

Złożoność zagadnień poruszanych w tym ćwiczeniu powoduje, że najlepiej byłoby wykonać je z dojrzałą grupą, która posiadła umiejętność prowadzenia dyskusji. Uczestnicy muszą przyswoić sobie wiele informacji, a tekst znajdujący się na „Karcie z rolą" zakłada, że posiadają oni już pewną wiedzę na temat praw człowieka i znają terminologię dotyczącą zagadnień związanych ze środowiskiem

Ważna data

9 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Ludności Tubylczej

naturalnym. Możesz rozważyć możliwość przeprowadzenia ćwiczenia w czasie dwóch sesji, aby dać uczestnikom czas na dokładne przeczytanie tekstu znajdującego się na „Karcie z rolą" i przemyślenie zagadnienia.

Jednym z najważniejszych celów tego ćwiczenia jest uświadomienie młodym ludziom tego, że nasze myślenie ograniczone jest często własną perspektywą kulturową. Drugim celem jest przyjrzenie się naszym postawom w stosunku do zrównoważonego korzystania z zasobów przyrody. Temat wielorybnictwa, trudny i kontrowersyjny, wywołuje zwykle silne emocje, a dyskusje z nim związane niejednokrotnie ujawniają sztywność stanowisk. Nie mniej ważnym celem ćwiczenia jest nauczenie się osiągania porozumienia, dlatego też ćwiczenie skonstruowano jako spotkanie, w czasie którego jedna z grup, fikcyjna organizacja CREST, pełni rolę mediatora. Przed wykonaniem ćwiczenia warto zajrzeć do informacji na temat osiągania porozumienia, znajdujących się na stronie 65.

Konieczne może okazać się także sprawdzenie, czy uczestnicy rozumieją wszystkie terminy i koncepcje zawarte w „Kartach z rolami". Na przykład:

Ludność rdzenna

Dość trudno zdefiniować to pojęcie. Najogólniej rzecz biorąc, to potomkowie ludów, które zajmowały dany obszar przed nadejściem kolonizatorów i wytyczeniem granic państw. Ludność rdzenna, zazwyczaj marginalizowana przez państwo, żyje często w szczepach.

Zasada środków zapobiegawczych

Zasada środków zapobiegawczych mówi, że „jeśli jakieś działanie stwarza zagrożenie dla zdrowia ludzkiego lub środowiska, należy podjąć środki zapobiegawcze, nawet jeśli nie ma między nimi żadnych, udowodnionych naukowo, związków przyczynowo-skutkowych". Obejmuje ona działania w obliczu niepewności: przesunięcie ciężaru dowodu na tych, którzy przyczynili się do szkody, analizę alternatyw dla możliwie szkodliwych działań oraz metody podejmowania decyzji oparte na zasadzie współuczestnictwa.

Zrównoważony rozwój

W 1989 r. Światowa Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Środowiska i Rozwoju (WCED), zwana też Raportem Brundtlanda, zdefiniowała zrównoważony rozwój, jako „taki rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia bez pozbawiania możliwości przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich potrzeb". „Zrównoważone wykorzystanie" jest terminem odnoszącym się tylko do zasobów odnawialnych: oznacza to wykorzystanie zasobów w ilościach mieszczących się w granicach możliwości gatunku na odnowienie jego liczebności. Istnieje globalnie przyjęta zasada zrównoważonego wykorzystania światowych zasobów naturalnych, poparta dowodami naukowymi i obiektywnymi danymi.

Modyfikacje

Jeśli uczestników jest niewielu, możesz podzielić ich na dwie grupy — jedną stanowić będą Indianie Makah i Sojusz Dalekiej Północy, a drugą Greenpeace i Morski Pasterz.

Innym sposobem przeprowadzenia ćwiczenia może być dyskusja panelowa. Poproś, aby cztery grupy wybrały po jednym przedstawicielu, reprezentującym Indian Makah, Sojusz Dalekiej Północy, Morskiego Pasterza i Greenpeace. Najpierw niech zaprezentują swoje stanowiska, a następnie poproś o pytania z sali. Na zakończenie niech uczestnicy poddadzą pod głosowanie odpowiedzi na cztery postawione pytania. Pozwoli im to rozważyć prawa człowieka, z uwzględnieniem kulturo-

wego i środowiskowego kontekstu głównego problemu, choć wtedy zabraknie, niestety, prób jego rozwiązania.

Kontynuacja

Globalizacja była jednym z zagadnień poruszonych w tym ćwiczeniu. Jeśli grupa chce kontynuować ten temat, można wykonać ćwiczenie „Słowniczek globalizacji" (s. 239).

Pomysły na wspólne działania

Wspierajcie ludność rdzenną kupując wytwarzane przez nią produkty. Wiele wytworów rękodzielnictwa można kupić w sklepach sprzedających towary pochodzące ze „sprawiedliwego handlu", także przedmioty wytwarzane przez ludność rdzenną ze wszystkich stron świata. Może znajdziesz tam coś odpowiedniego na prezent.

Dodatkowe informacje

Strony internetowe: Sojusz Dalekiej Północy — www.highnorth.no, Morski Pasterz — www.seashepherd.com, Międzynarodowa Komisja Wielorybnicza www.iwcoffice.org, Indianie Makah — http://content.lib.washington.edu/aipnw/renker/contemporary.htm, Greenpeace — www.greenpeace.org.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Indianie Makah (jedno z plemion szczepu Wakaszów) mieszkają w rezerwacie, znajdującym się w najbardziej wysuniętej na północny-zachód części półwyspu Olympus w stanie Waszyngton (USA). Rezerwat obejmuje powierzchnię 10 800 ha. Według danych z lipca 1999 r. plemię Makah liczyło 1214 osób, z czego 1019 mieszkało w rezerwacie. Wskaźnik bezrobocia w rezerwacie wynosi 51%. Około 49% gospodarstw domowych wykazuje dochody znacznie poniżej średniej federalnej, a 59% domów nie osiąga ogólnie przyjętego standardu.

Niezależnie od tego ponurego obrazu, tradycje plemienne wśród Indian Makah są bardzo żywe, a ci którym udało się zdobyć wykształcenie, wracają do rezerwatu, aby pracować na rzecz współplemieńców, czy to w miejscowym szpitalu, czy to w szkole.

Źródło: http://content.lib.washington.edu/aipnw/renker/contemporary.html

Karty z rolami

Karta z rolą: CREST

Reprezentujecie neutralne stanowisko w sprawie połowu wielorybów. Wasze zadanie polega na przedstawieniu informacji na temat praw człowieka i prawodawstwa dotyczącego środowiska oraz mediacji między stronami. Waszym zadaniem jest także dopilnowanie, aby dyskusja nie odbiegała od tematu oraz prostowanie błędnych wyobrażeń i wyjaśnianie nieporozumień. Starajcie się pomóc wszystkim grupom skupić się na tym, co je łączy, nie na tym, co je poróżniło, tak aby osiągnąć konsensus w następujących kwestiach:

- Czy połów wielorybów powinien być dozwolony, czy nie?
- Czy w specjalnych przypadkach można uznać połów wielorybów za uzasadniony tradycją kulturową?
- Jeżeli połów wielorybów byłby dozwolony, to na jaką skalę?
- Jakie regulacje prawne byłyby wtedy potrzebne?

Zacznijcie od powitania zgromadzonych. Ustalcie ramy dyskusji. W dwie minuty zaprezentujcie główne aspekty problemu dotyczące praw człowieka i ochrony środowiska, w razie potrzeby zacytujcie odpowiednie fragmenty z przytoczonych aktów prawnych. Zaznaczcie również, że są tacy, którzy nie zgadzają się na połów wielorybów z pobudek moralnych.

Następnie, jeszcze przed otwarciem ogólnej dyskusji, poproście przedstawicieli Indian Makah o wyjaśnienie, dlaczego chcą powrócić do połowu wielorybów. Po 40-minutowej dyskusji zacznijcie podsumowanie.

Podstawowe informacje na temat praw człowieka, kultury i środowiska

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych w artykule 1, stwierdza:

1. Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny.
2. Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi bez uszczerbku dla jakichkolwiek zobowiązań wynikających z międzynarodowej współpracy gospodarczej, opartej na zasadzie wzajemnych korzyści, oraz z prawa międzynarodowego. W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji.

Artykuł 15:

1. Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do:
   a) udziału w życiu kulturalnym;
   b) korzystania z osiągnięć postępu naukowego i jego zastosowań;

Preambuła Deklaracji Wiedeńskiej z 1993 r. stwierdza: „wszystkie prawa człowieka są uniwersalne, niepodzielne i współzależne. Wspólnota międzynarodowa powinna traktować prawa człowieka globalnie, w sposób równy i sprawiedliwy, na tych samych podstawach i z tym samym naciskiem (...) przy zachowaniu szczególnych cech kraju lub regionu oraz poszanowaniu jego historii, kultury i religii".

W 1981 r. Międzynarodowa Komisja Wielorybnicza (IWC) zezwoliła ludności tubylczej na wielorybnictwo w celu zaspokojenia swoich potrzeb życiowych (ASW). Określono to jako „wielorybnictwo w celach konsumpcji, przeprowadzane przez ludność tubylczą lub w imieniu ludności tubylczej lub ludów miejscowych, które łączą więzy wspólnotowe, rodzinne, społeczne i kulturowe, związane z długotrwałą tradycją zależności od wielorybnictwa i wykorzystywania wielorybów".

Konwencja ONZ o prawie morza mówi: „Jedną z podstawowych zasad jest optymalnie zrównoważone wykorzystanie odnawialnych zasobów morskich".

W 1982 r. ustanowiono moratorium na połów wali szarych (pływaczy), którym groziło wyginięcie. Populacja tego gatunku zwiększyła się do 21 000 sztuk i w konsekwencji wieloryba szarego usunięto z amerykańskiej listy zagrożonych gatunków.

Karta z rolą: Indianie Makah

Waszym zadaniem jest przedstawienie stanowiska Indian Makah, zamieszkujących północno-zachodnie wybrzeża Ameryki Północnej. W tym ćwiczeniu powinniście się odwołać do swojej wiedzy o prawach człowieka i ochronie środowiska oraz do poniższych cytatów i informacji ze strony internetowej Makah:

„Choć minęło już 70 lat od ostatniego polowania na wieloryby, obrządki, rytuały, pieśni i opowieści przetrwały do dziś, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Cała nasza struktura społeczna skonstruowana była wokół polowania na wieloryby. Dziś Indianie Makah utrzymują się z połowów łososi i czarnych dorszy, które sprzedają miejscowym przetwórniom, ale tradycyjny system kulturowy, polegający na dzieleniu się z rodziną i przyjaciółmi, nadal funkcjonuje".

„Tym, co spowodowało zdziesiątkowanie wielorybów, były połowy na skalę przemysłową prowadzone przez Europejczyków i Amerykanów. Kiedy rząd Stanów Zjednoczonych wreszcie zdecydował się na ochronę wielorybów, Indianie Makah musieli zaprzestać połowów. Dziś liczba wielorybów jest znów duża: 21 000 to sporo, nawet w kontekście historycznym. Wieloryb zniknął w zeszłym roku z amerykańskiej listy zagrożonych gatunków".

„Młode pokolenie coraz bardziej docenia dziś wartość tożsamości opartej na własnej kulturze i historii. Bycie częścią kultury o długiej tradycji to wyjątkowy przywilej, niedostępny dla większości młodych ludzi w Stanach".

„Nie będziemy polować na pływacze dla zysku (...) chociaż krążą plotki, że mamy zamiar sprzedawać je Japończykom. Polowanie na wieloryby ma nam zapewnić przetrwanie fizyczne i kulturowe. Prosimy o pozwolenie na złowienie do pięciu pływaczy, co nie znaczy, że upolujemy ich tyle. Będziemy aktywnie dbać o to, aby wieloryb nie trafił znów na listę zagrożonych gatunków (...) Naszemu plemieniu nie trzeba przypominać o konieczności ograniczeń w połowach wielorybów (...) to wartość wbudowana w naszą kulturę".

„Indianie Makkah uprawiają łowiectwo w małych łodziach nie przystosowanych do wypływania na otwarte morze. Nie podjęto jeszcze decyzji dotyczącej techniki łowienia. W grę wchodzą tradycyjny ręczny harpun lub jego zmodyfikowana wersja z granatem u ostrza, taka jak te używane na Alasce przy połowie wieloryba grenlandzkiego".

Karta z rolą: Sojusz Dalekiej Północy

Sojusz Dalekiej Północy to organizacja patronacka zrzeszająca poławiaczy wielorybów i fok z Kanady, Grenlandii, Wysp Owczych, Islandii i Norwegii oraz z wielu społeczności lokalnych. Organizacja działa na rzecz przyszłości kultur wybrzeży i korzystania z zasobów morskich w sposób nienaruszający równowagi ekologicznej. W tym ćwiczeniu powinniście się odwołać do swojej wiedzy o prawach człowieka i ochronie środowiska oraz poniższych cytatów i informacji ze strony internetowej Sojuszu:

„Indianie Makah zajmowali się wielorybnictwem przez 2000 lat, zanim pojawili się biali imperialiści zainteresowani wielorybami ze względu na olej i inne surowce. To była gospodarka rabunkowa, więc naturalne zasoby wyczerpały się i Makah nie mogli kontynuować swoich tradycji. Plemię cierpliwie czekało na odnowę tych zasobów. I ten moment wreszcie nadszedł. Teraz jednak biali ludzie zmienili zdanie. Nagle chcą zabronić wszystkich form korzystania z tych zasobów".

„Odmienne kultury nigdy nie dojdą do porozumienia co do tego, które gatunki zwierząt powinny być pod specjalną ochroną, a które najlepiej nadają się do jedzenia. W północnej Norwegii szczególną ochroną otacza się kaczki edredonowe, podczas gdy pierś tej samej kaczki jest rarytasem na duńskich stołach. Stwierdzenie »Wieloryby to inna sprawa« należy doprecyzować i spytać »Od czego inna?«.

„Połów wielorybów i fok jest dozwolony jedynie wtedy, kiedy podejmują się go ludy rdzenne, i to nie w celach handlowych. Tylko »tradycyjne« metody są dozwolone, przy czym to zazwyczaj inni decydują o tym, co jest »tradycyjne«. Powiązanie połowu wielorybów i fok z produkcją, która nie ma celów handlowych, łączy się z odmową prawa do określania własnej przyszłości całej grupie ludzi. Zadna kultura nie jest statyczna, ale polityka przeciwników wielorybnictwa zmierza właśnie do zamrożenia sytuacji, do zamiany ewoluującej kultury w obiekt muzealny. Handel jako taki jest oceniany negatywnie przez większość państw członków Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej (IWC). To paradoks, że ten argument wytaczany jest przez rządy, które zwykle opowiadają się za wolnym rynkiem. Wygląda na to, że nie wszystkim będzie dany dostęp do światowych rynków. A ci, co będą chcieli uczestniczyć w światowej ekonomii, zrobią to na warunkach ustalonych przez innych, a nie przez nich samych".

„Trudno o argumenty logiczne, które uzasadniłyby obecne »moratorium« na połów wielorybów. W wielu dziedzinach rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa stosowane są praktyki w ewidentny sposób naruszające równowagę ekologiczną, a jednak nie stosuje się całościowego zakazu dotyczącego produkcji w tych dziedzinach".

„Raport o ssakach morskich, Rada Europy, 12 lipca 1993: »Ssaki morskie są częścią żywych zasobów ekosystemów morskich. Powinny być chronione przed zagrożeniem, a polowania na nie powinny być dozwolone tylko wtedy, gdy istnieje pewność, że pozwala na to ich liczba. Polowanie może być konieczne, w razie gdyby populacja wzrosła na tyle, że zagrażałaby równowadze ekosystemu«.

„Wielorybnictwo to dobry przykład tego, że współpraca międzynarodowa może doprowadzić do sytuacji, kiedy nadmierna eksploatacja zasobów zostanie zastąpiona przez korzystanie z zasobów w sposób nienaruszający równowagi ekologicznej. Współpracy międzynarodowej wiele można zarzucić, ale może też ona prowadzić do skutecznych działań, tak jak w tym przypadku".

Karta z rolą: Morski Pasterz i Towarzystwo Ochrony Wielorybów i Delfinów

Międzynarodowe Stowarzyszenie Morski Pasterz jest niedochodową organizacją pozarządową zajmującą się śledzeniem i dokumentowaniem przypadków pogwałcenia praw międzynarodowych, norm prawnych i układów chroniących gatunki morskie. Towarzystwo Ochrony Wielorybów i Delfinów (WDCS) jest najaktywniej działającą organizacją charytatywną na świecie, której celem jest ochrona wielorybów, delfinów i morświnów.

Waszym zadaniem jest przedstawić poglądy ludzi zajmujących się ochroną przyrody i środowiska. W tym ćwiczeniu powinniście się odwołać do swojej wiedzy o prawach człowieka i ochronie środowiska oraz poniższych cytatów i informacji ze stron internetowych stowarzyszenia Morski Pasterz i Towarzystwa Ochrony Wielorybów i Delfinów (WDCS).

„Prawdziwym powodem inicjatywy Indian Makah jest to, że świetnie zdają sobie sprawę, że kilogram mięsa wieloryba kosztuje w Japonii 80 dolarów i że jeden wieloryb jest wart około miliona dolarów. Nie chodzi tu jednak tylko o te pięć wielorybów, które mają zamiar zabić. To będzie miało konsekwencje dla tysięcy wielorybów, ponieważ Norwegia, Japonia i inne kraje (takie jak Rosja i Islandia), które chcą łowić wieloryby, pilnie się temu wszystkiemu przyglądają. Jeżeli plemię Makah dostanie zgodę na połów wielorybów, to zostanie istotnie podważony autorytet Stanów Zjednoczonych w międzynarodowym ruchu ochrony gatunków morskich". Kpt. Paul Watson, stowarzyszenie „Morski Pasterz"

„Próbujemy uszanować historyczne prawo ludzi do posługiwania się tradycyjnymi metodami zdobywania koniecznego pożywienia i jednocześnie próbujemy chronić wieloryby — to cienka linia (...), (i) próbujemy zrozumieć zmieniający się świat ludów autochtonicznych. Na przykład w 1995 r. krytykowano połów rosyjskiego pływacza, argumentując, że mięso wielorybie nie jest spożywane przez ludy autochtoniczne, tylko sprzedawane jako karma hodowcom lisów".

„Eskimosi z North Slope na Alasce bardzo się dziś różnią pod względem ekonomicznym od ludów, które przed wiekami łowiły wieloryby. Eksploatacja ropy na Alasce spowodowała jej zanieczyszczenie, a także zamęt spowodowany przybyciem wielu nowych ludzi. Przyniosła też mnóstwo pieniędzy jej rdzennym mieszkańcom. W oczach zwykłego obserwatora polowanie z nowoczesnych skuterów śnieżnych lub helikopterów niewiele ma wspólnego z tradycją".

„Podczas gdy Międzynarodowa Komisja Wielorybnicza (IWC) debatuje nad drażliwym problemem powrotu do wielorybnictwa na skalę handlową, setki wielorybów i ich mniejszych kuzynów, delfinów i morświnów, giną co roku niemal niezauważalnie podczas łowów prowadzonych przez autochtonów".

„W przypadku ochrony środowiska naturalnego obowiązuje zasada ostrożności, która wymaga, aby wtedy, gdy nie wiadomo, jakie będą skutki danej akcji dla środowiska, uznać przywilej wątpliwości i powstrzymać się od działania, aż się udowodni, że działanie to nie przyniesie szkody lub strat danemu gatunkowi".

Karta z rolą: Greenpeace

Sympatycy Greenpeace z całego świata prowadzą kampanię na rzecz poprawienia równowagi ekologicznej.

W tym ćwiczeniu powinniście się odwołać do swojej wiedzy o prawach człowieka i ochronie środowiska oraz poniższych cytatów i informacji ze stron internetowych.

„Cokolwiek się powie, wielorybnictwo to zabijanie, a zabijanie jest złem. Oczywiście, że wieloryby to nie ludzie, ale czy to znaczy, że są czymś gorszym niż ludzie? Sposób myślenia, który gloryfikuje zabijanie wielorybów, to ten sam sposób myślenia, który akceptuje zabijanie „gorszych" ludzi. Wierzymy, że „prawa człowieka" nie muszą być tożsame z szowinistyczną marginalizacją innych gatunków. W istocie wielorybom i niektórym innym żyjącym, czującym ssakom powinny przysługiwać prawa człowieka, a przynajmniej prawa humanitarne, te najbardziej podstawowe zasady, które postrzegamy jako fundament tradycji humanitaryzmu".

„Greenpeace nie popiera żadnego programu regulacji wielorybnictwa, ale nie sprzeciwiamy się wielorybnictwu, które jest naprawdę niezbędne do przetrwania. Jeśli jednak pojawia się element komercyjny, jesteśmy tam od razu, w pierwszej linii, wyrażając swój sprzeciw".

„Podpisane grupy z szacunkiem wnoszą, aby Indianie Makah zrezygnowali z powrotu do wielorybnictwa. Wiele kultur na całym świecie uważa wieloryby za święte i traktuje każdy gatunek jako niezawisły „naród" godny szacunku i ochrony. Pływacze przemierzają co roku olbrzymie dystanse, przynosząc radość tysiącom obserwatorów wielorybów. Na wodach Makah goszczą krótko. Uważamy, że należy podtrzymywać ważne tradycje duchowe w czasach, gdy ginie przyroda naszej planety". Action for Animals, Action for Animals Network i inne.

„Byłem wstrząśnięty, gdy usłyszałem, że rozważamy możliwość zabijania pływaczy bądź innych wielorybów (...) Kiedy przyjrzeliśmy się tej sprawie, okazało się, że pojawiła się propozycja, aby zezwolić jednemu plemieniu na zabicie pięciu pływaczy; ale gdyby to pozwolenie dostali, zaraz pojawiłyby się inne plemiona, z Kanady i Alaski, i stwierdziły: »Jeżeli oni mogą na nie polować to i my możemy«. Myślę, że Amerykanie ze względu na ich słabość do wielorybów nie zgodzą się na jakikolwiek połów wielorybów". Republikański kongresman Jack Metcalf

„Mimo moratorium na połowy wielorybów wprowadzonego przez społeczność międzynarodową w r. 1986 wieloryby nadal są zagrożone. Skuteczną metodą zwiększenia ochrony wielorybów byłoby stworzenie rezerwatu tych ssaków, gdzie połowy byłyby zabronione i to nie na czas określony, ale bezterminowo".

„Bardzo trudno jest ocenić rzeczywistą liczbę wielorybów w poszczególnych grupach. Wielkość poszczególnych populacji znana jest tylko w przybliżeniu, do ok. 50%. Ponieważ zmiany zachodzą bardzo powoli, nie da się stwierdzić, czy populacja rośnie, czy maleje w ciągu tych kilku lat, kiedy prowadzone są badania. Nie ma jednak wątpliwości co do spadku liczby ssaków spowodowanego wielorybnictwem na skalę komercyjną".

Minutkę!

Mów tylko przez minutkę — płynnie — bez powtórzeń!

Tematy	sport, globalizacja, prawa człowieka — ogólnie
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	dowolna
Czas	40 minut
Krótka charakterystyka	W czasie tego ćwiczenia uczestnicy muszą wykazać się szybkością i inwencją, aby przez minutę mówić o związkach między sportem i prawami człowieka.
Omawiane prawa	Wszystkie — ogólnie
Cele	▪ podzielenie się wiedzą na temat sportu i praw człowieka ▪ zrozumienie, że zagadnienia dotyczące praw człowieka są ze sobą powiązane i niepodzielne ▪ ćwiczenie się w wyrażaniu własnych opinii
Materiały	▪ stwierdzenia, po jednym dla każdego uczestnika ▪ kapelusz (lub pudełko) ▪ zegarek (ze wskazówką sekundową) lub stoper
Przygotowanie	▪ Skseruj kartę ze stwierdzeniami zamieszczoną w materiałach pomocniczych i porozcinaj ją na osobne stwierdzenia. ▪ Złóż na pół poszczególne stwierdzenia i wrzuć je do kapelusza.

TEMATY

SPORT

GLOBALIZACJA

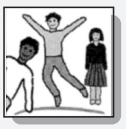

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

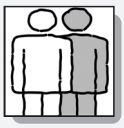

DOWOLNA

CZAS

40 MINUT

Przebieg zajęć

1. Poproś grupę, aby usiadła w kręgu.
2. Daj któremuś z uczestników kapelusz i poproś, by przekazał go następnej osobie, która przekaże go dalej. Każda osoba, która otrzyma kapelusz, losuje z niego, bez zaglądania do środka, jedną kartkę.
3. Następnie uczestnicy mają 5 minut na przygotowanie wypowiedzi na temat opisany na kartce. Wypowiedź powinna trwać jedną minutę. Obowiązują zasady — trzeba mówić płynnie, bez przerw, oraz nie wolno się powtarzać.
4. Uczestnicy po kolei przedstawiają swoje wypowiedzi.
5. Po każdej wypowiedzi daj grupie 2–3 minuty na komentarz. Jeśli uczestnicy będą chcieli zatrzymać się dłużej nad jakimś tematem, zanotuj go — wrócicie do niego na zakończenie ćwiczenia.
6. Po ostatniej wypowiedzi i jej skomentowaniu przez grupę powróćcie do dyskusji zainicjowanych w trakcie ćwiczenia.
7. Następnie przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Ważna data

7 kwietnia
Światowy Dzień Zdrowia

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij pytaniem, jak uczestnikom podobało się ćwiczenie, a następnie przejdź do omówienia zagadnień, które pojawiły się w czasie dyskusji.

- Czy trudno było mówić przez minutę bez przerwy na zadany temat?
- Który temat był najtrudniejszy i dlaczego?
- Który temat był najbardziej kontrowersyjny i dlaczego?
- Jaka informacja usłyszana podczas ćwiczenia najbardziej was zdziwiła?

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie to działa na różnych poziomach, a pytania mogą być interpretowane na wiele sposobów. Ważne, aby dostosować ćwiczenie do poziomu młodych ludzi. Możesz powiedzieć coś takiego, aby sprowokować uczestników do myślenia, ale pamiętaj, aby nie stworzyć wrażenia, że oczekujesz od nich określonej odpowiedzi.

Jeśli uważasz, że podane poniżej stwierdzenia nie będą interesujące dla twojej grupy, stwórz własne.

Zachęć do wypowiadania się osoby, które niezbyt chętnie zabierają głos. Powiedz, aby spróbowały mówić przez pół minuty lub choćby tylko przez 20 sekund, daj im szansę skonsultowania się z innymi uczestnikami przed samą wypowiedzią. Możesz też obiecać, że poprosisz ich o wypowiedź na końcu.

Modyfikacje

Jeśli pracujesz z małą grupą, możesz zrobić dwie lub trzy rundy wypowiedzi. Każda runda zaczyna się od losowania przez uczestników kartek z kapelusza. Jeśli grupa liczy więcej niż 15 uczestników, podziel ją na dwie mniejsze.

Technika losowania kartek z kapelusza może być wykorzystana także przy omawianiu innych tematów.

Kontynuacja

Jeśli uczestnicy chcą zająć się tematem sportu i przepełnia ich energia, wykonajcie ćwiczenie „Sport dla wszystkich".

Jeśli uczestnicy zainteresowali się innym tematem, zajrzyj do spisu ćwiczeń, i wybierz takie ćwiczenie, które będzie odpowiadało ich zapotrzebowaniu.

Pomysły na wspólne działania

Wybierzcie jeden temat i zdecydujcie się na kolejny krok, czyli działanie, które chcecie podjąć. Stwórzcie projekt, który będzie dotyczyć tego właśnie zagadnienia. Nawiążcie kontakt z lokalną organizacją, która zajmuje się tym problemem. Wykorzystajcie projekt jako okazję do refleksji na temat tego, jakie umiejętności i kompetencje zyskali uczestnicy pracując w grupie.

Dodatkowe informacje

„Jak grasz: wpływ sportu na promowanie praw człowieka", konferencja w Sydney, 1–3 września 1999 r. www.hrca.org.au/—sport-and-human-rights.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karta ze stwierdzeniami

Sport i dyskryminacja

Czy zawody paraolimpijskie przyczyniają się do likwidowania uprzedzeń w stosunku do osób niepełnosprawnych?

Sport i ogólne prawa człowieka

Czy uważasz, że Ronaldo jest odpowiednią osobą do reprezentowania organizacji „Siła zmiany: Światowa Kampania Młodzieży przeciwko AIDS"?

Sport i ogólne prawa człowieka

Sportowcy klasy międzynarodowej muszą się zgodzić na przestrzeganie kodeksu etycznego. Ci, którzy go łamią, np. wykorzystując zawody sportowe do wyrażania swoich opinii politycznych, są karani. Czy jest to równoznaczne z łamaniem prawa do swobody wyrażania opinii?

Sport i ogólne prawa człowieka

Policja dysponuje odpowiednimi środkami, aby uniemożliwić wyjazd do innego państwa na mecz kibicom, którzy mogą sprawiać kłopoty. Czy jest to równoznaczne z łamaniem prawa do swobodnego przemieszczania się i wolności zgromadzeń?

Sport i dzieci

Co powiedziałbyś ambitnym rodzicom i trenerom sportowym, którzy zmuszają dzieci do forsownego, długotrwałego treningu? Kto powinien mieć prawo decydowania o zdrowiu młodego człowieka i jego sposobie spędzania wolnego czasu?

Sport i obywatelstwo

Wielu ludzi urodzonych w jednym kraju, z czasem osiedla się w innym kraju i przyjmuje jego obywatelstwo.

Pomimo to ciągle kibicują drużynie kraju, z którego pochodzą, a nie kraju, w którym się osiedlili. Której drużynie powinni kibicować?

Sport i dyskryminacja

Czy przeprowadzanie sportowcom testów ustalających ich płeć oraz sprawdzanie ich płci jest potrzebne w celu zapewnienia współzawodnictwa, czy jest to naruszenie ludzkiej godności i prawa do prywatności?

Sport i edukacja

Czy uważasz, że lekcje wychowania fizycznego powinny być w szkole obowiązkowe?

Sport i prawa społeczne

Czy uważasz, że zawodowi sportowcy powinni mieć podobne prawa jak inni pracownicy, na przykład prawo do tworzenia związków zawodowych, oraz prawo do ochrony przed niesprawiedliwym zwolnieniem?

Sport i środowisko

Pola golfowe często krytykuje się za to, że są nieprzyjazne zarówno dla ludzi, jak i środowiska, gdyż zwykle powstają w miejscach użytkowych, wykorzystywanych wcześniej jako tereny rolne lub leśne. Właściwa eksploatacja pól golfowych wymaga stosowania dużych ilości wody, herbicydów i pestycydów. Czy wszystko to sprawia, że golf jest zagadnieniem związanym z prawami człowieka?

Sport i równość płci

Mówi się, że w gronie znanych trenerów czy działaczy sportowych jest niewiele kobiet dlatego, że są one dyskryminowane. Czy zgadzasz się z tym? Jeśli tak, to co można z tym faktem zrobić?

Sport i globalizacja

Buty i inny sprzęt sportowy produkowane są bardzo często tanio wskutek wyzysku pracowników w krajach Europy Wschodniej lub na Dalekim Wschodzie. Pracownicy chcą zachować swoje miejsca pracy, dlatego nie wzywają do bojkotu towarów. Co my, konsumenci, możemy zrobić, aby nie przyczyniać się do wyzysku tych ludzi?

Sport i bezpieczeństwo

Chiny to kraj, w którym prawa człowieka są często łamane. Czy powinny być zatem organizatorem Olimpiady w 2008 r.?

Sport i zdrowie

Co można zrobić na poziomie lokalnym, aby zwalczyć zjawisko używania narkotyków w sporcie?

Sport i media

Czy uważasz, że jakaś określona stacja telewizyjna powinna mieć wyłączne prawa do transmitowania konkretnych wydarzeń sportowych?

Sport i pokój

Czy sporty polegające na rywalizacji przyczyniają się do współpracy i porozumienia między ludźmi?

Sport i ubóstwo

Czy sądzisz, że politycy w twoim kraju wykorzystują sport lub wydarzenia sportowe w celu odwrócenia uwagi obywateli od problemów natury politycznej bądź gospodarczej?

Sport i ubóstwo

W wielu krajach sport, a w szczególności piłka nożna, umożliwia wyjście z ubóstwa. Czy kraje ubogie powinny zatem poświęcać więcej uwagi piłce nożnej?

Narysuj słowo

Ci, którzy nie są artystami, mają także prawo do wypowiedzi przez sztukę!

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

MEDIA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 1

WIELKOŚĆ GRUPY

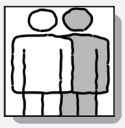

CO NAJMNIEJ 8 OSÓB

CZAS

45 MINUT

Tematy	prawa człowieka — ogólnie, media, obywatelstwo
Stopień trudności	poziom 1
Wielkość grupy	co najmniej 8 osób
Czas	45 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie jest zabawą zespołową, której istota polega na zobrazowaniu za pomocą rysunku jakiegoś słowa związanego z prawami człowieka.
Omawiane prawa	▪ prawo do wyrażania opinii i wolności słowa ▪ wolność myśli ▪ równość w godności i prawach
Cele	▪ poszerzenie wiedzy na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ▪ rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia i pracy zespołowej; poszerzenie wiedzy na temat sposobu wykorzystywania obrazów ▪ promowanie solidarności i szacunku dla ludzkiej różnorodności
Materiały	▪ duży arkusz papieru lub papier flipchartowy formatu A4, marker, kolorowe długopisy lub kredki. ▪ taśma klejąca lub pinezki
Przygotowanie	▪ Skseruj (w powiększeniu) spis artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i umieść na dużym arkuszu papieru w widocznym miejscu. ▪ Wybierz te prawa, nad którymi grupa będzie pracować; zapisz je na osobnym arkuszu papieru.

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników, aby podzielili się na 4–5-osobowe grupy, a następnie obrali sobie jakąś nazwę.
3. Powiedz, że to ćwiczenie polega na pracy w grupach. Jedna osoba z każdej grupy otrzyma treść tego samego artykułu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, który będzie musiała narysować. Pozostali członkowie jej grupy muszą zgadnąć, o jaki artykuł chodzi. Drużyna, która najszybciej z pozostałych odgadnie, dostaje punkt. Grupa, która na końcu gry uzyska największą liczbę punktów, wygrywa.
3. Powiedz grupom, aby wzięły kilka arkuszy papieru i coś do rysowania. Poproś, żeby rozlokowały się wygodnie w sali.

4. Następnie przywołaj do siebie po jednej osobie z każdej grupy i wskaż im jedno prawo ze spisu artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, na przykład „zakaz tortur" lub „prawo do życia".
5. Teraz poleć, aby przedstawiciele powrócili do swoich grup i narysowali dane prawo. Pozostali członkowie ich zespołu muszą odgadnąć, o jakie prawo chodzi. Wolno rysować tylko obrazy, nie wolno pisać cyfr i słów. Osoba, która rysuje, musi cały czas milczeć, wolno jej się odezwać dopiero wtedy, kiedy któryś z uczestników odgadnie, o jakie prawo chodzi.
6. W czasie zabawy uczestnicy mogą jedynie podawać propozycje znaczenia rysunku; nie wolno im zadawać pytań osobie rysującej.
7. Po każdej rundzie poproś, aby osoby rysujące napisały na rysunku, o jakie prawo chodziło, bez względu na to, czy rysunek jest skończony, czy nie. Następnie poleć odłożyć rysunki na bok.
8. Teraz zapowiedz drugą rundę: przywołaj do siebie kolejne osoby (po jednej z każdej grupy) i daj im następne prawa do narysowania. W opisany sposób zróbcie 7–8 rund. W kolejnych rundach, rysownikiem powinna być inna osoba. Upewnij się, że każdy miał możliwość być choć raz osobą rysującą.
9. Na zakończenie, poproś grupy o zawieszenie wszystkich rysunków na ścianie, aby można było je obejrzeć i porównać różne interpretacje praw. Będzie to potrzebne do dalszej dyskusji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Najpierw zapytaj uczestników, co sądzą na temat ćwiczenia, a następnie — na podstawie posiadanej przez nich wiedzy o prawach człowieka — przejdź do dyskusji.

- Czy zilustrowanie praw człowieka było łatwiejsze czy trudniejsze, niż wam się wcześniej wydawało?
- Spróbujcie wyjaśnić w jaki sposób zrodził się wasz pomysł wykonania rysunku przedstawiającego prawa człowieka? Skąd czerpaliście pomysły?
- Czy rysunki przygotowane przez różne grupy wykazują jakieś podobieństwa? Czy można zauważyć różne pomysły na zilustrowanie i interpretację tych samych praw?
- Po omówieniu wszystkich rysunków spytaj uczestników, czy dzięki ćwiczeniu odkryli, ile wiedzą — dużo czy mało — na temat praw człowieka?
- Czy uważacie, że prawa człowieka mają jakiś związek z waszym życiem? Które są to prawa?

Wskazówki dla prowadzących

Przed wykonaniem ćwiczenia powinieneś zaznajomić się z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka. Musisz być odpowiednio przygotowany i mieć podstawowy zasób wiedzy na temat praw człowieka, na przykład o tym, że są one instrumentem zagwarantowanym na poziomie międzynarodowym, że stanowią system ochrony prawnej, skupiają się na ludzkiej godności, chronią zarówno jednostkę, jak i grupy, nie można ich nikomu odebrać, wszystkie są tak samo ważne i zależą od siebie nawzajem i że są uniwersalne.

Musisz też zdecydować, w jaki sposób wykorzystać listę praw wywieszoną na ścianie. Jeśli uczestnicy niewiele wiedzą na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, być może lepiej dać im możliwość zapoznania się z Deklaracją przed rozpoczęciem ćwiczenia, aby w pewien sposób

Ważna data

10 grudnia
Dzień Praw Człowieka

ułatwić im odpowiedzi na zadawane pytania. Jeśli uczestnicy mają spory zasób wiedzy, wykorzystaj listę pod koniec ćwiczenia w celu przedyskutowania praw, które nie zostały zilustrowane.

Bądź świadomy tego, że osoby, które uważają się za kiepskich rysowników, mogą stwierdzić, że ćwiczenie ich przerasta. Powiedz grupie, że celem ćwiczenia nie jest stworzenie dzieł sztuki i zachęć wszystkich do wzięcia udziału w zabawie. Może się zdarzyć, że dzieła zaskoczą ich twórców!

Oto sugestie wyboru praw z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka: prawo do życia, zakaz tortur, prawo do sprawiedliwego procesu sądowego, zakaz dyskryminacji, prawo do prywatności, prawo do edukacji, zakaz niewolnictwa, wolność stowarzyszania się, wolność słowa, prawo do posiadania obywatelstwa, wolność myśli i wyznania, prawo do udziału w wyborach, prawo do pracy, prawo do opieki zdrowotnej, prawo do posiadania własności, prawo do zawarcia związku małżeńskiego i ustanowienia rodziny, prawo do wyboru partnera, z którym chcemy zawrzeć związek małżeński.

Modyfikacja

Jeśli grupa liczy mniej niż ośmiu uczestników, wykonujecie ćwiczenie w grupie o tym samym składzie; poproś pierwszą osobę o narysowanie danego prawa; osoba, która odgadnie, rysuje jako następna itd.

Kontynuacja

Jeśli grupa będzie zainteresowana przedyskutowaniem zagadnień związanych z prawami osób niepełnosprawnych, możesz zaproponować wykonanie ćwiczenia „Zobacz możliwość" (s. 294).

Nasze przyszłe losy

Sprawdzianem naszego postępu nie będzie to, czy dodamy tym, którzy mają dużo, ale czy dostarczymy wystarczającą ilość tym, którzy mają mało.
Franklin D. Roosevelt

Tematy dzieci, środowisko, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy 15–20 osób

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka W tym ćwiczeniu uczestnicy rysują idealną przyszłość, zastanawiają się nad perspektywami dla swego pokolenia i dyskutują o nadziejach i obawach z nią związanych. W trakcie ćwiczenia poruszono m.in. następujące zagadnienia:

- zagadnienia dotyczące środowiska naturalnego i jego wpływu na przyszłe pokolenia
- młodzi ludzie i rodzina
- życie społeczne

Omawiane prawa

- prawo do wyrażania opinii i prawo dostępu do informacji
- prawo dziecka do tego, aby zawsze zostało wysłuchane we wszystkich sprawach, które go dotyczą
- prawo do odpowiedniego standardu życia

Cele

- pogłębienie wiedzy na temat życia w społeczeństwie oraz wynikających z tego praw i obowiązków
- rozwijanie umiejętności otwartego dyskutowania, pracy w zespole i perspektywicznego myślenia
- postrzeganie świata jako środowiska rozwijającego się i stwarzającego niezliczone możliwości, które mogą być wykorzystane przez młodych ludzi pozytywnie lub negatywnie

Materiały

- papier formatu A4 i A3
- farby, długopisy i markery
- materiały do stworzenia kolażu: kolorowy papier, czasopisma, gałęzie, ryż, fasola, liście, muszelki itp.
- klej
- zdjęcia i ilustracje przedstawiające miasto np. 10 czy 20 lat temu

TEMATY

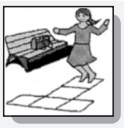

DZIECI

ŚRODOWISKO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

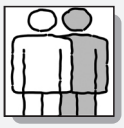

15–20

CZAS

60 MINUT

Przebieg zajęć

1. Zrób krótkie wprowadzenie na temat zmian dokonujących się w miarę upływu czasu. Poproś uczestników, aby cofnęli się myślami w przeszłość, gdy byli znacznie młodsi, i przypomnieli sobie, jak wyglądał wtedy ich dom, ulica i jak zmieniały się one w miarę upływu czasu. Czy w okolicy pojawiły się jakieś nowe budynki? Poproś uczestników, żeby zastanowili się, dlaczego te zmiany dokonały się, kto o nich decydował i jak powinno się je wprowadzać.
2. Poproś uczestników o przeprowadzenie dyskusji metodą burzy mózgów na temat zmian, które sami wprowadziliby, gdyby zostali zapytani o radę (bazując na opisie zmian, które wymienili w punkcie 1.)
3. Teraz spróbuj powiązać prawa człowieka z procesem podejmowania decyzji, które wpływają na ludzkie życie. Czy uważacie, że prawa człowieka stanowią użyteczne ramy dla procesu podejmowania decyzji? Czy w przyszłości prawa człowieka będą ważne dla tych, którzy będą odpowiedzialni za podejmowanie decyzji? Dlaczego tak/nie?
4. Powiedz grupie, że ma teraz szansę zacząć myśleć o własnej przyszłości i wpływać na nią!
5. Poproś uczestników o podzielenie się na 3–4 osobowe grupy.
6. Rozdaj długopisy i papier i poproś o spisanie lub narysowanie pomysłów związanych z idealną przyszłością ich miasta lub okolic. Uczestnicy mają wolną rękę, jedynym ograniczeniem może być tylko ich własna wyobraźnia.
7. Gdy grupy zakończą pracę, poproś uczestników o przeniesienie pomysłów na duży arkusz papieru i uzupełnienie ich kolorami i kolażami.
8. Poproś kolejno grupy o zaprezentowanie ich wizji przyszłości i zapytaj, skąd wzięli pomysły i jak nad nimi pracowali. Po każdej prezentacji przeznacz trochę czasu na pytania i odpowiedzi. Ogólną dyskusję przeprowadzicie później.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś uczestników o podzielenie się uwagami na temat pracy w grupie, sposobu podejmowania decyzji i przebiegu ćwiczenia.

- Czy wszyscy uczestnicy mieli poczucie, że uczestniczą w pracy grupy i wnieśli swój wkład do ćwiczenia? W jaki sposób wykorzystaliście talenty członków grupy?
- Jak się czuliście, gdy inne grupy wyrażały opinię na temat waszych planów?
- Jak się czuliście, gdy sami musieliście wyrazić opinię o planach przygotowanych przez inne grupy?
- Czy bylibyście gotowi do kompromisów, gdyby teraz wspólnie należało ustalić plan, odpowiadający potrzebom wszystkich?
- Czy podobała wam się rola „architektów własnej przyszłości"?
- Czy uważacie, że wasze pomysły mogą stać się rzeczywistością? Dlaczego tak/nie?
- Czy sądzicie, że dorośli byliby gotowi przedyskutować z wami wasze plany? Dlaczego tak/nie?
- Co was najbardziej zaskoczyło w przygotowanych planach?
- Jakie w przyszłości będziecie mieć prawa jako obywatele?
- Jakie w przyszłości będziecie mieć obowiązki jako obywatele?
- Jakie kroki mogą teraz podjąć młodzi ludzie, aby mieć wpływ na procesy demokratyczne decydujące o ich życiu i przyszłości?

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie nosi tytuł „Nasze przyszłe losy". Takie sformułowanie sugeruje, że przyszłość nie jest czymś danym z góry, lecz raczej czymś, co sami tworzymy. Nasze losy w przyszłości mogą więc potoczyć się na wiele sposobów. Młodzi ludzie stoją przed wyzwaniem zbudowania swojej przyszłości zgodnie z własnymi aspiracjami i ideałami.

Możesz w czasie ćwiczenia wykorzystać ilustracje i zdjęcia twojego miasta sprzed 10–20 lat, aby uwrażliwić uczestników na zmiany, które zachodzą w ich otoczeniu. Możesz też poprosić ich o podzielenie się refleksjami na temat zmian, jakie dokonują się na świecie. Na przykład, 30 lat temu nikomu nawet nie śniło się o Internecie, który był raczej czymś z dziedziny science fiction. Nie przypuszczano nawet, że za kilkadziesiąt lat każda biblioteka i szkoła będzie podłączona do sieci.

Jeśli uczestnicy będą mieć problemy z wyobrażeniem sobie, jak ich miasto będzie wyglądać za jakiś czas, możesz im to ułatwić, zadając następujące pytania:

- Kto będzie tu mieszkał? Czy ludzie, którzy się tu urodzili, czy przybysze? W jakim będą wieku? Czy będą mieć rodzinę?
- Jak będzie wyglądać ich codzienne życie? Gdzie będą robić zakupy? Jak będą się przemieszczać?
- Z jakich usług socjalnych (szpitala, dentysty, itp.) będą korzystać?
- Jak będzie wyglądać szkoła?
- Jak będzie wyglądało ich życie kulturalne? Co będą robić w czasie wolnym?
- Czy będą mieli jakieś zwierzę w domu?
- Jaką pracę będą wykonywali?
- Jak będą wyglądać środki nowoczesnej technologii?
- Jak zmieni się środowisko naturalne?

Modyfikacje

Inną metodą, którą można wykorzystać w tym ćwiczeniu, są tzw. koła przyszłości. Poproś uczestników o podzielenie się na mniejsze grupy. Każda grupa zajmuje się określonym zagadnieniem (np. edukacją, rodziną, społecznością lokalną, rynkiem pracy czy zdrowiem) i próbuje narysować — w formie koła — przyszłość z nim związaną. Dla przykładu, koło środowiska naturalnego otoczone zostanie innymi kołami, które należy podzielić na pola, w które trzeba wpisać takie pojęcia, jak np.: brak dymu, pojazdy napędzane energią elektryczną, dużo drzew, czyste rzeki i hodowle ekologiczne.

Kontynuacja

Dowiedzcie się więcej na temat planów dotyczących rozwoju lokalnego i zastanówcie się, jaki możecie mieć na niego wpływ. Zaangażujcie się w procesy podejmowania decyzji w szkole, klubie lub stowarzyszeniu, uczestnicząc w spotkaniach zarządu czy rady. Możecie nawet wystartować w wyborach! W tym przewodniku znajdziecie wiele ćwiczeń, które poruszają zagadnienia dotyczące przyszłości, np. ćwiczenie „Droga do Krainy Równości" (s. 107), które stwarza możliwość przedyskutowania zagadnień związanych z osiągnięciem równości płci, „Siła Internetu" (s. 232), dotyczące rozwoju nowoczesnych technologii.

Zanim nasze marzenia o przyszłości staną się rzeczywistością, możemy zacząć myśleć o tym, jak zbudować sprawiedliwe społeczeństwo. Jeśli grupa chce popracować nad zagadnieniami związanymi

Ważna data

12 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Młodzieży

z przemocą i poszukać sposobów na wykształcenie empatii i szacunku dla innych, można zrobić ćwiczenie „Czy mamy inne wyjście?" (s. 85).

Pomysły na wspólne działania

Przedstawcie przygotowaną przez was wizję idealnej przyszłości waszego miasta miejscowym władzom. Być może jakieś jego elementy zostaną wykorzystane w ich planach.

Niech głos każdego będzie wysłuchany

Edukować to znaczy wierzyć w zmianę. Paulo Freire

Tematy	edukacja, obywatelstwo, dzieci
Stopień trudności	poziom 3
Wielkość grupy	8–50 osób
Czas	115 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie polega na dyskusji, zarówno w małych grupach, jak i z udziałem wszystkich uczestników, na następujące tematy: ▪ czym jest edukacja i jak odpowiada (lub nie) na potrzeby uczących się? ▪ uczestnictwo w procesach decyzyjnych
Omawiane prawa	▪ prawo do edukacji ▪ wolność wyrażania opinii ▪ prawo do uczestnictwa w rządzeniu własnym krajem
Cele	▪ refleksja na temat systemu edukacji i jego dostosowania do potrzeb uczących się ▪ rozwijanie umiejętności współpracy i uczestnictwa w demokratycznym procesie podejmowania decyzji na poziomie szkoły lub szkolnego klubu ▪ promowanie sprawiedliwości i integracji społecznej
Materiały	▪ 4 duże arkusze papieru i długopisy dla grupy czteroosobowej ▪ papier A4 na notatki; papier flipchartowy

TEMATY

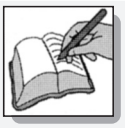

EDUKACJA

OBYWATELSTWO

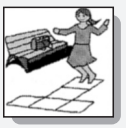

DZIECI

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

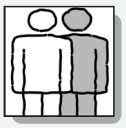

8–50

CZAS

115 MINUT

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części: część 1 (35 minut) to dyskusja o tym, jakiej edukacji chce społeczeństwo, część 2 (60 minut) dotyczy tego, jak stworzyć demokratyczny system zapewniający społeczeństwu możliwość wpływu na edukację, którą chce otrzymać.

Część 1. Jakiej edukacji chcemy? (35 minut)

1. Rozpocznij od krótkiej dyskusji na temat tego, co rozumie się pod pojęciem „edukacja". Powinno paść stwierdzenie, że otrzymanie edukacji jest jednym z praw człowieka.
2. Teraz przeprowadź dyskusję — metodą burzy mózgów — na temat pozytywnych i negatywnych stron edukacji, zanotuj kluczowe słowa na flipcharcie.

3. Poproś uczestników, aby dobrali się w pary. Daj im 15 minut na ocenę wartości prawa do edukacji w kontekście decyzji podejmowanych o tym, czego ludzie powinni się uczyć.
4. Zbierz grupę i poproś pary o zreferowanie ustaleń.

Część 2. Tworzenie demokratycznego systemu zapewniającego społeczeństwu wpływ na to, czego chce się uczyć (60 minut).

1. Poproś uczestników, aby powrócili do swoich par i podyskutowali o tym, w jaki sposób podejmuje się decyzje w ich szkole, uczelni czy klubie. Dla przykładu: kto decyduje o tym, czego będziemy się uczyć bądź jakie podejmiemy działania? Jak wygląda sposób zarządzania szkołą, uczelnią czy klubem? Jak podejmowane są decyzję dotyczące budżetu i wydatków? Jak tworzy się zasady pracy i jak się je przyjmuje do realizacji? Ile mają do powiedzenia młodzi ludzie?
2. Teraz poproś pary o utworzenie grupy czteroosobowej z inną parą. Przypomnij uczestnikom, że prawo do edukacji jest jednym z praw człowieka, a więc ich prawem, tak samo jak prawo do uczestnictwa w procesach decyzyjnych co do spraw, które ich dotyczą.
3. Poproś grupy, aby porozmawiały o negatywnych i pozytywnych stronach posiadania demokratycznie wybranego ciała decyzyjnego zajmującego się edukacją na poziomie lokalnym. Może to być rada studentów, samorząd szkolny lub zarząd klubu czy organizacji młodzieżowej.
4. Teraz poproś grupy, aby rozważyły, jak powinna wyglądać taka rada czy zarząd, aby służyły tym, których reprezentują, i dawały im prawo wpływu na decyzje dotyczące oferowanego programu nauczania.
5. Następny krok zależy od okoliczności. Jeśli w waszej szkole lub klubie nie ma rady, grupa powinna zająć się dyskusją na temat tego, jakiej chcą rady i jak mogliby ją ustanowić. Jeśli w szkole czy klubie istnieje taka rada lub zarząd, uczestnicy powinni przeanalizować sposób ich działania i stworzyć plan poprawy ich funkcjonowania. Wyjaśnij uczestnikom, jak wykonać analizę SWOT, i powiedz, że mają 30 minut na stworzenie planu działań, który powinien zostać zapisany na dużym arkuszu papieru.
6. Zbierz uczestników i poproś o przestawienie wyników pracy.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Wiele kwestii pojawiło się już zapewne wcześniej podczas dyskusji. Poświęć jednak trochę czasu na omówienie całego ćwiczenia, a także na refleksje uczestników na temat tego, czego dowiedzieli się podczas zajęć, oraz zaplanowanie kolejnych działań.

- Czy ćwiczenie podobało się uczestnikom? Czy i dlaczego było przydatne? A jeśli uznali je za nieprzydatne, to dlaczego?
- Dlaczego istniejące struktury decyzyjne mają właśnie taki kształt? Jakie są tego przyczyny historyczne? Czy struktury te odegrały jakąś rolę w przeszłości? Dlaczego teraz się nie sprawdzają?
- Dlaczego trzeba regularnie analizować struktury i procedury decyzyjne?
- Czy przygotowane plany działań wykazują jakieś podobieństwa?
- Ile czasu, wysiłku i pieniędzy będzie kosztować ich realizacja?

- Czy są one realistyczne? (Powiedz, że dobrze jest mieć wielką wizję, ale trzeba zaplanować małe kroki, aby osiągnąć cel).

Wskazówki dla prowadzących

W zależności od grupy trzeba będzie zdecydować o najlepszym sposobie zaprezentowania uczestnikom zagadnień związanych z prawami człowieka, czyli prawa do edukacji i uczestnictwa w procesach decyzyjnych. Możesz poprosić uczestników o podzielenie się wiedzą na ten temat lub zrobić krótki wykład.

Analiza SWOT opisana jest w rozdziale „Podejmowanie działań" (s. 305).

Kontynuacja

Daj grupie szansę pracy nad pomysłami, które zrodziły się w czasie ćwiczenia, wykorzystując wskazówki zawarte w rozdziale „Podejmowanie działań". Zachęć uczestników do prób wpływania na procesy decyzyjne w ich szkole, uczelni czy klubie.

Jeśli grupę zainteresowało rozważanie na temat edukacji, którą chcieliby otrzymać, możesz zaproponować wykonanie ćwiczenia „Opowieść o dwóch miastach" (s. 178), które jest grą planszową dotyczącą miasta, w jakim chcieliby mieszkać uczestnicy.

Pomysły na wspólne działania

Uczestnicy mogą pomyśleć o nawiązaniu kontaktu z innymi samorządami szkolnymi — na ich terenie, w kraju lub w innych państwach — w celu wymiany informacji.

Dodatkowe informacje

Po co nam samorząd szkolny?

Samorząd uczniowski umożliwia uczniom wypowiadanie się w sprawach szkolnych, które ich bezpośrednio dotyczą. Jest wiele powodów, dla których warto powołać samorząd uczniowski i zapewnić jego sprawne działanie:

Korzyści dla uczniów

Uczestnictwo w samorządzie wspiera rozwój edukacyjny i osobisty ucznia, ponieważ:

- samorząd propaguje wiedzę obywatelską, skuteczność polityczną oraz postawy demokratyczne,
- samorząd propaguje zaufanie społeczne i wartości osobiste,
- zachęca uczniów do zmierzenia się z władzą,
- uczniowie uczą się, jak sprawiedliwie i odpowiedzialne podejmować decyzje,
- uczniowie uczą się życia, np. jak pracować, gdy ma się ograniczone środki finansowe lub jak pracować z władzami niechętnymi współdziałaniu.

Praktyczne korzyści

- Demokratyczny styl zarządzania ma przewagę nad stylem autokratycznym, ponieważ dzięki niemu uczniowie nabywają umiejętności skutecznego działania oraz odpowiedzialności.

Ważna data

5 października
Międzynarodowy Dzień Nauczyciela

14 października
Dzień Edukacji Narodowej

- Samorząd zachęca do współpracy, pozwala dać upust energii oraz zmniejsza poczucie wyobcowania.
- Samorząd może polepszyć atmosferę w szkole: nauczyciele stają się bardziej godni zaufania, zasady są sprawiedliwe i jasne dla wszystkich.
- Niezależnie od ograniczeń i nacisków czynników społecznych czy politycznych, samorząd uczniowski stanowi praktyczny sposób ukazania uczniom, że personel szkoły działa w dobrej wierze i podpisuje się pod pewnymi wartościami.

Obrońcy praw

Ideałem jest żyć dla czegoś i to osiągnąć. Nelson Mandela

Tematy prawa człowieka — ogólnie, media, obywatelstwo

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie wykorzystuje karty informacyjne, aby wzbudzić zainteresowanie obrońcami praw człowieka. Poruszono tu następujące zagadnienia:

- represje polityczne
- główni bojownicy praw człowieka w XX wieku
- walka o prawa człowieka w różnych krajach

Omawiane prawa

- wolność wyrażania opinii
- prawo do sprawiedliwego procesu sądowego
- zakaz tortur

Cele

- zaznajomienie się z postaciami bojowników o prawa człowieka w różnych krajach
- rozwijanie umiejętności posługiwania się informacjami i ich porządkowania; rozwijanie umiejętności współpracy i pracy w grupie
- wzbudzenie zainteresowania prawami człowieka, szacunku wobec nich oraz odpowiedzialności za nie

Materiały

- jeden zestaw 30 kart dla każdej grupy
- nożyczki
- koperty
- klej, bristol

Przygotowanie

- Przystosuj salę do pracy w małych grupach.
- Skseruj karty do dyskusji z materiałów pomocniczych (po jednym zestawie dla każdej grupy).
- Naklej karty na bristol i powycinaj je.
- Potasuj osobno każdy zestaw kart i umieść zestawy w oddzielnych kopertach.

Przebieg zajęć

1. Podziel uczestników na grupy 3–4-osobowe. Daj każdej grupie jeden zestaw kart. Każda grupa pracuje osobno.
2. Poproś uczestników, aby rozłożyli karty na podłodze, pustą stroną ku górze.

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

MEDIA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

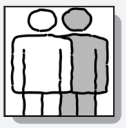

DOWOLNA

CZAS

60 MINUT

Ważna data

10 grudnia
Dzień Praw Człowieka

3. Wyjaśnij, że na kartach znajdują się opisy wydarzeń z życia sześciu bojowników walczących o prawa człowieka. Zadanie polega na skompletowaniu kart dotyczących konkretnej osoby; w rezultacie należy uzyskać sześć biografii.
4. Powiedz, że każdej postaci należy przyporządkować 5 kart, oznaczonych literami A, B, C, D i E (na jednej karcie jest fotografia danej osoby).
5. Członkowie poszczególnych grup kolejno podnoszą z podłogi po jednej karcie, aż zbiorą wszystkie.
6. Daj uczestnikom kilka minut na przeczytanie po cichu informacji zawartych na kartach.
7. Rozpoczynamy! Każda grupa może sama zdecydować o strategii, jaką przyjmie w kompletowaniu kart tworzących biografię postaci. Ten etap pracy powinien zająć ok. 15–20 minut.
8. Zbierz wszystkich uczestników grupami i poproś przedstawiciela dowolnej grupy o krótkie zaprezentowanie jednej z postaci. Następnie poproś kolejną grupę o inną postać itd. W trakcie prezentacji grupy sprawdzają, czy fragmenty opisu zostały ułożone we właściwej kolejności.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

- Ćwiczenie było łatwe, czy trudne? Jakie strategie obieraliście, aby poukładać karty we właściwej kolejności i przyporządkować je danej postaci?
- O których postaciach już słyszeliście, a z którymi zetknęliście się po raz pierwszy? Dlaczego pewne osoby znaliście lepiej?
- Czy jakaś informacja was zaskoczyła? Która informacja wywarła na was największe wrażenie?
- Poproś uczestników o wybranie cytatu, pod którym mogliby się podpisać, ponieważ najbardziej odpowiada ich poglądom. Zapytaj: Jak byście się zachowali, gdybyście byli na miejscu tej osoby?
- Jakie działania można podejmować w walce o prawa człowieka?

Wskazówki dla prowadzących

O każdej postaci opisanej w tym ćwiczeniu można znaleźć wiele informacji. Krótkie biografie, które tu umieszczono, stanowią zaledwie niewielki (i wybrany subiektywnie) fragment opisu życia i dokonań bohaterów. Na świecie jest bardzo wielu obrońców praw człowieka, którzy równie dobrze mogliby znaleźć się w tym ćwiczeniu. Ci, których tu wybrano, a raczej opisy ich życia i dokonań, będą zachętą do dalszej pracy oraz pomogą w podjęciu walki o prawa człowieka.

Kontynuacja

Zalecamy, aby po wykonaniu tego ćwiczenia zachęcić uczestników do poszukiwania informacji na temat innych osób walczących o prawa człowieka i zainteresowania się postaciami z przeszłości, które również o nie walczyły. Grupa może zainicjować stworzenie własnej „galerii" takich postaci. Sześć sylwetek, które przedstawiono w czasie tego ćwiczenia może zapoczątkować taką galerię. Można na przykład przykleić na kartonie fotografie tych osób wraz z cytatami i krótką biografią i wywiesić na ścianie. Można poprosić uczestników, aby wyszukali opisy innych postaci i uzupełnili nimi ekspozycję. Sześć osób, o których była mowa, walczyło o prawa cywilne i polityczne. Można rozszerzyć katalog postaci o osoby walczące o prawa społeczne i gospodarcze. W społeczeństwie

obywatelskim istnieje wiele sposobów na wyrażanie własnej opinii i walki o prawa. Jeśli chcecie się nad tym zastanowić, wykonajcie ćwiczenie „Więzy współpracy" (s. 266).

Pomysły na wspólne działania

Znajdźcie aktualne informacje na temat więźniów politycznych lub obrońców praw człowieka, na przykład tych, których Amnesty International nazywa „więźniami sumienia". Napiszcie list lub zorganizujcie kampanię informacyjną na temat tych więźniów oraz wywierajcie nacisk na właściwe osoby w celu ich uwolnienia.

Dodatkowe informacje

Strony internetowe, na których można znaleźć informacje na temat obrońców praw człowieka:
www.speaktruthtopower.org
www.universalrights.net/heroes
www.globalyouthconnect.org
www.hrw.org
www.amnesty.org.pl
www.pah.org.pl

Brytyjska sekcja Amnesty International stworzyła listę obrońców praw człowieka w porządku chronologicznym. Materiał można zamówić przez stronę internetową: www.amnesty.org.uk

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty do dyskusji

A

„Walczyłem przeciwko dominacji białych i walczyłem przeciwko dominacji czarnych. Zawsze ceniłem ideę demokratycznego i wolnego społeczeństwa, w którym wszyscy żyją w harmonii i mają równe szanse. Ideałem jest żyć dla czegoś i to osiągnąć. Ale jeśli zaistnieje taka potrzeba, jestem w stanie dla tego ideału poświęcić życie".

Nelson Mandela

B

Urodzony/a w wiosce niedaleko Umtaty; w wieku 76 lat został/a wybrany/a na Prezydenta Republiki Południowej Afryki w pierwszych demokratycznych wyborach w tym kraju. Odtąd — tak samo jak przedtem — swoje życie poświęcił/a

C

walce przeciwko apartheidowi, systemowi rasistowskiemu stosowanemu przez rządy białych w celu stłamszenia czarnej większości. Doświadczył/a wielu form represji: nie wolno mu/jej było nikogo spotykać, musiał/a ukrywać się, i w końcu

D

został/a aresztowany/a i skazany/a na karę dożywotniego więzienia w wieku 44 lat. Przesiedział/a 28 lat, z dala od rodziny i dzieci.

© MTI

A

„W konsekwencji pewnych bolesnych dla nich spotkań, choć jednocześnie uspokajających, sama zobaczyłam, jak z głębi moralnej dziczy wyrywa się nagle wołanie 'To moja wina' i jak wraz z tym wołaniem pacjent odzyskuje prawo do nazywania siebie istotą ludzką".

Jewgienia Ginzberg

B

Urodzony/a w 1906 r. w Rosji; zmarł/a w Moskwie w 1977 r. Pracował/a jako nauczyciel/ka i dziennikarz/dziennikarka do czasu uznania go/jej przez reżim stalinowski za terrorystę/kę i skazał w spreparowanym procesie sądowym. Spędził/a 18 lat

C

w obozie i na zesłaniu na Syberii, w straszliwych warunkach, ponieważ odmówił/a fałszywych zeznań obciążających współoskarżonych. Pierwszy rok osadzenia spędził/a samotnie w wilgotnej celi. Zabroniono mu/jej wykonywać ćwiczenia fizyczne, mówić, śpiewać i leżeć w ciągu dnia. Następnie

D

przenoszono go/ją do kolejnych obozów.

© David King Collection

A

„Miałem sen, iż pewnego dnia ten naród powstanie, aby żyć wedle prawdziwego znaczenia swego credo: uważamy za prawdę oczywistą, że wszyscy ludzie zostali stworzeni równymi. Miałem sen, iż pewnego dnia moich czworo dzieci będzie żyło wśród narodu, w którym ludzi nie osądza się na podstawie koloru ich skóry, ale na podstawie tego, jacy są".

Martin Luther King

B

Urodzony/a w Atlancie (Georgia) w 1929 r., kiedy prawo nakazywało Murzynom zajmować tylko wyznaczone dla nich miejsca w autobusach, teatrach i kinach oraz pić z oddzielnych hydrantów. W 1957 r. został/ła współzałożycielem/współzałożycielką

C

organizacji skupiającej murzyńskie kościoły chrześcijańskie. Zwolennik/czka walki metodami pokojowymi, tzn. marszy, demonstracji i akcji protestacyjnych przeciwko segregacji rasowej. Organizacja uczestniczyła w proteście w Birmingham (Alabama), gdzie setki śpiewających dzieci

D

wypełniły ulice w akcie poparcia. Policja przypuściła atak na protestujących, użyła psów i działek wodnych. Został/a aresztowany/a i osadzony/a w więzieniu.

© MTI

A

„Niestosowanie przemocy to największa siła jaką dysponuje człowiek. Jest ona potężniejszą siłą niż najpotężniejsza broń zagłady wymyślona przez rozum ludzki".

Mahatma Gandhi

B

Urodzony/a w 1869 r. w hinduskiej rodzinie, w Gujarat, gdy Indie były kolonią brytyjską. Walczył/a o niepodległość, wierny/a swemu przekonaniu

C

o sile oporu bez stosowania przemocy i potrzebie tolerancji religijnej. Wielokrotnie aresztowany/a i więziony/a. Stosował/a protestacyjne głodówki, które przyczyniły się do zaprzestania walk o charakterze wojny domowej. Zasłynął/ęła z poprowadzenia tzw. marszu solnego.

D

Przekonał/a wielu do zaniechania uczucia nienawiści wobec przeciwnika oraz stosowania cywilnego nieposłuszeństwa. Spędził/a łącznie 2338 dni w więzieniu. Całe swoje życie poświęcił/a walce o pokój.

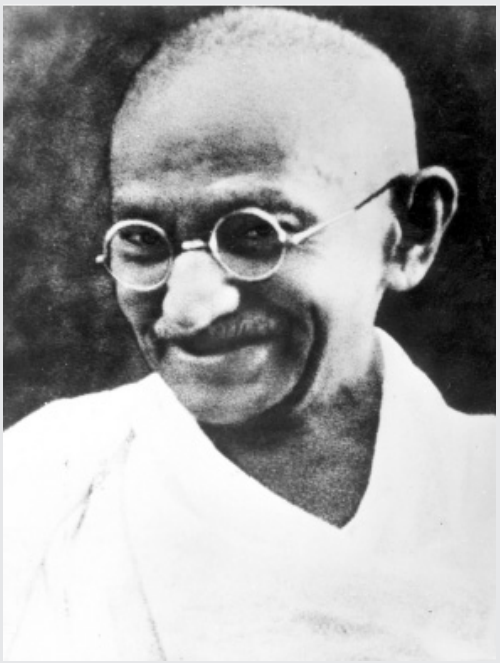

© MTI

A

„Próbujemy zburzyć i unicestwić reżim wojskowy; oni nam ciągle grożą, że nas zniszczą, ale... celem naszego ruchu jest stworzenie społeczeństwa, które zapewni poczucie bezpieczeństwa wszystkim ludziom, także wojsku".

Daw Aung San Suu Kyi

B

Urodzony/a w 1945 r. w Birmie, jest dzieckiem narodowego bohatera zamordowanego w walce o obalenie rządów kolonialnych. Stał/a się popularnym przywódcą/czynią ruchu walczącego o demokrację przeciwko

C

okrutnemu reżimowi wojskowym. Ledwo uszedł/ła z życiem przed oddziałem wojska, któremu rozkazano wymierzyć w niego/nią karabiny. Więziony/a w areszcie domowym przez 6 lat bez oskarżenia o jakiekolwiek przestępstwo, został/a całkowicie odcięty/odcięta od świata zewnętrznego. Nawet po uwolnieniu rząd

D

nie dopuścił do spotkania jego/jej z umierającym partnerem/partnerką. W 2001 r. jego/jej swobodę ograniczono do przebywania na terenie jego/jej domu, jest poddany/a ścisłej kontroli i nie ma dostępu do telefonu.

© Gamma Press

A

„Ach, przesyłam tę smutną pieśń, która krąży mi po głowie, wszystkim tym, którzy pomagają więźniom. Te uczucia w tej ciemnej porze roku — nigdy nie zapomnę tortur. Niech to obecne nieszczęście, doświadczane tu, w więzieniu, nie stanie się udziałem żadnej wrażliwej istoty".

Ngawang Sangdrol

B

Jest buddyjskim/ką mnichem/mniszką. Uważa, że Tybet powinien być niepodległy i niezależny od Chin. Gdy miał/a 10 lat, został/a aresztowany/a przez władze chińskie po raz pierwszy. Jedyne przestępstwo, jakie popełnił/a, to udział w

C

pokojowej demonstracji za niepodległością Tybetu. Został/a ponownie aresztowany/a w wieku 15 lat i skazany/a na 3 lata więzienia. Karę przedłużono najpierw z tego powodu, że śpiewał/a w więzieniu pieśni niepodległościowe, a następnie o 8 lat, bo

D

na placu więziennym w czasie deszczu krzyknął/ęła: „Uwolnić Tybet!". Do dziś wskutek tortur ma kłopoty z nerkami.

© Tibet Information Network

Odegraj scenkę

Co rozumiesz przez „prawa człowieka”?

Tematy	prawa człowieka — ogólnie, dzieci, obywatelstwo
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	co najmniej 9 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	W ćwiczeniu tym wykorzystano metodę dramy, aby: ▪ zrozumieć, jak ludzie pojmują prawa człowieka, ▪ przedstawić różne sposoby rozumienia praw człowieka.
Omawiane prawa	dowolne, wybrane
Cele	▪ próba ustalenia tego, co uczestnicy wiedzą o prawach człowieka ▪ rozwijanie kompetencji międzykulturowych i umiejętności komunikacji ▪ rozwijanie umiejętności współpracy oraz kreatywności
Materiały	▪ różnego rodzaju rzeczy: ubrania, zabawki, urządzenia gospodarstwa domowego, itp. ▪ papier i różnokolorowe markery, kredki ▪ klej, sznurek, duże arkusze papieru

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

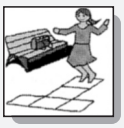

DZIECI

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

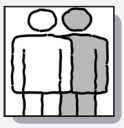

CO NAJMNIEJ 9 OSÓB

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

1. Powiedz, że celem tego ćwiczenia jest przygotowanie dramy, która przedstawiałaby ogólną koncepcję praw człowieka zrozumiałą dla ludzi reprezentujących różne kultury i mówiących różnymi językami.
2. W czasie ćwiczenia nie wolno używać słów, prezentacja powinna być scenką pantomimiczną. Wolno jednak posługiwać się różnymi przedmiotami i rzeczami, jeśli jest taka potrzeba.
3. Podziel uczestników na grupy 4–6-osobowe i daj każdej grupie arkusz papieru i zestaw kredek lub markerów.
4. Daj grupom ok. 10 minut na przedyskutowanie tego, czym są dla nich prawa człowieka. Następnie poproś, aby uczestnicy wybrali dwa lub trzy pomysły, które chcieliby przedstawić w dramie.
5. Teraz grupy mają 30 minut na przygotowanie i próbę swojej dramy. Powiedz, że przedstawienie ma się opierać na pracy zespołowej i każda osoba powinna mieć w nim swoją rolę.
6. Po 30 minutach zbierz grupy razem, aby wszyscy mieli szansę obejrzenia przygotowanych scenek.

7. Po każdej prezentacji przeznacz kilka minut na informacje zwrotne od pozostałych członków grupy i dyskusję.
8. Poproś widzów, aby zinterpretowali to, co właśnie obejrzeli. Wspólnie spróbujcie rozpoznać prawa człowieka, które ilustrowało przedstawienie.
9. Następnie poproś grupę, która odegrała scenkę, aby wytłumaczyła te kwestie, które nie pojawiły się w dyskusji. Powtórz tę procedurę po każdej prezentacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Wspólnie przeanalizujcie ćwiczenie:

- Co sądzicie o tym ćwiczeniu? Czy było ono łatwiejsze, czy trudniejsze niż się spodziewaliście? Co było w tym ćwiczeniu najtrudniejsze?
- Czy nauczyliście się czegoś nowego na temat praw człowieka?
- Jakie podobieństwa i różnice można zauważyć w scenkach prezentowanych przez grupy? Czy w czasie dyskusji grupowej pojawiły się jakieś kwestie sporne związane z ideą praw człowieka? Dlaczego?

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie to należy przeprowadzić przy bardzo małym udziale osoby prowadzącej, szczególnie na początku, jeśli oczywiście uczestnicy już coś wiedzą na temat koncepcji praw człowieka. Celem tego ćwiczenia jest rozpoznanie, jaką wiedzę zdobyli młodzi ludzie o prawach człowieka w ciągu swojego życia. Warto zaznaczyć to przed rozpoczęciem ćwiczenia, aby uczestnicy nie odczuwali dyskomfotu z powodu niewystarczającej wiedzy na temat praw człowieka.

Wyraźnie powiedz, że ich zadanie polega na ogólnym zilustrowaniu praw człowieka, a nie jednego czy kilku konkretnych praw. Mogą również wybrać jedno konkretne prawo w celu przedstawienia ogólnej charakterystyki praw człowieka. Powinni pamiętać, że mają spróbować przedstawić to, co jest wspólne dla wszystkich praw człowieka. Po zakończeniu ćwiczenia uczestnicy powinni umieć udzielić odpowiedzi na pytanie „czym są prawa człowieka?" lub przynajmniej zainicjować dyskusję na ten temat.

Nie pozwól na to, aby osoby, które twierdzą, że brak im talentu, nie wzięły udziału w przedstawieniu. Przekonaj, że każdy może znaleźć dla siebie rolę, która mu najbardziej odpowiada, powiedz, że przedstawienie powinno być tak zorganizowane, żeby wszyscy członkowie grupy czuli się usatysfakcjonowani. Zaproponuj, aby uczestnicy użyli różnego rodzaju przedmiotów. Może to znacznie ożywić przedstawienie i podsunąć twórcze pomysły. Można posłużyć się niemal wszystkim: talerzykami, samochodzikami, kapeluszami, poduszkami, kamieniami, koszami na śmieci, itd.

Modyfikacje

Możesz przeprowadzić to ćwiczenie w wersji rysunkowej. Poproś grupy, aby przygotowały plakat i zaprezentowały go na forum, bez komentarza, w celu wyrażenia ich wyobrażeń na temat praw człowieka.

Ćwiczenie może być przeprowadzone nie jako „ćwiczenie wprowadzające", lecz służyć wyjaśnieniu zagadnień, nad którymi uczestnicy mieli już okazję pracować w czasie wykonywania innych ćwiczeń zamieszczonych w tym przewodniku lub w czasie badań, które sami przeprowadzili.

Kontynuacja

Przejrzyjcie dramaty i inne utwory literackie, które poruszają tematykę praw człowieka. Następnie przygotujcie przedstawienie teatralne dla waszej społeczności lokalnej.

Jeśli grupa jest zainteresowana konkretnymi prawami człowieka, można zaproponować sięgnięcie do Konwencji o Prawach Dziecka, a następnie wykonać ćwiczenie „Prawa dzieci" (s. 216).

Pomysły na wspólne działania

Możecie popracować nad przygotowanymi przez was scenkami pantomimicznymi i wspólnie stworzyć jedno widowisko, które można zaprezentować innym.

Jeśli pracowaliście nad przygotowaniem plakatów, zorganizujcie wystawę. Oba pomysły można wykorzystać w czasie obchodów Dnia Praw Człowieka.

Ważna data

10 grudnia
Dzień Praw Człowieka

Ogród z dnia na dzień

Czy podjęlibyście się stworzenia ogrodu z dnia na dzień?

TEMATY

ŚRODOWISKO

OBYWATELSTWO

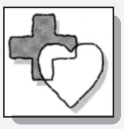

ZDROWIE

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

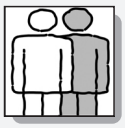

CO NAJMNIEJ 6 OSÓB

CZAS

180 MINUT

Tematy środowisko, obywatelstwo, zdrowie

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy co najmniej 6 osób

Czas 180 minut

Krótka charakterystyka To twórcze ćwiczenie polegające na rysowaniu i tworzeniu modeli oraz poszukiwaniu odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie działania są „motorem" rozwoju lokalnego?
- jak rozwój lokalny odpowiada na potrzeby miejscowej społeczności?
- jak podejmowane są decyzje dotyczące rozwoju lokalnego?

Omawiane prawa

- prawo do uczestnictwa w procesach decyzyjnych
- prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym
- prawo do wypoczynku i czasu wolnego

Cele

- zrozumienie, że rozwoju nie można uniknąć
- rozwijanie umiejętności potrzebnych do uczestnictwa w demokracji lokalnej i jej rozwoju
- rozwijanie kreatywności, umiejętności pracy w grupie i współpracy oraz szacunku dla innych

Materiały

- mapy i fotografie miejsca, w którym mieszkasz (z przeszłości i aktualne)
- mapa przedstawiająca okolice twojego miasta/wsi
- długopisy i ołówki
- różnorodne materiały przydatne do wykonania makiet, np.: małe pudełka, plastikowe pojemniki, serwetki, farby, żyłka, wełna, korki od butelek, folia aluminiowa, kartoniki po jajkach i inne opakowania, patyczki, kamyki, kora, muszle, itp.
- klej i taśma klejąca
- farby i pędzle
- tektura lub sklejka na podstawę modelu

Przygotowanie

Część 1. Rozwój — sposób i cel

- Postaraj się zebrać współczesne i historyczne mapy twojego miasta lub jego okolic.

▪ Ustal, jakimi fragmentami najbliższej okolicy grupa mogłaby się zająć. Dowiedz się, czy na twoim terenie są takie miejsca, które wkrótce będą rozbudowywane lub modernizowane.

Część 2. Tworzenie planów rozwoju:

▪ Zbierz informacje na temat miejsca, którego plan rozwoju grupa zdecydowała się opracować, (na przykład wycinki z gazet czy raporty z posiedzeń Rady Miasta).

▪ Materiały potrzebne do skonstruowania makiet postarajcie się zgromadzić wcześniej.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części. Część 1. „Rozwój — sposoby i cel" to dyskusja o siłach, które są motorem rozwoju. W części 2., zatytułowanej „Tworzenie planów rozwoju" uczestnicy mają za zadanie zaprojektowanie planu rozwoju określonego miejsca na ich terenie oraz wykonanie modelu swojego projektu.

Część 1. Rozwój — sposoby i cel

1. Wprowadź uczestników w problematykę rozwoju lokalnego. Wykorzystaj mapy i zdjęcia w celu ożywienia dyskusji o tym, jak środowisko lokalne rozwinęło się przez ostatnie 50–100 lat. Porozmawiajcie na temat czynników politycznych, społecznych i gospodarczych, które spowodowały zmiany. Zastanówcie się, czy były to zmiany na lepsze? Dla kogo i dlaczego?
2. Poproś uczestników, aby podali przykłady zmian w środowisku lokalnym, które dokonały się za ich życia, np. powstawanie nowych budynków, centrów handlowych, innych obiektów. Spytaj, kto na tym wszystkim skorzystał najbardziej — jakie były to korzyści? Dla przykładu, czy plan rozwoju uwzględniał potrzeby mniej zamożnych mieszkańców i budowanie dla nich mieszkań, czy raczej budowano luksusowe apartamenty bądź obiekty wypoczynkowe finansowane przez bogatych inwestorów?
3. Na dokładnej mapie przyjrzyjcie się terenowi, na którym mieszkacie i wybierzcie miejsce, którym chcielibyście się zająć.

Część 2. Tworzenie planów rozwoju

1. Zawieś dużą, dokładną mapę terenu w celu przyjrzenia się miejscu, którym się zajmiecie. Upewnij się, że wszyscy wiedzą, gdzie to jest, a w razie potrzeby wybierzcie się na rekonesans.
2. Zrób krótkie wprowadzenie na temat planów rozwoju tego miejsca, korzystając z informacji zaczerpniętych z prasy lub protokołów posiedzeń władz miasta. Powiedz, kto jest pomysłodawcą zagospodarowania terenu i jaki ma w tym interes.
3. Metodą burzy mózgów przeprowadź dyskusję na temat różnych możliwości zagospodarowania terenu wybranego przez uczestników. Starajcie się być tak twórczy, jak to tylko możliwe.
4. Następnie podziel uczestników na 4–5-osobowe grupy i poproś o przeanalizowanie propozycji, jakie pojawiły się w dyskusji (należy rozważyć ich plusy i minusy).

5. Teraz powiedz, że zadaniem poszczególnych grup jest osiągnięcie porozumienia na temat tego, jak należy zagospodarować wybrane miejsce.
6. Kolejne zadanie grup to narysowanie projektu i na jego podstawie skonstruowanie makiety zagospodarowania terenu.
7. Na zakończenie poproś kolejno wszystkie grupy o zaprezentowanie makiet wraz z komentarzem.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Najpierw poproś, ażeby grupy kolejno opowiedziały, jak im się pracowało. Czy wszyscy byli zaangażowani w pracę w grupie? Jak podejmowano decyzje? Następnie przejdź do omówienia projektów:

- Co braliście pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o zagospodarowaniu miejsca — koszty, czas, wysiłek, zyski, potrzeby lokalne (jakie) itp.?
- Czy projekty są przyjazne dla ludzi i środowiska? Czy są trwałe?
- Czy projekty uwzględniają potrzeby całej społeczności lokalnej? Na przykład osób niepełnosprawnych, dzieci, mniejszości?
- Jakie warunki muszą zostać spełnione, żeby można było zrealizować projekty?
- Czy do wykonania używaliście materiałów przetwarzalnych?
- Czy rozważnie stosowaliście materiały nieprzetwarzalne?
- W jaki sposób projekt wpłynąłby na ekosystem? Dla przykładu, czy zadbano o ochronę fauny i flory, czy pomyślano o posadzeniu drzew?
- Jakie odpady powstałyby przy budowie obiektu, a następnie przy jego eksploatacji? Jak pozbywanoby się tych odpadów?

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie to zakłada, że większość młodych ludzi mieszka w mieście lub na terenie zurbanizowanym. Decyzja o wyborze miejsca, nad którym będziecie pracować, zależy od tego, gdzie mieszkacie. Każda propozycja lokalizacji jest równie dobra! Idealnie byłoby, gdyby grupa mogła sama poszukać takiego miejsca i zdecydować o jego wyborze. Niekiedy jednak może to być niemożliwe, np. w szkole nie pozwoli na to program, toteż nauczyciel będzie musiał sam zdecydować o wyborze miejsca.

Oto kilka pomysłów na zagospodarowanie terenu: centrum handlowe, ośrodek rekreacyjno-sportowy, szkoła, domy mieszkalne, parking, park, boisko, plac zabaw, ogródek różany z ławkami dla starszych ludzi, zwierzyniec, ostoja dzikiej przyrody, wesołe miasteczko, plac gier i zabaw itd. Zachęć uczestników do uwzględnienia potrzeb różnych grup mieszkańców miejscowej społeczności.

Modyfikacje

Możesz zdecydować się na wybór całkowicie wyimaginowanego scenariusza. Oto przykłady: Co, waszym zdaniem, powinno znaleźć się na tym miejscu, gdzie obecnie jest ratusz, budynki administracji, szpital itp.? Jak można zagospodarować wyrobiska i hałdy pozostawione na terenie dawnej kopalni?

Kontynuacja

Spróbujcie zdobyć informacje na temat oficjalnych planów zagospodarowania terenu, nad którym pracowaliście. Wypowiedzcie się na ich temat w liście do władz lokalnych lub na łamach lokalnej gazety. Sprawdźcie, jak w waszym mieście lub wsi podejmowane są decyzje, dotyczące zagospodarowania terenu. Czy miejscowa społeczność ma jakiś wpływ na te decyzje? Jak młodzi ludzie mogą wpływać na podejmowanie decyzji, które ich dotyczą? Jeśli grupa zainteresowana jest tematyką procesu podejmowania decyzji na szczeblu lokalnym, może wykonać ćwiczenie „Głosować czy nie głosować" (s. 119).

Pomysły na wspólne działania

Weźcie udział w posiedzeniu miejscowych władz i spróbujcie wnieść własne pomysły do planowania zagospodarowania terenu.

Świętujcie Dzień Środowiska. Więcej informacji na temat obchodów Dnia Środowiska w waszym kraju znajdziecie na stronie internetowej www.unep.org

Dodatkowe informacje

Pomysł tego ćwiczenia zaczerpnięto z projektu „Have på en nat" (Ogród z dnia na dzień), który był częścią Kopenhaskiego Festiwalu Miasta Kultury 1996 r. Grupa młodych ludzi z lokalnej organizacji, w ramach Agendy 21, pracowała przez dwa lata nad stworzeniem ogrodu w zrujnowanej części miasta, bo oczywiście nie da się wyczarować ogrodu z dnia na dzień. Młodzi ludzie postanowili, że chcą mieć ogród o powierzchni 300 m^2. Realizując projekt zdobyli wiele umiejętności z zakresu stolarstwa, hydrauliki, budownictwa i ogrodnictwa oraz przygotowali wszystko, aby powstał ogród, jak mówiono, niemal z dnia na dzień. Każdy mógł tu znaleźć coś dla siebie: ścieżki wijące się wśród trawników, drzew, kwiatów i warzyw. Ogród istniał do czasu, gdy władze miejskie zdecydowały o przeznaczeniu jego terenu pod budownictwo mieszkaniowe w kwietniu 2001 r.

Ważna data

5 czerwca
Światowy Dzień Środowiska

Opowieść o dwóch miastach

Czy słyszeliście o Legolandzie, mieście w Danii skonstruowanym z małych plastikowych klocków? Teraz macie szansę odwiedzić Równoland i Egoland!

TEMATY

PRAWA SPOŁECZNE

OBYWATELSTWO

ŚRODOWISKO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

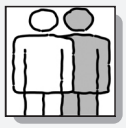

4–10

CZAS

90 MINUT

Tematy prawa społeczne, obywatelstwo, środowisko

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 7–13 osób

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie to jest grą planszową. Jej uczestnicy głosują na miasto, w którym chcieliby mieszkać, i wygody, których chcieliby doświadczać. Zagadnienia poruszane w trakcie ćwiczenia:

- solidarność społeczna
- zasadność płacenia podatków
- wartość demokracji lokalnej

Omawiane prawa

- prawo do zabezpieczenia społecznego
- prawo do własności
- prawo do życia w zdrowym środowisku naturalnym

Cele

- rozwinięcie poczucia odpowiedzialności za wspólnotę
- zrozumienie znaczenia dobra społecznego dla życia wspólnoty
- promowanie wartości solidarności i odpowiedzialności

Materiały

- kopia gry planszowej
- papier lub karton formatu A3
- kostka do gry
- spinacze w dwóch kolorach (np. czerwone i niebieskie) w liczbie odpowiadającej liczbie graczy
- nożyczki
- guma samoprzylepna lub klej „Blu-tac”
- 4 kopie „Kart zamiany”
- 2 koperty
- pieniądze (6000 Ems dla każdego gracza) — na stronie 302
- „Karta z zadaniami bankierów miejskich” 2 kopie
- „Karta zadań bankiera gry”
- papier i długopisy

- stoper
- rzutnik pisma i folia z opisem zasad gry (ewentualnie)

Przygotowanie

- Przeczytaj instrukcję, aby zaznajomić się z planszą, „Kartami zamiany" i zasadami gry.
- Rozetnij na części dwa arkusze „Kart zamiany". Aby uniknąć pomieszania kartek, rozcięte arkusze włóż do oddzielnej koperty. Następnie oznacz koperty literami A i B (pozostałe dwa arkusze posłużą jako materiał, który zostanie wykorzystany w czasie spotkań Rady Miasta).
- Naklej kserokopie planszy do gry na karton lub inny gruby papier, aby była bardziej trwała.
- Wybierz trzy osoby do roli bankierów. Dwie z nich będą miejskimi bankierami (po jednym na każde miasto), a jedna będzie bankierem gry. Przekaż bankierom odpowiednie karty zadań. Poproś, aby bankierzy wykonali dla siebie identyfikatory, co ułatwi ich rozpoznawanie w czasie gry.
- Pozostałych uczestników podziel na dwie równoliczne grupy. Jednej grupie daj czerwone spinacze, a drugiej niebieskie.
- Poproś uczestników, aby wykonali dla siebie pionki do gry. Pionkiem będzie mała kartka papieru z wyraźnie napisanym imieniem uczestnika z przypiętym spinaczem w kolorze grupy.
- Wydrukuj pieniądze. Wykonaj odpowiednią liczbę kopii kartki z pieniędzmi, następnie porozcinaj je. Każdy uczestnik gry powinien otrzymać jeden zestaw banknotów.

Przebieg zajęć

1. Wyjaśnij uczestnikom, że ćwiczenie to polega na rozegraniu gry planszowej. Następnie zademonstruj planszę do gry. Wyraźnie pokaż uczestnikom drogę, którą mają do pokonania mieszkańcy miasta A i miasta B, miejsca, w których obie drogi się przecinają, oraz pola, których zajęcie upoważnia uczestników do pobrania wypłaty, zmusza do zapłaty podatku lub daje im szansę zamiany, czyli przejścia do drużyny przeciwnego miasta.
2. Wytłumacz, na czym polega gra. Upewnij się, że uczestnicy zrozumieli zasady. Wyjaśnij, że to ty decydujesz o momencie zakończenia gry.
3. Poproś bankierów o przypięcie identyfikatorów, żeby uczestnicy gry wiedzieli, komu mają płacić podatki!
4. Daj sygnał do rozpoczęcia gry. Po jej zakończeniu przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania ćwiczenia, i zainicjuj dyskusję na temat poruszanych zagadnień. Zapytaj:

- Czy gra podobała się uczestnikom? Co im się podobało, a co nie?

Ważna data

Pierwszy poniedziałek października
Światowy Dzień Mieszkalnictwa

- Czy początkowo uczestnicy uważali za niesprawiedliwe to, że niektórzy musieli płacić większe podatki niż inni? Czy poczucie niesprawiedliwości utrzymywało się przez jakiś czas po rozpoczęciu gry?
- Jak wyglądały posiedzenia Rady Miasta? Jak podejmowano decyzje? Czy w sposób demokratyczny?
- Jak czuli się uczestnicy, którzy nie zgadzali się z decyzjami Rady Miasta?
- Który z uczestników przeszedł do przeciwnej drużyny? Dlaczego?
- Czy któryś z uczestników posiedzeń Rady Miasta wyłożył pieniądze z własnej kieszeni, aby wesprzeć wspólnotę? Jakie były motywy takiej decyzji?
- Na początku gry warunki socjalne obu miast były takie same. Jak wyglądało to po zakończeniu gry? Czy można zauważyć jakieś różnice? Jakie?
- W którym z miast chciał(a)byś mieszkać? Dlaczego?
- Czy warto płacić wyższe podatki, aby polepszyć standard życia wszystkich mieszkańców wspólnoty? Może jednak wolał(a)byś zatrzymać całą pensję dla siebie, aby móc kupić to, czego potrzebujesz lub pragniesz?
- Jak wyglądała sytuacja w obu miastach po zakończeniu gry? Czy mieszkańcy żyli w kraju równości — Równolandzie, czy raczej w kraju samolubów i egoistów — Egolandzie?
- Jak określił(a)byś społeczeństwo twojego kraju? Spróbuj to ocenić w skali od 1 do 10 (1 — całkowity Egoland, 10 — całkowity Równoland).

Wskazówki dla prowadzących

Chociaż ćwiczenie jest raczej łatwe, należy poświęcić trochę czasu na dokładne wyjaśnienie zasad tej gry. Pomocne może być spisanie reguł na dużym arkuszu papieru, wykorzystanie rzutnika pisma i wyświetlenie zasad na ekranie lub przygotowanie kopii zasad gry dla wszystkich uczestników.

Gra przebiega sprawnie, gdy bierze w niej udział co najwyżej 10 uczestników w roli obywateli. Pamiętać należy, że na początku gry każde miasto ma taką samą liczbę mieszkańców. Jeśli w twojej grupie jest na przykład 16 uczestników, możesz zdecydować, aby każde z miast miało po parze bankierów. Jeśli pracujesz z większą grupą, podziel uczestników na dwie grupy. W tym przypadku należy powielić potrzebne materiały dla obu grup i poprosić o pomoc drugą osobę, która jednocześnie poprowadzi drugą grę.

I jeszcze jedna dobra rada: zanim wykonasz to ćwiczenie z grupą, spróbuj najpierw rozegrać tę grę ze swoimi znajomymi. Da ci to większe poczucie pewności, jeśli idzie o wyjaśnianie jej zasad i samo prowadzenie.

Uwaga! Osoby odpowiedzialne za zbieranie podatków i zarządzanie finansami miasta zostały w tej grze nazwane „bankierami". W rzeczywistości bankierzy nie wykonują tych funkcji. Zdecydowano się na użycie tego słowa, ponieważ jest ono bardzo popularne w różnych grach planszowych. Jeśli uważasz, że słowo „bankier" nie jest odpowiednie, możesz zamiast niego użyć innego określenia, na przykład „dyrektor finansowy".

Kontynuacja

Może warto porozmawiać z uczestnikami gry na temat tego, jak wyobrażają sobie swój Równoland? W tym celu można zaproponować wykonanie ćwiczenia „Nasze przyszłe losy" (s. 157).

Zasady gry

Liczba graczy: 7–13 osób. Troje uczestników będzie bankierami. Na początku gry grupy reprezentujące miasto powinny liczyć tyle samo uczestników.

Cel gry: Wskazanie zwycięzcy, czyli osoby, która zgromadzi najwięcej pieniędzy.

Regulamin gry

1. Troje uczestników zabawy będzie bankierami — jeden bankier dla miasta A, jeden dla miasta B, a jeden zostaje bankierem gry.
2. Połowa grupy ma czerwone pionki, druga połowa niebieskie.
3. Na początku uczestnicy zostają podzieleni na dwie równoliczne grupy. W każdej grupie powinna być jednakowa liczba graczy niebieskich i czerwonych. Jedna grupa przemierza w czasie gry drogę miasta A, a druga grupa — drogę miasta B.
4. Wszyscy gracze zaczynają od pola „Start + Pensja".
5. W czasie gry gracz może przejść do drużyny miasta przeciwnego, gdy jego pionek zatrzyma się na polu „Szansa na zmianę".
6. Każdy uczestnik zaczyna grę z ilością pieniędzy odpowiednią dla danego koloru:
   - niebieski — 500 Ems
   - czerwony — 100 Ems
7. Rzuć kostką, aby rozpocząć grę i zdecydować, kto zaczyna. Rozpoczyna drużyna, która wyrzuciła większą liczbę oczek. Następnie gracze kolejno poruszają się po swojej drodze, właściwej dla miasta, które reprezentują. Ruch ten powinien odbywać się w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara.
8. Gdy przychodzi jego kolej, każdy gracz rzuca kostką i przesuwa pionek na swojej drodze, zgodnie z liczbą wyrzuconych oczek. Następnie odczytuje instrukcję umieszczoną na polu, na którym znalazł się jego pionek. Gracz musi wykonać polecenie, które odczytał.
9. Uwaga: gracz, który zgodnie z instrukcją musi cofnąć swój pionek, przesuwa go na odpowiednie pole i zatrzymuje się. Nie powinien on odczytywać instrukcji z pola, na którym znalazł się jego pionek, gdyż instrukcja ta go nie dotyczy.
10. Jeśli gracz zobowiązany jest do uiszczenia jakiejkolwiek opłaty, a nie posiada pieniędzy, pozostaje na polu, nie wykonując żadnego ruchu — staje się „żebrakiem".
11. Na jednym polu może znajdować się dowolna liczba pionków.

Pola specjalne

Płacenie podatków

Każdy uczestnik, którego pionek minął pole „Podatek", musi uiścić odpowiednią opłatę (uczestnicy płacą zawsze, ilekroć ich pionek minie to pole, a nie tylko wtedy, kiedy pionek zatrzyma się na tym właśnie polu). Wysokość podatku zależy od wysokości pensji i reprezentowanego miasta i wynosi:

Miasto A 40% dla osób z pensją powyżej 500 Ems
10% dla osób z pensją poniżej 100 Ems

Miasto B 10% bez względu na wysokość pensji

Uwaga: Osoba bezrobotna bez prawa do zasiłku nie płaci podatku.

Osoba bezrobotna otrzymująca zasiłek płaci podatek w wysokości 10% zasiłku, niezależnie od tego, które miasto reprezentuje.

Podatek należy uiścić miejskiemu bankierowi we właściwym dla siebie mieście.

Pensja

Gracz, którego pionek minie pole „Start + Pensja" (wystarczy tylko minąć to pole, nie ma wymogu zatrzymania się), otrzymuje odpowiednią pensję od bankiera gry.

Jeśli jest to bezrobotny, otrzymuje od bankiera gry odpowiedni zasiłek (oczywiście jeśli jego miasto ma system opieki socjalnej).

Szansa na zmianę

Każdy gracz, którego pionek znajdzie się na polu „Szansa na zmianę", jeśli chce, może zdecydować się na zmianę miasta i przejść do drużyny przeciwnej. W tym celu gracz musi oznajmić głośno swoją decyzję pozostałym uczestnikom i bankierom. Jeśli zdecydował się na zmianę, od następnego rzutu kostką porusza się już po nowej drodze.

Gracz, który zdecydował się na zmianę, otrzymuje taką samą pensję jak dotąd, natomiast płaci podatki zgodnie z zasadami obowiązującymi w mieście, w którym się znalazł.

Posiedzenia Rady Miejskiej

Wszyscy gracze przyporządkowani do danego miasta uczestniczą w posiedzeniach Rady Miejskiej. Spotkania te są okazją do dokonania zmian w polityce miasta.

Posiedzenia mogą odbywać się, ilekroć pięciu obywateli uiści podatek. Bankierzy miejscy skrupulatnie notują, ilu graczy minęło pole „Podatek". Gdy piąty gracz minie pole, bankier zwołuje posiedzenie.

Gracze reprezentujący dane miasto mogą zdecydować, czy chcą spotkania, czy nie.

Gra zostaje zawieszona na czas posiedzenia, a gracze miasta przeciwnego muszą zaczekać, aż grupa zakończy obrady i powróci do gry.

Gracze mają 5 minut na podjęcie decyzji dotyczących potrzeb miasta i zmian w jego polityce. Zmiany te są zasugerowane na „Kartach zamiany". Uczestnicy spotkania mają prawo wglądu do tych kart, aby poznać możliwości zmian.

W celu zmiany polityki miasta gracze muszą kupić „Kartę zamiany" za pieniądze z podatków. Koszt takiej karty jest na niej uwidoczniony. Rada Miejska może dokonywać tylko takich zmian, na które ją stać. Bankier miejski wpłaca odpowiednią sumę bankierowi gry. Obywatele miasta mogą dokonywać tylu zmian, ile chcą, jeśli oczywiście ich na to stać.

Rada Miejska, którą dotkną kłopoty finansowe, może zdecydować o odsprzedaniu „Karty zamiany" bankierowi gry. W tym przypadku cena za zwrot stanowi 50% ceny wyjściowej.

Osoby bogate, jeśli tylko chcą, mogą wpłacić pieniądze do kasy miasta z własnej kieszeni, aby miasto mogło kupić „Karty zamiany".

Bankier przykleja taśmą samoprzylepną „Kartę zamiany" do odpowiedniego pola na planszy, wyznaczonego przez Radę Miejską.

Karty zamiany

Rada Miejska może podjąć decyzję o przyjęciu określonej strategii w polityce miasta, wybierając propozycje zawarte na „Kartach zamiany". Ma ich 17 do wyboru. „Karty zamiany" można

kupić u bankiera gry za cenę podaną na karcie. Po zakupie bankier miejski przykleja kartę do planszy na polu wybranym przez Radę Miejską, zakrywając dotychczasową instrukcję.

Kartę można przykleić do jakiegokolwiek pola na planszy. Jeśli w momencie zakupu, na wybranym polu znajduje się pionek, jego posiadacz stosuje się do nowych instrukcji. Nowa polityka wchodzi w życie, gdy na wybranym polu znajdzie się kolejny gracz.

W czasie posiedzenia Rady Miejskiej obywatele (gracze) decydują o polityce miasta i mają prawo zakupić jedną lub więcej „Kart zamiany". Za wszystkie karty należy zapłacić.

Żebracy

Gracz, który nie ma pieniędzy na zapłacenie podatków lub innych zobowiązań, pozostaje na polu, na którym się znalazł, i staje się żebrakiem. Jeśli jednak w mieście znajduje się schronisko dla bezdomnych, gracz może zdecydować o przeniesieniu się do niego, zamiast pozostawać na polu, na którym się znalazł. Taka decyzja nie zwalnia gracza od zapłacenia jego zobowiązań finansowych.

Osoba ta może żebrać o pieniądze u każdego gracza, którego pionek znalazł się na polu, na którym obecnie znajduje się pionek żebraka. Jednak gracz sam może zdecydować, czy dać pieniądze żebrakowi, czy nie. Jeśli żebrakowi udało się zebrać odpowiednią sumę pieniędzy do spłacenia należności, czeka on na swój ruch, spłaca dług i przystępuje ponownie do gry. Żebracy rzucają kostką, ilekroć przychodzi ich kolejka. Mają wtedy następujące możliwości:

Wyrzucenie sześciu oczek — znajdujesz 50 Ems w koszu na śmieci.

Wyrzucenie pięciu oczek — udało się zebrać 20 butelek po piwie i sprzedać je w sklepie (oczywiście, jeśli w mieście jest skup butelek). Otrzymujesz 50 Ems.

Wyrzucenie czterech oczek — przechodzień dał ci 10 Ems.

Wyrzucenie trzech oczek — jesteś pijany i przesypiasz następną turę gry.

Wyrzucenie dwóch oczek — śpisz w parku i znajdujesz 10 Ems pod ławką. Jeśli park jest konserwowany przez miasto, znajdujesz 20 Ems

Wyrzucenie jednego oczka — zostałeś okradziony. Kolejny datek przekazujesz bankierowi miejskiemu.

Wszystkie wygrane żebraka wypłacane są przez bankiera miasta, w którym żebrak mieszka.

W którym momencie gra się kończy?

Przed przystąpieniem do gry, gracze sami decydują o sposobie jej zakończenia. Mogą wybrać jedną z poniżej przedstawionych możliwości:

- gra się kończy, kiedy pierwszy z graczy przejdzie drogę 20 razy,
- gra się kończy po upływie określonego czasu, np. 45 minut.

Uwaga: Gra zostaje zakończona automatycznie, jeśli któreś miasto zbankrutuje. Zwycięża ten, kto zbierze najwięcej pieniędzy.

Dodatkowe informacje

Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego

Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego, dokument Rady Europy, wszedł w życie w 1968 r. Do lipca 2001 r. ratyfikowało go 18 państw. Ustanawia on szeroki zakres ochrony socjalnej, a w szczególności gwarantuje:

- opiekę medyczną, która obejmuje dostęp do lecznictwa ogólnego, specjalistycznego i pomocy w nagłych wypadkach,
- zasiłki dla osób bezrobotnych,
- zasiłki oraz emerytury dla osób starszych,
- zasiłki dla osób dotkniętych niepełnosprawnością.

MATERIAŁY DO ĆWICZENIA

Karty zamiany

Konserwacja parku, łącznie z basenem i placem zabaw dla dzieci. Koszt: 200 Ems	Sprzątanie parku Koszt: 100 Ems	Drogi są teraz w dobrym stanie, po kapitalnym remoncie. Przesuń się o trzy pola do przodu. Koszt: 400 Ems	Drogi są w dość dobrym stanie; dziury załatano. Jednak wytrzymają tylko do następnego posiedzenia Rady Miejskiej. Koszt: 200 Ems	Tracisz pracę. Fundusz Bezrobocia wypłaca ci 30% pensji. Miasto musi dysponować rezerwą 1000 Ems
Strajk w szkole zakończony! Wracasz do gry. Koszt podwyżki płac: 400 Ems	Otwarto nowy teatr i kino. Koszt: 400 Ems	Twój ojciec emeryt dostaje pieniądze co miesiąc. Koszt ustalenia emerytury: 400 Ems	Chcesz poczytać, a w mieście jest teraz biblioteka! Masz dodatkowy rzut kostką! Koszt biblioteki: 200 Ems	Z ulic zniknęły dzieci bezdomne, odkąd w mieście powstał nowy dom dziecka. Koszt: 200 Ems
Zachorowałe(a)ś. Szpital jest całkowicie subsydiowany. Płacisz za hospitalizację tylko 10 Ems. Koszt: 600 Ems	Zachorowałe(a)ś. Szpital nie jest subsydiowany. Płacisz za hospitalizację 30 Ems. Koszt: 400 Ems	Wejście na plażę bezpłatne! Miłej zabawy! Koszt dofinansowania: 100 Ems	Stworzenie ścieżek rowerowych rozwiązało problemy w ruchu drogowym. Koszt: 150 Ems	System utylizacji śmieci znacznie zmniejszył ilość wysypisk. Przesuwasz się o 3 pola do przodu. Koszt:150 Ems
Jesteś w konflikcie z prawem. Potrzebujesz pomocy prawnej. Posuwasz się o 2 pola do przodu. Koszt: 200 Ems	W mieście nie ma już bezdomnych. Otwarto nowy przytułek. Koszt: 200 Ems			

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karta z zadaniami bankierów miejskich

Miastu potrzebne są pieniądze. Wszystkie dochody pochodzą z podatków płaconych przez graczy, gdy tylko miną pole oznaczone „Podatek".

1. Bankierzy miejscy prowadzą rejestr, w którym notują liczbę uczestników gry, którzy minęli pole oznaczone „Podatek". Twoim zadaniem jest zwołanie posiedzenia Rady Miejskiej za każdym razem, gdy 5 graczy przejdzie przez to pole.
2. Bankierzy miejscy zbierają podatki od każdego gracza, który mija pole oznaczone „Podatek". Uwaga: Gracze, którzy zmienili miasto płacą podatki według nowych zasad.
   Zasady płacenia podatków wyglądają następująco:
   Miasto A — 40% dla osób z pensją powyżej 500 Ems, 10% dla osób z pensją poniżej 100 Ems
   Miasto B — 10% bez względu na wysokość pensji
   Osoba bezrobotna bez prawa do zasiłku nie płaci podatku.
   Osoba bezrobotna otrzymująca zasiłek płaci podatek w wysokości 10% zasiłku, bez względu na miasto, które reprezentuje.
3. Inne zadania bankierów miejskich:
   - piecza nad kasą miejską,
   - zapłata bankierowi gry wszystkich należności za zakupione „Karty zamiany",
   - naklejenie „Kart zamiany" na pola wyznaczone przez Radę Miejską,
   - zarządzanie Funduszem Bezrobocia, jeśli Rada Miejska zdecyduje się ustanowić taki fundusz,
   - wypłata zasiłków dla bezrobotnych osobom do tego uprawnionym, jeśli miasto stworzyło system zabezpieczenia socjalnego. W momencie utworzenia funduszu w kasie miejskiej musi znajdować się przynajmniej 1000 Ems,
   - monitorowanie żebraków w mieście i pilnowanie reguł gry, zwłaszcza w momencie gdy rzucają oni kostką. Gdy wyrzucą:

   6 oczek — znajdują 50 Ems w koszu na śmieci.
   5 oczek — zbierają 20 pustych butelek po piwie i otrzymują 50 Ems jako zwrot kaucji, ale tylko pod warunkiem, że miasto posiada punkt skupu butelek!
   4 oczka — otrzymują 10 Ems od następnej osoby, która mija pole, na którym znajduje się pionek żebraka.
   3 oczka — upijają się i przesypiają następną turę gry.
   2 oczka — śpią w parku i znajdują10 Ems pod ławką. Jeśli park jest konserwowany przez miasto, znajdują 20 Ems.
   1 oczko — zostają obrabowani. Kolejny datek lub jakiekolwiek inne pieniądze, które dostaną, przekazują tobie.

Uwaga: Wypłacasz im pieniądze, jeśli znaleźli je w parku czy koszu na śmieci. Zabierasz im pieniądze, jeśli zostają obrabowani.

Rejestr podatków

Za każdym razem, gdy któryś z graczy mija pole oznaczone „Podatek", pobierz od niego podatek i odznacz to na odpowiednim segmencie pierwszego koła. Kiedy pięciu uczestników zapłaci podatek, zwołaj posiedzenie Rady Miejskiej. Gdy uczestnicy rozpoczną ponownie grę, zacznij zaznaczać segmenty w drugim kole itd.

pierwsze spotkanie

drugie spotkanie

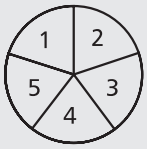

trzecie spotkanie

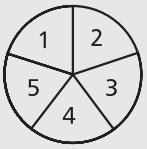

czwarte spotkanie

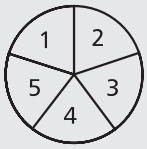

piąte spotkanie

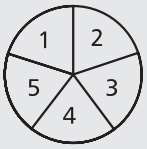

szóste spotkanie

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karta zadań bankiera gry

W momencie rozpoczęcia gry bankier gry trzyma w kasie wszystkie pieniądze. Jego zadaniem jest:

1. Czuwanie nad przebiegiem gry, czyli:
   - rozpoczęcie gry;
   - pilnowanie przestrzegania reguł;
   - odmierzanie czasu spotkań Rady Miejskiej. Powinny one trwać nie dłużej niż 5 minut;
   - zakończenie gry po upływie ustalonego przez uczestników czasu lub w momencie, kiedy pierwszy zawodnik wykona tyle okrążeń, ile ustalili uczestnicy na początku.
2. Prowadzenie rejestrów, to znaczy
   - na początku gry zapisanie imienia każdego gracza, koloru i miasta, które reprezentuje,
   - zanotowanie, ile razy poszczególni zawodnicy minęli pole „Start + Pensja".
3. Wypłacenie pensji każdemu uczestnikowi na początku gry oraz każdorazowo, kiedy mija pole „Start + Pensja". Pensja wypłacana jest uczestnikom zgodnie z ich kolorem, bez względu na reprezentowane miasto:
   - gracze niebiescy: 500 Ems,
   - gracze czerwoni: 100 Ems.
4. Pobieranie opłaty od bankierów miejskich za zakupione „Karty zamiany".

Rejestr

Dokładnie zanotuj imiona uczestników długopisem koloru niebieskiego i czerwonego, w zależności od posiadanego przez uczestników koloru. Polecamy metodę „pięciu kresek" w celu ułatwienia rejestracji. Pierwsze cztery okrążenia oznaczasz czterema kreskami pionowymi IIII, a piąte okrążenie zaznaczasz kreską ukośną, którą przekreślasz tamte cztery kreski. Przy szóstym okrążeniu rozpoczynasz zapisywać kreski od początku. W ten sposób łatwiej ci będzie podsumować okrążenia. Na przykład dwanaście okrążeń będzie wyglądać następująco: 𝍸 𝍸 II

Gracze miasta A na początku gry	
Imię gracza	Liczba przejść przez pole „Start"

Gracze miasta B na początku gry	
Imię gracza	Liczba przejść przez pole „Start"

Opowieść o dwóch miastach

Gra planszowa

MIASTO B —>

Twój ojciec przechodzi na emeryturę, bez prawa do zasiłku emerytalnego. Pomagasz mu dając 20 Ems.	Wieczorami nie ma co robić. Nudzisz się. Cofasz się o 3 pola.	**Start + Pensja**	Okradają cię bezdomne dzieci. Oddajesz 10 Ems.	Wolne pole.	Drogi są pełne dziur. Podróż trwa zbyt długo. Czekasz jedną kolejkę.	**SZANSA na zmianę!**	Zachorowałe(a)ś. Nie ma szpitala. Cofasz się o 3 pola.	Wolne pole.
Wolne pole.		Wolne pole.	MIASTO A —>			Piękny dzień, chcesz się opalać. Płacisz 10 Ems za wstęp na plażę.		Tracisz pracę.
Jesteś w konflikcie z prawem. Skontaktuj się z prawnikiem. Płacisz 50 Ems.		Nie masz nic do czytania. Płacisz 10 Ems za książkę.	KOMPAS			Tracisz pracę.		Piękny dzień, chcesz się opalać. Płacisz 10 Ems za wstęp na plażę.
Nie masz nic do czytania. Płacisz 10 Ems za książkę.		Wracasz do pracy! Masz to samo wynagrodzenie.				Wolne pole.		Wygrywasz na loterii! Otrzymujesz 50 Ems.
Wracasz do pracy! Masz to samo wynagrodzenie.	Strajk zakładu oczyszczania miasta. Tracisz kolejkę, aby dostarczyć śmieci na wysypisko.	**SZANSA na zmianę!**	Zaczepia cię bezdomny pijak. Tracisz kolejkę, aby rozwiązać problem.	Park jest w opłakanym stanie. Potrzebna jest konserwacja. Tracisz kolejkę i pomagasz sprzątać park.	Stanęła komunikacja. Musisz wziąć taksówkę Płacisz 10 Ems.	**Podatek.**	Wolne pole.	Strajk nauczycieli, żądają podwyżki. Tracisz kolejkę, bo opiekujesz się dziećmi.

Drogi są pełne dziur. Podróż trwa zbyt długo. Czekasz jedną kolejkę.	Okradają cię bezdomne dzieci. Oddajesz 10 Ems.	Wolne pole	Zachorowałe(a)ś. Nie ma szpitala. Cofasz się o 3 pola.	Wygrywasz na loterii! Otrzymujesz 50 Ems.
Park jest w opłakanym stanie. Potrzebna jest konserwacja. Tracisz kolejkę i pomagasz sprzątać park.				Wieczorami nie ma co robić. Nudzisz się. Cofasz się o 3 pola.
Twój ojciec przechodzi na emeryturę, bez prawa do zasiłku emerytalnego. Pomagasz mu dając 20 Ems.				Stanęła komunikacja. Musisz wziąć taksówkę Płacisz 10 Ems.
Zaczepia cię bezdomny pijak. Tracisz kolejkę, aby rozwiązać problem.	Wolne pole.	Strajk zakładu oczyszczania miasta. Tracisz kolejkę, aby dostarczyć śmieci na wysypisko.	Jesteś w konflikcie z prawem. Skontaktuj się z prawnikiem. Płacisz 50 Ems.	Strajk nauczycieli, żądają podwyżki. Tracisz kolejkę, bo opiekujesz się dziećmi.

Pieniądze do wydania

W czasie wojny chleb jest cenniejszy od bomb

TEMATY

BEZPIECZEŃSTWO

POKÓJ I PRZEMOC

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

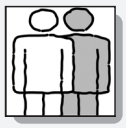

DOWOLNA

CZAS

90 MINUT

Tematy bezpieczeństwo, pokój i przemoc, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie dotyczy budżetu domowego i polega na dyskusji w małych grupach oraz odgrywaniu ról. Porusza się w nim następujące zagadnienia:

- rozróżnienie pomiędzy „pragnieniami" a „potrzebami"
- wydatki państwa na cele wojskowe
- możliwości, które mogłyby się pojawić, gdyby państwo zaoszczędziło na kupnie i produkcji broni

Omawiane prawa

- prawa społeczne i gospodarcze, jak prawo do zdrowia, wyżywienia i edukacji
- prawo do życia w zdrowym i czystym środowisku
- prawo do bezpieczeństwa osobistego

Cele

- refleksja na temat potrzeb osobistych i rodziny oraz ustalania ich priorytetów
- rozwijanie umiejętności demokratycznego podejmowania decyzji
- propagowanie odpowiedzialności i sprawiedliwości

Materiały

- kserokopie „Kart z wydatkami" (jeden zestaw na grupę)
- koperty (po jednej na grupę)
- nożyczki
- taśma samoprzylepna lub klej (jedna sztuka na grupę)
- papier formatu A3 lub papier flipchartowy (po jednym arkuszu na grupę)
- kserokopia „Karty z rolą autorytarnego rodzica"

Przygotowanie

- Skseruj „Karty" z wydatkami, porozcinaj i włóż po jednym zestawie do kopert. Potrzebujesz tyle zestawów, ile jest grup.
- Przygotuj na papierze flipchartowym lub folii informację na temat wydatków na wojsko i wydatków alternatywnych (s. 404–405). Możesz też wykonać kopię dla każdego uczestnika.
- Przygotuj salę do pracy w małych grupach.

- Wcześniej dyskretnie wybierz jednego uczestnika i daj mu „Kartę z rolą autorytarnego rodzica". Powiedz, że będzie odgrywał tę rolę w jednej z rodzin, i poproś, aby zachował to w tajemnicy — nikt nie powinien wiedzieć, że ma taką rolę. Autorytarny rodzic powinien być tylko jeden, niezależnie od liczby grup.
- Zrób kserokopie lub folie dodatkowych materiałów, które zamierzasz wykorzystać.

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, że będą pracować w małych grupach. Każda grupa to jedna rodzina. Jej zadaniem jest ustalenie budżetu i wydatków na przyszły miesiąc.
2. Podziel uczestników na grupy (najlepiej pięcioosobowe). Grupa powinna składać się z ojca, matki i dzieci. Poproś, aby członkowie grupy wybrali dla siebie role i ustalili wspólnie nazwisko rodziny.
3. Daj każdej grupie kopertę „Kartki z wydatkami" oraz arkusz papieru.
4. Powiedz, że kartki w kopercie zawierają nazwy wydatków, które należy przedyskutować w związku z budżetem domowym na następny miesiąc. Przy ustalaniu wydatków wolno rozpatrywać tylko te, które są na kartkach wraz z ich kosztem.
5. Rodzina ma do dyspozycji przychody w wysokości 10 000 (dziesięć tysięcy). Należy zdecydować, na co zostaną wydane pieniądze, a z czego trzeba zrezygnować.
6. Wyjaśnij, że o budżecie należy, w miarę możliwości, zdecydować w sposób demokratyczny. Po podjęciu każdej decyzji dotyczącej wydatku trzeba przykleić kartkę z jego opisem na arkusz papieru w celu przygotowania prezentacji.
7. Grupy-rodziny mają 20 minut na podjęcie decyzji o wydatkach i przygotowanie prezentacji.
8. Po zakończonej pracy poproś wszystkich uczestników o obejrzenie arkuszy przygotowanych przez grupy i rozważenie, który budżet jest najkorzystniejszy dla rodziny, a który najmniej.
9. Na zakończenie omów ćwiczenie z uczestnikami zajęć i dokonaj ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś kolejno każdą grupę o ogólny komentarz na temat ćwiczenia. Następnie, w trakcie dyskusji, wykorzystaj podane poniżej pytania:

- W jaki sposób rodziny decydowały o budżecie? Czy odbywało się to w sposób demokratyczny?
- Jakie kryteria decydowały o podjęciu decyzji?
- Jak udało się wam pogodzić potrzeby związane z jedzeniem, domem i ubraniem z potrzebami dotyczącymi bezpieczeństwa i pragnień co do spędzania czasu wolnego? Jakie czynniki społeczne i ekonomiczne okazały się najważniejsze?
- Jak się czuliście, gdy wydatek, który zaproponowaliście, został odrzucony przez resztę rodziny i nie włączono go do budżetu?
- Który budżet był najlepszy, a który najgorszy? Dlaczego?
- Czy dostrzegacie jakieś podobieństwo między budżetem rodzinnym i budżetem państwa? Czy można je w ogóle porównać?

- Które z przygotowanych list wydatków najwierniej odzwierciedlają budżet państwa?

Teraz pokaż grupie schemat „Światowe wydatki na wojsko i wydatki alternatywne".

- Jakie jest wasze zdanie na temat wydatków państwa na sprzęt wojskowy, zbrojenia i inne cele wojskowe?
- Dlaczego państwa na całym świecie wydają tak dużo pieniędzy na wojsko?
- Czy można te wydatki jakoś uzasadnić? Co dzięki nim świat zyskał dla pokoju i bezpieczeństwa?
- Jakie konsekwencje wynikają z takiego sposobu wydawania pieniędzy z budżetu dla zagwarantowania praw społecznych i gospodarczych, a także dla środowiska?
- Jak możemy zmienić tę sytuację? Czy ktoś słyszał o „konwersji zbrojeń" lub „funduszu demilitaryzacyjnym"? jeśli nie, to dlaczego, waszym zdaniem, tak mało na ten temat mówi się w mediach?

Wskazówki dla prowadzących

Obraz tradycyjnej rodziny jest różny w różnych społecznościach. Z tego też powodu pozwól uczestnikom włączyć do rodziny dziadków i innych krewnych, jeśli się zgodzą.

Wprowadzenie do ćwiczenia „specjalnego rodzica" ma dwa cele: po pierwsze, sprowokować dyskusję, szczególnie w krajach o długiej tradycji demokracji, po drugie, sprawić, by budżety rodzinne były różne, co będzie można przedyskutować. Bądź świadom tego, że członkowie tej rodziny mogą się zdenerwować na osobę odgrywającą rolę autorytarnego rodzica. Mogą też czuć się zdezorientowani, bo przecież nie wiedzą, że sytuacja ta została zaaranżowana. Mogą zatem pojawić się kłopoty i potrzebna będzie twoja interwencja. Staraj się sprawić, aby pomimo wszystko grupa kontynuowała ćwiczenie, a „specjalny rodzic" nie wyjawiał swojej roli. Jeśli jednak stwierdzisz, że rola ta może być kontrowersyjna lub po prostu nie zadziała, pomiń ją.

Możesz swobodnie zmodyfikować listę wydatków, jeśli nie odpowiada ona waszej rzeczywistości. Pamiętaj jednak, aby znalazły się na niej przedmioty i czynności związane z bezpieczeństwem oraz kilka luksusowych towarów. Uczestnicy muszą zdecydować o tym, jakie są ich najistotniejsze potrzeby, a z czego zrezygnują.

Modyfikacje

Zamiast użyć „Kart z wydatkami" możesz po prostu sam zrobić listę wydatków i dać jej kserokopię każdej grupie-rodzinie, a następnie poprosić o zaznaczenie tych wydatków, na które się zdecydują. W tym przypadku poproś grupy o spisanie listy wydatków na dużych arkuszach papieru, aby wszyscy mogli się im przyjrzeć.

Kontynuacja

Grupa może zebrać informacje na temat pozytywnych zmian, jakie może przynieść fundusz demilitaryzacyjny, lub o sytuacji w krajach, które nie posiadają armii i broni (jak np. Kostaryka).

Jeśli chcecie przedyskutować kwestie niektórych konsekwencji wojny, na przykład problem uchodźców, możecie wykonać ćwiczenie „Czy mogę wejść?" (s. 88).

Pomysły na wspólne działania

A może by przeprowadzić dyskusję na temat demilitaryzacji? Tylko ludzie świadomi tego zagadnienia mogą wywierać nacisk na rząd w celu wprowadzenia zmian. Dowiedzcie się, jaką część budżetu w waszym kraju wydaje się na wojsko i zbrojenia, a jaką na zaspokojenie potrzeb społecznych. Możecie też napisać list do posła z waszego okręgu, zawierający sugestię zmian w tym względzie.

Można również przyłączyć się do którejś z licznych kampanii na rzecz demilitaryzacji, jakie są organizowane na świecie, jak Młodzieżowa i Studencka Kampania na rzecz Rozbrojenia Atomowego (Youth and Student Campaign for Nuclear Disarmament — http://youthstudentend.org.uk) i Pax Christi International (www.paxchristi.net/). Możecie także rozpocząć własną kampanię i skorzystać z doświadczeń tych organizacji.

Dodatkowe informacje

Światowy przemysł zbrojeniowy podnosi ciągle kwestię bezpieczeństwa, ustalając w ten sposób priorytety związane z wydatkami, co skutkuje odsunięciem na dalszy plan wydatków związanych z potrzebami społecznymi. Głównym argumentem, używanym w celu umieszczenia wydatków na wojsko na pierwszym miejscu jest potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa państwu i jego obywatelom. Ale czy ludzie naprawdę są chronieni, jeśli nie dostają lepszego wykształcenia, dostępu do opieki zdrowotnej czy jedzenia? Czy wydatki na wojsko odzwierciedlają potrzeby społeczeństwa czy chodzi tu tylko o interes państwa?

Inny problem dotyczy tego, że wydatki państwa na bezpieczeństwo (w tym tzw. bezpieczeństwo obywateli) to konieczność; każde państwo chce mieć coraz lepszą broń by nadążyć za innymi krajami bądź je prześcignąć. Taka sytuacja zwana jest „wyścigiem zbrojeń".

Przez 10 lat od zakończenia zimnej wojny mniej wydawano na zbrojenia. Ta demilitaryzacja spowodowała, że polityka państw musiała zmierzać w kierunku wykorzystania zaoszczędzonych pieniędzy na zapewnienie bezpieczeństwa ludzi, ale poprzez edukację i opieką zdrowotną. W rzeczywistości, tak się nie stało. Większość zaoszczędzonych pieniędzy wykorzystano na spłacenie długów państwa.

Światowe wydatki na wojsko od 1999 r. ponownie zaczęły wzrastać. Jest to paradoksalna sytuacja, ponieważ bezpieczeństwo w wielu rejonach świata znacznie się zwiększyło. Przyczyną tej sytuacji jest to, że największe państwa przyjęły plan obrony, który zakłada wzrost wydatków na zbrojenia.

Działacze na rzecz pokoju, od wielu lat podkreślają, że szybkie i twórcze przekształcenie przemysłu zbrojeniowego w przemysł cywilny to niezwykle istotna sprawa. Podają kilka przyczyn:

- niemoralność przemysłu zbrojeniowego i jego destrukcyjny charakter,
- zagrożenia wynikające ze wzrostu handlu bronią,
- niezdolność przemysłu zbrojeniowego do samokontroli, a także niemożność kontrolowania przezeń przeznaczenia produkowanej broni (kto i ile produkuje i dokąd broń jest wysyłana),
- produktem ubocznym przemysłu zbrojeniowego jest ogromna ilość śmieci,
- rozwój przemysłu zbrojeniowego powoduje drenaż mózgów,
- w konwersji zawiera się ogromny potencjał.

W rozdziale 5., w punkcie zatytułowanym „Pokój i przemoc" znajdziecie wiele danych i tabel związanych z tematem tego ćwiczenia.

Ważna data

Wtorek po drugim poniedziałku września
Dzień Pokoju

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty z wydatkami

Żywność (2000)	Czesne (szkoła i uniwersytet) (2000)	Rodzinne ubezpieczenie zdrowotne (1000)
Nowy samochód (4000)	Miesięczny karnet do sali gimnastycznej (300)	Zabawki i gry (200)
Komputer (800)	Loteria (100)	Odnowienie domu (400)
System alarmowy (1500)	Odzież (400)	Jedzenie dla zwierząt (100)
Rachunek za wodę (200)	Wytrenowany pies obronny (400)	Lekarstwa (300)
Transport (benzyna, bilety autobusowe i kolejowy) (400)	Czynsz lub hipoteka (2500)	Prezent na urodziny mamy (400)
Naprawa pralki (200)	Materiały szkolne i uniwersyteckie — miesięczne wydatki (300)	Broń do użytku osobistego (400)
Sprzęt do wędkowania (200)	Nowy sprzęt elektroniczny do domu (100)	Rachunek za energię (200)
Nowy model krzesła ergonomicznego(700)	Lekcje samoobrony dla matki i córki/córek (300)	Rozrywka (kino, teatr, wesołe miasteczko) (200)
Alarm samochodowy (300)	Długi weekend w domku na plaży (400)	Osobisty sprzęt obronny (np. gaz w sprayu itp.) (100)
Rodzinny obiad w restauracji (100)	Rachunek za telefon (300)	Pomoc finansowa dla dziadków i innych krewnych (200)
Wakacyjny obóz młodzieżowy (200)		

Karta z rolą rodzica

Karta z rolą autorytarnego rodzica

Zarabiasz na utrzymanie rodziny, toteż uważasz, że powinieneś/powinnaś mieć więcej do powiedzenia w kwestiach finansowych niż małżonek/małżonka czy dzieci; przecież to właśnie ty przynosisz pieniądze do domu!

Uważasz, że w twoim mieście są ogromne problemy z przestrzeganiem prawa i porządku. Ostatnio jest coraz bardziej niebezpiecznie. Dlatego też za sprawę najważniejszą uważasz ochronę i bezpieczeństwo rodziny, domu i własności.

Pierwsza strona

Rozprzestrzenianie wiadomości to jej pomnażanie. Przysłowie tybetańskie

Tematy media, globalizacja, środowisko

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 10–24 osób

Czas 180 minut

Krótka charakterystyka W czasie ćwiczenia uczestnicy pełnią role dziennikarzy, którzy opracowują makietę pierwszej strony nowego numeru gazety. Uczestnicy, pracując w małych grupach, dyskutują nad następującymi zagadnieniami:

- uprzedzenia i stereotypy obecne w mediach oraz obiektywizm mediów
- rola mediów w prezentowaniu zagadnień związanych z prawami człowieka

Omawiane prawa

- prawo do wolności myśli i wyrażania opinii
- prawo do prywatności
- prawo do rozwoju, życia i zdrowia

Cele

- wzbudzenie zainteresowania prawami człowieka przez pracę z obrazami
- refleksja na temat mediów i ich podejścia do zagadnień związanych z prawami człowieka
- rozwijanie umiejętności komunikacji i współpracy

Materiały

- 45 różnorodnych ilustracji wyciętych z gazet i czasopism
- papier A4 i długopisy, flamastry
- papier formatu A3 lub papier flipchartowy, markery
- nożyczki i klej dla każdej grupy

Przygotowanie

- Przygotuj duże pomieszczenie ze stołami do pracy w grupach.
- Wybierz około 45 ilustracji z krajowych gazet i czasopism. Skseruj ilustracje i przygotuj zestaw dla każdej grupy.
- Rozłóż jeden zestaw fotografii na stole.

TEMATY

MEDIA

GLOBALIZACJA

ŚRODOWISKO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

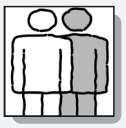

10–24

CZAS

180 MINUT

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, że wezmą udział w zabawie, która symuluje pracę dziennikarzy prasowych. Jest wieczór. W redakcji gazety zespół dziennikarzy opracowuje makietę pierwszej

strony jutrzejszego wydania. Jest to gazeta lokalna, skupiająca się na problemach miejscowej społeczności, ale publikuje także informacje ze świata, również te dotyczące praw człowieka.

2. Podziel uczestników na grupy 8-osobowe. Powiedz, że każda grupa dziennikarzy pracuje osobno nad stroną tytułową swojej gazety. Zadanie polega na opracowaniu merytorycznym i graficznym pierwszej strony jutrzejszego wydania gazety.
3. Poproś, aby każda grupa uzgodniła tytuł swojej gazety.
4. Przed przystąpieniem do pracy w grupach omów z uczestnikami typowy wygląd pierwszej strony gazety (treść i układ graficzny).
5. Poproś uczestników, aby podeszli do stołu i dokładnie przyjrzeli się rozłożonym ilustracjom. Tę część ćwiczenia należy wykonać w ciszy. Nie wolno wygłaszać żadnych komentarzy. Powiedz, że każda grupa dostanie zestaw tych ilustracji i że może je wykorzystać w dowolny sposób.
6. Teraz poproś grupy o przystąpienie do pracy w swoich zespołach redakcyjnych. Daj każdej grupie papier, przybory do pisana, klej i nożyczki, ale nie dawaj jeszcze ilustracji.
7. Poinformuj uczestników o zasadach pracy. Powiedz, że mają godzinę na opracowanie 4––5 materiałów, które zaprezentują na pierwszej stronie. Należy najpierw obmyślić tytuły artykułów, wybrać zdjęcia i opracować stronę graficznie. Powiedz, że nie trzeba pisać długich tekstów, wystarczą tytuły i nagłówki (2–3 wiersze). Należy raczej skoncentrować się na tym, żeby pierwsza strona była efektowna i zrobiła wrażenie na odbiorcy. Zasugeruj, aby pracę rozpocząć od przedyskutowania doboru tematów i zagadnień. Powiedz, że za 10 minut dostaną fotografie z serwisu fotograficznego.
8. Po upływie 10 minut daj grupom uprzednio przygotowane zestawy ilustracji.
9. Po zakończeniu pracy grupy powinny zaprezentować swoje makiety w widocznym miejscu, aby wszyscy mogli je obejrzeć.
10. Następnie przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Najpierw poproś o podzielenie się uwagami na temat samego ćwiczenia, a następnie przejdź do przedyskutowania takich zagadnień, jak: media, prawa człowieka i zaangażowanie.

- Jak grupy zorganizowały sobie pracę? W jaki sposób podejmowano decyzje dotyczące sposobu pracy i wyboru tematów na pierwszą stronę gazety? Czy każdy czuł, że może w pełni uczestniczyć i wnieść swój wkład do racy w grupie?
- Jak wybraliście tematy i zagadnienia, nad którymi pracowaliście? Co było punktem wyjścia — temat czy ilustracja? To znaczy, czy najpierw wybraliście temat, a następnie próbowaliście dobrać odpowiednią ilustrację, czy odwrotnie — konkretna ilustracja zainspirowała was do poruszenia danego tematu?
- Jakie tematy i zagadnienia zaprezentowaliście? Czy są wśród nich takie, które wiążą się z prawami człowieka? Czy pojawiły się takie tematy, z których ostatecznie trzeba było zrezygnować?
- Jakie wnioski nasuwają się po porównaniu makiet pierwszej strony gazety przygotowanych przez różne grupy? Czy poruszają one te same tematy albo wykorzystują te same ilustracje?
- Czy jakaś ilustracja została wykorzystana przez różne grupy do przedstawienia całkowicie odmiennego tematu?

- W jaki sposób ludzie pozyskują wiadomości? Gdzie ich najczęściej szukają — w gazetach, telewizji, radiu czy internecie? Dlaczego chcą mieć dostęp do wiadomości? Dlaczego nie są zainteresowani wiadomościami?
- Czy w czasie ćwiczenia próbowaliście imitować pierwsze strony gazet? Czy wasz pomysł był całkowicie oryginalny? Jaki to był pomysł i czym się różnił od zwykle oglądanych pierwszych stron gazet?
- Jaki rodzaj wiadomości przeważa na co dzień w mediach?
- Czy gazety wystarczająco i w odpowiedni sposób zajmują się zagadnieniami związanymi z prawami człowieka?
- Jednym z najbardziej dyskutowanych zagadnień związanym z mediami jest ich obiektywizm. Czy, waszym zdaniem, można przekazywać wiadomości obiektywnie?
- Jakie tematy związane z prawami człowieka poruszono na przygotowanych przez was pierwszych stronach?
- Jakie są wasze wyobrażenia na temat młodzieży z innych części świata?
- Czy wśród przygotowanych ilustracji brakuje ważnych tematów?

Wskazówki dla prowadzących

Przy wyborze ilustracji, zwróć uwagę, aby były one dość różnorodne i niestereotypowe. Serwisy informacyjne są najczęściej pełne doniesień na temat zabójstw, wojen i rozmaitych katastrof, a bardzo rzadko mają one wydźwięk pozytywny. (Na przykład Afryka to nie tylko wojny i głód!) Materiał ilustracyjny powinien umożliwić uczestnikom wybór zarówno „dobrych", jak i „złych" wiadomości. Zdjęcia powinny przedstawiać różne rejony świata, osoby obu płci oraz dotyczyć codziennego życia młodzieży oraz wyobrażeń o tym, w jaki sposób mogą oni zmieniać na lepsze świat wokół siebie. Powinny one też przedstawiać aktualne wydarzenia na świecie, a także zagadnienia związane z funkcjonowaniem w społeczeństwie wielokulturowym. Poniżej przedstawiona lista może podsunąć ci kilka pomysłów

Prezenterka wiadomości w TV
Ziemia
Ekipa reporterów w Trzecim Świecie
Kobiety budujące tamę
Zasiłek dla bezrobotnych
Afrykański górnik
Pestycydy
Reklama restauracji z hamburgerami
Sucha gleba
Dzieci bawiące się w wodzie
Mycie samochodu
Płonąca ropa
Akcja prowadzona przez Greenpeace
Dymiące kominy fabryczne
Reklama alkoholu
Reklama coca-coli
Sprzedawca na plaży
Targowisko w Azji
Samotna kobieta
Slumsy w Brukseli
Przepełniony śmietnik
Sortowanie puszek
Czarny chłopak z gitarą
Gwiazda rocka
Policja państwowa
Graffiti
Parlament
Narkotyki
Obóz dla uchodźców
Dzieci w ośrodku dla azylantów
Piłkarz
Akcja prowadzona przez Amnesty International
Demonstracje na Filipinach
Oddziały ONZ w Jugosławii
Samolot bojowy
Bojownik
Dwóch zabitych żołnierzy
Stos worków z ziarnem
Spotkanie kobiet
Planowanie rodziny
Profilaktyka HIV/AIDS
Tłum
Transport publiczny
Wystawa samochodów
Korek uliczny
Młody mężczyzna z mikrofonem
Telefon komórkowy

We wprowadzeniu do ćwiczenia, gdy omawiasz wygląd pierwszej strony gazety, zwróć uwagę uczestników na sposób formułowania nagłówków, służący przyciągnięciu uwagi czytelników, oraz na sposób prezentowania treści artykułu. Najpierw zwykle pojawia się krótkie streszczenie tematu,

Ważna data

3 maja
Światowy Dzień Wolności Prasy

a sam artykuł na dalszych stronach. Zwróć uwagę także na to, jak wykorzystuje się znajdujący się w gazecie materiał w celu zilustrowania tekstu i przyciągnięcia uwagi czytelników. Porozmawiaj o tym, w jaki sposób fotografie zostały skadrowane, aby skupić wzrok czytelnika na najistotniejszych elementach przekazu zdjęciowego. Skomentuj też podpisy pod fotografiami.

Modyfikacje

Innym sposobem na wykonanie tego ćwiczenia jest przygotowanie wiadomości radiowych lub telewizyjnych. Jeśli zdecydujecie się na pracę nad wiadomościami telewizyjnymi, najlepiej wykorzystać slajdy i wyświetlić je w zaciemnionym pokoju, aby stworzyć namiastkę oglądania programu telewizyjnego. Specjalnie przygotowane slajdy na potrzeby tego ćwiczenia można wypożyczyć z biura Europejskiej Federacji na rzecz Edukacji Międzykulturowej (EFIL — European Federation for Intercultural Learning).

Kontynuacja

Przedyskutuj z uczestnikami prawa człowieka, które przedstawili w swoich tekstach. W jaki sposób mówi się o tych prawach w waszym kraju?

Uczestnicy mogliby nawiązać kontakt z miejscową gazetą, lokalnym radiem lub telewizją i porozmawiać z dziennikarzami o ich pracy, obiektywizmie w mediach i sposobach prezentowania problemów globalnych oraz zagadnień związanych z prawami człowieka.

Jeśli grupa lubi ćwiczenia, które wymagają szybkiego myślenia, można zaproponować wykonanie ćwiczenia „Minutkę!" (s. 151), które mówi o związku sportu i praw człowieka.

Pomysły na wspólne działania

Wiele lokalnych stacji radiowych oddaje czas antenowy różnym grupom działającym w miejscowej społeczności. Zróbcie wspólnie z nimi projekt i przygotujcie audycję poruszającą ważne dla was zagadnienia, której przesłaniem będzie hasło „Myśl globalnie, działaj lokalnie".

Dodatkowe informacje

Propozycje tematów do refleksji na temat zagadnień poruszonych w tym ćwiczeniu:

a) Media

1. We współczesnym świecie jest tak, że wszyscy, zarówno młodzież, jak i dorośli, zalewani są codziennie masą informacji pochodzących z różnych mediów. Zastanówmy się, co robimy z tymi informacjami? Czy to rzeczywiście dzięki nim jesteśmy lepiej poinformowani?
2. Media coraz bardziej komercjalizują się, coraz częściej przekazy medialne cechują się uproszczeniami, stereotypowością, służą wzbudzaniu sensacji. Coraz trudniej dziś o rzetelną informację na dobrym poziomie.
3. Niełatwo natrafić na wiarygodne informacje, zwłaszcza jeśli idzie o sprawy związane z brakiem równości na świecie, w szczególności gdy rzecz dotyczy krajów rozwijających się. Europocentryczny punkt widzenia powoduje, że przekaz wiadomości nie dotyczących Zachodu ma wydźwięk pesymistyczny.

b) Zagadnienia dotyczące praw człowieka

Media odgrywają istotną rolę w szerzeniu wiedzy na temat praw człowieka. Powinniśmy jednak mieć świadomość tego, w jaki sposób i dlaczego podejmuje się tę tematykę. Musimy podchodzić krytycznie nie tylko do wyboru samego tematu, lecz także do jego interpretacji. Dla przykładu, w relacji z wojny, ci sami bojownicy mogą być opisani w jednej gazecie jako wyzwoliciele, a w drugiej jako terroryści, w zależności od politycznego punktu widzenia. Przedstawiciele innych kultur prezentowani są często nieobiektywnie. Eskimosi na przykład mogą być pokazywani jako egzotyczna, wytrzymała nacja, walcząca o prawo do tradycyjnego sposobu życia i mieszkania w igloo, ale gdy wspomina się o nich poruszając problem wielorybnictwa, nazywa się ich „mordercami".

c) Zaangażowanie

Byłoby dobrze, gdyby ilustracje wykorzystane w tym ćwiczeniu ukazywały różne działania, zwłaszcza młodych ludzi, na rzecz lepszego świata. Nam, nauczycielom i pracownikom młodzieżowym, bardzo zależy na tym, aby motywować młodych ludzi do takiej pracy. Zastanawiamy się, jak zachęcić młodych ludzi do działania, do angażowania się w rozmaite przedsięwzięcia służące zmianie rzeczywistości. Często jednak zadajemy sobie pytanie, czy istniejące możliwości są dla młodzieży naprawdę atrakcyjne. Być może wybór ilustracji dokonany przez uczestników naszych zajęć coś tu zasugeruje.

Po której stronie stoisz?

Czy prawa społeczne i gospodarcze to luksus przeznaczony tylko dla obywateli bogatych państw?

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

OBYWATELSTWO

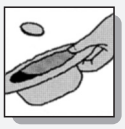

UBÓSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

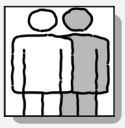

DOWOLNA

CZAS

50 MINUT

Tematy	prawa człowieka — ogólnie, obywatelstwo, ubóstwo
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	dowolna
Czas	50 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie ma formę dyskusji podczas której uczestnicy omawiają następujące zagadnienia: ▪ godność ludzka — zasadnicze elementy składające się na to pojęcie ▪ znaczenie praw obywatelskich i politycznych oraz społecznych i gospodarczych ▪ odpowiedzialność rządów dotycząca praw społecznych i gospodarczych
Omawiane prawa	wszystkie prawa człowieka
Cele	▪ zrozumienie różnicy pomiędzy prawami obywatelskimi i politycznymi oraz społecznymi i gospodarczymi ▪ refleksja na temat złożonych zagadnień związanych z ochroną praw człowieka ▪ rozwijanie umiejętności dyskutowania i argumentacji
Materiały	▪ jedna kopia listy stwierdzeń ▪ duże arkusze papieru, długopisy ▪ kreda (opcjonalnie) ▪ kopie uproszczonej wersji Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (opcjonalnie)
Przygotowanie	▪ Przygotuj dwie duże kartki papieru: na jednej napisz — ZGADZAM SIĘ, a na drugiej NIE ZGADZAM SIĘ. Powieś kartki na dwóch przeciwległych ścianach sali, tak aby uczestnicy mogli ustawić się w prostej linii pomiędzy nimi (możesz narysować kredą prostą linię pomiędzy tymi punktami).

Przebieg zajęć

1. Rozpocznij od krótkiego wprowadzenia na temat różnic pomiędzy prawami politycznymi i obywatelskimi oraz prawami społecznymi i gospodarczymi.

2. Poproś uczestników o wymienienie różnych praw człowieka i zakwalifikowanie ich do odpowiedniej kategorii. Zapisz te prawa na dwóch dużych arkuszach papieru — na pierwszym napisz „prawa obywatelskie i polityczne", a na drugim — „prawa społeczne i gospodarcze".
3. Wytłumacz uczestnikom, że za chwilę przeczytasz kilka stwierdzeń, z którymi uczestnicy mogą się mniej lub bardziej zgadzać.
4. Pokaż grupie dwa przeciwległe punkty w sali — „zgadzam się" i „nie zgadzam się". Powiedz uczestnikom, że po przeczytaniu stwierdzenia, powinni oni zająć pozycję na linii pomiędzy dwoma punktami. Pozycja, którą wybiorą będzie oznaczała ich stosunek do przeczytanego przez ciebie stwierdzenia, np. jeśli całkowicie zgadzają się ze stwierdzeniem powinni stanąć jak najbliżej ściany, na której znajduje się kartka „zgadzam się", jeśli nie mają opinii, powinni stanąć na środku, jeśli nie do końca zgadzają się ze stwierdzeniem, powinni stanąć gdzieś pomiędzy środkiem sali a ścianą, na której wisi kartka „nie zgadzam się", itp. Podczas zajmowania pozycji uczestnicy mogą wymieniać opinie.
5. Wyczytuj stwierdzenia po kolei. Utrzymuj rytm ćwiczenia; niektóre ze stwierdzeń należy wyczytywać dość szybko, jedno po drugim, inne będą wymagały zrobienia dłuższej przerwy i przedyskutowania.
6. Zachęcaj do refleksji i dyskusji. Zapytaj uczestników, którzy stoją po przeciwległych stronach, aby wyjaśnili swoje stanowisko. Osoby, które stoją na środku możesz zapytać, czy wynika to z ich niewiedzy, czy raczej z braku opinii na dany temat.
7. Jeśli uczestnicy poczują się przekonani co do racji innych osób, stojących w innym miejscu, pozwól im na zmianę pozycji.
8. Po przedyskutowaniu wszystkich stwierdzeń, zaproś grupę do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, czy ćwiczenie im się podobało, a następnie przejdź do omówienia tego, czego się dowiedzieli w czasie jego trwania:

- Czy zajęcie stanowiska wobec niektórych stwierdzeń było dla was po prostu niewykonalne — czy to ze względu na fakt, że ciężko wam było podjąć decyzję, czy dlatego, że same stwierdzenia były źle sformułowane?
- Dlaczego niektórzy z was zdecydowali się zmienić pozycję podczas ćwiczenia?
- Czy zdziwiło was to, że ludzie mieli aż tak odmienne opinie na temat przeczytanych stwierdzeń?
- Czy istotne jest to, że czasami nie zgadzamy się co do interpretacji różnych praw człowieka?
- Czy uważacie, że istniały dobre lub złe odpowiedzi na podane stwierdzenia, czy jest to raczej kwestią osobistej opinii?
- Czy kiedykolwiek wszyscy ludzie będą zgodni co do interpretacji praw człowieka?
- Czy istnieje jakaś zasadnicza różnica pomiędzy prawami pierwszej (prawa polityczne i obywatelskie) i drugiej generacji (prawa społeczne i gospodarcze)? Czy można powiedzieć, że któreś z nich są ważniejsze od innych?
- Czy potrzeba nam więcej praw człowieka? Co myślicie na temat trzeciej generacji praw?

Ważna data

5 grudnia
Międzynarodowy Dzień Wolontariatu

Wskazówki dla prowadzących

Ćwiczenie to dotyczy wszystkich praw człowieka, ale w szczególności skupia się na prawach społecznych i gospodarczych, np. prawie do pracy i wypoczynku, do opieki zdrowotnej, do zabezpieczenia podstawowego standardu życia (Artykuły 16, 22 — 29 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka).

Zamieszczone w ćwiczeniu stwierdzenia oddają w pewien sposób treść toczącej się obecnie debaty na temat różnic pomiędzy prawami politycznymi i obywatelskimi z jednej strony, a prawami społecznymi i gospodarczymi z drugiej. Nie musisz na początku ćwiczenia bardzo dogłębnie omawiać tych różnic, ponieważ wiele z nich pojawi się podczas dyskusji w czasie samego ćwiczenia.

Warto jednak zwrócić uwagę uczestników na różnice zasadnicze. Prawa polityczne i obywatelskie stanowią swego rodzaju nakazy moralne, których spełnienia wymagamy od rządu. Dotyczą one spraw polityki i aktywności obywatelskiej, np. prawo do sprawiedliwego procesu sądowego, prawo do brania udziału w wyborach lub wolność wyrażania opinii, itd. Prawa społeczne i gospodarcze to wymogi dotyczące spraw gospodarczych i społecznych, takich jak bezdomność, brak odpowiedniej opieki medycznej, ubóstwo, itp. Prawa polityczne i obywatelskie to prawa pierwszej generacji, natomiast prawa gospodarcze i społeczne stanowią prawa drugiej generacji. Podział ten wynika z historii, pierwsze zostały rozpoznane wcześniej niż drugie, jako uniwersalne prawa człowieka.

Wielu ludzi twierdzi, że podstawowa różnica pomiędzy prawami gospodarczymi i społecznymi a prawami politycznymi i obywatelskimi polega na tym, że pierwsze są mniej ważne i bardziej trudne do zagwarantowania. Wielu ludzi jednak nie zgadza się z tym. Więcej informacji na ten temat znajdziecie w rozdziale 4.

Na początku zajęć możesz rozdać uczestnikom uproszczoną wersję Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, i przypomnieć im jej treść oraz pomóc w zakwalifikowaniu różnych praw do określonych kategorii. Możesz też odczytać prawa na głos i poprosić uczestników o umieszczenie ich w odpowiedniej grupie. Artykuł 16 oraz Artykuły od 22 do 29 mówią o prawach gospodarczych i społecznych.

Możesz przeprowadzić ćwiczenie bardzo szybko, bez dyskusji po każdym ze stwierdzeń, a następnie wybrać 2 lub 3 stwierdzenia i szczegółowo przedyskutować je z grupą. Warto jednak zatrzymać się po każdym ze stwierdzeń, aby uczestnicy wymienili refleksje na temat i zorientowali się, jakie opinie mają pozostali członkowie grupy.

Modyfikacje

Stwórz listę własnych stwierdzeń lub poproś uczestników o zaproponowanie nowych.

Kontynuacja

Zorganizujcie debatę na temat jednego lub dwóch zagadnień dyskutowanych podczas ćwiczenia. Poproś uczestników o przygotowanie argumentów w domu, a na zakończenie debaty zrób głosowanie. Zaproście młodzież lub gości w różnym wieku do udziału w debacie.

Wiedza na temat praw człowieka jest istotna, ale bycie aktywnym obywatelem jest także bardzo ważne, jeśli chcemy zagwarantować przestrzeganie praw człowieka. Wskazane jest wykonanie ćwiczenia „Wybory", które dotyczy przekonywania innych do własnej opinii.

Pomysły na wspólne działania

Skontaktujcie się z lokalną organizacją działającą na rzecz ochrony praw człowieka lub zabezpieczenia socjalnego i dowiedzcie się, jak możecie ją wesprzeć w działaniach.

Dodatkowe informacje

W rozdziale 4 znajdziecie informacje na temat różnych generacji praw człowieka, w tym wprowadzenie do trzeciej generacji praw.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Lista stwierdzeń

- Ważniejsze, aby mieć dach nad głową, niż mieć prawo powiedzieć, co się myśli.
- Ludzie mają obowiązek pracy, a nie przestrzegania prawa.
- Rząd jest przede wszystkim odpowiedzialny za to, aby wszyscy obywatele mieli co jeść.
- Prawo do wypoczynku i czasu wolnego jest luksusem, na który stać tylko bogate kraje.
- Rząd nie ma obowiązku zadbać o to aby ludzie nie głodowali — to jest obowiązek samych ludzi!
- Sposób, w jaki traktujemy naszych obywateli nie jest sprawą wspólnoty międzynarodowej.
- Kraje ubogie powinny skoncentrować się na zapewnieniu podstawowych standardów życia, a nie troszczyć się o prawa cywilne i polityczne swoich obywateli.
- Znacząca nierówność ekonomiczna jest naruszeniem praw podstawowych.
- Prawa społeczne i gospodarcze to ideał przyszłości. Świat nie jest jeszcze gotowy, aby je zagwarantować.
- Jeśli prawa nie mogą być zagwarantowane, nie ma sensu, aby istniały.

Porozmawiajmy o seksie!

Czy słyszałeś, że Piotr jest gejem?

Tematy zdrowie, dyskryminacja i ksenofobia, równość płci

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy co najmniej 10 osób

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka W ćwiczeniu wykorzystano technikę „akwarium" w celu przedyskutowania postaw odnoszących się do seksualności człowieka, w tym homofobii.

Omawiane prawa
- prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny
- zakaz dyskryminacji i prawo do równego traktowania
- prawo do wyrażania opinii i stowarzyszania się

Cele
- przedyskutowanie zagadnień i praw związanych z ludzką seksualnością
- rozwijanie poczucia wiary w siebie przy okazji wyrażania opinii na wzmiankowane tu tematy
- propagowanie tolerancji i wyrabianie empatii

Materiały
- 3 krzesła
- dużo miejsca
- tablica do pisania lub papier flipchartowy, markery
- małe kartki papieru, długopisy
- kapelusz

Przygotowanie Bądźcie świadomi, że seksualność jest często tematem drażliwym. Liczcie się z tym, że będziecie musieli zmienić zarówno metodologię, jak i tematykę zajęć. Postarajcie się wcześniej zorientować, które osoby w grupie są w stanie mówić otwarcie o swojej seksualności (niezależnie od tego, czy są to osoby heteroseksualne, homoseksualne, biseksualne czy transseksualne).

TEMATY
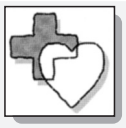
ZDROWIE
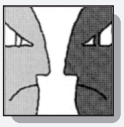
DYSKRYMINACJA
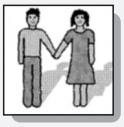
RÓWNOŚĆ PŁCI
STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4
WIELKOŚĆ GRUPY
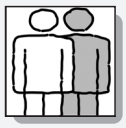
CO NAJMNIEJ 10 OSÓB
CZAS

60 MINUT

Przebieg zajęć

Uwaga: Do tego ćwiczenia potrzebne są dwie osoby prowadzące.

1. Dokonaj krótkiego wprowadzenia. Wytłumacz, że chociaż wielu ludzi postrzega seksualność jako coś bardzo prywatnego, zakaz dyskryminacji ze względu na orientację seksualną jest podstawowym prawem człowieka, chronionym przez prawo w większości państw europejskich. Ćwiczenie to stwarza szansę na przyjrzenie się różnym postawom dotyczącym

seksualności, a w szczególności orientacji homoseksualnej. Zainicjuj krótką dyskusję metodą burzy mózgów na temat sławnych ludzi, którzy otwarcie mówili o swojej seksualności.

2. Rozdaj uczestnikom małe kartki papieru oraz długopisy i poproś, aby anonimowo napisali na nich pytania dotyczące homoseksualizmu lub ogólnie seksualności człowieka. Następnie poproś o wrzucenie kartek do kapelusza.
3. Wytłumacz, że ćwiczenie ma na celu przyjrzenie się postawom dotyczącym seksualności, a zwłaszcza orientacji homoseksualnej. Każdy ma prawo do wyrażenia własnych opinii, zarówno tych konwencjonalnych, jak i niekonwencjonalnych lub takich, które stanowią wyzwanie wobec norm przyjętych w społeczeństwie. Uczestnicy mogą prezentować punkt widzenia, z którym się zgadzają bądź nie, bez obawy o bycie posądzonymi o śmieszność lub brak szacunku.
4. Krzesła powinny być ustawione w półokrąg. Na środku sali należy umieścić trzy krzesła przeznaczone dla trzech rozmówców — będzie to tzw. akwarium. Pozostali uczestnicy będą pełnić rolę obserwatorów.
5. Powiedz grupie, że ćwiczenie rozpocznie się od zaproszenia dwóch ochotników, którzy usiądą w „akwarium" i będą z tobą rozmawiać. Jeśli w jakimś momencie, któryś z obserwatorów chciałby przyłączyć się do rozmowy, może zamienić się miejscem z jednym z rozmówców, bo zasada jest taka, że w „akwarium" mogą przebywać tylko trzy osoby. Obserwator powinien podejść do rozmówcy, którego chce wymienić, dotknąć jego ramienia i usiąść na jego krześle. W tym momencie pierwszy rozmówca staje się obserwatorem i zajmuje miejsce na krześle w półokręgu.
6. Zachęcaj uczestników do wyrażania nie tylko własnych opinii, ale także tych, których nie podzielają. Dzięki temu w dyskusji mają szansę pojawić się różnorodne opinie, także kontrowersyjne i „niepoprawne politycznie", co pozwoli na przedyskutowanie zagadnień z rozmaitych punktów widzenia.
7. Powiedz, że wygłaszanie opinii krzywdzących i obrażających innych jest w czasie dyskusji surowo zabronione.
8. Poproś dowolną osobę z grupy o wylosowanie jednej karteczki z kapelusza i rozpocznij dyskusję. Powinna ona toczyć się aż do wyczerpania tematu.
9. Teraz poproś kolejnych trzech ochotników do przedyskutowania następnego pytania. Dyskusja powinna przebiegać z zastosowaniem uprzednio podanych zasad.
10. Liczba dyskutowanych pytań będzie zależna od możliwości czasowych i zainteresowań uczestników. Przed rozpoczęciem omówienia ćwiczenia i ewaluacji, zrób krótką przerwę, aby uczestnicy mogli wyjść z ról. Jest to szczególnie istotne, gdy dyskusja była bardzo gorąca i kontrowersyjna.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Zapytaj uczestników, jak się czuli w roli rozmówców i obserwatorów. Następnie przedyskutujcie wspólnie różne opinie, które zostały wyrażone w czasie dyskusji w „akwarium" oraz to, czego uczestnicy dowiedzieli się w czasie ćwiczenia:

- Czy kogoś zaszokowały lub zdziwiły wygłoszone opinie? Które to były opinie? Dlaczego?
- Czy w twoim środowisku mówi się otwarcie o ludzkiej seksualności?
- Jakie czynniki kształtują rozwój naszej seksualności?

- Jakie są źródła wartości łączące się z ludzką seksualnością?
- Czy wasze poglądy dotyczące seksualności różnią się od poglądów waszych rodziców czy dziadków? Jeśli tak, to na czym te różnice polegają? Z czego to wynika?
- W niektórych krajach prawo i presja społeczna pozostają w wyraźnej sprzeczności z prawami człowieka i prawem każdej jednostki do szacunku i godności, do decydowania o wyborze partnera oraz o zawarciu związku małżeńskiego itp. Jak można rozwiązać te problemy?

Wskazówki dla prowadzących

Pamiętaj, że kontekst społeczny, w którym pracujesz, jest niezwykle istotny, toteż ćwiczenie to powinno być do niego dostosowane. Celem tego ćwiczenia jest zachęcenie uczestników do refleksji nad własną seksualnością oraz normami przyjętymi przez społeczeństwo. Inny cel to przełamanie nieśmiałości czy lęku dotyczącego wyrażania własnych opinii, przy jednoczesnym poszanowaniu opinii innych. Ćwiczenie nie ma służyć przekonaniu wszystkich do jakiejś jednej słusznej opinii ani uzyskaniu konsensusu.

Przemyśl dokładnie tematykę ćwiczenia i bądź przygotowany na udzielanie odpowiedzi na różnorodne pytania, które mogą się pojawić. Warto wcześniej zajrzeć do publikacji na temat płci, dyskryminacji i ksenofobii. Oto niektóre z najczęściej pojawiających się pytań i kwestii:

- Co to jest homoseksualizm?
- Jakie są różnice pomiędzy osobami heteroseksualnymi, gejami, lesbijkami, biseksualistami i transseksualistami?
- Czy homoseksualizm jest chorobą?
- Jak człowiek staje się gejem lub lesbijką?
- Jakie jest ryzyko zachorowania na AIDS?
- W niektórych krajach homoseksualizm jest akceptowany i osoby o orientacji homoseksualnej mogą zawierać związki małżeńskie, choć w innych krajach za homoseksualizm grozi kara śmierci.
- Na czym polega miłość osób homoseksualnych?

Wy sami, jako osoby prowadzące ćwiczenie, powinniście zastanowić się zarówno nad własnymi wartościami i przekonaniami, jak i tymi, które dotyczą waszej rodziny oraz innych osób. Wiąże się to ze wszystkim, co robicie lub mówicie oraz z tym, czego nie robicie lub nie mówicie. Ważne jest, abyście zdali sobie sprawę z własnych wartości i uprzedzeń i zrozumieli, skąd się one biorą. Musicie być przygotowani na to, że uczestnicy mogą w trakcie ćwiczenia zastanawiać się nad źródłem swoich wartości.

Celem wstępnej dyskusji, prowadzonej metodą burzy mózgów, która dotyczyła sławnych ludzi otwarcie mówiących o swojej seksualności, jest zachęcenie uczestników do tego, aby byli bardziej otwarci w czasie dyskusji na temat ludzkiej seksualności. Jest to także okazja do wyjaśnienia takich terminów, jak: gej, lesbijka, homoseksualista, osoba heteroseksualna, biseksualna i transseksualista.

Twoja rola w czasie ćwiczenia jest niezwykle ważna, ponieważ to właśnie ty czuwasz nad nadaniem mu odpowiedniego tonu. Dobrze jest zacząć dyskusję w „akwarium" przez obie osoby prowadzące. Jedna osoba może rozpocząć na przykład tak: „Czy słyszałeś, że Piotr niedawno oświadczył, że jest gejem?". Druga osoba może odpowiedzieć: „Nigdy by mi to nie przyszło do głowy. Przecież on nie wygląda na geja?". W ten sposób stworzycie wrażenie, że dyskusja dotyczy waszego wspólnego znajomego, a więc waszego życia, czyli że nie jest to teoretyzowanie na określony temat.

Pomaga to także w otwarciu dyskusji na temat tego, co ludzie wiedzą o homoseksualizmie oraz jakie reprezentują postawy.

Prawdopodobnie po chwili któryś z obserwatorów zastąpi jednego z was, co pozwoli uczestnikom poprowadzić dyskusję. Jednak, powinieneś nadal aktywnie brać udział w ćwiczeniu, jako obserwator i rozmówca. Pozwoli ci to na delikatne sterowanie dyskusją w celu zmodyfikowania jej tematu, a nawet usunięcia uczestnika, który nie stosuje się do ustalonych zasad.

Jeśli chcesz, możesz wprowadzić zasadę, że pewien punkt widzenia może pojawić się w czasie dyskusji tylko raz. Pozwoli to uniknąć skupiania się tylko na kilku aspektach tematu i powtarzania potocznych poglądów związanych z uprzedzeniami.

Modyfikacje

Przykłady innych tematów, które można poruszyć:

- Wiek, w którym, zgodnie z prawem, można podjąć kontakty seksualne lub zawrzeć związek małżeński: czy powinien on być inny dla osób homoseksualnych?
- Adopcja i małżeństwo: czy geje i lesbijki powinni mieć prawo do zawarcia związku małżeńskiego? Do adopcji dzieci? Dlaczego tak/nie?
- AIDS: czy to prawda, że osoby homoseksualne są bardziej narażone na ryzyko infekcji wirusem HIV?

Kontynuacja

Jeśli uczestnicy są zainteresowani problematyką dyskryminacji, można wykonać ćwiczenie „Minutkę!" (s. 151), które między innymi porusza problem dyskryminacji transseksualistów i ich prawa do uczestnictwa w zawodach sportowych.

Podejmowanie działań

Nawiążcie kontakt z organizacją gejowską lub lesbijską w waszym kraju; już samo znalezienie informacji na ich temat jest podjęciem działania! Zaproście jednego z przedstawicieli tej organizacji na spotkanie. Porozmawiajcie o zagadnieniach związanych z równością i na temat praw, których odmawia się osobom homoseksualnym w waszym kraju.

Dodatkowe informacje

„Seksualność stanowi integralną część ludzkiego życia. Ma ona wpływ na naszą osobowość, nasze zachowania — społeczne, osobiste, emocjonalne, psychologiczne — co uwidacznia się w naszych kontaktach z innymi. Naszą seksualność determinują czynniki związane zarówno z naszą płcią biologiczną, jak i czynniki kulturowe, przy udziale wielu innych złożonych czynników. Seksualność człowieka podlega ciągłym zmianom na przestrzeni życia".

Źródło: ASPA information technology project, www.aspa.asn.au

Różnorodność seksualna i prawa człowieka

Z pozoru może się wydawać, że obydwa zagadnienia nie są ze sobą powiązane. Można przyjąć, że rodzaj seksualności to kwestia zupełnie prywatna i wybór osobisty, podczas gdy prawa człowieka

łączą się z publiczną sferą struktur politycznych i prawnych, związanych z obywatelstwem. Jednak ostatnie badania historyczne, antropologiczne i socjologiczne pokazują, że tożsamość seksualna i sposób wyrażania seksualności na przestrzeni dziejów i w różnych kulturach mogą zakłócać utrzymanie porządku społecznego. W niektórych kontekstach pociąg seksualny do osób tej samej płci lub do płci nieokreślonej stanowi wyzwanie dla przekonań religijnych i tradycji, a niekiedy może być uważany za chorobę.

Różnorodność seksualna i prawa człowieka pozostają w ścisłym związku. Najprawdopodobniej powoduje to, że niektóre prawa człowieka są marginalizowane. Istotą tego powiązania jest zinstytucjonalizowane założenie, że heteroseksualność jest czymś „naturalnym" i stanowi „naturalny" sposób wyrażania popędu seksualnego. Heteroseksualność jako „normalna" jest moralnie akceptowalna, podczas gdy inne formy ekspresji seksualnej, traktowane jako „nienaturalne", podlegają moralnemu potępieniu. Z tego też powodu dochodzi do marginalizowania niektórych praw człowieka.

Źródło: Gay and Lesbian Human Rights Commission, www.iglhrc.org

Posiedzenie związków zawodowych

Uczciwa praca zasługuje na uczciwą płacę!

Tematy prawa społeczne, demokracja, obywatelstwo

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy 10–15 osób

Czas 120 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie to jest symulacją spotkania pracodawcy z pracownikami oraz z przedstawicielami związków zawodowych i dotyczy negocjacji płac i warunków pracy. Poruszono w nim następujące zagadnienia:

- rola związków zawodowych
- układ zbiorowy pracy
- prawa pracownicze

Omawiane prawa

- prawo do układu zbiorowego pracy
- prawo do zgromadzeń i stowarzyszeń, szczególnie do członkostwa w związkach zawodowych
- prawo do tego, aby nie być niesprawiedliwie zwolnionym/ą z pracy

Cele

- próba zrozumienia roli związków zawodowych
- rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji poprzez osiąganie porozumienia
- promowanie uczestnictwa, odpowiedzialności i solidarności

Materiały

- kopie „Opisu sytuacji" (materiały pomocnicze) — po jednej dla każdego uczestnika
- kopie „Krótkiego słownika terminologii pracy" — po jednym dla każdego uczestnika
- identyfikatory dla oznaczenia przedstawicieli poszczególnych grup (opcjonalnie)
- papier, różnokolorowe markery i długopisy (opcjonalnie)

Przygotowanie

- Zapoznaj się dokładnie z opisem przebiegu zajęć oraz z materiałami pomocniczymi, aby odpowiednio się przygotować do prowadzenia ćwiczenia i w razie czego służyć radą każdej ze stron.
- Przygotuj dwie sale. Ustaw w kręgu siedem krzeseł dla przedstawicieli różnych stron oraz dla prowadzącego spotkanie. Za nimi ustaw resztę krzeseł dla pozostałych uczestników.

TEMATY

PRAWA SPOŁECZNE

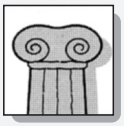

DEMOKRACJA

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

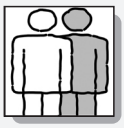

10–15

CZAS

120 MINUT

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, iż ćwiczenie, które za chwilę wykonacie jest symulacją spotkania dwóch grup: pracodawców oraz pracowników i związków zawodowych. Celem ćwiczenia jest osiągnięcie porozumienia w sprawie płac oraz warunków pracy i próba zawarcia układu zbiorowego pracy.
2. Na początku poproś grupę o wymyślenie firmy: jej nazwy, charakteru produkcji i wielkości oraz nazwy związku zawodowego, któremu podlega. Ćwiczenie może dotyczyć prawdziwej firmy.
3. Teraz podziel uczestników na dwie grupy w stosunku liczebnym 2:1. Grupa mniej liczna będzie odgrywała role pracodawców, a liczniejsza — role pracowników i przedstawicieli związków zawodowych.
4. Rozdaj wszystkim uczestnikom kopie „Opisu sytuacji" oraz „Krótkiego słownika terminologii pracy", znajdujące się w materiałach pomocniczych. Daj uczestnikom 10 minut na zapoznanie się z materiałami i po przeczytaniu sprawdź, czy wszyscy zrozumieli zawarte w nich informacje.
5. Przedstaw krótko na czym będzie polegała symulacja: pracodawcy wyznaczają osobę, która będzie prowadziła spotkanie. Najpierw swoją propozycję rozwiązania sporu przedstawiają pracodawcy, a następnie przedstawiciele związków zawodowych i pracowników. Po prezentacji stanowisk, obie strony rozpoczynają negocjacje w celu osiągnięcia porozumienia.
6. Poproś uczestników o ustalenie zasad spotkania, np. limit czasu na wypowiedź podczas negocjacji (najdłużej 2 minuty), czas całego spotkania, przerw, w czasie których przedstawiciele poszczególnych grup będą mogli się konsultować z pozostałymi osobami. Ustalcie także, czy do zabierania głosu upoważnieni są tylko przedstawiciele grup, czy też inne osoby.
7. Teraz poproś uczestników o to, aby rozeszli się do swoich grup i przygotowali do spotkania (30 minut). Pracodawcy powinni wyznaczyć dwóch przedstawicieli oraz jedną osobę, która poprowadzi spotkanie. Związki zawodowe oraz pracownicy powinni wyznaczyć 4 osoby. Obydwie grupy powinny zatem:
   - przygotować nową propozycję rozwiązania sporu, która zostanie przedstawiona na spotkaniu,
   - zdecydować o tym, kto będzie miał decydujący głos w negocjacjach,
   - określić pesymistyczny wariant porozumienia, czyli zdecydować jakie będą minimalne warunki umowy.
8. Gdy grupy zgłoszą gotowość, poproś 6 przedstawicieli pracodawców, związków zawodowych oraz pracowników o zajęcie miejsc na krzesłach ustawionych w krąg. Poproś osobę prowadzącą spotkanie o rozpoczęcie rozmów. Pozostali uczestnicy powinni zająć miejsca wcześniej dla nich przygotowane.
9. Po zakończeniu spotkania, zrób krótką przerwę, wyprowadź uczestników z ról i następnie przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, czy ćwiczenie podobało im się, a następnie przejdź do omówienia tego, co wydarzyło się w czasie jego trwania oraz czego uczestnicy nauczyli się:

- Jak wyglądała praca grupowa związana z przygotowaniem propozycji rozwiązania sporu? Czy było to dla was łatwe, czy trudne zadanie?
- Czy podczas wypracowywania pomysłu na rozwiązanie sporu braliście pod uwagę tylko własny interes, czy interes całego przedsiębiorstwa?
- Czy pomyśleliście o taktyce działań, którą zastosujecie podczas negocjacji?
- Jak przebiegało spotkanie? Czy ci, którzy chcieli wyrazić swoją opinię, mieli szansę to zrobić?
- Czy obie strony doszły do wspólnie akceptowanego porozumienia?
- Prawo do przynależności do związków zawodowych należy do katalogu praw człowieka. Czy jest to istotne prawo? Jakie byłyby konsekwencje wynikające z braku takiego prawa?
- Co wiecie na temat związków zawodowych, ich roli i działalności?
- Czy związki zawodowe w waszym kraju mają mocną pozycję? Czy istnieją organizacje zrzeszające pracodawców?
- Czy ktoś z was jest członkiem związków zawodowych? Dlaczego? Jakie płyną z tego korzyści, a jakie są ujemne strony?

Wskazówki dla prowadzących

Przed rozpoczęciem ćwiczenia zastanów się, co opinia społeczna sądzi na temat związków zawodowych w twoim kraju. Dla przykładu, w społeczeństwach postkomunistycznych, możesz spotkać się z oporem przy realizacji tego ćwiczenia, ponieważ dawniej związki zawodowe w tych krajach uważane były za „szkołę komunizmu". W tej sytuacji możesz rozpocząć ćwiczenie od zapytania uczestników o ich opinie na temat roli związków zawodowych we współczesnym społeczeństwie oraz związanymi z nimi stereotypami i wyobrażeniami. Możesz poprosić uczestników o skontaktowanie się z lokalnymi związkami zawodowymi w celu zdobycia informacji oraz zgromadzenia danych na temat zagadnień związanych z pracą w twoim kraju (np. na temat prawa pracy, przestrzegania praw pracowniczych, itp.). Możesz także podkreślić wagę i znaczenie związków zawodowych w ochronie praw pracowniczych bez względu na system polityczny, w którym działają lub z którym są identyfikowane.

Niektóre grupy będą wymagały dodatkowych wyjaśnień związanych z procesem negocjowania układu zbiorowego. Możesz podsunąć uczestnikom klika pytań, nad którymi mogą się zastanowić podczas przygotowywania propozycji rozwiązania sporu, np.:

- Czy zrezygnowalibyście, jako pracownicy, z podwyżki płac w celu uniknięcia zwolnień innych pracowników?
- Jacy pracownicy powinni zostać zwolnieni, jeśli miałoby do takiej sytuacji dojść?
- Czy wasza propozycja jest realistyczna? Czy dzięki niej przedsiębiorstwo utrzyma swoją pozycję ekonomiczną?

Niech spotkanie i negocjacje potoczą się własnym torem! Jeśli w czasie dyskusji, pracownicy i związki zawodowe wycofają się z negocjacji i zagrożą strajkiem, daj im papier i markery, aby mogli przygotować plakaty, które wykorzystają w czasie pikiety. Jeśli pracodawcy zdecydują się na drastyczne pociągnięcia, np. na lokaut, przygotuj drugą salę, do której będą mogli udać się pracownicy.

Ważna data

I maja

Międzynarodowy Dzień Pracy

W wielu krajach europejskich istnieją przepisy regulujące zbiorowy układ pracy. Możesz wyszukać odpowiednie przepisy prawa, wykonać kopie i rozdać je uczestnikom, tak aby dodać realizmu całej sytuacji.

Modyfikacje

Innym przykładem negocjacji na temat praw może być spotkanie w szkole dotyczące rozwiązania sytuacji ucznia, który sprawia problemy. W spotkaniu mogą uczestniczyć rodzice i uczeń (po jednej stronie) oraz wychowawca i pedagog (po drugiej stronie).

Kontynuacja

Zorganizujcie spotkanie z przedstawicielem związków zawodowych. Numery do biur związków zawodowych znajdziecie w książce telefonicznej. Z reguły, związki zawodowe zainteresowane są docieraniem do ludzi młodych, wykorzystajcie więc tę możliwość.

Możesz zaproponować grupie wykonanie ćwiczenia „Po której stronie stoisz?", w czasie którego będą mieli szansę obrony własnych opinii na temat zagadnień związanych z prawami człowieka.

Pomysły na wspólne działania

Wspólnie z lokalnymi związkami zawodowymi zaplanujcie realizację projektu promującego członkostwo młodych ludzi w związkach zawodowych.

Dodatkowe informacje

W rozdziale 5, w części na temat praw społecznych znajdziecie informacje na temat członkostwa młodzieży w związkach zawodowych.

Ćwiczenie to powstało dzięki współpracy Związków Zawodowych GMO z Wielkiej Brytanii, Europejskiego Kolegium Związków Zawodowych (European Trade Union College — ETUCO) oraz Stowarzyszenia na rzecz Europejskich Szkoleń Pracowników na temat Wpływu Nowoczesnych Technologii (Association for European Training of Workers on the Impact of New Technology — AFETT).

MATERIAŁY POMOCNICZE

Opis sytuacji

Spotkanie w przedsiębiorstwie: pracodawcy, pracownicy i związki zawodowe utknęły w martwym punkcie negocjacji dotyczących płac.

Fabryka działa w cyklu ciągłym — 24 godziny na dobę, 365 dni w roku. Zatrudnia w sumie 1000 pracowników, od robotników po zarząd. Wszyscy pracownicy są członkami związków zawodowych.

Przedsiębiorstwu, choć obecnie przeżywa trudności finansowe i ekonomiczne, nie grozi bankructwo. Zyski są nadal wysokie, ale w ubiegłym roku zmalały, gdyż cała ta dziedzina przemysłu boryka się z różnego typu problemami. Przez ostatnie trzy lata płace realne spadły o 3%, a zatrudnienie o 10%.

Pracownicy żądają podwyżki, odpowiadającej podwyżkom w innych dziedzinach przemysłu.

Zarząd oznajmił, że jakiekolwiek podwyżki będą możliwe tylko przy redukcji etatów. Proponuje:

- Rozłożoną na 12 miesięcy 4% podwyżkę płac pracowników na umowach indywidualnych (inflacja wynosi obecnie 2%)
- Wynagrodzenie na podstawie godzin przepracowanych rocznie, a nie dziennie lub tygodniowo, oraz zlikwidowanie nadgodzin
- Redukcję personelu (o 10%, głównie dotycząca pracujących na pół etatu, czasowo lub na stażu: na zasadzie „ostatni zatrudniony — pierwszy zwolniony") i dobrowolne zwolnienia

Oferta zarządu została odrzucona przez zgromadzenie ogólne pracowników, którzy obawiali się, że po takich zmianach ich sytuacja się jeszcze pogorszy (obecnie 40% zatrudnionych znaczną część zarobków dostaje za nadgodziny). Związki zawodowe i pracownicy złożyli następującą kontrpropozycję:

- Wzrost płac o 9% na przestrzeni dwóch lat
- Utrzymanie nadgodzin i premii
- Obecnie zatrudnieni zostaną zatrzymani, a pracownicy zbędni zostaną przekwalifikowani na koszt firmy
- Jeżeli te żądania nie zostaną spełnione, pracownicy podejmą strajk

Kontrpropozycja została odrzucona przez zarząd, który stwierdził, że propozycje związków zawodowych i pracowników nie rozwiązałyby problemów, z którymi zmaga się przedsiębiorstwo.

Negocjacje trwają już od dwóch miesięcy.

Zgodnie z przepisami przedsiębiorstwa, jeżeli porozumienie nie zostanie osiągnięte w ciągu dwóch miesięcy, należy zwołać specjalne zebranie, w którym uczestniczyć powinny zainteresowane strony. Właśnie to spotkanie jest podstawą naszej symulacji. Obie strony mają przedstawić nowe propozycje, które dałyby realistyczne podstawy do osiągnięcia satysfakcjonującego porozumienia.

Wokół stołu negocjacyjnego powinno zasiąść siedem osób: dwóch przedstawicieli zarządu, jeden przewodniczący spotkania (wyznaczony przez pracodawców) i czterech przedstawicieli związków zawodowych oraz pracowników. Ponieważ jest to specjalne zebranie ogólne, mogą na nie przyjść wszyscy pracownicy.

Krótki słownik terminologii pracy

Układ zbiorowy pracy: Proces negocjacji, w którym przedstawiciele pracodawców i pracowników dążą do wspólnego rozwiązania problemów dotyczących, np. płac lub warunków pracy.

Lokaut (ang. *lock-out*): Zamknięcie zakładu pracy przez pracodawcę. Jeden z najbardziej radykalnych środków dostępnych pracodawcy. Pracodawca odmawia pracownikom wstępu na teren zakładu pracy, tym samym zmuszając ich do przyjęcia proponowanych przez siebie warunków.

Redukcja: pracownicy podlegają redukcji, kiedy zwalnia się ich, ponieważ pracodawca postanawia zamknąć przedsiębiorstwo. Pracownicy mogą mieć prawo do odprawy z tytułu redukcji.

Odprawa: Jeżeli zatrudniony na stałe pracownik zostanie zwolniony nie ze swojej winy, tylko ze względu na restrukturyzację firmy, ma prawo do rekompensaty, która nazywa się „odprawą". Wysokość odprawy często zależy od wysokości zarobków, na przykład: tygodniowe zarobki za każdy rok pracy.

Strajk: Prawo do strajku jest podstawowym społecznym prawem człowieka i niezbędnym elementem dla skuteczności negocjacji zbiorowych; łagodzi nieunikniony brak równości w relacji pracodawca — zatrudniony. Strajk to odmowa lub utrudnienie pracy przez pracowników. Ale pracownicy nie mogą strajkować w ustalonym przez siebie i z nikim nie uzgadnianym terminie. Muszą zostać spełnione pewne warunki, które zazwyczaj określa ustawodawstwo danego kraju.

Związki zawodowe: Związek zawodowy istnieje dla obrony interesów robotników, w tym warunków pracy i płacy. Związek zawodowy zazwyczaj reprezentuje pracowników w negocjacjach z pracodawcą. W wielu krajach związki zawodowe zorganizowane są w konfederacje.

Praca i dzieci

Planujesz podjąć pracę? W takim razie nie myśl o posiadaniu dzieci!

TEMATY

PRAWA SPOŁECZNE

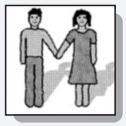

RÓWNOŚĆ PŁCI

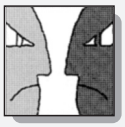

DYSKRYMINACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

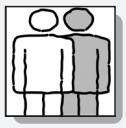

10–25

CZAS

90 MINUT

Tematy	prawa społeczne, równość płci, dyskryminacja i ksenofobia
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	10–25 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie — polegające na odgrywaniu ról — dotyczy następujących zagadnień: ▪ przestrzeganie praw reprodukcyjnych w miejscu pracy ▪ dyskryminacja kobiet w miejscu pracy
Omawiane prawa	▪ prawo kobiety do decydowania o posiadaniu dzieci ▪ prawo do ochrony przed zwolnieniem z powodu ciąży, urlopu macierzyńskiego lub stanu cywilnego ▪ prawo do równych szans zatrudnienia i jednakowego wynagrodzenia za pracę
Cele	▪ rozwijanie wiedzy na temat praw reprodukcyjnych kobiet ▪ kształcenie umiejętności empatii z osobami dyskryminowanymi ▪ promowanie równości, sprawiedliwości oraz poczucia odpowiedzialności
Materiały	▪ duży arkusz papieru lub tablica ▪ przestrzeń do pracy w małych grupach i do odgrywania ról ▪ karty do odgrywania ról, stół i krzesła, długopis i papier ▪ scenariusz przepisany na tablicę lub duży arkusz papieru

Przebieg zajęć

1. Należy wytłumaczyć uczestnikom, że ćwiczenie to dotyczy przestrzegania reprodukcyjnych praw kobiet w miejscu pracy. By wszyscy uczestnicy właściwie zrozumieli znaczenie tego terminu, przeprowadź krótką burzę mózgów na temat reprodukcyjnych praw kobiet.
2. Podziel uczestników na małe grupy (maksymalnie po pięć osób w grupie).
3. Przeczytaj głośno poniżej zmieszczony tekst stanowiący wstęp do scenariusza. Uczestnicy powinni mieć świadomość, że omawiając temat rozpoczynamy ćwiczenie polegające na odgrywaniu ról.

„Maria jest bezrobotna prawie od roku i intensywnie szuka pracy. Dziesięć dni temu poszła na rozmowę w sprawie wymarzonej pracy — to było dokładnie to, czego szukała! Wszystko poszło dobrze i zaproponowano jej zatrudnienie. Przedstawiciele firmy zaprosili ją na spotkanie z panem Kowalskim, pracownikiem kadr, w celu podpisania kontraktu.

W czasie rozmowy kwalifikacyjnej Maria omówiła już swoje przyszłe obowiązki i inne zagadnienia związane z pracą. W chwili, kiedy miała podpisać kontrakt, pan Kowalski powiedział, że jednym z warunków otrzymania przez nią pracy jest podpisanie deklaracji, że nie będzie miała dziecka przez najbliższe dwa lata".

4. Daj uczestnikom dwadzieścia minut na wypracowanie w grupach zakończenia powyższej historii i odegrania tego zakończenia z podziałem na role. Scenkę rozpoczynamy od spotkania Marii z panem Kowalskim (powinna trwać nie dłużej niż pięć minut).
5. Zadbaj, aby każda z grup przedstawiła swoją wersję. Powstrzymaj się z komentarzem do momentu podsumowania pracy całej grupy.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Na początku, zbierz od poszczególnych grup informacje o tym, w jaki sposób dochodziły do własnych wersji zakończenia, a także wysłuchaj komentarzy osób spoza poszczególnych grup. Następnie kontynuuj rozmowę na temat sposobów zachowania się wobec przejawów tego rodzaju dyskryminacji.

- Czy kogokolwiek zaskoczyła sytuacja przedstawiona powyżej? Czy takie rzeczy zdarzają się w twoim kraju?
- W jaki sposób grupy decydowały o tym, jakie należy przyjąć zakończenie?
- Czy zakończenia były realistyczne? Jakie były mocne i słabe punkty strategii, według których poszczególne Marie radziły sobie z sytuacją? Czy trudno jest być w takich sytuacjach stroną asertywną, a nie agresywną czy uległą?
- Jakie prawa mają w twoim kraju kobiety w miejscu pracy, kiedy zachodzą w ciążę?
- Dlaczego firma chciała narzucić taki warunek Marii? Czy jest to w porządku? Dlaczego?
- Czy zostały tu pogwałcone jakiekolwiek prawa człowieka? Jeśli tak, to jakie?
- Czy taka sytuacja zdarzyłaby się gdyby Maria była mężczyzną? Dlaczego?
- Pod jakim względem mężczyźni postrzegają ten problem inaczej niż kobiety?
- Co twoim zdaniem można uczynić, aby promować i bronić reprodukcyjnych praw kobiet?

Wskazówki dla prowadzących

W zależności od grupy, możecie podzielić uczestników na mniejsze zespoły męskie, żeńskie lub mieszane. Tworzenie grup, biorąc płeć jako kryterium podziału, często prowadzi do bardziej prowokacyjnych zakończeń i ciekawszych dyskusji. Uczestnicy mogą nie znać terminu „prawa reprodukcyjne" i być może zaistnieje potrzeba przedstawienia im gotowych koncepcji w celu szerszego zrozumienia problemu. Spróbujcie zwrócić uwagę uczestników na następujące kwestie:

Prawa reprodukcyjne oznaczają prawo do:

- przynoszącego poczucie zadowolenia i spełnienia kontaktu seksualnego, wolnego od strachu przed zakażeniem i chorobą
- wyboru: mieć czy nie mieć dzieci
- dostępu do szeroko rozumianych możliwości planowania rodziny, włączając w to dostęp do bezpiecznych zabiegów aborcyjnych, gdzie traktuje się kobietę z godnością i szacunkiem oraz z zapewnieniem całkowitej prywatności
- edukacji seksualnej

Ważna data

15 Maja
Międzynarodowy Dzień Rodzin

Należy mieć świadomość tego, że pytania w fazie omówienia ćwiczenia dotyczące tego, czy pogwałcono prawa człowieka czy nie, mogą wywołać kontrowersje na temat aborcji i prawa kobiety do dokonywania wyborów, jako sprzecznych z prawem płodu do życia. Jest to bardzo ważne zagadnienie. Jest ono również szczególnie istotne w odniesieniu do edukacji o prawach człowieka, ponieważ wymaga od uczestników otwartości umysłu, pozbycia się stereotypów i przedwczesnych osądów, a także stosowania umiejętności krytycznego myślenia. Problem ten dowodzi wewnętrznej złożoności praw człowieka. Bywa, że jest różnie pojmowany i interpretowany w poszczególnych krajach. O ile tego rodzaju zagadnienie wyłoni się w trakcie zajęć można rozważyć podjęcie go jako oddzielnego tematu do dyskusji w innym czasie.

Modyfikacje

Zamiast dzielić uczestników na mniejsze grupy można, o ile znajdą się ochotnicy, wskazać dwie osoby do odegrania ról Marii i pana Kowalskiego, podczas gdy reszta grupy stanowi widownię. Wtedy, w odpowiednich momentach możecie przerywać prezentację prosząc obserwatorów o komentarz lub przewidywania dotyczące rozwoju sytuacji. Alternatywnie, obserwatorzy mogą zamienić się miejscami z aktorami, aby stworzyć inny kontekst i zmienić przebieg zdarzeń. Więcej informacji na temat technik dotyczących odgrywania ról znajdziecie na stronie 54, w rozdziale 1.

Można również wzbogacić przedstawianą sytuację o inne postaci, włączając na przykład męża Marii, który mógłby być przedstawicielem związków zawodowych. Cała scenka może wtedy nie ograniczać się do spotkania w dziale kadr.

Kontynuacja

Grupa, z którą pracujecie, mogłaby przeprowadzić badania dotyczące przestrzegania praw reprodukcyjnych w waszym kraju. Można by na przykład przeprowadzić wywiady z kobietami pracującymi zawodowo, aby przekonać się jak przepisy funkcjonują w praktyce. Można również zbadać wpływ prawa europejskiego na prawo danego kraju w zakresie przestrzegania praw reprodukcyjnych.

Grupa mogłaby także przeanalizować program edukacji seksualnej realizowany w danym kraju. Czy porusza on wszystkie kwestie związane z przestrzeganiem praw reprodukcyjnych?

Jeśli chcielibyście zająć się problemem innych rodzajów dyskryminacji w miejscu pracy, możecie przyjrzeć się ćwiczeniu „Różne płace".

Pomysły na wspólne działania

Zaproponujcie dyskusję o prawach reprodukcyjnych w waszej szkole lub stowarzyszeniu.

Dodatkowe informacje

Rola Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet

Oprócz kwestii dotyczących praw człowieka, Konwencja szeroko omawia niezwykle ważny dla kobiet problem praw reprodukcyjnych. Ton nadaje preambuła, gdzie stwierdza się, że „rola kobiet w wydawaniu na świat potomstwa nie może być przesłanką dyskryminacji". Związek między dyskryminacją i reprodukcyjną rolą kobiety jest wielokrotnie w Konwencji wykazywany. Na przykład w artykule 5 propaguje ona „właściwe rozumienie macierzyństwa jako funkcji społecznej", żądając

pełnego podziału obowiązków wychowawczych między mężczyzn i kobiety. Zapewnienie ochrony zdolności do rodzenia potomstwa i opieki nad dzieckiem są w Konwencji uznane za podstawowe prawa człowieka i wpisane w wiele innych kwestii podejmowanych przez Konwencję, takich jak: zatrudnienie, prawo rodzinne, opieka zdrowotna czy edukacja. Obowiązkiem społeczeństwa jest zapewnienie świadczeń społecznych, zwłaszcza tworzenie i rozwijanie sieci instytucji zapewniających opiekę nad dziećmi, niezbędnych do umożliwienia rodzicom łączenia obowiązków rodzinnych z obowiązkami zawodowymi i udziałem w życiu publicznym. Konwencja rekomenduje specjalną ochronę macierzyństwa i dodaje, że fakt ten „nie będzie uważany za akt dyskryminacji". Konwencja daje kobietom prawo do decydowania o reprodukcji. Jest to jedyny traktat, w którym wspomina się o planowaniu rodziny. Zawarty jest w niej zapis o obowiązku włączenia poradnictwa dotyczącego planowania rodziny do procesu edukacji (art. 10) i zagwarantowania kobietom prawa do „swobodnego i świadomego decydowania o liczbie dzieci i odstępach czasu między ich narodzinami oraz w sprawach dostępu do informacji, poradnictwa i środków umożliwiających korzystanie z tego prawa" (art. 16).

Prawa dzieci

Dziecko bez odwagi jest jak niebo bez gwiazd.

TEMATY

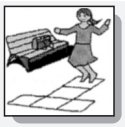

DZIECI

PRAWA CZŁOWIEKA

EDUKACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

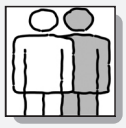

DOWOLNA

CZAS

60 MINUT

Tematy prawa dziecka, prawa człowieka — ogólnie, edukacja

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka W ćwiczeniu tym wykorzystano metodę rankingu diamentowego w celu otwarcia dyskusji na temat Konwencji o Prawach Dziecka. Porusza ono następujące zagadnienia:

- podstawowe prawa człowieka i specjalne prawa dziecka zawarte w Konwencji o Prawach Dziecka
- zobowiązania i obowiązki wynikające z Konwencji
- sposób dochodzenia praw

Omawiane prawa

- prawo do poznania swojej rodziny i zamieszkania z nią
- prawo do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym
- prawo do specjalnego traktowania w postępowaniu sądowym

Cele

- dostarczenie wiedzy na temat Konwencji o Prawach Dziecka
- rozwijanie umiejętności krytycznej analizy informacji oraz umiejętności powiązania jej z otaczającą nas rzeczywistością
- rozbudzenie poczucia odpowiedzialności, solidarności, sprawiedliwości i równości

Materiały

- karty praw — po jednym zestawie na grupę
- duży arkusz papieru na plakat do prezentacji
- markery
- stoły rozstawione w sporej odległości od siebie

Przygotowanie

- Zajrzyj do uproszczonej wersji Konwencji o Prawach Dziecka i zapisz jej artykuły na dużym arkuszu papieru. Następnie powieś plakat w widocznym miejscu.
- Przejrzyj Karty praw i Konwencję. Zdecyduj, które artykuły wywołają najwięcej dyskusji w grupie ćwiczebnej. Weź pod uwagę zagadnienia odnoszące się do grupy lub takie, które będą najbardziej kontrowersyjne.
- Przygotuj w osobnych kopertach zestawy Kart praw dla wszystkich małych grup.

Przebieg zajęć

1. Rozpocznij ćwiczenie od przyjrzenia się Konwencji o Prawach Dziecka. Spytaj uczestników, co wiedzą na jej temat. Odwołaj się do przygotowanej wcześniej prezentacji uproszczonej wersji Konwencji i krótko omów jej najważniejsze artykuły.
2. Poproś uczestników, aby podzielili się na grupy 3–4-osobowe. Daj każdej grupie kopertę zwierającą Karty praw.
3. Objaśnij metodę rankingu diamentowego. Zadaniem wszystkich grup jest przedyskutowanie dziewięciu praw i ocenienie, jak odnoszą się one do ich życia. Następnie grupy powinny ułożyć kartki w formie diamentu, w zależności od wagi stwierdzenia. Najpierw należy wybrać najważniejsze stwierdzenie i położyć je na stole. Pod nim trzeba umieścić następne dwa równie ważne stwierdzenia, jedno obok drugiego. Pod nimi powinny znaleźć się trzy kolejne dość ważne stwierdzenia, również obok siebie. Czwarty rząd powinien składać się z dwóch stwierdzeń, a piąty z jednego, zdaniem grupy, najmniej istotnego. Ułożone w ten sposób karty ze stwierdzeniami utworzą formę diamentu.
4. Daj grupom 25 minut na dyskusję, ustalenie porządku kart oraz ich ułożenie.
5. Po zakończeniu pracy poproś, aby wszyscy przeszli się po sali i obejrzeli rankingi przygotowane przez inne grupy. Następnie rozpocznij omówienie ćwiczenia z całą grupą.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś grupy, by kolejno zaprezentowały rezultaty swojej dyskusji. Następnie spytaj, co uczestnicy sądzą o ćwiczeniu, czy im się podobało i czego się dowiedzieli.

- Czy rezultaty dyskusji w małych grupach są takie same? Jakie da się zauważyć podobieństwa, a jakie różnice?
- Dlaczego ludzie mają różne punkty widzenia?
- Czy po wysłuchaniu wszystkich argumentów któraś grupa chciałaby ponownie przemyśleć sposób uporządkowania stwierdzeń? Które argumenty były najbardziej przekonujące?
- Które prawa nie są na ogół przestrzegane w waszej społeczności?
- Czy w Konwencji brakuje jakichś praw, które, waszym zdaniem, powinny tam się znaleźć?
- Czy uważacie, że dzieciom potrzebna jest ich Konwencja? Dlaczego?
- Jeśli dzieci mają swoją Konwencję, to czy nie powinno się także stworzyć Konwencji dotyczącej młodych ludzi w wieku 18–30 lat?
- Jakie specjalne prawa powinny się znaleźć w takiej Konwencji?
- W jaki sposób dzieci mogą domagać się swoich praw wyrażonych w Konwencji?
- W jaki sposób ludzie domagają się przestrzegania swoich praw?
- Jeśli uczestnictwo w procesach demokratycznych jest jednym ze sposobów egzekwowania praw, to co teraz możecie zrobić, aby domagać się swoich praw w domu, szkole lub klubie młodzieżowym?
- Do kogo dzieci mogą się zwrócić w waszym społeczeństwie, jeśli czują, że ich prawa bądź prawa innych dzieci zostały pogwałcone?

Ważna data

20 listopada
Światowy Dzień Dzieci

Wskazówki dla prowadzących

Więcej na temat metody rankingu diamentowego znajdziecie w rozdziale 1., w części pt. *Jak korzystać z Kompasu*. Powiedz uczestnikom, że nie ma dobrego lub złego sposobu uporządkowania kart. Powinno się raczej zrozumieć, że różni ludzie mają różne doświadczenia, a w związku z tym różne priorytety, co powinno się uszanować. Mimo to należy jednak próbować osiągnąć konsensus w grupie. W rzeczywistości przecież trzeba ustalać priorytety i podejmować decyzje dla dobra ogółu.

Modyfikacje

Zamiast dziewięciu zapisanych kart możesz dać grupom osiem, a dodatkową — dziewiątą zostawić pustą i pozwolić grupie na zidentyfikowanie dziewiątej samodzielnie.

Włóż karty praw do kapelusza i poproś uczestników, aby po kolei wyciągali sobie po jednej i przez jedną minutę wypowiedzieli się na temat wylosowanego prawa. Zajrzyj do ćwiczenia „Minutkę!" (s. 151), aby dowiedzieć się więcej na temat tej metody. Poproś grupy, aby napisały krótką historyjkę lub zaprezentowały scenkę związaną z jakimś wydarzeniem dotyczącym któregoś z artykułów Konwencji. Historyjki lub scenki mogą być oparte na czymś, co uczestnicy usłyszeli lub widzieli w telewizji, w filmie, teatrze lub przeczytali w książce czy czasopiśmie. Przygotowanie scenek pozwoli na przedstawienie zdarzenia i może posłużyć do zaimprowizowania rozwiązań wybranego problemu lub sposobów jego uniknięcia.

Kontynuacja

Zaproście kogoś, kto zna prawa zawarte w Konwencji o Prawach Dziecka i porozmawiajcie z tą osobą. Może to być prawnik, pracownik telefonu zaufania dla dzieci, psycholog dziecięcy lub pracownik Biura Rzecznika Praw Dziecka. Przed tą rozmową przeprowadźcie dyskusję metodą burzy mózgów na temat łamania praw dziecka, jak na przykład przemoc w stosunku do dzieci, wykorzystywanie seksualne, zaniedbanie czy znęcanie się. W czasie rozmowy spróbujcie się dowiedzieć, kto jest odpowiedzialny za opiekę nad dziećmi w waszej wspólnocie lokalnej, na przykład rodzice, policja, telefon zaufania, pracownicy socjalni itp. Spróbujcie się poradzić, co możecie zrobić, gdy jesteście świadkami pogwałcenia praw dziecka, zwłaszcza drastycznego — na przykład sąsiad maltretuje swoje dzieci. Wobec takich sytuacji nie wolno być obojętnym.

Dzieci i młodzi ludzie często czują się dyskryminowani. Jeśli grupa chce zająć się zagadnieniem dyskryminacji, można zaproponować ćwiczenie „Wszyscy równi, wszyscy różni" (s. 270).

Pomysły na wspólne działania

Przeanalizujcie politykę prowadzoną przez dyrekcję szkoły (oraz przejrzyjcie program nauczania) i sprawdźcie, w jaki sposób szkoła respektuje prawa dziecka zawarte w Konwencji o Prawach Dziecka. Na przykład, czy edukacja ukierunkowana jest na rozwój osobowości, talentu i zdolności dziecka, czy może zbyt duży nacisk kładzie się na przygotowanie do egzaminów. Czy uczniowie mają prawo do wyrażania swojego zdania na temat spraw, które ich dotyczą? Czy bierze się pod uwagę zdanie uczniów? Innymi słowy, czy w szkole funkcjonuje rada szkoły (lub inny demokratyczny organ decyzyjny) i czy działa skutecznie? Czy środki dyscyplinujące stosowane w szkole nie naruszają godności dziecka? Jak szkoła radzi sobie z przemocą i rasizmem? Przedyskutujcie propozycje ulepszeń i działań, które można podjąć, aby poruszyć nurtujące was zagadnienia. Zajrzyjcie do przykładów zawartych w rozdziale 3. pt. *Podejmowanie działań* i przygotujcie projekt. Nie spieszcie się z po-

dejmowaniem działań, przemyślcie je dokładnie i oceńcie, jakie konsekwencje mogą spowodować. Należy pamiętać, że atak na nauczycieli czy dyrekcję szkoły niezbyt często przynosi oczekiwane rezultaty. Można przy tym urazić innych.

Dodatkowe informacje

Zajrzyjcie do rozdziału 5. W części dotyczącej dzieci znajdziecie teksty źródłowe, m.in.: tekst Konwencji o Prawach Dziecka, publikowane corocznie dokumenty UNICEF-u na temat sytuacji dzieci na świecie oraz inne publikacje dotyczące praw dziecka.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty praw

Skseruj poniższe artykuły Konwencji o Prawach Dziecka i rozetnij je.

Uwaga: nie są to dokładne tłumaczenia artykułów Konwencji. Przerobiono je trochę na potrzeby tego ćwiczenia.

Dziecko ma prawo do swobodnego wyrażania swoich poglądów we wszystkich sprawach, które je dotyczą. Poglądy te należy traktować z należną uwagą. Dziecko ma prawo do wolności wypowiedzi.

Prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania powinno być respektowane. Dziecko ma prawo do swobodnego zrzeszania się i wolności pokojowych zgromadzeń.

Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.

Rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka.

Dziecko ma prawo do nauki. Państwo powinno uczynić nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich dzieci. Dyscyplina szkolna powinna być stosowana w sposób zgodny z godnością dziecka. Nauka powinna być ukierunkowana na rozwijanie osobowości, talentów i zdolności dziecka, na rozwijanie w dziecku szacunku do praw człowieka i podstawowych swobód oraz na przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości i poszanowania środowiska naturalnego.

Dziecko ma prawo do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach oraz życiu kulturalnym i artystycznym.

Dziecko ma prawo do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym i wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna dla jego życia i rozwoju. Dziecko powinno być chronione przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego i nadużyć seksualnych, przed wykorzystywaniem do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych oraz przed wykorzystywaniem w przedstawieniach i materiałach pornograficznych.

Państwo podejmie wszelkie możliwe kroki w celu ochrony i opieki nad dziećmi poszkodowanymi w wyniku konfliktów zbrojnych.

Każdemu dziecku, które dopuściło się przestępstwa lub zbrodni, powinno być przyznane domniemanie niewinności do chwili udowodnienia winy zgodnie z prawem. Dziecko powinno mieć zagwarantowaną pomoc prawną w przygotowaniu i prezentowaniu jego obrony. Nie wolno zmuszać dziecka do składania zeznań lub przyznania się do winy. Dziecku należy się pełne poszanowanie prawa do prywatności we wszystkich etapach procesowych. Sprawę należy rozpatrywać w sposób dostosowany do wieku dziecka, jego dobra i okoliczności popełnienia przestępstwa. Ani kara śmierci, ani kara dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia nie może zostać orzeczona wobec osoby w wieku poniżej osiemnastu lat za popełnione przez nią przestępstwa.

Przemoc w moim życiu

Pamiętaj, abyś przestrzegał trzech zasad: szanuj siebie, szanuj innych, bądź odpowiedzialny za wszystko, co czynisz. Dalaj Lama

TEMATY

POKÓJ I PRZEMOC

BEZPIECZEŃSTWO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

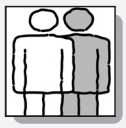

DOWOLNA

CZAS

60 MINUT

Tematy	pokój i przemoc, bezpieczeństwo, prawa człowieka — ogólnie
Stopień trudności	poziom 3
Wielkość grupy	dowolna
Czas	60 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie ma formę dyskusji, w trakcie której uczestnicy zgłębiają własne doświadczenia związane ze stosowaniem przemocy w relacjach międzyludzkich.
Omawiane prawa	▪ prawo do życia, wolności oraz bezpieczeństwa osobistego ▪ prawo do swobody myśli, przekonań i wyznania
Cele	▪ wykształcenie umiejętności postrzegania własnej osoby nie tylko jako obiektu przemocy, ale także jako ewentualnego jej źródła ▪ kształcenie umiejętności radzenia sobie z przemocą ▪ rozwijanie poczucia tolerancji i odpowiedzialności

Przebieg zajęć

1. Wytłumaczcie członkom grupy, że ćwiczenie to stwarza możliwość podzielenia się przemyśleniami i odczuciami wynikającymi z własnych doświadczeń dotyczących stosowania przemocy w relacjach międzyludzkich, zarówno wtedy gdy byli oni sprawcami, jak i ofiarami tejże przemocy.
2. Upewnijcie się, że wszyscy znają i rozumieją następujące zasady uczestnictwa w grupie: każdego należy traktować z szacunkiem; cokolwiek mówią członkowie grupy pozostaje tajemnicą; nikt nie powinien czuć się zmuszany do mówienia czegokolwiek, co obniżyłoby jego komfort psychiczny.
3. Przeprowadźcie burzę mózgów wokół słowa „przemoc" oraz poproście członków grupy o wskazanie przykładów stosowania przemocy w życiu codziennym, takich jak: przemoc słowna, ubliżanie, sarkazm, wpychanie się do kolejki, „spuszczanie lania" dziecku, bicie lub bycie bitym, przypadki włamań, drobnych kradzieży i kradzieży kieszonkowych, akty wandalizmu, itd.
4. Poproście wszystkich uczestników zajęć, aby zastanowili się nad własnymi doświadczeniami, w trakcie których:
   a) ktoś inny stosował przemoc w stosunku do nich,
   b) oni sami stosowali przemoc w stosunku do innych,
   c) widzieli agresywne zachowanie innej osoby, ale nie podjęli żadnej interwencji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Zacznijcie od krótkiej dyskusji na temat samego ćwiczenia: czy było ono trudne czy nie, a jeśli tak, to dlaczego. Następnie przejdźcie do analizy przyczyn i skutków wymienionych powyżej sytuacji typu a/, b/ oraz c/. Poproście ochotników o podzielenie się własnymi doświadczeniami ze wszystkimi członkami grupy w celu wspólnego ich przedyskutowania. Poproście, aby powiedzieli co się wydarzyło, i jak się wtedy czuli. Następnie zaproście pozostałe osoby do wspólnej dyskusji.

1. Dlaczego zaistniała sytuacja, w której zastosowano przemoc?
2. Jak zachowaliby się inni członkowie grupy w podobnych okolicznościach?
3. Dlaczego zachowałeś/aś się w taki, a nie inny sposób?
4. Jak inaczej mogłeś/aś postąpić? Czy reszta grupy ma jakieś sugestie?
5. Co można było zrobić, aby zapobiec takiej sytuacji?
6. Dlaczego nikt nie interweniował, pomimo agresywnego zachowania innej osoby?
7. Jakie były przyczyny zdarzenia?
8. Ile sytuacji było wynikiem nieporozumienia, rozgoryczenia, złośliwości czy zazdrości, a ile wynikało z różnic kulturowych i obyczajowych, z rozbieżności opinii i przekonań?
9. Co ludzie rozumieją poprzez słowo „tolerancja"? Jak je definiują?
10. Czy to prawda, że ludzie powinni być w pełni tolerancyjni w stosunku do tego, co inni robią lub mówią?
11. Dlaczego tolerancja jest wartością kluczową w promocji praw człowieka?

Wskazówki dla prowadzących

Powinniście być przygotowani na możliwość wystąpienia trudnych do przewidzenia sytuacji, a także na konieczność udzielenia wsparcia każdemu, dla kogo ćwiczenie to okaże się trudne lub denerwujące. Nie leży w granicach waszych możliwości poznanie przeszłości każdego członka grupy, tego co aktualnie dzieje się w ich rodzinach lub co wcześniej się w nich wydarzyło. Może się zdarzyć, że niektóre osoby rzeczywiście doznały przykrych sytuacji związanych ze stosowaniem różnych form przemocy. Powinniście położyć nacisk na fakt, że celem tego ćwiczenia jest rozwijanie umiejętności radzenia sobie z przemocą przez rozpoznawanie jej przyczyn, związanych z nią uczuć i emocji, a także rozwijanie zachowań asertywnych w celu kontrolowania sytuacji oraz znalezienia pozbawionych agresji sposobów reagowania na przemoc. Przypomnijcie wszystkim treść Artykułu 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach". Jeśli oczekujemy od innych przestrzegania tego Artykułu, sami musimy postępować zgodnie z jego treścią.

Ćwiczenie można wykonać przy użyciu techniki dramy. Poproś dwie, trzy lub cztery osoby o przygotowanie krótkiej scenki przedstawiającej sytuację, w której mieli do czynienia z przemocą. Pozostali uczestnicy będą wtedy widzami. W czasie odgrywania scenki możesz ją przerwać i poprosić widzów o sugestie, jak powinna się ona dalej potoczyć. Widzowie mogą też na przykład sami przerywać scenkę i zastępować poszczególnych „aktorów", proponując własne rozwiązania danej sytuacji.

Ważna data

16 listopada
Międzynarodowy Dzień Tolerancji

Kontynuacja

Zgromadźcie wiedzę na temat organizacji wspierających ofiary przemocy, takich jak telefony zaufania czy grupy wsparcia dla ofiar przemocy. Dowiedzcie się jakie organizacje promują zrozumienie i tolerancję wśród lokalnej społeczności. Jeśli chcielibyście kontynuować pracę wokół zagadnień pokoju i przemocy, przyjrzyjcie się ćwiczeniu „Doskonały świat". Odpowiedzcie na pytania i uzupełnijcie „mandalę pokoju".

Pomysły na wspólne działania

Skontaktujcie się z organizacją promującą w waszej społeczności pokój i działania wolne od przemocy. Dowiedzcie się jak moglibyście zacząć w niej działać.

Różne płace

Jednakowa płaca za taką samą pracę!

Tematy prawa społeczne, równość płci, dyskryminacja i ksenofobia

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy co najmniej 4 osoby

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie jest symulacją rzeczywistej sytuacji na rynku pracy. Poruszono w nim następujące zagadnienia:

- różne wynagrodzenie za tyle samo wartą pracę
- dyskryminacja w miejscu pracy
- polityka niskiego wynagrodzenia dla młodocianych pracowników

Omawiane prawa

- prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia
- prawo do jednakowej płacy za taką samą pracę
- zakaz dyskryminacji ze względu na płeć i wiek

Cele

- zaznajomienie się ze zjawiskiem dyskryminacji w miejscu pracy
- rozważenie, czy dyskryminacja ze względu na wiek i płeć powinna być dopuszczalna, czy nie
- promowanie solidarności, równości i sprawiedliwości

Materiały

- jeden egzemplarz powielonego materiału „Płace pracowników z uwzględnieniem płci i wieku"
- naklejki, po jednej dla każdego uczestnika/pracownika
- długopisy
- kopie pieniędzy (s. 302)

Przygotowanie

- Przygotuj naklejki. Napisz na każdej wiek i płeć pracownika. W tym celu wykorzystaj tabelę płac zamieszczoną na końcu ćwiczenia.
- Zdecyduj, jaką pracę będą wykonywali uczestnicy. Zbierz przedmioty, których będą potrzebowali.

TEMATY

PRAWA SPOŁECZNE

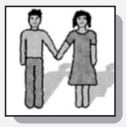

RÓWNOŚĆ PŁCI

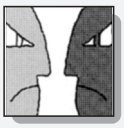

DYSKRYMINACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

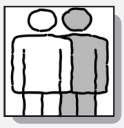

CO NAJMNIEJ 4 OSOBY

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, żeby wyobrazili sobie, że są pracownikami i muszą wykonać pewną pracę dla swego pracodawcy (ciebie!). Nie powinni się niczego obawiać, każdy dostanie wynagrodzenie za pracę.
2. Rozdaj uczestnikom po jednej naklejce (w dowolnej kolejności).
3. Wytłumacz, co jest do zrobienia i upewnij się, że wszyscy dobrze zrozumieli zadanie.

4. Po wykonaniu zadania poproś, aby wszyscy ustawili się w kolejce po wynagrodzenie. Wypłać uczestnikom należną im kwotę zgodnie z ich płcią i wiekiem, posługując się tabelą zamieszczoną na końcu ćwiczenia. Przy wypłacaniu pieniędzy licz je głośno — chodzi o to, żeby wszyscy słyszeli, ile pieniędzy dostają poszczególne osoby.
5. Jeśli uczestnicy zaczną kwestionować sposób wynagradzania lub będą narzekać, zignoruj ich wypowiedzi i nie wdawaj się w dyskusję.
6. Musisz sam/a zdecydować, jak daleko możesz się posunąć. Przerwij symulację wtedy, gdy uznasz, że sytuacja stała się zbyt napięta. Daj uczestnikom czas na ochłonięcie i wyjście z roli. Następnie usiądźcie w kręgu i omówcie ćwiczenie.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Dyskusja powinna przebiegać w kilku etapach. Najpierw omów z uczestnikami samą symulację:

- Jak się czuliście, gdy dostaliście więcej (lub mniej) pieniędzy niż inni pracownicy, chociaż robiliście dokładnie to samo?
- Dlaczego niektórzy dostali większe (lub mniejsze) wynagrodzenie niż inni? Z jakiego powodu?
- Jak się czuliście, gdy dostaliście więcej? Jak się czuliście, gdy dostaliście mniej?
- Czy spotykacie się z takim rodzajem dyskryminacji w waszym kraju?

Następnie porozmawiajcie na temat różnic w wynagradzaniu ze względu na płeć:

- Czy można to jakoś uzasadnić, że kobiecie i mężczyźnie wypłaca się różne wynagrodzenie za taką samą pracę?
- Co się dzieje, gdy mężczyzna wykonuje taką samą pracę lepiej od kobiety? Czy jest to wystarczający powód, żeby zapłacić kobiecie mniej?
- Jeśli mężczyzna ma wyższe kwalifikacje, to czy powinien otrzymywać wyższe wynagrodzenie?
- Czy uważacie, że są takie zawody, które powinny być wykonywane wyłącznie przez mężczyzn? Uzasadnijcie swoje stanowisko.
- Czy uważacie, że są takie zawody, które powinny być wykonywane wyłącznie przez kobiety? Uzasadnijcie swoje stanowisko.
- Jakie jest wasze zdanie na temat tzw. pozytywnej dyskryminacji? Czy da się jej stosowanie uzasadnić tym, że może to doprowadzić do zmiany postaw społecznych?

Na koniec porozmawiajcie na temat różnic w wynagradzaniu ze względu na wiek:

- Czy w waszym kraju polityka płacowa stosuje kryterium wieku pracowników? Jeśli nie, to czy uważacie, że powinno tak być?
- Jak można uzasadnić stosowanie kryterium wieku, zwłaszcza wobec młodych ludzi?
- Co sądzicie o takiej polityce? Uzasadnijcie swoje stanowisko.

Wskazówki dla prowadzących

Prawdopodobnie będziesz musiał/ła dostosować to ćwiczenie do sytuacji. Jeśli okaże się, że musisz dodać lub usunąć kilku pracowników z listy zmieszczonej na końcu ćwiczenia, upewnij się, że zachowana jest równowaga płci oraz różnorodność wieku pracowników. Jeśli masz zajęcia z dużą grupą i zależy ci na poważnej dyskusji na temat dwóch rodzajów dyskryminacji, możesz podzielić grupę na dwie mniejsze. Jedna grupa może zająć się wtedy omówieniem dyskryminacji ze względu na płeć, a druga ze względu na wiek.

Jaki rodzaj pracy można zlecić uczestnikom? Przede wszystkim powinno to być takie samo zadanie dla wszystkich. Wybierzcie takie zadanie, które może wykonywać kilka osób w tym samym czasie. Chodzi o to, żeby pozostali nie nudzili się, jedynie obserwując. Weź pod uwagę następujące sprawy:

- Czy macie wystarczająco dużo miejsca?
- Czy praca może być wykonana tak samo i z taką samą łatwością przez mężczyzn i kobiety oraz osoby w różnym wieku?
- Czy praca jest bezpieczna?
- Czy osoby o różnym pochodzeniu etnicznym mogą poczuć się zakłopotane lub odrzucone?
- Ile czasu zajmie praca?
- Czy wymaga ona wielu umiejętności?
- Czy można ją wielokrotnie powtórzyć?

Przykłady zadań:

- wytrzeć dokładnie tablicę i starannie napisać na niej określony fragment tekstu
- zdjąć książki z półek i włożyć je do kartonu. Przenieść karton do innej części sali i ustawić książki na regale
- zrobić samolot lub mały kapelusz, wykorzystując technikę origami
- znaleźć trzy rodzaje liści i przykleić je na arkusz papieru
- poszukać w słowniku definicję określonego wyrazu i zapisać ją na papierze. (Jeśli będą to pojęcia związane z prawami człowieka, pod koniec ćwiczenia możecie mieć mały słowniczek terminów!)

Podczas wypłaty możesz być zmuszony/a do podania przyczyn zróżnicowania wysokości wynagrodzenia. Uzasadnienie możesz oprzeć na tym, co zaobserwowałeś/łaś lub podać całkowicie dowolny powód, na przykład:

- ktoś, kto się potknął, dostaje mniej;
- ci, którzy się uśmiechali i wyglądali na szczęśliwych, dostają więcej;
- mamy dziś wtorek!

Źródłem wiedzy dla uczestników mogą być informacje podane poniżej oraz zawarte w rozdziale 5.

Modyfikacje

Jeśli uznasz, że ćwiczenie to nie może być wykonane jako symulacja, posłuż się zawartymi w nim informacjami i przedyskutuj z uczestnikami zagadnienie płac. Możesz przygotować dla każdego pracownika „kartkę z faktami", na której znajdą się informacje na temat wykonywanej przez niego pracy, jego wieku, płci i wysokości wynagrodzenia. Możesz dodać też inne dane, np. wykształcenie i doświadczenie zawodowe. Alternatywnie, możesz przygotować kilka historii przypadków. Musisz być jednak świadomy/a, że dyskusja nie wywoła tak silnych emocji jak symulacja.

Ważna data

1 maja
Międzynarodowe Święto Pracy

Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, artykuł 7
„Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, obejmujących w szczególności:
(a) wynagrodzenie zapewniające wszystkim pracującym jako minimum
(i) godziwy zarobek i równe wynagrodzenie za pracę o równej wartości bez jakiejkolwiek różnicy; w szczególności należy zagwarantować kobietom warunki pracy nie gorsze od tych, z jakich korzystają mężczyźni, oraz równą płacę za równą pracę".

Europejska Karta Społeczna
Artykuł 7 (5)
W celu zapewnienia skutecznego wykonywania praw dzieci i młodocianych do ochrony, Umawiające się strony zobowiązują się:
5. uznać prawo pracowników młodocianych i praktykantów do sprawiedliwego wynagrodzenia lub od innych odpowiednich zasiłków.

Artykuł 8 (3)
Prawo kobiet pracujących do ochrony przed dyskryminacją pomiędzy kobietami i mężczyznami w przyznawaniu wynagrodzenia.

Kontynuacja

Jeśli grupa lubi ćwiczenia polegające na odgrywaniu ról, przeanalizujcie wspólnie rolę związków zawodowych w obronie prawa pracowników do sprawiedliwego wynagrodzenia i godziwych warunków pracy i wykonajcie ćwiczenie „Posiedzenie związków zawodowych" (s. 207).

Dodatkowe informacje

Zagadnienie nierównego wynagradzania pracowników jest różnie postrzegane i zależy od kraju, a także od tego, czy mamy do czynienia z dyskryminacją ze względu na płeć, czy na wiek. Dyskryminacja ze względu na płeć jest tożsama z dyskryminacją kobiet. Historycznie rzecz biorąc, kobietom odmawiano praw do uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym lub je ograniczano. Przykłady dyskryminacji kobiet w miejscu pracy to przede wszystkim dyskryminacja w trakcie naboru do pracy i rozmowy kwalifikacyjnej, a także mniejsze szanse na awans oraz fakt, że za taką samą pracę kobiety zazwyczaj otrzymują niższe wynagrodzenie w porównaniu z mężczyznami.

Młodzi ludzie, jako pracownicy, powinni otrzymywać odpowiednie wynagrodzenie. Jednak, w tym przypadku, sprawa jest nieco bardziej złożona i zróżnicowana w zależności od państwa. Generalnie wskaźnik bezrobocia osób młodych przewyższa wskaźnik bezrobocia dorosłych.

Chociaż obowiązuje zasada równej płacy za tę samą pracę, wynagrodzenie osób młodych traktuje się często jako osobny przypadek i wiele państw stosuje politykę niższej płacy za tę samą pracę w stosunku do młodych ludzi w porównaniu z dorosłymi. Politykę tę uzasadnia się dwojako. Z jednej strony celowe wydaje się zniechęcenie młodych ludzi do wejścia na rynek pracy i jednoczesne zachęcenie ich do pozostania w szkole i zdobycia wykształcenia. Z drugiej strony, pracodawcom wciąż powinno zależeć na zatrudnianiu młodych ludzi, którzy są zwykle niedoświadczeni i niewykwalifikowani, a do tego często zrezygnowali ze szkoły, gdyż i w innym wypadku „zagubiliby się", niejednokrotnie popadając w tarapaty, przez co stanowiliby ciężar dla państwa. Wprowadzanie tego typu polityki i jej sukces w zmniejszaniu skali bezrobocia młodych ludzi są zróżnicowane w różnych krajach.

Europejski Komitet Praw Społecznych (organ wykonawczy Europejskiej Karty Społecznej) nie uznaje niższego wynagradzania młodych ludzi za niezgodne z gwarancją sprawiedliwego wynagrodzenia, jednak pod warunkiem, że różnice te nie są duże i szybko się wyrównują. Dla przykładu, płaca o 30% niższa od wynagrodzenia osoby dorosłej jest do zaakceptowania w przypadku osób w wieku 15–16 lat. Jednak, dla młodych ludzi w wieku 16–18 lat różnica ta nie powinna być większa niż 20%.

Płace osiągane przez osoby młode nie zawsze są dziś niskie. Wielu dobrze wykształconych młodych ludzi zarabia bardzo dobrze — za dużo, zdaniem wielu! Młodzież osiąga sukcesy w dziedzinach związanych z nowymi technologiami i zarabia znacznie więcej niż starsi pracownicy, zbliżający się do wieku emerytalnego.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Płace pracowników, z uwzględnieniem płci i wieku

	Płeć	**Wiek**	**Wysokość płacy w ems**
1.	Mężczyzna	35 lat	100
2.	Kobieta	16 lat	30
3.	Mężczyzna	22 lata	70
4.	Kobieta	32 lata	90
5.	Mężczyzna	16 lat	50
6.	Kobieta	19 lat	60
7.	Mężczyzna	26 lat	100
8.	Mężczyzna	20 lat	70
9.	Kobieta	24 lata	80
10.	Mężczyzna	37 lat	100
11.	Kobieta	17 lat	30
12.	Kobieta	23 lata	80

Sieć życia

Ludzie żyją w środowisku naturalnym, a nie poza nim.

TEMATY

ŚRODOWISKO

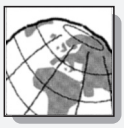

GLOBALIZACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

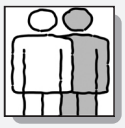

CO NAJMNIEJ 10 OSÓB

CZAS

30 MINUT

Tematy	środowisko, globalizacja, prawa człowieka — ogólnie
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	co najmniej 10 osób
Czas	30 minut
Krótka charakterystyka	W tym ćwiczeniu uczestnicy starają się zrozumieć połączenia w łańcuchu pokarmowym, omawiając następujące zagadnienia: ▪ współzależność istot żyjących i innych składowych środowiska naturalnego ▪ wpływ działalności człowieka na środowisko i wynikające z tego konsekwencje
Omawiane prawa	▪ prawo do posiadania własności ▪ prawo do zdrowego środowiska naturalnego ▪ prawo do rozwoju
Cele	▪ zrozumienie współzależności istot żyjących i innych składowych środowiska naturalnego ▪ zrozumienie wpływu działalności człowieka na ekosystem ▪ rozwijanie szacunku do niezaprzeczalnej wartości życia
Materiały	▪ kłębek wełny lub sznurka ▪ nożyczki

Przebieg zajęć

Ćwiczenie podzielone jest na dwie części: część 1 — budowanie sieci życia oraz część 2 — jej destrukcja.

Część 1

1. Poproś uczestników o ustawienie się w kole.
2. Wytłumacz, iż ich zadaniem będzie stworzenie modelu sieci życia.
3. Rozpocznij ćwiczenie. Trzymając w ręku kłębek wełny lub sznurka, powiedz głośno nazwę jakiejś rośliny, np. kapusta.
4. Trzymając w ręku koniec wełny lub sznurka rzuć kłębek innej osobie w kole. Osoba ta musi złapać kłębek, przez co zostanie utworzone bezpośrednie połączenie pomiędzy nią a tobą.
5. Osoba, która złapała kłębek powinna powiedzieć nazwę zwierzęcia, które zjada kapustę, np. gąsienica. Trzymając w ręku sznurek lub wełnę, uczestnik rzuca kłębek kolejnej osobie w kole, która musi teraz wymienić nazwę zwierzęcia, które zjada gąsienice, np. ptak (można też podać konkretny gatunek ptaka, np. drozd). Następnie rzuca kłębek kolejnemu uczestnikowi, itd.

6. Kontynuuj zabawę do momentu, gdy zostanie utworzona „pajęczyna" symbolizująca sieć życia.

Część 2

1. Weź nożyczki i poproś uczestników o podanie konkretnych przykładów niszczenia sieci życia, na przykład budowanie autostrad w miejscach wypasu zwierząt lub nadmierny połów dorsza, itp.
2. Przy podaniu każdego przykładu przetnij nożyczkami sieć życia w dowolnym miejscu.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, jak się czuli, gdy widzieli jak sieć życia jest stopniowo niszczona. Następnie przejdź do omówienia zagadnień pojawiających się w tym ćwiczeniu oraz dyskusji na temat tego, co należy zrobić, aby chronić środowisko naturalne.

- Co czuliście, gdy widzieliście, jak sieć życia jest stopniowo niszczona?
- Czy łatwo było wam znaleźć nazwy roślin lub zwierząt podczas budowania sieci? Czy ludzie mają wystarczająco dużo wiedzy na temat środowiska?
- Kto ma obowiązek ochrony środowiska naturalnego?
- Równowaga naturalna jest zjawiskiem bardzo złożonym i niełatwo jest przewidzieć konsekwencje różnych działań człowieka. Czy możliwe jest zatem podejmowanie decyzji dotyczących sposobu wykorzystania zasobów naturalnych? Dla przykładu, czy ludzie mogą decydować o wycięciu lasów w celu przeznaczenia gruntu, np. pod uprawę zbóż?
- W artykule 1, punkcie 2 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych czytamy: „Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów posiadanymi bogactwami i zasobami naturalnymi...". Czy oznacza to, że ludzie mają prawo eksploatować zasoby środowiska naturalnego?
- Środowisko naturalne dostarcza nam pożywienia i powietrza do oddychania. Bez zdrowego środowiska naturalnego życie byłoby niemożliwe. Czy zatem naszym obowiązkiem jest szanowanie środowiska naturalnego, ograniczając w ten sposób własne prawa do korzystania z niego? (tak samo, jak mamy obowiązek poszanowania praw innych ludzi, co może ograniczać nasze własne prawa jako jednostek).

Na zakończenie poproś uczestników o podanie przykładów udanych działań związanych z ochroną środowiska naturalnego. Na świecie wielu ludzi i wiele organizacji aktywnie pracuje na rzecz zrównoważonego środowiska naturalnego, aby przyszłe pokolenia mogły także korzystać z jego dobrodziejstw.

Wskazówki dla prowadzących

Każdy łańcuch utworzony przez uczestników powinien ilustrować rzeczywisty lub hipotetyczny związek pomiędzy poszczególnymi ogniwami, np. trawa – owca – człowiek, plankton – wieloryb, lub plankton – śledź – świnia (zwierzęta często karmione są paszą wyprodukowaną na bazie odpadków rybnych) – człowiek – tygrys. Pamiętaj, że kiedy zdycha jakieś zwierzę, bakterie rozkładają jego ciało, a wytworzone w ten sposób minerały trafiają do gleby, stanowiąc pożywienie dla roślin. Cykl życia zaczyna się wtedy ponownie. Miliardy takich cyklów są ze sobą wzajemnie powiązane, aby ciągle tworzyć sieć życia.

Ważne daty

22 marca
Światowy Dzień Wody

22 kwietnia
Dzień Ziemi

Zachęcaj uczestników do tworzenia jak największej liczby przykładów łańcuchów pokarmowych, np. na terenach lesistych, torfowiskach, bagnach, w górach, stawach i rzekach oraz w środowisku morskim. Być może w czasie zabawy będziesz musiał/a podać przykład, aby ułatwić ćwiczenie. W tej sytuacji powiedz np. minerały zostały zabrane przez wodę morską i wykorzystane przez fitoplankton. Aby zmienić ekosystem z morskiego na lądowy, możesz powiedzieć, że mewa, która zjadła kraba nad morzem poleciała w głąb lądu, aby szukać padliny na pastwiskach i tam zdechła. Jeśli uczestnicy będą mieć problemy z nazwaniem kolejnego ogniwa w łańcuchu pokarmowym, poproś o pomoc pozostałe osoby.

W części 2 staraj się przecinać sznurek w zupełnie przypadkowych miejscach. Na początku, różnica nie będzie zauważalna, gdyż sieć trzyma się mocno dzięki dużej ilości wzajemnie krzyżujących się połączeń. Jednakże, gdy sieć zostanie przecięta w wielu miejscach, zacznie powoli się rozpadać i w końcu przestanie istnieć. Uczestnicy pozostaną tylko z małymi, bezużytecznymi kawałkami sznurka w dłoniach, a pozostała część sieci znajdzie się na podłodze.

W tej części ćwiczenia musisz być także przygotowany/a na to, iż niektórzy uczestnicy mogą podawać kontrowersyjne przykłady niszczenia sieci życia, np. osoby, które są wegetarianami mogą podać przykład, że ludzie niszczą sieć życia poprzez zjadanie mięsa. Pozwól uczestnikom swobodnie wyrażać swoje opinie i zapytaj pozostałych, co o tym sądzą. Uważaj jednak, aby nie wywiązała się z tego wielka dyskusja — najpierw zakończcie zabawę, a dopiero potem wróćcie do rozmowy w czasie omawiania ćwiczenia i ewaluacji.

W dyskusji pamiętaj, że celem ćwiczenia jest zastanowienie się nad wpływem działalności człowieka na środowisko naturalne.

Zniszczona sieć życia stanowi przejmujący obraz. Ważne jest zatem, aby przeznaczyć trochę czasu na rozmowę o działaniach podejmowanych w celu ochrony środowiska naturalnego. Możesz także zapytać uczestników, co według nich należy zrobić, aby chronić środowisko oraz co oni sami mogą w tym celu zrobić.

Przed przystąpieniem do dyskusji na temat tego, jaki wpływ na środowisko ma działalność człowieka warto zapoznać się z materiałem zamieszczonym w rozdziale 5, w części pt. „Środowisko".

Ćwiczenie można wykorzystać na lekcji przyrody lub biologii.

Kontynuacja

Ćwiczenie stanowi przyczynek do dyskusji na temat praw człowieka i środowiska. Warto zastanowić się, czy powinno istnieć prawo do życia w zdowym i czystym środowisku naturalnym, i czy powinno być traktowane jak wszystkie inne prawa człowieka. Czy środowisko naturalne ma także inną wartość, niż tylko instrumentalną? Czy sensowne jest przyznanie praw zwierzętom?

Doprowadzenie do zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych wymaga woli politycznej, czasu, wysiłków i funduszy. Zastanówcie się, jak wiele możnaby zdziałać przez edukację na rzecz ochrony środowiska, badania naukowe oraz wprowadzenie praktycznych rozwiązań zmierzających do ochrony środowiska, gdyby poszczególne państwa nie wydawały tak wiele pieniędzy na zbrojenia i armie. Jeśli grupa zainteresowana jest dyskusją na ten temat, zaproponuj ćwiczenie „Pieniądze do wydania".

Pomysły na wspólne działania

Zaangażujcie się w lokalny projekt na rzecz ochrony środowiska. Możecie także skontaktować się z Youth and Environment Europe (YEE), która jest organizacją parasolową, skupiającą ok. 40 stowarzyszeń i organizacji młodzieżowych działających na rzecz ochrony środowiska naturalnego w różnych regionach i krajach Europy — www.ecn.cz/yee/.

Skontaktujcie się z lokalną organizacją zaangażowaną w pracę na rzecz ochrony środowiska i dowiedzcie się, co sami możecie zmienić w waszym życiu, aby było ono bardziej przyjazne dla środowiska.

Dodatkowe informacje

W przyrodzie nic nie istnieje samodzielnie. Wszystkie istoty żyjące i inne składniki środowiska połączone są ze sobą poprzez cykle, np. cykl węglowy czy cykl wodny. Łańcuchy pokarmowe stanowią część tych cyklów. Łańcuch pokarmowy rozpoczyna się, gdy roślina korzysta z energii słonecznej, minerałów i wody w glebie w celu spożytkowania tego wszystkiego na wytworzenie energii potrzebnej jej do życia i wzrostu. Jeśli roślina, np. kapusta, zostanie zjedzona, energia i minerały zgromadzone w jej liściach zostaną przekazane i wykorzystane, np. przez gąsienicę, aby ta mogła żyć i rozwijać się. Ponieważ zwierzęta zjadane są przez inne zwierzęta, energia i minerały przekazywane są w łańcuchu pokarmowym. Jeśli jakieś zwierzę na szczycie łańcucha pokarmowego umiera, jego ciało „zjadane" jest przez bakterie. Minerały przedostają się do gleby, by mogły z nich korzystać rośliny. W ten sposób łańcuch pokarmowy rozpoczyna się od nowa.

Siła Internetu

W każdej technologii mamy do czynienia z uprzedzeniami politycznymi i społecznymi.

TEMATY

MEDIA

GLOBALIZACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

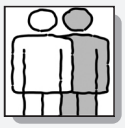

8–50

CZAS

180 MINUT

Tematy	media, globalizacja, prawa człowieka — ogólnie
Stopień trudności	poziom 4
Wielkość grupy	8–50 osób
Czas	180 minut
Krótka charakterystyka	To ćwiczenie wykorzystuje pracę w parach oraz dyskusję plenarną na temat: ▪ przyszłości Internetu i wykluczenia cyfrowego ▪ wykorzystania Internetu do promowania praw człowieka
Omawiane prawa	▪ wybrane różne prawa człowieka — cywilne, polityczne, społeczne i gospodarcze
Cele	▪ zwiększenie świadomości na temat znaczenia Internetu we współczesnym świecie oraz dostępu do technologii informacyjnych ▪ rozwijanie wyobraźni i umiejętności krytycznego myślenia ▪ promowanie sprawiedliwości i solidarności z innymi, którzy działają na rzecz praw człowieka
Materiały	▪ kopie materiałów pomocniczych ▪ duży arkusz papieru i markery dla każdej grupy
Przygotowanie	▪ Wykonaj kopie materiału „Sześć opcji rozwoju Internetu i jego wpływu" (w materiałach pomocniczych) — jedna kopia dla dwóch osób. ▪ Skseruj pozostałe materiały zamieszczone na końcu ćwiczenia — po jednej dla każdego reprezentanta pięciu grup.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z 3 części: część 1 — wprowadzenie (10 minut), część 2 — przewidywanie rozwoju Internetu i jego wpływu (60 minut), oraz część 3 — Internet jako narzędzie promowania praw człowieka (90 minut).

Część 1. Wprowadzenie (10 minut)

1. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie, które za chwilę wykonają wymaga dużo wyobraźni i umiejętności krytycznego myślenia. Zadaniem wszystkich będzie ocenienie wpływu Internetu i nowych technologii informacyjnych na nasze życie oraz na pracę na rzecz praw człowieka.
2. Przekaż grupie kilka informacji na temat Internetu oraz poproś o dobranie się w pary i przedyskutowanie korzystnych i niekorzystnych stron używania sieci internetowej. Przeznacz na

to ok. 10 minut. Ta część ćwiczenia powinna być potraktowana jako rozgrzewka do dalszej pracy oraz może być wykorzystana do przekazania podstawowej wiedzy na ten temat.

Część 2. Przewidywanie rozwoju Internetu i jego wpływu (60 minut).

1. Poproś uczestników o pozostanie w parach. Daj każdej parze kopie materiału „Sześć opcji rozwoju Internetu i jego wpływu". Wytłumacz, że scenariusze przedstawione na kartce, którą otrzymali, odzwierciedlają skrajne punkty widzenia. Ma to jednak służyć spolaryzowaniu decyzji, które będą musieli podjąć.
2. Poproś każdą parę o podjęcie decyzji, który scenariusz jest najbardziej, a który najmniej prawdopodobny. Przeznacz na to ok. 15 minut.
3. Po zakończeniu pracy w parach, poproś wszystkich uczestników o informacje zwrotne na temat podjętych przez nich decyzji. Staraj się zebrać informacje i podsumować refleksje na następujące tematy:
   - Najbardziej prawdopodobne scenariusze rozwoju Internetu i jego wpływu.
   - Związek praw człowieka z technologią informacyjną, np. wolność ekspresji.
   - Wykluczenie cyfrowe.
4. Poproś jednego lub dwoje uczestników o zapisanie najważniejszych punktów dyskusji na flipcharcie.

Część 3. Internet jako narzędzie promowania praw człowieka (90 minut).

1. Podziel uczestników na 5 równych grup, od A do E. Rozdaj kopie kart z rolami. Każda osoba z grupy A powinna otrzymać „Scenariusz przyszłości: Spojrzenie pesymistyczne", każda osoba z grupy B — „Scenariusz przyszłości: Spojrzenie optymistyczne".
2. Daj grupom ok. 20 minut na zapoznanie się z materiałem i przedyskutowanie go.
3. Poproś uczestników, aby w czasie dyskusji w grupach skoncentrowali się na analizie otrzymanego materiału i odnieśli go do wyników dyskusji w poprzedniej części ćwiczenia na temat wpływu Internetu. Powiedz, że ich dyskusja jest bardzo ważna, ponieważ posłuży za materiał w dalszej części ćwiczenia.
4. Po zakończonej pracy, podziel uczestników na nowe grupy pięcioosobowe. W każdej grupie powinien znaleźć się reprezentant każdej z wcześniejszych grup, czyli jedna osoba z grupy A, jedna z B, jedna z C, itd.
5. Każda grupa ma za zadanie określić trzy korzystne strony używania Internetu jako narzędzia promowania praw człowieka.
6. Zaproponuj, aby najpierw przedstawiciele grup C, D i E (organizacje pozarządowe) przedstawili swój punkt widzenia (wykorzystując materiał wypracowany w poprzedniej części ćwiczenia), a następnie grupy A i B. Następnie, cała grupa powinna wypracować wspólne stanowisko na temat Internetu jako narzędzia służącego promocji praw człowieka.
7. Każda grupa powinna wybrać osobę, która przedstawi na forum wyniki dyskusji w grupie. Rezultaty pracy w grupie powinny zostać zapisane na flipcharcie. Przeznacz ok. 35 minut na tę część ćwiczenia.
8. Po zakończonej pracy, poproś wszystkich o powrót do grup i zaprezentowanie rezultatów pracy całego zespołu.

- Internet to globalna sieć komputerów połączonych wspólnie ze sobą
- Około 150 milionów ludzi na świecie ma dostęp do Internetu
- 90% ludzi korzystających z sieci mieszka w Ameryce Północnej, Europie, Japonii i Australii
- Wykluczenie cyfrowe — nierówny dostęp do technologii informacyjnych na świecie
- Internet pozwala wszystkim z niego korzystającym na publikowanie informacji, dostęp do danych on-line, komunikację poprzez pocztę elektroniczną (e-mail), grupy dyskusyjne, listy mailowe i czaty.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, jak im się podobało ćwiczenie i czy wszyscy mieli szansę wyrazić swoją opinię. Następnie spróbuj ustalić, czego nowego uczestnicy dowiedzieli się w czasie ćwiczenia.

- Jaka jest wasza wiedza na temat Internetu? Czy często z niego korzystacie? W jakim celu?
- Czy zauważyliście, że istnieje między wami zjawisko wykluczenia cyfrowego? Czy miało to wpływ na waszą pracę w grupach? Czy niektórzy z was czuli się wyłączeni z tego ćwiczenia, ponieważ uważali, że nie są przygotowani i nie podejmowali dyskusji na temat Internetu?
- Czy brak wiedzy na temat Internetu był postrzegany przez pozostałych uczestników jako niekompetencja?
- Jakie są dobre strony pracy w grupie, której członkowie mają różny poziom wiedzy i reprezentują różne podejścia do danego tematu?
- Czy dowiedzieliście się czegoś interesującego na temat pracy organizacji pozarządowych działających na rzecz praw człowieka? Czego konkretnie? Czy coś was zaskoczyło?
- Jak postrzegacie Internet jako narzędzie służące promowaniu praw człowieka?
- Jak poradzić sobie z niekorzystnym wpływem Internetu wykorzystywanego jako medium w promowaniu praw człowieka?

Wskazówki dla prowadzących

Spróbuj ocenić przed ćwiczeniem, jaka jest wiedza uczestników na temat Internetu, tak byś mógł/mogła dostosować zajęcia do poziomu grupy.

Podczas omawiania ćwiczenia należy skoncentrować się na dostępie do nowych technologii informacyjnych zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym. W ten sposób ci, którzy nie mają łatwego dostępu do Internetu lub nie wiedzą jak z niego korzystać, będą mogli wyrazić swoje zdanie. Pytania dotyczące wykluczenia cyfrowego w grupie oraz pracy z osobami, które reprezentują różny poziom wiedzy służą głównie do zachęcenia uczestników do dyskusji na temat różnych sposobów podejmowania decyzji oraz czynników wpływających na ich podjęcie.

Modyfikacje

Możesz rozważyć rozbudowanie ćwiczenia o dodatkowe elementy, np. osiąganie konsensusu:

1. W części 2, punkcie 2 (decyzja w parach) — poproś dwie pary o stworzenie grupy czteroosobowej i porównanie podjętych decyzji oraz wypracowanie wspólnego stanowiska. Każda grupa powinna zatem zdecydować, który scenariusz jest najbardziej, a który najmniej prawdopodobny. Możesz poprosić każdą grupę o dodanie kilku informacji na temat praw człowieka (np. wolność refleksji) do wybranych przez nie scenariuszy. Ta część ćwiczenia pozwoli grupom, które szybko dojdą do porozumienia, podsumować ćwiczenie, wyciągnąć stosowne wnioski i odczuć, że efekty osiąga się dzięki własnej pracy (15 minut).
2. Teraz poproś grupy o połączenie się z inną czwórką i utworzenie grup ośmioosobowych, przedstawienie swoich propozycji i wypracowanie jednego, wspólnego stanowiska — najbardziej i najmniej prawdopodobnego scenariusza (15 minut). Każda grupa powinna wybrać osobę, która przedstawi wyniki pracy pozostałym uczestnikom podczas dyskusji plenarnej. Następnie kontynuuj ćwiczenie od punktu 3 w części 2.

3. Podczas dyskusji plenarnej, poproś uczestników o odczytanie dodatkowych informacji o prawach człowieka, które zamieścili w wybranych przez siebie scenariuszach oraz o ich wyjaśnienie. Możesz zachęcić uczestników do refleksji na temat:
   - różnic i podobieństw w wyborach dokonanych przez każdą z grup,
   - powodów podjęcia takiej, a nie innej decyzji,
   - zagadnień dotyczących praw człowieka i ich związku z Internetem,
   - następstw wybranych przez grupy scenariuszy.
4. Zapytaj uczestników, w jaki sposób podejmowali decyzje:
   - Czy wasze pomysły zmieniały się w czasie negocjacji?
   - Czy ciężko było pracować w większej grupie?
   - Kto kierował dyskusją (np. czy była to osoba, która umiała korzystać z Internetu)?
   - Czy wszyscy mogli wyrazić swoją opinię, bez względu na to jaką mieli wiedzę i umiejętności związane z korzystaniem z Internetu?

Kontynuacja

Zachęć uczestników do odwiedzenia stron internetowych organizacji pozarządowych i opracowania własnych projektów, na przykład:

a) wykorzystanie istniejących zasobów internetowych w celu zwiększenia świadomości wspólnoty lokalnej na temat praw człowieka,
b) znalezienie nowych sposobów wykorzystania Internetu jako narzędzia promocji praw człowieka,
c) stworzenie własnej strony internetowej i nawiązanie współpracy z innymi grupami młodzieżowymi.

Jeśli uczestnicy są zainteresowani konkretnym przykładem wykorzystania Internetu jako narzędzia promocji praw człowieka, możesz zaproponować ćwiczenie „Zanim nastanie jutro" (s. 290). Ćwiczenie dotyczy prawa do życia i oparte jest na materiale pochodzącym ze strony internetowej stworzonej przez więźnia czekającego na wykonanie wyroku kary śmierci.

Pomysły na wspólne działania

Wprowadźcie w życie pomysły, które zrodzą się w czasie ćwiczenia i po jego przeprowadzeniu lub zrealizujcie jedno z działań, opisanych na stronach internetowych organizacji pozarządowych, omówionych w ćwiczeniu.

Dodatkowe informacje

W 2001 r. Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) opublikował kolejny *Raport o Rozwoju Społecznym* (*Human Development Report*) dotyczący społeczeństwa informacyjnego. Raport jest dostępny na stronie www.undp.org. Polska Agenda UNDP w tym samym roku wydała swój raport pt. *Polska droga do globalnego społeczeństwa informacyjnego* (http://www.undp.org.pl/publikacje.php?id=115).

Ważna data

17 maja
Światowy Dzień Telekomunikacji

MATERIAŁY POMOCNICZE

Sześć opcji rozwoju Internetu i jego wpływu

1. ŚWIAT BĘDZIE LEPSZY! Do 2015 roku każdy będzie podłączony do sieci. Internet sprawi, że sklepy, biura i podróże służbowe staną się kompletnie zbędne. Doprowadzi to do tak ogromnych oszczędności, że wszystko będzie za darmo. Nie będzie wojen i każdy będzie szczęśliwy.
2. ŚWIAT BĘDZIE GORSZY! Do 2015 roku wszyscy ludzie Zachodu będą podłączeni do Internetu, a liczba żyjących w ubóstwie poza światem kapitalistycznym będzie się gwałtownie zwiększać. Doprowadzi to do destabilizacji, co w rezultacie spowoduje wojnę światową, lub w końcu użycie bomby nuklearnej, której instrukcja budowy i użycia będzie dostępna w Internecie. Cały świat ulegnie zagładzie.
3. LUDZIE ZAPANUJĄ NAD INTERNETEM. Do 2015 roku ogromny ruch w sieci doprowadzi do sytuacji, że kontrola władz stanie się niemożliwa. Powstaną małe samorządne wspólnoty — „wirtualne wioski". Wszyscy ludzie będą wolni.
4. RZĄD ZAPANUJE NAD INTERNETEM. Tak jak przewidział George Orwell w książce „Rok 1984", WIELKI BRAT będzie obserwował wszystkich. Wszystkie twoje e-maile, dane bankowe, kalendarze spotkań i zakupy będą kontrolowane i zapisywane w wielkiej bazie danych. Komputery podłączone do sieci będą wyposażone w kamery, które pozwolą na całodobową obserwację twojego życia. Reżimy totalitarne dojdą wszędzie do władzy. Wszyscy będą żyć w ucisku.
5. INTERNET TO TYLKO PRZELOTNE ZJAWISKO. Do 2015 roku, zachwyt nad nowościami przestrzeni wirtualnej przeminie. Wszyscy zajmą się swoimi sprawami, tymi, którymi zawsze się zajmowali. Nie będzie potrzeby dyskusji nad technologią informacyjną jako polem walki o wolność słowa. Ignorowanie przestrzeni wirtualnej zaoszczędzi dużo czasu i pieniędzy. Internet po prostu umrze śmiercią naturalną.
6. INTERNET ZOSTANIE Z NAMI NA ZAWSZE. Do 2015 roku, wszyscy ludzie na całym świecie będą podłączeni do sieci. Będziesz poznawać nowych ludzi tylko przez Internet, spędzać czas wolny w wirtualnym świecie. Będziesz wyjeżdżać na wakacje, nie wychodząc ze swojego pokoju. Będziesz prowadzić dyskusje z tysiącem ludzi, których nigdy wcześniej nie widziałeś/aś. Internet stanie się tak potężnym narzędziem, że jedyną szansą przetrwania stanie się inwestowanie i przeorientowanie twojej strategii bytu w sieci.

Źródło: zaadaptowano na podst. *Human Rights and the Internet* (*Prawa człowieka i Internet*), S. Hicks, E. F. Halpin i E. Hoskins (red.), McMillan Press ltd, Londyn, 2000

Grupa A. Scenariusz przyszłości: Spojrzenie pesymistyczne

Neil Postman, „Pięć myśli na temat zmian technologicznych"

Po pierwsze, technologia kosztuje; im lepsza technologia, tym wyższa cena.

Po drugie, zawsze są zwycięzcy i przegrani; zwycięzcy zawsze będą się starać przekonać przegranych do swoich racji.

Po trzecie, w każdej lepszej technologii zakorzenione są uprzedzenia natury poznawczej, politycznej i społecznej. Czasami są one dla nas korzystne, czasami nie. Prasa unicestwiła tradycję ustną, telegraf zlikwidował przestrzeń, telewizja zdezawuowała słowo, komputer być może zdegraduje życie społeczne, itd.

Po czwarte, proces technologiczny nie ma charakteru uzupełniającego, a raczej charakter ekologiczny. Zmienia wszystko, i jest zbyt ważny, aby go pozostawić tylko w rękach Billa Gatesa.

I **po piąte**, technologia staje się powoli mitem; oznacza to, że jest postrzegana jako część naturalnego porządku rzeczy i przez to zaczyna kontrolować bardziej nasze życie niż przynosić korzyści.

(Zaczerpnięto z przemówienia wygłoszonego na konferencji „Nowe technologie a osoba ludzka: Wiara w nowe Millenium", Denver, Colorado, 27 marca 1998 roku, www.newtech.org/address10-en.htm).

Grupa B. Scenariusz przyszłości: Spojrzenie optymistyczne

Sean Kidney, „Internet jako stymulator aktywności obywatelskiej"

Myślę, że scenariusz jest optymistyczny dla tych, którzy zainteresowani są Internetem. Sieć, jak każdy większy wstrząs czy zmiana, generuje wiele możliwości, ale i wiele strat. W rezultacie, zauważymy np. wiele strat po stronie prasy drukowanej. Wydaje mi się jednak, iż jesteśmy świadkami rewolucji, która pozwoli zwykłemu człowiekowi mieć wpływ na wiele rzeczy, mieć prawo głosu, mieć prawo do informacji. Zwykle podczas rewolucji wiadomości giną, a w tym przypadku tak się nie dzieje.

Jedną z nadziei Internetu jest to, iż stanie się on stymulatorem aktywności obywatelskiej i doprowadzi do powstania innego rodzaju demokracji. Wydaje mi się, iż jest to niezwykle ważne, jeśli mamy być pewni, że podział społeczny się nie pogłębia. Szczególnie za jakieś 10 lat, gdy ta rewolucja ogarnie także resztę świata. Musimy wspólnie pracować, nie tylko na poziomie krajowym, ale i globalnym, aby zapewnić przyszłość tej rewolucji.

Jeśli człowiek potrafi czytać, następną barierą do osiągnięcia określonej wiedzy, jest dostęp do informacji, do materiałów, rzeczy do poczytania, coś w rodzaju biblioteki. Przypomnijcie sobie, jak rewolucyjne było w naszych kulturach tworzenie bibliotek publicznych. A teraz wyobraźcie sobie jedną ogromną światową bibliotekę, która może powstać w sieci.

(Zaczerpnięto z wystąpienia przed Towarzystwem Redaktorów NSW, 6 kwietnia 1999 roku, http://online.socialchange.net.au).

Grupa C. Profil organizacji pozarządowej: Amnesty International

(www.amnesty.org, www.amnesty.org.pl)

Amnesty International, założona w 1961 roku, prowadzi kampanie i działania na rzecz uwolnienia wszystkich więźniów sumienia, zapewnienia wszystkim więźniom politycznym bezzwłocznego i rzetelnego procesu, zniesienia kary śmierci, tortur oraz innych form okrutnego, nieludzkiego bądź poniżającego traktowania, położenia kresu pozasądowym egzekucjom oraz „zaginięciom" i prowadzi walkę z bezkarnością poprzez pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców (rządy, organizacje, osoby prywatne) naruszeń praw człowieka zgodnie ze standardami międzynarodowymi. Amnesty International ma około miliona członków i zwolenników w 162 krajach. Jej działania to między innymi: organizowanie demonstracji, pisanie listów w celu wywarcia nacisku na sprawujących władzę, prowadzenie programów edukacji o prawach człowieka, organizowanie koncertów w celu pozyskania funduszy na działalność oraz prowadzenie kampanii globalnych na określony temat.

Amnesty International jest organizacją bezstronną i niezależną od jakiegokolwiek rządu, ideologii politycznej czy religii. Czerpie źródła finansowania ze składek członkowskich, dobrowolnych datków lub zbiórek publicznych. Strony internetowe Amnesty International oferują wiele możliwości: można m.in. pobrać poradnik na temat prowadzenia kampanii oraz publikacje dotyczące sprawiedliwego procesu sądowego, można wziąć udział w prowadzonych kampaniach lub zarejestrować się i otrzymywać informacje o Pilnych Akcjach przez SMS na telefon komórkowy lub wysyłać kartki pocztowe.

Przykłady działań Amnesty International:

Po wielu błędach popełnionych w późnych latach 60., Amnesty International zdecydowała o przyjęciu zasady, że członkowie organizacji mogą zajmować się tylko przypadkami łamania praw człowieka, występującymi poza ich własnym krajem zamieszkania. Siłą organizacji są wolontariusze. To oni właśnie piszą listy do rządów, które łamią prawa człowieka przez więzienie, zastraszanie, molestowanie, tortury, „zaginięcia" i zabijanie swoich obywateli, którzy mają inne przekonania polityczne. Wolontariusze i pracownicy AI organizują stoiska podczas imprez publicznych, rozdając ulotki i przekazując informacje na temat więźniów sumienia oraz praw człowieka. Organizują demonstracje, piszą artykuły do prasy, znajdują grupy ludzi, gotowych pisać listy w kościołach, synagogach, czy meczetach oraz wykorzystują swoją inteligencję i wyobraźnię na wiele innych sposobów.

Jako organizacja, AI nie oczekuje podziękowań za zwolnienie więźnia, ułaskawienie bądź poprawę stanu praw człowieka w danym kraju. Takie zmiany są wypadkową wielu czynników, przy czym znaczącą rolę odgrywają działania krewnych i przyjaciół ofiar naruszeń praw człowieka (często podejmowane przy dużym stopniu ryzyka). Jednakże byli więźniowie często podkreślają, że działania Amnesty International bardzo pomogły w zapewnieniu im bezpieczeństwa, przywróceniu wolności czy ocaleniu życia.

W 1977 Amnesty International została uhonorowana za swoją działalność Pokojową Nagrodą Nobla. Światowa Kampania Amnesty International „Spójrz, pomyśl, podpisz", przeprowadzona w 50 rocznicę proklamowania Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, zebrała ponad 13 milionów podpisów poparcia dla zapisów Deklaracji. W 2001 r. AI otrzymała nagrodę *The Revolution Awards 2001* za „najlepsze wykorzystanie możliwości Internetu w obronie praw człowieka", w tym za utworzenie znakomitej strony internetowej www.stoptorture.org .

Grupa D. Profil organizacji pozarządowej: Derechos Human Rights (www.derechos.org)

Organizacja Derechos Human Rights została założona w 1995 r., prawdopodobnie jako pierwsza internetowa organizacja działająca na rzecz praw człowieka. Wspólnie z hiszpańską organizacją partnerską Equipo Nizkor, Derechos zdała sobie sprawę z możliwości Internetu, jako potężnego narzędzia w walce przeciwko łamaniu praw człowieka na świecie oraz pozwalającego organizacjom zajmującym się pracą na rzecz praw człowieka zwracać się do ludzi własnym głosem. Derechos pracuje z organizacjami w Ameryce Łacińskiej i na całym świecie i dba o przekazywanie aktualnych informacji na temat sytuacji dotyczącej praw człowieka w danym kraju oraz wskazuje możliwości zmiany sytuacji. Organizacja zarządza kilkoma listami dyskusyjnymi, publikuje Internetowy Magazyn Praw Człowieka oraz pracuje na rzecz sprawiedliwości i zachowania pamięci o tych, którzy w zaginęli w zagadkowy sposób. Jej strona internetowa zawiera bardzo dużą listę odnośników do innych organizacji zajmujących się prawami człowieka.

Oto przykład udanej akcji Derechos:

W 1998 r., Javier Vildoza (21 lat) przeczytał następującą informację na stronie internetowej Derechos: Vildoza, Jorge (alias) 'Gaston', porucznik, zastępca dowódcy GT332 (...); obecnie uciekinier, mieszkający w Anglii; być może uprowadził syna Cecilii Vinas, urodzonego w połowie września 1977 roku". Javier dowiedział się, że mężczyzna, którego uważał do tej pory za ojca jest znanym przestępcą odpowiedzialnym za łamanie praw człowieka, i że właśnie ten człowiek ukradł niemowlę, które urodziło się dokładnie w tym czasie, w którym on sam się urodził w Szkole Zawodowej Marynarki Wojennej, znanym obozie koncentracyjnym w okresie dyktatury w Argentynie. Javier był synem Cecylii Vinas i Hugo Reinaldo Penino, ale został zabrany rodzicom przez Jorge Vildoza, którego później oficjalnie oskarżono o ponad 60 przestępstw, głównie o tortury i morderstwa. Javier został zarejestrowany w oficjalnych dokumentach jako Javier Gonzalo Vildoza Grimaldo i wychowany przez Vildozę i jego żonę jako ich własne dziecko. Rodzice nigdy nie powiedzieli mu o jego faktycznym pochodzeniu.

Surfując po Internecie, Javier odnalazł informację na stronach Derechos i Projektu „Zaginieni", że jego prawdziwi rodzice ciągle znajdują się na liście zaginionych oraz, że jego dziadkowie poszukują go od ponad 20 lat. Javierovi udało się ich odnaleźć w 1998 roku. Zdając sobie sprawę z tego, kim jest i co zrobił jego „ojciec", napisał do sądu w Argentynie i poprosił o testy DNA na określenie ojcostwa. Wyniki testu były jednoznaczne: Javier był synem Cecylii Vinas i Hugo Reinaldo Penino. Od tego momentu, Javier mieszka ze swoimi dziadkami. Przypadek Javiera ukazuje, jak działania zainicjowane przez Internet mogą być skuteczne i nieprzewidywalne. Gdy stworzono projekt „Zaginieni", jego celem było zachowanie pamięci, o tych, którzy zaginęli w zagadkowych okolicznościach oraz potępienie osób odpowiedzialnych za zaginięcia w Ameryce Łacińskiej i na całym świecie. Nikt nie przypuszczał, że strona internetowa pomoże jednemu z dzieci osób zaginionych, poznać prawdę o sobie samym.

(Opracowano na podstawie: „Doing Human Rights Online: the Derechos' Cyberbirth", M. Katz-Lacabe, M. Lacabe, w: „Human Rights and the Internet", S. Hicks, E. F. Halpin i E. Hoskins (red.), McMillan Press ltd, Londyn, 2000)

Grupa E. Profil organizacji pozarządowej: Human Rights Watch (www.hrw.org)

Human Rights Watch jest niezależną organizacją pozarządową, utrzymującą się z dobrowolnych datków osób indywidualnych i fundacji. Organizacja została założona w 1978 r. i zarejestrowana pod nazwą Helsinki Watch (obecnie: Human Rights Watch/Helsinki), w odpowiedzi na prośbę mających problemy lokalnych grup z Moskwy, Warszawy i Pragi, ustanowionych w celu monitorowania realizacji postanowień Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Human Rights Watch nie przyjmuje żadnych bezpośrednich i pośrednich datków od rządów państw. Organizacja przeciwdziała różnym przypadkom łamania praw człowieka, w tym zabójstwom politycznym, torturom, arbitralnemu pozbawianiu wolności, ograniczeniom wolności słowa, stowarzyszeń, zgromadzeń i religii, pogwałceniom prawa do rzetelnego procesu sądowego i dyskryminacji ze względu na rasę, płeć, pochodzenie etniczne i wyznanie.

Human Rights Watch publikuje informacje na temat naruszania praw przez poszczególne rządy państw, aby uświadomić obywatelom danego państwa i wspólnocie międzynarodowej sytuację łamania praw człowieka. Organizacja wywiera również nacisk polityczny, by wyeliminować wsparcie wojskowe, gospodarcze i dyplomatyczne państwom, które notorycznie łamią prawa człowieka.

Trzy przykłady działań Human Rights Watch:

Międzynarodowy Trybunał Karny: Human Rights Watch zaangażowała się bardzo mocno w tworzenie Międzynarodowego Trybunału Karnego, stałego sądu powołanego do osądzania najpoważniejszych przestępstw przeciwko prawom człowieka, bez względu na to, gdzie są popełniane. W rezultacie nacisku społecznego i kampanii lobbingowej wśród rządów i organizacji pozarządowych na świecie Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego został przyjęty przez rządy 120 państw zgromadzonych w Rzymie na Konferencji Narodów Zjednoczonych w 1998 r. Do lutego 2003 r. Statut ratyfikowało 89 państw.

Czeczenia: Human Rights Watch była jedyną grupą broniącą praw człowieka stacjonującą w sposób ciągły na granicy czeczeńskiej podczas ofensywy rosyjskiej, przekazując na bieżąco informacje, co spowodowało przyjęcie przez Komisję Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych rezolucji potępiającej zachowanie Rosji w stosunku do Czeczenii. Był to pierwszy przypadek skrytykowania jednego z pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Kosowo: Human Rights Watch zainicjowała dużą akcję monitoringu w Kosowie, na długo przed akcją militarną przeprowadzoną przez NATO. Pokaźnej wielkości raport z tego monitoringu został opublikowany w 1990 r., a sama organizacja jeszcze długo potem prowadziła monitoring. Przeprowadzono także kilka śledztw bezpośrednio w miejscach, w których doszło do masakr w 1998 i 1999 r., co później znalazło się na pierwszych stronach gazet na całym świecie.

Słowniczek globalizacji

... Mniejszy świat – Internet – MFW – Handel – Demonstracje pełne przemocy... Jakie skojarzenia przychodzą ci do głowy, gdy słyszysz słowo „globalizacja"?

Tematy globalizacja, prawa społeczne, edukacja

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy dowolna

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie to zachęca do poszukiwania informacji i krytycznego spojrzenia na przejawy, przyczyny i konsekwencje globalizacji.

Omawiane prawa
- prawo do pracy
- prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt
- prawo do edukacji

Cele
- zdobycie wiedzy i próba zrozumienia przejawów, przyczyn i konsekwencji globalizacji

Materiały
- słowniki (przynajmniej cztery)
- papier formatu A3 i A4
- taśma klejąca i nożyczki
- długopisy i różnokolorowe markery
- różne materiały drukowane — czasopisma i ulotki potrzebne do stworzenia kolaży
- dostęp do źródeł informacji (biblioteka, Internet)
- kserokopiarka (ewentualnie)
- dziurkacz, sznurek, zszywacz

Przygotowanie
- Spróbuj zebrać jak najwięcej informacji o globalizacji. W razie konieczności wykorzystaj wskazówki bibliograficzne (artykuły, książki, odnośniki do stron www) zamieszczone w informacjach na temat globalizacji (s. 390).
- Zgromadź gazety, czasopisma, ulotki, broszury, kalendarze i widokówki, które można wykorzystać do tworzenia ilustracji.

TEMATY

GLOBALIZACJA

PRAWA SPOŁECZNE

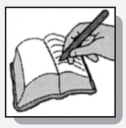

EDUKACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

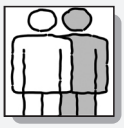

DOWOLNA

CZAS

90 MINUT

Przebieg zajęć

1. Wyjaśnij, że celem ćwiczenia jest opracowanie słowniczka lub materiału źródłowego zawierającego terminologię, opis faktów i osób związanych z globalizacją.
2. Na wstępie, zapytaj uczestników, z czym kojarzy im się słowo „globalizacja". Każdy podaje jedno skojarzenie.

ATTAC — Stowarzyszenie na rzecz opodatkowania Transakcji Finansowych w celu pomocy obywatelom

MFW — Międzynarodowy Fundusz Walutowy

CCC — Kampania na rzecz Czystych Ubrań

3. Wykorzystując metodę burzy mózgów ustalcie wspólnie, co powinno znaleźć się w słowniczku globalizacji:
   - definicje słów, terminów i ogólnie znanych skrótów, jak: ATTC, MFW, CCC,
   - najważniejsze zagadnienia dotyczące globalizacji,
   - osoby lub osobistości związane z globalizacją lub ruchem antyglobalistów,
   - nazwy, daty oraz miejsca wydarzeń, spotkań, zamieszek, konferencji itp.,
   - koncerny międzynarodowe i związane z problematyką organizacje międzynarodowe,
   - ilustracje, obrazki,
   - cytaty.
4. Pokaż uczestnikom materiały, które przygotowałeś/łaś i wyraźnie zaznacz, że uczestnicy mają pełną dowolność w korzystaniu z dostępnej literatury. Podkreśl, że powinni być twórczy. Mogą sami zdecydować, jak będzie wyglądał materiał przez nich przygotowany i w jakiej formie zostanie przedstawiony (np. broszury, plakatu).
5. Podziel grupę na zespoły 3–4-osobowe, które będą pracować nad stworzeniem słowniczka globalizacji.
6. Po ukończonej pracy w grupach poproś uczestników o przedstawienie wyników.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Omówienie ćwiczenia rozpocznij od krótkiego podsumowania. Zapytaj, czy ćwiczenie podobało się uczestnikom. Następnie rozpocznij dyskusję dotyczącą tego, czego uczestnicy nauczyli się. Możesz posłużyć się następującymi pytaniami:

- Która informacja znaleziona przez uczestników była najbardziej zaskakująca? Dlaczego?
- Czy znalezione informacje były ze sobą spójne? Czy informacje wzajemnie się wykluczały, czy były błędne?
- Jakie są argumenty za globalizacją i przeciw niej?
- Czy powinno się, i czy można uniknąć globalizacji?
- Jakie są konsekwencje globalizacji?
- Czy zauważacie jakieś skutki globalizacji w waszym codziennym życiu? Czy są to skutki pozytywne, czy negatywne?
- W jaki sposób globalizacja może promować prawa człowieka?
- Jaką rolę w zglobalizowanym świecie mogą odgrywać organizacje młodzieżowe?

Zakończ, odwołując się do burzy mózgów, którą odbyliście na początku ćwiczenia. Poproś uczestników o dodanie do listy skojarzeń nowych słów i pojęć, których nauczyli się w czasie ćwiczenia.

Wskazówki dla prowadzących

Bardzo ważne jest, aby dostarczyć uczestnikom możliwie dużo różnorodnych materiałów na temat globalizacji po to, aby mogli oni odnaleźć jak najwięcej informacji. Dla przykładu, mogą to być informacje pochodzące z gazet, czasopism, Internetu, radia, materiałów wideo, plakatów, ulotek, broszur i kaset magnetofonowych.

Jakość prezentacji materiału końcowego, przygotowanego przez uczestników, nie jest w tym ćwiczeniu najważniejsza. Największy nacisk powinien być położony na interakcję pomiędzy uczest-

nikami, proces poszukiwania informacji i ich krytyczną analizę. Podczas wprowadzenia do ćwiczenia zaznacz, że uczestnicy powinni umieć jasno i zwięźle wyjaśnić swoją koncepcję.

Kontynuacja

Jeśli uczestnicy chcieliby dowiedzieć się więcej na temat globalizacji i tego, w jaki sposób można używać Internetu w celu promocji praw człowieka, powinni wykonać ćwiczenie „Siła Internetu".

Pomysły na wspólne działania

W szkole klasy mogą połączyć swoje wysiłki i opracować jeden słownik, który będzie przechowywany w szkolnej bibliotece i dostępny dla każdego jako źródło informacji. Klub młodzieżowy może zebrać różne informacje dzięki swoim członkom, a następnie stworzyć wspólnie plakat.

Ważna data

8 września
Międzynarodowy Dzień przeciw Analfabetyzmowi

Sport dla wszystkich

Niedobra to gra, gdy nikt nie wygrywa.
przysłowie włoskie

Tematy sport, dyskryminacja i ksenofobia, zdrowie

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy co najmniej 8 osób

Czas 120 minut

Krótka charakterystyka Jest to bardzo energetyczne ćwiczenie, w czasie którego uczestnicy tworzą nowe gry sportowe. Zagadnienia poruszone w ćwiczeniu:

- zasady gry, ich uzasadnienie i przestrzeganie
- prawa człowieka jako zasady życia
- dyskryminacja w sporcie

Omawiane prawa

- prawo do zdrowia
- równość w godności i prawach

Cele

- uwrażliwienie uczestników na problem wykluczania społecznego i politycznego w zawodach sportowych
- rozwijanie umiejętności współpracy w grupie oraz pobudzanie zdolności twórczych
- zachęcenie uczestników do refleksji na temat praw człowieka jako źródła zasady fair play w codziennych sytuacjach życiowych

Materiały Dla każdej czteroosobowej grupy należy przygotować:

- 4 duże wiadra lub kosze na śmieci
- 1 zwój żyłki
- 2 piłki wielkości piłki nożnej
- 2 gazety
- kredę do tablicy
- nożyczki

TEMATY

SPORT
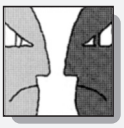
DYSKRYMINACJA
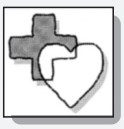
ZDROWIE

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY
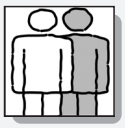
CO NAJMNIEJ 8 OSÓB

CZAS

120 MINUT

Przebieg zajęć

1. Opowiedz uczestnikom o ruchu „Sport dla wszystkich" (informacje na końcu scenariusza). Wyjaśnij, iż Krajowa Rada ds. Sportu zdecydowała się na ogłoszenie konkursu na nową grę sportową, w której mogliby uczestniczyć wszyscy.
2. Podziel grupę na czteroosobowe zespoły.
3. Powiedz, iż każda grupa ma za zadanie wymyślenie gry sportowej, ustalenie jej celów i zasad. Wyjaśnij, że do dyspozycji mają tylko przedmioty dostarczone przez ciebie.
4. Poproś grupy o przedstawienie swoich gier i zagranie w nie.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, jak pracowało się w grupach i czy ćwiczenie im się podobało. Następnie przejdź do omówienia wymyślonych gier i ich zasad. Na zakończenie porozmawiajcie o sporcie i grach, w które najczęściej grają ludzie.

Pytania pomocnicze:

- Czy trudno było wam wymyślić nową grę?
- Jak wam się pracowało w grupach? Czy decyzje podejmowano demokratycznie, czy jedna osoba podejmowała decyzje za wszystkich?
- Czy podzieliliście się obowiązkami? Dla przykładu, jedna osoba była odpowiedzialna za pomysł, druga za sprawy techniczne, trzecia za zasady, itp.
- Jakie gry są najbardziej lubiane przez ludzi? Co sprawia, że gra jest dobra?
- Czy któraś z grup uważa, że należałoby zmienić zasady proponowanej gry? Czy zasady te zostały zmienione w czasie gry, czy po jej zakończeniu? Jak? Czy decyzję o zmianie zasad podjęto demokratycznie?
- Czy uważacie, że ważne jest, aby gra miała dokładnie określony cel i sprawiedliwe zasady, aby wszyscy mogli w niej uczestniczyć?
- Czy każdy z was był przekonany o tym, że może w pełni uczestniczyć w każdej grze i że jej zasady są sprawiedliwe? Czy ktoś był na pozycji uprzywilejowanej lub niezbyt korzystnej?
- Jak, w realnym świecie, niektóre grupy społeczne są wykluczane z uczestnictwa w sporcie? Które z metod wykluczania stanowią naruszenie praw człowieka?
- Artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka mogą być postrzegane jako zasady życia w pluralistycznym świecie. Czy są to dobre zasady? Czy odnoszą się one do wszystkich ludzi na świecie i czy mogą być przez wszystkich akceptowane? Czy Deklaracja dostarcza wystarczającą liczbę zasad, czy jest ich może za dużo? Czy są to zasady sprawiedliwe? Czy wszyscy gracze (państwa) „grają" fair?

Wskazówki dla prowadzących

Postaraj się, aby grupy były w miarę różnorodne — osoby wysokie i niskie, w okularach i bez, osoby różnej płci i wieku, osoby bardziej i mniej wysportowane, itp.

W zależności od grupy z którą pracujesz, możesz rozważyć możliwość rozpoczęcia ćwiczenia od burzy mózgów ogólnie na temat gier, np. zadając pytania: Co decyduje o tym, że dobrze oceniamy jakąś grę? Jakie ma cechy?

W czasie ćwiczenia możesz także wyznaczyć pewne ograniczenia, np. że gra musi być przeprowadzona w konkretnym miejscu lub, że nie może trwać dłużej niż 20 minut. Jeśli w czasie zabawy, któraś z grup wychwyci błędy w sformułowanych przez siebie zasadach, pozwól im te zasady zmienić.

Dyskusję po ćwiczeniu można połączyć z prawami człowieka na wiele sposobów. Możesz poprosić uczestników o określenie, które z zasad przez nich stworzonych były zgodne z prawami człowieka, a które nie. Dobre zasady bowiem, jak prawa człowieka, są stworzone po to, aby sprawić, że gra jest sprawiedliwa i nikogo nie faworyzuje, dając wszystkim równe szanse. Zasady powinny odnosić się do wszystkich graczy, tak jak prawa człowieka, które ze względu na swój uniwersalizm, odnoszą się do wszystkich ludzi na świecie. Przestrzeganie zasad jest równoznaczne z wypełnianiem

Ważna data

10 października
Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego

konkretnych obowiązków, a ich łamanie z ponoszeniem pewnych konsekwencji. Dla przykładu, piłkarzowi wolno kopnąć piłkę, ale nie innego piłkarza. W przypadku złamania tej zasady, stosuje się kary, np. rzut karny.

Proces podejmowania decyzji o zmianie zasad można porównać do zmian w prawie, którym ono podlega w realnym świecie. Zmienia się je dekretem, decyzjami podjętymi przez ciało ustawodawcze, lub zmieniają je ludzie poprzez uczestnictwo w referendum lub konsultacje społeczne. W czasie omawiania ćwiczenia, niektórzy uczestnicy mogą wyrazić opinię, iż wykluczanie i dyskryminacja nie mają miejsca w sporcie, ponieważ ludzie zawsze wybierają dyscyplinę najbardziej im odpowiadającą, np. osoby wysokie — koszykówkę, a mniej energiczne — bilard lub szachy. Jednakże, jeśli szanse uczestnictwa w zawodach będą stwarzane tylko tym młodym ludziom, przed którymi stoi obiecująca kariera, ci, którzy chcą grać dla zabawy nie będą mieć możliwości realizowania sportowych zainteresowań. Niektóre sporty są dyskryminujące ze względu na status materialny, ponieważ wymagają np. dużych nakładów finansowych na zakup sprzętu lub opiekę trenera.

Możesz opowiedzieć grupie o bałkańskim projekcie Street Sports (Sporty Uliczne), inicjatywie młodzieżowej promującej tolerancję i prawa człowieka (więcej informacji w rozdziale 5, w części „Sport").

Modyfikacje

Jeśli zależy ci głównie na kształceniu umiejętności pracy w grupie, możesz poprosić jedną grupę o wymyślenie gry, która będzie polegała na współpracy, a drugą o grę opartą na współzawodnictwie. Podczas omawiania ćwiczenia zapytaj uczestników, w którą grę grało im się lepiej.

Kontynuacja

Jeśli grupa chce porozmawiać na temat równości, zaproponuj ćwiczenie „Droga do Krainy Równości", które dotyczy zagadnień związanych z równością płci.

Pomysły na wspólne działania

Zorganizujcie „Dzień sportu", podczas którego zagracie w gry wymyślone przez was, a polegające na współpracy. Zaproście kolegów i koleżanki z zaprzyjaźnionej szkoły lub klubu. Grupa powinna się zastanowić, jak przygotować i zorganizować takie spotkanie, aby było ono dostępne dla wszystkich, np. osób niepełnosprawnych.

Dodatkowe informacje

„Sport dla wszystkich" jest ruchem promującym idee olimpijskie jako prawo człowieka przysługujące wszystkim bez względu na rasę, status społeczny czy płeć. Ruch wspiera zawody sportowe, które są dostępne dla ludzi obojga płci, w różnym wieku, pochodzących z różnych środowisk społecznych i o różnym statusie materialnym. Więcej informacji na stronie internetowej: www.olympic.org/ioc/e/org/sportall

Sprawy domowe

(...) policja zawsze przychodzi za późno... jeśli w ogóle przychodzi.
Tracy Chapman

Tematy równość płci, pokój i przemoc, zdrowie

Zaawansowanie poziom 3

Wielkość grupy 6–30 osób

Czas 120 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie dotyczy przemocy domowej jako jednej z najpowszechniejszych form przemocy, o której najrzadziej się mówi.

Omawiane prawa

- prawo do ochrony przed przemocą, torturami i poniżającym traktowaniem
- prawo do równości i niedyskryminacji
- prawo do równości wobec prawa (sprawiedliwego traktowania przez wymiar sprawiedliwości)

Cele

- wzrost świadomości na temat przemocy domowej oraz pogłębienie wiedzy o łamaniu praw kobiet
- rozwijanie umiejętności dyskutowania i analizowania przypadków łamania praw człowieka
- wzbudzenie empatii wobec ofiar przemocy domowej oraz wiary we własne możliwości przeciwdziałania jej

Materiały

- duże arkusze papieru bądź tablica, długopisy lub markery
- powielone teksty na temat przypadków przemocy domowej (materiały pomocnicze albo przykłady, które sam przygotujesz) dla każdego uczestnika
- kopie „Wskazówek do dyskusji w grupie" (po jednym egzemplarzu dla każdej grupy)

Przygotowanie

- Zbierz informacje na temat funkcjonujących w twojej okolicy instytucji i organizacji aktywnie wspierających ofiary przemocy domowej i dowiedz się, jakie są najważniejsze problemy społeczności lokalnej lub w regionie.
- Zastanów się, jakimi zagadnieniami zajmiesz się z grupą, wziąwszy pod uwagę doświadczenia jej uczestników.

TEMATY

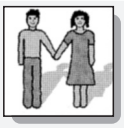

RÓWNOŚĆ PŁCI

POKÓJ I PRZEMOC

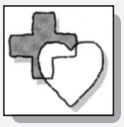

ZDROWIE

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

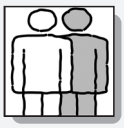

6–30

CZAS

120 MINUT

Przebieg zajęć

1. Przygotuj grupę do pracy (10 minut): metodą burzy mózgów przeprowadź dyskusję na temat najpowszechniejszych form przemocy występującej w waszej okolicy. Zapisuj wszystko, co

mówią uczestnicy, ale powstrzymaj się od komentarzy. Sporządzoną listę umieść w miejscu widocznym dla wszystkich.

2. Podziel uczestników na grupy 2–6 osobowe.
3. Rozdaj kopie „Świadectw zbrodni". W materiałach pomocniczych do tego ćwiczenia są trzy opisy przypadków, ale nad tą samą historią może pracować więcej niż jedna grupa. Rozdaj także kopie „Wskazówek do dyskusji w grupie".
4. Daj uczestnikom 5 minut na zapoznanie się z raportami dotyczącymi świadectw zbrodni. Zaznacz wyraźnie, że dyskusja w grupie powinna koncentrować się na opisach przypadków, które grupa otrzymała. Uświadom uczestnikom, że dyskusja na temat przemocy domowej może budzić wiele silnych emocji. Nikt nie musi ujawniać spraw, które wolałby zachować tylko dla siebie.
5. Daj uczestnikom godzinę na pracę w grupach.
6. Na koniec zgromadź wszystkich uczestników, dokonaj ewaluacji i omów ćwiczenie.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zebrania informacji na temat pracy w grupach. Jak dalece realistycznie były przedstawione historie. Czy pytania były trafne? Jeśli grupy pracowały nad różnymi przypadkami, pozwól uczestnikom podzielić się informacjami dotyczącymi sposobu ich analizy. Następnie zainicjuj dyskusję na temat rzeczywistości społecznej.

- Na ile powszechna jest przemoc domowa w waszej społeczności i waszym kraju?
- Które prawa człowieka łamie przemoc domowa?
- Jakie są przyczyny przemocy domowej?
- Dlaczego w większości przypadków mężczyźni stosują przemoc wobec kobiet?
- W jaki sposób można powstrzymać przemoc domową? Co mogą/powinny(i) zrobić:
  - — władze publiczne?
  - — społeczność lokalna?
  - — osoby, których przemoc dotyczy (ofiara, sprawca)?
  - — przyjaciele i sąsiedzi?
- Dowiedz się, o czym rozmawiano w grupach, i jakie problemy z tych, które pojawiły się na początku ćwiczenia w czasie burzy mózgów, zostały poruszone w dyskusji. Czy przemoc domowa widnieje na sporządzonej liście? Jeśli nie, to dlaczego?
- Czy w czasie dyskusji pojawiły się głosy dotyczące innych form przemocy wobec kobiet? Jeśli tak, dodaj je do listy.

Spytaj uczestników, czy chcieliby więcej czasu poświęcić zagadnieniom, które pojawiły się podczas podsumowania. Przedyskutuj z grupą sposób pracy oraz pomysły na wspólne działania.

Wskazówki dla prowadzących

W czasie ćwiczenia ważna jest anonimowość i zachowanie prywatności (niektórzy uczestnicy mogą mieć osobiste doświadczenia związane z przemocą w domu lub rodzinie). Wyjaśnij, że nikt nie musi mówić o sprawach, które wolałby zachować tylko dla siebie. Możesz zmieniać scenariusz ćwiczenia tak, aby bardziej odpowiadał zainteresowaniom uczestników.

Ćwiczenie zatytułowane jest „Sprawy domowe", ponieważ najwięcej przypadków przemocy wobec kobiet zdarza się właśnie w domu i dochodzi do niej często pomiędzy osobami pozostają-

cymi w bliskim związku. Jedną z najbardziej powszechnych form przemocy domowej jest przemoc fizyczna. Z tego też powodu w ćwiczeniu wykorzystano „Świadectwa zbrodni" dotyczące właśnie tego rodzaju przemocy. Historie w nich przedstawione są oparte na faktach, mówią o prawdziwych ofiarach i prawdziwych zbrodniach. Możesz zmienić niektóre elementy tych historii lub zastąpić je innymi, aby w większym stopniu dostosować ćwiczenie do specyfiki waszego środowiska i zainteresowań uczestników.

Ludzie różnią się w opiniach na temat tego, czym w istocie jest przemoc. Deklaracja o Likwidacji Przemocy wobec Kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1993 r., definiuje przemoc wobec kobiet jako *wszelkie formy przemocy związane z przynależnością osoby do danej płci, których rezultatem jest, lub może być, fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włączając w to groźby popełnienia takich czynów, wymuszanie lub arbitralne pozbawienie wolności, niezależnie od tego, czy czyny takie mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym*. Definicja ta obejmuje *fizyczną, seksualną i psychiczną przemoc występującą w rodzinie, włączając w to maltretowanie, wykorzystywanie seksualne dzieci w domu rodzinnym, przemoc związaną z obowiązkiem wniesienia posagu, gwałt małżeński, obrzezanie kobiet, jak też inne tradycyjne praktyki szkodliwe dla kobiet; przemoc w związkach pozamałżeńskich i przemoc związaną z wykorzystywaniem; przemoc fizyczną, seksualną i psychiczną o charakterze społecznym, włączając w to gwałt, wykorzystywanie seksualne, molestowanie seksualne i zastraszanie w miejscu pracy, placówkach edukacyjnych i innych miejscach; handel kobietami i zmuszanie do prostytucji; przemoc fizyczną, seksualną i psychiczną dokonywaną lub tolerowaną przez państwo, mającą miejsce w życiu prywatnym i publicznym.*

Chłopcy lub mężczyźni biorący udział w ćwiczeniu mogą silnie reagować na niektóre elementy ćwiczenia lub dyskusji. Trzeba pamiętać, że celem zajęć nie jest wzbudzanie w nich poczucia winy w związku z tym, co robią inni mężczyźni. Jednak warto poruszyć lub przedyskutować stwierdzenie, że mężczyźni są częścią patriarchalnego systemu opresji i z tego powodu mają w nim znaczącą rolę. W tym kontekście interesująca może być rozmowa o konsekwencji przemocy (pośredniej lub bezpośredniej) kobiet wobec mężczyzn.

Możecie zakończyć zajęcia minutą milczenia, czcząc w ten sposób ofiary przemocy domowej. Ten mocny akcent na zakończenie ćwiczenia może posłużyć wzbudzeniu empatii i poczuciu solidarności z pokrzywdzonymi.

Jeśli macie kłopot ze znalezieniem lokalnego centrum pomocy, na stronach internetowych Europejskiego Centrum Informacji Przeciwko Przemocy znajdziecie bazy danych zawierające informacje o różnych instytucjach świadczących pomoc: www.wave-network.org.

Modyfikacja

Istnieje wiele form przemocy wobec kobiet (patrz — „Dodatkowe informacje"). Możesz przygotować inne historie przypadków, aby przedyskutować niektóre z nich.

Kontynuacja

Grupa może skontaktować się z miejscową policją i dowiedzieć się, co robią policjanci, gdy dostają wezwanie o pomoc w przypadku przemocy domowej. Inną możliwością jest nawiązanie kontaktu z lokalną organizacją kobiecą lub ośrodkiem pomocy i zaproszenie kogoś, kto przedstawiłby informacje (fakty i liczby) dotyczące sytuacji w określonej społeczności.

Ważna data

25 listopada
Międzynarodowy dzień na rzecz Likwidacji Przemocy wobec Kobiet

Innym tematem tabu w wielu krajach jest seksualność człowieka, a w szczególności homoseksualizm. Jeśli grupa chce się zająć tymi zagadnieniami, zaproponuj wykonanie ćwiczenia „Porozmawiajmy o seksie" (s. 202).

Pomysły na wspólne działania

Skontaktujcie się z lokalnym schroniskiem dla kobiet, ośrodkiem informacji lub organizacją działającą na rzecz praw kobiet. Dowiedzcie się, jakie mają potrzeby i zorientujcie się, jak możecie pomóc.

Dodatkowe informacje

Uniwersalne wyzwanie dla praw człowieka

Prawa kobiet i dziewcząt są niezbywalne, i niepodzielne i stanowią integralną część praw człowieka. Nie oznacza to jednak, że w praktyce są one jakoś szczególnie respektowane czy chronione. Przeciwnie, przemoc wobec kobiet jest problemem na ogromną skalę. Młode kobiety, w przeciwieństwie do mężczyzn, są szczególnie narażone na naruszanie ich podstawowych praw.

Przemoc wobec kobiet i dziewcząt jest istotnym problemem związanym ze zdrowiem i prawami człowieka. Jedna na pięć kobiet na świecie stała się przynajmniej raz w życiu ofiarą przemocy fizycznej lub seksualnej, której sprawcą był mężczyzna (lub mężczyźni). Wiele z nich, w tym kobiety ciężarne i młode dziewczęta, jest stale narażonych na poważne, powtarzające się ataki. Ocenia się, że na świecie przemoc wobec kobiet jest równie częstą przyczyną ich śmierci, jak nowotwory. Jest także częstszą przyczyną utraty zdrowia niż wypadki drogowe i malaria razem wzięte. Problem przemocy wobec młodych kobiet jest zjawiskiem globalnym i nie zna granic, czego najlepszym przykładem jest handel kobietami. *Nie ma takiego kraju na świecie, gdzie kobiety byłyby wolne od przemocy. Nie ma takiej dziedziny życia kobiety, w której nie byłaby ona narażona na groźby czy wymierzone przeciwko niej akty przemocy. Przemoc wobec kobiet nie zna granic geograficznych, nie ma limitu wieku, nie rozróżnia statusu społecznego, nie zna ras ani różnic kulturowych i przejawia się w wielu formach*[1].

Przemoc wobec kobiet jest zagadnieniem czysto politycznym, w takim sensie, że nie tylko stanowi poważną przeszkodę w osiągnięciu równości pomiędzy kobietami i mężczyznami, ale dodatkowo tę nierówność wzmacnia[2]. Jest również zagadnieniem politycznym, ponieważ stanowi poważne zagrożenie dla demokracji, gdyż, jak to wyrażono w rezolucji Rady Europy *nierówność kobiet i mężczyzn w zakresie praw człowieka jest niezgodna z zasadami prawdziwej demokracji*[3].

Przemoc wobec kobiet w różnych fazach życia

Faza	*Typ przemocy*
Przed urodzeniem	Aborcja ze względu na płeć żeńską płodu; przemoc fizyczna jako zagrożenie dla ciężarnej i dziecka.
Okres niemowlęcy Dzieciństwo	Dzieciobójstwo (niemowląt płci żeńskiej); przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna. Małżeństwa pomiędzy dziećmi; obrzezanie młodych kobiet; przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna; kazirodztwo; prostytucja i pornografia dziecięca.
Okres dojrzewania i dorosłość	Przemoc podczas randek i w okresie narzeczeństwa (np. oblewanie kwasem, gwałt na randce); wymuszony seks z przyczyn ekonomicznych (np. uczennice uprawiające seks z tzw. sponsorami w zamian za finansowanie edukacji); kazirodztwo; przemoc seksualna w miejscu pracy; gwałt; molestowanie seksualne; zmuszanie do prostytucji i pornografii; handel kobietami; przemoc doznawana od partnera; gwałt w małżeństwie; przemoc związana z obowiązkiem wniesienia posagu; morderstwa; zabójstwo przez partnera; przemoc psychiczna; przemoc wobec niepełnosprawnych kobiet; zmuszanie do prokreacji.
Starość	Przymuszanie do „samobójstwa" lub mordowanie wdów z przyczyn ekonomicznych; przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna.

Źródło: *Violence Against Women Information Pack*, World Health Organisation, 1997 (*Pakiet Informacyjny — Przemoc wobec Kobiet*, Światowa Organizacja Zdrowia, 1997)

Kilka danych na temat skali zjawiska

Zdumiewające dane na temat skali przemocy wobec kobiet, a w szczególności przemocy domowej, ukazują zasięg i uniwersalność zjawiska oraz tendencję jego zatajania. Każdego dnia w Europie jedna na pięć kobiet staje się ofiarą przemocy. Więcej kobiet w Europie umiera lub jest poważnie okaleczanych w wyniku przemocy domowej niż z powodu nowotworów czy wypadków[4]. Każdego roku 14 500 kobiet w Rosji umiera w następstwie przemocy domowej[5].

Badania przemocy domowej w Unii Europejskiej, przeprowadzone w 1999 r. przez Europejskie Lobby Kobiet, pokazują, że jedna na cztery kobiety w UE doświadcza przemocy od bliskiego partnera. 95% takich aktów przemocy odbywa się w domu. Fińskie badania (1998) pokazują, że 52% dorosłych kobiet po osiągnięciu 15 roku życia było ofiarami przemocy lub gróźb psychicznych czy fizycznych. 20% było ofiarami przemocy w ostatnim roku. Badania portugalskie (1997) ujawniły, że 53,3% kobiet mieszkających na przedmieściach dużych miast, 55,4% kobiet mieszkających w miastach i 37,9% mieszkających na wsi, to ofiary przemocy; 43% aktów przemocy zdarza się w domu rodzinnym. Badania belgijskie (1998) wykazały, że 68% kobiet było ofiarami przemocy fizycznej lub/i seksualnej[6].

Przemoc domowa

Do łamania praw kobiet dochodzi nie tylko w czasie wojny, lecz najpierw i przede wszystkim w domu. *Prywatność tego rodzaju przemocy była i jest czymś, co znacznie utrudnia interwencję i jakiekolwiek działania*[7].

Badania wciąż pokazują, że kobiety narażone są o wiele częściej na okaleczenie, gwałt lub zabójstwo przez obecnego lub byłego partnera niż przez inne osoby[8]. Przemoc domowa dotyczy nie tylko kobiet, ale także dzieci, w szczególności dziewcząt i młodych kobiet.

„Milczący świadkowie" — wystawa

Działanie to zostało zainspirowane przez wystawę dotyczącą zjawiska przemocy domowej i mordowania kobiet. Wystawę, pokazaną w Europejskim Centrum Młodzieży w Budapeszcie na

Węgrzech, zorganizowała węgierska organizacja o nazwie NANE Stowarzyszenie na rzecz Praw Kobiet. Przedstawiała ona m.in. przypadki Eszter i Kati. Wystawa miała na celu podniesienie poziomu świadomości społeczeństwa na temat skali i brutalności zjawiska przemocy domowej oraz morderstw przez opowiedzenie historii zamordowanych kobiet — „milczących świadków".

Pomysł, który narodził się w Minnesocie, w Stanach Zjednoczonych, rozpowszechnił się i stał się częścią ruchu na rzecz zaprzestania zjawiska mordu domowego do 2010 r. Zorganizowanie wystawy „Milczący świadkowie" może być bardzo praktycznym i skutecznym sposobem poruszenia tematu przemocy domowej w waszej społeczności, mieście czy regionie. Istnieją publikacje, które mówią o tym, jak się do tego przygotować i jak taką wystawę zorganizować. Dostępna jest także książka pt. *Rezultaty* relacjonująca pierwsze lata kampanii w Stanach Zjednoczonych i kilka historii, których można użyć jako przykładów.

Zajrzyjcie na stronę internetową www.silentwitness.net. Znajdziecie tam obszerną listę organizacji krajów, które zorganizowały już takie wystawy.

Uwaga: Przypadki Kati i Eszter pochodzą z książki Morvai Krisztiny pt. *Terror a családban — A feleségbántalmazás és a jog* (*Terror w rodzinie — bicie żon a prawo*), Kossuth Kiadó, Budapeszt 1998.

Dodatkowe źródła informacji w internecie:

Strona organizacji: Women Against Violence in Europe Network: www.wave-network.org.

Europejskie Lobby Kobiet (The European Women's Lobby): www.womenlobby.org, skąd można zamówić raport *Unveiling the hidden data on domestic violence in the European Union* (*Odsłanianie ukrytych danych na temat przemocy domowej w Unii Europejskiej*).

Kampania Białej Kokardki jest „najpoważniejszym wysiłkiem mężczyzn działających na rzecz zahamowania zjawiska przemocy mężczyzn wobec kobiet" www.whiteribbon.ca.

EuroPRO-Fem, European Pro-feminist Men's Network to sieć organizacji i projektów realizowanych przez mężczyzn, zaniepokojonych zjawiskiem męskiej dominacji, przemocy i opresji wobec kobiet www.europrofem.org.

Wiele danych statystycznych zaczerpnięto z publikacji (raport z seminarium) Ingrid Ramberg *Violence against young women in Europe*, Council of Europe, 2001, dostępnej na stronie www.coe.int/hre

Polskie strony internetowe
www.niebieskalinia.pl
www.brpo.gov.pl
www.brdp.gov.pl
www.fdn.pl
www.kopd.supermedia.pl

1 European Women's Lobby.
2 *Violence Against Women Information Pack*, World Health Organisation, 1997 (www.who.int).
3 Karta informacyjna w: *Violence against women. Action undertaken by the Council of Europe.* Division Equality between Women and Men, DG II, Council of Europe, 2001.
4 *Resolution 1216 (2000) Follow-up action to the United Nations 4th World Conference on Women* (Beijing 1995) Parliamentary Assembly of the Council of Europe.
5 *Recommendation 1450 (2000) Violence against women in Europe.* Parliamentary Assembly of the Council of Europe.
6 *The Unicef Report on Women in Countries in Transition,* September 1999.
7 European Women's Lobby.
8 *Ending domestic violence; actions and measures. Proceedings of the Forum Bucharest (Romania), 26–28 November 1998.* Steering Committee for equality between women and men. (EG/BUC (99) 1) Council of Europe 2000, s. 13.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Świadectwo zbrodni 1

Eszter

W listopadzie 1995 r. mąż Eszter wrócił do domu trochę pijany. Stwierdził, że jego żona i córka są u sąsiadów. Kazał im natychmiast wrócić do domu.

Kiedy wróciły, zamknął drzwi i powiedział do córki: „Teraz porozmawiam sobie z twoją matką". Wziął do ręki tasak, miotłę i nóż.

Wrzeszczał do żony, że nie pozmywała naczyń, niczego nie ugotowała, nie posprzątała i rzucił się na nią. Bił ją pięściami po głowie i twarzy. Wyrywał jej garściami włosy z głowy i kopał butami. Potem zerwał z niej górną część ubrania i rzucił żonę na łóżko z zamiarem dalszego bicia.

Wszystko to działo się na oczach ich 8-letniej córki, która błagała ojca, żeby przestał. Potem, rzeczywiście przestał. Zrzucił Eszter z łóżka, a sam zasnął.

Ester zmarła tej nocy.

Świadectwo zbrodni 2

Kati

Kati starała się uciec od narzeczonego, który zachowywał się wobec niej coraz bardziej agresywnie. Wynajęła mieszkanie w innym mieście, ale narzeczony odkrył to i nadal nękał ją telefonami. Stan psychiczny Kati był coraz gorszy.

Pewnego dnia narzeczony czekał na nią po pracy z zamiarem namówienia jej do powrotu. Zabrał ją do pobliskiego lasu, gdzie usiłował udusić ją jej swetrem. Następnego dnia Kati powiedziała kolegom w pracy, że obawia się, iż pewnego dnia narzeczony ją udusi.

Cztery dni później narzeczony znowu czekał na nią po pracy. Był pijany. Kiedy pojawiła się, zaczął ją bić. Wieczorem oznajmił, że powinni odwiedzić krewnych. Po drodze kilkakrotnie zatrzymywał samochód. Kati, widząc w jakim jest stanie, nie stawiała oporu i zgodziła się uprawiać z nim seks.

Kati powiedziała narzeczonemu, że już do niego nie wróci. Wpadł we wściekłość. Rzucił się na nią i długim skórzanym pasem udusił ją.

Potem zaciągnął jej ciało do kanału i przykrył gałęziami.

Świadectwo zbrodni 3

Z.

Z. to kobieta, która mieszka niedaleko ciebie. Ma męża i dwoje małych dzieci. Czasami jej mąż wpada we wściekłość, rzuca się na nią z pięściami i bije ją. Ostatnio posługuje się pasem i kijem od miotły. Dwa miesiące temu rozbił butelkę na jej głowie. Z. chciała opuścić dom, ale mąż wrzeszczał, żeby nawet „nie próbowała o tym myśleć" i zagroził, że ją zabije. Z. ma dwóch małych synków i nie wyobraża sobie, aby mogła ich zostawić.

Wczoraj zgłosiła się do pobliskiego szpitala — miała złamany nos i była posiniaczona. Powiedziała, że spadła ze schodów.

Wskazówki do dyskusji w grupie

I — Analiza zbrodni (20 minut)

1. Co myślicie na temat przeczytanego świadectwa zbrodni?
2. Gdzie to mogło się zdarzyć? Czy mogłoby to wydarzyć się w twojej okolicy?
3. Dlaczego do tego doszło?
4. Czy jest coś, co mogłoby usprawiedliwić tę zbrodnię?
5. W jaki sposób ofiara mogła się bronić?

II — Przeniesienie na rzeczywistość społeczną (40 minut)

1. Czy znacie jakieś przypadki przemocy domowej lub o nich słyszeliście ostatnio?
2. Jakie formy przemocy domowej występują w naszym społeczeństwie?
3. Co mogą zrobić ofiary, jeśli potrzebują pomocy?
4. Czy policja powinna interweniować, jeśli wie, że dochodzi do przemocy, czy też taka interwencja mogłaby stanowić naruszenie prywatności i policjanci powinni raczej pozwolić, aby „czas zaleczył rany"?
5. Jaką przewagę ma w tej sytuacji kobieta? Na czym polega przewaga mężczyzny?
6. Czy znacie przypadki przemocy domowej, kiedy ofiarą był mężczyzna?
7. Jak można zapobiegać przemocy domowej i jak można ją powstrzymać?
8. Co mogą/powinny (może/powinna) zrobić:
   a. władze publiczne?
   b. społeczność lokalna?
   c. osoby, których to dotyczy (ofiara, sprawca)?
   d. przyjaciele i sąsiedzi?

Uwaga, wszystko widzimy!

Nikt nie popełnił większego błędu niż ci, którzy nie zrobili nic, gdyż uważali, że mogą zrobić niewiele.

TEMATY

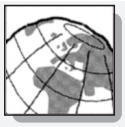

GLOBALIZACJA

PRAWA SPOŁECZNE

OBYWATELSTWO

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

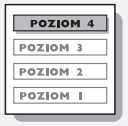

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

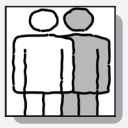

DOWOLNA

CZAS

150 MINUT

Tematy globalizacja, prawa społeczne, obywatelstwo

Stopień trudności poziom 4

Wielkość grupy dowolna

Czas 150 minut

Krótka charakterystyka W czasie tego ćwiczenia uczestnicy starają się zaplanować uświadamiającą kampanię społeczną na temat konsekwencji przenoszenia międzynarodowych koncernów do innych krajów.

Omawiane prawa

- prawo do sprawiedliwych i godziwych warunków pracy
- prawo do tworzenia związków zawodowych
- prawo do zabezpieczenia społecznego

Cele

- analiza konsekwencji przenoszenia międzynarodowych koncernów, zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym
- promowanie aktywności związanej z prawami człowieka
- pobudzanie kreatywności i wyobraźni

Materiały

- etykiety samoprzylepne, które posłużą jako naklejki
- duże arkusze papieru lub papier flipchartowy na plakaty
- papier A4 na ulotki (ewentualnie w różnych kolorach)
- taśma klejąca i klej
- markery i długopisy
- nożyczki
- gazety, czasopisma, broszury itp. materiały, z których można wyciąć ilustracje

Przygotowanie

- Powiel materiały pomocnicze w ilości odpowiadającej liczbie uczestników.

Przebieg zajęć

1. Na początku wyjaśnij, że ćwiczenie dotyczy zjawiska globalizacji, a w szczególności przenoszenia międzynarodowych koncernów do innych krajów.
2. Spytaj uczestników, co wiedzą o tym zjawisku i jakie jest ich zdanie o sposobie przekazywania informacji na ten temat w mediach.
3. Zainicjuj burzę mózgów na temat: Jak powinna wyglądać dobra kampania społeczna?

4. Podziel uczestników na małe grupy (3–4 osobowe).
5. Omów przykład działań organizacji pozarządowej o nazwie Wschodnioeuropejska Kampania na rzecz Czystych Ubrań — The Eastern European Clean Clothes Campaign (EECCC), która próbuje informować opinię publiczną o konsekwencjach globalizacji. Rozdaj materiały pomocnicze zamieszczone na końcu ćwiczenia.
6. Zrób krótkie wprowadzenie. Powiedz, żeby uczestnicy przyjęli założenie, że Wschodnioeuropejska Kampania na rzecz Czystych Ubrań otrzymała właśnie grant od Rady Europy. Wcześniej organizacja ta, z powodów finansowych, była w stanie prowadzić działania w nielicznych krajach, i to na małą skalę. Teraz zarząd organizacji postanowił rozszerzyć kampanię na całą Europę. Z tego powodu organizacja zamierza zatrudnić konsultantów.
7. Rozdaj uczestnikom materiał pomocniczy (informacja o EECCC i jej celach). Powiedz, że EECCC poprosiła ciebie o przekazanie podstawowych informacji, które powinny być traktowane jako punkt wyjścia do dalszych działań.
8. Powiedz, że zadaniem każdej grupy jest teraz przygotowanie propozycji rozszerzenia kampanii na wasz kraj. Najpierw należy przygotować ogólną propozycję kampanii. Następnie trzeba opracować szczegółową propozycję realizacji pierwszego celu, którym jest poinformowanie opinii publicznej. Propozycja powinna zwierać:
   - plan działań (daty, godziny),
   - wykaz proponowanych działań (koncerty, programy telewizyjne i radiowe, teatr uliczny, rozdawanie ulotek itp.),
   - liczbę osób potrzebnych do realizacji zadań,
   - projekty materiałów, które zostaną wykorzystane (naklejki, plakaty itp.),
   - miejsca działań (szkoły, budynki instytucji publicznych itp.)
9. Zaznacz wyraźnie, że propozycja powinna być jasna i zwięzła. Powiedz uczestnikom, że EECCC jest otwarta na wszystkie propozycje, zwłaszcza te twórcze. Oczekuje jednak, że grupy będą starały się trzymać ustalonych celów kampanii i przedstawią sposoby ich realizacji. Uczestnicy zostaną poproszeni o zaprezentowanie swoich propozycji przedstawicielom organizacji, którzy następnie przedłożą je zarządowi EECCC. Grupy mają 60 minut na przygotowanie propozycji.
10. Po zakończeniu pracy w grupach poproś je o zaprezentowanie na forum swoich propozycji.
11. Przejdź do dyskusji plenarnej.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania ćwiczenia. Następnie poproś grupy, aby zreferowały, jak zorganizowały sobie pracę, podzieliły obowiązki i jak przebiegała praca grupowa. Czy wszyscy byli jednakowo zaangażowani? Czy każda osoba miała świadomość, że uczestniczy w procesie? Następnie przedyskutuj z uczestnikami zagadnienia związane z globalizacją, podsumujcie także to, czego uczestnicy dowiedzieli się dzięki ćwiczeniu.

- Jakie są pozytywne i negatywne skutki przenoszenia koncernów międzynarodowych do innych państw? Jaki to ma wpływ na wskaźniki zatrudnienia na rynku lokalnym? Jak tego typu działania wpływają na gospodarkę państwową, a jak na światową?
- Czy pracownicy mają realny wpływ na proponowane im warunki zatrudnienia?
- Kto jest za to odpowiedzialny?
- Czy można coś zrobić, a raczej co powinno się zrobić, aby pracownicy znali swoje prawa?

Ważna data

24 października
Światowy Dzień Informacji na temat Rozwoju

- Czy takie kampanie jak te, które zaproponowano, są pożyteczne? Dlaczego?
- Na czym polega dobra kampania społeczna?
- Czy sądzicie, że instytucje działające w celu ochrony praw pracowniczych — organizacje pozarządowe, związki zawodowe, agendy ONZ, organizacje antyglobalistów — przyczyniają się do zmiany sytuacji?

Wskazówki dla prowadzących

W rozdziale 5. przy okazji omawiania zjawiska globalizacji znajdziecie informacje na temat zjawiska przenoszenia koncernów międzynarodowych do innych krajów. Zanim rozpoczniesz ćwiczenie, upewnij się, czy EECCC albo inna podobna organizacja ma przedstawicielstwo w twoim kraju.

Jednym z celów tego ćwiczenia jest pobudzanie kreatywności uczestników. Dlatego podkreśl, że uczestnicy mają całkowitą swobodę tworzenia nowych strategii kampanii. Muszą jednak przy tym stale mieć na uwadze cele, które przyświecają organizacji.

Podczas prezentacji możesz wystąpić w roli członka zespołu oceniającego EECCC. Sugerowalibyśmy jednak, abyś zaangażował w to także osoby z zewnątrz, które nie miały styczności z waszą pracą. Ćwiczenie będzie wtedy bardziej ekscytujące i stworzy możliwość ciekawej dyskusji, szczególnie jeśli zaprosicie przedstawicieli organizacji pozarządowej, która zajmuje się zagadnieniem globalizacji lub ma doświadczenie w prowadzeniu kampanii.

Jeśli macie szansę zaprosić „ekspertów", warto podzielić ćwiczenie na części. Na wstępie — można skoncentrować się na przygotowaniu kampanii i potrzebnych materiałów, a później przeprowadzić dyskusję.

Kontynuacja

Skontaktujcie się z EECCC i rozwińcie to, co już zaczęliście. Jeśli grupa chce zająć się raczej tematem praw społecznych i pracowniczych, można wykonać ćwiczenie „Historia Aszika" (s. 126), które dotyczy problemu angażowania do pracy dzieci.

MATERIAŁY POMOCNICZE

1. Wschodnioeuropejska Kampania na rzecz Czystych Ubrań (The Eastern European Clean Clothes Campaign)

Wschodnioeuropejska Kampania na rzecz Czystych Ubrań (EECCC) powstała w 1990 r. w Holandii, w celu polepszenia warunków pracy w światowym przemyśle odzieży sportowej. Oddziały organizacji pracują obecnie w 10 krajach Europy Wschodniej, opierając swoją działalność na federacji różnych organizacji konsumenckich, związków zawodowych, organizacji praw człowieka i praw kobiet, naukowców, grup sympatyków i działaczy.

Najważniejsze zagadnienia dotyczące miejsc pracy to:

- niskie wynagrodzenie;
- nadużycia w miejscu pracy (brak umowy o pracę, nieregularne godziny pracy, zmuszanie do pracy po godzinach, brak wynagrodzenia za nadgodziny);
- odmowa prawa do stowarzyszania się (zastraszanie działaczy).

2. Cele kampanii

Kampania ma następujące cele:

- informowanie opinii publicznej o nadużyciach na rynku pracy, w celu zdobycia poparcia dla kampanii;
- ukazywanie na konkretnych przykładach niektórych następstw globalizacji, w szczególności tych, które wiążą się z łamaniem praw człowieka;
- wywieranie nacisku na firmy, aby szanowały prawa człowieka swoich pracowników. Dostarczanie informacji pracownikom o ich prawach;
- zainicjowanie powstania sieci osób, organizacji i instytucji, walczących o wspólny cel — prawa człowieka.

W odpowiedzi na rasizm

Każdy członek społeczności szkolnej ma obowiązek monitorować i zwalczać przejawy przemocy o podłożu rasistowskim.

Tematy edukacja, dyskryminacja i ksenofobia, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 4–50 osób

Czas 120 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie polega na odgrywaniu ról oraz skłania uczestników do analizy ważnego zdarzenia i zastanowienia się nad własnym podejściem do problemu różnic kulturowych. Następujące zagadnienia powinny być poruszone w trakcie dyskusji i wspólnego opracowywania tekstów:

- trudności związane z wyjściem poza własną perspektywę kulturową
- rasizm, stereotypy i różnice kulturowe
- sposoby radzenia sobie z rasizmem w szkole i innych instytucjach edukacyjnych

Omawiane prawa

- równość w godności i prawach
- zakaz dyskryminacji
- prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania

Cele

- rozbudzanie zainteresowania prawami człowieka i zwalczaniem rasizmu
- rozwijanie umiejętności aktywnego uczestnictwa, komunikowania i współpracy
- promowanie odpowiedzialności, sprawiedliwości i solidarności

Materiały

- duże arkusze papieru i markery
- 4 ochotników do odegrania scenki
- karty z opisem zdarzenia
- statut szkoły lub inne dokumenty regulujące życie szkoły lub organizacji (regulaminy)
- kopie materiału pt. „Kilka praktycznych uwag, które należy wziąć pod uwagę przy tworzeniu polityki antyrasistowskiej". Można je skserować lub zapisać na flipcharcie.

Przygotowanie

- Zapoznaj się z kartami zamieszczonymi w materiałach pomocniczych. W razie potrzeby, przystosuj je do własnych potrzeb.
- Wybierz 4 ochotników i poproś ich o przygotowanie krótkiej scenki związanej z opisem wydarzenia, znajdującym się w materiałach pomocniczych.

TEMATY

EDUKACJA

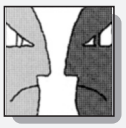

DYSKRYMINACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

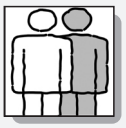

4–50

CZAS

120 MINUT

Przebieg zajęć

Ćwiczenie składa się z dwóch części: część 1 to próba odpowiedzi na pytanie: Co rozumiemy pod pojęciem „rasizm"?, część 2 polega na wypracowaniu polityki postępowania w przypadku incydentów rasistowskich w szkole, w klubie lub organizacji.

Część 1. Co rozumiemy pod pojęciem „rasizm"?

1. Rozpocznij od burzy mózgów na temat rasizmu. Możesz sprowokować uczestników do dyskusji, opowiadając rasistowski dowcip i pytając, co o nim sądzą. Zapisz odpowiedzi na flipcharcie.
2. Następnie, również stosując metodę burzy mózgów, poproś by uczestnicy zidentyfikowali incydenty o podłożu rasistowskim oraz nieporozumienia, wynikające z różnicy kultur, a zdarzające się w codziennym życiu.
3. Teraz rozpocznij pracę nad wydarzeniem opisanym w materiałach pomocniczych. Rozdaj papier i długopisy. Poproś uczestników o obejrzenie scenek i zapisanie słów kluczy opisujących ich stosunek do tego, co zobaczą w każdej scence. Uczestnicy powinni zapisać uwagi podczas każdej krótkiej przerwy pomiędzy poszczególnymi scenkami. Zaproś ochotników do odegrania scenek.
4. Krótko podsumuj i omów to, co uczestnicy zapisali podczas oglądania scenek:
   - Co zapisaliście podczas pierwszej przerwy? Co skłoniło was do takich wniosków?
   - Co zapisaliście podczas drugiej przerwy? Co skłoniło was do takich spostrzeżeń?
   - Z czego zdaliście sobie sprawę na koniec? Czy zakładaliście, że coś się stanie?

Część 2. Wypracowanie polityki związanej z postępowaniem w przypadkach występowania incydentów o podłożu rasistowskim w szkole (lub organizacji).

1. Zapoznaj uczestników z nowym zadaniem — wypracowaniem polityki postępowania dla szkoły, klubu lub organizacji.
2. Zainicjuj dyskusję metodą burzy mózgów na temat osób pracujących w ich szkole czy klubie. W szkole mogą to być np.: uczniowie, uczennice, dyrektor/ka, wychowawcy i wychowawczynie, nauczyciele i nauczycielki, personel administracyjny, osoby sprzątające, pracujące w bibliotece, czy kierowcy autobusów.
3. Następnie, poproś uczestników o podzielenie się na mniejsze grupy, składające się z 4–5 osób, i przedyskutowanie obowiązków ciążących na różnych osobach społeczności szkolnej, związanych z postępowaniem w razie zaistnienia przypadków rasizmu. Zadanie grupy polega na wypracowaniu wskazówek zachowania się w takiej sytuacji. Daj grupom 30 minut na przedyskutowanie problemu i przygotowanie raportu (na flipcharcie).
4. Poproś przedstawicieli grup o zaprezentowanie raportów. Podsumuj każde wystąpienie i zaproś pozostałych uczestników do porównania przedstawionych raportów z istniejącymi w ich szkole wytycznymi związanymi z postępowaniem w takich przypadkach.
5. Zachęć teraz wszystkie grupy do opracowania jednego zagadnienia, które pojawiło się w ich raporcie. Dla przykładu, jeśli w statucie szkoły brakuje zapisu dotyczącego rasizmu i dyskryminacji, grupa powinna go opracować. Uczestnicy mogą też porozmawiać o sposobie prezentacji swojego materiału (np. dodatkowe wykorzystanie zdjęć, zrobienie kolaży).
6. Po zakończonej pracy, poproś grupy o zaprezentowanie rezultatów pracy i rozmowę o sposobach wprowadzania tych pomysłów w życie szkoły.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania ćwiczenia i przejdź do omówienia tego, czego uczestnicy dowiedzieli się i nauczyli w jego trakcie oraz zasugerowania jaki powinni wykonać następny krok.

- Jak często spotykacie się z przypadkami rasizmu w szkole, klubie i ogólnie w społeczeństwie?
- Które grupy są najbardziej poszkodowane? Dlaczego? Czy są to te same grupy, które cierpiały z powodu rasizmu 20–50 lat temu?
- Czy w czasie ćwiczenia zmienił się wasz pogląd na to, czym tak naprawdę jest incydent o podłożu rasistowskim? Jak się zmienił? Podajcie przykłady.
- Kto jest odpowiedzialny za to, by w waszej szkole (lub organizacji) nie zdarzały się przypadki rasizmu?
- Przypomnijcie sobie raz jeszcze scenkę, którą oglądaliście. Co powinni zrobić nauczyciele, ojciec Abdallaha i dyrektor, aby w sprawiedliwy sposób zakończyć sprawę?
- Fakt posiadania wytycznych czy polityki dotyczącej postępowania w przypadkach rasizmu w szkole jest ważny, ale nie najważniejszy. Co można lub powinno się zrobić, aby zająć się problemem rasizmu, zarówno w szkole, jak i w całym społeczeństwie?

Wskazówki dla prowadzących

Bądźcie świadomi tego, kim są uczestnicy zajęć, skąd pochodzą i odpowiednio zaadaptujcie ćwiczenie do sytuacji i lokalnego kontekstu. To sprawi, że uczestnicy bardziej zaangażują się w dyskusję. Musicie być jednak przygotowani na pojawienie się emocji z tym związanych. Ważne, aby być wrażliwym na uczucia osób, szczególnie tych uczestników, którzy czują, że sami byli ofiarami dyskryminacji, np. w szkole. Może lepiej nie koncentrować się na opisie przypadku, ale zebrać przykłady ukazujące różne perspektywy problemu. Takie podejście pozwoli ci wziąć pod uwagę różnorodne aspekty stosunku władzy do dyskryminacji. Dla przykładu, wpływ rasizmu ze strony nauczyciela na uczniów, rasizm wśród samych uczniów, itp.

Jeśli zdecydujecie się na prowokację i opowiedzenie rasistowskiego dowcipu, upewnijcie się, że nie godzi on w żadną grupę reprezentowaną przez uczniów w klasie. W każdym kraju istnieje tradycja opowiadania dowcipów ośmieszających inne kraje czy narody. Możesz rozpocząć dyskusję, prosząc uczestników o opowiedzenie takiego dowcipu. Następnie przedyskutuj, gdzie przebiega linia pomiędzy żartem rasistowskim i nierasistowskim. Na przykład, czy żarty o Pakistańczykach czy Turkach są nacjonalistyczne, czy rasistowskie? Dyskusja może doprowadzić do zdefiniowania żartu rasistowskiego i zachowania rasistowskiego (zobacz: „Dodatkowe informacje").

Może się zdarzyć, że w części 2 ćwiczenia (w 4 punkcie), wyniki pracy mogą być niezbyt precyzyjne i przez to sprawiać trudności uczestnikom w następnej części ćwiczenia. W tym przypadku możesz wykorzystać materiał pt. „Kilka praktycznych uwag, które należy wziąć pod uwagę przy tworzeniu polityki antyrasistowskiej", który znajdziesz w „Dodatkowych informacjach" i który może ułatwić pracę uczestnikom.

Modyfikacje

Ćwiczenie można dostosować do różnego rodzaju tematyki, np. znęcania się w szkole. Jeśli temat ten stanie się interesujący dla uczestników możesz zaproponować wykonanie ćwiczenia „Czy

Ważna data

21 marca
Międzynarodowy Dzień Walki z Dyskryminacją Rasową

mamy inne wyjście?", zanim przystąpicie do opracowania wytycznych dotyczących postępowania w sytuacjach przemocy szkolnej.

Kontynuacja

Wytyczne powinny być regularnie sprawdzane, aby być pewnym, że spełniają określone cele. Społeczeństwo podlega zmianom, i dlatego regulaminy, wytyczne i inne dokumenty należy uaktualniać, aby były dostosowane do zmieniających się warunków.

Grupa może być zainteresowana sprawdzeniem, jak rasizm wpływa na proces podejmowania decyzji w biznesie. Ćwiczenie „Dostęp do leków" dotyczy różnych zagadnień (w tym rasizmu), które stały się przedmiotem procesu sądowego, w 1990 r. w Republice Południowej Afryki, w którym rząd RPA sądził się z koncernami farmaceutycznymi produkującymi leki dla osób żyjących z HIV/AIDS.

Pomysły na wspólne działania

Kontynuujcie swoją pracę nad opracowaniem polityki postępowania w waszej szkole czy organizacji i zróbcie wszystko, aby była ona wprowadzona w życie. Grupa może także przyłączyć się do projektów antyrasistowskich realizowanych na świecie, np. programu „Szkoły bez rasizmu" realizowanego w Belgii, który wymaga, aby przynajmniej 60% społeczności szkolnej podpisało i stosowało się do wspólnej polityki antydyskryminacyjnej (www.schoolwithoutracism-europe.org).

Dodatkowe informacje

Definicje rasizmu

Rasizm, ogólnie rzecz ujmując, to zachowania, wypowiedzi lub praktyki, mające na celu działanie na korzyść lub niekorzyść ludzi z powodu koloru ich skóry, kultury lub pochodzenia etnicznego. Zarówno jego ukryte, jak i otwarte formy są krzywdzące dla ludzi.

Zinstytucjonalizowany rasizm to działania polegające na odmowie lub utrudnianiu przez organizacje lub instytucje dostępu do usług świadczonych ludziom, ze względu na ich kolor skóry, pochodzenie etniczne czy kulturowe. Można go zaobserwować w procesach, postawach, czy zachowaniu prowadzącym do dyskryminacji poprzez stosowanie uprzedzeń, ignorancję, bezmyślność czy stereotypy, które działają na niekorzyść ludzi reprezentujących mniejszości etniczne. Incydenty i napastowanie o podłożu rasistowskim mogą się zdarzyć w każdej instytucji, czy szkole, bez względu na to, ilu jest w niej uczniów reprezentujących różne pochodzenie etniczne.

Incydent rasistowski to każde zdarzenie, które postrzegane jest przez ofiarę lub każdą inną osobę jako rasistowskie.

Jakie zachowania można uznać za rasistowskie?

Przedstawione poniżej działania mogą być uznane za rasistowskie:

Napastowanie fizyczne: składają się na nie najbardziej oczywiste formy przemocy fizycznej lub zastraszania zarówno dzieci, jak i dorosłych należących do grup mniejszościowych oraz inne „lżejsze" przypadki, które w rezultacie narastają i mogą doprowadzić do tragedii.

Przemoc słowna: stosowanie wyzwisk w stosunku do osób reprezentujących mniejszości lub inne formy wyśmiewania się z powodu pochodzenia, kultury lub praktykowanych zwyczajów (np. upodobania muzyczne, sposób ubierania się, zwyczaje żywieniowe). Istnieją też inne, mniej oczywiste formy przemocy słownej, jak przypadkowe uwagi rasistowskie, które mają charakter obraźliwy.

Brak współpracy i szacunku: odmowa współpracy lub brak okazywania szacunku uczniom, studentom, nauczycielom, trenerom, pracownikom młodzieżowym i innym ludziom reprezentującym mniejszości, przez osoby w szkole czy instytucji edukacyjnej może mieć podłoże rasistowskie, jeśli jest one umotywowane rasizmem lub jeśli „ofiara" postrzega, że motywem działania był rasizm. Brak szacunku może być także okazywany nieintencjonalnie, np. gdy nauczyciel lub trener ignoruje praktyki kulturowe ucznia w taki sposób, że czuje się on niekomfortowo.

Inne: żarty rasistowskie, używanie rasistowskiego słownictwa, noszenie symboli rasistowskich, odznak, koszulek z napisami rasistowskimi, rasistowskie graffiti, rozprowadzanie rasistowskiej literatury lub plakatów, obecność organizacji rasistowskich w szkole lub jej pobliżu, używanie stereotypów prowadzących do dyskryminacji.

Wiele incydentów o podłożu rasistowskim może przejawiać się w bardziej lub mniej wyraźny sposób. Mniej wyraźne działania znacznie trudniej wykryć i radzić sobie z nimi.Do wielu incydentów o podłożu rasistowskim dochodzi wśród uczniów, bez uczestnictwa nauczyciela czy innej osoby dorosłej. Dlatego istotnym jest to, by szkoła wypracowała strategię sprawiającą, że wszyscy członkowie społeczności szkolnej będą wrażliwi na takie incydenty i będą czuć się odpowiedzialni za ich zgłoszenie.

Kilka praktycznych uwag, które należy uwzględnić przy tworzeniu polityki antyrasistowskiej

Radząc sobie z napastowaniem i incydentami o podłożu rasistowskim, należy na początku zaangażować całą społeczność szkolną (lub organizację) do wypracowania polityki antyrasistowskiej i wprowadzenia jej w życie. Ważne, aby wypracowane strategie zgadzały się z ogólną polityką i praktyką szkoły czy organizacji. Zagadnienia te bowiem powinny być traktowane jako szczególnie ważne, ale nie można ich oddzielać od ogólnie przyjętych zasad. Przy tworzeniu takiej polityki należy wziąć pod uwagę następujące uwagi:

- Należy jasno sformułować zasadę, iż żadne incydenty o podłożu rasistowskim nie będą tolerowane.
- W regulaminie (statucie) szkoły powinny znaleźć się zapisy dotyczące procedur, jakie należy podjąć w przypadku zaistnienia incydentów o podłożu rasistowskim.
- Wszelkie procesy i działania, związane z radzeniem sobie w przypadkach zaistnienia incydentów o podłożu rasistowskim, powinny dotyczyć całej społeczności szkolnej: kadry kierowniczej, personelu (nauczycielskiego i obsługi), rodziców, uczniów, studentów i osób postronnych przebywających na terenie szkoły.
- Wszyscy muszą rozumieć, iż ponoszą odpowiedzialność za monitorowanie i radzenie sobie z przypadkami przemocy i incydentami o podłożu rasistowskim.
- Postawa całej społeczności szkolnej musi być zgodna z wytycznymi, aby każdy wiedział, czego się od niego oczekuje.
- Powinno być jasne dla wszystkich, iż działania inicjowane w odpowiedzi na zaistniałą sytuację o charakterze rasistowskim powinny być podejmowane zaraz po zaistnieniu faktu lub po zgłoszeniu go.
- Każde następne działanie podejmowane w odpowiedzi na zaistniałą sytuację powinno być zgodne z ustalonym harmonogramem.

(Źródło: Northamptonshire Country Council)

MATERIAŁY POMOCNICZE

Opis zdarzenia — scenki

Zaimprowizujcie krótką scenkę opartą na poniżej podanym opisie zdarzenia. Scenka powinna być podzielona na trzy części, zgodnie z podanymi instrukcjami. W czasie przerw pomiędzy scenkami, osoba prowadząca ćwiczenie prosi pozostałych uczestników o zapisanie ich przemyśleń, na temat tego, co widzieli.

Scenka pierwsza. Dwoje nauczycieli rozmawiających w pokoju nauczycielskim.

W czasie ostatniego miesiąca w szkole miało miejsce kilka przypadków kradzieży. Po raz kolejny zginęły pieniądze. Dyrektor/ka szkoły jest zmuszony/a zidentyfikować sprawcę kradzieży i angażuje w to nauczycieli. Abdallah, uczeń, którego rodzina pochodzi z Afryki Północnej, jest podejrzewany o kradzieże, przynajmniej o ostatni przypadek.

Scenka druga. Rozmowa ojca Abdallaha z dyrektorem/dyrektorką.

Dyrektor/ka zaprasza ojca Abdallaha na spotkanie. W rezultacie rozmowy ojciec Abdallaha wpłaca całą skradzioną sumę.

Scenka trzecia. Ponownie dwoje nauczycieli rozmawiających w pokoju nauczycielskim.

Spłacenie skradzionej kwoty przez ojca Abdallaha jest postrzegane jako przyznanie się do winy. Wkrótce znajdują się dowody, że Abdallah nie miał nic do czynienia z kradzieżami.

Opis zdarzenia — wskazówki dla osoby prowadzącej

Pozwól ochotnikom odegrać scenkę. W czasie przerw pomiędzy częściami powinieneś/powinnaś zadać grupie obserwatorów pytanie i poprosić o zanotowanie odpowiedzi na kartkach.

Scenka pierwsza. Dwoje nauczycieli rozmawiających w pokoju nauczycielskim.

W czasie ostatniego miesiąca w szkole miało miejsce kilka przypadków kradzieży. Po raz kolejny zginęły pieniądze. Dyrektor/ka szkoły jest zmuszony/a zidentyfikować sprawcę kradzieży i angażuje w to nauczycieli. Abdallah, uczeń, którego rodzina pochodzi z Afryki Północnej, jest podejrzewany o te kradzieże, przynajmniej o ostatni przypadek.

Pierwsza przerwa: Pytanie dla obserwatorów: Co zrobilibyście, gdybyście byli dyrektorem/dyrektorką szkoły?

Scenka druga. Rozmowa ojca Abdallaha z dyrektorem/dyrektorką.

Dyrektor/ka zaprasza ojca Abdallaha na spotkanie. W rezultacie rozmowy ojciec Abdallaha wpłaca całą skradzioną sumę.

Druga przerwa: Pytanie dla obserwatorów: Czy uważacie, że sprawa została zakończona pomyślnie?

Scenka trzecia. Ponownie dwoje nauczycieli rozmawiających w pokoju nauczycielskim.

Spłacenie skradzionej kwoty przez ojca Abdallaha jest postrzegane jako przyznanie się do winy. Wkrótce znajdują się dowody, że Abdallah nie miał nic do czynienia z kradzieżami.

Trzecia przerwa: Pytanie dla obserwatorów: Co teraz myślicie o całej sytuacji?

Walka o majątek i władzę

W życiu niektórzy ludzie walczą o spełnienie marzeń, a niektórzy o majątek i władzę.

Tematy ubóstwo, bezpieczeństwo, globalizacja

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 8–25 osób

Czas 90 minut

Krótka charakterystyka Ta gra symulacyjna dotyczy walki o majątek i władzę oraz braku równości na świecie. Porusza następujące zagadnienia:

- brak równości w podziale bogactwa na świecie
- konsekwencje niesprawiedliwego podziału władzy
- niesprawiedliwość ubóstwa

Omawiane prawa

- prawo do równości w godności i prawach
- prawo do edukacji
- prawo do opieki zdrowotnej, wyżywienia i schronienia

Cele

- próba zrozumienia niesprawiedliwości, wynikającej z nierównego podziału majątku i władzy
- krytyczne spojrzenie na przyczyny i konsekwencje ubóstwa
- promowanie godności ludzkiej i sprawiedliwości

Materiały

- 120 monet
- 3–4 pary skarpet
- 2 duże arkusze papieru i markery
- papier i długopisy

Przygotowanie

- Przygotuj przestronne miejsce do realizacji ćwiczenia.
- Przeczytaj dokładnie cały opis ćwiczenia. Symulacja podzielona jest na trzy części: część 1 — Walka (10 minut), część 2 — Datki (10 minut) i część 3 — Tworzenie sprawiedliwości ekonomicznej (40 minut). Zakończ ćwiczenie dyskusją.
- Odłóż na bok 20 monet.
- Wybierz 3 osoby, które będą odgrywały rolę imigrantów.
- Przygotuj tablice z wynikami, na której zanotujesz stan bogactwa poszczególnych uczestników ćwiczenia (zobacz: przykład przedstawiony na marginesie).
- Na osobnym arkuszu papieru napisz: Honorowi darczyńcy.

TEMATY

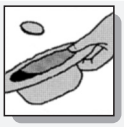

UBÓSTWO

BEZPIECZEŃSTWO

GLOBALIZACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

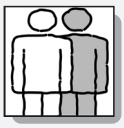

8–25

CZAS

90 MINUT

Globalny podział

W krajach rozwijających się jedno na 10 dzieci umiera przed ukończeniem piątego roku życia. Dla porównania, w Stanach Zjednoczonych wskaźnik ten jest zdecydowanie inny — jedno na 165 dzieci nie dożywa piątego roku życia. W 1998 r., w krajach rozwijających się, około 130 milionów dzieci (z ogólnej liczby 625 milionów) w wieku szkolnym nie uczęszczało do szkoły podstawowej. Z tej liczby, 73 miliony stanowiły dziewczynki. (dane UNICEF-u) Najbogatsi ludzie, stanowiący ok. jednej piątej populacji świata konsumują aż 86% wszystkich towarów i usług, podczas gdy najuboższa jedna piąta część mieszkańców globu korzysta tylko z 1%.

Przebieg zajęć

Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie, w którym wezmą udział jest grą symulacyjną, w czasie której będą mieli szansę podzielić się między sobą majątkiem i władzą na świecie.

Część 1. Walka (10 minut)

1. Wytłumacz uczestnikom, że celem gry jest zebranie jak największej liczby monet. W czasie zabawy należy przestrzegać tylko jednej zasady: nikomu nie wolno dotknąć innego uczestnika (możesz ustalić karę za złamanie tej zasady, np. odebranie uczestnikowi 1 monety).
2. Poproś, aby wszyscy (oprócz osób odgrywających rolę imigrantów) usiedli w dużym kole na podłodze, tak by było jak najwięcej miejsca.
3. Odłożone przez ciebie 20 monet rozdaj 4–5 przypadkowo wybranym uczestnikom.
4. Innym 4 uczestnikom daj po parze skarpet. Osoby te powinny założyć skarpety na dłonie i nie zdejmować podczas całej zabawy. Nie wdawaj się w dyskusję z uczestnikami na temat tego, dlaczego jedne osoby dostały monety, inne — skarpety. Omówisz to później podczas ewaluacji ćwiczenia.
5. Rozrzuć 100 monet na środku koła utworzonego przez siedzących uczestników.
6. Na twoją komendę START uczestnicy mogą rozpocząć zbieranie monet — tylu, ile się tylko da. Ta część ćwiczenia nie powinna trwać dłużej niż 2 minuty.
7. Gdy wszystkie monety zostaną zebrane, poproś uczestników o przedstawienie wartości swojego majątku. Zanotuj na tablicy imię każdej osoby i liczbę monet, które udało jej się zebrać.
8. Przypomnij uczestnikom, że monety są symbolem ich majątku i władzy na świecie. Liczba monet, które posiadają odzwierciedla możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb (np. podstawowe wykształcenie, jedzenie, opieka zdrowotna, mieszkanie) oraz innych pragnień (np. wyższe wykształcenie, samochód, komputer, zabawki, telewizor i inne przedmioty). Po tej części ćwiczenia uczestnicy zostają podzieleni na następujące kategorie:
   - Osoby, które zebrały 6 lub więcej monet będą w stanie zaspokoić wszystkie swoje podstawowe potrzeby i większość pragnień;
   - Osoby, które zebrały od 3 do 5 monet będą w stanie zaspokoić swoje podstawowe potrzeby;
   - Osoby, które mają 2 lub mniej monet będą miały problemy z przeżyciem z powodu chorób, niedożywienia, braku wykształcenia i schronienia.

Część 2. Datki (10 minut)

1. Powiedz uczestnikom, że jeśli chcą mogą ofiarować kilka z posiadanych przez siebie monet innym osobom. Zaznacz jednak, iż nie jest to ich obowiązkiem, lecz dobrą wolą. Jeśli zdecydują się na ten krok, ich imię zostanie zapisane na liście honorowych darczyńców. Przeznacz około 3–4 minut na tę część ćwiczenia.
2. Zapisz imiona uczestników, którzy zdecydowali się na podzielenie się swoim majątkiem na liście honorowych darczyńców. Przy imieniu zanotuj ilość monet, którą uczestnicy ofiarowali pozostałym osobom.
3. Zapytaj, czy po przekazaniu monet któryś z uczestników znalazł się w innej kategorii niż poprzednio. Odnotuj tę zmianę na liście uczestników za pomocą strzałki.

Przewidywana długość życia przy urodzeniu

Liczba lat, które nowonarodzone niemowlę przeżyłoby, jeśli utrzymujący się wskaźnik umieralności ludzi w momencie urodzenia dziecka nie zmieniłby się podczas trwania jego życia.

Raport ONZ 2003 (http://hdr.undp.org/statistics/data/indic/indic_1_1_1.html)

Japonia:	81,5
Norwegia:	78,9
Grecja:	78,2
Irlandia:	76,9
Czechy:	75,3
Polska:	73,8
Maledywy:	67,2
Rosja:	66,7
Gwinea Równikowa:	49,1
RPA:	48,8
Sierra Leone:	34,3
Zimbabwe:	33,9
Zambia:	32,7

Jak widać z powyższych danych, pomiędzy najwyższym a najniższym wskaźnikiem długości życia występuje aż 48,8 lat różnicy.

Część 3. Tworzenie sprawiedliwości ekonomicznej (40 minut)

1. Podziel uczestników na 3 grupy, w zależności od posiadanego majątku — dużo monet, średnia liczba monet i mało monet.
2. Imigranci, wybrani na początku ćwiczenia, powinni dołączyć do grup — po jednym do grupy. Przyjrzyj się uważnie, jak osoby odgrywające rolę imigrantów reagują na zaistniałą sytuację i umieszczenie w konkretnej grupie. Nie podejmuj dyskusji w tym momencie, zrobisz to podczas omawiania ćwiczenia.
3. Daj każdej grupie papier i długopis i poproś o wypracowanie planu sprawiedliwego podziału monet (światowego majątku) w celu zmniejszenia istniejącego podziału na różne kategorie bogactwa i władzy. Każda grupa powinna:
   - dokładnie wyjaśnić, co należy zrobić (jeśli w ogóle coś trzeba zrobić),
   - opisać, co zamierza zrobić i dlaczego,
   - udowodnić, że jej plan jest sprawiedliwy.
4. Daj każdej grupie 10 minut na opracowanie planu podziału monet. Grupy nie powinny wdawać się w wyczerpujące dyskusje na temat podziału majątku, ale przedstawić pomysły rozwiązania problemu ubóstwa.
5. Poproś każdą grupę o wyznaczenie osoby, która przedstawi przygotowany plan na forum i w razie potrzeby odpowie na pojawiające się pytania. Zapisz przedstawione pomysły na dużym arkuszu papieru.
6. Teraz ogłoś wszystkim, że podczas głosowania będą mieli prawo wybrania najbardziej im odpowiadającego planu. W czasie głosowania uczestnicy mają odmienne prawa głosu:
   - każda osoba z grupy „Największe bogactwo i władza" ma 5 głosów,
   - każda osoba z grupy „Przeciętne bogactwo i władza" ma 2 głosy,
   - każda osoba z grupy „Najmniejsze bogactwo i władza" ma pół głosu.
7. Przeprowadź głosowanie nad każdym przygotowanym planem i dokładnie zlicz głosy, zapisując je na dużym arkuszu papieru. Na zakończenie podaj, który z planów zebrał najwięcej głosów.
8. Teraz poproś uczestników o wcielenie planu w życie i rozdanie monet według przedstawionego pomysłu, jeśli oczywiście plan taką akcję zakłada.

Największe bogactwo i władza (6 lub więcej monet)	Przeciętne bogactwo i władza (od 3 do 5 monet)	Najmniejsze bogactwo i władza (mniej niż 2 monety)

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od zapytania uczestników, jak się czują i czy ćwiczenie im się podobało. Następnie przejdź do omówienia tego, co wydarzyło się w czasie ćwiczenia i czego uczestnicy dowiedzieli się w czasie jego trwania. Możesz wykorzystać następujące pytania:

- Co myślicie na temat sposobu rozdzielenia monet? Czy wszyscy zostali potraktowani sprawiedliwie?
- Dlaczego niektórzy z was ofiarowali monety innym uczestnikom? Bo chcieli ich wesprzeć? Bo mieli poczucie winy? A może z całkiem innych powodów?
- Jak czuły się osoby, które dostały monety w drugiej części ćwiczenia? Wdzięczne? Potraktowane z góry?
- Jak czuły się osoby, które musiały mieć założone skarpety na dłonie podczas całego ćwiczenia? Jaka grupę ludzi reprezentowaliście? W jakiej kategorii się znaleźliście?

Ważna data

17 października
Międzynarodowy Dzień na rzecz Eliminacji Ubóstwa

- Jak czuły się osoby, które odgrywały role imigrantów? Czy potraktowano was sprawiedliwie? Czy wasza sytuacja przypomina sposób traktowania różnych grup ludzi na świecie? Jakich grup? Czy to w jakiej grupie się znajdujemy może być dziełem przypadku?
- Jakie różnice zauważyliście w planach przygotowanych w ostatniej części ćwiczenia? Czy plany te odzwierciedlały zasób majątku grupy, która przedstawiła swoją propozycję?
- Dlaczego niektórzy z was mieli więcej, a niektórzy mniej głosów w ostatniej części ćwiczenia? Czy ukazuje to prawdziwy obraz władzy na świecie?
- Czy obserwując różnice związane z majątkiem i władzą na świecie, możemy powiedzieć, że mamy w tej sytuacji do czynienia z łamaniem praw człowieka? Jeśli tak, to które prawa człowieka są łamane?
- Kim są ci, którzy „posiadają" i ci, którzy „nie posiadają" majątku i władzy na świecie, w waszym kraju i w waszej społeczności lokalnej? Co sprawiło, że znaleźli się oni na takiej pozycji lub w takim położeniu?
- Czy ci, którzy „posiadają" powinni martwić się sytuacją tych, którzy „nie posiadają"? Dlaczego? Z powodów gospodarczych, moralnych, religijnych, politycznych, czy ze względu na bezpieczeństwo? Czy podzielenie się pieniędzmi lub zasobami przez tych, którzy „posiadają" i przekazanie ich tym, którzy „nie posiadają" rozwiązałoby problem ubóstwa?
- Co, ci którzy „nie posiadają" mogliby zrobić, aby polepszyć swoją sytuację? Czy znacie przykłady działań podjętych na świecie lub w waszym kraju przez tych, którzy „nie posiadają" w celu zmniejszenia nierówności związanej z posiadaniem majątku lub władzy?
- Czy uważacie, że majątek i władza na świecie powinny być dzielone bardziej sprawiedliwie? Dlaczego tak/nie? Jeśli tak, to czy macie pomysł, jak można to osiągnąć? Jakie zasady przyświecałyby twojej propozycji na zmianę?
- Czy dyskurs związany z prawami człowieka może być wykorzystany do wsparcia nowego, bardziej sprawiedliwego podziału bogactwa na świecie?

Wskazówki dla prowadzących

Celem tego ćwiczenia jest uświadomienie uczestnikom nierównego podziału bogactwa i władzy na świecie. Istnieje jednak niebezpieczeństwo wzmocnienia istniejących nierówności. Wskazane jest, by prowadzący przed wykonaniem ćwiczenia, posiadał minimum wiedzy na temat sytuacji socjalnej i ekonomicznej uczestników i zastosował odpowiednią strategię w celu osiągnięcia celów ćwiczenia.

Postaraj się, aby uczestnicy zaangażowali się emocjonalnie w ćwiczenie i odgrywali swoje role w taki sposób, jakby monety stanowiły w rzeczywistości ich majątek. Możesz na przykład poinformować uczestników, że po zakończeniu ćwiczenia będą mogli zatrzymać monety dla siebie, by w czasie przerwy przeznaczyć je na zakup napojów i ciastek.

Podkreśl, że w prawdziwym życiu, oddanie pieniędzy innym oznacza utracenie części majątku i przywilejów, które daje bogactwo.

Zamiast proponowanych skarpet (w pierwszej części ćwiczenia) możesz wprowadzić inne rekwizyty. Możesz zatrzymać kilku uczestników i pozwolić im dołączyć do zabawy po 15–20 sekundach lub unieruchomić im jedną rękę przywiązując ją do ciała. Jeśli uczestnicy są praworęczni, pozwól im na wykorzystanie tylko lewej ręki do zbierania pieniędzy i odwrotnie.

Pytania zaproponowane w omówieniu ćwiczenia i ewaluacji są bardzo złożone i wymagają głębokiej i długiej dyskusji. Jeśli nie macie zbyt dużo czasu lub gdy grupa jest zbyt liczna, podziel

uczestników na mniejsze zespoły, dając każdemu po kilka pytań. W tej sytuacji pamiętaj, by grupy były przemieszane, by uczestnicy reprezentowali różne kategorie bogactwa. Po zakończeniu pracy w małych grupach, poproś o informacje zwrotne, tak aby każdy miał szansę usłyszeć odpowiedzi na wszystkie pytania.

Ćwiczenie to opracowano na podstawie publikacji *Sprawiedliwość społeczna i ekonomiczna z perspektywy praw człowieka*, Centrum Dokumentacyjne Praw Człowieka, Uniwersytet Minnesoty, 1999 (*Economic and Social Justice: A Human Rights Perspective*, Human Rights Resource Center, University of Minnesota, 1999)

Kontynuacja

Możesz rozważyć możliwość kontynuowania dyskusji lub poprosić uczestników o napisanie raportu na jeden z podanych poniżej tematów:

- Jak posiadane bogactwo i władza wpływają na możliwość korzystania z praw człowieka i z faktu posiadania ludzkiej godności?
- Czy posiadanie majątku i władzy niesie za sobą jakieś obowiązki?

Grupa może być zainteresowana kontynuowaniem tematyki dotyczącej ubóstwa i jego konsekwencji. W tej sytuacji zaproponuj wykonanie ćwiczenia „Horoskop ubóstwa".

Pomysły na wspólne działania

Nawiążcie kontakt z lokalną organizacją zajmującą się pracą z osobami defaworyzowanymi. Zaplanujcie wspólnie, jak możecie im pomóc.

Czasami zwykłe przekazywanie informacji na temat jakiegoś problemu stanowi pierwszy, acz znaczący krok do wprowadzenia zmian. Dlatego też, możesz zasugerować uczestnikom porozmawianie z rodzicami i przyjaciółmi na temat sprawiedliwego podziału bogactwa.

Więzy współpracy

Czym jest społeczeństwo obywatelskie — kto co robi i dla kogo?

TEMATY

OBYWATELSTWO

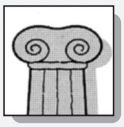

DEMOKRACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 4

WIELKOŚĆ GRUPY

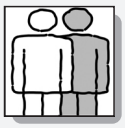

8–20

CZAS

90 MINUT

Tematy	obywatelstwo, demokracja, prawa człowieka — ogólnie
Stopień trudności	poziom 4
Wielkość grupy	8–20 osób
Czas	90 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie polega na prowadzeniu negocjacji na temat praw i obowiązków obywateli, rządu, organizacji pozarządowych i mediów w państwie demokratycznym, czyli czterech sektorów społeczeństwa.
Omawiane prawa	▪ prawo do udziału w wyborach; prawo do uczestnictwa w rządzeniu krajem ▪ wolność dostępu do informacji i wolność wyrażania opinii ▪ odpowiedzialność spoczywająca na społeczności
Cele	▪ zrozumienie związku między prawami i obowiązkami ▪ zrozumienie złożonych związków pomiędzy różnymi sektorami społeczeństwa w państwie demokratycznym ▪ propagowanie współpracy i odpowiedzialności obywatelskiej
Materiały	▪ papier formatu A3 lub papier flipchartowy dla każdej grupy ▪ 2 markery (np. zielony i czerwony) dla każdej grupy ▪ 2 kłębki sznurka lub wełny (najlepiej zielonego koloru) ▪ taśma samoprzylepna (dla każdej grupy) ▪ nożyczki

Przebieg zajęć

Przygotuj wcześniej ok. 24 kawałków wełny długości 1,5 metra.

1. Wyjaśnij, że celem ćwiczenia jest sporządzenie „mapy" różnych związków pomiędzy czterema sektorami społeczeństwa demokratycznego (idealnego).
2. Podziel uczestników na cztery równoliczne grupy i przydziel im role czterech sektorów w demokracji: rządu, organizacji pozarządowych, mediów i obywateli.
3. Daj każdej grupie papier i markery. Powiedz, żeby przeprowadzili dyskusję metodą burzy mózgów na temat roli odgrywanej przez ich sektor w społeczeństwie demokratycznym, czyli funkcji, które mają do spełnienia. W wyniku dyskusji każda grupa powinna stworzyć listę pięciu najważniejszych funkcji i zapisać je czerwonym markerem. Określ czas tej części zajęć — 10 minut.
4. Zbierz wszystkich uczestników i poproś kolejno przedstawicieli grup o zaprezentowanie ich list. W trakcie prezentacji pozostałe grupy mają prawo do komentarzy. Spytaj uczestników,

czy zgadzają się z proponowanymi listami. Pozwól grupom na poprawienie swoich list, jeśli chcą to zrobić po wysłuchanych komentarzach.

5. Teraz poproś uczestników o ponowne podzielenie się na te same grupy i przeprowadzenie metodą burzy mózgów dyskusji na temat tego, czego potrzebują od innych sektorów społeczeństwa, aby mogli skutecznie pełnić swoje funkcje, czyli czego żądają od pozostałych grup. Żądania te powinny być zapisane na tym samym arkuszu papieru zielonym markerem. Daj grupom 15 minut na tę część ćwiczenia.
6. Poproś grupy o wybranie 5–6 najważniejszych żądań i daj każdej grupie taśmę samoprzylepną i kawałki wełny, symbolizujące te żądania.
7. Rozdaj grupom kopie „Zasad zabawy", a następnie odczytaj je głośno i upewnij się, że wszyscy zrozumieli, co trzeba teraz zrobić. Poproś grupy o położenie przygotowanych wcześniej list na podłodze, na środku sali, w odległości ok. 1 metra od siebie, aby utworzyły kwadrat (tak jak na schemacie). Poproś członków grup aby stanęli w rogu, w którym leży przygotowana przez nich lista.
8. Teraz rozpoczynają się negocjacje. Każda runda negocjacji powinna trwać ok. 10 minut. Przypomnij uczestnikom, że jeśli jakieś żądanie zostanie zaakceptowane, wtedy należy przykleić kawałek wełny, aby połączyć dwie listy, potwierdzając akceptację ustalonego zobowiązania.
9. Pod koniec ćwiczenia cztery sektory powinny być połączone ze sobą skomplikowaną siecią utworzoną przez kawałki wełny. Teraz przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji. Uczestnicy pozostają na swoich miejscach, siedząc wokół przygotowanej sieci powiązań pomiędzy sektorami.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś uczestników, aby przyjrzeli się uważnie sieci powiązań, którą stworzyli, i podzielili się swoimi refleksjami na temat ćwiczenia.

- Czy łatwo było ustalić, jakie funkcje pełnią w państwie demokratycznym rząd, organizacje pozarządowe, media i obywatele?
- Czy grupy różniły się co do tego, które żądania należy zaakceptować, a które odrzucić?
- Które żądania wysunięte w stosunku do innych grup nie zostały uznane za ich obowiązki? Dlaczego? Czy uważacie, że w realnym świecie może to stwarzać jakieś problemy?
- Czy pojawiły się nowe żądania zobowiązań, które zostały zaakceptowane, choć wcześniej się nie było o nich mowy? Co teraz o tym myślicie?
- Czy ćwiczenie to uświadomiło wam na czym polega mechanizm funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego? Czy coś was zaskoczyło?

Wskazówki dla prowadzących

W punkcie 4. przebiegu zajęć, kiedy już grupy zaprezentują swoje listy, nie poświęcaj zbyt dużo czasu na dyskusję z uczestnikami. Powinno to raczej posłużyć za przyczynek do pracy w małych grupach. Grupy mogą w trakcie dyskusji notować funkcje, które ustaliły pozostałe grupy dla swoich sektorów.

W czasie pracy nad listami żądań wobec innych sektorów społeczeństwa (punkt 5. instrukcji), powiedz uczestnikom, aby starali się myśleć realistycznie i nie wysuwali absurdalnych żądań.

Ważna data

9 listopada
Obalenie Muru Berlińskiego

Zobowiązania, które nałożą na inne grupy, powinny zostać zaakceptowane, zatem nie mogą być niesprawiedliwe czy nierozsądne.

Przed rozpoczęciem negocjacji (punkt 8. instrukcji) uczestnicy powinni zostać poinformowani, że nie chodzi tu o współzawodnictwo. Ta część ćwiczenia nie powinna się zbyt przeciągać. Podkreśl wyraźnie, że dla dobra całego społeczeństwa grupy powinny po partnersku współpracować. Negocjacje powinny odbywać się sprawnie: powiedz, że jeśli jakieś żądanie wydaje im się rozsądne, należy je od razu zaakceptować. Jeżeli żądanie jest według niech bezpodstawne, należy je z miejsca odrzucić. Kwestie sporne powinno się odłożyć na koniec tej fazy ćwiczenia.

Modyfikacje

Ćwiczenie można uprościć lub skomplikować przez wprowadzenie większej liczby sektorów społeczeństwa, na przykład można dodać takie grupy jak „świat biznesu", „mniejszości" czy „grupy defaworyzowane". Trzeba jednak pamiętać, że skomplikuje to proces negocjacji. Możesz wtedy ustalić, że nie wszystkie grupy będą wysuwały żądania. Można też zaproponować inne kategorie grup, które są bliższe światu młodych ludzi. Dla przykładu kategorię „obywatele" można zastąpić kategorią „młodzi ludzie", a „rząd" „szkołą"

Ćwiczenie można uprościć przez usunięcie jednej lub kilku grup, na przykład pozostawiając tylko kategorie „rząd" i „obywatele". Warto o tym pomyśleć, gdy pracujesz z niewielką liczbą uczestników.

Możesz przeprowadzić to ćwiczenie bez przyklejania kawałków wełny do kartek. W czasie negocjacji — grupy porozumiały się co do wysuwanych żądań — osoba z jednej grupy może trzymać jeden koniec wełny, a jej drugi koniec dać uczestnikowi z innej grupy. Dzięki temu, po zakończeniu ćwiczenia całe „społeczeństwo" będzie ze sobą powiązane.

Kontynuacja

Grupa może kontynuować ćwiczenie przez dodanie innych grup społeczeństwa (patrz: Modyfikacje). Uczestnicy mogą także dla większej przejrzystości przenieść swoją mapę na inny arkusz papieru i narysować powiązania pomiędzy sektorami innymi kolorami, np. rząd — czerwony, media — żółty, organizacje pozarządowe — zielony itp. Pomyślcie o takich powiązaniach, które w waszym społeczeństwie są bardzo słabe, oraz o sposobach ich wzmocnienia.

Jeśli grupa chciałaby zająć się czymś bardziej praktycznym, co dotyczy związku pomiędzy władzami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi i mediami w ich własnej społeczności, można zaproponować wykonanie ćwiczenia „Ogród z dnia na dzień" (s. 174).

MATERIAŁY POMOCNICZE

Zasady zabawy

1. Celem ćwiczenia jest uzyskanie akceptacji ogółu dla żądań poszczególnych grup.
2. Negocjacje odbywają się pomiędzy parą sektorów w trzech rundach, według następującego schematu:
   - runda 1 — negocjują obywatele z organizacjami pozarządowymi oraz media z rządem;
   - runda 2 — negocjują obywatele z mediami oraz organizacje pozarządowe z rządem;
   - runda 3 — negocjują obywatele z rządem i media z organizacjami pozarządowymi.
3. Pary sektorów same decydują, kto zaczyna, a następnie po kolei przedstawiają swoje żądania w stosunku do drugiej grupy.
4. Żądanie powinno być przedstawione jasno i zwięźle. Należy także wyjaśnić, co ono oznacza i dlaczego jest wysuwane, czyli w jaki sposób pomoże to im w spełnianiu ich funkcji w społeczeństwie.
5. W czasie podejmowania decyzji o tym, czy żądanie zaakceptować, czy odrzucić, należy rozważyć, czy jest ono sprawiedliwe i czy grupie uda się je spełnić.
6. Jeśli druga grupa odrzuci żądanie, kawałek wełny należy odłożyć na bok. Jeśli je zaakceptuje, należy przykleić kawałek wełny tak, aby połączył obie listy przygotowane przez grupy, pokazując związek ustanowiony przez obie grupy. Strona „akceptująca" powinna w tym momencie powiedzieć głośno, jakie było żądanie.
7. Powtórzcie proces do momentu przedyskutowania wszystkich żądań.
8. Powtarzajcie proces w każdej rundzie, aż do momentu gdy zostaną ustanowione związki pomiędzy czterema sektorami.

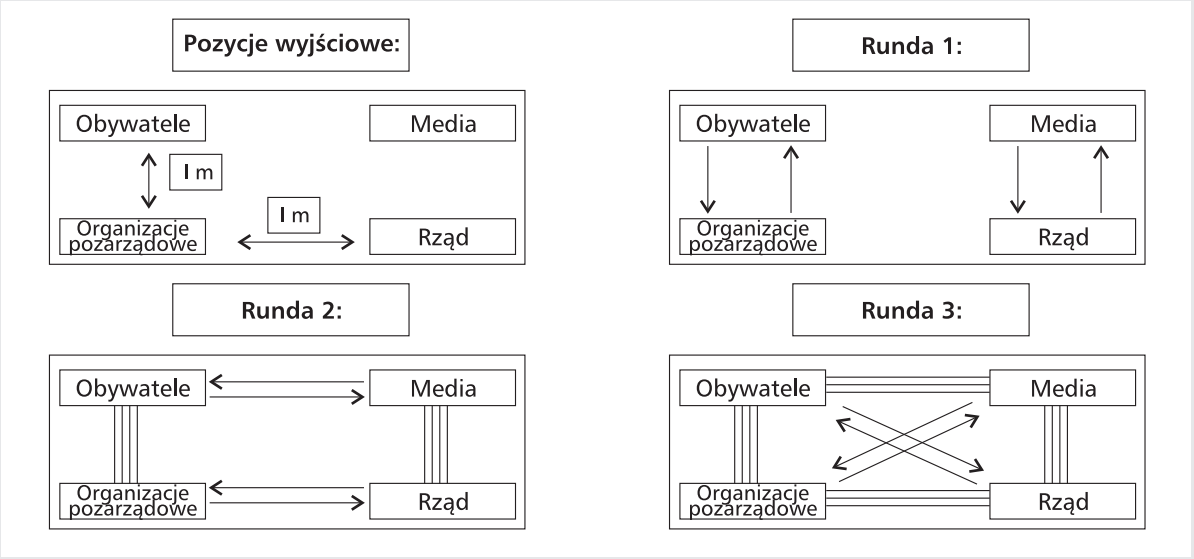

Wszyscy równi — wszyscy różni

Wszystkie osoby ludzkie są uniwersalnie równe i specyficznie różne. Uniwersalna równość i specyficzne różnice muszą być otaczane szacunkiem.*

TEMATY

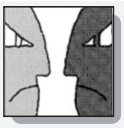

DYSKRYMINACJA

PRAWA CZŁOWIEKA

GLOBALIZACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

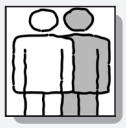

6–60

CZAS

40 MINUT

Tematy	dyskryminacja i ksenofobia, prawa człowieka — ogólnie, globalizacja
Stopień trudności	poziom 2
Wielkość grupy	6 –60 osób
Czas	40 minut
Krótka charakterystyka	Ćwiczenie — rodzaj krótkiego quizu — prowokacyjne i interesujące, może stanowić podstawę ożywionej dyskusji.
Omawiane prawa	▪ równość w godności ▪ prawo do posiadania praw i wolności bez względu na rasę, kolor skóry, religię, itd. ▪ prawo do posiadania obywatelstwa
Cele	▪ przedyskutowanie zagadnienia uniwersalizmu praw człowieka ▪ uświadomienie uczestnikom etnocentryzmu i uprzedzeń istniejących w nich samych i w innych ludziach ▪ rozwijanie umiejętności krytycznego i niezależnego odczytywania informacji
Materiały	▪ materiały pomocnicze ▪ arkusz papieru (A3) lub flipchart, markery (wariantowo)
Przygotowanie	Skseruj materiały pomocnicze w ilości odpowiadającej liczbie uczestników. Możesz użyć także tablicy lub grafoskopu (upewnij się, że wszyscy widzą to, co jest pokazywane).

Przebieg zajęć

1. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie jest rodzajem quizu, ale jego celem nie jest próba udowodnienia, kto ma rację, a kto jej nie ma. Quiz jest tylko punktem wyjścia do dalszej dyskusji.
2. Daj każdemu uczestnikowi dwa cytaty lub pokaż je na flipcharcie bądź na ekranie. Przeznacz 5 minut na ich przeczytanie.
3. Następnie poproś, aby uczestnicy zastanowili się:
   a) skąd pochodzi pierwszy tekst, tzn. z jakiego dokumentu lub książki został zaczerpnięty?
   b) z jakiego kraju bądź regionu świata pochodzi autor drugiego fragmentu?

4. Następnie podziel grupę na trzyosobowe zespoły i daj im 20 minut na przedyskutowanie swoich odpowiedzi. W czasie dyskusji uczestnicy powinni skoncentrować się na podanych niżej pytaniach i w miarę możliwości uzgodnić wspólne odpowiedzi:
   - Dlaczego wybraliście te, a nie inne odpowiedzi?
   - Co same teksty mówią nam o ich autorach?
   - Jakie jest wasze zdanie na temat tych tekstów?
5. Po zakończeniu pracy w grupach zgromadź wszystkich uczestników i zrób rundkę, w czasie której zbierzesz odpowiedzi na pytanie a) od każdej grupy. Poproś, aby grupy wyjaśniły powód wyboru swojej odpowiedzi. Następnie zrób kolejną rundkę w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie b).
6. Powiedz, że autor obu tekstów to Said al-Andalusi z Hiszpanii. Następnie przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania ćwiczenia i jeśli uważasz, że grupa jest już do tego przygotowana, przejdź do omówienia pojęć „uprzedzenia" i „etnocentryzm". Zadaj następujące pytania (w czasie dyskusji ogólnej, albo w małych grupach, zależnie od potrzeb):

- Czy zdziwiło was rozwiązanie quizu?
- Jak dokonaliście wyboru odpowiedzi? Czy była to kwestia zgadywania, intuicji czy wiedzy?
- Czy wybór odpowiedzi zmienił się w czasie pracy grupowej? Co spowodowało tę zmianę? Wpływ innych osób? Ich argumentacja?
- Jak poszczególni uczestnicy bronili własnych decyzji podczas pracy grupowej? Czy niewzruszenie trwali przy swoim zdaniu?
- Dlaczego autor opisuje ludzi z Północy właśnie w taki sposób?
- Jakie wskazówki daje nam drugi tekst o wyglądzie i pochodzeniu kulturowym autora?
- Do jakiego stopnia poglądy autora są wynikiem jego etnocentryzmu i uprzedzeń? Czy można powiedzieć, że w tamtym czasie kultura północnej Europy cechowała się niższą cywilizacją niż kultura reprezentowana przez autora?
- Czy przychodziły wam do głowy jakieś przykłady, kiedy słyszeliście lub czytaliście o innych ludziach opisywanych w podobny sposób? Jak to jest, gdy człowiek czuje się traktowany jako ktoś gorszy?
- Jakie są konsekwencje tego, że ludzi nie ceni się za to, kim są? Czy znacie jakieś przykłady z historii lub z teraźniejszości?
- Co powinniśmy zrobić, aby przeciwdziałać następstwom uprzedzeń? Czy w waszym środowisku lub kraju istnieją ludzie czy grupy, które narażone są na uprzedzenia? Jakie to grupy i jakie uprzedzenia są z nimi związane?

Wskazówki dla prowadzących

Fragmenty pochodzą z książki napisanej przez Said al-Andalusiego, słynnego uczonego z Kordowy w Andaluzji. Urodzony się w 1029 r. słynął ze swej mądrości i wiedzy. Cywilizacja i nauka były dla niego odzwierciedleniem wiedzy zawartej w Koranie. Był znawcą nie tylko religii, ale także literatury arabskiej, medycyny, matematyki, astronomii i innych nauk.

Ważna data

21 czerwca
Światowy Dzień Modlitw o Pokój

Należy pamiętać, że w tamtych czasach basen Morza Śródziemnego, a w szczególności państwa arabskie tworzyły centrum cywilizacji. Nauka na „Północy", jak nazywa Said północną Europę, nie była aż tak rozwinięta, jak w krajach arabskich, Persji, Chinach czy Indiach.

W zależności od grupy, pewnie będziesz musiał/ła podać kilka wskazówek na temat krytycznego czytania tekstów. Warto wtedy zwrócić uwagę na to, że drugi tekst sporo mówi o samym autorze, o jego wyglądzie i kulturze. Możemy przypuszczać, że miał on kręcone włosy i ciemną skórę. Krytyczne czytanie to nie tylko rozumienie tekstu, ale także kontekstu, biografii autora i genezy utworu. Zdanie sobie z tego sprawy stanowi ważny krok na drodze do zrozumienia sposobów czytania wszelkich tekstów (historia, wiadomości, poezja, teksty piosenek, itp.) i zrozumienia wartości, które przekazują.

Jedną z możliwości wprowadzenia do dyskusji na temat uprzedzeń jest zwrócenie uwagi na to, w jaki sposób autor tekstu, przyzwyczajony do widoku ludzi z kręconymi włosami i ciemną skórą, konstruuje definicję. Tworzona jest ona bowiem na zasadzie kontrastu w stosunku do tego, co autor uważa za „normalne". Ważne jest, aby w czasie dyskusji uczestnicy zdali sobie sprawę z tego, że różnice kulturowe nie czynią ludzi „lepszymi" czy „gorszymi". Należy też zaznaczyć, że trudno oceniać ludzi bez żadnych uprzedzeń, ponieważ zawsze przyjmujemy naszą perspektywę kulturową jako „normę". Trzeba też zrozumieć nasz własny etnocentryzm, gdyż jest to ważny krok do zrozumienia go u innych ludzi, umożliwiający komunikację z osobami reprezentującymi inne kultury.

Na końcu przeznacz trochę czasu na przedyskutowanie innych zagadnień, które pojawiły się w czasie ćwiczenia. Na przykład, możesz przeanalizować lub przedyskutować z uczestnikami sposoby nauczania historii oraz to ile (dużo czy mało) uczymy się w Europie na temat innych kultur.

Uwaga: Fragmenty pochodzą z książki *Book of the Categories of Nations — Science in the Medieval World*, — Saida al-Andalusiego, w tłumaczeniu Sema'ana I. Salem i Alok Kumar, University of Texas Press, Austin, 1991.

Kontynuacja

Jeśli chcesz zająć się problematyką uniwersalizmu praw człowieka, możesz wykonać ćwiczenie „Odegraj scenkę" (s. 171), które wykorzystuje formę dramy oraz rozwija kreatywność.

** Artykuł 1 Deklaracji Praw i Obowiązków Ludzi, zaproponowanej przez Młodych Ludzi (Declaration of Rights and Duties of Human Beings as Proposed by Young People). Deklaracja powstała w Pałacu Europy w Strasburgu przy udziale 500 młodych ludzi z 80 różnych krajów, z inicjatywy Les Humains Associés i Association for the Declaration of 26 August 1989. www.humains--associes.org*

MATERIAŁY POMOCNICZE

Quiz „Wszyscy równi — wszyscy różni”

1. Skąd pochodzi podany niżej tekst? Z jakiego dokumentu lub książki został on zaczerpnięty?

„Wszyscy ludzie na ziemi, od Wschodu po Zachód, tworzą jedna grupę; różnią się (oni) trzema cechami: zachowaniem, wyglądem fizycznym i językiem”

Wybierz jedną z podanych niżej odpowiedzi:

❑ Deklaracja UNESCO w sprawie rasizmu, 1958 ❑ *Historia* Herodota, 440 p.n.e. ❑ Wedy, Indie 2500–500, ❑ Raport z kampanii „Wszyscy różni — wszyscy równi”, Rada Europy, 1996 ❑ Said Al-Andalusi, 1029 r. ❑ Żadna odpowiedź nie jest prawidłowa

2. Z jakiego kraju/regionu pochodzi autor podanego tekstu?

„Ci, którzy mieszkają na dalekiej Północy (Europy), bardzo ucierpieli z powodu braku słońca. Powietrze jest tam zimne, a niebo zachmurzone. Przeto ich ciała stały się olbrzymie, przybrały barwę białą, włosy im powypadały. Utracili umiejętność rozumowania i ostrość percepcji. Zawładnęła nimi ignorancja i lenistwo, zmęczenie i głupota”.

Wybierz jedną z podanych niżej odpowiedzi:

❑ Chiny ❑ Europa ❑ Indie ❑ Afryka ❑ Persja ❑ Żadna odpowiedź nie jest prawidłowa

Wybory

Czy masz umiejętność przekonywania?

TEMATY

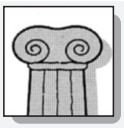

DEMOKRACJA

OBYWATELSTWO

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 2

WIELKOŚĆ GRUPY

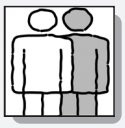

DOWOLNA

CZAS

45 MINUT

Tematy demokracja, obywatelstwo, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 2

Wielkość grupy dowolna

Czas 45 minut

Krótka charakterystyka Ćwiczenie polega na dyskusji, która obejmuje następujące zagadnienia:

- prawa i obowiązki związane z demokracją
- demokratyczna debata

Omawiane prawa

- prawo do uczestnictwa w demokratycznych procesach
- prawo do wolności wyrażania opinii i wolności słowa

Cele

- rozważenie niektórych kontrowersyjnych aspektów społeczeństwa demokratycznego
- przećwiczenie i rozwijanie umiejętności słuchania, dyskusji i przekonywania
- zachęcanie do współpracy

Materiały

- bristol A4, małe kartki
- taśma klejąca
- pisaki, długopisy

Przygotowanie

- Zarezerwuj na te zajęcia dość dużą i długą salę.
- Przygotuj dwie plansze — na jednej napisz „Zgadzam się", na drugiej „Nie zgadzam się". Zawieś plansze na dwóch krańcach długiej ściany. Ściana powinna być tak długa, żeby uczestnicy mogli przed nią stanąć w jednej linii.
- Na środku sali umieść dwa krzesła — powinny stać w odległości ok. 50 cm od siebie, a wokół nich powinno być wystarczająco dużo miejsca na swobodne poruszanie się.

Przebieg zajęć

1. Pokaż uczestnikom plansze znajdujące się na dwóch krańcach ściany i powiedz, że za chwilę będziesz odczytywać różne stwierdzenia, z którymi mogą całkowicie bądź częściowo zgadzać się lub nie.
2. Wybierz jedno stwierdzenie z zamieszczonej poniżej listy i przeczytaj je głośno.
3. Poproś uczestników, aby stanęli wzdłuż ściany, pomiędzy dwoma planszami. Ich pozycja powinna wyrażać, jak dalece zgadzają się lub nie z tym stwierdzeniem: jeśli całkowicie się zgadzają, powinni stanąć pod planszą „zgadzam się", jeśli się całkowicie nie zgadzają,

powinni zająć miejsce pod planszą „nie zgadzam się". Jeśli mają inną opinię powinni stanąć od określonej planszy w takiej odległości, jaką sami wybiorą.

4. Po zajęciu miejsc pod ścianą, poproś dwie osoby, które stoją najdalej po przeciwnych stronach ściany, aby usiadły na krzesłach stojących na środku pokoju. Pozostali uczestnicy powinni zgromadzić się wokół siedzącej osoby, z której zdaniem bardziej się utożsamiają. Jeśli mają kłopot z podjęciem decyzji, mogą stanąć pomiędzy krzesłami.
5. Daj każdej osobie siedzącej na krześle minutę na uargumentowanie, dlaczego zgadza się lub nie z przeczytanym stwierdzeniem. Pozostali uczestnicy powinni w tym czasie jedynie słuchać.
6. Gdy wysłuchacie argumentów obydwu osób, poproś uczestników, którzy stali pomiędzy krzesłami, o dołączenie do którejś grupy zgromadzonej wokół krzeseł (nikt nie może pozostać niezdecydowany). Ostatecznie mają powstać dwie grupy — aprobująca odczytane stwierdzenie i je negująca. Daj teraz grupom ok. 10 minut na przygotowanie argumentów na poparcie swojej opinii oraz wybranie osoby, która je przedstawi w imieniu grupy. Grupy powinny pracować osobno.
7. Po 10 minutach poproś grupy o powrót na miejsca, a dwie nowe osoby, które zaprezentują argumenty swoich grup, o zajęcie miejsc na krzesłach. Pozostali uczestnicy powinni ustawić się wokół krzesła zajętego przez osobę, z której opinią się utożsamiają.
8. Osoby siedzące na krzesłach mają po 3 minuty na przedstawienie swoich argumentów. Po każdym wystąpieniu uczestnicy zgromadzeni wokół krzeseł mogą zdecydować o zmianie miejsca i przejść do przeciwnej drużyny, jeśli przekona ich argumentacja zaprezentowana przez tę grupę.
9. Daj grupom kolejne 5 minut na opracowanie nowych argumentów i wybranie kolejnych przedstawicieli, którzy je zaprezentują. Tak samo jak w części poprzedniej uczestnicy mogą się przemieścić, jeśli zmienią opinię pod wpływem wysłuchanej argumentacji.
10. Zgromadź uczestników w celu omówienia ćwiczenia.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Zacznij od poproszenia uczestników o krótkie wypowiedzi na temat ćwiczenia i celu samej dyskusji. Następnie zapytaj, z jakich powodów cenimy społeczeństwo pluralistyczne. Nie pozwól, aby uczestnicy ponownie wdali się w dyskusję na temat odczytanego stwierdzenia.

- Czy ktoś zmienił swoją opinię w trakcie ćwiczenia? Jeśli tak, to jakie argumenty okazały się przekonujące?
- Czy uważacie, że na waszą decyzję miały wpływ jeszcze inne elementy, a nie tylko sama argumentacja, na przykład: nacisk grupy, emocjonalny sposób wyrażania się lub poczucie współzawodnictwa?
- Czy istnieją jakieś argumenty, które mogłyby was przekonać do zmiany opinii?
- Dlaczego ludzie mają różne opinie na ten sam temat? Co powinno się z tym robić w społeczeństwie demokratycznym?
- Czy w społeczeństwie demokratycznym należy tolerować wszystkie opinie?

Ważna data

24 października
Dzień Narodów Zjednoczonych

Wskazówki dla prowadzących

Pierwsza część ćwiczenia, kiedy uczestnicy ustawiają się pod ścianą, powinna trwać tylko parę minut. Jej celem jest jedynie ustalenie pozycji wyjściowych i przyjrzenie się miejscom, w których stoją pozostali uczestnicy.

Celem tego ćwiczenia jest wyrobienie umiejętności komunikacji i przekonywania oraz namysł nad podanym stwierdzeniem. Uczestnicy powinni więc przemyśleć nie tylko samą treść swojej wypowiedzi, ale także typ i formę argumentacji, aby była ona przekonująca dla grupy przeciwnej. Zadanie polega przecież na przeciągnięciu na swoją stronę jak największej liczby osób z grupy oponentów. Można wykorzystać krótkie przerwy pomiędzy wystąpieniami na rozważenie kontrargumentów i przemyślenie sposobów osłabienia siły argumentów przeciwnika.

Możesz wykorzystać inne stwierdzenia niż podane w tym ćwiczeniu. Najważniejsze, aby stwierdzenia mogły wzbudzić kontrowersyjne opinie dla grupy, z którą pracujesz.

Uwaga: Przedyskutowanie jednego stwierdzenia zajmie około 30 minut. Jeśli chcesz wykorzystać więcej stwierdzeń, zarezerwuj odpowiednią ilość czasu.

Porządek zdarzeń należy dostosować do charakteru grupy, jej mocnych i słabych stron oraz do samej dyskusji (czy jest ożywiona, czy nie). Na przykład:

- Możesz zrobić więcej przerw, aby grupy dopracowały swoje argumenty i różne osoby miały szanse je zaprezentować.
- Jeśli robiłeś/łaś już to ćwiczenie z grupą — a nawet jeśli nie — możesz zastosować element zaskoczenia, np. przy wyborze pierwszych mówców. Nie muszą być to osoby stojące najdalej po przeciwnych stronach ściany, mogą to być osoby trzecie od końca.
- Możesz zdecydować, że w czasie którejś przerwy na przygotowanie argumentów osoby stojące wokół mówców zamienią się miejscami i przejdą na przeciwną stronę. Innymi słowy, będą pracować nad przygotowaniem argumentów przeciwko własnej opinii. Jest to dobry sposób na rozważenie przeciwnego punktu widzenia i może być to dobra metoda na prowadzenie ćwiczenia w sytuacji, gdy uczestnicy w ogóle nie zmieniają miejsc, dołączając do grupy przeciwnej.

Możesz pozwolić mówcom na robienie notatek w czasie wystąpienia grupy przeciwnej, aby potem można było odwołać się do tego, co zostało powiedziane. Mówcy powinni także mieć szansę na korzystanie z notatek w czasie swojego wystąpienia.

Możesz także przedyskutować z grupą, czy pluralizm lub wolność wyrażania opinii powinny być w jakikolwiek sposób ograniczane, np. czy powinno zezwalać się na faszystowskie lub nacjonalistyczne demonstracje?

Kontynuacja

Jeśli chcecie zastanowić się nad tym, w jaki sposób kształtują się opinie lub jak ulegają zmianie, szczególnie w mediach, możecie wykonać ćwiczenie „Pierwsza strona” (s. 193).

Pomysły na wspólne działania

Jeśli zdecydujesz się na stwierdzenie dotyczące wyborów, możesz rozważyć możliwość przeprowadzenia badań w społeczności lokalnej na temat tego, czy ludzie biorą udział w wyborach. Zajrzyj do ćwiczenia „Głosować, czy nie głosować?” (s. 119).

Stwierdzenia do dyskusji

- Mamy moralny obowiązek oddać swój głos w wyborach.
- Powinniśmy podporządkować się wszystkim przepisom prawnym, nawet tym niesprawiedliwym.
- Politycy są jedynymi ludźmi, którzy tak naprawdę mają władzę w państwie demokratycznym.
- „Ludzie mają takich przywódców, na jakich zasługują".
- Obowiązkiem obywateli jest kontrolować wszelkie poczynania rządu.

Zabawy z obrazkami

Obraz przemawia tysiącem słów, a kamera nie kłamie. A może jednak tak?

TEMATY

PRAWA CZŁOWIEKA

MEDIA

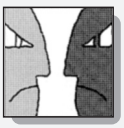

DYSKRYMINACJA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 1

WIELKOŚĆ GRUPY

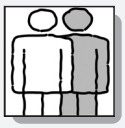

DOWOLNA

CZAS

30 MINUT

Tematy prawa człowieka — ogólnie, media, dyskryminacja i ksenofobia

Stopień trudności poziom 1

Wielkość grupy dowolna

Czas 30 minut

Krótka charakterystyka Praca z obrazkami jest twórcza i zabawna. Ćwiczenia te służą przełamywaniu lodów, a jednocześnie mają same w sobie pewne wartości. Dotyczą one następujących zagadnień:

- jak tworzy się stereotypy
- jak każda osoba w unikalny sposób postrzega świat
- jak obrazy mogą informować i dezinformować

Omawiane prawa Wybrane różne prawa — cywilne, polityczne, społeczne i gospodarcze, w zależności od użytych obrazków i tematu, który chcecie poruszyć.

Cele

- zwiększanie świadomości dotyczącej związku praw człowieka z codziennym życiem
- rozwijanie umiejętności odczytywania obrazów, słuchania i komunikacji
- rozbudzanie empatii i szacunku dla ludzkiej godności

1. Co widzisz?

Materiały

- zestaw fotografii
- brystol, klej, folia
- tablica, duże arkusze papieru, markery
- plakat z wypisanymi artykułami z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Przygotowanie

- Zgromadź około 25 zdjęć przedstawiających ludzi w różnych krajach i różnych miejscach. Ponumeruj je w widoczny sposób.
- Naklej zdjęcia na brystol i pokryj je folią, aby były bardziej trwałe (dowolnie).
- Ponumeruj zdjęcia.

Przebieg zajęć

1. Rozłóż zdjęcia na stołach.

2. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie należy wykonać indywidualnie.
3. Przeczytaj jeden z artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i zapisz go na flipcharcie.
4. Poproś uczestników, aby każdy obejrzał zdjęcia i wybrał jedno, które jego zdaniem, najlepiej przedstawia przeczytany artykuł Deklaracji.
5. Następnie poproś każdą osobę o pokazanie wybranej fotografii i uzasadnienie swojego wyboru.
6. Zapisz na tablicy numery wybranych zdjęć.
7. Powtórz czynność cztery, pięć razy, za każdym razem czytając inny artykuł Deklaracji (wybierz różne prawa — cywilne, polityczne, społeczne i gospodarcze).

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od krótkiego podsumowania, a następnie przejdź do tematu, który uczestnicy omawiali w czasie ćwiczenia:

- Czy trudno było wybrać zdjęcia prezentujące różne prawa człowieka? Czy wybieraliście różne zdjęcia w każdej rundzie, czy raczej trzymaliście się jednego lub dwóch, które waszym zdaniem przedstawiają wszystkie prawa człowieka?
- Czy wybieraliście te same zdjęcia w różnych rundach, czy mieliście różnorodne pomysły na to, jak można przedstawić różne prawa? Czego możemy się przez to dowiedzieć o naszym sposobie postrzegania świata?
- Spójrzcie ponownie na listę na flipcharcie. Które zdjęcia wybierano najczęściej? Czy jest w nich coś charakterystycznego? Czy format zdjęcia lub kolory miały wpływ na wasz wybór, czy raczej to, co jest na nim uwidocznione?
- Czy jakieś zdjęcie zostało wykorzystane do udokumentowania kilku różnych praw?
- Czy czasami nie zgadzaliście się z czyjąś interpretacją danego zdjęcia?
- Czy jakieś zdjęcia nie zostały w ogóle wybrane? Czy mimo wszystko, można je wykorzystać do przedstawienia jakichś praw człowieka? Jakich? Uczestnicy powinni podać powody kierujące ich wyborem.
- Czy zdawaliście sobie sprawę w czasie ćwiczenia z tego, że wszystkie wymienione prawa, są także waszymi prawami? Jeśli nie, to o których prawach wcześniej nie słyszeliście?
- Jak media wykorzystują zdjęcia? Czy nie nadużywają obrazów? Wybierzcie jakieś aktualne wydarzenie i przeanalizujcie, jak jest przedstawiane w gazetach i telewizji. Jak prezentowane są problemy związane z prawami człowieka?

Wskazówki dla prowadzących

Każde zdjęcie może być wykorzystywane wiele razy w czasie ćwiczenia — można je wybrać kilka razy w jednej rundzie lub w różnych rundach. Innymi słowy, może ono kojarzyć się wielu uczestnikom z jednym prawem, lub z wieloma prawami.

Zajrzyj do rozdziału pt. „Jak korzystać z Kompasu", gdzie znajdziesz informacje, jak przygotować własny zestaw fotografii. Zdjęcia mogą także pochodzić z kolorowych czasopism, broszur turystycznych, starych kalendarzy i widokówek. Nie powinny jednak być opatrzone napisami. Zanotuj, dla własnej informacji, skąd zostały zaczerpnięte i jakie znajdowały się pod nimi informacje, abyś mógł/mogła odpowiedzieć później na pytania uczestników. Zdjęcia powinny ukazywać różne aspekty „życia na Ziemi", przedstawiając pojedyncze osoby lub grupy, ludzi w różnym wieku, pochodzących

z różnych kultur, itp. Wśród nich mogą być fotografie, które wykonano w mieście i na wsi, w zakładach przemysłowych i rolnictwie, przedstawiające ludzi wykonujących różne zawody i spędzających w różny sposób swój wolny czas. Sposób przyporządkowania numerów do odpowiednich zdjęć powinien być całkowicie przypadkowy. Numery mają bowiem ułatwić identyfikację zdjęcia.

Być może będziesz musiał/a pomóc grupie w analizie zdjęć. Zależy to jednak od samej grupy i jej umiejętności „odczytywania obrazów". Możesz rozpocząć ćwiczenie od próby wspólnej analizy jednego lub dwóch zdjęć, wykorzystując pytania znajdujące się w „Dodatkowych informacjach".

Modyfikacje

Możesz poprosić uczestników o wybranie jednej fotografii, która według nich, najlepiej oddaje koncepcję praw człowieka. Następnie, poproś ich o uargumentowanie swojego wyboru.

Kontynuacja

Korzystając ze zdjęć wykonanych przez was w pewnych sytuacjach i w czasie różnych wydarzeń, spróbujcie zrobić projekt przedstawiający „poglądy na prawa człowieka" w waszej społeczności lokalnej.

Grupa może „przyjrzeć się" dyskryminacji w ćwiczeniu „Krok naprzód".

Pomysły na wspólne działania

Przygotujcie wystawę wykonanych zdjęć projektu „poglądy na prawa człowieka". Możecie też wypracować pomysły na plakaty, korzystając z innych (podanych poniżej), ćwiczeń z obrazkami i wykorzystać je w czasie wystawy.

Dodatkowe informacje

„Odczytywanie obrazów" jest umiejętnością, której trzeba się nauczyć i cały czas rozwijać. Ludzie mówią o umiejętności czytania i pisania, oznaczającej umiejętności związane z rozpoznawaniem liter alfabetu i czytaniem słowa drukowanego. Ale termin ten oznacza coś więcej. Odnosi się bowiem do umiejętności analizowania, rozumienia i interpretowania tekstu jako całości. W podobny sposób niektórzy ludzie mówią o „umiejętności odczytywania obrazów". Czytając z obrazu, musicie postawić następujące pytania: kto jest jego autorem, dlaczego w taki a nie inny sposób został ujęty temat, jakie mogły być przyczyny wykonania zdjęcia? Trzeba też być świadomym, jakie wrażenie robi zdjęcie na odbiorcy i jak nastawia nas do obiektu, który został sfotografowany. Oglądając zdjęcia zamieszczone w ćwiczeniu „Obrońcy praw" (s. 165), możesz zadać sobie podane poniżej pytania.

Tematyka: kto, co, gdzie i kiedy?

- Kogo widzimy: w jakim wieku są osoby, jakiej płci, jaki jest ich stan zdrowia, status społeczny i majątkowy?
- Czego możemy dowiedzieć się o osobie przedstawionej na zdjęciu, patrząc na ułożenie ciała i wyraz twarzy?
- Czy osoba jest świadoma tego, że jest fotografowana? Czy to zdjęcie pozowane, czy jest naturalne?
- Jak wygląda otoczenie/tło zdjęcia? Czy harmonizuje ono z osobą, czy raczej służy jej skontrastowaniu?
- Co robią osoby przedstawione na fotografii? Czy są to czynności zwykłe, czy jakieś specjalne?

- Co ogólnie możecie powiedzieć o osobie przedstawionej na zdjęciu? Jakie wywiera na was wrażenie — pozytywne czy negatywne? Czy jest to osoba otwarta, niezależna?

Kontekst

- Gdzie zdjęcie zostało opublikowane? W gazecie, czasopiśmie czy broszurze turystycznej? Innymi słowy, czy wykorzystane zostało w celach informacyjnych, handlowych czy propagandowych? A może w innych celach, jakich?
- Czy do zdjęcia dołączony jest tytuł lub inna informacja, która stanowi komunikat?

Szczegóły techniczne

- Czy zdjęcie jest kolorowe, czy czarno-białe? Czy ma to wpływ na ogólne wrażenie odbioru zdjęcia? Czy zdjęcie wywarłoby większe wrażenie, gdyby było większych rozmiarów?
- Czy podoba wam się ujęcie?
- Jakie wykorzystano efekty specjalne (np. przygaszenie, zoom)? Dlaczego?
- Czy zdjęcie zostało spreparowane? Czy kłamie? Czy zdjęcie rzeczywiście pokazuje to, co znajdowało się przed fotografem, czy zostało wyretuszowane przy użyciu techniki komputerowej (np. aby osoba wyglądała ładniej)?

Kto zrobił zdjęcie?

- Czy fotografa łączy jakiś związek z osobą przedstawioną na zdjęciu?
- Czy fotograf rozumie osobę przedstawioną na zdjęciu?
- Czy jest to zdjęcie profesjonalne (płatne) czy amatorskie?
- Dlaczego fotograf zrobił to zdjęcie? Jakie motywy nim kierowały? Co chciał nam przekazać?

Na zakończenie, zastanówcie się jakie stereotypy czy symbole rozpoznajecie na zdjęciach. Dla przykładu, Martin Luther King, jako przywódca polityczny, stojący na czele swoich zwolenników, albo Ngawang Sangdrol jako tybetańska wieśniaczka. Dlaczego twórcy „Kompasu" zdecydowali się na umieszczenie w książce właśnie takich fotografii? Jak przedstawione zdjęcia oddziałują na wasz stosunek do przedstawionej postaci? Czy stanowią jakiś dodatkowy składnik, element uzupełniający tekst zamieszczony pod fotografiami? Jaki? Dlaczego?

Źródło: Informacje zaczerpnięto z publikacji *Focus for Change* (*Class, gender and race inequality and the media in an international context*) Focus for Change, 1992.

2. Co widzisz na obrazkach Pancha?

Materiały/przygotowanie
- Wykonaj kopię obrazków narysowanych przez Pancho i zamieszczonych w rozdziale 5 tej książki. Powiększ je, jeśli to możliwe.
- Przygotuj po jednym zestawie obrazków dla każdej grupy.

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników o podzielenie się na mniejsze grupy.
2. Daj każdej grupie zestaw obrazków Pancha i poproś, aby każdy uczestnik wybrał taki, który mu się najbardziej podoba, obojętnie z jakich powodów.
3. Gdy każdy wybierze swój obrazek, poproś uczestników, by kolejno udzielając odpowiedzi na podane poniżej pytania, postarali się uargumentować wybór:

- Co, według was, przedstawia obrazek?
- Dlaczego wybraliście ten obrazek?
- Jak jest on związany z waszymi zainteresowaniami i rzeczywistością?
- Czy, i w jaki sposób, odnosi się on do praw człowieka?

4. Po każdej wypowiedzi, pozostali uczestnicy mogą przedstawić swoje zdanie na temat omawianego rysunku.
5. Na zakończenie, zaproś wszystkich do wspólnej dyskusji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Poproś grupę o informacje zwrotne dotyczące ćwiczenia i pracy w małych grupach, a następnie poprowadź dyskusję, korzystając z pytań zawartych w ćwiczeniu „Co widzisz?".

Wskazówki dla prowadzących

Możesz wykorzystać obrazki Pancha w inny sposób. Dla przykładu, możesz poprosić uczestników o wymyślenie napisów pod obrazkami. Możesz też wymazać wypowiedzi zamieszczone w chmurkach i poprosić uczestników o napisanie własnych.

Pamiętaj, aby poinformować uczestników o prawach autorskich.

3. Kawałek obrazka

Materiały/przygotowanie

- Znajdź obrazki/zdjęcia, które przedstawiają prostą historyjkę. Rozetnij je na dwie części, tak, aby każde mogło być odczytywane inaczej, niż gdyby były oglądane w całości.
- Umieść obrazki w kopertach. Przygotuj po jednym zestawie dla każdego uczestnika.

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników o dobranie się w pary.
2. Daj każdej parze dwie koperty.
3. Poproś uczestników o to, aby otworzyli swoje koperty i dali swojemu partnerowi/partnerce jeden fragment obrazka. Osoba, która otrzymała fragment powinna powiedzieć, co widzi, kto znajduje się na nim i co robi.
4. Następnie, pierwszy uczestnik powinien podać drugi fragment obrazka i spytać partnera, co widzi teraz, gdy obrazek stanowi całość.
5. Omów krótko ćwiczenie wspólnie z uczestnikami.
   - Czy coś was zaskoczyło w tym ćwiczeniu?
   - Jak często ludzie przyjmują za pewnik to, co widzą, zapominając, że nie jest to być może cała prawda?

Wskazówki dla prowadzących

Możesz wykorzystać to ćwiczenie jako przełamujące lody lub je rozbudować i poprosić pary o wymienienie się obrazkami i powtórzenie ćwiczenia. Czy druga próba jest łatwiejsza? Czy stanowi większe wyzwanie? Dlaczego?

4. Teksty pod obrazkami

Materiały/przygotowanie
- ponumerowane zdjęcia
- papier i długopisy, po jednym dla uczestnika
- nożyczki i taśma klejąca
- duże arkusze papieru (A3 lub flipchart). Liczba arkuszy powinna być taka sama jak liczba zdjęć.

Przebieg zajęć

1. Rozłóż zdjęcia na stole i poproś uczestników, aby indywidualnie lub parami napisali (wyraźnie!) do każdego z nich krótkie teksty na kartce papieru.
2. Po zakończonej pracy, pokaż po kolei każde zdjęcie i poproś chętnych o odczytanie przygotowanych napisów.
3. Przyklej zdjęcie na środku dużego arkusza papieru i poproś uczestników o doklejenie przygotowanych przez nich napisów, tak, aby w konsekwencji powstał plakat.
4. Przyklej plakaty na ścianę.
5. Przejdź do krótkiego omówienia fotografii i przygotowanych przez uczestników napisów.
   - Czy trudno było wymyślić napisy do zdjęć?
   - Co sprawia, że napis pod zdjęciem/ilustracją można uznać za dobry?
   - Jeśli popularnie sądzi się, że obraz przemawia tysiącem słów, do czego potrzebne są napisy zamieszczane pod nimi?

Wskazówki dla prowadzących

Plakaty będą bardziej atrakcyjne, jeśli uczestnicy wykorzystają kolorowy papier i pisaki do stworzenia napisów. Wykorzystanie metody polegającej na wymyśleniu kilku napisów do jednego zdjęcia jest zarówno zabawne, jak i prowokacyjne. Ludzie bardzo się angażują i przez to przygotowują się do interesującej dyskusji. Napisy pod obrazkami są dobrym sposobem na podkreślenie faktu, iż każdy z nas postrzega świat inaczej, w unikalny sposób. Do każdej opinii należy podejść ze zrozumieniem.

5. Chmurki

Materiały/przygotowanie
- zdjęcia/obrazki, po jednym na parę uczestników (dwie pary powinny otrzymać to samo zdjęcie)
- papier i długopisy, po jednym na parę
- klej

Ważna data

21 marca
Światowy Dzień Poezji

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników o dobranie się w pary. Rozdaj zdjęcia, papier i długopisy.
2. Poproś, aby uczestnicy dokonali analizy zdjęcia, odpowiadając na pytania: Kto? Co? Gdzie? Kiedy? Jak?
3. Powiedz, aby przykleili zdjęcia na papier i napisali w „chmurkach" słowa wypowiadane przez osoby przedstawione na zdjęciu.
4. Poproś uczestników o zaprezentowanie rezultatów swojej pracy i przejdź do omówienia ćwiczenia:
   - Czy trudno wam było zinterpretować zdjęcia i wymyślić teksty wypowiadane przez osoby?
   - Pytanie dla par, które dostały te same zdjęcia — Czy przeprowadzone przez was analizy zdjęć są porównywalne?
   - Jakie stereotypy pojawiają się na zdjęciach i przygotowanych tekstach zamieszczonych w „chmurkach"?

Wskazówki dla prowadzących

Zdjęcia niekoniecznie muszą przedstawiać wyłącznie osoby. Mogą być np. zwierzęta. Jest to przydatne, gdy chcesz poprowadzić dyskusje na temat stereotypów. Możesz rozpocząć od refleksji na temat wizerunku zwierząt odgrywających stereotypowe role w filmach rysunkowych, a następnie przejść do poproszenia uczestników o poszukanie stereotypów na ich obrazkach i w tekstach umieszczonych w „chmurkach".

Zagraj!

Życie jest jak gra, w której Bóg rozdaje karty, diabeł je tasuje, a my musimy grać.
przysłowie jugosłowiańskie

Tematy sport, pokój i przemoc, prawa człowieka — ogólnie

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 10–15 osób

Czas 45 minut

Krótka charakterystyka Jest to ćwiczenie symulacyjne oparte na pomyśle gry w karty. Nie wszyscy gracze grają fair. Ćwiczenie dotyczy zagadnień związanych z konfliktem i jego rozwiązywaniem.

Omawiane prawa
- prawo do uczestnictwa w procesach decyzyjnych
- równość w godności i prawach
- prawo do sprawiedliwego traktowania przez wymiar sprawiedliwości

Cele
- rozwijanie umiejętności analizowania problemu i jego przyczyn
- rozwijanie umiejętności rozwiązywania konfliktów
- zachęcanie do uczestnictwa, współpracy i wzbudzanie szacunku do innych

Materiały
- talia zwykłych kart lub innych kart, np. do gry w „Czarnego Piotrusia"
- karty z rolami

Przygotowanie
- Przeczytaj podane poniżej informacje na temat rozwiązywania konfliktów i upewnij się, że je rozumiesz.
- Wykonaj kopie Kart z rolą.
- Wybierz, nie informując o tym grupy, 4 uczestników, którzy będą mieć specjalne role w czasie ćwiczenia. Daj każdemu (osobno!) kartę z rolą. Każdy powinien zachować swoją rolę w tajemnicy przed innymi uczestnikami.

TEMATY

SPORT

POKÓJ I PRZEMOC

PRAWA CZŁOWIEKA

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

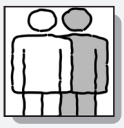

10–15

CZAS

45 MINUT

Przebieg zajęć

1. Zbierz uczestników i zapytaj, czy nie chcieliby zagrać w karty. Poproś, aby wybrali grę ogólnie znaną, np. remik czy oczko.
2. Upewnij się, że wszyscy uczestnicy znają podstawowe zasady gry. Jeśli nie, krótko je przypomnij (nie rób tego zbyt dokładnie, daj szansę twórcy zasad!).
3. Rozpocznij grę i pozwól, aby toczyła się dość długo (w pewnym momencie uczestnicy powinni rozpocząć proces mediacji pomiędzy sobą). Powinieneś/powinnaś interweniować między poszczególnymi partiami gry, tylko w przypadku, gdy nic się nie dzieje lub, gdy dyskusja staje się zbyt gorąca. Zachowaj się wtedy bardzo taktownie, by nikogo nie urazić.

4. Po zakończonej grze, daj uczestnikom trochę czasu na wyciszenie i wyjście z ról. Następnie przejdź do omówienia ćwiczenia.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

W czasie ćwiczenia zapewne pojawiło się wiele dyskusji. Teraz poproś uczestników o wyrażenie swoich opinii na temat samego ćwiczenia oraz tego, czego dowiedzieli się o procesie mediacji i rozwiązywania konfliktów.

- Czy ćwiczenie podobało wam się? Co się stało w czasie ćwiczenia?
- Czworo uczestników miało specjalne role w czasie ćwiczenia: kim byli i na czym polegały ich role?
- Co się stało, gdy ktoś po raz pierwszy zakłócił grę? Poproś każdego uczestnika o to, by powiedział co zauważył i jak na to zareagował.
- Jak pojawiały się pomysły na rozwiązanie konfliktu? W jaki sposób wprowadzano je w życie?
- Czy było to dla was frustrujące, gdy osoba prowadząca ćwiczenie starała się mediować, zamiast po prostu przedstawić jasno zasady, według których powinna toczyć się gra?
- Czy jesteście w stanie zidentyfikować etapy procesu rozwiązywania konfliktów?
- Jakie są, w prawdziwym życiu, argumenty za i przeciw próbie rozwiązywania konfliktu w procesie negocjacji, a nie przez odgórną decyzję?

Wskazówki dla prowadzących

Jeśli uczestnicy sami podejmują próby rozwiązywania konfliktu, pozwól im na to, przy jak najmniejszej interwencji z twojej strony. Jest to przecież jeden z celów tego ćwiczenia i jeśli uczestnicy są w stanie rozwinąć te umiejętności sami, to wspaniale! Jeśli tak się stanie, pamiętaj, aby omówić zastosowane przez nich podejście pod koniec ćwiczenia.

W czasie gry pokieruj uczestnikami tak, aby znaleźli własne rozwiązania, mając na uwadze proces rozwiązywania konfliktów, lub, jak się to czasem nazywa, „negocjacji z zasadami".

Można wyróżnić trzy podstawowe etapy tego procesu:

1. Uświadomienie sobie konfliktu
   - *Nie kłóćcie się o to, kto ma rację, a kto nie.*
   - *Zidentyfikujcie problem.* Wyjaśnijcie, co się naprawdę stało.
   - *Oddzielcie osobę od problemu.* Nie pozwólcie, aby gracze obrzucali się wyzwiskami, skoncentrujcie się raczej na zachowaniu, które stanowi problem.
2. Diagnozowanie problemu i poszukiwanie jego możliwych rozwiązań.
   - *Skupcie się na sprawach ważnych, a nie na racjach, czyli — poszukajcie wspólnego stanowiska.* Czy chcecie dalej grać, czy nie?
   - *Ustalcie metody zmierzające do osiągnięcia wspólnego celu. Zaproponujcie rozwiązania, które będą sprawiedliwe i satysfakcjonujące wszystkich.* Na przykład, zagrajcie ostatnią partię raz jeszcze. Zapytajcie, czy będzie to pomocne w wyjaśnieniu zasad. Czy powinniśmy to przedyskutować? Czy powinniśmy ustalić kary za nieprzestrzeganie reguł? Jakieś inne pomysły?
3. Wprowadzanie w życie właściwych rozwiązań
   - *Nalegajcie na ustalenie obiektywnych kryteriów.* W tym przypadku, ustalcie zasady gry i kary za ich nieprzestrzeganie.

- *Uczestnictwo.* Zapewnijcie dyskutującym stronom pełne uczestnictwo i odpowiedzialność w procesie rozwiązywania problemu. Rozwiązania, które są narzucane z góry bardzo rzadko okazują się skuteczne. Lepiej zaangażować wszystkich w proces poszukiwania, akceptowanego przez wszystkie strony, rozwiązania problemu.

Bądźcie świadomi, że chociaż rozróżnia się trzy etapy procesu rozwiązywania konfliktów, w praktyce trudno je od siebie oddzielić, a poszczególne etapy często się na siebie nakładają.

Nie obawiajcie się o własne umiejętności potrzebne do przeprowadzenia tego ćwiczenia: nie trzeba w tym celu mieć dyplomu wyższej uczelni w zakresie rozwiązywania konfliktów lub posiadać umiejętność rozwiązywania wszystkich konfliktów, których sami doświadczyliście.

Przeprowadzając mały eksperyment, możecie sami na sobie przećwiczyć własne umiejętności rozwiązywania konfliktów. Pomyślcie o niektórych konfliktach, które przeżyliście. Zastanówcie się, co się wtedy stało, a następnie dokonajcie analizy sytuacji, odwołując się do opisanych powyżej trzech etapów rozwiązywania konfliktów.

Modyfikacje

Jeśli grupa, z którą pracujesz, liczy więcej niż 15 uczestników, można ją podzielić na dwie lub trzy mniejsze i rozpocząć grę w podgrupach. Grupy mogą grać w trzy różne gry. Możesz to jednak zrobić tylko wtedy, gdy masz do dyspozycji dodatkowe osoby, które poprowadzą ćwiczenie. Możesz też poprosić kilku uczestników o pełnienie roli obserwatora. Mogą oni albo obserwować proces i pod koniec ćwiczenia przedstawić komunikaty zwrotne, albo odgrywać role mediatorów po uprzednim przygotowaniu i poinformowaniu ich na czym polega proces mediacji.

Zamiast gry w karty, możecie zaproponować grę w bilard lub piłkę nożną. Inne gry też mogą być wykorzystane przy realizacji tego ćwiczenia.

Kontynuacja

Jeśli grupa chciałaby praktycznie wykorzystać swoje umiejętności „negocjacji z zasadami", możesz zaproponować wykonanie ćwiczenia „Niech głos każdego będzie wysłuchany", które dotyczy tworzenia struktur reprezentacyjnych w organizacji, szkole lub klubie.

Pomysły na wspólne działania

W czasie ćwiczenia skoncentrujcie się na omawianym problemie i spróbujcie odpowiedzieć na pytanie: czy zgłębienie go może wprowadzić zmiany w życiu osobistym uczestników? Zachęć uczestników do tego, by zawsze pamiętali o trzech etapach procesu rozwiązywania konfliktów, gdy przydarzy się im jakaś konfliktowa sytuacja. Należy respektować je bez względu na skalę konfliktu oraz osoby w niego zaangażowane, (np. rodzice, nauczyciele lub przyjaciele). Zorganizujcie dodatkowe spotkania, aby podzielić się doświadczeniami i podyskutować na temat rozwoju własnych umiejętności rozwiązywania konfliktów.

Dodatkowe informacje

Ludzie doświadczają konfliktów na wszystkich poziomach swojej działalności — od konfliktów tkwiących wewnątrz nas po międzynarodowe.

Ważna data

Pierwsza sobota lipca
Międzynarodowy Dzień Spółdzielczości

Rozwiązywanie konfliktów to podejście do rozwikłania sporów polegające na dzieleniu się wzajemnymi problemami pomiędzy skonfliktowanymi stronami. Rozwiązywanie konfliktu oznacza dotarcie do głęboko ukrytych źródeł konfliktu, do zmiany zachowania, zrezygnowania z przemocy, wrogości i skłaniania się do zweryfikowania pewnych wartości.

Proces rozwiązywania konfliktu jest skonstruowany po to, aby, po pierwsze, rozłożyć negatywną energię, która trzyma obie strony z dala od siebie oraz, po drugie, aby stworzyć możliwość zrozumienia siebie nawzajem i tego, co nas różni oraz znaleźć twórcze akceptowane wzajemnie rozwiązania, które odwołują się do przyczyn konfliktu. W ostatnich latach wielu specjalistów zajmujących się problematyką rozwiązywania konfliktów, zaczęło używać terminu „transformacja konfliktu" w celu nazwania długofalowego i głębszego strukturalnie oraz relacyjnego i kulturowego wymiaru rozwiązywania konfliktu. A zatem transformacja konfliktu może być postrzegana jako głębszy poziom zmian, do których dochodzi w procesie rozwiązywania konfliktu.

Więcej na temat rozwijania umiejętności rozwiązywania konfliktów możecie znaleźć na stronie internetowej www.brad.ac.uk/acad/confres. Znajdziecie tam też krótki, łatwy, bezpłatny i bardzo doby kurs rozwiązywania konfliktów. Warto też zajrzeć do książki „Dochodząc do tak" napisanej przez Rogera Fishera, Williama Ury i Bruce'a Pattona (Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2003).

Konflikt to: niezgoda lub niedostosowanie celów ważnych dla różnych ludzi lub grup. Pochodzi od łacińskiego słowa *conflictus*, oznaczającego „wspólnie uderzać", i używane jest w celu nazwania zarówno procesu, jak i stanu, w którym znajduje się dana osoba.
Konflikty oznaczają walkę o wartości pomiędzy dwojgiem lub większą liczbą osób lub walkę o władzę i niewystarczające zasoby (Moore, 1986).

Rozwiązywanie konfliktów oparte jest na współpracy.
Koncentruje się na subiektywnym postrzeganiu i długofalowych celach związanych z usunięciem przyczyn konfliktu i polepszeniu komunikacji oraz osiągnięciu sytuacji, w której obie strony znajdą się na pozycjach zwycięzcy bez użycia przymusu.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Karty z rolami

Twórca zasad

Starasz się wymyślać nowe zasady gry. Nie są to bynajmniej zasady, które ustalasz z innymi uczestnikami — po prostu wymyślasz je z własnej inicjatywy! Ogólnie mówiąc, są to zasady, które są korzystne dla ciebie.

Mogą to być zasady ważne i mało znaczące, musisz jednak nalegać na ich stosowanie i ciągle podkreślać, że ty się dobrze znasz na grze i tak właśnie powinno się w nią grać!

Oskarżyciel

Jesteś taką osobą, która cały czas przeszkadza, oskarżając innych o to, że nie grają zgodnie z zasadami, są zbyt wolni, nie rozdają kart we właściwy sposób, itd.

Uwielbiasz mieszać! Mała bójka też może być dobrym pomysłem, a więc wytykaj palcem tych, którzy są niewinni!

Oszust

Ciągle oszukujesz w czasie gry: bierzesz o jedną kartę za dużo, dodajesz sobie punkty, a innym odejmujesz.

Rozpocznij oszukiwać w bardzo dyskretny sposób; poczekaj trochę zanim stanie się to jasne dla wszystkich i wystarczająco innych sprowokujesz. Na początku zaprzeczaj wszelkim oskarżeniom, ale w miarę upływu czasu musisz dostosować swoją rolę do sytuacji, biorąc pod uwagę dyskusje i wynik procesu rozwiązywania konfliktu.

Przegrany

Zrób wszystko, aby nie wygrać w tej grze! Graj bardzo źle w każdej rundzie. Jednakże, cały czas stwarzaj pozory, że jesteś takim typem osoby, która uwielbia wygrywać. Jeśli okaże się, że nie wygrasz (co jest oczywiste), zaczynasz zachowywać się w sposób nieodpowiedzialny i wypowiadać się tak, aby ci którzy wygrali, poczuli się naprawdę źle (krzyczysz, rzucasz kartami w powietrze, itp.).

Zanim nastanie jutro

Jeśli osądzasz innych w ten sam sposób, w jaki zostałeś osądzony przez ten system, nie czyni cię to lepszym od tych, którzy skazali cię na śmierć. Dwight Adanandus

TEMATY

BEZPIECZEŃSTWO

MEDIA

POKÓJ I PRZEMOC

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

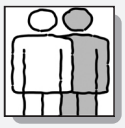

DOWOLNA

CZAS

60 MINUT

Tematy bezpieczeństwo, media, pokój i przemoc

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy dowolna

Czas 60 minut

Krótka charakterystyka W czasie tego ćwiczenia, dzięki wykorzystaniu różnych źródeł informacji, uczestnicy będą mieli możliwość przedyskutowania następujących zagadnień:

- prawa osób, które popełniły przestępstwo
- kara śmierci
- ochrona społeczeństwa przed przestępcami

Omawiane prawa

- prawo do życia
- zakaz okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania

Cele

- próba przyjrzenia się własnym uprzedzeniom w stosunku do przestępców oraz refleksji na temat skutków, jakie niesie ze sobą kara śmierci
- uświadomienie sobie własnych umiejętności słuchania innych oraz sposobów interpretowania uzyskanych informacji
- promowanie poczucia ludzkiej godności i sprawiedliwości

Materiały

- kopie tekstu „Zanim nastanie jutro" — po jednej dla każdego uczestnika
- papier i ołówek dla każdego uczestnika

Przebieg zajęć

Część 1.

1. Przeczytaj głośno pierwszą część tekstu „Zanim nastanie jutro". Następnie daj uczestnikom 5 minut na przemyślenie tego, co usłyszeli i poproś o zapisanie na kartce własnymi słowami tego, co zapamiętali z tekstu. Teraz poproś, aby wymienili się swoimi kartkami z osobą siedzącą obok nich, przeczytali notatki i podzielili się uwagami.
2. Poproś ochotników, aby odczytali swoje notatki. Następnie przedyskutuj z grupą różnice, które pojawiły się w notatkach. Czy niektórzy zapamiętali więcej szczegółów od innych? Czy niektóre osoby zmyśliły jakieś informacje?
3. Zapytaj uczestników, co sądzą na temat opowiadania, które usłyszeli: Kim jest narrator? O czym tak naprawdę jest opowiadanie? Co się wydarzyło?

Część 2.

1. Przeczytaj głośno wycinek z gazety oraz drugą część opowiadania.
2. Poproś uczestników o dobranie się w pary i przedyskutowanie nowych informacji. Przeznacz ok. 10–15 minut na tę część ćwiczenia. Rozdaj uczestnikom kopie opowiadania, aby mogli odwołać się do niektórych informacji zawartych w tekście.
3. Poproś, aby spróbowali odpowiedzieć na następujące pytania:
   - Czy wasza opinia na temat Dwighta lub Nanona zmieniła się, gdy dowiedzieliście się, że siedzieli w „celi śmierci"? Jak i dlaczego?
   - Co waszym zdaniem Dwight miał na myśli, mówiąc „Jeśli osądzasz innych w ten sam sposób, w jaki zostałeś osądzony przez ten system, nie czyni cię to lepszym od tych, którzy skazali cię na śmierć!" Czy zgadzacie się z tym stwierdzeniem?
4. Rozpocznij dyskusję z całą grupą. Poproś pary o informacje zwrotne dotyczące ich przemyśleń na zadane poprzednio pytania.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Ćwiczenie można wykorzystać do poruszenia wielu interesujących zagadnień, które mogą stać się tematem dyskusji. Jednakże, w czasie omówienia ćwiczenia i ewaluacji nie otwieraj nowych dyskusji a raczej postaraj się skupić na tym, co uczestnicy sami uznali na najbardziej interesujące podczas samego ćwiczenia. (patrz: „Wskazówki dla prowadzących").

- Czy w czasie ćwiczenia dowiedzieliście się o sobie czegoś nowego? Czy zmieniliście swoje opinie lub przekonania na jakiś temat?
- Co, według was, to ćwiczenie miało zilustrować? Czy cel został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?
- Co, waszym zdaniem, ćwiczenie mówi nam o prawie do życia? Czy w czasie trwania ćwiczenia pojawiły się zagadnienia dotyczące innych praw człowieka?

Zapisz te zagadnienia na dużym arkuszu papieru, aby móc je później wykorzystać.

Wskazówki dla prowadzących

W czasie pierwszej dyskusji (po przeczytaniu pierwszej części opowiadania) istotnym jest, aby nic nie mówić uczestnikom na temat sytuacji obu mężczyzn. Skoncentruj się raczej na analizie charakterów postaci, aby uczestnicy dojrzeli ich ludzką stronę, bez jakiejkolwiek wiedzy na temat przeszłości obu mężczyzn i sytuacji, w której się znaleźli.

Celem wymiany kartek z notatkami (Część 1, punkt 1) jest uświadomienie uczestnikom, jak różni ludzie w odmienny sposób odbierają tę samą informację. Warto na początku zaznaczyć, iż sporządzanie notatek nie jest żadnym testem z zapamiętywania faktów, a raczej formą wyrażenia swojej opinii. W ten sposób uczestnicy nie będą czuć się nieswojo z powodu tego, co zapisali na kartkach. Poproś o komentarz tych uczestników, których notatki bardzo różnią się od zapisków innych. Zapytaj, co jest tego przyczyną. Dlaczego niektórzy zapamiętali pewne części informacji, całkowicie pominięte przez innych.

W czasie ćwiczenia może pojawić się wiele interesujących zagadnień, praktycznie niemożliwych do przedyskutowania w czasie jednej sesji warsztatowej. Postaraj się zatem, aby uczestnicy skoncentrowali się na konkretnych zagadnieniach omawianych w czasie ćwiczenia i nie daj się ponieść

Ważna data

26 czerwca
Międzynarodowy Dzień Narodów Zjednoczonych na rzecz Wsparcia Ofiar Tortur

np. debacie na temat kary śmierci. Postaraj się, aby dyskusja koncentrowała się na kluczowych elementach:

1. Do jakiego stopnia, jesteśmy skłonni osądzać innych ludzi na podstawie tego, co jak nam się wydaje kiedyś zrobili? To właśnie prawdopodobnie Dwight miał na myśli mówiąc o tym, aby nie osądzać innych, tak jak on i Nanon zostali osądzeni przez państwo, które zdecydowało o pozbawieniu ich miana ludzi, na podstawie tego, co wydawało się sądowi, że zrobili w przeszłości.
2. Należy pamiętać, że nawet okrutni przestępcy są ludźmi i nie tylko potrafią troszczyć się i wyrażać współczucie, o czym mówi Dwight, ale także nie obca jest im frustracja i depresja, których doświadcza Nanon przebywając w więzieniu.
3. Podczas dyskusji na temat prawa do życia zapytaj uczestników, czy można powiedzieć, że bohaterowie opowiadania ciągle posiadają to prawo. Jeśli nie, to w jaki sposób można je stracić. Kto ma prawo o tym decydować, że zostaje ono zabrane obywatelom?

Kontynuacja

Zorganizujcie debatę na temat zagadnień, które pojawiły się na końcu ćwiczenia. Wykorzystajcie w tym celu metodę przedstawioną w ćwiczeniu „Wybory". W czasie debaty możecie poruszyć następujące tematy:

- Kara: dlaczego kryminaliści umieszczani są w więzieniach lub dlaczego wykonuje się karę śmierci? Czy głównie po to, aby chronić przed nimi społeczeństwo, czy aby zmienić ich zachowanie, czy raczej w celu odwetu za to, co zrobili?
- Kara śmierci: co przemawia za, a co przeciw stosowaniu kary śmierci?
- Bezpieczeństwo narodu a bezpieczeństwo jednostki: jakie są granice postępowania wobec najgorszych kryminalistów lub terrorystów, na które może pozwolić sobie państwo? Na przykład, czy stosowanie tortur wobec jakiejś osoby można usprawiedliwić „bezpieczeństwem narodu"?

Odwiedźcie stronę internetową Stowarzyszenia na rzecz Wsparcia Nanona Williamsa — http://www.nawisa.org/ lub stronę internetową popierającą zabiegi o ułaskawienie Sławomira Sikory, bohatera filmu — „Dług" www.dlug.org.pl.

Pomysły na wspólne działania

Odwiedź stronę internetową Kanadyjskiej Koalicji przeciwko Karze Śmierci (Canadian Coalition Against the Death Penalty — CCADP) i przeczytaj więcej zapisków więźniów (www.ccadp.org). Następnie napisz list do kogoś, kto siedzi w celi śmierci i czeka na wykonanie wyroku (na ww. stronie internetowej znajdziesz informacje na temat tego, jak korespondować z więźniami; możesz też skontaktować się z Amnesty International w twoim kraju w celu uzyskania informacji na ten temat).

Uwaga: Pełen tekst „Zanim nastanie jutro" można znaleźć na stronie internetowej CCADP.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Zanim nastanie jutro
Nanon Williams

Część 1

To w dzień po śmierci Dwighta Adanandusa spojrzałem na życie inaczej, a raczej życie wydało mi się całkiem inne niż bym tego chciał. Był początek zimy, kiedy tak leżałem wspominając przyjaciela, na którego uśmiech można było liczyć nawet w dni, które zupełnie nie miały sensu. Poczułem rozpacz. Ostrożnie sięgnąłem po gazetę, w której był o nim artykuł.

Kiedy czytałem o przyjacielu, zdając sobie sprawę, że nigdy już go nie zobaczę, czułem jakby mi ktoś wtykał szpilki w serce. Przypominałem go sobie jak pojawiał się na moim dziedzińcu z okrzykiem „Co słychać mały?", a ja odwracałem się zdziwiony i mówiłem „Jaki mały?" i obydwaj wybuchaliśmy śmiechem, bo wiadomo, że byłem najmłodszy na bloku. Kiedy o tym myślę ciężko mi się robi, bo już nie będzie mi się chciało wychodzić na dziedziniec jak nie ma Dwighta, który umiałby wygładzić moją skrzywioną z wściekłości twarz.

Wraz z upływem lat zmieniły się moje sposoby na spędzanie czasu i mam nadzieję, że ten nowy sposób życia sprawi, że się stanę lepszym człowiekiem, tak jak Dwight. W momentach słabości zawsze się zastanawiam co by Dwight zrobił na moim miejscu.

Powiedziałby, „pamiętaj, system cię dopadnie tylko jeżeli na to pozwolisz. Pogódź się ze swoim Bogiem, kim by on nie był, zacznij żyć tak jak potrafisz najlepiej i naucz się życie cenić". Potem dodałby, „Młody człowieku, nie wiem jak tu trafiłeś, ale wiem, że to nie jest miejsce dla ciebie".

Część 2

„...Tak naprawdę to nie jest miejsce dla nikogo. Są tu ludzie, którzy gwałcili, porywali, kradli, znęcali się nad dziećmi, są tu sadyści, którzy mają cię gdzieś. Ale są też ludzie troskliwi i pełni współczucia, którzy dopuścili się takich samych czynów, ale udało im się zmienić. Chcę, żebyś zawsze o tym pamiętał". To były jego słowa na parę tygodni przed egzekucją. „Zapamiętaj to, choćbyś wszystko inne miał zapomnieć. Jeśli osądzasz innych w ten sam sposób, w jaki zostałeś osądzony przez ten system, nie czyni cię to lepszym od tych, którzy skazali cię na śmierć!" Kiedy te słowa dźwięczą dziś w moich uszach, zastanawiam się dlaczego tyle czasu mi zajęło, żeby je zrozumieć. Oczywiście słyszałem co mówił Dwight i miało to sens, ale zrozumienie tych słów i poznanie ich prawdziwego znaczenia to była zupełnie inna sprawa. Może rzeczywiście byłem wtedy młodziakiem, tak jak mnie nazywał. Ale prawda boli kiedy wreszcie się ją usłyszy.

Wiem, że ograniczenie swobody jest psychologicznym narzędziem tortury, które wywołuje frustrację prowadzącą do depresji, ale jakimś cudem niektórym udaje się zachować pragnienie i ducha przetrwania. Dwight posiadał ducha przetrwania, bez względu na to za co wylądował w celi śmierci i dzięki niemu zmieniał życie innych, gnijących jak żywe trupy na cmentarzysku tego systemu. „Nie jest łatwo, młody, ja wiem", mówił. „Ale nikt nie obiecywał, że życie będzie łatwe. Bierz z każdego dnia co się da i dopóki widzisz jakieś światełko w tunelu, niech da ci siłę, która cię poprowadzi". To były ostatnie słowa, które do mnie powiedział przez łzy, kiedy żegnał się ze mną na zawsze. Nawet nie będę próbował wytłumaczyć co dla mnie znaczyły. Myślę, że powiedział to, bo chciał mi pomóc dotrzeć do siły, która pozwoliła mi przetrwać przez te wszystkie lata i która pozwoli mi przetrwać w przyszłości. Nigdy nie odżegnywałem się od swoich zasad ani od tego co uważam w życiu za najważniejsze — na przykład moją rodzinę — więc być może miłość i, pewnego dnia, przekroczenie bram nieba, to właśnie to co na mnie czeka jutro, kiedy ono nastanie.

Nanon Williams został oskarżony o morderstwo i skazany na śmierć przez stan Teksas, kiedy miał 17 lat. Zaprzecza oskarżeniu. Ostatnie dziewięć lat spędził w celi śmierci.

Źródło: www.ccadp.org

Wycinek z gazety

Huntsville — 2 października 1997. Skazany za napad został stracony w środę wieczorem za zastrzelenie biznesmena z San Antonio, który próbował powstrzymać go od ucieczki po napadzie na bank. Adanandus, 41, osadzony w celi śmierci za zabicie Vernona Hanana, postrzelonego w pierś 28 stycznia 1988 roku, podczas szamotaniny z Adanandusem w holu banku na północy San Antonio.

Zobacz możliwość!

Dostrzegaj co możliwe, a nie co niemożliwe!

TEMATY

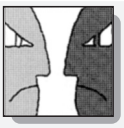

DYSKRYMINACJA

PRAWA SPOŁECZNE

SPORT

STOPIEŃ TRUDNOŚCI

POZIOM 3

WIELKOŚĆ GRUPY

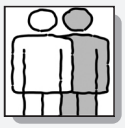

6–36

CZAS

120 MINUT

Tematy dyskryminacja i ksenofobia, prawa społeczne, sport

Stopień trudności poziom 3

Wielkość grupy 6–36 osób

Czas 120 minut

Krótka charakterystyka Jest to praktyczne ćwiczenie rozwijające empatię w stosunku do osób niepełnosprawnych. Poruszono w nim między innymi następujące zagadnienia:

- przeszkody napotykane przez osoby niepełnosprawne na drodze do pełnej integracji ze społeczeństwem
- postrzeganie praw osób niepełnosprawnych jako podstawowych praw człowieka

Omawiane prawa

- zakaz dyskryminacji
- równość w godności i prawach
- prawo do zabezpieczenia społecznego

Cele

- zwiększanie świadomości na temat problemów osób niepełnosprawnych doświadczanych w codziennym życiu
- przeanalizowanie potrzeb osób niepełnosprawnych oraz rozwijanie umiejętności reagowania na te potrzeby
- kształtowanie empatii i solidarności

Materiały

Na początku ćwiczenia:

- kartka papieru i długopis dla każdego uczestnika

W części 2, dla każdej pary:

- plastikowa torba zawierająca liść kapusty lub sałaty, ołówek, kawałek kredy do tablicy, liść (obojętnie jakiego drzewa), kartka kolorowego papieru, butelka lub puszka napoju
- opaska lub kawałek materiału do przewiązania oczu
- kartka papieru i długopis

W części 3, dla każdej pary:

- 1 karta z rolą (w materiałach pomocniczych)
- kartka papieru i długopis

W części 4:

- wózki inwalidzkie, jeden dla 8 osób

- dużo miejsca (najlepiej osobne pomieszczenie). Można też wykonać tę część ćwiczenia na dworze.
- przeszkody, np. stoły i krzesła, deski, sterta starych gazet
- duży arkusz papieru i markery lub tablica i kreda
- zegarek lub stoper

Przygotowanie

- Przygotuj karty z rolami. Możesz wykorzystać te, które umieszczone są w materiałach pomocniczych do tego ćwiczenia lub stworzyć własne.
- W miarę możliwości, przygotuj drugie pomieszczenie do toru z przeszkodami. Wyścig najlepiej jednak zorganizować na dworze, na niezbyt łatwym terenie (dużo naturalnych przeszkód). Jeśli musisz zorganizować zajęcia wewnątrz budynku, wykorzystaj stoły i krzesła, by stworzyć wąskie przejścia oraz deski i stare gazety, które będą imitować naturalne przeszkody do pokonania.

Przebieg zajęć

Zajęcia podzielone są na cztery części:

Część 1. Wprowadzenie (10 minut)

1. Powiedz uczestnikom, że ćwiczenie dotyczy trzech głównych rodzajów niepełnosprawności: bycia niewidomym, głuchoniemym i sparaliżowanym.
2. Poproś uczestników, aby zastanowili się przez chwilę, jak chcieliby oraz nie chcieliby być traktowani, gdyby byli osobami niepełnosprawnymi. Powiedz, aby w kilku słowach zapisali swoje wyobrażenia na kartkach.
3. Następnie poproś wszystkich, aby napisali na tych samych kartkach, czego najbardziej baliby się, gdyby byli osobami niepełnosprawnymi.
4. Teraz powiedz uczestnikom, aby odłożyli swoje kartki papieru i przygotowali się na „spotkanie z rzeczywistością".

Część 2. Spacer po omacku

1. Powiedz uczestnikom, aby dobrali się w pary. Daj każdej parze opaskę do przewiązania oczu. Jedna z osób w parze będzie odgrywać osobę niepełnosprawną (niewidomą), a druga — jej przewodnika. Przewodnik powinien zapewnić osobie niewidomej pełne bezpieczeństwo podczas całego ćwiczenia. Może odpowiadać na proste pytania związane z bezpieczeństwem, używając tylko stwierdzeń TAK lub NIE.
2. Poproś przewodników, aby wzięli swoich partnerów na krótki spacer (ok. 5 minut). Mogą pójść dokąd chcą. Podczas spaceru należy wejść lub zejść po schodach, wyjść na zewnątrz budynku, itp.
3. Po powrocie poproś przewodników, aby odprowadzili swoich partnerów na miejsce. Tam spotka ich niespodzianka! Torba? Co w niej jest? (połóż wcześniej torby z materiałami na krzesłach).
4. Osoba niewidoma ma za zadanie rozpoznać poprzez dotyk wszystkie przedmioty znajdujące się w torbie. Przewodnik zapisuje odpowiedzi na kartce papieru.

5. Po zakończonym ćwiczeniu, poproś osoby niewidome o zdjęcie opasek i obejrzenie przedmiotów. Poproś pary o podzielenie się wrażeniami po tej części ćwiczenia.
6. Daj uczestnikom kilka minut na wyjście z ról i przejdź do części 3.

Część 3. Język znaków

1. Poleć, by osoby w parach zamieniły się rolami; przewodnicy będą teraz odgrywać rolę osoby niepełnosprawnej — niemej, a ich partnerzy będą osobami w pełni sprawnymi (pomocnikami).
2. Daj jedną kartę z rolą każdej osobie niemej. Powiedz jednocześnie, że nie wolno im pokazywać tej karty partnerom. Każdemu pomocnikowi daj kartkę papieru i długopis.
3. Zadaniem osób niepełnosprawnych jest przekazanie komunikatu znajdującego się na karcie z rolą swoim partnerom. Nie wolno im mówić, pisać i rysować. Pomocnicy powinni zapisać komunikat, który według nich został im przekazany przez osoby niepełnosprawne.
4. Gdy osoba niepełnosprawna uzna, że przekazała informację na tyle, na ile mogła, powinna pokazać kartę z rolą swojemu pomocnikowi. Po zakończonym ćwiczeniu krótko porozmawiaj z grupą o ich wrażeniach, problemach i emocjach.

Część 4. Tor z przeszkodami

1. Pokaż uczestnikom tor z przeszkodami. Powiedz, iż ich zadaniem jest pokonać ów tor na wózkach inwalidzkich. Wygrywa osoba, której uda się pokonać trasę najszybciej. Osoby, które poruszą przeszkody (stoły, krzesła) zostaną ukarane.
2. Zapisz wyniki na dużym arkuszu papieru.
3. Po skończonym ćwiczeniu, daj uczestnikom kilka minut na odpoczynek i przejdź do omówienia ćwiczenia i ewaluacji.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja

Rozpocznij od omówienia 2, 3 i 4 części ćwiczenia, a następnie spytaj uczestników o refleksje dotyczące tego, czego dowiedzieli się w trakcie ćwiczenia, porównując to z ich zapiskami zrobionymi na początku.

1. Spacer po omacku

Poproś o refleksje zarówno osoby odgrywające rolę niepełnosprawnych, jak i ich przewodników.

- Jak skomentujecie to ćwiczenie?
- Co było dla was najtrudniejsze? Najśmieszniejsze? Czego się baliście?
- Czy trudno było ufać drugiej osobie? Jak się czuliście, jako osoby, na których ktoś całkowicie polegał (pytanie do przewodników)?
- Czy łatwo było rozpoznać przedmioty znajdujące się w torbie? Jakich zmysłów używaliście (słuch, powonienie)? Ilu z was zdecydowało się na otwarcie butelki/puszki i na spróbowanie napoju?

2. Język znaków

- Jak każdy z was czuł się w tej części zajęć?
- Co było dla was najtrudniejsze? Najśmieszniejsze? Czego się baliście?
- Czy ciężko wam było przekazać komunikat za pomocą znaków? Czy czuliście się sfrustrowani, gdy was nie rozumiano?
- Jak się czuliście, gdy nie byliście w stanie odczytać przekazywanych wam znaków?

3. Tor z przeszkodami

- Jak się czuliście, gdy ograniczono wam możliwość poruszania się?
- Co było dla was najtrudniejsze? Najśmieszniejsze? Czego się baliście?

4. Teraz przejdź do omówienia tego, co uczestnicy zanotowali na początku zajęć i poproś o porównanie z tym, czego doświadczyli w czasie ćwiczenia.
   - Czy niektóre z waszych obaw potwierdziły się? Jakie?
   - Jak ludzie starali się pomagać innym?
   - Z jaką reakcją spotkaliście się, gdy oferowaliście pomoc?
   - Czy łatwo jest ocenić, kiedy i jak należy komuś pomóc?
5. Co was przeraża w byciu niepełnosprawnym? Z czego wynikają te lęki? Czy kiedykolwiek baliście się, że możecie być niepełnosprawni w wyniku choroby lub wypadku?
6. Co was zaskoczyło w czasie zajęć?
7. Czy znacie jakąś osobę niepełnosprawną (niewidomą, głuchoniemą lub poruszającą się na wózku inwalidzkim)? Jak wygląda jej życie? Jak inni reagują na jej niepełnosprawność?
8. Przypatrzcie się waszemu otoczeniu — budynkom, ulicom, itp. Czy są one dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych?
9. Co można lub należy zrobić w celu zapewnienia równości i godności osób niepełnosprawnych?
10. Czy zagadnienia dotyczące niepełnosprawności mieszczą się w dziedzinie praw człowieka? Które z praw człowieka zapisane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka odnoszą się w szczególności do osób niepełnosprawnych?
11. Co można zrobić w waszej szkole, klubie lub stowarzyszeniu, aby promować równość i godność osób niepełnosprawnych?

Wskazówki dla prowadzących

Nie przeznaczajcie zbyt dużo czasu na tor z przeszkodami. Wystarczy ok. 2–3 minut, szczególnie gdy macie do dyspozycji niewiele wózków inwalidzkich. Jeśli będzie to dłużej trwało, uczestnicy będą musieli długo czekać i zaczną się nudzić. Wózki możecie wypożyczyć ze szpitala lub z organizacji zajmującej się pomocą osobom niepełnosprawnym. Jeśli nie uda się wypożyczyć wózków, będziecie musieli wymyślić inną grę. Możecie kazać uczestnikom założyć ogromnej wielkości kalosze, lewy na prawą nogę a prawy na lewą.

Przebieg tego ćwiczenia zależy w dużej mierze od samych uczestników. Upewnij się, że wszyscy rozumieją, iż w czasie zajęć będą „naśladować rzeczywistość", a samo ćwiczenie pozwoli im na zbadanie własnych odczuć i reakcji związanych z byciem osobą niepełnosprawną. Wyjaśnij, że celem tego ćwiczenia nie jest naśmiewanie się z kogokolwiek lub wywoływanie nadmiernego stresu lub zakłopotania. Uczestnicy powinni zachowywać się w czasie ćwiczenia naturalnie i nie powinni przesadzać. Powiedz, iż w czasie niektórych części zajęć mogą czuć się trochę niepewnie lub dziwnie, ale zapewnij, iż nic złego im się nie stanie.

Jeśli nie masz czasu na wykonanie wszystkich części ćwiczenia, wybierz jedną lub dwie. „Spacer po omacku" jest być może najbardziej odpowiedni, gdyż stawia przed uczestnikami najwięcej wyzwań. Jeśli więc musisz wybrać tylko jedną część, zdecyduj się właśnie na tę. Pamiętaj, by uczestnicy zamienili się rolami, aby mogli w pewien sposób doświadczyć przeżyć osoby niepełnosprawnej. Jeśli zdecydujesz się na tę opcję, przygotuj dla każdej pary kolejny zastaw przedmiotów do rozpoznania (torby).

Ważna data

3 grudnia
Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych

To ćwiczenie jest bardzo poważne w swojej wymowie, jednakże w czasie jego trwania możesz spodziewać się wielu śmiesznych sytuacji. Nie ma w tym nic dziwnego. Zainterweniuj jednak, jeśli sytuacja staje się niebezpieczna, lub gdy ktoś wyśmiewa się z osób niepełnosprawnych. Jeśli do tego dojdzie, omów to pod koniec ćwiczenia. Możesz wtedy zadać następujące pytania: Kiedy ludzie naśmiewają się z osób niepełnosprawnych? Kto robi to najczęściej i dlaczego? Kiedy wolno żartować z niepełnosprawnych? Gdzie przebiega granica pomiędzy dobrym humorem i obelgą? Kto o tej granicy decyduje?

Modyfikacje

W czasie ćwiczenia możecie omówić inne rodzaje niepełnosprawności, szczególnie te, które nie są bardzo zauważalne, jak dysleksja, dysgrafia, wady wymowy, itp. Rodzaj niepełnosprawności, na który się zdecydujecie, powinien odpowiadać potrzebom grupy. Jedną z możliwości może być poruszenie zagadnienia związanego z niepełnosprawnością wynikającą ze starzenia się. Może to przyczynić się do uwrażliwienia młodych ludzi na problemy i potrzeby osób starszych.

Kontynuacja

Jeśli pracujesz z grupą dzieci, możesz zajrzeć do artykułu 23 Konwencji o Prawach Dziecka, który mówi, iż niepełnosprawne dzieci mają prawo do specjalnej troski, skutecznego dostępu do oświaty i przygotowania zawodowego „prowadzącego do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego".

Możesz poprosić uczestników, aby przeprowadzili mały wywiad w swoim środowisku (np. w rodzinie) na temat życia osób niepełnosprawnych. Powiedz, aby dowiedzieli się, jakie możliwości mają niepełnosprawni, jaki zapewniono im dostęp do oświaty, opieki zdrowotnej, rehabilitacji, itp. Spytaj uczestników, czy w grupie swoich rówieśników znają jakieś osoby niepełnosprawne (w klubie, stowarzyszeniu czy szkole)? Czy ci młodzi ludzie mogą robić to samo co ich rówieśnicy? Jeśli nie, to dlaczego?

Jeśli grupa będzie zainteresowana sposobami reagowania na codzienne sytuacje związane z dyskryminacją, np. rasową, zaproponuj wykonanie ćwiczenia „W odpowiedzi na rasizm".

Pomysły na wspólne działania

Uczestnicy mogą być zainteresowani kontaktem i wsparciem ludzi, którzy potrzebują pomocy (w rozdziale pt. „Podejmowanie działań" znajdziesz dokładne wskazówki). Ważne, aby kontakt ten ułatwić poprzez organizacje, które działają na rzecz osób niepełnosprawnych. Pozwoli to na dokładne poznanie potrzeb samych zainteresowanych.

Dodatkowe informacje

Poziom opieki i przestrzeganie praw osób niepełnosprawnych różnią się w poszczególnych krajach. Wpływają na to czynniki ekonomiczne, ale przede wszystkim samo podejście odpowiednich władz do zagadnień dotyczących równości i solidarności społecznej. Dla przykładu, w niektórych krajach aparaty słuchowe rozdawane są za darmo, a ich koszt pokrywa ubezpieczenie, w innych niestety trzeba za nie płacić. Czasami przepisy pozwalają na zapewnienie bezpłatnego dostępu do

urządzeń telekomunikacyjnych, specjalnie dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących lub słabo słyszących, czy też opłacenie z budżetu gminy lub państwa elektrycznego wózka inwalidzkiego.

W rozdziale 5 znajdziecie więcej informacji na temat dyskryminacji i ksenofobii, a w części „Sport i prawa człowieka" możecie poczytać na temat zawodów paraolimpijskich.

To ćwiczenie zostało zaproponowane przez dr Mónikę Mádai, przewodniczącą organizacji „Wspólny Los" (Közös Sors Egyesület, węgierskie stowarzyszenie działające na rzecz integracji społecznej osób niepełnosprawnych i sprawnych). Mónika Mádai jest także członkinią Węgierskiej Krajowej Rady ds. Niepełnosprawności, która jest przedstawicielem Węgier w międzynarodowej organizacji Rehabilitation International. Sama jest osobą niepełnosprawną od urodzenia, trenerem młodzieżowym oraz osobą zaangażowaną w problemy niepełnosprawnych.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Sytuacja 1.

Przekaż swojemu przyjacielowi, bez słów, że stałeś/aś sie ofiarą przestępstwa. Grupa skinów napadła cię w parku. Porwali ci torbę i pobili. Spytaj, gdzie jest najbliższy posterunek policji.

Nie wolno ci mówić, pisać i rysować.

Sytuacja 2.

Jesteś w stołówce. Wytłumacz osobie wydającej posiłki, że nie możesz jeść spaghetti z sosem bolońskim, ponieważ jesteś weganem/weganką, nie tylko nie jesz mięsa, ale także nabiału (mleka, jajek, sera, itp.).

Nie wolno ci mówić, pisać i rysować.

Kalendarz Praw Człowieka

Przedstawiony poniżej kalendarz jest pierwszą próbą stworzenia listy dni, w czasie których świętowane są prawa człowieka. Znajdziecie tu oficjalne daty ustanowione przez ONZ, uznane przez organizacje pozarządowe, rocznice wydarzeń historycznych oraz daty urodzin wybitnych aktywistów działających na rzecz praw człowieka. Nie jest to lista kompletna i zakończona. Powinna być raczej traktowana jako punkt wyjściowy do pracy z młodymi ludźmi. Przy poszczególnych datach podano tytuły ćwiczeń zamieszczonych w rozdziale drugim.

Kalendarz można przepisać i zrobić z niego plakat na ścianę, aby zachęcał innych do zainteresowania się problematyką praw człowieka, szczególnie dlatego, że pokazuje on jak ogromny i różnorodny zasięg tematyczny kryje się pod tym hasłem. Można zaprosić ludzi do przedyskutowania wybranych zagadnień oraz do poszukiwania dat uroczystości świętowanych w środowisku lokalnym oraz w kraju. Można je następnie dodać do kalendarza i stworzyć własny materiał źródłowy.

Prawie każde ćwiczenie w rozdziale drugim ma przypisaną datę. Można zatem wykorzystać kalendarz jako narzędzie do stworzenia rocznego programu edukacji na rzecz praw człowieka. Każdy tydzień lub miesiąc może zaczynać się od ćwiczenia tematycznie związanego z daną datą, na przykład 3 maja, w Światowy Dzień Wolności Prasy można zrobić ćwiczenie „Pierwsza strona" lub 25 listopada, w Międzynarodowy Dzień na rzecz Likwidacji Przemocy wobec Kobiet, można wykonać ćwiczenie „Sprawy domowe". Grupa może też chcieć zaangażować się w przygotowanie obchodów danego dnia, wspierając w tym inną organizację, np. grupę ochrony środowiska w czasie Dnia Ziemi 22 kwietnia.

Tak jak zmienia się sposób rozumienia praw człowieka każdego roku, tak też powinien zmieniać się ten kalendarz. Stanowi to wyzwanie dla was — czytelników tego przewodnika — aby poszukać nowych sposobów na świętowanie praw człowieka każdego dnia w całym roku.

Data	Święto	Ćwiczenie
8 stycznia	Światowy Dzień Walki z Analfabetyzmem	*Edukacja dla wszystkich?*
20 lutego	Dzień Oporu bez Przemocy	*Elektrownia*
21 lutego	Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego (UNESCO)	*Bariera językowa*
1 marca	Międzynarodowy Dzień Zniesienia Kary Śmierci	
8 marca	Międzynarodowy Dzień Kobiet	*Bohaterki i bohaterowie*
21 marca	Światowy Dzień Poezji (UNESCO)	*Zabawy z obrazkami*
21 marca	Międzynarodowy Dzień Walki z Dyskryminacją Rasową	*W odpowiedzi na rasizm*
22 marca	Światowy Dzień Wody	*Sieć życia*
23 marca	Światowy Dzień Meteorologii (WMO)	
24 marca	Światowy Dzień przeciwko Gruźlicy (WHO)	
7 kwietnia	Światowy Dzień Zdrowia (WHO)	*Minutkę!*
8 kwietnia	Międzynarodowy Dzień Romów	*Krok naprzód*
22 kwietnia	Dzień Ziemi	*Sieć życia*
23 kwietnia	Światowy Dzień Praw Wydawniczych (UNESCO)	
30 kwietnia	Dzień Pamięci Ofiar Holokaustu (Yom ha Shoah)	
1 maja	Międzynarodowy Dzień Pracy	*Różne płace, Posiedzenie związków zawodowych*
3 maja	Światowy Dzień Wolności Prasy (UNESCO)	*Pierwsza strona*
8 maja	Światowy Dzień Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca	*Bingo praw*
15 maja	Światowy Dzień Rodzin	*Praca i dzieci*
17 maja	Światowy Dzień Telekomunikacji (ITU)	*Siła Internetu*
31 maja	Światowy Dzień Bez Tytoniu (WHO)	
4 czerwca	Międzynarodowy Dzień Dzieci — Niewinnych Ofiar Agresji	*Czy mamy inne wyjście?*

Data	Święto	Ćwiczenie
5 czerwca	Światowy Dzień Środowiska (UNEP)	*Ogród z dnia na dzień*
12 czerwca	Międzynarodowy Dzień przeciwko Pracy Wykonywanej przez Dzieci	
15 czerwca	Światowy Dzień Żywności	
17 czerwca	Światowy Dzień Walki z Suszą	
20 czerwca	Światowy Dzień Uchodźcy	*Czy mogę wejść?*
21 czerwca	Światowy Dzień Modlitw o Pokój	*Wszyscy równi — wszyscy różni*
26 czerwca	Międzynarodowy Dzień Walki z Narkomanią i Nielegalnym Handlem Narkotykami	
26 czerwca	Międzynarodowy Dzień Narodów Zjednoczonych na rzecz Wsparcia Ofiar Tortur	*Zanim nastanie jutro*
26 czerwca	Dzień Karty ONZ	*Bariera językowa*
Pierwsza sobota lipca	Międzynarodowy Dzień Spółek Pracowniczych	*Zagraj!*
11 lipca	Światowy Dzień Zaludnienia (UNFPA)	
6 sierpnia	Dzień Hiroszimy (upamiętniający ofiary pierwszej bomby atomowej, zrzuconej na Hiroszimę w Japonii, w 1945 r.)	
7 sierpnia	Międzynarodowy Dzień Edukacji i Praw Osób Transgender/Transpłciowych	*„Kim ja jesteśmy?"*
9 sierpnia	Międzynarodowy Dzień Ludności Tubylczej	*Makah i wielorybnictwo*
12 sierpnia	Międzynarodowy Dzień Młodzieży	*Nasze przyszłe losy*
23 sierpnia	Międzynarodowy Dzień Pamięci Ofiar Handlu Niewolnikami oraz Dzień na rzecz Zniesienia Niewolnictwa	
Wtorek następujący po drugim poniedziałku we wrześniu	Dzień Pokoju	*Pieniądze do wydania*
8 września	Międzynarodowy Dzień Przeciw Analfabetyzmowi (UNESCO)	*Słowniczek globalizacji*
16 września	Międzynarodowy Dzień Ochrony Warstwy Ozonowej	
Pierwszy poniedziałek października	Światowy Dzień Mieszkalnictwa (Miasta bez Slumsów)	*Opowieść o dwóch miastach*
Druga środa października	Międzynarodowy Dzień Redukcji Katastrof Naturalnych	
1 października	Międzynarodowy Dzień Ludzi Starszych	
1 października	Międzynarodowy Dzień Muzyki	
5 października	Światowy Dzień Nauczyciela (UNESCO)	*Niech głos każdego będzie wysłuchany*
10 października	Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego	*Sport dla wszystkich*
16 października	Światowy Dzień Żywności (FAO)	
17 października	Międzynarodowy Dzień na rzecz Likwidacji Ubóstwa	*Walka o majątek i władzę*
24 października	Światowy Dzień Informacji na temat Rozwoju	*Uwaga, wszystko widzimy!*
24 października	Dzień Narodów Zjednoczonych	*Wybory, Obrońcy praw*
3 listopada	Światowy Dzień Mężczyzn	*Bohaterki i bohaterowie*
9 listopada	Międzynarodowy Dzień przeciwko Faszyzmowi i Antysemityzmowi	
09 listopada	1989 r. obalenie Muru Berlińskiego	*Więzy współpracy*
11 listopada	Międzynarodowy Dzień Nauki i Pokoju	*Horoskop ubóstwa*
16 listopada	Międzynarodowy Dzień Tolerancji (UNESCO)	*Przemoc w moim życiu*
20 listopada	Światowy Dzień Dzieci	*Prawa dzieci*
21 listopada	Światowy Dzień Telewizji	*Zabawy z obrazkami*
25 listopada	Światowy Dzień na rzecz Eliminacji Przemocy wobec Kobiet	*Droga do Krainy Równości, Sprawy domowe*
29 listopada	Międzynarodowy Dzień Solidarności z Narodem Palestyńskim	
1 grudnia	Światowy Dzień AIDS (WHO)	*Dostęp do leków*
2 grudnia	Światowy Dzień na rzecz Zniesienia Niewolnictwa	*Historia Aszika*
3 grudnia	Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych	*Zobacz możliwość*
5 grudnia	Międzynarodowy Dzień Wolontariatu	*Po której stronie stoisz?*
10 grudnia	Dzień Praw Człowieka (1948)	*Narysuj słowo!, Odegraj scenkę*
18 grudnia	Międzynarodowy Dzień Imigranta	*Krok naprzód*
?	Dzień, w którym wszystkie osoby dorosłe w twoim kraju będą miały pełne prawa wyborcze	*Głosować, czy nie głosować?*

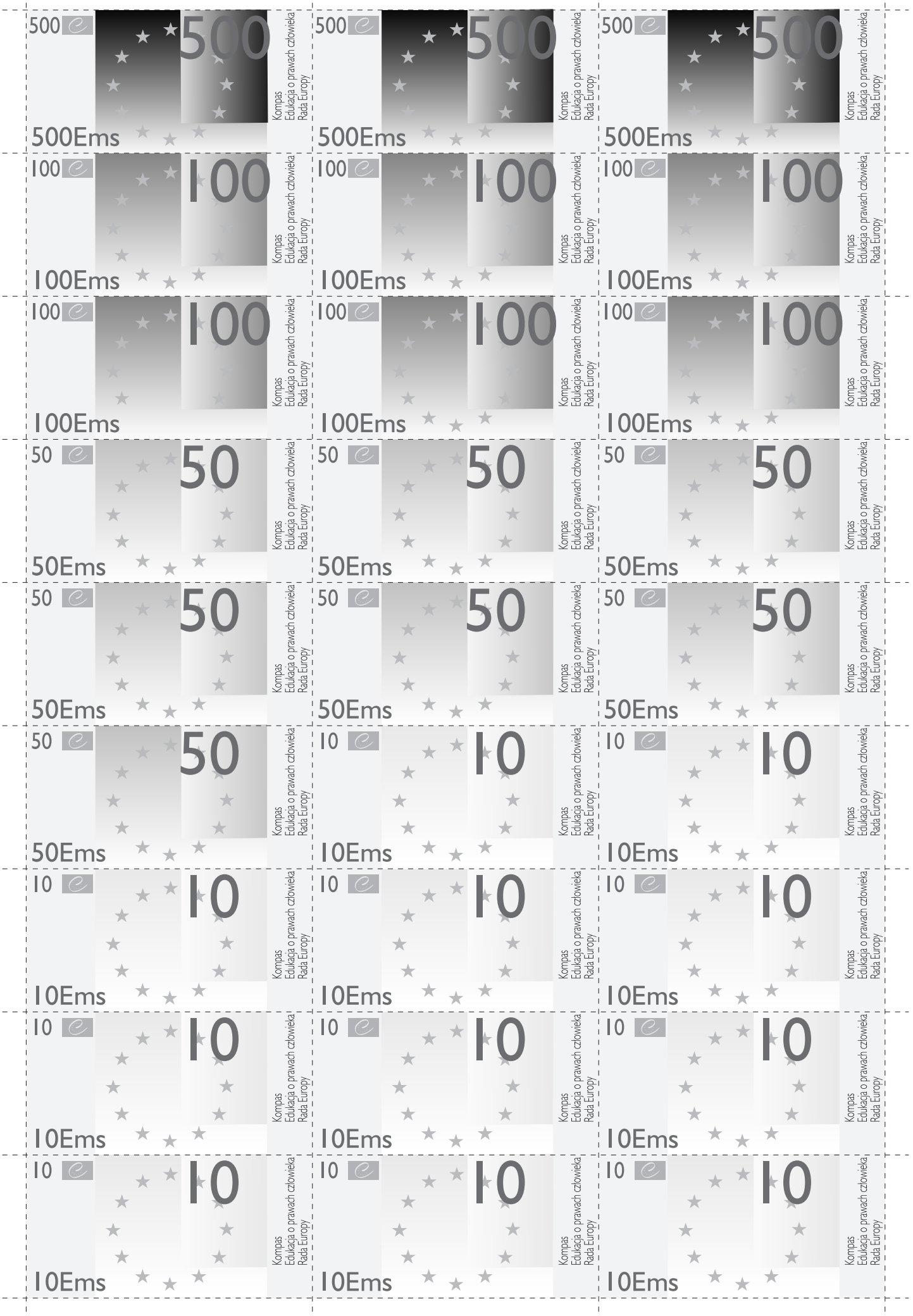
500
500Ems
100
100Ems
50
50Ems
10
10Ems
Kompas
Edukacja o prawach człowieka
Rada Europy

Rozdział 3

Podejmowanie działań

Spis treści rodziału

Podejmowanie działań 305
Potrzeba działań *305*
Fazy podejmowania działań *306*
Poszukujcie informacji, bądźcie poinformowani na bieżąco 306
Upowszechniajcie informacje 308
Połączcie siły z inną organizacją 309
Działajcie skutecznie 311
Tworzenie planu działań *312*
Na czym stoicie? 312
Dokąd zmierzacie? 313
Jak tego dokonacie? 314

Podejmowanie działań

Potrzeba działań

Edukacja na rzecz praw człowieka ma za zadanie między innymi budzenie szacunku wobec praw człowieka. Choćbyśmy jednak zarówno my sami, jak i nasi koledzy i przyjaciele całkowicie respektowali prawa człowieka, nie zmieni to faktu, że żyjemy w świecie, gdzie są one łamane na każdym kroku. Niestety, nie powstrzymamy naruszeń praw człowieka jedynie za sprawą edukacji — przynajmniej nie od razu.

„To co robisz, może wydawać się bardzo nieistotne, ale jest bardzo ważne, abyś robił to dalej".

Mahatma Gandhi

Młodzi ludzie też są tego świadomi, co niejednokrotnie może podważyć nasze wysiłki edukacyjne. Po co mieliby się uczyć o Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, kiedy w rzeczywistości świat ją ignoruje? Po co uczyć się rozpoznawać naruszenia praw człowieka, kiedy nie możemy nic zrobić, aby temu zapobiec? Jaką wartość ma nasze współczucie dla ofiar nieprzestrzegania praw człowieka — czyż nie dokłada tylko cierpień do tych i tak już odczuwanych przez ofiary?

Warto zachęcać młodzież do działań na rzecz obrony praw człowieka, nie tylko dlatego, że naprawdę mogą one mieć wpływ na kształt tego świata. Ważne jest to też dla samych młodych ludzi. Odkrycie skuteczności własnych działań może stać się dla nich źródłem siły i motywacji; działania te lepiej niż jakakolwiek lekcja czy ćwiczenie przybliżą im realny wymiar praw człowieka.

Słowo o metodach

W drugiej części tego rozdziału zajmiemy się konkretnymi działaniami, jakie można zrealizować pracując z grupą. Najpierw jednak omówimy pewne proste czynności, które ułatwiają podejmowanie działań. Podzieliliśmy je na cztery grupy:

1. Zdobywanie informacji
2. Upowszechnianie informacji
3. Połączenie sił z inną organizacją
4. Osiąganie rezultatów

Stworzyliśmy te kategorie raczej z myślą o przejrzystości tego rozdziału niż po to, aby sugerować ich kolejność, choć wiąże się to ze stopniowo narastającym zaangażowaniem. Nie należy ich jednak interpretować zbyt rygorystycznie, ponieważ wiele proponowanych czynności należy do więcej niż jednej kategorii. Najważniejsze, że można zająć się nimi oddzielnie i nie wymagają one specjalnych przygotowań.

Proponowane działania nie są z natury radykalne i być może wiele z nich stosujecie już w praktyce — projektowanie plakatów, dyskutowanie problemów, organizowanie wydarzeń kulturalnych, spotkania z innymi organizacjami, pisanie listów itp. Właśnie te na pozór proste metody stosowane są przez profesjonalnych działaczy, i to z dobrym skutkiem.

Tak naprawdę każda metoda jest dobra. To, czy waszą pracę w grupie będzie można uznać za *aktywność*, będzie zależało od celów, jakie sobie postawicie, i od tego, jak dalece będziecie umieli wyjść z waszymi działaniami do szerszej społeczności.

„Ten, kto akceptuje zło bez protestu, współpracuje ze złem".

Martin Luther King

„Kiedy wznosisz okrzyk «Naprzód!», określ wyraźnie, w którą stronę. W przeciwnym razie, jeśli zakrzykniesz tak jednocześnie do zakonnika i rewolucjonisty, pójdą w dokładnie odwrotnych kierunkach".

Antoni Czechow

Planowanie

Trzecia część rozdziału poświęcona jest skutecznemu planowaniu. Rzecz jasna, planuje się na początku pracy, toteż każdą czynność należy starannie zaplanować przed jej rozpoczęciem. Ta część rozdziału ma jednak na celu nie tyle pomóc wam w planowaniu pojedynczych ćwiczeń, ile raczej w rozwinięciu strategicznego podejścia do podejmowania działań, a nastąpić to może dopiero wtedy, gdy grupa dobrze już rozumie omawiane problemy. Kiedy grupa jest już gotowa do wdrożenia bardziej systematycznego planu działania, warto zajrzeć do ćwiczeń z planowania i wykorzystać niektóre z nich. Ćwiczenia te mają pomóc grupie bardziej precyzyjnie nazwać i zdefiniować cele, które chce osiągnąć. Im lepiej potrafi to zrobić, tym większe ma szanse powodzenia.

Pozwólcie, aby członkowie grupy przedstawili swoje propozycje. Własne pomysły mogą z pewnością lepiej dostosować do możliwości, a dzięki temu ich działania zyskają na skuteczności.

Fazy podejmowania działań

Poszukujcie informacji; bądźcie poinformowani na bieżąco

Trudno coś zdziałać, gdy się nie wie, co się dzieje wokoło. Bycie dobrze poinformowanym to podstawa skutecznego działania, a także potencjalne źródło nowych pomysłów. Poszukiwanie informacji wcale nie musi mieć mechanicznego, statycznego charakteru — jesteśmy atakowani przez informacje o tak różnorodnych formach, że przyda się doza pomysłowości, aby z nich skorzystać.

Dowiedzcie się, co się dzieje w waszym kraju

- Szukajcie tekstów dotyczących przypadków łamania praw człowieka w prasie lokalnej i krajowej.
- Jeśli szczególnie zaciekawi was lub zaniepokoi jakiś przypadek, dotrzyjcie do osób zainteresowanych — czy ktoś już zajął się tą sprawą?
- Zróbcie kolaż na temat różnych przypadków łamania praw człowieka; pogrupujcie te, które dotyczą tych samych praw; śledźcie rozwój wydarzeń.
- Przedyskutujcie w grupie różne możliwości rozwiązania problemu.
- Rozmawiajcie z przedstawicielami grup mniejszościowych lub marginalizowanych, aby dowiedzieć się o ich problemach.

? Co się dzieje? Gdzie?

Porównajcie sytuację w swoim kraju z innymi krajami

- Dowiedzcie się, które konwencje międzynarodowe podpisał wasz kraj i jaka jest ich treść.
- Dowiedzcie się, czy międzynarodowe organizacje pozarządowe (takie jak Amnesty International, International Federation of Human Rights Leagues lub Human Rights Watch) zajmują się obecnie jakimiś problemami w waszym kraju.
- Dowiedzcie się, co w tej sprawie robi rząd.
- Dowiedzcie się, które organizacje pozarządowe w waszym kraju działają na rzecz praw człowieka.

Dowiedzcie się, co się dzieje na świecie

- Zdecydujcie, które z praw człowieka interesują was najbardziej, i dowiedzcie się, gdzie na świecie te prawa są szczególnie zagrożone.
- Zaznaczacie na mapie świata miejsca łamania tych praw.
- Wybierzcie jakiś kraj lub region (poza własnym) i spróbujcie odpowiedzieć na pytanie co jest główną przyczyną łamania tam praw człowieka.
- Dowiedzcie się, które organizacje tym pogwałceniom przeciwdziałają i skontaktujcie się z nimi w celu otrzymania szczegółowych informacji.
- Poszukujcie informacji w internecie i przeglądajcie publikacje międzynarodowych organizacji pozarządowych i organizacji międzyrządowych (takich jak Rada Europy, ONZ, Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców itp.).

Działanie

Przykład: przeprowadźcie ankietę w najbliższym otoczeniu.

Ankieta może być dobrym sposobem nawiązania kontaktu z najbliższym otoczeniem, co jest niezwykle ważne przy podejmowaniu jakichkolwiek działań. Możecie zbadać sytuację, dowiadując się, jak ludzie reagują na różne problemy. To pomoże wam zdecydować, jakie działania należy podjąć i jaki ich rodzaj może być skuteczny w waszym otoczeniu. Rozmawianie z sąsiadami jest także dobrym sposobem propagowania waszej działalności, informowania o niej oraz zdobywania poparcia. Ankietowanie można połączyć z przeprowadzeniem konkretnej akcji.

? Jak dobrze znacie poglądy ludzi z waszego najbliższego otoczenia?

Komu możemy zadawać pytania?

Ankietę można przeprowadzić:

- wśród ludzi, których znacie — waszych przyjaciół i rodziny;
- w waszej szkole — wśród nauczycieli i uczniów;
- na ulicy;
- wśród grup mniejszościowych lub innych grup znajdujących się w trudnej sytuacji;
- wśród rówieśników;
- w środowisku biznesu;
- wśród mieszkańców; wrzucając formularze do skrzynek pocztowych i odbierając je po określonym czasie.

Co można badać?

Poniżej proponujemy kilka różnych kategorii pytań, które możecie wziąć pod uwagę układając ankietę. (Ćwiczenie „Głosować czy nie głosować" (s. 119) szczegółowo opisuje sposób przeprowadzania ankiety).

- Dowiedzcie się, co inni wiedzą o prawach człowieka:
  Czy wiedzą, jakie mają prawa w razie zatrzymania przez organy ścigania?
  Czy wiedzą o ustawodawstwie antydyskryminacyjnym ?
  Czy znają np. jakąś konkretną ustawę, która jest obecnie dyskutowana w parlamencie?

Czy wiedzą, dokąd się mogą zgłosić, gdyby ich prawa zostały pogwałcone?

- Dowiedzcie się, co jest dla nich ważne:
  Którym aspektem praw człowieka interesują się najbardziej?
  Gdzie widzą najpoważniejsze problemy dotyczące łamania praw człowieka?
  Czy jakieś pogwałcenie praw człowieka szczególnie ich niepokoi?
  Czy kiedyś taki niepokój skłonił ich do podjęcia konkretnych działań?
- Dowiedzcie się, czy ludzie byliby skłonni podjąć jakieś działania:
  Czy chcieliby dać wyraz swojemu niezadowoleniu?
  Czy zgodziliby się wziąć udział w ulicznej manifestacji?
  Czy zgodziliby się podpisać petycję?
  Czy gotowi byliby napisać (lub podpisać) list to przedstawiciela rządu?

? **Które problemy dotyczą was najbardziej? Czy bylibyście skłonni podjąć jakieś działania?**

Upowszechniajcie informacje

Jakakolwiek reklama to dobra reklama.

Skuteczność każdej działalności to przede wszystkim siła liczb. Politycy na całym świecie muszą brać pod uwagę wielkie liczby. Żadna jednostka nie ma takiej siły oddziaływania jak masy społeczne. Im więcej ludzi zjednacie dla swojej sprawy, tym większa jest szansa na jej sukces.

W natłoku zajęć ludzie nie zawsze są skłonni poświęcić swój czas i energię sprawie, która ich bezpośrednio nie dotyczy. Dlatego też warto zacząć od poinformowania ich i zainteresowania sprawą w taki sposób, który przyciągnie ich uwagę. Musicie ich zaskoczyć, doprowadzić do śmiechu, nawet zaszokować — po to, aby zwrócić na siebie uwagę.

- Zaprojektujcie plakat, albo całą serię plakatów, aby zwrócić publiczną uwagę na jakąś sprawę. Zorganizujcie wystawę i zaproście na nią rodzinę i przyjaciół.
- Załóżcie stronę w Internecie w celu upowszechnienia informacji o działalności waszej grupy w zakresie praw człowieka.
- Stwórzcie internetową grupę dyskusyjną i powiedzcie o niej znajomym. Spróbujcie nią zainteresować ludzi z innych krajów.
- Nakręćcie film wideo albo wystawcie sztukę dotyczącą praw człowieka (zob. ćwiczenie „Odegraj scenkę", s. 171).
- Napiszcie piosenkę, musical albo sztukę, a potem ją wystawcie.
- Zorganizujcie publiczną debatę na temat związany z prawami człowieka; zaproście znajomych.
- Zaprojektujcie ulotkę informacyjną na temat konkretnego problemu dotyczącego praw człowieka. Rozdawajcie ulotki na ulicy lub wrzucajcie do skrzynek pocztowych.
- Napiszcie artykuł do miejscowej gazety lub do prasy o zasięgu krajowym.
- Sami zaangażujcie się w edukację na rzecz praw człowieka! Skontaktujcie się z innymi grupami młodzieżowymi lub szkołami. Być może zaproszą was, abyście zaprezentowali swoją działalność.

Działanie

Przykład: spróbujcie zainteresować waszą działalnością prasę.

? Czy organizowana przez was akcja może zainteresować szerszy krąg ludzi? Jak sprawić, by zechcieli o niej przeczytać?

Jeżeli planujecie akcję, postarajcie się, aby informację o niej przekazała lokalna prasa, radio i telewizja. Najlepiej sami napiszcie tekst o akcji, gdyż zaoszczędzi to czasu dziennikarzom. Jest bardziej prawdopodobne, że zajmą się gotowym materiałem, który będą mieli na biurku, niż to, że zrobią z wami wywiad. Tekst waszego autorstwa jest również gwarancją precyzji przekazu.

Uwagi szczegółowe:

- Tekst powinien być krótki i zwięzły, wolny od kolokwializmów i skrótów.
- Wymyślcie tytuł krótki i dobitny, dobrze oddający zawartość tekstu.
- Pierwszy akapit powinien zawierać podstawowe informacje: kto, co, kiedy, gdzie i dlaczego.
- W drugim akapicie wytłumaczcie bardziej szczegółowo, co macie zamiar zrobić.
- Wszelkie dodatkowe informacje lub tło sprawy mogą się pojawić w trzecim akapicie.
- Pamiętajcie, aby pod tekstem umieścić zwrot: „Więcej informacji można znaleźć..."
- Tekst, z podwójnymi odstępami między wersami, powinien być wydrukowany na jednej stronie kartki.

„W moim pojęciu praca z młodymi gejami i lesbijkami, nasze rozmowy o ich życiu, uczuciach, o definicjach «normalności» to właśnie edukacja w zakresie praw człowieka".

Martin Krajcik, wolontariusz, uczestnik Forum Edukacji na rzecz Praw Człowieka

Połączcie siły z inną organizacją

Dowiedzcie się więcej na temat organizacji pozarządowych działających w waszym kraju (regionie)

- Informacje możecie znaleźć w wykazie organizacji pozarządowych zarejestrowanych przez władze lokalne (starostwa powiatowe) lub odpowiednie ministerstwo. Spróbujcie też poszukać informacji w Internecie (polecamy bazę organizacji pozarządowych i instytucji portalu ngo.pl — http://bazy.ngo.pl) oraz w miejscowej bibliotece. Jeżeli znacie już jakąś organizację działającą w regionie, przez nią będziecie mogli dotrzeć do innych.
- Sprawdźcie, jakie międzynarodowe organizacje pozarządowe działają w waszym kraju oraz zorientujcie się, które organizacje są szczególnie zainteresowane waszym krajem.
- Pamiętajcie, żeby zwrócić uwagę nie tylko na organizacje, które w swojej nazwie mają „prawa człowieka". Przyjmijcie szeroko pojętą definicję praw człowieka i włączcie do listy waszych partnerów grupy pracujące z niepełnosprawnymi, z rodzinami o niskich dochodach, z ofiarami przemocy domowej oraz organizacje zajmujące się ochroną środowiska.

Spróbujcie spotkać się z kimś działającym w organizacji pozarządowej i uzyskać informację o zakresie jego działań albo zaproście go, aby sam o tym opowiedział waszej grupie.

- Zróbcie wykaz organizacji pozarządowych działających w waszym regionie. W tabeli zanotujcie nazwę organizacji, liczbę pracowników (woluntariuszy), prawa, jakimi dana organizacja się zajmuje, jej metody, zasięg geograficzny oraz zadania wolontariuszy.

Organizacja	*Liczba pracowników (wolontariuszy)*	*Prawa*	*Metody*	*Zasięg*	*Potrzebni wolontariusze do:*
„Greenia"	5 (6)	Dotyczące środowiska	Kampanie, edukacja	Lokalny	Organizowania masowych protestów
Amnesty International	2 (12)	Obywatelskie i polityczne	Lobbing, kampanie, listy	Międzynarodowy	Pisania listów
„Kobiety mają rację"	10 (8)	Kobiet	Edukacja, schroniska dla kobiet	Krajowy	Roznoszenia ulotek

Zostańcie wolontariuszem w miejscowej organizacji

Wiele organizacji ma zespół wolontariuszy: przyłączcie się do niego, dzięki czemu zyskacie praktyczne doświadczenie w działaniu. Da wam to nie tylko okazję współpracy z działaczami doświadczonymi w danej dziedzinie, lecz także możliwość zdobycia cennego doświadczenia, a także wiedzy o pracy w trzecim sektorze.

Musicie jednak pamiętać, że niektóre organizacje mogą nie chcieć angażować nowych wolontariuszy, szczególnie tam gdzie niezbędne jest większe doświadczenie. Dlatego zanim się zgłosicie, zastanówcie się:

- Czy macie czas na wolontariat?
- Czy jesteście gotowi podjąć zobowiązania związane z tego typu pracą? Czy możecie zagwarantować, że organizacja będzie mogła polegać na was jako na wolontariuszach?
- Jakie macie umiejętności? Co możecie zaoferować danej organizacji?
- Czym się ta organizacja zajmuje? Czy to was naprawdę interesuje?
- Jakie są wasze oczekiwania? Czy rozmawialiście o tym z kimś z organizacji?

Przyłączcie się do lokalnej grupy zajmującej się prawami człowieka lub stwórzcie własną.

„Amnesty jest dla nas inspiracją do grania. Muzyka przemawia do ludzi, a nasze przesłanie jest jasne: można napisać kartkę albo list, a im więcej się daje, tym więcej się dostaje".

Bono z U2

Amnesty International jest organizacją członkowską, która opiera się na pracy tysięcy wolontariuszy na całym świecie. Poszczególne osoby z waszej grupy mogą chcieć się do niej przyłączyć, możecie też stworzyć sami grupę inicjatywną. Dostawalibyście materiały i poparcie, a w zamian oczekiwano by od was pomocy w kampaniach i działaniach lobbystycznych prowadzonych przez tę organizację.

Skontaktujcie się z sekcją Amnesty International w Polsce, aby zasięgnąć więcej informacji (Stowarzyszenie Amnesty International, ul. Piękna 66a, lokal 2, I piętro, 00-672 Warszawa, tel./fax: (22) 827-60-00, www.amnesty.org.pl). Możecie również skontaktować się z międzynarodowym sekretariatem: International Secretariat of Amnesty International, 1 Easton Street, London, WC1X 0DW, United Kingdom; możecie też zajrzeć na stronę internetową www.amnesty.org

Międzynarodowa Federacja Lig Praw Człowieka (The International Federation of Human Rights Leagues, FIDH), pierwsza na świecie międzynarodowa organizacja praw człowieka, powstała w 1922 r. Jej celem jest działanie na rzecz zagwarantowania praw człowieka zapisanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i innych międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka. Zrzesza ona ponad 105 organizacji z 86 krajów i tworzy sieć współpracy międzynarodowej oraz przygotowuje wiarygodne raporty dotyczące łamania praw człowieka w wielu krajach.

Warto zacząć od sprawdzenia, czy istnieje w waszym kraju organizacja zrzeszona w FIDH i poprosić o materiały albo o wskazanie problematyki dotyczącej waszego kraju. Adresy krajowych towarzystw i raporty można znaleźć na stronie: www.fidh.org

Zdobywanie funduszy na działalność organizacji pozarządowej

Jedną z form pomocy, jaką można zaoferować organizacji pozarządowej, co na pewno nie spotka się z odmową, jest zbieranie funduszy na jej działalność. Przed przeprowadzeniem akcji należy skontaktować się z wybraną organizacją i upewnić się, że dokładnie wie, co macie zamiar zrobić i jak zamierzacie to przeprowadzić. Poproście o radę. Niektóre organizacje mają ściśle określone zasady dotyczące zbierania funduszy i nie przyjmują pieniędzy zgromadzonych w sposób z nimi niezgodny.

Rozważcie możliwości waszej grupy i najskuteczniejsze metody zbierania pieniędzy w waszym otoczeniu. Zgromadźcie jak najwięcej pomysłów, a potem omówcie je w grupie i wybierzcie najlepszy.

? Czy metody te będą skuteczne przy pozyskiwaniu pieniądzy dla grupy?

Oto przykłady różnych sposobów pozyskiwania pieniędzy:

- Zorganizowanie zawodów sportowych przy wsparciu sponsora
- Wykonanie i sprzedaż własnych produktów lub artykułów rzemieślniczych
- Zorganizowanie dyskoteki lub imprezy kulturalnej
- Zwracanie się do indywidualnych osób z prośbą o datek na dany cel
- Zorganizowanie loterii, kiermaszu, giełdy rzeczy używanych
- Przyłączenie się do akcji zbierania funduszy zorganizowanej przez instytucję charytatywną

Osiąganie rezultatów

W tej części przyjrzymy się akcjom o ściśle określonych celach, kiedy z zasady oczekuje się natychmiastowych rezultatów. Są to akcje jednorazowe, toteż należy je szczegółowo zaplanować. Trzeba dobrze przemyśleć każdy krok, bo akcja, która się nie powiedzie, przynosi poczucie głębokiego zawodu. Zajrzyjcie do punktu „Na czym stoicie?", aby obmyślić dobry plan akcji.

„Nie czekaj na przywódców; sam działaj, człowiek dla człowieka."

Matka Teresa z Kalkuty

Warto rozpowszechnić informacje o akcji, co zwiększy jej skuteczność.

Przykłady:

- Zorganizujcie akcję uliczną, aby skierować uwagę społeczności na problem związany z prawami człowieka. Może ona dotyczyć na przykład jakiejś nowej legislacji, planów budowy fabryki na obszarze chronionym, nieetycznych praktyk znanej firmy, konkretnych naruszeń praw grupy mniejszościowej, decyzji rady miejskiej o zamknięciu budynku użyteczności publicznej. Zastanówcie się, do kogo i jak dotrzeć z waszym przekazem.
- Zorganizujcie panel dyskusyjny. Ażeby doprowadzić do jakichkolwiek zmian, musicie sprawić by wysłuchali was wpływowi ludzie, tacy jak: lokalni radni, biznesmeni, przedstawiciele kuratoriów i liderzy rozmaitych grup społecznych. Oni odpowiadaliby na pytania młodych ludzi. Pomyślcie, kto powinien uczestniczyć w „panelu dorosłych" i roześlijcie zaproszenia. Przedyskutujcie kandydatury osób, które mogłyby zasiąść w „panelu młodzieży", i przemyślcie pytania, które warto im zadać.
- Zadbajcie o środowisko w swoim otoczeniu. Zastanówcie się, jak to otoczenie powinno waszym zdaniem wyglądać i w jaki sposób możecie to osiągnąć. Warto zacząć od rzeczy najprostszych — posprzątania miejsc użyteczności publicznej, posadzenia drzew i kwiatów, oczyszczenia rowów i sadzawek. W tym zakresie można wiele zdziałać skromnymi środkami. Bardziej ambitnym projektem byłoby włączenie do realizacji waszych pomysłów lokalnej społeczności lub przedstawienie projektu miejscowym władzom.
- Zaproponujcie pomoc potrzebującym grupom albo konkretnym osobom. Możecie zaoferować swoją pomoc osobom starszym, niepełnosprawnym, ubogim czy osobom z mniejszości społecznych. Możecie zebrać fundusze na określony cel, zaproponować wsparcie w postaci jedzenia i odzieży, pomóc w poprawie wizerunku społecznego grupy, pomóc w lobbowaniu rządu w ich sprawie lub po prostu im towarzyszyć i ofiarować moralne wsparcie.

„Szczęście zależy od wolności, a wolność zależy od odwagi".

Tukidydes

- Napiszcie list, np. do przedstawicieli rządu, premiera, prezydenta, liderów biznesu, do prasy lub innych zainteresowanych stron, w którym przedstawicie swoje stanowisko na temat konkretnej sprawy związanej z prawami człowieka. Metoda ta, stosowana z powodzeniem przez Amnesty International, służy zasygnalizowaniu władzom publicznego niepokoju w jakiejś konkretnej sprawie.
  - Sprawdźcie najpierw, jakiego zwrotu używa się w oficjalnych wystąpieniach wobec danej osoby publicznej.
  - Zacznijcie list od jasnego sformułowania waszego stanowiska.
  - Wyjaśnijcie, kim jesteście i kogo reprezentujecie.
  - Określcie odpowiedzialność adresata listu w danej sprawie.
  - Każdy punkt (lecz nie więcej niż trzy) poprzyjcie rzeczową argumentacją.
  - Powtórzcie wasze przesłanie na końcu listu.
  - Sprecyzujcie, jakich działań oczekujecie od adresata.

„Chi Wen Tze zawsze pomyślał trzy razy, zanim coś zrobił. Dwa by wystarczyło".

Konfucjusz

Tworzenie planu działań

Dobrzy działacze są dobrze zorganizowani. Nie znaczy to jednak, że koniecznie musicie zacząć od nakreślenia ogólnego planu działań; jeżeli macie jasno określone cele, możecie bez specjalnych przygotowań podjąć którekolwiek z działań opisanych w tym rozdziale. Jednakże plan obmyślony przez grupę, może okazać się niezwykle przydatny do sprecyzowania celów, sposobów ich osiągnięcia i określenia możliwości grupy w tym względzie. Przy bardziej ambitnych zadaniach w zasadzie taki powinien być pierwszy krok, ponieważ akcja, która nie przynosi oczekiwanych rezultatów, może sprawić wiele zawodu. Warto postarać się, aby pierwsze zadanie, którego się podejmiecie, zwieńczył sukces.

Proponujemy pracę w czterech etapach:

1. Zorientujcie się jakie są wasze możliwości: przeprowadźcie w waszej grupie analizę SWOT.
2. Zdecydujcie, jakim problemem się zajmiecie i jakie chcecie uzyskać rezultaty.
3. Obmyślcie najskuteczniejszą metodę działania, adekwatną do możliwości waszej grupy.
4. Do dzieła!

Na czym stoicie?

„Prawdziwa wiedza to świadomość zakresu własnej ignorancji".

Konfucjusz

SWOT to skuteczna metoda analizy charakterystyki grupy, która pozwala też przyjrzeć się okolicznościom zewnętrznym wpływającym na jej działalność.

Analiza SWOT (przykład)

Jakie są silne strony waszej grupy?
- Jest duża!
- Mamy czas i chęć do pracy
- Ojciec Michała jest politykiem
- Nasze miejsce spotkań jest w centrum miasta
- Marta umie przemawiać publicznie
- Marcin ma komputer

Jakie są słabości waszej grupy?
- Za wielu przywódców!
- Nie mamy pieniędzy
- Niewiele dziewczyn
- Nigdy nic takiego przedtem nie robiliśmy
- Niektórzy z nas mieszkają daleko od centrum
- Nie zawsze nam się udaje praca w grupie

Jakie możliwości stwarzają okoliczności zewnętrzne?
- W wiadomościach dużo ostatnio mówiono o prawach człowieka
- Niedługo wybory
- Można dostać grant na pracę z uchodźcami
- W pobliskim mieście istnieje grupa Amnesty International
- Mamy nowy ratusz, gdzie można by urządzić przedstawienie

Jakie niebezpieczeństwa grożą wam z zewnątrz?
- Niestabilna sytuacja ekonomiczna
- Niektórzy z nas mają niedługo egzaminy
- Władze miasta grożą, że zabronią publicznych zgromadzeń
- Ludzie narzekają, że uchodźcy zabierają im pracę
- Jest za zimno na jakąkolwiek akcję na dworze

Akronim SWOT to skrót angielskich słów:

Strengths (mocne strony): to, w czym wasza grupa jest dobra.

Weaknesses (słabe strony): to, z czym grupa gorzej sobie radzi.

Opportunities (możliwości): okoliczności zewnętrzne, które możecie wykorzystać na swoją korzyść.

Threats (zagrożenia): okoliczności zewnętrzne, które mogą stanąć na przeszkodzie waszej działalności.

Podzielcie uczestników na cztery grupy, z których każda zajmie się analizą jednego z czterech elementów SWOT, tj. mocnymi stronami, słabymi stronami, możliwościami i zagrożeniami. Potem zbierzcie się wszyscy razem i sprawdźcie, czy zgadzacie się z analizą kolegów.

Powyższe zestawienie to przykład analizy, który może służyć jako źródło pomysłów. Nie należy jednak zbytnio się nią sugerować — każda grupa to przecież unikatowy zespół i z pewnością co innego stanowi o jego sile i słabości!

„Jakie to cudowne, że nikt nie musi czekać ani chwili, aby zacząć naprawiać świat".
Anna Frank

Dokąd zmierzacie?

Jakim problemem macie zamiar się zająć? Czy zajmiecie się jakąś konkretną, rażącą niesprawiedliwością, czy wasz protest będzie raczej dotyczył naruszania praw człowieka w ogólności?

Problemy warte podjęcia

Jeżeli robiliście już jakieś ćwiczenia z tej książki, pewno macie sporo pomysłów. Jeżeli dopiero zaczynacie pracę, pomocne mogą okazać się poniższe sugestie. Uczestnicy powinni zdobyć wstępne informacje dotyczące problemów, a następnie indywidualnie zająć się ich badaniem, po to, by się potem spotkać i zdecydować, jakie tematy są preferowane.

Przykładowa lista problemów:
- Kara śmierci w waszym kraju
- AIDS na kontynencie afrykańskim
- Przestarzała elektrownia atomowa
- Negatywny stosunek do uchodźców

„Mądry człowiek to nie ten, który daje dobre odpowiedzi, ale ten, który zadaje dobre pytania".
Claude Lévi-Strauss

„Drzewa i kamienie nauczą cię tego, czego się nie dowiesz od mistrzów".

Św. Bernard z Clairvaux

- Wykorzystywanie dzieci do pracy
- Wolność prasy w waszym albo innym kraju
- Prawo mniejszości do edukacji w rodzimym języku
- Przemoc domowa

? Jakie grupy w waszym społeczeństwie najbardziej cierpią z powodu naruszania praw człowieka?

Kiedy uczestnicy będą gotowi, możecie bliżej przyjrzeć się niektórym problemom, aby stworzyć listę tych, które najbardziej was niepokoją.

Spróbujcie zawęzić listę do 3 czy 4 problemów, tych z którymi naprawdę jesteście w stanie się zmierzyć. Będziecie musieli omówić wszystkie alternatywne rozwiązania, a ostateczną decyzję należy przegłosować, jeżeli grupa nie będzie jednomyślna. Dla przykładu, każdy dostaje 3 głosy, które może wykorzystać w dowolny sposób: można je wszystkie oddać na jeden problem, głosować na 3 problemy (przyznając każdemu po jednym głosie) lub tylko na dwa. Na końcu podsumujcie głosy, aby stwierdzić, które problemy są dla was najpilniejsze.

Precyzowanie celów

Na tym etapie warto narysować „drzewo", aby zilustrować wybrany przez was problem.

- Na środku dużej kartki papieru zapiszcie problem, którym chcecie się zająć.
- Pod spodem zapiszcie wszystkie przyczyny problemu. Będą to korzenie waszego drzewa.
- Przebadajcie dokładnie każdy korzeń, tak głęboko, jak to tylko możliwe — drzewo może mieć dłuższe korzenie, niż przypuszczaliście! W podobny sposób potraktujcie gałęzie: to symptomy waszego oryginalnego problemu, czyli sposób jego pojawiania się w życiu codziennym. Może się okazać, że problem, który chcecie podjąć, jest w rzeczywistości korzeniem albo gałęzią innego drzewa!
- Kiedy skończycie, przyjrzyjcie się swojemu drzewu. Czy zabierzecie się od razu do rozwiązywania problemu, który wybraliście, czy najpierw zajmiecie się którymś z jego czynników składowych? Czy drzewo pomogło wam wymyślić sposób na zmierzenie się z problemem?

Jak tego dokonacie?

Projektowanie strategii

Jeśli już macie jasny obraz możliwości swojej grupy i zdecydowaliście, jakim obszarem problemowym chcecie się zająć, zastanówcie się, jak najlepiej do niego podejść.

Weźcie pod uwagę:

1. Specyfikę problemu, którym chcecie się zająć: *jaki był wynik ćwiczenia z „drzewem"*?
2. Waszego głównego odbiorcę: *na kogo próbujecie wywrzeć wpływ?*
3. Jakich zmian chcielibyście dokonać w określonej grupie docelowej: *co, zgodnie z waszym zamiarem, powinni zrobić/myśleć w następstwie waszej akcji?*
4. Jak zmiany te mogłyby nastąpić: *pomyślcie, co może wpłynąć na grupę, do której się zwracacie.*
5. Jakich metod możecie użyć, aby spowodować takie zmiany: *pomyślcie o różnych formach akcji opisanych wcześniej w tym rozdziale oraz rozważcie własne pomysły. Jaka metoda będzie najwłaściwsza w danych okolicznościach?*

„Cel nie zawsze się ustala po to, aby go osiągnąć, lecz po to, by służył za punkt, do którego się mierzy".

Joseph Joubert

Opracujcie kolejne fazy planu, posługując się schematem (s. 316), i omówcie je na forum grupy. Cała grupa musi wyrazić zgodę na wszystkie części planu: jeżeli niektórzy członkowie grupy nie będą zadowoleni, istnieje niebezpieczeństwo, że nie wykorzystacie całego waszego potencjału.

„Ten może, który wierzy, że może".

Budda

Organizacja

Zanim zajmiecie się sprawami praktycznymi, musicie ułożyć plan działań i podjąć rozmaite decyzje organizacyjne. Jeżeli tego nie zrobicie, może się później okazać, że jakieś ważne zadania zostały pominięte, a to może negatywnie wpłynąć na osiągnięcie tak precyzyjnie przez was zaplanowanych celów.

Musicie zdecydować:

- Jakie zadania należy wykonać?
- Kto będzie odpowiedzialny za poszczególne czynności?
- Kiedy zostaną wykonane?

1. Powinniście wszystko zapisywać, tak aby zawsze móc sprawdzić przebieg realizacji planu. W tym celu będą potrzebne dwa duże arkusze papieru i flamaster. Wybierzcie zapisującego.
2. Upewnijcie się, że wszyscy akceptują omawiany temat. Zapiszcie go u góry arkusza. Wyliczcie wszystkie czynności, które muszą zostać wykonane, i zanotujcie je poniżej, tak aby wszyscy widzieli.
3. Jeżeli organizujecie jakieś spotkanie/imprezę, pomyślcie, co może się wydarzyć tego dnia, krok po kroku, uwzględnijcie wszystkie czynności, które należy wykonać.
4. Teraz przejrzyjcie listę i zdecydujcie, które czynności muszą być wykonane od razu, które w następnej kolejności, a które później. Każdą czynność oznaczcie literą: T (teraz), W (wkrótce) lub P (później).
5. Osobny arkusz papieru posłuży do podejmowania decyzji. Po lewej stronie spiszcie osobno wszystkie kolejne czynności, które mają być wykonane, w następnej kolumnie zapiszcie imiona osób, które będą za nie odpowiedzialne, a w trzeciej termin realizacji.
6. Podzielcie się pracą — nie dopuście, aby wszystkim zajmowały się jedna albo dwie osoby. Pomyślcie, co będzie, jeśli zachorują albo nie poradzą sobie z nawałem pracy!

Oto przykładowy arkusz:

Arkusz z decyzjami

Wydarzenie: Akcja uliczna dotycząca praw mniejszości		
Zadanie	**Kto**	**Kiedy**
Zaprojektować ulotki do rozdawania	Piotr, Sylwia, Kasia, Marcin	Spotkania 10 i 17 września
Zorganizować druk ulotek	Sławek, Ania	Po 20 września
Zrobić napisy, transparenty	Wszyscy	Tydzień od 24 września
Kupić materiały do transparentów itp.	Aleksander, Jola, Iza	W tygodniu od 17 września
Zainteresować innych ludzi	Asia, Damian, Natalia	W tygodniu od 17 września
Skontaktować się z władzami lokalnymi	Martyna, Remik	Po uzyskaniu potwierdzenia daty
Poinformować policję	Jarek, Szymon	
Zachęcić do udziału wpływową osobę		
Poinformować grupy mniejszościowe		
Napisać przemówienia		
Zorganizować napoje i przekąski		
Posprzątać po akcji		

Diagram PLANOWANIE PROGRAMU

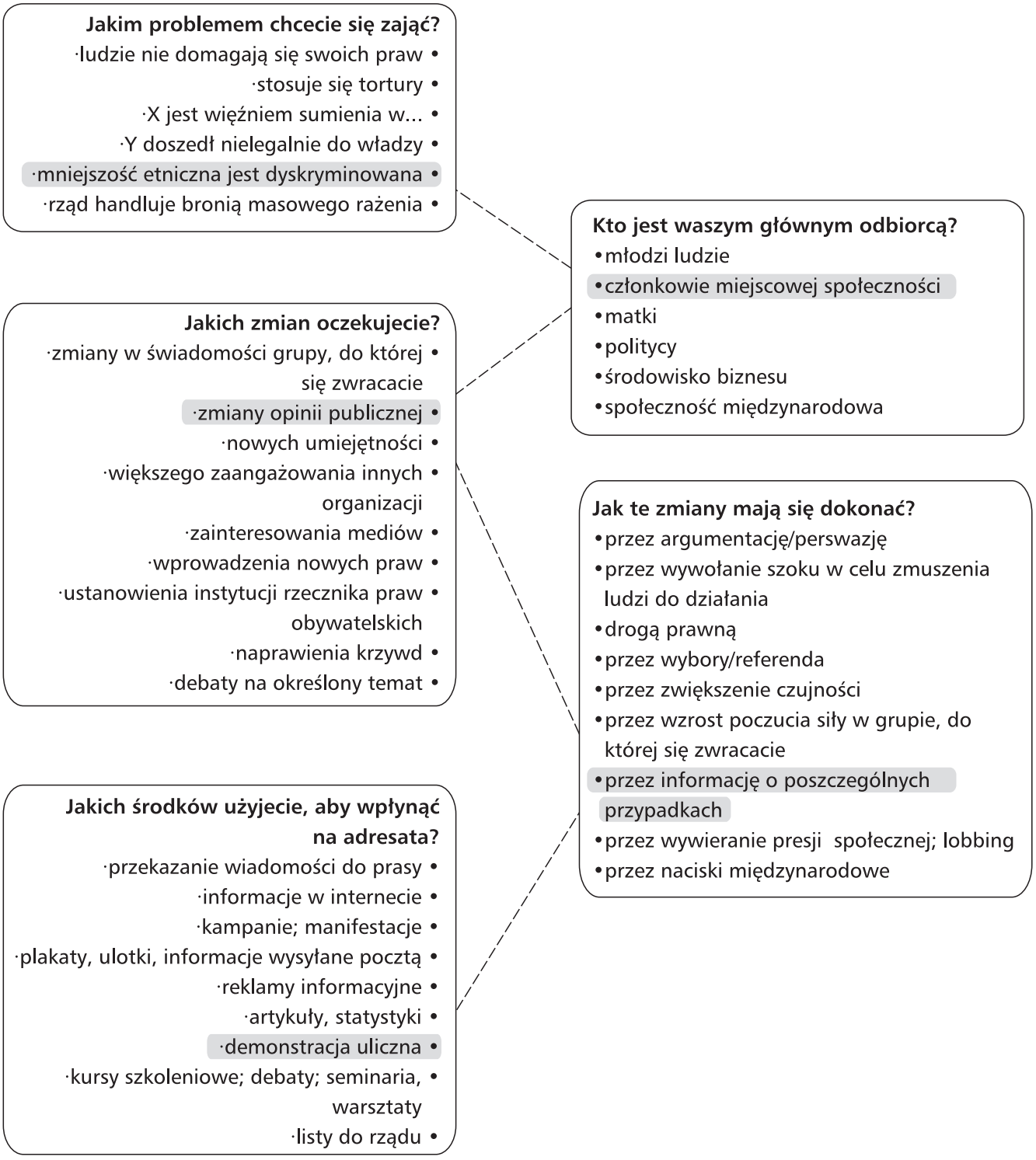

Rozdział 4

Informacje o prawach człowieka

Spis treści rodziału

Zrozumieć prawa człowieka ... 319
Co to są prawa człowieka? ... *319*
Rys historyczny ... *321*
Prawa człowieka na świecie ... *323*
Jak możemy dochodzić swoich praw? ... *324*
Dylematy i nadużycia praw człowieka ... *325*
Więcej pytań ... *327*
Ewolucja praw człowieka ... 328
Jakie posiadamy prawa? ... *328*
Prawna ochrona praw człowieka ... 333
Podstawowe dokumenty międzynarodowe ... *334*
Egzekwowanie praw człowieka ... *337*
Czy to wystarczy? ... *341*
Działalność na rzecz praw człowieka a rola organizacji pozarządowych ... 342
Przykłady udanych akcji ... *345*
Pytania i odpowiedzi ... 348
Ruszmy głową ... *350*

Zrozumieć prawa człowieka

Co to są prawa człowieka?

Prawa człowieka są jak zbroja — są twoją ochroną; są jak kodeks, ponieważ mówią ci, jak się masz zachować; są też niczym sędziowie, bo możesz się do nich odwoływać. Są abstrakcyjne, podobnie jak emocje; i tak jak emocje należą do każdego i istnieją bez względu na okoliczności.

Są jak natura, bo mogą być pogwałcone; i jak duch, bo są niezniszczalne. Są niczym czas, bo traktują nas wszystkich jednakowo — biednych i bogatych, starych i młodych, białych i czarnoskórych, wysokich i niskich. Zapewniają nam szacunek i wymagają od nas szacunku dla innych. Jest z nimi tak jak z dobrem, prawdą i sprawiedliwością — nie zawsze zgadzamy się co do ich definicji, ale zawsze potrafimy je rozpoznać.

? **Czy umielibyście zdefiniować prawa człowieka? Jak wytłumaczyć, czym tak naprawdę są?**

Skąd się biorą prawa człowieka?

Prawo to uzasadnione żądanie. Mamy prawo do zakupów w koszyku, jeżeli za nie zapłaciliśmy. Obywatele mają prawo wybrać prezydenta, jeżeli gwarantuje to im konstytucja ich kraju, a dziecko ma prawo do wycieczki do zoo, jeżeli rodzice mu ją obiecali. Tego wszystkiego ludzie mają prawo oczekiwać na podstawie obietnic lub gwarancji drugiej strony.

„Prawa człowieka to jest to, czego nikt ci nie może odebrać".

René Cassin

Prawa człowieka to jednak żądania innego rodzaju, ponieważ nie polegają one na obietnicach czy gwarancjach drugiej strony. Czyjeś prawo do życia nie zależy od obietnicy kogoś innego, że go nie zabije — jego *życie* może od tego zależeć, ale nie jego *prawo do życia*. Jego prawo do życia zależy tylko od jednej wartości — od czyjegoś człowieczeństwa.

Zaakceptować prawa człowieka to zaakceptować fakt, że każdy ma prawo do stwierdzenia: *mam takie prawa, bez względu na to, co powiesz lub zrobisz, ponieważ jestem człowiekiem, tak jak ty.* Prawa człowieka są nieodłącznie przynależne wszystkim istotom ludzkim.

Dlaczego to stwierdzenie nie wymaga udowodnienia? Na czym się ono opiera? Dlaczego mamy w nie wierzyć?

Jest to stwierdzenie natury moralnej, opierające się na wartościach moralnych. Moje prawo do życia w istocie oznacza, że *nikt nie powinien mi odbierać życia, że byłoby to złem*. Tak sformułowane stwierdzenie nie wymaga specjalnego uzasadnienia. Prawdopodobnie każdy czytelnik się z nim zgodzi, ponieważ wszyscy wiemy z własnego doświadczenia, że pewne aspekty naszego życia powinny być nienaruszalne, gdyż stanowią istotę naszej egzystencji, tego, kim i czym jesteśmy. Stanowią istotę naszego człowieczeństwa i naszej ludzkiej godności jako jednostki. Prawa człowieka są po prostu rozszerzeniem takiego rozumowania na wszystkich ludzi, mieszkańców naszej planety. Jeżeli nam przysługują takie prawa, przysługują też innym.

„Człowiek musi mieć wolny wybór, bez względu na cenę i konsekwencje".

Fiodor Dostojewski

? Dlaczego nieprzestrzeganie czyjegoś prawa do życia jest złem? Dlaczego pozbawienie kogoś życia jest złem? Czy oba pytania znaczą to samo?

Najważniejsze wartości

Są dwie wartości leżące u podstaw praw człowieka: ludzka *godność i równość*. Prawa człowieka definiują warunki niezbędne człowiekowi do życia w godności, a ich uniwersalizm wypływa z tego, że w świetle praw człowieka wszyscy ludzie są równi. Obie te wartości mają jednakowe znaczenie.

Uznanie owych dwóch wartości jest właściwie jednoznaczne z uznaniem idei praw człowieka. A że nie są to wartości kontrowersyjne świadczy fakt, iż idea ta jest popierana przez wszystkie kultury świata, rządy wszystkich cywilizowanych państw i większość religii. Niemal powszechnie akceptuje się zasadę, że władza państwa nie może być nieograniczona, a ograniczeniem dla niej musi być wymóg, aby wszystkie podlegające jej jednostki, miały prawo do egzystencjalnego minimum, pozwalającego na zachowanie własnej godności.

Od tych dwóch głównych wartości — **godności i równości** — pochodzi wiele innych, które pozwalają bardziej precyzyjnie określić, jak ludzie i społeczeństwa powinni praktycznie współistnieć. Na przykład:

Wolność — wolna wola jest ważną częścią ludzkiej godności; być zmuszonym do robienia czegoś wbrew własnej woli jest poniżające.

Szacunek dla innych — brak szacunku nie pozwala docenić człowieka jako jednostki posiadającej godność.

Zakaz dyskryminacji — równość co do godności oznacza, że nie powinniśmy oceniać ludzi ze względu na cechy fizyczne (i inne).

Tolerancja — nietolerancja to nierespektowanie różnic; równość nie oznacza podobieństwa czy jednorodności.

Sprawiedliwość — ludziom równym w swoim człowieczeństwie należy się sprawiedliwe traktowanie.

Odpowiedzialność — respektowanie praw innych pociąga za sobą odpowiedzialność za własne czyny.

Charakterystyka praw człowieka

Filozofowie zapewne zawsze będą debatować nad znaczeniem praw człowieka, jednak społeczność międzynarodowa ustanowiła określone zasady, które zostały uznane przez poszczególne państwa i muszą być przez nie respektowane. Zasady te stanowią, że:

1. **Prawa człowieka są niezbywalne.** Znaczy to, że nie można ich utracić, ponieważ dotyczą one samego faktu ludzkiej egzystencji. W szczególnych okolicznościach korzystanie z niektórych — choć nie wszystkich — może zostać zawieszone lub ograniczone. Na przykład gdy ktoś jest oskarżony o przestępstwo, może być pozbawiony wolności; w czasach niepokojów społecznych władze mogą ograniczyć wolność poruszania się obywateli przez wprowadzenie godziny policyjnej.
2. **Prawa człowieka są niepodzielne, wzajemnie zależne i powiązane.** Znaczy to, że różne prawa człowieka są wewnętrznie ze sobą powiązane i nie należy ich rozpatrywać oddzielnie. Korzystanie z jednego prawa zależy od wielu innych, a żadne prawo nie jest ważniejsze od innych.

„Wartości są niewidzialne, jak wiatr. To, że wieje wiatr, poznaje się po ruchu liści. Wartości poznaje się po działaniach ludzi".

Eva Ancsel

3. **Prawa człowieka są uniwersalne (powszechne)**, co znaczy, że dotyczą w jednakowym stopniu i zawsze wszystkich ludzi na świecie. Każdej jednostce przysługują prawa człowieka bez względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, przekonania polityczne i inne, narodowość i pochodzenie społeczne, urodzenie czy jakiekolwiek inne okoliczności.

Warto zaznaczyć, że uniwersalność praw człowieka w żaden sposób nie zagraża bogactwu zróżnicowania ludzi różnych kultur. Różnorodność nadal może istnieć w świecie, w którym wszyscy są równi i równie godni szacunku.

„Świat trzema rzeczami stoi: prawdą, mądrością i pokojem".

Talmud

Rys historyczny

Idea, że ludzie mają niezbywalne prawa, ma swoje korzenie w wielu kulturach i tradycjach. Wiele historycznych przykładów szanowanych przywódców i wpływowych wzorów działania pokazuje, że wartości ucieleśnione w prawach człowieka nie są „produktem zachodniej cywilizacji" ani wymysłem dwudziestego wieku.

Historia starożytna

- Kodeks Hammurabiego, króla Babilonii (wyd. XVIII/XVII w. p.n.e.) to jeden z najstarszych kodeksów prawnych świata. Babiloński władca obiecywał „sprawić, by sprawiedliwość rządziła w królestwie, zniszczyć przemoc i przestępców, nie dopuścić, by silni uciskali słabszych (...) oświecić kraj i dążyć do dobra wszystkich ludzi".
- W starożytnym Egipcie (ok. 2000 p.n.e.) faraon nakazywał poddanym: „(...) gdy przyjadą z Dolnego lub Górnego Egiptu wnosić petycję, wszystko ma się odbyć zgodnie z prawem, zwyczaje mają być przestrzegane, a prawo każdego człowieka respektowane".
- Karta Cyrusa (Persja ok. 570 p.n.e.), wprowadzona przez króla Persji Cyrusa II Starszego dla ludu jego kraju, gwarantowała obywatelom prawo do wolności, bezpieczeństwa, swobodnego przemieszczania się oraz liczne prawa społeczne i ekonomiczne.

? **Które postaci z historii waszego kraju były orędownikami praw człowieka lub o nie walczyły?**

Angielska Magna Charta Libertatum i Ustawa o Prawach

W 1215 r. angielska szlachta i duchowieństwo wystąpili przeciwko nadużywającemu władzy królowi Janowi bez Ziemi i zmusili go do przyjęcia Wielkiej Karty Swobód (Magna Charta Libertatum). Choć król jej nie przestrzegał, Magna Charta zaczęła być szeroko stosowana w obronie wolności obywatelskiej. Jest ona zapisem praw, takich jak prawo wszystkich wolnych obywateli do posiadania i dziedziczenia własności i ograniczenie nadmiernych podatków. Ustanawia ona takie zasady, jak prawo do procesu i równość wobec prawa. Gdy Jakub II nadużywał władzy, został obalony przez poddanych w 1688 r. W 1689 r. Parlament uchwalił ustawę zakazującą królowi ingerencji w sprawy Parlamentu. Akt ten, znany jako Ustawa o Prawach (The Bill of Rights), odbierał królowi prawo zawieszania mocy obowiązującej ustawy bez zgody Parlamentu, ustanawiał wolne wybory członków Parlamentu i ogłaszał, że wolność debat w Parlamencie nie może być kwestionowana, nawet przez sądy.

„Ponieważ człowiek jest z natury swojej wolny, równy i niezależny, nikt bez wyrażenia zgody nie może być poddany politycznej władzy innego".

John Locke

„Nie zabijaj".
Biblia

Narodziny prawa naturalnego

W Europie XVII i XVIII wieku filozofowie proponowali koncepcję „praw naturalnych". Były to prawa należne człowiekowi ze względu na to, że jest istotą ludzką, a nie dlatego że jest obywatelem jakiegoś kraju, wyznawcą jakiejś religii lub członkiem określonej grupy etnicznej. Coraz szerzej uznawano, że prawa naturalne powinny znaleźć odzwierciedlenie w ochronie prawnej, co z kolei dało początek konstytucjom poszczególnych państw.

Francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela

W 1792 r., Francuzi znieśli monarchię i proklamowali republikę. Poprzedziła to Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, uchwalona 26 sierpnia 1789 r., która określała zasady nowego ładu we Francji. Napisana przez przedstawicieli duchowieństwa, szlachty i stanów niższych, odzwierciedlała idee takich myślicieli Oświecenia jak Wolter, Monteskiusz, Rousseau i innych encyklopedystów. Deklaracja atakowała polityczny i prawny system monarchii i definiowała prawa naturalne jako „wolność, własność, bezpieczeństwo i prawo do przeciwstawiania się wyzyskowi". W miejsce systemu przywilejów dla arystokracji wprowadzała równość obywateli wobec prawa.

Amerykańska Deklaracja Niepodległości, Konstytucja i Bill of Rights

4 lipca 1776 r. większość kolonii brytyjskich w Ameryce Północnej ogłosiła niepodległość w Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych. Inspiracją dla tego aktu w znacznej mierze były teorie „prawa naturalnego" Locke'a i Monteskiusza, a także rewolucja francuska i południowoamerykańskie powstania przeciw panowaniu hiszpańskiemu. Wprowadzone później poprawki do Konstytucji amerykańskiej ograniczały władzę scentralizowanego rządu, służąc zagwarantowaniu wolności obywatelskich (bezpieczeństwa osobistego, wolności religii, słowa i druku oraz prawa do posiadania broni). Dwadzieścia pierwszych poprawek do konstytucji to tzw. amerykański Bill of Rights.

Wczesne porozumienia międzynarodowe

W XIX i XX wieku poddano pod dyskusję na forum międzynarodowym liczne kwestie związane z prawami człowieka — chodzi tu przede wszystkim o niewolnictwo, poddaństwo, brutalne warunki pracy i wyzyskiwanie pracy dzieci. Podpisano wtedy, po raz pierwszy, międzynarodowe umowy dotyczące praw człowieka.

- Niewolnictwo zniesiono oficjalnie w Anglii i Francji na przełomie XVIII i XIX wieku. W 1814 r. rządy brytyjski i francuski podpisały traktat paryski, którego celem była współpraca w zakresie zniesienia handlu niewolnikami. Na konferencji w Brukseli w 1890 r. wydano akt zakazujący niewolnictwa, podpisany następnie przez osiemnaście państw.
- Konwencje genewskie (1864 i 1929) wyznaczyły kolejny obszar współpracy międzynarodowej, ustalając reguły związane z wojną. Konwencje genewskie ustaliły m.in. zasady opieki nad chorymi i rannymi żołnierzami.

? **Jak myślicie, skąd się wzięła potrzeba umów międzynarodowych? Dlaczego ustanowienie własnych przepisów przez poszczególne kraje okazało się niewystarczające?**

„I walcz w imię Boga z tymi, co walczą z tobą, ale nie atakuj: Bóg nie kocha agresorów".
Koran

Wiek dwudziesty

Idea ochrony praw człowieka przed organami władzy zyskiwała coraz większe uznanie. Poszczególne państwa doceniły wagę kodyfikacji tych praw i ich spisania. W tym sensie przywołane tu dokumenty są prekursorskie w stosunku do wielu dzisiejszych traktatów dotyczących praw człowieka. Jednak dopiero wydarzenia II wojny światowej sprawiły, że uwaga opinii światowej skupiła się wokół kwestii praw człowieka.

Liga Narodów, utworzona po I wojnie światowej, była międzynarodową organizacją, której celem była m.in. obrona pewnych podstawowych zasad dotyczących praw człowieka. Tworzenie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka rozpoczęto jednak dopiero po II wojnie światowej w wyniku jej okrucieństw. Wydarzenia te uświadomiły światu konieczność międzynarodowego porozumienia w sprawie ochrony praw człowieka oraz ich kodyfikacji, czego efektem była Karta Narodów Zjednoczonych, podpisana 26 czerwca 1945 r. Karta formułuje jeden z najważniejszych celów Organizacji Narodów Zjednoczonych, którym jest *uchronienie następnych pokoleń od plagi wojny* i *potwierdzenie wiary w fundamentalne prawa człowieka, w godność i wartość istoty ludzkiej oraz w równe prawa kobiet i mężczyzn*.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, sporządzona przez Komisję Praw Człowieka, jeden z organów ONZ, została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1948 r. Od tego czasu ustanowiono liczne instrumenty służące ochronie zawartych w niej zasad, które zaakceptowała społeczność międzynarodowa. Więcej informacji o niektórych z tych traktatów międzynarodowych, w tym również Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, można znaleźć poniżej.

Prawa Człowieka na świecie

W kilku regionach świata istnieją niezależne systemy ochrony praw człowieka, równolegle do tych ustalonych przez ONZ. Takie regionalne instytucje istnieją dziś w Europie, obu Amerykach, Afryce i państwach arabskich. Struktury takie nie istnieją jeszcze w regionie Azji i Pacyfiku, jednak większość państw tej części świata podpisała ważniejsze traktaty i konwencje ONZ, tym samym wyrażając poparcie dla ich założeń i poddając się międzynarodowemu prawu dotyczącemu praw człowieka.

Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów podpisana przez ponad 80 państw, weszła w życie w październiku 1985 r. Warte uwagi są różnice między zapisami Karty i traktatów przyjętych w innych rejonach świata:

- W przeciwieństwie do konwencji europejskich i amerykańskich Afrykańska Karta dotyczy nie tylko praw obywatelskich i politycznych, lecz także socjalnych, ekonomicznych i kulturalnych.
- Karta Afrykańska wykracza poza prawa indywidualne i obejmuje również kolektywne prawa grup ludności.
- Karta wyznacza zarówno prawa, jak i obowiązki człowieka; wylicza konkretne powinności obywatela wobec rodziny, społeczeństwa, państwa i społeczności międzynarodowej.

? **Jak myślicie, dlaczego w karcie dotyczącej praw człowieka są również spisane obowiązki? Czy uważacie, że powinny się one pojawić we wszystkich dokumentach dotyczących praw człowieka?**

W świecie arabskim istnieje obecnie regionalna Komisja Praw Człowieka, lecz jej zakres działania jest bardzo ograniczony. Została również zatwierdzona Arabska Karta Praw Człowieka, która stanie

„Wojny będą się toczyć na świecie dopóty, dopóki człowiek nie zauważy, że ludzka natura jest wszędzie taka sama, bez względu na to, w jakim miejscu na ziemi człowiek się znajduje".

Pierre Daco, psycholog

„Jest powinnością Państw, bez względu na ich system polityczny, ekonomiczny i kulturowy, propagować i chronić wszystkie prawa człowieka i fundamentalne wolności, jednocześnie nie zapominając o znaczeniu specyfiki narodowej i regionalnej oraz zróżnicowaniu pod względem historii, kultury i religii".

Deklaracja Wiedeńska, 1993

„Jesteśmy wszyscy, a ja szczególnie, odpowiedzialni za wszystko i wszystkich".

Fiodor Dostojewski

się podstawą stworzenia regionalnego systemu ochrony praw człowieka. Dokument ten, podobnie jak Karta Afrykańska, zawiera nie tylko prawa obywatelskie i polityczne, lecz także społeczno-ekonomiczne oraz spis „Praw Ludności Arabskiej".

Domagano się wprowadzenia podobnego systemu regulacji prawnych w regionie Azji i Pacyfiku, jednak nie przyjęto tam jeszcze żadnych formalnych rozwiązań. Wynikiem spotkania organizacji pozarządowych z tamtego regionu w 1993 r. było opracowanie Deklaracji Praw Człowieka w Bangkoku. Czytamy w niej m.in.:

Perspektywa pluralizmu pozwala uczyć się od innych kultur. (...) *Powszechne prawa człowieka mają korzenie w wielu kulturach. Uznajemy uniwersalność praw człowieka, stanowiących ochronę dla całej ludzkości.* (...) *Choć popieramy pluralizm kulturowy, te praktyki kulturowe, które naruszają prawa człowieka, w tym prawa kobiet, nie będą tolerowane. Ponieważ prawa człowieka są obiektem powszechnej troski i mają uniwersalną wartość, nie mogą być postrzegane jako zagrożenie dla suwerenności państw.*

Jak możemy korzystać z naszych praw?

Jak korzystać z istniejących praw człowieka? Sam fakt ich istnienia nie położy kresu naruszeniom praw człowieka, do czego, jak wiadomo, dochodzi codziennie na całym świecie. Czy więc prawa człowieka w ogóle coś znaczą? Jak należy z nich korzystać?

? Czy wiecie, jakie macie prawa?

Poszczególne rozdziały tej książki poruszają różne aspekty tego problemu.

Rozpoznawanie swoich praw

W następnym punkcie tego rozdziału przyjrzymy się różnym rodzajom praw chronionych przez prawo międzynarodowe. Wiedząc, których sfer egzystencji dotyczą prawa człowieka i jakie obowiązki mają rządy w świetle istniejącego prawa, możemy w tej kwestii podjąć próbę zaznaczania swojej obecności i wywarcia na nich nacisku. Jak się okaże, niesprawiedliwość niemal w każdej dziedzinie może być jednoznaczna z naruszeniem praw człowieka — począwszy na przykład od ubóstwa, przez skażenie środowiska, uszczerbek na zdrowiu, złe warunki pracy, represje polityczne, brak prawa do głosowania, inżynierię genetyczną, sprawy mniejszości, do terroryzmu i ludobójstwa — liczba problemów rośnie z dnia na dzień.

Ostatnia część tego rozdziału, zatytułowana „Pytania i odpowiedzi" podejmuje wiele konkretnych kwestii związanych z prawem dotyczącym praw człowieka, odpowiadając na najczęściej zadawane pytania.

Poszczególne punkty rozdziału 5. zawierają szczegółową analizę obszarów chronionych przez prawa człowieka. Jeżeli chcecie dowiedzieć się, jak konkretne prawo (na przykład prawo do zdrowia, edukacji, właściwych warunków pracy) może być lepiej chronione, przyda wam się więcej informacji dotyczących danej kwestii.

„Uważam karę śmierci za barbarzyńską i niemoralną, podważającą moralne i prawne podwaliny społeczeństwa. Jestem pewien... że barbarzyństwo rodzi barbarzyństwo".

Andriej Sacharow

Wykorzystywanie mechanizmów prawnych

Przyjrzymy się różnym mechanizmom prawnym, które chronią różne ludzkie interesy. W Europie sytuacja jest o tyle dobra, że co do większości praw możemy się odwoływać do stałego sądu, który zajmuje się prawami człowieka — Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jeśli dana skarga nie

podlega jurysdykcji Trybunału, są też inne sposoby pociągnięcia państwa do odpowiedzialności i zmuszenia do realizacji jego zobowiązań z zakresu praw człowieka. Ważne jest, że prawo takie istnieje, nawet jeżeli nie zawsze istnieją legalne środki pozwalające wyegzekwować od państwa jego stosowanie.

„Każda dusza jest zakładnikiem własnych działań".

Koran

Lobbing, kampanie i działalność na rzecz praw człowieka

? Czy kiedykolwiek braliście udział w kampanii lub innych działaniach na rzecz praw człowieka?

Ważną rolę w wywieraniu presji na rząd odgrywają rozmaite stowarzyszenia, organizacje pozarządowe, organizacje charytatywne i inne grupy inicjatywy społecznej. Piszemy o tym w dziale „Rola organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz obrony praw człowieka". Rola tych organizacji jest szczególnie ważna dla przeciętnego człowieka nie tylko dlatego, że często podejmują się one prowadzenia spraw jednostkowych, ale też dlatego, że pozwalają przeciętnym ludziom na włączenie się w ochronę praw człowieka. Organizacje te zrzeszają przecież właśnie przeciętnych ludzi. Przyjrzymy się ich sposobom działania i konkretnym przykładom udanych akcji.

Bierzemy udział

Rozdział 3. „Podejmowanie działań", opisuje codzienną działalność i daje przykłady akcji, w których i wy moglibyście brać udział. Grupy młodzieży mają wielki potencjał, jeżeli chodzi o wywieranie nacisku na rządy i instytucje międzynarodowe oraz nagłaśnianie przypadków łamania praw. Przykłady, które przytaczamy, przedstawiają propozycje konkretnych kroków, które mogą zostać podjęte przez waszą grupę, a także przybliżą wam metody działania organizacji pozarządowych.

Dylematy i nadużycia praw człowieka

Co robić, kiedy ochrona praw człowieka jednej grupy wymaga ograniczenia praw innej grupy? Czasem prawa człowieka wykorzystywane są jako pretekst do działań wątpliwych pod względem moralnym. Ludzie, a nawet rządy, mogą twierdzić, że działają w celu ochrony praw człowieka, choć jednocześnie używają środków, które ze swej istoty te prawa łamią.

Ocena takich sytuacji bywa bardzo skomplikowana. Przyjrzyjcie się im sami.

Konflikt praw

Po atakach terrorystycznych w Stanach Zjednoczonych 11 września 2001 r. wiele rządów postanowiło ograniczyć korzystanie z pewnych podstawowych wolności w celu walki z terroryzmem. W Wielkiej Brytanii pojawiło się nowe prawo zawieszające Artykuł 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który chroni jednostki przed nieuzasadnionym zatrzymaniem lub uwięzieniem. Rząd może teraz zamykać ludzi bez postawienia im zarzutów i procesu, jedynie na podstawie podejrzeń.

? Czy dopuszczalne jest ograniczenie praw mniejszości w imię bezpieczeństwa narodowego? Jeżeli tak, to czy powinny istnieć jakieś granice?

„Zawsze gdy sprawiedliwość umiera, to tak jakby nie istniała nigdy".

José Saramago

Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych uznał, że demonstracje grup nazistów w dzielnicach żydowskich to legalne formy wyrażania wolności słowa. Czy takim grupom powinno się zabronić

propagowania ideologii, która mogłaby doprowadzić do pozbawienia życia całej grupy ludności? Czy byłoby to niesłuszne ograniczenie prawa do wolności słowa?

Tradycje kulturowe

W wielu kulturach nadal praktykuje się aranżowanie małżeństw. Dziewczyna musi wyjść za mąż za kandydata wybranego przez rodzinę, i to często w bardzo młodym wieku. Czy powinno się zabronić takich praktyk, aby chronić młode dziewczęta? Czy świadczyłoby to o braku szacunku dla odmiennej tradycji?

Innym przykładem są nadal stosowane praktyki obrzezania kobiet i „honorowej" śmierci kobiet i dziewcząt. Tysiące ludzi cierpi w konsekwencji tych praktyk i większość zapewne uznałaby je za poważne pogwałcenie praw. Czy akceptowanie praktyki okaleczania żeńskich narządów płciowych jest kwestią różnicy kulturowej, która powinna być „tolerowana"?

? **Czy istnieją przypadki, w których wartości kulturowe mogą mieć pierwszeństwo przed uniwersalnymi prawami człowieka?**

Dla dobra sprawy

Społeczność międzynarodowa stosuje niekiedy sankcje wobec reżimów, które systematycznie naruszają prawa człowieka. W celu wywarcia presji na rząd państwa, które dopuszcza się naruszeń, sankcje polegają na zakazie handlu z nim. Niektóre kraje zostały w ten sposób całkowicie odizolowane od społeczności międzynarodowej — Republika Południowej Afryki była przez lata wyizolowana z powodu stosowania polityki apartheidu, dziś np. Kuba nie prowadzi wymiany handlowej z większością świata. Bez wątpienia sankcje takie dają się we znaki zwykłym ludziom, ale najdotkliwiej odczuwane są przez najbiedniejsze warstwy społeczeństwa. Czy ten sposób zapobiegania łamaniu praw człowieka przez państwo jest do przyjęcia?

W 1995 r. Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa ONZ porównała śmiertelność dzieci i niemowląt w Bagdadzie w 1995 r. ze statystykami z 1989 r. Na podstawie zgromadzonych danych dwóch członków zespołu opublikowało list stwierdzający, że około 567 000 irackich dzieci umarło do tego czasu z powodu sankcji ekonomicznych. W kwietniu 1998 r. UNICEF ogłosił, że rocznie z powodu sankcji umiera około 90 000 dzieci.

Dokonywane przez NATO naloty bombowe na Kosowo, choć nie były zatwierdzone oficjalnie przez ONZ, wielu uważało za usprawiedliwione, gdyż miały na celu ochronę rdzennych Albańczyków i doprowadzenie przed wymiar sprawiedliwości sprawcy ludobójstwa. Akcja wojskowa spowodowała śmierć 500 cywilów, eksodus setek tysięcy uchodźców i unicestwienie serbskiej infrastruktury. Jej następstwem było też pochwycenie prezydenta Miloševicia i postawienie go przed trybunałem międzynarodowym. Podobną akcję przeprowadzono w Afganistanie, aby zniszczyć siatkę terrorystyczną, która, jak utrzymywano, była odpowiedzialna za wydarzenia z 11 września 2001 r. Z podobną sytuacją mamy teraz do czynienia w Iraku. Czy takie akcje są uzasadnione, jeżeli ich rezultatem jest duża liczba ofiar śmiertelnych?

? **Czy obrona praw człowieka może być pretekstem do akcji militarnej?**

W kwietniu 2001 r. Komisja Praw Człowieka ONZ wydała rezolucję stwierdzającą, że walka z terroryzmem nigdy nie usprawiedliwia naruszenia praw człowieka. Rezolucja 2001/24 potępiła zarówno ataki terrorystyczne związane z konfliktem w Czeczenii, łamanie praw przez siły czeczeńskie, jak i metody stosowane w Czeczenii przez rosyjskie siły federalne. Postulowała utworzenie komisji do zbadania rosyjskich nadużyć.

Więcej pytań

Pytania postawione powyżej nie pozwalają na udzielenie jednoznacznej odpowiedzi — do dziś pozostają tematem zaciekłych debat. Takie debaty niewątpliwie są istotne. Wskazują na pluralizm, który ma zasadnicze znaczenie dla praw człowieka, i na to, że prawa człowieka nie są zagadnieniem naukowym ani ideologią, ale rozwijającą się sferą myśli z zakresu prawa i moralności. Nie możemy oczekiwać czarno-białych rozwiązań, ponieważ sprawy te są niezwykle złożone, a poza tym nie ma ekspertów, którzy byliby nieomylni i mieliby moc rozwiązywania wszystkich problemów.

Nie znaczy to jednak, że nie ma żadnych odpowiedzi ani obszarów, w których istnieje porozumienie. Jest ich wiele, z dnia na dzień coraz więcej. Problem niewolnictwa był ongiś przedmiotem dyskusji, dziś już nie ma wątpliwości, że niewolnictwo nie może być tolerowane — wolność osobista jest dziś powszechnie akceptowana jako fundamentalne prawo człowieka. Praktyka obrzezania kobiet, wprawdzie stosowana w niektórych kulturach, jest dziś szeroko krytykowana jako pogwałcenie praw człowieka. Kara śmierci również staje się tematem debat, przynajmniej w Europie, gdzie od członków Rady Europy oczekuje się działań w kierunku abolicji.

Należy więc wierzyć, że wiele z tych trudnych pytań znajdzie kiedyś odpowiedź. Zanim to jednak nastąpi, możemy przyłączyć się do dyskusji i indywidualnie rozsądzić kwestie odnosząc się do dwóch podstawowych wartości: równości i godności człowieka. *Jeżeli człowiek traktowany jest bez poszanowania jego godności, narusza to istotę praw człowieka.*

Teksty źródłowe

Europe, Youth, Human Rights. Report of the Human Rights Week, Yael Ohana (red.), European Youth Centre, Budapeszt 2000

Garzón Valdés, E., Confusiones acerca de la relevancia moral de la diversidad cultural, „CLAVES de Razón Práctica", nr 74, Madrid, lipiec–sierpień 1997

Human Rights, a basic handbook for UN staff, Office of the High Commission of Human Rights, United Nations, Geneva

Levin, L., *Human Rights, Questions and Answers*, Unesco, Paris 1996

Ewolucja praw człowieka

Obiecanki cacanki

„Wszystkie prawa są powszechne, niepodzielne, wzajemnie zależne i powiązane".

Deklaracja Wiedeńska

Nasi przywódcy złożyli w naszym imieniu mnóstwo obietnic. Gdyby każda deklaracja, pod którą się podpisali, została spełniona, to żylibyśmy w pokoju, bezpiecznie, zdrowo i wygodnie, nasze systemy prawne byłyby sprawiedliwe i chroniły wszystkich jednakowo, a procesy polityczne byłyby przejrzyste, miały charakter demokratyczny i służyły interesom ogółu.

Dlaczego tak nie jest? Między innymi dlatego, że politycy są tylko ludźmi i zdarza im się, by tak rzec, chodzić na skróty, jeżeli wiedzą, że są bezkarni. Dlatego powinniśmy wiedzieć dokładnie, jakie obietnice zostały złożone, i starać się pilnować, aby ich dotrzymywano!

? **Czy zawsze robicie to, co obiecaliście? Nawet jeżeli nikt wam o tym nie przypomina?**

Jakie posiadamy prawa?

Wiemy, że mamy prawo do tego, żeby przestrzegano wszystkich przysługujących nam praw. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i inne traktaty międzynarodowe chronią wiele różnych praw, więc przyjrzymy im się w takiej kolejności w jakiej zostały zapisane i przyjęte przez społeczność międzynarodową. Zazwyczaj klasyfikuje się te prawa jako prawa „pierwszej, drugiej i trzeciej generacji" i taką klasyfikację przyjmiemy, choć, jak to się zaraz okaże, klasyfikacja ta ma bardzo ograniczone zastosowanie i może nawet prowadzić do błędnych wniosków.

Prawa pierwszej generacji (prawa obywatelskie i polityczne)

Te prawa pojawiły się w sferze teoretycznej w XVII i XVIII w. i oparte były głównie na przesłankach politycznych. Zaczęto zdawać sobie sprawę, że trzeba ograniczyć władzę wszechwładnego państwa, a obywatele powinni mieć wpływ na politykę, która ich dotyczy.

Dwie podstawowe idee dotyczyły **wolności osobistej** i **ochrony jednostki przed naruszaniem jej praw przez państwo**.

- **Prawa obywatelskie** zapewniają niezbędne minimum gwarancji poszanowania fizycznej i moralnej integralności jednostki i uznają istnienie indywidualnej sfery sumienia i wiary: prawa do równości i wolności, wolności religijnej, wolności wyrażania opinii oraz zakazu stosowania tortur.
- **Prawa dotyczące procedur prawnych** przez prawo są zazwyczaj też klasyfikowane jako „prawa obywatelskie". Gwarantują one człowiekowi procedurę ochronną w kontaktach z systemem prawnym i politycznym, na przykład ochronę przed nieuzasadnionym aresztowaniem i zatrzymaniem, prawo do uznania za niewinnego, dopóki wina nie zostanie udowodniona w sądzie, i prawo do apelacji.
- **Prawa polityczne** są konieczne do uczestnictwa w życiu społeczeństwa i lokalnej społeczności. Są to na przykład prawo do głosowania, wolność zrzeszania się, zwłaszcza wolność

„Problem nie polega na tym, że się siedzi w więzieniu. Problem polega na tym, aby się nie poddać".

Nazim Hikmet

tworzenia partii politycznych, wolność zgromadzeń i uczestnictwa w wiecach, pochodach, wyrażania własnej opinii oraz prawo do informacji.

Chociaż granice między tymi kategoriami są dość płynne, stanowią one — jedną z wielu — metod klasyfikacji praw człowieka. Na przykład prawo do wyrażania własnej opinii jest zarówno prawem politycznym, jak i obywatelskim, gdyż jest niezbędne do uczestnictwa w życiu politycznym, i jednocześnie stanowi też podstawę wolności osobistej.

? Czy wszystkie prawa polityczne są zarazem prawami obywatelskimi?

Współcześnie prawa obywatelskie i polityczne szczegółowo ujmuje Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Prawa te były tradycyjnie postrzegane, przynajmniej na Zachodzie, jako najważniejsze, jeżeli nie jedyne prawa człowieka. Jest to jednak błędne założenie, jak to dalej pokażemy.

Za czasów zimnej wojny kraje bloku wschodniego były ostro krytykowane za nieprzestrzeganie praw obywatelskich i politycznych. W odpowiedzi kraje te krytykowały zachodnie demokracje za ignorowanie podstawowych praw społecznych i ekonomicznych. W obu tych krytykach było ziarno prawdy.

„Ponura rzeczywistość... jest taka, że poszczególne kraje i społeczność międzynarodowa nadal tolerują łamanie praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych. Gdyby naruszenia te wystąpiły w sferze praw politycznych i obywatelskich, natychmiast wywołałoby to przerażenie i oburzenie prowadzące do konkretnych działań zapobiegawczych".

Oświadczenie Komitetu ONZ do Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych na Konferencji Wiedeńskiej

Prawa drugiej generacji (prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne)

Prawa te dotyczą zasad wspólnego życia i pracy oraz podstawowych ludzkich potrzeb. Oparte są na zasadach **równości** i **gwarantowanego dostępu do podstawowych dóbr, usług oraz szans społecznych i ekonomicznych**. Prawa te były coraz szerzej rozpoznawane na całym świecie wraz z pojawieniem się skutków uprzemysłowienia i powstaniem klasy robotniczej. Te z kolei doprowadziły do nowych żądań i nowego pojmowania koncepcji życia w godności. Ludzie zdali sobie sprawę, że dla zapewnienia ludzkiej godności nie wystarczy gwarantowana przez istniejące prawa polityczne i obywatelskie ingerencja ograniczona do minimum.

- **Prawa społeczne** pozwalają na pełne uczestnictwo w życiu społeczeństwa. Wśród nich muszą się znajdować prawo do edukacji i prawo do zakładania rodziny, a także inne prawa, często określane jako prawa „obywatelskie", na przykład prawo do wypoczynku, opieki zdrowotnej, prywatności i wolność od dyskryminacji.
- **Prawa gospodarcze** zwykle obejmują prawo do pracy, do podstawowych standardów życia, do mieszkania i do renty dla osób starszych lub niepełnosprawnych. Prawa te są odzwierciedleniem przekonania, że pewne minimalne zabezpieczenie materialne jest niezbędne dla ludzkiej godności i że na przykład brak zatrudnienia lub mieszkania może być poniżający z psychologicznego punktu widzenia.
- **Prawa kulturalne** odnoszą się do zwyczajów danej kultury. Często mniej się im poświęca uwagi niż innym typom praw. Jest wśród nich prawo do uczestniczenia w tradycjach własnej społeczności, czasem również prawo do edukacji. Wiele innych praw, oficjalnie nie należących do kategorii „praw kulturalnych", ma wielkie znaczenie dla zachowania unikatowej kultury mniejszości społecznych — na przykład ochrona przed dyskryminacją i prawo do równości wobec prawa.

„Prawo do rozwoju jest niezbywalnym prawem człowieka, na mocy którego każda istota ludzka i wszyscy ludzie mają prawo brać udział, mieć wkład i korzystać z rozwoju ekonomicznego, społecznego, kulturalnego i politycznego tak aby mogli realizować w pełni wszystkie prawa człowieka i podstawowe wolności".

Artykuł 1 Deklaracji ONZ o Prawie do Rozwoju

? Czy grupy kulturowo odmienne mają w waszym kraju ograniczone prawa? Które święta religijne mają status świąt państwowych?

„Prawa człowieka zaczynają się od śniadania".

Leopold Senghor

Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne spisane są w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz w Europejskiej Karcie Społecznej.

Czy niektóre prawa są ważniejsze od innych?

Prawa społeczne i kulturalne nie od razu zaakceptowano na równi z prawami politycznymi i obywatelskimi tak z powodów ideologicznych, jak i politycznych. Choć przeciętnemu obywatelowi może się wydawać oczywiste, że takie podstawowe wartości jak dach nad głową, godziwe warunki życia i przyzwoita praca są niezbędne dla godności człowieka, politycy przyznali to niechętnie. Jednym z powodów jest niewątpliwie fakt, że zapewnienie podstawowych praw ekonomicznych i społecznych wszystkim ludziom na świecie wymagałoby generalnej redystrybucji światowych zasobów. Politycy dobrze sobie zdają sprawę, że taka polityka nie przysporzy im głosów wyborców.

Oto dlaczego starają się uzasadnić, że prawa drugiej generacji są prawami innej kategorii. Po pierwsze, argumentują, że zrealizowanie praw społecznych i ekonomicznych jest nierealne a także niemożliwe, przynajmniej w krótkim czasie, i dlatego należy wprowadzać je stopniowo. Podejście to odzwierciedla Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych — rządy są zobowiązane tylko do zadeklarowania, że podejmą kroki zmierzające do osiągnięcia zamierzonych celów w przyszłości. Takie podejście można, rzecz jasna, kwestionować, tym bardziej że oparte jest ono głównie na przesłankach politycznych. Wiele niezależnych badań dowodzi, że istnieją na świecie zasoby i umiejętności potrzebne do zaspokojenia potrzeb wszystkich ludzi.

Drugim argumentem jest twierdzenie, że prawa pierwszej i drugiej generacji różnią się zasadniczo. Prawa pierwszej generacji wymagają bowiem od rządów jedynie powstrzymania się od pewnych działań (są to tak zwane prawa „negatywne"). Prawa drugiej generacji wymagają natomiast interwencji rządów (to prawa „pozytywne"). Zgodnie z tym argumentem nierealistyczne byłoby oczekiwanie, aby rządy podejmowały pozytywne kroki planowane choćby na krótki czas, i dlatego nie mają obowiązku podejmowania takich działań. A bez zobowiązań nie można poważnie mówić o przestrzeganiu praw.

W tym rozumowaniu tkwią jednak dwa podstawowe błędy. Po pierwsze, prawa polityczne i obywatelskie nie są prawami czysto „negatywnymi". Aby rząd zagwarantował na przykład niestosowanie tortur, nie wystarczy, aby państwo powstrzymywało się od torturowania! Rzeczywista wolność w tej sferze wymagałaby wprowadzenia w życie skomplikowanego systemu kontroli: systemów policyjnych, mechanizmów prawnych, wolności informacji, dostępu do miejsc odosobnienia i wielu innych środków. Tak samo ma się sprawa zapewniania prawa głosu i wszystkich innych praw obywatelskich i politycznych. Innymi słowy, prawa te wymagają konkretnego działania rządu, a nie tylko powstrzymywania się od pewnych działań.

? Jakie działania musi podjąć rząd, aby zagwarantować prawdziwie wolne i sprawiedliwe wybory?

Prawa społeczne i ekonomiczne, tak jak prawa obywatelskie i polityczne, wymagają od rządu *powstrzymywania* się od niektórych działań, na przykład od przyznawania znacznych ulg podatkowych wielkim korporacjom, wspierania rozwoju regionów, które już mają relatywną przewagę lub też od nakładania ceł uderzających w kraje rozwijające się itp.

„Najpierw żarcie, potem morały".

Bertolt Brecht

W rzeczywistości, mimo podziałów na kategorie, różne typy praw mają ze sobą dużo wspólnego. Prawa ekonomiczne łączą się z prawami politycznymi, prawa obywatelskie często trudno odróżnić

od praw społecznych. Kategorie te są przydatne dla uzyskania szerszego obrazu, ale mogą też tworzyć obraz fałszywy. Niemal każde prawo może być wpisane w dowolną kategorię w zależności od okoliczności.

„Kultura to jest to, co zostaje w człowieku, kiedy zapomni wszystko inne".

Emile Henriot

Prawa trzeciej generacji (prawa zbiorowe)

Międzynarodowa lista praw człowieka ulega zmianom. Choć żadne z praw spisanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka nie zostało zakwestionowane przez ponad 50 lat od jej powstania, nowe traktaty i dokumenty uściśliły i rozwinęły wiele podstawowych koncepcji zawartych w oryginalnym dokumencie.

Złożyło się na to wiele różnych czynników, na przykład zmieniająca się koncepcja ludzkiej godności, zmiany technologiczne, a także pojawienie się nowych zagrożeń. Jeżeli chodzi o specyficzną nową grupę praw trzeciej generacji to powstały one w konsekwencji głębszego zrozumienia czynników, które stoją na przeszkodzie realizacji praw pierwszej i drugiej generacji. Postępująca globalizacja stworzyła też nowe możliwości wykorzystania zasobów w celu eliminacji tych czynników.

? Jakie są główne przeszkody w przestrzeganiu praw człowieka w krajach rozwijających się? Które prawa są najbardziej zagrożone?

Ideą leżącą u podstaw praw trzeciej generacji jest solidarność, a prawa te obejmują **zbiorowe prawa społeczności lub narodów**. Są to prawa takie jak: prawo do rozwoju, pokoju, zdrowego środowiska. W wielu rejonach świata skrajna bieda, wojny, katastrofy naturalne i ekologiczne sprawiły, że postęp w dziedzinie praw człowieka był tam nieznaczny. Stąd niezbędne stało się rozpoznanie nowej kategorii praw człowieka — praw, które zapewniłyby społeczeństwom, szczególnie w rozwijającym się świecie, warunki konieczne do przestrzegania uznanych już praw pierwszej i drugiej generacji.

Konkretne prawa najczęściej włączane do listy praw trzeciej generacji to prawo do rozwoju, pokoju, zdrowego środowiska, udziału w korzystaniu ze wspólnego dziedzictwa ludzkości, komunikacji i pomocy humanitarnej.

Na temat tej nowej kategorii praw wciąż jednak toczą się dyskusje. Niektórzy eksperci sprzeciwiają się koncepcji, że prawa zbiorowe należą również do kategorii praw człowieka. Prawa człowieka z definicji przysługują jednostkom i określają sferę interesów jednostkowych, którym należy się pierwszeństwo przed interesami społeczeństwa lub grup społecznych. Prawa zbiorowe, w odróżnieniu od praw jednostek, przynależne są całym społecznościom lub narodom.

Dyskusje dotyczą więc nie tyle kwestii istnienia tych praw, ile ich klasyfikacji jako praw człowieka. Nie jest to jednak tylko spór o terminologię, ponieważ istnieje realna obawa, że taka zmiana w terminologii może dać pretekst niektórym reżimom do ograniczenia (indywidualnych) praw człowieka w imię tychże praw zbiorowych, na przykład represyjny rząd mógłby ograniczyć prawa obywatelskie w imię rozwoju ekonomicznego. Wyrażane są też inne obawy. Ponieważ to nie państwo, lecz społeczność międzynarodowa powinna strzec praw trzeciej generacji, powstaje problem odpowiedzialności — kto lub jaka instytucja odpowiada za pokój na Kaukazie lub w Palestynie?

Jakkolwiek jednak się je nazwie, wszyscy są zgodni co do tego, że prawa trzeciej generacji to sfera, której należy się dokładniej przyjrzeć i zwrócić na nią uwagę społeczności międzynarodowej. Niektóre prawa zbiorowe zostały już uznane, szczególnie w Afrykańskiej Karcie Praw Człowieka i Ludów. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zawiera prawo do samostanowienia, a prawo do rozwoju zostało określone w Deklaracji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1986 r.

„Każdy człowiek ma prawo [...] do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw".

Artykuł 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Postęp nauki

„Każda interwencja w celu stworzenia istoty ludzkiej genetycznie identycznej z inną istotą ludzką, żywą czy umarłą, jest zabroniona".

Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie praw człowieka i godności osoby ludzkiej, Paryż 1998

Inna sferą, w której uznawane są nowe prawa, to nauki medyczne. Wraz z nowymi odkryciami naukowymi pojawiło się wiele pytań związanych z prawami człowieka, szczególnie w dziedzinie inżynierii genetycznej, dotyczących na przykład przeszczepów organów i tkanek. W następstwie postępu technicznego w dziedzinach medycznych pojawiły się pytania co do samej istoty życia. Rada Europy odpowiedziała na te nowe wyzwania osobnym traktatem międzynarodowym. W grudniu 1999 r. weszła w życie Konwencja o ochronie praw człowieka i godności osoby ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny (Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie), znana również jako konwencja z Oviedo. Konwencja ta została podpisana przez 30 państw należących do Rady Europy i ratyfikowana przez 10. państw. Ustanawia ona wytyczne dotyczące kwestii problematycznych opisanych powyżej.

Streszczenie najważniejszych postanowień:

- Każda forma dyskryminacji skierowana przeciwko danej osobie ze względu na jej dziedzictwo genetyczne jest zakazana.
- Genetyczne testy prognozujące mogą być przeprowadzane wyłącznie dla celów zdrowotnych, a nie na przykład w celu ustalenia cech fizycznych, jakie będzie miało dziecko.
- Interwencja mająca na celu dokonanie zmian w genomie ludzkim może być przeprowadzona wyłącznie w celach profilaktycznych, terapeutycznych lub diagnostycznych.
- Wykorzystywanie technik medycznie wspomaganej prokreacji jest zakazane, o ile celem tych technik jest wybór płci przyszłego dziecka.
- Pobranie organów albo tkanek od żyjącego dawcy w celu dokonania transplantacji może być przeprowadzone jedynie dla uzyskania terapeutycznej korzyści biorcy (Artykuł 21 — Zakaz osiągania zysku).

UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury)

UNESCO zwraca szczególną uwagę na ludzki genom. 10 listopada 1997 r., Ogólna Konferencja UNESCO przyjęła Powszechną Deklarację o genomie ludzkim i prawach człowieka. Deklaracja ta określa granice medycznej interwencji w genetyczne dziedzictwo ludzkości i jednostek.

Biotechnologia

Inżynieria genetyczna to metoda celowych zmian dziedzicznych cech organizmu poprzez manipulacje materiałem genetycznym. Postęp w tej dziedzinie wywołał ożywione dyskusje nad kwestiami etyki i praw człowieka. Powstaje na przykład pytanie, czy dozwolona jest manipulacja genetyczna komórek rozrodczych, jeżeli w jej wyniku ma zajść trwała zmiana genetyczna całego organizmu obejmująca też następne pokolenia lub czy powinna być dozwolona reprodukcja ludzkiego organizmu przez klonowanie pojedynczego genu, skoro dozwolone jest klonowanie myszy i owiec?

Postęp technologii biomedycznej stworzył także możliwość przeszczepiania dojrzałych i embrionalnych organów z organizmu do organizmu. Podobnie jak inżynieria genetyczna, technologia biomedyczna stwarza również ogromne możliwości podnoszenia jakości, a nawet ratowania ludzkiego życia. Postęp ten pociąga ze sobą wiele dyskusyjnych kwestii:

- Jeżeli można uratować życie lub polepszyć jego jakość dzięki transplantacji organu z martwego ciała, czy zawsze należy korzystać z tej możliwości? Czy martwemu ciału nie należy się taki sam szacunek jak żywemu?
- Jak zapewnić wszystkim potrzebującym jednakowy dostęp do transplantacji, kiedy ilość organów jest ograniczona?
- Czy powinny istnieć przepisy prawne dotyczące przechowywania organów i tkanek?
- Jeżeli interwencja medyczna wpłynie na genom człowieka w taki sposób, że pogorszy to jakość jego życia lub jego życie zostanie zagrożone, to czy należy się za to rekompensata? Jeżeli pacjent umrze, czy należałoby postawić zarzut morderstwa?

Teksty źródłowe

Symonides J. (red.), *Human Rights: New Dimensions and Challenges. Manual on Human Rights*, Unesco/Dartmouth Publishing, Paris 1998

Donelly J., *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press 1989

Robertson A., Merrills J., *Human Rights in the World*, Manchester University Press 1996

Strona Internetowa Rady Europy dotycząca bioetyki: www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Bioethics/

Prawna ochrona praw człowieka

Wiemy już, że prawa człowieka są niezbywalnymi prawami, które posiada każda istota ludzka. Jak możemy tych praw dochodzić? Gdzie możemy znaleźć potwierdzenie, że prawa te zostały formalnie uznane przez państwo? Jak prawa te są realizowane?

„Prawo nie zmieni serca, ale powstrzyma tych, co są bez serca".

Martin Luther King

Prawa człowieka uznaje się przez porozumienia

Porozumienie na poziomie międzynarodowym polega na tym, że państwa podpisują porozumienia dotyczące praw człowieka. W dokumentach zawarte są ustalone standardy zachowań dla państw, nakładając na nie pewne zobowiązania wobec jednostek. Są dwa rodzaje takich porozumień: prawnie wiążące i niewiążące.

Wiążący dokument, często zwany traktatem, konwencją lub paktem, oznacza zobowiązanie rządu do realizowania danego prawa na terenie swego kraju. Poszczególne państwa muszą wykazać gotowość do przyjęcia zobowiązania, co dzieje się za pomocą ratyfikacji lub przystąpienia. (Samo podpisanie dokumentu nie czyni go wiążącym). Ponieważ ważne jest, aby jak najwięcej państw podpisało dokument, zazwyczaj zezwala się, aby państwa zgłaszały zastrzeżenia lub deklaracje, które uwalniają je od odpowiedzialności co do niektórych postanowień dokumentu. Lepiej będzie przecież jeżeli państwo zgodzi się przestrzegać niektórych praw, niż gdyby miało nie przestrzegać ich w ogóle! Ten mechanizm bywa jednak czasem nadużywany lub wykorzystywany jako pretekst do nieuznawania niektórych podstawowych praw człowieka, co pozwala państwom uniknąć w pewnych sferach międzynarodowej kontroli.

? **Jak myślicie, dlaczego nawet państwa o bardzo złej reputacji w dziedzinie praw człowieka są gotowe podpisywać międzynarodowe traktaty dotyczące praw człowieka?**

W odróżnieniu od wiążących porozumień, niewiążący instrument prawny jest w zasadzie deklaracją lub polityczną zgodą państw, która oznacza, że podjęte zostaną wszelkie możliwe starania, aby dane prawa były przestrzegane, choć bez żadnych prawnych zobowiązań. W praktyce oznacza to zazwyczaj, że żadne oficjalne (czy prawne) mechanizmy nie zostaną wykorzystane do wprowadzenia danych praw w życie.

? **Jaka jest wartość zwykłej „obietnicy", że przestrzegać się będzie standardów praw człowieka, gdy nie jest ona poparta prawnym mechanizmem? Czy to lepsze niż nic?**

Deklaracja ONZ, lub inny niewiążący prawnie dokument, są zazwyczaj wynikiem posiedzenia Zgromadzenia Ogólnego ONZ lub konferencji na temat danego zagadnienia. Uznaje się, że wszystkie państwa wskutek ich członkostwa w ONZ lub uczestnictwa w konferencji zgadzają się z postanowieniami deklaracji końcowej. Na poziomie krajowym uznanie praw człowieka może być również wynikiem porozumienia między rządem a obywatelami państwa. Kiedy prawa człowieka uznane są na poziomie krajowym, stają się przede wszystkim zobowiązaniem państwa wobec jego obywateli.

Podstawowe dokumenty międzynarodowe

Znaczenie praw człowieka jest uznawane w coraz szerszym zakresie, a prawa te są coraz szerzej chronione. Należy uznać, że jest to zwycięstwo nie tylko działaczy walczących o prawa człowieka, lecz także wszystkich ludzi na świecie. Naturalnym następstwem tego sukcesu jest powstanie ogromnego zasobu różnorodnych tekstów dotyczących praw człowieka (instrumentów) i procedur ich implementacji.

Dokumenty dotyczące praw człowieka są zazwyczaj klasyfikowane w trzech grupach, w zależności od ich zasięgu geograficznego (regionalnego lub uniwersalnego), kategorii chronionych praw i kategorii osób lub grup, które zostają objęte ochroną.

Tylko na poziomie ONZ istnieje ponad sto dokumentów dotyczących praw człowieka, a jeżeli dołączymy istniejące na poziomie różnych regionów, liczba ich pokaźnie wzrośnie. Nie możemy omówić oczywiście wszystkich tych dokumentów, toteż zajmiemy się najważniejszymi, do których należą:

- dokumenty szeroko akceptowane, które stały się podstawą do stworzenia innych instrumentów praw człowieka,
- główne dokumenty europejskie,
- dokumenty, które dotykają globalnych problemów omawianych w tej książce.

Międzynarodowa Karta Praw

Najważniejszym światowym instrumentem praw człowieka jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta w 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Jest dziś szeroko uznawana, choć początkowo nie miała formalnie charakteru prawnie wiążącego. Z czasem uległo to zmianie i teraz często się mówi o niej, jako o wiążącej na podstawie międzynarodowego prawa zwyczajowego.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka składa się ze wstępu i 30 artykułów określających prawa i podstawowe wolności człowieka przysługujące bez wyjątku wszystkim kobietom i mężczyznom na świecie. Gwarantuje ona prawa polityczne i obywatelskie, ale również ekonomiczne, społeczne i kulturalne.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, które weszły w życie w 1966 r. są głównymi prawnie wiążącymi instrumentami o zasięgu ogólnoświatowym. Wraz z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka tworzą **Międzynarodową Kartę Praw**. Każdy z nich dotyczy jednak innej kategorii praw.

Podczas gdy prawa zawarte w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych obowiązują od chwili, gdy państwo zdecyduje się przyjąć na siebie zobowiązania z niego wynikające, prawa zawarte w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych mogą być wdrażane stopniowo. (Rządy są wtedy zobowiązane wprowadzić politykę i prawo, które pozwolą na pełną implementację tych praw.) Ta różnica w podejściu do obu paktów pochodzi stąd, że prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne nie mogą zaistnieć z dnia na dzień.

? **Czy zgadzacie się, że prawa obywatelskie i polityczne powinny obowiązywać od razu, a prawa społeczne i ekonomiczne stopniowo?**

Instrumenty europejskie

Cztery z pięciu rejonów świata posiadają systemy praw człowieka służące ochronie tych praw. Obie Ameryki obejmuje Organizacja Państw Amerykańskich, dla której wiążącym dokumentem

Karta Praw Podstawowych

Jest to pierwszy dokument Unii Europejskiej dotyczący praw człowieka. W tym jednym tekście zostały zawarte prawa obywatelskie, polityczne, ekonomiczne i społeczne zapisane wcześniej w różnych dokumentach międzynarodowych, europejskich i państwowych. Karta została ogłoszona wspólnie przez Radę Europejską, Parlament Europejski i Komisję Europejską w Nicei 7–9 grudnia 2000 r. W odróżnieniu od konwencji Rady Europy Karta nie jest prawnie wiążąca i dotyczy tylko Unii Europejskiej.

jest Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 1969 r. W Afryce istnieje Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów przyjęta w 1986 r. przez Unię Afrykańską (wcześniej znaną jako Organizacja Jedności Afrykańskiej). Na kontynencie azjatyckim do dziś nie istnieje żaden system ochrony praw człowieka i jedynym regionalnym instrumentem jest niewiążąca deklaracja — Azjatycka Deklaracja Praw Człowieka. A Europa? Europa ma solidny system ochrony praw człowieka istniejący w ramach Rady Europy.

? Jak myślicie, dlaczego poszczególne regiony uznały, że potrzebują własnych systemów ochrony praw człowieka?

Głównym instrumentem praw człowieka w Europie jest Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (znana także jako Europejska Konwencja Praw Człowieka). Została przyjęta przez wszystkie państwa członkowskie Rady Europy, gdyż jest to warunek członkostwa w tej organizacji. Została przyjęta w 1950 r., ale weszła w życie dopiero trzy lata później. Zapewnia ona prawa polityczne i obywatelskie, a jej główną siłą jest jej mechanizm implementacji — Europejski Trybunał Praw Człowieka. Trybunał ten i jego orzecznictwo są uznawane na całym świecie. ONZ i sądy konstytucyjne wielu krajów i innych systemów regionalnych często się do niego odwołują.

Praw ekonomicznych i społecznych w Europie, także w ONZ, dotyczy osobny dokument. (Zrewidowana) Europejska Karta Społeczna jest wiążącym dokumentem dotyczącym praw zapewniających godziwy standard życia w Europie. Karta (zrewidowana) została podpisana przez 39 krajów członkowskich, a do września 2005 r. została przez 20 z nich ratyfikowana. Polska ratyfikowała Europejską Kartę Społeczną, nie podpisała natomiast Karty zrewidowanej.

Główne instrumenty praw człowieka i mechanizmy implementacyjne w Radzie Europy

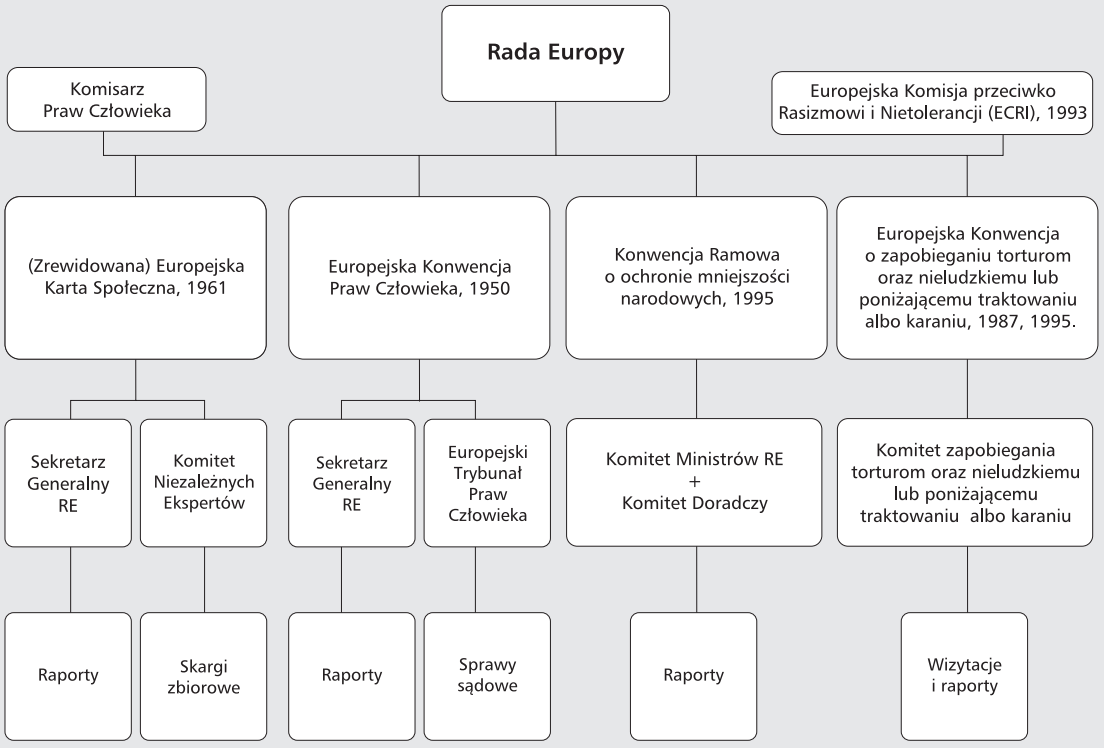

Ochrona konkretnych grup

„Widzę siebie w oczach każdej obcej osoby".

Roger Waters

Niezależnie od uznania podstawowych praw jednostek niektóre instrumenty praw człowieka dotyczą praw konkretnych grup. Ustanawia się te specjalne systemy ochronne, ponieważ w przeszłości zdarzały się przypadki dyskryminacji grup, a także ze względu na niekorzystną, szczególnie podatną na naruszenia praw pozycję społeczną niektórych z nich. Przykładem grup, które uzyskały specjalną ochronę są:

Mniejszości

Prawa mniejszości chronione są:

- na poziomie ONZ przez Deklarację praw osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i językowych, przyjętą w 1992 r. i przez Podkomisję do spraw zapobiegania dyskryminacji i ochrony mniejszości;
- na poziomie europejskim przez instrument wiążący — Konwencję Ramową o ochronie mniejszości narodowych, na mocy której utworzona została instytucja monitorująca, składająca się z niezależnych ekspertów — Komitet Doradczy Konwencji Ramowej;
- przez Wysokiego Komisarza do Spraw Mniejszości Narodowych, dzięki zajmowaniu przez niego specjalnego miejsca w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz przez odpowiednie dokumenty OBWE.

Dzieci

Główną ochronę praw dzieci na poziomie ONZ zapewnia Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 r., która jest najpowszechniej ratyfikowaną konwencją (nie ratyfikowały jej tylko Stany Zjednoczone i Somalia). W Afryce Afrykańska Karta Praw i Dobrobytu Dziecka gwarantuje podstawowe prawa dzieci, uwzględniając wyjątkową sytuację na kontynencie. Weszła ona w życie w 1999 r.

Uchodźcy

Prawa uchodźców są gwarantowane przez Konwencję dotyczącą statusu uchodźców z 1951 r. i przez Wysokiego Komisarza ONZ do spraw Uchodźców. Jedynie Afryka posiada system regionalny, w którym funkcjonuje szczególny instrument ochrony uchodźców. W 1969 r. przyjęto tam Konwencję rządzącą specyficznymi aspektami uchodźców. W Europie poza tym ochronę uchodźcom zapewnia Europejska Konwencja Praw Człowieka.

Kobiety

W celu zapewnienia równości płci na całym świecie prawa kobiet są szczególnie chronione przez Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.

Inni

Grupy takie jak pracownicy lub osoby zatrzymane również korzystają ze szczególnej ochrony, ze względu na szczególną podatność na naruszenie przysługujących im praw. Innym grupom, na przykład ludności rdzennej, nie udało się uzyskać specjalnej ochrony, choć od lat walczą o swoje prawa jako grupy.

? **Czy w waszym społeczeństwie są grupy wymagającej specjalnej ochrony?**

Zwalczanie rasizmu i nietolerancji

W 1993 r., na Pierwszym Szczycie Szefów Państw i Rządów Państw Członkowskich Rady Europy została utworzona Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI). Zadaniem ECRI jest zwalczanie w Europie rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i nietolerancji z perspektywy ochrony praw człowieka. ECRI podejmuje wszelkie niezbędne działania w celu zwalczania przemocy, dyskryminacji i uprzedzeń względem jednostek i grup, zwłaszcza z przyczyn rasy, koloru skóry, języka, religii, narodowości i pochodzenia narodowego lub etnicznego.

Członkowie ECRI są wybierani przez rządy na podstawie ich wiedzy i doświadczenia w zakresie zwalczania nietolerancji. Powołani są oni do działania we własnym imieniu, w charakterze niezależnych członków.

Program działań ECRI obejmuje:

- przeprowadzanie dogłębnej analizy sytuacji w poszczególnych krajach członkowskich w celu opracowania konkretnych zaleceń odpowiednich dla danego kraju;
- pracę nad zagadnieniami ogólnymi (zbieranie i rozpowszechnianie przykładów dobrej praktyki ilustrujących zalecenia ECRI i przyjmowanie zaleceń w sprawach polityki ogólnej);
- działania podejmowane wspólnie z wybraną społecznością w państwach członkowskich, w tym spotkania mające na celu dostarczenie informacji, współdziałanie z krajowymi i lokalnymi organizacjami pozarządowymi, promowanie treści antyrasistowskich i opracowywanie materiałów edukacyjnych.

Realizacja praw człowieka

Jak się upewnić, że te mechanizmy ochronne będą działać? Kto lub co wymusza na rządach dotrzymywanie zobowiązań? Komisje, komitety i sądy niereprezentujące żadnego kraju i złożone z niezależnych członków — ekspertów lub sędziów — są głównymi instytucjami nadzorującymi realizację zobowiązań. Głównymi procedurami stosowanymi przez te instytucje są:

1. Skargi (wnoszone przez jednostki, grupy lub państwa),
2. Sprawy sądowe,
3. Procedura sprawozdawcza.

Ponieważ różne instrumenty praw człowieka i różne systemy regionalne stosują różne procedury, konkretne przykłady posłużą nam jako ilustracja.

Skargi

Skargi przeciw państwu wnoszone są do komitetów lub komisji z wykorzystaniem procedury, którą określa się jako quasi-sądową. Instytucja nadzorująca podejmuje decyzję, a państwa powinny się do niej zastosować, choć nie istnieją procedury zagwarantowane prawem, służące egzekwowaniu takich decyzji. Dla potwierdzenia uznania systemu skarg państwo często musi złożyć dodatkową deklarację lub ratyfikować protokół dodatkowy. Komitet Praw Człowieka i Komitet do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (w ramach systemu ONZ) oraz Amerykańska Komisja Praw Człowieka (w ramach Organizacji Państw Amerykańskich) to przykłady instytucji rozpatrujących skargi.

? **Czy powinien istnieć mechanizm prawny egzekwujący przestrzeganie standardów dotyczących praw człowieka? Jakie mógłby przewidywać sankcje?**

Protokół 12 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Ten nowy, 12 protokół do Konwencji przyjęto w 2000 r. Dotychczas został podpisany przez 23 państwa (bez ratyfikacji) i ratyfikowany przez 11 państw (stan na sierpień 2005). Zaczął obowiązywać w państwach, które go ratyfikowały 1 kwietnia 2005. Jego głównym celem jest zakaz dyskryminacji. Europejska Konwencja daje już gwarancję niedyskryminacji (artykuł 14), ale uważa się ją za niewystarczającą w świetle postanowień innych międzynarodowych dokumentów, takich jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ. Artykuł 14 nie posiada bowiem, w odróżnieniu od innych artykułów Konwencji, niezależności; to znaczy, że zabrania dyskryminacji tylko w odniesieniu do „korzystania z praw i wolności" określonych przez Konwencję. Protokół 12 wprowadza zakaz dyskryminacji niezależnie od innych postanowień Konwencji. Polska nie podpisała jeszcze tego protokołu do Konwencji.

Sprawy sądowe

Istnieją tylko dwa stałe trybunały, które pełnią funkcję instytucji nadzorujących, zwłaszcza realizację praw człowieka. Są to Europejski Trybunał Praw Człowieka i Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka. W 2002 r. działalność swoją rozpoczął także Międzynarodowy Trybunał Karny, ustanowiony na mocy Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, podpisanego w Rzymie w 1998 r. Jego zadaniem jest sądzenie osób oskarżonych o zbrodnie przeciwko ludzkości, ludobójstwo i zbrodnie wojenne. Różni się on więc od obu istniejących dotychczas trybunałów, choć zarazem uzupełnia ich działalność w zakresie skarg przeciw państwom.

Europejski Komitet Zapobiegania Torturom

Delegacje Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom okresowo wizytują państwa, które są stroną Konwencji. Mogą też organizować dodatkowe niezapowiedziane wizytacje. W 2004 roku Komitet przeprowadził aż 22 wizyty w wielu państwach członkowskich Rady Europy, w tym także w Polsce. Pełen raport z wizyty w Polsce znajduje się na stronie internetowej Komitetu http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm. Komitet odegrał bardzo ważną rolę podczas strajków głodowych w więzieniach w Turcji. Kiedy rząd turecki wprowadzał zmiany w systemie więziennictwa, wielu więźniów protestowało przeciw niektórym z nich, podejmując strajk głodowy. Podczas demonstracji doszło jednak do aktów przemocy. Komitet aktywnie włączył się do negocjacji pomiędzy strajkującymi i rządem, analizował wydarzenia związane ze strajkiem i przyglądał się możliwościom reformy tureckiego systemu więziennictwa. W związku ze strajkami więziennymi w 2001 r. Komitet odwiedził Turcję trzykrotnie. Raporty Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom są zazwyczaj jawne i znajdują się na stronie internetowej http://www.cpt.coe.int/en/visits.htm.

Raporty i informacje przeglądowe

Większość instrumentów praw człowieka wymaga od państw składania raportów. Są one sporządzane przez same państwa zgodnie z instrukcją instytucji nadzorującej i zawierają ogólne informacje o funkcjonowaniu praw na poziomie krajowym. Raporty te są poddawane ocenie publicznej. Na tym etapie ważną rolę pełnią organizacje pozarządowe, które sporządzają własne raporty. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych i Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, to przykłady instrumentów, które wymagają składania raportów.

Większość tych mechanizmów egzekwujących istnieje w celu zapobiegania naruszeniom konkretnego prawa człowieka. Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (1987) ma inny charakter. Oparta jest na systemie wizytacji Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu w miejscach zatrzymania — na przykład w więzieniach, miejscach zatrzymań dla nieletnich, posterunkach policji, obozach wojskowych i szpitalach psychiatrycznych. Członkowie Komitetu obserwują sposób traktowania osób zatrzymanych i w razie potrzeby proponują zmiany mające na celu dostosowanie istniejących warunków do prawa zakazującego tortur i nieludzkiego traktowania.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Europejski Trybunał w Strasburgu to instytucja sławna z wielu powodów, zwłaszcza dlatego że wcieliła w życie zapisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, nadając jej odpowiednią rangę. Jedną z jego największych zalet jest obowiązkowa jurysdykcja — gdy państwo ratyfikuje Konwencję, automatycznie poddaje się jurysdykcji Trybunału. Proces o pogwałcenie praw człowieka może być więc wytoczony państwu będącemu stroną Konwencji od chwili jej ratyfikacji.

Inną przyczyną skuteczności działań Trybunału jest moc jego orzeczeń — państwa muszą się podporządkować jego ostatecznym wyrokom. Proces ten nadzorowany jest przez Komitet Ministrów Rady Europy.

W każdej sprawie rozpatrywanej przez Trybunał istnieje możliwość zawarcia ugody między stronami, która jest rezultatem postępowania mediacyjnego.

Trybunał z upływem czasu rozwinął swe funkcje. Kiedy został utworzony w 1959 r., pełnił funkcję sądu działającego „na pół etatu", który realizował swe kompetencje przy współpracy z Europejską Komisją Praw Człowieka. W miarę wzrostu liczby wnoszonych skarg zaistniała potrzeba powołania stałego trybunału, który utworzono w listopadzie 1998 r. Wzrost liczby spraw wnoszonych do Trybunału najlepiej potwierdza jego sukces. Powszechnie wiadomo, że taka instytucja istnieje i że Trybunał gotów jest interweniować, gdy podstawowe prawa człowieka zostaną pogwałcone.

Ważniejsze orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Poniżej opisujemy niektóre z ważniejszych spraw, które były rozstrzygane przez Trybunał Europejski.

- Soering przeciwko Wielkiej Brytanii (czerwiec 1989). Była to sprawa mężczyzny skarżonego o morderstwo, któremu groziła ekstradycja do Stanów Zjednoczonych, gdzie za tę zbrodnię mógł zostać skazany na karę śmierci. Sąd zdecydował, że wysłanie go do Stanów wiązałoby się z naruszeniem zakazu stosowania tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (artykuł 3 Konwencji). Jedną z konsekwencji tej decyzji było rozszerzenie ochrony jednostki znajdującej się na terytorium państwa członkowskiego Rady Europy poza granice Europy. Zasada ta została już wykorzystana w innych sprawach, na przykład Jabari przeciwko Turcji (lipiec 2000), w celu ochrony osób ubiegających się o azyl przed odesłaniem do kraju, w którym ich życie byłoby zagrożone.
- Tyrer przeciwko Wielkiej Brytanii (marzec 1978). W tej sprawie Trybunał zdecydował, że kary cielesne wymierzane nieletnim są sprzeczne z Konwencją, ponieważ naruszają prawo zakazujące tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, gwarantowane przez artykuł 3. Zgodnie z opinią Trybunału: „jego kara — gdyż został potraktowany

„Nie będzie spokoju w ludzkich sercach ani w społeczeństwie, dopóki śmierć nie stanie się bezprawna".

Albert Camus

Europejska Konwencja Praw Człowieka
Mechanizm kontrolny

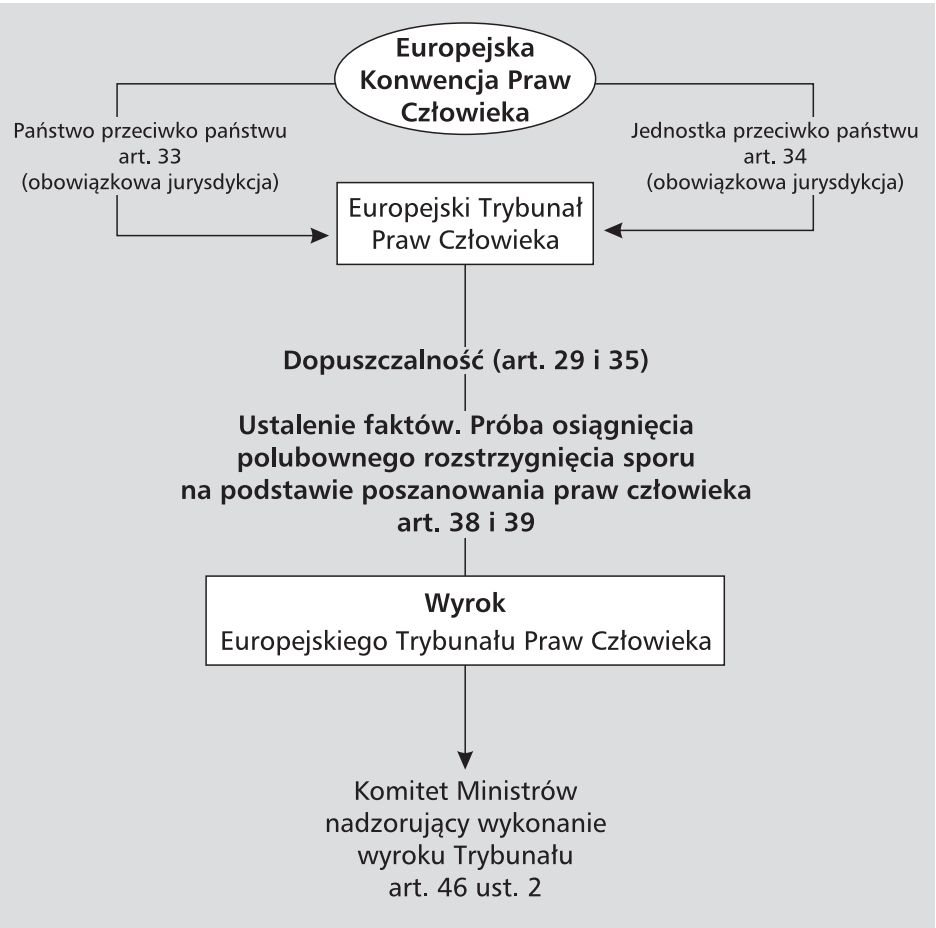

Europejski Trybunał Praw Człowieka w liczbach
- Zasiada w nim 46 sędziów.
- Do stycznia 2005 r. czekało na rozpatrzenie 50 000 spraw („sprawy w toku").
- Od 1990 r. do 2004 r. liczba skarg wzrosła o ok. 1860%: w 1990 r. do Trybunału wpłynęło 1657 skarg, a w 2004 r. 32 512 (aż 4321 z Polski).
- W 2004 r. Trybunał wydał 718 orzeczeń, co oznacza prawie dwie sprawy dziennie (wliczając weekendy i święta!)

jak przedmiot w rękach władzy — była naruszeniem dokładnie tego, co jest celem artykułu 3, czyli ochrony godności i fizycznej integralności jednostki". Ta sprawa jest dobrym przykładem ilustrującym przemiany w Trybunale, który nadąża za zmieniającymi się wartościami społeczeństwa.

- Kokkinakis przeciw Grecji (kwiecień 1993). Ta ciekawa sprawa dotyczyła konfliktu między prawami różnych osób i podejmowała problem nawracania w kontekście pytania dotyczącego tego, czy nauczanie religii może być pogwałceniem prawa do wolności religii innej osoby (gwarantowanego artykułem 9 Konwencji). Trybunał uznał konieczność rozróżnienia pomiędzy nauczaniem religii, głoszeniem religii i dyskutowaniem na tematy religijne w niemoralnym i obłudnym celu nakłonienia jednostki do zmiany religii (na przykład przez proponowanie korzyści materialnych lub społecznych, stosowanie przemocy lub prania mózgu).

Trybunał Europejski rozpatruje sprawy dotyczące praw gwarantowanych przez Konwencję Praw Człowieka, takich jak prawo do życia, prawo do procesu lub wolność słowa. Ponieważ powstał w okresie powojennym, skupia się jednak na prawach politycznych i obywatelskich. Brakuje więc możliwości podejmowania przez Trybunał spraw dotyczących praw gospodarczych, społecznych i związanych z mniejszościami. Mimo tych ograniczeń, dzięki swoim dokonaniom, cieszy się ogromnym szacunkiem.

? **Czy w Trybunale Europejskim rozpatrywano jakieś sprawy przeciwko waszemu krajowi?**

Europejski Trybunał Praw Człowieka, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości — czym się różnią?

Niejednokrotnie mylone są funkcje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. W istocie instytucje te różnią się zasięgiem geograficznym swojej jurysdykcji i rodzajami rozpatrywanych spraw. Europejski Trybunał Sprawiedliwości to instytucja Unii Europejskiej. Jej głównym celem jest dbanie o to, aby prawo wspólnotowe nie było interpretowane i stosowane odmiennie w poszczególnych krajach członkowskich. Działanie Trybunału oparte jest na prawie wspólnotowym, a nie na prawie dotyczącym praw człowieka, choć czasem prawo wspólnotowe może dotyczyć kwestii praw człowieka. Znaną sprawą rozpatrywaną przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości była sprawa Bosmana, która dotyczyła zasad transferu zawodników pomiędzy drużynami piłki nożnej. Uznano je za sprzeczne z postanowieniami Traktatu Rzymskiego w zakresie konkurencji i swobody przepływu pracowników.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jest głównym organem jurysdykcji ONZ. Pełni on podwójną rolę, gdyż zgodnie z prawem międzynarodowym rozstrzyga spory prawne przedstawione przez państwa i wydaje opinie doradcze dotyczące kwestii prawnych. Tylko państwa mogą wnieść do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości sprawę przeciwko innemu państwu. Sprawy te dotyczą zazwyczaj umów zawartych między państwami, które mogą odnosić się do podstawowych stosunków pomiędzy nimi (np. handlowych lub terytorialnych.), ale także do kwestii praw człowieka.

? **Co te różne mechanizmy prawne dają przeciętnemu obywatelowi?**

Komisarz Praw Człowieka

Urząd Komisarza Praw Człowieka Rady Europy został ustanowiony na Szczycie Szefów Państw i Rządów w Strasburgu w październiku 1997 r. Celem tej niezależnej instytucji jest upowszechnianie koncepcji praw człowieka i zapewnienie skutecznego poszanowania i pełnego korzystania z tych praw w krajach członkowskich Rady Europy. Komisarz jest wybierany przez Zgromadzenie Parlamentarne na nieodnawialną, sześcioletnią kadencję.

Urząd Komisarza jest instytucją nieposiadającą kompetencji prawnych, która spełnia rolę wspomagającą inne instytucje Rady Europy zajmujące się promowaniem praw człowieka. Komisarz jest w wykonywaniu swych funkcji całkowicie niezależny i bezstronny, nie narusza też kompetencji zastrzeżonych dla różnych instytucji nadzorczych utworzonych przez Europejską Konwencję Praw Człowieka lub przez inne instrumenty do zagadnień z zakresu praw człowieka Rady Europy.

Podstawowymi celami Komisarza Praw Człowieka są:

- upowszechnianie edukacji na rzecz praw człowieka i ich świadomości w państwach członkowskich;
- identyfikowanie uchybień w prawie i praktyce jego stosowania w państwach członkowskich w zakresie jego zgodności z prawami człowieka;
- wspomaganie upowszechniania skutecznego korzystania z praw człowieka, przewidzianego przez różne instrumenty Rady Europy.

Komisarz może podejmować *ex officio* (z urzędu) każdą sprawę znajdującą się w zakresie jego kompetencji. Choć nie może podejmować indywidualnych skarg, jego funkcja promowania praw człowieka pozwala mu reagować na wszelkie istotne informacje dotyczące ogólnych aspektów praw człowieka, których ochronę zapewniają instrumenty Rady Europy.

Informacje takie oraz prośby o podjęcie spraw mogą być przedstawiane Komisarzowi przez rządy, parlamenty, krajowych rzeczników praw obywatelskich i podobne instytucje, a także przez indywidualne osoby i organizacje.

Czy to wystarczy?

Wiele osób twierdzi, że zła sytuacja praw człowieka na świecie wynika z braku odpowiednich mechanizmów egzekwowania tych praw. Często w gestii rządu danego kraju pozostaje decyzja, czy zastosować się do zaleceń. W wielu przypadkach zagwarantowanie praw grupy lub jednostki zależy od presji społeczności międzynarodowej i w dużej mierze od pracy organizacji pozarządowych. Ten stan rzeczy pozostawia wiele do życzenia, ponieważ często musi upłynąć dużo czasu zanim sprawa naruszenia praw człowieka dotrze do ONZ lub Rady Europy.

Czy można coś zrobić, aby to zmienić? Po pierwsze, niezbędne jest, aby państwa zagwarantowały prawa człowieka na poziomie kraju i stworzyły odpowiednie mechanizmy naprawiania wyrządzonych szkód. Jednocześnie należy wywierać naciski na rządy, aby uznały te mechanizmy, które wyposażone są w procedury egzekwowania praw człowieka.

Teksty źródłowe

Hanski R., Suski M. (wyd.), *An introduction to the international protection of human rights: a textbook*, Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 1999.

Fact Sheet, nr 2 (Rev.1), *The International Bill of Human Rights,* Office of the High Commissioner for Human Rights, *www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs2.htm*

Wysoki Komisarz NZ ds. Praw Człowieka, *www.unhchr.ch; www.unhcr.pl*

Short Guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing

Europejski Trybunał Praw Człowieka, *www.echr.coe.int*

Komitet Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, *www.cpt.coe.int*

Europejska Karta Społeczna, *http://www.coe.int/T/E/ Human_Rights/Esc/*

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, *http://www.coe.int/T/E/ human_rights/minorities/*

Strona internetowa Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji, www.coe.int/ecri

Komisarz Praw Człowieka Rady Europy,www.commissioner.coe.int

Biura Informacji Rady Europy www.coe.org.pl

Strona internetowa Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka www.hfpc.org.pl

Działalność na rzecz praw człowieka i rola organizacji pozarządowych

Dużo musieliśmy zrobić, żeby do [tego] doprowadzić. Trzeba było kilku demonstracji zorganizowanych przez naszą organizację, aresztowania i mojego rzucenia się na stół w Kongresie, zanim otrzymaliśmy zaproszenie (...) Dostałam pięć minut.

Cheri Honkala, pierwsza osoba w Stanach Zjednoczonych będąca na zasiłku dla bezrobotnych, która wystąpiła przed Kongresem; Kensington Welfare Rights Union

Co to są organizacje pozarządowe?

„Rusz się, wstań, stań w obronie swoich praw".

Bob Marley

Określenie *pozarządowe* lub, precyzyjniej, *niedochodowe* odnosi się do wszystkich tych instytucji, które tworzą społeczeństwo obywatelskie, i nie są nastawione na zysk. Jest to rzecz jasna bardzo szeroka definicja, która umożliwia realizowanie nieograniczonej liczby celów tych organizacji i sporą dowolność co do rodzaju działalności. Organizacje pozarządowe to małe grupy nacisku zajmujące się na przykład konkretnymi sprawami z zakresu ochrony środowiska lub praw człowieka, ale też instytucje charytatywne związane, między innymi, z edukacją, a ponadto schroniska dla kobiet, organizacje kulturalne czy religijne, fundacje, programy pomocy humanitarnej i wiele, wiele innych, aż do olbrzymich organizacji międzynarodowych z setkami, czy nawet tysiącami, sekcji i członków na całym świecie.

Omówimy tutaj pokrótce ważną rolę, jaką te organizacje odgrywały ongiś i do dziś odgrywają w ochronie praw człowieka na świecie. Ilekroć podejmowane są wysiłki w celu zachowania zagrożonej działaniami państwa godności konkretnego obywatela, prawie zawsze organizacje pozarządowe odgrywają wtedy zasadniczą rolę w zakresie:

- zwalczania pojedynczych przypadków naruszeń praw człowieka,
- oferowania bezpośredniej pomocy osobom, których prawa zostały naruszone,
- prowadzenia lobbingu na rzecz zmian w prawie krajowym i międzynarodowym,
- pomocy w opracowywaniu takiego prawa,
- promowania wiedzy i poszanowania praw człowieka w społeczeństwie.

„Świat to niebezpieczne miejsce. Nie tyle przez tych, co czynią zło, ile przez tych, którzy się temu przyglądają i przyzwalają na to".

Albert Einstein

To, co organizacje pozarządowe mogą zrobić jest istotne nie tylko z punktu widzenia osiągniętych rezultatów, napawających optymizmem w kwestii ochrony praw człowieka, lecz także dlatego, że organizacje te są — w dosłownym tego słowa znaczeniu — narzędziem, które jest wykorzystywane przez jednostki na całym świecie. Organizacje te, tak jak wiele innych, są zarządzane i koordynowane przez osoby prywatne. Jednakże znaczna część ich siły pochodzi z dobrowolnego wsparcia i ochotniczej pracy, jaką członkowie społeczności poświęcają na rzecz ich misji. Ma to ogromne znaczenie dla wszystkich tych, którzy chcieliby się przyczynić do poprawy sytuacji praw człowieka na świecie.

Rodzaje organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka

„Bóg daje nam ręce, ale nie buduje mostów".

Przysłowie arabskie

W konferencji ONZ dotyczącej praw człowieka zorganizowanej w 1993 roku (znanej jako Konferencja Wiedeńska) uczestniczyło 841 organizacji pozarządowych z całego świata, które określały się jako działające na rzecz praw człowieka. Chociaż jest to pokaźna liczba, był to zaledwie ułamek całkowitej liczby organizacji pozarządowych działających na rzecz praw człowieka na świecie.

Większość organizacji określających się jako „organizacje praw człowieka" zajmuje się ochroną praw politycznych lub obywatelskich. Wśród najbardziej znanych są Amnesty International i Human Rights Watch, które działają na całym świecie. Jednak, jak to było już powiedziane, prawa polityczne i obywatelskie to tylko jedna spośród wielu kategorii praw człowieka uznanych przez społeczność międzynarodową, nie mówiąc już o tym, że wciąż pojawiają się nowe. Jeśli więc weźmiemy pod uwagę wszystkie te organizacje, które na całym świecie zwalczają między innymi ubóstwo, przemoc, rasizm, problemy zdrowotne, bezdomność i zagrożenia środowiska, to liczba organizacji pozarządowych działających w jakiś sposób na rzecz praw człowieka wzrasta do setek tysięcy.

Podczas Zgromadzenia Ogólnego w 2001 r., Amnesty International rozszerzyła swój mandat o prawa ekonomiczne i społeczne oraz prawo do rozwoju, jako obszary swego zainteresowania.

? **Czy znacie jakieś organizacje pozarządowe walczące o prawa człowieka w waszym kraju?**

Jak te organizacje wpływają na sytuację w waszym kraju?

Organizacje pozarządowe mogą się włączać w ochronę praw człowieka na różnych etapach i poziomach, a strategie przez nie stosowane różnią się w zależności od celów: konkretnych lub ogólnych, krótkoterminowych lub długoterminowych, lokalnych, krajowych lub o zasięgu międzynarodowym itd.

a. Pomoc bezpośrednia

Typowym działaniem tych organizacji pozarządowych, które zajmują się prawami społecznymi i ekonomicznymi, jest udzielanie bezpośredniej pomocy osobom, które są ofiarami naruszenia tych praw. Może to być pomoc humanitarna, ochrona albo szkolenia, które rozwijają nowe umiejętności. Jeżeli dane prawo jest chronione prawem, pomoc tych organizacji może obejmować pomoc prawną lub doradztwo dotyczące składania skarg.

W wielu przypadkach jednak bezpośrednia pomoc dla poszkodowanego nie jest możliwa albo nie jest najkorzystniejszą formą wsparcia, jakiej może udzielić dana organizacja. W takich sytuacjach, które prawdopodobnie dotyczą większości przypadków, organizacja musi mieć szersze spojrzenie na sytuację i pomyśleć o sposobach naprawienia szkody lub metodach zapobiegania takim naruszeniom praw w przyszłości.

b. Zbieranie dokładnych informacji

Gdybyśmy chcieli wskazać jakąś uniwersalną strategię leżącą u podstaw działalności różnych organizacji pozarządowych, to jest nią niewątpliwie wskazywanie odpowiedzialnych za niesprawiedliwość. Rządom zdarza się unikać dotrzymywania zobowiązań, których się podjęły podpisując

„Fajnie jest pisać do ludzi, którzy stoją na czele tych autorytarnych, represyjnych reżimów, mieć dyktatora za korespondenta i utrudniać mu życie przez wysyłanie tych wszystkich listów".

Sting

międzynarodowe traktaty, ponieważ szczegóły ich polityki nie są znane szerszemu ogółowi. Zbieranie informacji w celu obnażenia takiego działania rządu jest niezbędne, by móc pociągnąć go do odpowiedzialności, i dlatego jest często praktykowane przez organizacje pozarządowe. Organizacje wybierają sprawę, która może poruszyć ludzi w ich poczuciu sprawiedliwości, nagłaśniają ją i w ten sposób wywierają nacisk na rząd lub indywidualne osoby.

Najlepsze przykłady organizacji znanych ze skutecznego monitoringu i rzetelnych raportów to Amnesty International (s. 310) i Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża. Obie organizacje cieszą się poważaniem nie tylko zwyczajnych ludzi, ale też są autorytetem dla ONZ, gdzie ich raporty brane są pod uwagę jako nieodłączny element oficjalnego procesu monitorowania rządów, które zgodziły się przestrzegać traktatów międzynarodowych.

c. Kampanie i lobbing

Lobbing to określenie używane w odniesieniu do różnych metod wywierania presji na krajowych i międzynarodowych decydentów w celu uzyskania zmiany polityki. Lobbing przybiera różne formy i organizacje pozarządowe wybierają te z nich, które wydają się najstosowniejsze ze względu na rodzaj przedsięwzięcia, charakter instytucji, która jest celem działań, i oczywiście własne możliwości. Poniżej charakteryzujemy kilka stosowanych form lobbingu.

- Kampanie pisania listów to metoda z powodzeniem używana przez Amnesty International i inne organizacje. Polega na tym, że jednostki i organizacje zasypują przedstawicieli rządu listami od tysięcy swoich członków i sympatyków na całym świecie.
- Akcje uliczne i demonstracje zazwyczaj cieszą się zainteresowaniem mediów i dlatego są szczególnie skuteczne w zdobywaniu publicznego poparcia lub kierowania uwagi publicznej na konkretną sprawę, w celu „zawstydzenia" rządu.
- Media często odgrywają ważną rolę w działaniach lobbingowych, rośnie też znaczenie Internetu.
- Oprócz demonstrowania poparcia, czy budzenia oburzenia publicznego, organizacje pozarządowe mogą też zdecydować się na prywatne spotkania lub spotkania informacyjne z politykami. Czasem już sama groźba wyciągnięcia jakiejś sprawy na światło dzienne może spowodować zmianę polityki (jak to zdarzyło się w sprawie opisanej poniżej).

Najogólniej rzecz biorąc, im większe poparcie publiczne i osób wpływowych, tym większe szanse powodzenia ma dana kampania. Nawet jeżeli to poparcie nie zostanie bezpośrednio wykorzystane, głos organizacji pozarządowych nie przejdzie bez echa i znaczna część społeczeństwa może zostać zmobilizowana do akcji na rzecz praw człowieka.

? **Czy w waszym kraju odbyły się jakieś szeroko zakrojone kampanie? Jaki miały efekt?**

„Edukacja w zakresie praw człowieka to sposób na życie. Już od paru lat się tym zajmujemy i nawet nie wiedzieliśmy, że to, co robimy, to edukacja dotycząca praw człowieka".

Alexandra Vidanovic, Klub Otwarty Nis, Serbia i Czarnogóra, uczestniczka Forum Edukacji Praw Człowieka

d. Edukacja długoterminowa

Wiele organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka podejmuje się również działań edukacyjnych i takich, które służą uświadamianiu społeczeństwa. Ponieważ źródło ich siły bierze się właśnie z poparcia ogółu, organizacje te starają się przekazać wiedzę na temat praw człowieka jak najszerszej publiczności. Wraz ze wzrostem wiedzy dotyczącej praw człowieka i metod wykorzystywanych dla ich obrony wzrasta społeczny szacunek dla nich, co z kolei zwiększa szanse

mobilizacji społecznego poparcia w konkretnych sprawach. Społeczne poparcie leży niewątpliwie u podstaw sukcesów, jakie organizacje pozarządowe odnoszą w zakresie ochrony praw człowieka.

„Nie mogłam odmówić. Było tyle kobiet".

Marina Pisklakowa

Przykłady udanych działań

Przemoc w rodzinie: Rosja

Ocena skali przemocy w rodzinie w Rosji nie jest jednoznaczna, ale niektóre dane wskazują, że 30–40% rodzin dotkniętych jest tam przemocą. W 1995 r., po Pekińskiej Konferencji na temat Kobiet, opublikowano pierwsze wiarygodne statystyki. Okazało się, że rocznie w wyniku przemocy ginie w Rosji z rąk mężów 14 500 kobiet, a 50 000 trafia do szpitala. Władze Rosji dostrzegły ten problem, i to już był sukces, a największy wkład w ten sukces miała organizacja pozarządowa ANNA — członek założyciel Rosyjskiego Związku Centrów Kryzysowych dla Kobiet.

Organizację tę założyła Marina Pisklakowa, jedna z czołowych działaczek na rzecz praw kobiet. Zaczęła w lipcu 1993 r. od założenia telefonu zaufania dla kobiet — ofiar przemocy. Następnie utworzyła pierwsze w kraju centrum kryzysowe dla kobiet. Prowadziła lobbing na rzecz wprowadzenia ustawodawstwa zabraniającego stosowania przemocy i zmagała się z wrogo do niej nastawionym oficjalnym wymiarem prawa, składała skargi do sądu i niosła pomoc ofiarom przemocy. Zapoczątkowała w mediach kampanię mającą na celu nagłośnienie problemu przemocy wobec kobiet i informowanie kobiet o ich prawach. Do dziś regularnie pojawia się w telewizji i radiu, propagując poszanowanie praw kobiet.

„Nie jestem nikim wyjątkowym. Na moim miejscu każda kobieta zrobiłaby to samo... Trafiłam na początek czegoś nowego, wielkich zmian w Rosji, nowego sposobu myślenia. Teraz wszyscy mówią o przemocy w rodzinie i wiele osób coś w tej sprawie robi".

Marina Pisklakowa

Organizacji udało się rozszerzyć definicję przemocy w rodzinie tak, że obecnie obejmuje również gwałt małżeński, przemoc seksualną w związkach małżeńskich i partnerskich, przemoc psychiczną, izolację i kontrolę materialną. Do lata 1994 r. udało jej się wyszkolić pierwszą grupę kobiet do pracy w telefonach zaufania, a w 1995 r. zaczęła pracę w innych miastach rosyjskich z grupami miejscowych kobiet, które planowały założenie telefonów zaufania i centrów kryzysowych. ANNA pomogła stworzyć programy pomocy psychologicznej i prawnej dla kobiet, które były ofiarami przemocy. W 1997 r., prawnicy pracujący dla tej organizacji wnieśli do sądu pierwszą sprawę o przemoc w rodzinie i wygrali ją, ustanawiając precedens prawny dla całej Rosji. Z początkiem nowego tysiąclecia organizacja posiadała w całym kraju ponad czterdzieści centrów dla kobiet.

Strona internetowa organizacji: www.owl.ru/anna.

Zagrożenia dla środowiska: Szwajcaria

W latach 1961–1976 kilka gigantów przemysłu chemicznego złożyło ponad 114 000 ton toksycznych chemicznych odpadów w dawnym wyrobisku gliny koło Bonfol w Szwajcarii. Choć dziś byłoby to nielegalne, w 1961 r. gdy powstało składowisko, prawo nie zabraniało takiego składowania materiałów chemicznych. Toksyczne odpady stopniowo zatruwały okoliczne miejscowości i środowisko mieszaniną związków organicznych i nieorganicznych.

14 maja 2000 r., około stu aktywistów Greenpeace wszczęło okupację toksycznego składowiska w Bonfol żądając, aby przedsiębiorstwa chemiczne odpowiedzialne za zatrucie terenu spowodowały jego oczyszczenie. Aktywiści zapowiedzieli, że pozostaną na miejscu dopóty, dopóki przedsiębiorstwa te nie zagwarantują oczyszczenia terenu w taki sposób, żeby przerwać szkodzenie ludziom i środowisku naturalnemu.

„Toksyczny spadek po przemyśle chemicznym nie powinien obciążyć następnych pokoleń".

Stefan Weber, Greenpeace

Okupacja terenu zmusiła przemysłowców do spotkania się z przedstawicielami mieszkańców i Greenpeace. Jego następstwem było podpisanie przez przedsiębiorstwa zgody na dokończenie pracy nad planami oczyszczenia niecki do lutego 2001 r. i rozpoczęcie w 2002 r. procesu oczyszczania. Przedsiębiorstwa zgodziły się również włączyć w te działania lokalną społeczność i organizacje ochrony środowiska, i informować o stopniu zanieczyszczenia wody gruntowej i pitnej. 7 lipca 2001 r. Greenpeace zakończył okupację terenu.

Strona internetowa Greenpeace: www.greenpeace.org.

Kontrolowanie budżetu

Development Initiatives for Social and Human Action (DISHA)

„Warunki jak za czasów niewolnictwa. Zero ludzkiej godności, zero poszanowania prawa".

M.D. Mistry, Dyrektor DISHA

DISHA została założona na początku 1990 r., w indyjskim stanie Gujarat, jako reprezentacja grup pracowników leśnych i plemiennych, zrzeszając blisko 80 000 członków. Korzystając z prawa do informacji, organizacja analizuje budżety państwowe, aby stwierdzić, czy lokalnie przyznawane fundusze są zgodne z oficjalnymi oświadczeniami i deklaracjami co do zapobiegania ubóstwu.

Z początku organizacja ta zajmowała się sprawą egzekwowania minimalnego wynagrodzenia dla pracowników zatrudnionych na obszarach leśnych. Dyrektor DISHA tak wyjaśnił strategię organizacji: „W trakcie tej pracy zaczęliśmy się zastanawiać, dlaczego nasz rejon się nie rozwija i dlaczego nie powstają tu nowe możliwości zatrudnienia. Przyjrzeliśmy się więc pieniądzom wydanym przez państwo, a następnie zaczęliśmy analizować państwowy budżet".

W 1994 r. członkowie DISHA postanowili udostępnić wyniki swojej analizy parlamentarzystom, prasie i najbardziej wpływowym obywatelom. Dzięki temu ich informacje zostały wykorzystane i szeroko omawiane.

„Rzadko się zdarza, aby kampania osiągnęła tak dużo w tak krótkim czasie".

Brytyjska gazeta „The Independent".

Od czasu powstania organizacji sumy pieniędzy przeznaczonych przez rząd dla terenów plemiennych znacznie wzrosły. Początkowo wynosiły 12% budżetu, a ostatnio — ponieważ badania organizacji były bardzo rzetelne — 18%. DISHA szybko zyskała uznanie jako organizacja, która „nie tylko wykrzykuje slogany i manifestuje, ale prezentuje uzasadnione argumenty poparte faktami i cyframi. Ludzie przychodzą teraz do nas po informacje o budżecie — jesteśmy jedyną instytucją w kraju, która klasyfikuje i analizuje budżet".

Wojny diamentowe

Global Witness (Globalny Świadek) to brytyjska organizacja działająca w celu wykazania zależności pomiędzy eksploatacją środowiska a naruszeniami praw człowieka. Ta grupa środowiskowa z siedzibą w Londynie rozpoczynała działalność w 1993 r. w wynajętym biurze wyposażonym jedynie w używany komputer.

Dziś organizacja jest nadal niewielka, jej personel liczy dziewięć osób. Przez cztery lata jej założyciele — przewodniczący Gooch, Simon Tylor i Patrick Alley — prowadzili kampanię przeciwko przemysłowi diamentowemu.

W tym czasie Global Witness udało się odkryć związek pomiędzy nielegalnym handlem diamentami i krwawymi wojnami w Afryce. Organizacja zebrała wystarczające dowody, aby przekonać rządy, ONZ i opinię publiczną, że diamenty nielegalnie wydobywane na terenach, gdzie toczą się wojny zostały użyte do finansowania konfliktów, w których dzieci doznają okaleczeń, a dziesiątki tysięcy ludzi traci życie. Podjęto zaciętą walkę, by uświadomić ludziom u władzy, jak wygląda sytu-

acja. Wywierano naciski na rząd, nawiązano współpracę z organizacjami pozarządowymi w Angoli i pozyskano potężnych sojuszników, np. ambasadora Kanady Roberta Fowlera, który przewodniczył komitetowi ONZ wprowadzającemu sankcje w Angoli. W krótkim czasie zmobilizowano olbrzymie siły do prowadzenia światowej kampanii przeciwko potężnemu przemysłowi.

Kiedy ambasador Kanady w ONZ, zagroził bojkotem Światowego Kongresu Diamentów w Antwerpii, przedstawiciele przemysłu diamentowego wpadli w panikę. W lipcu 2000 r., światowy przemysł diamentowy, przynoszący rocznie siedem miliardów dolarów zysku, uznając, że jest na skraju przepaści, skapitulował i zgodził się na żądania kampanii dotyczące wprowadzenia zasadniczych zmian w handlu diamentami.

Strona internetowa: www.globalwitness.org

Podjazdy dla wózków inwalidzkich w Tuzli

W 1996 r., organizacja pozarządowa Lotos, zajmująca się prawami osób niepełnosprawnych w Tuzli (Bośnia i Hercegowina), postanowiła zorganizować kampanię dotyczącą ruchu ulicznego. Celem było zwiększenie świadomości opinii publicznej na temat osób niepełnosprawnych i kwestii dotyczących ruchu ulicznego. Postulowano utworzenie specjalnych miejsc parkingowych dla niepełnosprawnych, łatwiejszego dostępu do transportu publicznego oraz przyjaznych chodników i ulic. Akcja trwała przez cały tydzień poprzedzający rozpoczęcie kampanii wyborczej. W jej wyniku wzrosła świadomość publiczna, a na wszystkich chodnikach w Tuzli pojawiły się podjazdy!

„Jestem przekonany, że Tuzla jest miastem o największej dostępności dla wózków inwalidzkich w całej Bośni i Hercegowinie".

Uczestnik kampanii w Tuzli

Teksty źródłowe

Risse T., Ropp S., Sikkink K., *The power of human rights*, Cambridge University Press, 1999
Forsythe D., *Human rights in International Relations*, Cambridge University Press, 2000 *www.speaktruth.org*
Hijab N., *Human Rights and Human Development. Learning from Those Who Act*, HDRO Background paper, 2000

Pytania i odpowiedzi

Co to są prawa człowieka?

Są to prawa należne każdemu człowiekowi na świecie ze względów moralnych i tylko dlatego, że jest istotą ludzką. Żądanie poszanowania praw człowieka jest żądaniem natury *moralnej*, najczęściej wobec rządu. Naruszanie praw człowieka jest naruszeniem naszej sfery moralnej i godności osobistej. Nikt — żaden człowiek, ani rząd — nie może nam odebrać praw człowieka.

Skąd się biorą?

Wywodzą się stąd, że jesteśmy nie tylko istotami fizycznymi, ale także moralnymi i duchowymi istotami *ludzkimi*. Prawa człowieka są potrzebne, aby chronić *człowieczeństwo* każdej istoty ludzkiej, aby zapewnić każdemu człowiekowi życie w *godności* i życie godne człowieka.

Dlaczego ktokolwiek *miałby* ich przestrzegać?

Zasadniczo dlatego, że każdy jest istotą ludzką, więc także moralną. Większość ludzi, którym się uzmysłowi, że naruszają czyjąś godność osobistą, nie podejmuje kontrowersyjnych działań. Na ogół ludzie nie chcą krzywdzić nikogo. Jednak oprócz moralnych sankcji własnego sumienia lub sumienia innych w większości państw istnieją dziś prawa, które zobowiązują rządy do przestrzegania podstawowych praw człowieka swoich obywateli, nawet jeżeli się temu sprzeciwiają.

Kto ma prawa człowieka?

Absolutnie każdy. Kryminaliści, przywódcy państw, dzieci, mężczyźni, kobiety, Afrykanie, Amerykanie, Europejczycy, uchodźcy, bezrobotni, zatrudnieni, bankierzy, pracownicy instytucji charytatywnych, nauczyciele, tancerze, astronauci...

Nawet przestępcy i prezydenci?

Absolutnie *każdy*. Przestępcy i prezydenci to też ludzie. Potęga praw człowieka polega na tym, że dotyczą wszystkich w równym stopniu, jeżeli chodzi o godność człowieka. Są ludzie, którzy pogwałcili prawa innych lub stanowią zagrożenie dla społeczeństwa, i ich prawa mogą w związku z tym zostać *ograniczone,* aby chronić innych, ale tylko w określonych granicach. Te granice definiuje się jako minimum konieczne do życia w godności.

Kto troszczy się o poszanowanie praw człowieka?

Powinniśmy wszyscy się o to troszczyć. Istnieje zarówno prawo krajowe, jak i międzynarodowe, które określa, jakie są zobowiązania rządu wobec swoich obywateli. Zawsze istnieje jednak potencjalne zagrożenie, że jeżeli nikt nie wytknie im, że naruszają normy międzynarodowe, dalej będą to robić bezkarnie. Jako jednostki, musimy w życiu codziennym nie tylko przestrzegać praw innych, lecz także obserwować nasze rządy. Systemy zabezpieczeń istnieją po to, abyśmy z nich korzystali.

Jak mogę bronić swoich praw?

Postaraj się wykazać, że twoje prawa zostały naruszone; żądaj ich przestrzegania. Niech druga strona wie, że *ty* masz świadomość, że nie może cię tak traktować. Wskaż na odpowiednie artykuły w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka lub innych międzynarodowych dokumentach. Jeżeli istnieje odpowiednie prawo w twoim kraju, o nim również

przypomnij. Opowiedz o tym innym: zawiadom prasę, napisz do swojego przedstawiciela w parlamencie, do prezydenta, poinformuj organizacje pozarządowe, które zajmują się prawami człowieka. Poproś je o radę. Porozmawiaj z prawnikiem, jeżeli masz taką możliwość. Twój rząd powinien mieć świadomość, że podejmujesz działania. Niech wie, że się nie poddasz. Pokaż, jakie masz wsparcie. Jeżeli wszystko inne zawiedzie, możesz się zwrócić do sądu.

Jak się zwrócić do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka?

Europejska Konwencja Praw Człowieka przewiduje procedurę skarg indywidualnych, a także skarg wnoszonych przez jedno państwo przeciw innemu. Aby sprawa została rozpatrzona, skarga taka musi jednak spełnić pewne określone wymagania. Na przykład zanim wniesiesz sprawę do Trybunału Europejskiego, musisz się upewnić, że została rozpatrzona przez sądy w twoim kraju — włącznie z sądem najwyższym! Jeżeli postanowisz spróbować i jesteś przekonany, że spełniasz wszystkie warunki dopuszczenia skargi, możesz złożyć skargę, używając oficjalnego formularza (dostępnego w sekretariacie). Radzimy jednak najpierw zasięgnąć porady prawnej lub porady kompetentnej organizacji pozarządowej, aby się upewnić, że twoja sprawa ma szanse powodzenia. Pamiętaj, że wyrok końcowy często poprzedza długi i skomplikowany proces.

Od kogo mogę żądać swoich praw?

Niemal wszystkie prawa człowieka spisane w międzynarodowych dokumentach dotyczą żądań wobec *rządu* lub urzędników państwowych. Prawa człowieka chronią twoje prawa przed państwem, wiec musisz ich dochodzić przed państwem lub jego przedstawicielami. Jeżeli uważasz, że twoje prawa zostały pogwałcone przez twojego pracodawcę lub sąsiada, nie możesz się odwołać bezpośrednio do międzynarodowych instancji prawnych, chyba że twój rząd zaniechał pewnych działań, które powinien podjąć, aby zapobiec takiemu zachowaniu przełożonych lub sąsiadów.

Czy ktoś ma obowiązek chronienia moich praw?

Tak. Prawo nie ma znaczenia, jeżeli nie towarzyszy mu czyjaś za nie odpowiedzialność. Każdy ma moralny obowiązek respektowania twojej godności osobistej, również twój rząd, podpisując międzynarodowe porozumienia, przyjął na siebie odpowiedzialność prawną.

Czy nieprzestrzeganie praw człowieka jest problemem tylko w państwach niedemokratycznych?

Nie ma na świecie takiego kraju, który nie miałby żadnych problemów z przestrzeganiem praw człowieka. Są kraje, w których naruszenia praw zdarzają się częściej niż gdzie indziej lub mogą dotyczyć one większej części społeczeństwa, ale każdy, nawet pojedynczy przypadek nieprzestrzegania praw człowieka jest problemem, który nie powinien się zdarzyć i którym należy się zająć.

Czy jest już jakiś postęp w ograniczeniu naruszeń praw człowieka?

Ogromny — nawet jeżeli czasem się zdaje, że to kropla w morzu potrzeb. Pomyśl o obaleniu niewolnictwa, o prawie do udziału w wyborach dla kobiet, o krajach, które zakazały kary śmierci, o uwalnianiu więźniów sumienia pod wpływem międzynarodowych nacisków, o upadku apartheidu w Południowej Afryce, o sprawach, które stanęły przed Trybunałem Europejskim, i prawach, które musiały w rezultacie ulec zmianie. Weź pod uwagę fakt, że stopniowa zmiana w światowej kulturze sprawiła, że nawet najbardziej autorytarne reżimy muszą dziś brać pod uwagę prawa człowieka,

aby nie narazić się na całkowite odrzucenie przez społeczność międzynarodową. Pojawiło się wiele pozytywnych zmian, szczególnie na przestrzeni ostatnich pięćdziesięciu lat, choć wiele jeszcze zostało do zrobienia.

Ruszmy głową

? Czy możemy mówić, że prawa człowieka są powszechne, skoro na całym świecie żyją ludzie, których prawa są łamane?

Ci ludzie nadal *mają* prawa. To, że tak są traktowani, jest sprzeczne nie tylko z normami moralnymi, lecz także z międzynarodowymi normami prawnymi. Przedstawiciele ich rządu są winni w świetle międzynarodowego prawa. Niektóre kraje są rzeczywiście „karane" przez społeczność międzynarodową za pomocą sankcji, a nawet zbrojnej interwencji. Takie procesy są jednak dość problematyczne i zależą często bardziej od interesów innych krajów niż od skali naruszenia prawa. Od 2002 r. działa już Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze, przed którym można postawić i osądzić tych, którzy łamią prawa człowieka. Jest to stały trybunał do spraw sądzenia osób oskarżonych o popełnienie ludobójstwa, zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości. To ważny krok w kierunku uznania, że prawa człowieka muszą być egzekwowane, jeżeli mają praktycznie czemuś służyć.

? Jaki pożytek mamy z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, jeżeli nie można jej egzekwować prawnie?

Nawet jeżeli (jeszcze) nie ma międzynarodowego sądu, który mógłby sądzić rządy na podstawie artykułów Deklaracji, dokument ten ma olbrzymie znaczenie historyczne i do dziś funkcjonuje jako norma, według której ocenia się rządy na forum międzynarodowym. Dzisiejsze rządy wiedzą, że jeżeli świadomie naruszą prawa zawarte w tym dokumencie, muszą się liczyć z potępieniem przez inne państwa, a nawet jakąś formą sankcji. Ten proces nie zawsze jest obiektywny (!), ale przynajmniej jest to jakiś początek. Deklaracja jest również podstawą prawie wszystkich traktatów międzynarodowych, które są egzekwowane prawnie.

? Co mi z praw człowieka, jeśli mój rząd codziennie łamie prawa zwykłych ludzi i nie zwraca uwagi na sprzeciwy społeczności międzynarodowej?

Powtórzmy jeszcze raz: prawa to tylko początek. Są lepsze niż nic, a w odpowiednich okolicznościach i przy odpowiednim podejściu mogą sprawić, że rząd zaniecha niektórych, jeżeli nie wszystkich, swoich praktyk. Może to się wydawać zbyt odległą perspektywą i złudną nadzieją, zwłaszcza, jeżeli rząd danego kraju łamie prawa bardzo często lub w sposób szczególnie drastyczny. Historia jednak uczy, że jest to możliwe. A poza tym, współcześnie istnieją bardziej sprzyjające okoliczności niż dawniej. Walka o zmiany to długi i powolny proces, ale już sam fakt, że jednostki takie prawa posiadają i że prawa te są coraz szerzej uznawane na świecie — a więc nie są bez znaczenia dla rządów — daje nam potężną broń i ułatwia start.

? Czy szanując prawa innych, pozwalam im na robienie tego, co im się żywnie podoba?

Nie, jeżeli mieliby łamać twoje prawa lub prawa innych ludzi. Jednak nie należy przesadzać przy stawianiu wymagań co do własnych praw. To, że czyjeś zachowanie jest niestosowne lub męczące, nie znaczy jeszcze, że twoje prawa zostały naruszone. Poza tym, jeżeli chcesz, aby inni pozwolili ci

się zachowywać tak, jak chcesz, to może powinieneś pomyśleć o równie tolerancyjnym podejściu do ich zachowania!

? Czy wolno mi robić absolutnie wszystko, łącznie z użyciem przemocy, aby bronić własnych praw?

W zasadzie nie. Jeżeli jednak jest to kwestia samoobrony, wtedy może być uzasadnione użycie siły współmiernej do zagrożenia. Użycie siły jest uzasadnione jedynie w celu ochrony przed dalszą krzywdą, nie zaś w celach zemsty za krzywdę już wyrządzoną. Tortury są niedopuszczalne bez względu na okoliczności.

? Dlaczego miałbym szanować prawa innych, jeżeli oni nie szanują moich praw?

Po pierwsze dlatego, że sam możesz popaść w kłopoty, jeżeli będziesz łamać prawa człowieka, po drugie dlatego, że twój szacunek należy się innym jako istotom ludzkim, a po trzecie również dlatego, aby dawać innym przykład, co niewątpliwie przyczyni się do poszanowania przez nich twoich własnych praw. W istocie jednak wszystko się sprowadza do tego, jakim jesteś człowiekiem i w jakim świecie chciałbyś żyć. Zastanów się więc, jak by to świadczyło o tobie, gdybyś zachowywał się w sposób, który uważasz za naganny u innych. Albo pomyśl, w jakim żylibyśmy świecie, gdyby każdy z nas łamał prawa innych na zasadzie oko za oko, ząb za ząb.

? Dlaczego tym, którzy łamią prawa innych w najbardziej nieludzki sposób, miałyby się należeć prawa człowieka?

Jest to ten aspekt praw człowieka, który uznajemy za najbardziej podstawowy, choć prawdopodobnie najtrudniejszy do zaakceptowania. Niektórzy mogą nam się wydawać tak nieludzcy, że z trudem wierzymy w ich człowieczeństwo. Być może należy pamiętać o tym, że:

- **Po pierwsze**, każdy człowiek posiada jakiś element człowieczeństwa, nawet jeżeli mogłoby się wydawać, że jest go całkiem pozbawiony. Przestępcy kochają swoje matki, swoje dzieci, swoich mężów i żony lub kogoś innego. Przestępcy odczuwają ból, odrzucenie, rozpacz i zazdrość. Pragną być doceniani, wspierani, kochani i rozumiani. Każdy z nich bez wyjątku odczuwa którąś, jeżeli nie wszystkie, z tych typowo ludzkich emocji. To ich czyni istotami ludzkimi godnymi naszego szacunku.
- **Po drugie**, pragnąc krzywdy przestępców, działamy przeciw sobie, gdyż sami stajemy się mniej godni szacunku.
- **Po trzecie**, nawet gdyby miał się pojawić przestępca całkiem pozbawiony cech ludzkich (co się jeszcze nie zdarzyło), kto z nas mógłby stwierdzić na pewno, że nie jest on człowiekiem? Jakich mielibyśmy użyć kryteriów? Czy może dlatego, że jest niezdolny do miłości lub nie może być obiektem miłości? A co będzie, jeżeli się w tym sądzie pomylimy?

Rozdział 5

Wprowadzenie do tematyki ogólnej

Spis treści rozdziału

Bezpieczeństwo 355
Demokracja 360
Dyskryminacja i ksenofobia 365
Dzieci 379
Edukacja 384
Globalizacja 390
Media 394
Obywatelstwo 398
Pokój i przemoc 402
Prawa społeczne 408
Równość płci 413
Sport 418
Środowisko 423
Ubóstwo 427
Zdrowie 431
Przypisy *436*

Bezpieczeństwo

Koncepcja *światowego bezpieczeństwa* pojawiła się dopiero pod koniec XX w. Wcześniej, przez ponad 300 lat, dominowała powszechnie koncepcja *bezpieczeństwa narodowego*. Państwa miały prawo, a nawet oczekiwano od nich, że będą bronić granic przed zagrożeniem zewnętrznym. W tym celu dozwolone było nawet stosowanie pewnych środków wyjątkowych. Jednak koncepcja bezpieczeństwa, przynajmniej na poziomie międzynarodowym, zatrzymywała się na etapie ochrony granic.

Terminologia dotycząca bezpieczeństwa uległa zmianie w latach 90. Społeczność międzynarodowa uznała konieczność obrony nie tylko państw, ale też *ludności* przed zagrożeniem ich bezpieczeństwa, nawet gdyby miało to się dziać wbrew woli rządu. Oczywiście wcześniej również używano sformułowania „bezpieczeństwo" w odniesieniu do ludzi, ale w latach 90. XX w. nastąpiła radykalna zmiana znaczenia tego słowa na arenie międzynarodowej. Po raz pierwszy obrona *ludności*, co było wcześniej domeną suwerennych państw, stała się potencjalnie sprawą społeczności międzynarodowej.

„Ludzkie bezpieczeństwo i bezpieczeństwo ludzi to synonimy (...) Bezpieczeństwo to przetrwanie ludzi i zapewnienie wolności od zagrożeń".

Dr Sverre Lodgaard

Zmiana koncepcji to zmiana działań

Wspólne działania na rzecz bezpieczeństwa, w których brały udział koalicje państw pod nadzorem Narodów Zjednoczonych, organizowane były nie tyle w obronie państw, ile w obronie ludności. Wydarzenia, o których wcześniej mówiono jako o *katastrofach humanitarnych*, teraz zaczęły być określane w kategoriach pokoju i bezpieczeństwa. Ta zmiana była konieczna, aby uzasadnić międzynarodowe interwencje. Jednym z pierwszych przykładów takiej akcji był program humanitarny realizowany w Somalii (1992–1993) gdzie, według Rady Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych:

> *Ogrom ludzkiej tragedii (...) stanowi zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.*

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bariera językowa, s. 75,
- Bingo praw, s. 78,
- Czy mogę wejść?, s. 88,
- Pieniądze do wydania, s. 188,
- Przemoc w moim życiu, s. 220,
- Walka o majątek i władzę, s. 261,
- Zanim nastanie jutro, s. 290.

Misja ONZ w Somalii (UNOSOM) została powołana w 1992 r., aby sprawować pieczę nad zawieszeniem broni w Mogadiszu i eskortować osoby dostarczające pomoc humanitarną do punktów dystrybucyjnych w mieście. Uprawnienia misji z czasem poszerzono, aby umożliwić jej ochronę konwojów humanitarnych i punktów pomocy humanitarnej w całej Somalii.

Oto wyjątki z Rezolucji 1244 przyjętej na 401. zgromadzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ, 10 czerwca 1999.

„Rada Bezpieczeństwa,

Pamiętając o celach i zasadach Karty Narodów Zjednoczonych i o bezpośredniej odpowiedzialności Rady Bezpieczeństwa za pokój i bezpieczeństwo na świecie,

postanowiła rozwiązać kryzys humanitarny w Kosowie, w Republice Federalnej Jugosławii i umożliwić bezpieczny i wolny powrót wszystkim uchodźcom i osobom pozbawionym domu,

stwierdzając, że sytuacja w regionie nadal stanowi zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego ... i *działając* w celu ich zachowania zgodnie z Rozdziałem VII Karty Narodów Zjednoczonych,

(...) *decyduje*, że w skład obowiązków międzynarodowych sił bezpieczeństwa znajdujących się i działających w Kosowie wchodzić będzie:

1. Zapobieganie odnowieniu się konfliktu (...);
2. Rozbrojenie Kosowskiej Armii Wyzwoleńczej (...);
3. Stworzenie bezpiecznego środowiska, do którego uchodźcy i osoby pozbawione domu mogliby bezpiecznie powrócić (...) i dokąd możnaby dostarczać pomoc humanitarną;
4. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego (...)".

Dwa aspekty zmian:

Powyższe wyjątki z rezolucji Narodów Zjednoczonych w sprawie Kosowa ilustrują dwie zasadnicze zmiany w klasyfikacji problemów, stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego:

1. rodzaj wydarzeń, który jest uznawany za zagrożenie dla bezpieczeństwa;
2. takie rozszerzenie zakresu środków bezpieczeństwa, że są one stosowane zarówno wewnątrz państw, jak i między nimi.

Co doprowadziło do tych zmian?

Wiele czynników wpłynęło na odejście od definicji bezpieczeństwa skoncentrowanej na państwach i przyjęcie definicji skupiającej się na ludności. Jednym z nich było niewątpliwie zakończenie zimnej wojny, co pozwoliło na ujawnienie interesów rządów i narodów, które przedtem były utajone. Jednym z następstw tego był wybuch złożonych i krwawych konfliktów, często wewnątrzpaństwowych, w których skala zagrożenia ludności cywilnej wymagała nowego typu reakcji.

Pojawił się jednak jeszcze jeden czynnik, ważniejszy niż samo stwierdzenie potrzeby międzynarodowej interwencji w obronie ludności. Wprawdzie od dawna zdawano sobie z tego sprawę, choć nie akceptowano takich działań, które byłyby wtrącaniem się w czysto wewnętrzne sprawy kraju. Jednak prawa człowieka, do których zaczęto przywiązywać coraz większą wagę, pozwoliły na uzasadnienie takich akcji. Prawa człowieka dotyczą bowiem właśnie ludzi, a nie państw, wszystkie zaś kraje na świecie, przynajmniej teoretycznie, akceptują te normy.

? **Do jakiego stopnia polityka wewnętrzna państw powinna podlegać kontroli społeczności międzynarodowej?**

Interesy państwa czy jednostki?

„Bezpieczeństwo to stan, w którym inne sprawy stają się możliwe".

Emma Rothschild

Zasadą podstawową dla praw człowieka jest uznanie istnienia pewnego poziomu godności ludzkiej, który musi być szanowany zarówno przez jednostki, jak i państwa. Naturalną konsekwencją uznania praw człowieka jest więc rezygnacja rządów z części ich suwerenności, w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Podpisując międzynarodowe porozumienia dotyczące norm praw człowieka, zgadzają się one uznać nadrzędną wartość jednostki, a tym samym rezygnują z reprezentowania interesów państwa *za wszelką cenę*.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat ideę tę zaczęto coraz szerzej akceptować w stosunkach międzynarodowych. Wynikiem tego procesu jest zarówno zwiększenie liczby misji ONZ, jak i poszerzenie ich uprawnień, a także utworzenie stałego międzynarodowego trybunału karnego, powołanego do sądzenia tych, którzy łamią prawa człowieka.

Międzynarodowy Trybunał Karny

Przedstawiciele społeczności międzynarodowej spotkali się w Rzymie w dniach od 15 czerwca do 17 lipca 1998 r., aby ustalić wstępną wersję statutu. Po ratyfikowaniu go przez 60 państw, utworzono Międzynarodowy Trybunał Karny. Jest to stały sąd mający kompetencje w zakresie ścigania i karania sprawców przestępstw o charakterze międzynarodowym (ludobójstwo, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości).

Trwające dyskusje: wolność od niedostatku

Mówi się, że zwiększony nacisk na sprawy bezpieczeństwa może mieć swój początek w Agendzie dla Pokoju opublikowanej w 1992 r. przez Sekretarza Generalnego ONZ Boutrosa Boutrosa-Ghali. Dokument ten stwierdza, że zagrożenia dla światowego bezpieczeństwa mają nie tylko charakter militarny:

> *Kurczenie się warstwy ozonowej może stanowić większe niebezpieczeństwo dla ludzkiej populacji niż zagrażająca jej armia. Susza i choroby dziesiątkują tak nielitościwie jak broń.*

Dokument sugeruje, że zagrożenia środowiska, ubóstwo, głód i ucisk nie tylko stanowią podstawowe zagrożenia bezpieczeństwa, ale są także źródłem i zarazem skutkiem konfliktów.

Raport Programu Narodów Zjednoczonych do Spraw Rozwoju z 1994 r. podniósł kwestię szerszego rozumienia koncepcji bezpieczeństwa, proponując podzielenie problemu bezpieczeństwa na dwie części składowe:

1. „ochrona przed nagłymi i szkodliwymi zakłóceniami naszego życia codziennego" (znana jako *wolność od strachu*) i
2. „zabezpieczenie przed ciągłym zagrożeniem głodem, chorobami, przestępstwami i represjami" (znana jako *wolność od niedostatku*).

Rozwijając te koncepcje, raport wskazuje na siedem szczegółowych obszarów, które należy brać pod uwagę w odniesieniu do bezpieczeństwa:

- *bezpieczeństwo ekonomiczne* (zapewniony dochód podstawowy);
- *bezpieczeństwo wyżywienia* (fizyczny i ekonomiczny dostęp do wyżywienia);
- *bezpieczeństwo zdrowia* (względne zabezpieczenie przed chorobami i infekcjami);
- *bezpieczeństwo środowiskowe* (dostęp do wody pitnej, czyste powietrze i ziemia wolna od degradacji);
- *bezpieczeństwo osobiste* (ochrona przed fizyczną przemocą i groźbą);

Młodzież i bezpieczeństwo

Organizacje młodzieżowe działające na rzecz propagowania pokoju, praw człowieka, edukacji, ochrony środowiska czy pomocy humanitarnej w zasadzie działają na rzecz bezpieczeństwa — starają się stworzyć warunki, w których ludzie byliby wolni od niedostatku i strachu.

- *bezpieczeństwo społeczności* (bezpieczeństwo tożsamości kulturowej);
- *bezpieczeństwo polityczne* (ochrona podstawowych praw i wolności).

Ta szeroka koncepcja bezpieczeństwa spotyka się jednak z krytyką tych, którzy twierdzą, że im więcej części składowych wyróżnimy, tym mniej taka koncepcja będzie przydatna jako narzędzie polityczne. Kanadyjski Departament Spraw Zagranicznych i Handlu Międzynarodowego, jeden z członków założycieli Partnerstwa na rzecz Bezpieczeństwa, proponuje definicję znacznie węższą: „Bezpieczeństwo oznacza wolność od zagrożeń zarówno związanych z przemocą, jak i nie związanych z jej użyciem. Jest to stan lub sytuacja wolności od znaczących zagrożeń jednostek w sferze praw człowieka, bezpieczeństwa, a nawet życia (...) Papierkiem lakmusowym decydującym, czy należy pojmować jakiś problem w kategoriach bezpieczeństwa, może być stopień ludzkiego zagrożenia".

? **Co przemawia za rozszerzeniem koncepcji bezpieczeństwa, a co przeciw niej w taki sposób, aby obejmowała ona wolność od „niedostatku" oraz wolność od strachu?**

Polityka bezpieczeństwa

Te rozmaite koncepcje bezpieczeństwa mimo różnych interpretacji, definicji i zawartych w nich form nacisku posiadają wspólne cechy. Wśród nich najistotniejsze dla polityki bezpieczeństwa są następujące:

- Przesunięcie punktu ciężkości z bezpieczeństwa narodowego na bezpieczeństwo ludzi. Tę zmianę wprowadzoną do koncepcji bezpieczeństwa uważa się za jedną z najważniejszych. Jak już wspomniano, przez wieki bezpieczeństwo postrzegano w kategoriach państwowych lub narodowych. Dziś tematem międzynarodowej debaty jest bezpieczeństwo ludzi, a nie tylko państw.
- Obowiązek państwa dotyczący zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom. Koncentracja na bezpieczeństwie ludzi kształtuje wizerunek państwa odpowiedzialnego za zapewnienie bezpieczeństwa swoim obywatelom.
- Współzależność ludzi i przekonanie, że wiele problemów istnieje ponad granicami państwowymi i wszelkimi innymi podziałami. Rozpoznanie wspólnoty ludzkiej uświadamia nam, że wiele problemów, których doświadczamy, nie zamyka się w granicach politycznych. Na przykład ludność krajów uprzemysłowionych nie jest odseparowana od biedy panującej w krajach rozwijających się, o czym świadczą ruchy migracyjne czy choroby, które przenoszą się niezależnie od granic, mieszkańcy krajów rozwijających są zagrożeni zanieczyszczeniem środowiska spowodowanym przez fabryki, będące własnością kapitału z krajów bogatych.
- Inicjatywy ponadpaństwowe. Przykładem udanej akcji przeprowadzonej przez organizacje pozarządowe jest międzynarodowa kampania dotycząca min lądowych. „Organizacje obywatelskie poszukują szerszych możliwości i większej odpowiedzialności w sferze działań na rzecz bezpieczeństwa. Wielokrotnie organizacje pozarządowe okazały się niezwykle skuteczne jako partnerzy w działalności na rzecz bezpieczeństwa na świecie[1]".
- Oskarżeni o łamanie praw człowieka i prawa humanitarnego będą pociągani do odpowiedzialności. Utworzenie Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz Międzynarodowych Trybunałów dla byłej Jugosławii i Rwandy to ważny krok w kierunku poprawy bezpieczeństwa na świecie.

„(...) przyzwoici ludzie nie mogą siedzieć z założonymi rękami i przyglądać się systematycznym masakrom sterowanym przez rządy a skierowanym przeciwko innym ludziom. Przyzwoici ludzie po prostu nie mogą tego tolerować i muszą iść na ratunek, jeżeli tylko jest to w ich mocy".

Vaclav Havel

- Złożoność kwestii dotyczących bezpieczeństwa i potrzeba wielostronnych rozwiązań. Pomimo rozbieżności w podejściu do kwestii bezpieczeństwa istnieje zgoda co do tego, że jest to kwestia złożona, wymagająca współdziałania i koordynacji działań oraz że ważniejsza staje się tak zwana „miękka siła" czy perswazja, niż całkowite poleganie na broni i sile militarnej („potężne idee zamiast potężnych zbrojeń")[2].

Bezpieczeństwo osobiste a Europejska Konwencja Praw Człowieka

Prawo do wolności i bezpieczeństwa jednostki jest chronione artykułem 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Znaczenie tego artykułu zauważono już przy rozpatrywaniu pierwszych spraw, które wpłynęły do Strasburga. Z 10 000 spraw prawie jedna trzecia dotyczyła osób pozbawionych wolności.

Artykuł ten dotyczy ochrony wolności osobistej, a w szczególności wolności od arbitralnego zatrzymania lub aresztowania. Gwarantuje on określone podstawowe prawa proceduralne, takie jak: prawo do uzyskania niezwłocznej informacji o przyczynach zatrzymania, prawo do niezwłocznego postawienia przed przedstawicielem władzy sądowej i prawo do odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i dalszego przetrzymywania.

Przykłady spraw rozpatrywanych z Artykułu 5 w Europejskim Trybunale Praw Człowieka:

1. *Bozano przeciw Francji, 1986*
   Sąd zdecydował, że okoliczności dotyczące aresztowania i deportacji poszkodowanego z Francji do Szwajcarii były bezprawne i zarazem sprzeczne z prawem jednostki do bezpieczeństwa.
2. *Brogan i inni przeciw Wielkiej Brytanii, 1988*
   Sąd zdecydował, że przetrzymywanie poszkodowanych w ramach walki z terroryzmem przez ponad cztery dni, bez sądowego potwierdzenia prawomocności decyzji o zatrzymaniu, jest sprzeczne z prawem do bycia niezwłocznie postawionym przed przedstawicielem sądu.
3. *De Wilde, Ooms i Versyp przeciw Belgii, 1970/71*
   Sąd zdecydował, że procedury dostępne poszkodowanym w zakresie stwierdzenia legalności decyzji o zatrzymaniu, pod zarzutem włóczęgostwa, nie dawały im środków umożliwiających zakwestionowanie długiego pozbawienia wolności — od siedmiu miesięcy do roku i dziewięciu miesięcy.

Teksty źródłowe

Annan K., *Two concepts of sovereignty*, „The Economist", 18 września 1999

Karta Narodów Zjednoczonych — http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php

Strona internetowa ONZ na temat pokoju i bezpieczeństwa — www.un.org/peace (http://www.unic.un.org.pl/pokoj_bezpieczenstwo/)

Human Security Network — www.humansecuritynetwork.org

Lodgard S., *Human security: concept and operationalization*, Norwegian Institute of International Affairs, unpublished, 2000

Rothschild E., *What is security?*, „DAEDALUS", The Journal of the American Academy of Arts and Sciences, t. 124, nr 3, lato 1995

Raport UNDP o Rozwoju Społecznym 1994, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, www.undp.org (www.undp.org.pl)

Kanadyjski Departament Spraw Zagranicznych i Handlu Międzynarodowego (DFAIT), www.dfait-maeci.gc.ca/foreignp/humansecurity

Polska w NATO. Pakiet Edukacyjny, (red.) R. Kupiecki, M. Sielatycki, Wyd. CODN, Warszawa 2002.

Demokracja

„Nikt nie rodzi się dobrym obywatelem, żadne państwo nie narodziło się jako demokracja. Staje się i jednym i drugim w procesie ciągłych zmian. Młodzi ludzie powinni być w te procesy włączeni od urodzenia[3]".

Kofi Annan

Demokracja to jeden z systemów ustalających zasady współżycia w grupie. Słowo *demokracja* pochodzi z greki: *demos* znaczy ludzie i *kratos* — władza. Dlatego o demokracji mówi się często, że są to „rządy ludu"; innymi słowy, jest to system ustalania zasad przez samych ludzi, których potem te zasady obowiązują.

Czy taki system może istnieć i czy demokracja jest dobrym sposobem podejmowania decyzji? Dlaczego powstała taka koncepcja i dlaczego dziś większość ludzi i państw na świecie uważa, że to *jedyny* system wart uwagi? Czy to ma sens, żeby wszyscy rządzili?

Dlaczego demokracja?

U podstaw demokracji leżą dwie fundamentalne zasady, które stanowią o jej atrakcyjności:

1. Zasada autonomii jednostki — nikt nie powinien być przedmiotem praw narzuconych mu przez innych.
2. Zasada równości — wszyscy powinni mieć jednakową możliwość wpływania na decyzje, które kształtują życie społeczeństwa.

Obie te zasady intuicyjnie przemawiają do każdego, a demokracja jest jedynym systemem, który, przynajmniej w teorii, uznaje je za fundamentalne. Inne systemy, takie jak oligarchia, plutokracja czy dyktatura, są w zasadzie pogwałceniem obu tych zasad — dają władzę pewnemu (stałemu) sektorowi społeczeństwa, który podejmuje decyzje za resztę. Ani równość, ani autonomia jednostki nie są więc wtedy przestrzegane.

Te dwie zasady są moralnym uzasadnieniem demokracji i obie oczywiście są jednymi z najważniejszych zasad dotyczących praw człowieka. Można jednak podać również praktyczne powody uzasadniające wybór demokratycznego systemu rządzenia.

1. Mówi się często, że system demokratyczny jest bardziej efektywny, ponieważ podjęte decyzje mają większe szanse poszanowania przez obywateli. Ludzie zazwyczaj nie łamią „własnych" zasad.

Ćwiczenia związane z tematem:

- Głosować, czy nie głosować?, s. 119,
- Posiedzenie związków zawodowych, s. 207,
- Więzy współpracy, s. 266,
- Wybory, s. 274.

2. Większa szansa na akceptację społeczną istnieje również dlatego, że do podjęcia decyzji dochodzi na zasadzie konsensusu między różnymi ugrupowaniami. Zasady byłyby nierealistyczne, jeśli nie akceptowałaby ich większość społeczeństwa. W prawa, o których decyduje demokratycznie wybrany rząd, jest więc wpisana forma wewnętrznej kontroli.
3. System demokratyczny podobno skłania do inicjatyw i dlatego lepiej reaguje na zmieniające się warunki, na zasadzie „co dwie głowy, to nie jedna".

? Czy macie poczucie, że uczestniczycie w ustanawianiu zasad rządzących waszym krajem? Jak to możecie uzasadnić?

„Jeden głos w wyborach ma większą moc niż pocisk".

Abraham Lincoln

Dobra teoria...

Nie można oczywiście oczekiwać, aby każdy członek społeczeństwa mógł i chciał uczestniczyć w procesach rządzenia, dlatego wiele krajów stosuje system, w którym obywatele wybierają swoich przedstawicieli, aby podejmowali decyzje w ich imieniu — mówimy wtedy o demokracji *przedstawicielskiej*, a nie *bezpośredniej*. Teoretycznie każdy obywatel ma równe szanse wybrania osoby, która najlepiej będzie reprezentowała jego interesy. W ten sposób przestrzega się zasady równości.

Nie zawsze jednak tak było. Kiedy narodziła się demokracja w starożytnej Grecji, kobiety, niewolnicy i rzecz jasna dzieci nie mieli prawa głosowania. Dziś w większości krajów świata kobiety wywalczyły sobie prawo głosu, ale jest to stosunkowo niedawne zwycięstwo.

Istnieją jednak w społeczeństwie takie grupy ludzi, np. imigranci, więźniowie, dzieci, którzy nie mają prawa głosu, mimo że muszą przestrzegać praw danego kraju.

? Czy da się uzasadnić wyłączanie jakichś grup społeczeństwa z procesu demokratycznego?

Kontrolowanie procesu tworzenia prawa

Zasada równości jest dziś powszechnie respektowana, przynajmniej jeżeli chodzi o głosowanie. A jak się sprawy mają jeżeli chodzi o zasadę autonomii? Do jakiego stopnia jednostki w krajach demokratycznych czują się „właścicielami" praw ustanowionych przez ich przedstawicieli? Odpowiedź na to pytanie nie napawa optymizmem. Najprawdopodobniej większość ludzi w większości państw demokratycznych oświadczyłaby, że prawa są im narzucane przez rządy, które nie reprezentują ich interesów. Co się więc stało z pierwszą zasadą dotyczącą autonomii jednostki?

? Czy w demokracji przedstawicielskiej jest możliwe, aby ludzie mieli rzeczywisty udział w decyzjach, które są podejmowane w ich imieniu?

Można powiedzieć, że pod wieloma względami ludzie mają pewną kontrolę nad procesami tworzenia prawa w demokracji przedstawicielskiej. Przyjrzymy się znowu idealnemu modelowi, nawet jeżeli nie odzwierciedla on dokładnie sytuacji politycznej w wielu krajach. Pomoże to nam rozpoznać obszary, w których istnieją problemy, i zaproponować sposoby na ich rozwiązanie.

1. Obywatele mają wpływ na proces tworzenia prawa, ponieważ wybierają ludzi, którzy ustanawiają prawa. Podczas wyborów obywatele wybierają swoich reprezentantów spośród różnych kandydatów. Mogą wybrać osobę, która proponuje program najbliższy ich interesom.

„Po dwakroć wiwat dla demokracji: za to, że dopuszcza różnorodność, i za to, że dopuszcza krytykę. Podwójny wiwat zupełnie wystarczy, do trzeciego nie ma powodu".

E.M. Forster

2. Politycy muszą się liczyć z kolejnymi wyborami. Powinni zdawać sobie sprawę z tego, że przy następnych wyborach będą osądzeni za swoją działalność, toteż nie powinni ustanawiać praw, których nie zaakceptuje społeczeństwo. Jest to forma cichej kontroli.
3. Obywatele mogą zademonstrować swoje niezadowolenie z danej decyzji czy prawa w różny sposób. Sygnalizują swoim przedstawicielom, że są zaniepokojeni ich decyzjami.
4. Obywatele mają również możliwość wywierania wpływu na proces legislacyjny, uczestnicząc w konsultacjach z przedstawicielami władz, organizacjami pozarządowymi lub innymi grupami nacisku i ciałami doradczymi.
5. Każdy obywatel ma również prawo kandydowania w wyborach, jeżeli uważa, że żaden z kandydatów nie jest w stanie reprezentować jego interesów.

Wolne i sprawiedliwe wybory — środek prowadzący do celu

„Wola ludu będzie podstawą władzy rządu; wola ta będzie wyrażona w okresowo przeprowadzonych i rzetelnych wyborach, które powinny być powszechne i równe oraz przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze".

Artykuł 21, paragraf 3, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Wybory są metodą sprawowania kontroli nad prawodawcami gdyż, przynajmniej w teorii, politycy odczuwają potrzebę myślenia o wyborcach na każdym polu swojej działalności. Warunkiem są tu wolne i sprawiedliwe wybory, ale politycy muszą mieć świadomość, że zostaną pociągnięci do odpowiedzialności przez swoich wyborców, jeżeli nie będą reprezentowali ich interesów. Żaden polityk nie odczuje potrzeby reprezentowania interesów, które nie są jego własnymi, jeżeli nie będzie się obawiał kary wymierzonej przez wyborców. Na tym opiera się cały system i dlatego wyborcy powinni czasem korzystać z dostępnych sankcji albo wyrazić gotowość skorzystania z nich.

Tak więc „wybory" mogą stać się częścią systemu politycznego, wcale nie czyniąc go prawdziwie demokratycznym. Struktura wyborów tylko tam będzie miała wpływ na demokrację, gdzie wyborcy będą jej świadomie używali do pociągania swych przedstawicieli do odpowiedzialności. Nasilająca się na początku XXI w. obojętność wyborców w większości krajów demokratycznych zagraża skuteczności takiego systemu kontroli. Stawia też pod znakiem zapytania legitymizację tak zwanych demokratycznie wybranych rządów, które niekiedy są wybrane przez mniejszość uprawnionych wyborców.

Wybory i obojętność

„Sztokholm, 17 maja (IPS) — obojętność głosujących gasi radosne nastroje po pierwszych w historii wyborach do narodowego Parlamentu, w których uczestniczyli Saami [Lapończycy] — rdzenna ludność Szwecji, zajmujący się hodowlą reniferów (...) niska frekwencja w niedzielnych wyborach (...) tylko 50% z 12 000 uprawnionych do głosowania idzie do urn". InterPress Third World News Agency (IPS), 1993

„Wybory do Rady Miejskiej we Władywostoku zapowiedziane na 17 grudnia napotykają trudności, gdyż 12 kandydatów wycofuje się z powodu niskiej frekwencji w poprzednich wyborach". „Dziennik władywostocki", 29 listopada 2000

„Choć wyniki wyborów wskazują na wzrost popularności lewicy, prawdziwym barometrem nastrojów politycznych w Rumunii jest liczba tych, którzy nie głosowali. Frekwencję ocenia się jako najniższą w historii, zaledwie 44,5% wzięło udział w wyborach; w 1996 r. 56,4%" „Central Europe Review", 12 lipca 2000

„Frekwencja w wyborach powszechnych w Wielkiej Brytanii najniższa od 80 lat — zaledwie 60% uprawnionych do głosowania udało się do lokali wyborczych. Najgorzej wypadł, między innymi, Liverpool Riverside, gdzie frekwencja wynosiła 34,1% elektoratu. W całym kraju najbardziej obojętna okazała się grupa 18–25-latków". BBC, 2 czerwca 2001

„Podczas gdy frekwencja w wyborach do słowackiego parlamentu w 1994 r. wynosiła ponad 70%, ocenia się, że wśród wyborców w wieku 18–25 lat wynosiła 20%". Rock volieb, 1998.

Demokracja na świecie

Istnieje tyle form demokracji, ile jest demokratycznych krajów na świecie. Nie ma dwóch identycznych systemów i żaden nie może być uznany za „modelowy". Są demokracje prezydenckie i parlamentarne; demokracje ze swej natury federalne, konfederacyjne i jednolite; demokracje, które regularnie wykorzystują referenda; takie, które odwołują się do zewnętrznych organizacji, i takie, które rzadko to robią; demokracje stosujące w wyborach system proporcjonalny i inne, używające systemu większościowego, lub jednego i drugiego itd.

Każdy z tych systemów może rościć sobie prawo do miana „demokratycznego", ponieważ przynajmniej w teorii są one oparte na dwóch zasadach opisanych powyżej: równości wszystkich obywateli i prawa każdego obywatela do autonomii osobistej. Nierealistyczne byłoby oczekiwanie, że przez „autonomię" rozumie się prawo każdej jednostki do robienia wszystkiego, co jej się podoba, ale przynajmniej system ten, przyznając głos wszystkim obywatelom, opiera się na przekonaniu, że każdy jest w stanie podjąć niezależną decyzję i przysługuje mu prawo, aby decyzja ta była wzięta pod uwagę. Reszta jest w rękach obywateli.

Prawie wszystkie kraje na świecie uważają się za demokratyczne, jednak nie ma wątpliwości, że każdy obecnie istniejący system demokratyczny mógłby się stać *bardziej demokratyczny* i wiele by na tym skorzystał.

Problemy z demokracją

Stan demokracji na początku XXI w. budzi poważne obawy. Wynikają one głównie z niskiej frekwencji obywateli w wyborach, co dowodzi braku zainteresowania i zaangażowania obywateli, a to z kolei negatywnie wpływa na procesy demokratyczne opisane powyżej.

Choć jest to niewątpliwie problem, inne badania wykazują, że zwiększa się uczestnictwo w takich formach działania, jak grupy nacisku, inicjatywy obywatelskie, instytucje konsultacyjne i tym podobne. Te formy uczestnictwa w demokracji są równie ważne dla jej sprawnego funkcjonowania, jeżeli nie ważniejsze, jak frekwencja w wyborach. Wybory są w gruncie rzeczy nie najlepszym sposobem na zapewnienie ludziom reprezentowania ich interesów, cztery czy pięć lat, bo tyle zazwyczaj upływa od jednych wyborów do drugich, to dużo, jeżeli ma się pociągać kogoś do odpowiedzialności. A ludzie mają krótką pamięć!

Istnieją jeszcze dwie kwestie bezpośrednio związane z demokracją przedstawicielską, które dotyczą interesów mniejszości. Pierwsza to taka, że interesy mniejszości często nie są reprezentowane w systemie wyborczym; dzieje się tak, gdy liczebność tej grupy jest mniejsza niż ustawowo określona do posiadania reprezentacji lub, co się zdarza najczęściej, jest to następstwo metody stosowanej przez wiele systemów wyborczych, którą można określić formułą „zwycięzca bierze wszystko". Druga kwestia polega na tym, że jeżeli nawet dana grupa jest reprezentowana w organie prawodawczym, stanowi tam mniejszość i w związku z tym nie może pozyskać takiej liczby głosów, aby pokonać większość. Dlatego demokracja jest często nazywana „rządami większości".

Tej drugiej kwestii nie rozwiąże sama demokracja. Jest całkiem prawdopodobne — i działo się tak wielokrotnie — że większość podejmie decyzje niekorzystne dla mniejszości. Nie można tych decyzji usprawiedliwiać, stwierdzając, że „taka jest wola ludu". Podstawowe interesy zarówno mniejszości, jak i większości, można chronić tylko przez stosowanie zasad zgodnych z prawami człowieka, opierając się na skutecznych mechanizmach prawnych, i to niezależnie od woli większości.

Ważna data

10 grudnia
Dzień Praw Człowieka

„W Irlandii Północnej dyskutujemy nad nową deklaracją praw człowieka. Chcę wykazać związek między prawami opisanymi w tej deklaracji a życiem młodych ludzi z naszego klubu".

Tara Kinney, Północno-Irlandzkie Forum Młodzieżowe, uczestniczka Forum Edukacji na rzecz Praw Człowieka, 2000

„Demokracja to teoria, że prości ludzie wiedzą czego chcą, więc niech to dostaną i mają za swoje".

H.L. Mencken

Walczymy:

- **o wolność i prawa człowieka**, aby każdy człowiek — zarówno mężczyzna, jak i kobieta — miał pełne prawa polityczne, bez dyskryminacji ze względu na klasę, kastę, płeć, religię czy rasę;
- **o równość** i przeciw wszelkim formom dyskryminacji wobec jednostek; o sprawiedliwość społeczną; o równość obu płci; o jednakowe szanse i jednakowy dostęp do wiedzy;
- **o demokrację**, opartą na zasadach wolności i równości, oraz przeciw autorytarnym rządom i dyktaturom; o prawo do samostanowienia i wolność słowa dla wszystkich ludzi;
- **o powszechną solidarność**, ponieważ wierzymy w możliwość połączenia wysiłku wszystkich ludzi w walce o wolność jednostki;
- **o polityczne rozwiązanie** problemów, ponieważ wierzymy, że ludzie mogą zmienić świat.

Teksty źródłowe

Beetham D., *Democracy and human rights*, Polity Press, 1999
Międzynarodowy Instytut ds. Demokracji, www.iidemocracy.coe.int/
Unia Międzyparlamentarna, www.ipu.org/
Lijphart A., *Patterns of Democracy*, Yale University Press, 1999
Politeia Network for Citizenship and Democracy in Europe, www.politeia.net
Rock Volieb, Słowacja, www.rockvolieb.sk/

Dyskryminacja i ksenofobia

Co to jest dyskryminacja?

Ani Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, ani inne porozumienia międzynarodowe nie definiują jasno pojęcia „dyskryminacja", choć odnoszą się do niego wielokrotnie. Międzynarodowe i regionalne instrumenty praw człowieka różnią się w swoich definicjach w zależności od rodzaju dyskryminacji, z którą mają do czynienia.

„Dyskryminacja rasowa" jest zdefiniowana przez Międzynarodową Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, jako „wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania, na zasadzie równości, z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiejkolwiek innej dziedzinie życia publicznego".

„Dyskryminacja kobiet" jest zdefiniowana przez Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet jako „wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji bądź korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych".

W powyższych definicjach można zaobserwować pewne elementy.

Istnieje *powód*, zależny od „rasy", płci czy pochodzenia etnicznego — np. „ona jest czarna", „ona jest kobietą", „on jest Romem" — dyskryminowania danej grupy. Osoba lub grupa dyskryminująca

„Miarą cywilizacji jest to, jak traktuje mniejszości".

Mahatma Gandhi

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bariera językowa, s. 75,
- Czy mogę wejść?, s. 88,
- Bohaterki i bohaterowie, s. 81,
- Czy mamy inne wyjście?, s. 85,
- Dostęp do leków, s. 100,
- Droga do Krainy Równości, s. 107,
- Kim ja jesteśmy?, s. 135,
- Krok naprzód, s. 138,
- Odegraj scenkę, s. 171,
- Porozmawiajmy o seksie, s. 202,
- Praca i dzieci, s. 212,
- Różne płace, s. 223,
- Sport dla wszystkich, s. 242,
- W odpowiedzi na rasizm, s. 255,
- Wszyscy równi — wszyscy różni, s. 270,
- Zabawy z obrazkami, s. 278,
- Zobacz możliwość, s. 294.

„Całe życie walczę o mieszkańców Afryki. Walczyłem z dominacją białych i walczyłem z dominacją czarnych. Pielęgnowałem ideał demokratycznego i wolnego społeczeństwa, w którym wszyscy żyją w harmonii i mają równe szanse. To ideał, dla którego pragnę żyć i który pragnę osiągnąć. Ale jeżeli zajdzie taka potrzeba, jestem gotów zań umrzeć".

Nelson Mandela

postrzegają te cechy jako problem. Pojawiają się *działania*, które kwalifikuje się jako dyskryminację; może to być odrzucenie (np. niechęć do posiadania osoby o czarnym kolorze skóry za przyjaciela), ograniczenie (np. zakazanie gejom wstępu do dyskoteki), wyłączenie osoby lub grupy (np. niezatrudnianie kobiet), itp. Pociąga to za sobą *konsekwencje*, które mogą być same w sobie *powodem* działań dyskryminujących. Wszystko to może uniemożliwić ofierze dyskryminacji realizację bądź korzystanie z jej praw człowieka i podstawowych wolności.

Dyskryminacja może mieć formę bezpośrednią i pośrednią. *Bezpośrednia* dyskryminacja charakteryzuje się *zamiarem* dyskryminowania grupy lub osoby, gdy na przykład urząd zatrudnienia odrzuca zgłoszenie Roma albo instytucja odmawia wynajęcia mieszkania imigrantom. „Mówi się, że nastąpiła bezpośrednia dyskryminacja, gdy jedna osoba jest traktowana mniej korzystnie niż inne były, są lub byłyby traktowane w podobnej sytuacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne"[4].

Dyskryminacja *pośrednia* dotyczy efektu polityki lub działania. Dzieje się tak wtedy, kiedy pozornie neutralny przepis, kryterium lub praktyka w rzeczywistości stawia osobę lub osoby należące do jakiejś mniejszości w niekorzystnej sytuacji. Przykłady można tu mnożyć: od kryterium minimalnego wzrostu w straży pożarnej (może to wyłączyć więcej kobiet niż mężczyzn), do sklepu, który nie zatrudnia osób w długich strojach, czy biura rządowego albo szkoły, które zabraniają wstępu lub uczęszczania osobom z nakryciem głowy. Te reguły, zdawałoby się neutralne, w odniesieniu do etniczności czy religii mogą jednak narazić na kłopoty członków grup mniejszościowych czy religijnych, którzy noszą długie stroje lub nakrycia głowy.

? Czy czuliście się kiedyś dyskryminowani?

Dyskryminacja osób i grup z przyczyn rasy, religii, płci, pochodzenia etnicznego, narodowości lub orientacji seksualnej jest zabroniona przez wiele międzynarodowych aktów dotyczących praw człowieka i przez ustawodawstwo większości państw na świecie.

Istnieje jednak długa tradycja dyskryminowania mniejszości, czy to narodowych, religijnych, kulturowych, etnicznych, czy społecznych.

Dyskryminacja w pracy

„Pracownica francuskiego oddziału sklepu firmy IKEA, producenta mebli, została skazana na 4 572 euro grzywny za przekazanie wskazówek menedżerom, aby nie zatrudniali »kolorowych«. Rzeczona kobieta i oddział IKEA we Francji będą musieli zapłacić łącznie 15 240 euro rekompensaty. Skargę przeciw nim złożyły cztery związki zawodowe wraz z organizacjami »SOS Racisme« (SOS Rasizm) i »Mouvement contre le Racisme et pour l'Amite entre les Peuples« (Ruch przeciw Rasizmowi i na rzecz Przyjaźni pomiędzy Narodami) . Pracownica wysłała e-mail z zaleceniem niezatrudniania »kolorowych« do pracy przy nadzorowaniu wysyłki katalogów reklamowych firmy".
Wiadomość prasowa EFE, kwiecień 2001

Negatywne konsekwencje otwartej i utajonej dyskryminacji sprawiły, że niektóre społeczeństwa wprowadziły tak zwaną dyskryminację pozytywną. *Pozytywna dyskryminacja*, zwana też działaniami afirmatywnymi, celowo preferuje jakąś grupę lub grupy, na przykład kobiety, osoby niepełnosprawne lub konkretne grupy etniczne. Głównym celem takiej polityki jest pokonanie strukturalnych form dyskryminacji, które w innym razie utrzymałyby się, uderzając w określone grupy społeczne, zazwyczaj mniejszości, oraz stworzenie równowagi w reprezentacji politycznej.

Niedyskryminacja w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Przyjęcie w czerwcu 2000 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy protokołu nr 12 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka poszerza zakres stosowania Konwencji jeżeli chodzi o dyskrymina-

cję. Wcześniej dyskryminacji dotyczył artykuł 14, który zabraniał dyskryminowania tylko w zakresie praw już zapewnionych przez Konwencję. Protokół 12 jest znacznym krokiem naprzód, ponieważ ten generalny zakaz dyskryminacji umożliwia bardziej zdecydowane działania przeciw rasizmowi i dyskryminacji. Protokół wszedł w życie 1 kwietnia 2005 roku. Polska do tej pory go nie podpisała.

Ksenofobia

Oksfordzki słownik języka angielskiego definiuje ksenofobię jako „patologiczny strach przed cudzoziemcami lub obcymi krajami". Innymi słowy, ksenofobia to awersja do obcych i cudzoziemców.

Ksenofobia jest odczuciem lub percepcją opartą na społecznych konstrukcjach i ideach, a nie na racjonalnych przesłankach czy obiektywnych faktach.

Ksenofobiczne postrzeganie świata redukuje złożone zjawiska społeczne i kulturowe do uproszczonych, czarno-białych scenariuszy.

„My" (miejscowi) stanowimy wzorzec, jesteśmy po dobrej stronie, jesteśmy normalni i stanowimy płaszczyznę odniesienia dla innych, którzy powinni wyglądać, czuć i myśleć jak my. „Oni" (obcy) to złoczyńcy, to zagrożenie, to ci, co zakłócają spokój i mają skłonność do przemocy, wykroczeń, złodziejstwa. „My" (miejscowi) kontra „oni" (obcy). Przykładamy dużą wagę do własnego sposobu postrzegania innych i siebie samych; „my" to strona pozytywna, a „oni" — negatywna.

Konstruowanie własnej tożsamości — jako jednostek, członków społeczności, członków grupy etnicznej lub narodu — wymaga uświadomienia sobie różnorodności społeczeństwa i faktu, że różnimy się od innych, co samo w sobie nie jest złe dopóty, dopóki różnorodność nie jest postrzegana jako zagrożenie, a rozpoznanie różnic nie służy politycznej manipulacji. „Inny" powinien być postrzegany przede wszystkim jako człowiek, brat czy siostra, a nie obcy, wróg czy rywal.

Warto zauważyć, że podczas gdy w Europie Wschodniej głównymi ofiarami ksenofobii są grupy mniejszościowe, w wielu krajach Zachodu są to imigranci i uchodźcy, również ci z Europy Wschodniej.

? Czy możecie zastanowić się nad przypadkami ksenofobii w waszym kraju w ostatnich czasach?

Choć strach przed cudzoziemcami — ksenofobia — jest uważany za moralnie naganny i godzi w kulturę praw człowieka, nie jest nielegalny i jako taki nie może być karany. W związku z tym tylko *przejawy* ksenofobii (które mogą być wynikiem ksenofobicznego postrzegania i przybierać różne formy, od niechętnego stosunku do przemocy fizycznej, łącznie z atakami rasistowskimi, dyskryminacją w pracy, znęcaniem się lub agresją słowną, czystkami etnicznymi, ludobójstwem, itp.) podlegają sankcjom, jeżeli istnieją prawa kwalifikujące te działania jako przestępstwa.

Rasizm

Rasizm można zdefiniować na wiele sposobów. Jedna z definicji przyjmuje, że rasizm jest świadomym lub nieświadomym przekonaniem o wrodzonej wyższości jednej rasy nad drugą. W konsekwencji rasa „wyższa" może występować z pozycji siły i zdominować rasę, którą uważa za „niższą". Z definicji tej wynika, że rasizm wpływa zarówno na poglądy, jak i zachowanie jednostek i grup. Problem polega jednak na tym, że rasizm zakłada istnienie różnych „ras". Ostatnimi laty przekonano się jednak, że rasa jest swoistą społecznie uwarunkowaną konstrukcją i nie da się ludzi klasyfikować w inny sposób, lecz tylko jako „istoty ludzkie". Powstaje więc paradoks istnienia rasizmu bez istnienia rasy.

Dyskryminacja, ksenofobia i rasizm szerzą się też w innych częściach świata: w Indiach żyje około 160 milionów dalitów (niedotykalnych). W Stanach Zjednoczonych Ameryki, jak wykazały badania, rasa ma zasadniczy wpływ przy orzekaniu kary śmierci. W Rwandzie prawie milion osób, głównie Tutsi, zamordowano w ciągu trzech miesięcy w 1994 r.

Ważne daty

23 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Pamięci Ofiar Handlu Niewolnikami oraz Dzień na rzecz Zniesienia Niewolnictwa

Rasizm w Europie ma długą historię. Istnienie ras wyższych i niższych uzasadniano różnicami biologicznymi. Darwinowska teoria ewolucji zastosowana do ludzi dzieliła ich na rasy. Kiedy państwa europejskie podbiły inne kraje i je wyzyskiwały, kolonializm stał się możliwy dzięki szerokiej akceptacji społecznego darwinizmu i innych teorii rasistowskich. Ciężar, który miał dźwigać biały człowiek oznaczał obowiązek europejskich kolonistów cywilizowania innych nacji. Niewolnictwo, praktykowane przez europejskie rządy i przedsiębiorców aż do XIX w., również uzasadniano przekonaniem, że niewolnicy należą do niższej rasy.

Dzisiaj rasiści kładą nacisk na różnice kulturowe, a nie biologiczne. *Rasizm kulturowy* opiera się na przekonaniu, że istnieje hierarchia kultur lub, że niektóre tradycje, zwyczaje czy historie nie mogą współistnieć. Wyłączanie i dyskryminacja cudzoziemców lub mniejszości są uzasadniane rzekomą rozbieżnością kultur, religii lub cywilizacji.

Władza, jej wykorzystywanie i nadużywanie są silnie powiązane z rasizmem. Rasizm jest definiowany przez tych, którzy sprawują władzę, i jednocześnie określa stosunki oparte na władzy między sprawcami i ofiarami rasizmu. Ofiary rasizmu są na straconej pozycji. Z rasizmem wiążą się też uprzedzenia i negatywna ocena innych osób czy grup (bez ich znajomości), stąd rasizm można rozumieć jako wprowadzanie w życie własnych uprzedzeń — czy to w konkretnych działaniach, czy podejściu do innych — przez tych, którzy występują z pozycji siły i mogą sobie na to pozwolić.

Rasizm może istnieć na różnych poziomach:

- na poziomie *osobistym* — odzwierciedla się w stosunku do innych i w poglądach opartych na przekonaniu o wyższości jednej „rasy" i niższości innych „ras";
- na poziomie *interpersonalnym* — odzwierciedla się w zachowaniach wobec innych, opartych na przekonaniu o wyższości własnej „rasy";
- na poziomie *instytucjonalnym* — odzwierciedla się w prawach, zwyczajach, tradycjach i praktykach, które prowadzą do nierówności i dyskryminacji rasowej w społeczeństwie, organizacjach i instytucjach;
- na poziomie *kulturowym* — odzwierciedla się w wartościach i normach społecznych, które promują własne praktyki kulturowe jako normę oraz podstawę ocen i spychające do podrzędnej roli odmienne praktyki kulturowe.

Różne poziomy, na których funkcjonuje rasizm są ze sobą powiązane, i nawzajem się warunkują. Rasizm może mieć formę otwartą i ukrytą. W swoich najbardziej subtelnych i zamaskowanych formach potrafi być równie groźny, jak rasizm jawny.

Zarówno w perspektywie historycznej, jak i współcześnie, konsekwencje rasizmu są katastrofalne dla jego ofiar oraz dla społeczeństw, w których dopuszczono się niesprawiedliwości. Rasizm był przyczyną masowej zagłady, ludobójstwa i prześladowań. Spowodował poddanie większości woli innych, małych, mniejszości posiadających monopol na władzę i bogactwo. Choć uczyniono już wiele, aby zaradzić takiej niesprawiedliwości, nadal zdarzają się mniej lub bardziej jawne formy izolowania, dyskryminacji i segregacji. Ci, którzy są postrzegani jako „inni" czy „obcy", spotykają się z ograniczeniem swobody przemieszczania się, jawną agresją, upokorzeniem i wykluczeniem społecznym.

Ocenia się, że około 12 milionów rdzennych Amerykanów zamordowano w Ameryce Północnej w latach 1600–1850. Od 10 do 20 milionów Afrykanów zginęło w ciągu 200 lat handlu niewolnikami.

Rasizm i przemoc wśród młodzieży

Wśród młodzieży w większości krajów Europy, istnieje problem przemocy podyktowanej nienawiścią rasową. Pojawiają się liczne doniesienia o atakach na młodych ludzi i dorosłych — pobiciach czy zastraszaniu, które w najskrajniejszych przypadkach prowadzą do śmierci ofiary. Ataki te spro-

wokowane są wyglądem, narodowością, religią, kolorem skóry, włosów, a nawet noszeniem brody przez ofiarę.

Przemoc rasistowska ma też inne, bardziej subtelne przejawy. Może się przejawiać w znajdowaniu kozłów ofiarnych, wprowadzaniu segregacji i dyskryminacji. Formą opresji są również kontrole policyjne i podejrzliwość spowodowana innym wyglądem, na przykład ciemniejszym kolorem skóry czy włosów.

Światowa Konferencja ONZ przeciw Rasizmowi, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji

Trzecia Konferencja przeciw Rasizmowi odbyła się w Durbanie RPA (31 sierpnia–7 września 2001 r.). Konferencja ta zainicjowała ważny ruch na świecie i przyniosła wiele nadziei. Wzięło w niej udział prawie 160 państw i 1500 organizacji pozarządowych. Konferencję zdominowały dwa tematy: los Palestyńczyków (łącznie z próbą nazwania syjonizmu praktyką rasistowską) oraz uznanie niewolnictwa za zbrodnię przeciw ludzkości i uznanie prawa do odszkodowania dla jej ofiar. Końcowy dokument odnosi się do tych dwóch tematów w sformułowaniu, które zaakceptowała większość uczestników:

> *Jesteśmy zaniepokojeni losem Palestyńczyków pod obcą okupacją. Uznajemy niezbywalne prawo Palestyńczyków do samostanowienia i ustanowienia niezależnego państwa. Uznajemy też prawo do bezpieczeństwa wszystkich krajów regionu, w tym Izraela, i wzywamy wszystkie państwa do wspierania procesu pokojowego i doprowadzenia do jego szybkiej realizacji.*

Dokument zawierał również formułę przeprosin za niewolnictwo, lecz nie posuwał się aż tak daleko, by proponować odszkodowania. Uznanie handlu niewolnikami i niewolnictwa za zbrodnię przeciw ludzkości stało się dla wielu momentem historycznym przywracającym godność znacznej części ludzkości.

? Czy uważacie, że rządy krajów, które czerpały zyski z niewolnictwa, powinny wypłacić odszkodowania?

Kilka dni przed oficjalną konferencją w Durbanie odbyło się forum organizacji pozarządowych i forum młodzieży. Zaproszono do udziału organizacje młodzieżowe oraz przedstawicieli młodzieży z delegacji rządowych. Zebrało się około 200 młodych ludzi reprezentujących wszystkie regiony świata, aby przedyskutować kluczowe kwestie związane ze zwalczaniem rasizmu i ksenofobii.

? Dlaczego powinno się eliminować rasistowską propagandę w Internecie lub jej zabronić?

Imigranci, uchodźcy i osoby poszukujące azylu

W dzisiejszej Europie wielu imigrantów, uchodźców i azylantów na co dzień boryka się z trudnościami, a nierzadko też z pogwałceniem ich praw i godności. Uchodźcy i azylanci niejednokrotnie byli zmuszani do opuszczenia własnego domu, kraju i rodziny, aby uniknąć wojny, prześladowań i absolutnego braku bezpieczeństwa. Choć większość uchodźców na świecie nie poszukuje azylu w Europie, są jednak jednostki i grupy, które się o to starają. Stały wzrost nastrojów nacjonalistycznych i ksenofobii, a także działania ksenofobicznych polityków sprawiły, że wiele rządów przyjęło bardzo ostre przepisy w stosunku do osób starających się o status uchodźcy. Zmierzają one przede wszystkim do tego, aby uchodźcy w ogóle nie mogli dotrzeć do terytorium danego państwa.

Ważna data

21 Marca
Międzynarodowy Dzień Walki z Dyskryminacją Rasową

We Frankfurcie nad Odrą, na granicy Polski i Niemiec, grupa młodych niemieckich skinheadów stale grozi pracującym tam obcokrajowcom i zagranicznym studentom uniwersytetu i ich atakuje. Z kolei w Słubicach, po polskiej stronie, inna grupa neonazistów poluje na obcokrajowców. Doniesiono o wypadku, kiedy grupa ta zaczęła bić studenta, po czym go przeprosiła, dowiedziawszy się, że jest Hiszpanem a nie Niemcem[5]".

Ważne daty

20 czerwca
Światowy Dzień Uchodźcy

18 grudnia
Międzynarodowy Dzień Imigranta

Azylanci i uchodźcy tworzą grupę szczególnie narażoną na cierpienia, a ich sytuacja prawna jest zdefiniowana i chroniona przez Konwencję Genewską dotyczącą statusu uchodźców z 1951 r. Jednak większość państw w Europie stosuje obecnie wobec nich przepisy, które pozwalają na zatrzymywanie na lotniskach i przejściach granicznych, niezależnie od specjalnego statusu. Deportacja nielegalnych imigrantów i odmowa azylu to częste zjawiska, które mogą przybrać formę poniżającego traktowania.

? Co się dzieje, kiedy uchodźcy poszukują azylu w waszym kraju? Czy wiecie, czego się od nich wymaga?

Układ z Schengen (1990) gwarantuje swobodę przepływu osób i nieograniczoną możliwość podróżowania przez granice państw Unii Europejskiej. Zniesienie granic wiąże się jednak ze stworzeniem „bardziej szczelnej granicy", która objęłaby i chroniła Europę.

Rozwój wspólnej polityki dotyczącej uchodźców i imigrantów określa się czasem jako „europejską fortecę" ze względu na zaakceptowanie wykluczania uchodźców i hamowanie ruchów imigracyjnych, a także z powodu charakterystycznego strachu przed zalewem migracji zarobkowej, co przesłania dotkliwe problemy i potrzeby uchodźców.

? Skąd się biorą uchodźcy w waszym kraju? Dlaczego są uchodźcami?

Niezwykle restrykcyjna i ksenofobiczna polityka wielu krajów Europy zmusza niekiedy imigrantów do stosowania nielegalnych metod przy dostawaniu się do Europy. Często padają oni ofiarą nielegalnych przewoźników. Większość nigdy nie dociera do Europy, niektórzy umierają w drodze — na morzu i wybrzeżach, na porzuconych statkach i łodziach na Morzu Śródziemnym, w pociągach i ciężarówkach, gdzie duszą się z braku powietrza.

Nielegalni imigranci to dla wielu producentów i przedsiębiorców tania siła robocza. Ubóstwo w takich krajach jak Mołdowa i Ukraina zmusza ich obywateli do poszukiwania pracy w Europie Zachodniej. Ponieważ dzieje się to nielegalnie, imigranci godzą się na bardzo nisko opłacaną pracę w złych warunkach. Zdarza się, że zabrawszy im paszporty, szantażuje się ich lub straszy doniesieniem na policję. Młode kobiety, częsty obiekt handlu żywym towarem, sprowadza się w celu podjęcia przez nie prac domowych i prostytucji.

W większości krajów pogląd na sprawę imigrantów ma charakter *utylitarny*. Nie ceni się imigrantów za ich wartość jako ludzi, którzy mogą się przyczynić do rozwoju społeczeństwa. Są akceptowani i mile widziani tylko wtedy, gdy stanowią siłę roboczą, na jaką jest akurat zapotrzebowanie.

? Czy uważasz, że tylko ludziom zabezpieczonym finansowo powinno się pozwalać na wjazd do twojego kraju?

Wielu młodych ludzi pochodzących z rodzin imigrantów tak zwanej pierwszej, drugiej czy trzeciej generacji zmaga się na co dzień z rozmaitymi formami dyskryminacji, które mogą prowadzić do przemocy, wykluczenia społecznego lub kryminalizacji. Jednym z najbardziej charakterystycznych przejawów pośredniej dyskryminacji jest żądanie, aby dokonali oni wyboru pomiędzy kulturą przodków a kulturą kraju, który ich przyjął. Ten typ podejrzliwości dotyczącej tożsamości, lojalności i patriotyzmu pojawia się również w stosunku do innych mniejszości społecznych i etnicznych.

„W mojej pracy z imigrantami najważniejsza jest wartość godności ludzkiej. Namawiamy imigrantów, którzy do nas przychodzą, aby podzielili się swoją historią z rówieśnikami".

Ms Giulia Sanolla, włoska wolontariuszka Coordination SUD (Solidarity — Urgency — Development)

Antysemityzm i romofobia

Z perspektywy historycznej Żydzi i Romowie należą do dwóch najbardziej prześladowanych grup w całej Europie, co uzasadniano przekonaniem o ich „niższości", podbudowanym negatywnymi stereotypami.

Obie te mniejszości pochodzą spoza Europy — Żydzi z obszarów, które dziś stanowią Izrael i Palestynę, i znad południowych wybrzeży Morza Czarnego, a Romowie z Indii. Obydwie grupy migrowały z powodu oskarżeń, obydwie cierpiały od wieków z powodu prześladowań większości społeczeństw europejskich, obie były uznane za rasy „niższe" i obie stały się obiektem eksterminacji przez nazistów podczas II wojny światowej. Obie grupy były prześladowane w czasach reżimów komunistycznych w Europie i obie nadal są obiektem dyskryminacji, nienawiści i uprzedzeń, chociaż ich pozycja społeczna jest dziś zupełnie inna.

? Co się stało z ludnością żydowską w waszym kraju podczas II wojny światowej?

Antysemityzm

Antysemityzm można zdefiniować jako „wrogość w stosunku do Żydów jako grupy religijnej lub mniejszościowej, czemu często towarzyszy społeczna, ekonomiczna i polityczna dyskryminacja[6]". Produkowane przez antysemitów falsyfikaty dotyczące żydowskich spisków prowokowały antysemickie nastroje wśród ludności nieżydowskiej. Najbardziej niesławne były „Protokoły Mędrców Syjonu" (oszczerczy quasi-dokument wzywający do przemocy wobec Żydów, który do dziś krąży po Europie).

Pod koniec XIX w. ludność żydowska zamieszkująca Rosję stała się ofiarą regularnych pogromów (od rosyjskiego *po gromu*, tzn. po uderzeniu pioruna), które były zorganizowanymi dyskryminacyjnymi aktami przemocy przeciw społecznościom żydowskim popełnianymi przez miejscową ludność. Nierzadko wydarzenia takie miały miejsce za milczącym przyzwoleniem lub z aktywnym współudziałem policji, czemu sprzyjała antysemicka polityka rządu. Ataki na społeczności żydowskie były również powszechne w innych krajach Europy, na przykład w Austrii i we Francji.

Pojawienie się faszyzmu na początku XX w. przyniosło Żydom nowe, ciężkie doświadczenia, gdyż antysemityzm stał się wtedy częścią ideologii władzy. Reżimy i partie faszystowskie podjęły w czasie Holokaustu bezpośrednią lub pośrednią kolaborację z reżimem nazistowskim.

Faszystowskie Niemcy i ich alianci odpowiedzialni są za Holokaust, o którym mówi się też *Shoah* (od hebrajskiego słowa oznaczającego zagładę), czyli systematyczną eksterminację sześciu milionów Żydów tylko dlatego, że byli Żydami. Holokaust był kulminacją rasistowskiej i antysemickiej polityki Hitlera, której bestialstwo zaczęło się od „Nocy Kryształowej" z 9 na 10 listopada 1938 roku — straszliwego pogromu ludności żydowskiej na terenie całych Niemiec, połączonego z zagarnięciem jej mienia.

Wraz ze zwycięstwem rewolucji bolszewickiej w Związku Radzieckim skończyły się pogromy, ale rasizm pozostał, przybierając różne formy, w tym przesiedlenia, konfiskaty mienia, procesy pokazowe. Pod rządami komunistów antysemityzm skrywany był też pod oficjalną polityką antysyjonistyczną.

Dziś antysemityzm jest nadal obecny, nawet jeżeli nie głosi się go otwarcie. Grupy przekonane o własnej wyższości bezczeszczą żydowskie cmentarze; grupy neofaszystowskie, często złożone z ludzi młodych, otwarcie manifestują swój antysemityzm, a w internecie istnieje wiele stron propagujących idee nazistowskie.

Romofobia

Romowie (błędnie nazywani Cyganami, łącznie z Sinti, Romami niemieckimi) zawsze byli postrzegani przez innych Europejczyków jako „obcy". Przez większość swojej historii byli nomadami,

Ważne daty

9 listopada
Rocznica „Nocy Kryształowej". Międzynarodowy Dzień przeciwko Faszyzmowi i Antysemityzmowi

30 kwietnia
Dzień Pamięci Ofiar Holokaustu (Yom ha Shoah)

Ważna data

8 kwietnia
Światowy Dzień Romów

którzy przenosili się z miejsca na miejsce i pracowali jako rzemieślnicy, muzycy i handlarze. Zawsze poddawani byli przymusowej asymilacji — w niektórych krajach używanie języka romskiego było zabronione, a dzieci były siłą zabierane od rodziców. W wielu krajach Romowie byli niewolnikami; ostatnim z tych krajów była Rumunia, gdzie niewolnictwo zniesiono dopiero w 1856 r. Romowie nigdy nie mieli swojego państwa i nigdy nie prowadzili wojen przeciw innym narodom. Przez cały XX w. uważano ich za włóczęgów i w wielu krajach wprowadzono prawa zmuszające ich do osiedlania się.

Dziś społeczności Romów nadal są dyskryminowane, mniej lub bardziej otwarcie. Są obiektem niechęci i prześladowań w całej Europie.

? Jak liczna jest mniejszość romska w waszym kraju?

Porajmos, to termin używany na określenie zagłady europejskich Romów i Sinti przez niemieckich nazistów i ich sojuszników w latach 1933–1945. W ocenie różnych źródeł liczba ofiar waha się od 500 tysięcy do 2 milionów. W wyniku *Porajmos* Romowie w Europie stracili 70% przedwojennej populacji.

Władze komunistyczne w powojennej Europie pod hasłem integracji Romów usiłowały wykorzenić ich tradycyjny styl życia. Rodzina romska uległa jeszcze większemu rozpadowi z nastaniem kapitalizmu, ponieważ Romowie zazwyczaj nie mają wystarczających kwalifikacji, by wykonywać wyspecjalizowaną pracę, i skazani są na pracę fizyczną, bezrobocie i ostracyzm społeczny.

Ocenia się, że dziś w Europie mieszka od ośmiu do dwunastu milionów Romów. Większość z nich prowadzi osiadły tryb życia, ale w niektórych krajach na Zachodzie nadal praktykują wędrowny tryb życia. W Hiszpanii i Portugalii język *romani* w zasadzie się nie zachował (ponieważ był zabroniony i za jego używanie groziły represje), ale w większości społeczności romskich w innych krajach język ten jest nadal kulturowym spoiwem.

„Cyganów wyplenić ogniem i mieczem".

Prawo hiszpańskie, XVIII w.

Romofobia, dyskryminacja Romów i niechęć wobec nich są w Europie powszechne. Romowie stają się zwykle pierwszymi ofiarami zbrojnych konfliktów, jak na przykład podczas wojen w byłej Jugosławii, gdzie ich losu zupełnie nie wzięto pod uwagę. Innym, niedawnym przykładem rażącej niesprawiedliwości było praktyczne pozbawienie rodzin romskich prawa własności pod hasłem „zwalczania przestępczości" (Portugalia). Inne przykłady to ograniczenia w dostępie do edukacji dla romskich dzieci, a także w korzystaniu z podstawowych świadczeń społecznych (we Francji i w Wielkiej Brytanii tak traktowane są społeczności wędrowne). Często nie przestrzega się przysługujących im praw. W wielu krajach Romowie padli ofiarą działań brutalnych grup faszystowskich i rasistowskich, których ataki niekiedy kończyły się morderstwami. Romskie dzieci czasem umieszcza się w szkołach dla dzieci upośledzonych umysłowo. Osady romskie często podlegają segregacji i wyizolowaniu.

? Czego możesz się dowiedzieć o Romach w lokalnych mediach?

Wiele dzieci i młodych ludzi ze społeczności romskich dorasta we wrogim im otoczeniu, gdzie jedynym wsparciem jest dla nich rodzina i własna społeczność. Odmawia się im wielu podstawowych praw albo mają do nich ograniczony dostęp, tak jak w przypadku opieki zdrowotnej lub edukacji.

Powoli zaczyna się pojawiać większa świadomość i troska o sprawy Romów. Na płaszczyźnie międzynarodowej Międzynarodowa Unia Romani jest najbardziej reprezentatywną organizacją Romów, ma od 1979 r. status doradcy w oenzetowskiej Komisji Spraw Społecznych i Komisji Gospodarczej. Europejskie Centrum Praw Romów, mające swą siedzibę w Budapeszcie, jest główną

romską międzynarodową organizacją praw człowieka, działającą na rzecz zwiększania świadomości publicznej oraz monitorowania i obrony praw człowieka Romów.

Niepełnosprawni

Niepełnosprawność jest zdefiniowana jako sprawność ograniczona wskutek choroby, urazu lub upośledzenia umysłowego. Terminem tym określa się również ograniczenie lub pozbawienie zdolności prawnej.

Określenie „niepełnosprawność" odnosi się do wielu różnych funkcjonalnych ograniczeń występujących w dowolnej społeczności i dowolnym kraju na świecie. Ludzie mogą być niepełnosprawni z powodu upośledzenia fizycznego lub intelektualnego, z powodu chorób fizycznych lub psychicznych. Takie upośledzenia i choroby mogą mieć charakter stały lub przejściowy. Stanowią one swoisty handikap — ograniczenie zdolności do brania udziału w życiu społecznym na równi z innymi.

? Jak osoby niepełnosprawne mogłyby włączyć się do działań waszej organizacji?

Ocenia się, że średnio 10% światowej populacji to osoby niepełnosprawne. Przy prawie 800 milionach ludności w 46 państwach członkowskich Rady Europy, daje to około 80 milionów osób niepełnosprawnych. Mimo postępu, jaki dokonał się ostatnimi laty w wielu dziedzinach, osoby niepełnosprawne często napotykają dziś w Europie na ograniczenia uniemożliwiające im pełen udział w życiu społecznym i odbierające im równe szanse. Przykładami takich ograniczeń na drodze do pełnej samorealizacji są: niski poziom edukacji i przysposobienia zawodowego, spore bezrobocie, niskie zarobki, fizyczne nieprzystosowanie otoczenia, społeczny ostracyzm, brak tolerancji i stereotypy, bezpośrednia i pośrednia dyskryminacja, przemoc, złe traktowanie i molestowanie[7]. Według badań przeprowadzonych przez Eurobarometer w 2001 r., 97% pytanych osób twierdzi, że coś należałoby zrobić, aby zapewnić osobom niepełnosprawnym większą integrację społeczną[8].

Ważne daty

10 października
Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego

3 grudnia
Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych

„Osoby niepełnosprawne mają prawo do niezależności, integracji społecznej i uczestnictwa w życiu społecznym".

Artykuł 15 Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej

W Unii Europejskiej większość organizacji działających na rzecz niepełnosprawnych należy do Europejskiego Forum Niepełnosprawnych (EDF). W Radzie Europy działania i decyzje polityczne są koordynowane przez Dyrekcję Generalną do Spraw Społecznych.

Unia Europejska ogłosiła rok 2003 Europejskim Rokiem Osób Niepełnosprawnych.

Czego chcą osoby niepełnosprawne?

„Nic specjalnego, nic niezwykłego. Chcemy chodzić do szkoły w sąsiedztwie, do biblioteki publicznej, do kina, pojechać autobusem po zakupy do miasta albo odwiedzić rodzinę czy przyjaciół na drugim końcu miasta albo na drugim końcu kraju. Chcemy w dniu wyborów wejść do lokalu wyborczego i głosować tak jak inni. Chcemy się żenić i wychodzić za mąż. Chcemy pracować. Chcemy móc utrzymać nasze dzieci. Chcemy profesjonalnej, dostępnej opieki medycznej. Chcemy być traktowani jako prawdziwi ludzie, część społeczeństwa, a nie skrywany problem godny współczucia czy jałmużny".

Adrienne Rubin Barhydt, 10 kwietnia, 1996[9].

Źródło: www.disrights.org

Homofobia, czyli dyskryminacja ze względu na orientację seksualną

Homofobię można zdefiniować jako niechęć lub nienawiść do ludzi o orientacji homoseksualnej, do gejów i lesbijek lub ich stylu życia, kultury, a więc jako niechęć do ludzi o innej orientacji seksualnej.

W wielu częściach świata osoby o odmiennej orientacji seksualnej (innej niż większość) są obiektem dyskryminacji przybierającej rozmaite formy, od obelg do morderstwa. W wielu krajach homoseksualizm nadal jest przestępstwem, a w niektórych podlega karze śmierci. W Europie poczyniono wprawdzie już

Ważna data

7 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Edukacji i Praw Osób Transgender/Transpłciowych

pewne kroki w kierunku zmian prawnych, jednak często homoseksualizm nadal uważa się za chorobę, zaburzenie psychiczne lub coś wbrew naturze.

Podamy teraz definicje wiążące się z homoseksualizmem:

- *Biseksualista* odnosi się do osoby wchodzącej w związki zarówno z osobami tej samej płci, jak i płci przeciwnej.
- *Gej* jest określeniem używanym w stosunku do homoseksualnych mężczyzn. Osoba o orientacji *homoseksualnej* ma partnerów jedynie tej samej płci.
- Osoba o orientacji *heteroseksualnej* ma partnerów jedynie płci przeciwnej.
- *Lesbijką* jest kobieta, która ma partnerki jedynie tej samej płci.
- *Transseksualista* jest określeniem osoby, której tożsamość płciowa jest inna niż płeć biologiczna (np. mężczyzna w ciele kobiety i na odwrót).
- *LGBT* to skrót od: lesbijski, gejowski, biseksualny i transseksualny.

Życie osoby LGBT w dzisiejszej Europie może być zupełnie łatwe (w dużych zachodnich miastach z dobrze rozwiniętą subkulturą, barami, klubami i organizacjami), ale też potrafi być bardzo trudne (na prowincji w Europie Zachodniej i niejednokrotnie w Europie Wschodniej, gdzie poglądy na homoseksualizm zmieniają się bardzo powoli), albo wręcz niebezpieczne (w niektórych państwach europejskich, takich jak Bułgaria, Albania, Rumunia i Mołdowa, na porządku dziennym są prześladowania ze względu na orientację seksualną: i to zarówno stosowane przez policję, jak i „normalnych" ludzi, powodowanych homofobią; charakter dyskryminujący ma też prawo niektórych państw; mamy też do czynienia z tzw. zbrodniami z nienawiści, czyli morderstwami osób, w tym przypadku z powodu ich orientacji seksualnej).

W raporcie o dyskryminacji seksualnej w Polsce, zaprezentowanym w czerwcu 2001 r. w Parlamencie Europejskim, 22% osób z grupy lesbijek, gejów, biseksualistów i transseksualistów stwierdziło, że doznało fizycznej przemocy, z czego 77% nigdy nie doniosło o tym policji z obawy przed reakcją rodziny i policji[10].

Pary gejowskie i lesbijskie w całej Europie są również ofiarami dyskryminacji prawnej, w kwestiach takich jak prawo do małżeństwa, zakładania rodziny (co znaczy, że nie mogą korzystać z tego samego statusu społecznego co pary heteroseksualne).

? Czy znacie jakichś sławnych gejów albo lesbijki w waszym kraju?

Różowy trójkąt

Dziesiątki tysięcy homoseksualistów zginęło w niemieckich obozach koncentracyjnych. Różowy trójkąt i różowy kolor, utożsamiane z gejowskim i lesbijskim ruchem i kulturą, pochodzą od różowego trójkąta, który homoseksualiści musieli nosić w obozach koncentracyjnych jako znak „dewiacji seksualnej".

Największym problemem dla młodych ludzi LGBT jest dyskryminacja, to znaczy przemoc, prześladowania, odmowa obsługi (na przykład w restauracji). Mogą się też pojawić problemy z rodziną i przyjaciółmi, gdy ci zostaną poinformowani o „innej" orientacji seksualnej. Dla wielu osób LGBT są to problemy niezwykle trudne i dlatego często zwlekają z „ujawnieniem się" (określanym często terminem z jęz. angielskiego —*coming out*), bojąc się odrzucenia. W szkołach presja społeczna rówieśników może być bardzo silna i utrudnić życie homoseksualnym uczniom i uczennicom.

„Historia i doświadczenie uczą, że w przypadku gejów cierpienie nie jest spowodowane ubóstwem czy bezsilnością, ale niewidocznością. Mamy do czynienia z uznaniem pragnienia za nieczyste, z uznaniem fizycznej uczuciowości za perwersyjną i hańbiącą, z zakazem okazywania miłości, z odmową pełnego moralnego prawa do obywatelstwa w społeczeństwie, dlatego że jesteśmy, kim jesteśmy (...)"

Sędzia Albie Sachs, Sąd Konstytucyjny RPA, 1998[11]

? Czy parom gejowskim i lesbijskim prawo powinno dozwolić na małżeństwo?

Młodzi ludzie są szczególnie podatni na homofobiczną przemoc i dyskryminację, co może wywołać w nich poczucie winy i spowodować zakwestionowanie własnej tożsamości seksualnej, a także strach przed odrzuceniem lub niezrozumieniem. Negatywny przekaz, który otrzymują od społeczeństwa, ustawia ich w pozycji konfliktu ze społeczeństwem i samymi sobą. Przemoc i prześladowania u wielu młodych ludzi powodują depresję, czasem prowadzą do samobójstwa.

Dyskryminacja religijna

Różnorodność Europy jest być może najbardziej widoczna w związku z wielością wyznawanych religii. Większość Europejczyków to chrześcijanie, co prawda nie zawsze praktykujący, jednak owa większość często przesłania zróżnicowanie religijne kontynentu europejskiego. Europa doświadczyła podziału z powodu wojen między katolikami i protestantami, a wcześniej rozłamu na chrześcijaństwo zachodnie i wschodnie (prawosławie).

W obrębie każdego wyznania istnieją podziały, być może niewidoczne dla laika, ale bardzo ważne dla osoby, która identyfikuje się z danym wyznaniem. W całej Europie istnieją chrześcijańskie mniejszości religijne. Mniejszości te zawsze spotykały się z dyskryminacją, co w niektórych krajach wciąż się zdarza. Ich religia nie jest „uznawana" albo nie ma tego samego statusu co religia oficjalna czy dominująca (na przykład w systemie edukacji).

W związku z postępującą integracją Europy różnice między różnymi odłamami chrześcijaństwa nie są dziś tak ważne w zakresie społeczno-politycznym jak dawniej. Zdaniem niektórych polityków chrześcijaństwo powinno stać się podstawą europejskiej tożsamości. Takie stanowisko ignoruje jednak miliony Europejczyków, którzy są niewierzący i, oczywiście, wszystkich tych, którzy wyznają wiarę inną niż chrześcijańska.

? Jakie religie mniejszościowe istnieją w waszym mieście lub w waszej społeczności? Gdzie są ich miejsca spotkań i praktyk religijnych?

Wśród religii niechrześcijańskich najbardziej dyskryminowanym wyznaniem w Europie był z pewnością judaizm. Na przykład po wygnaniu Żydów z Hiszpanii i Portugalii w XV w. ci, którzy zostali, byli przemocą nawracani, a jeżeli nadal praktykowali swoją religię, czynili to z narażeniem życia. Uprzedzenia wobec Żydów i błędne wyobrażenia o judaizmie bardzo przyczyniły się do kształtowania się postaw antysemickich. Antysemityzm z kolei od wieków służył do uzasadniania dyskryminacji i segregacji Żydów i prawdopodobnie przyczynił się do bierności wobec Holokaustu w niektórych chrześcijańskich społeczeństwach.

Podczas II wojny światowej Świadków Jehowy osadzono w obozach koncentracyjnych, ponieważ odmawiali służenia w niemieckim wojsku.

Inne, ważne mniejszości religijne w Europie to muzułmanie, hindusi, buddyści, bahaici, rastafarianie i sikhowie. Spotykają się oni z różnymi formami dyskryminacji religijnej. Często wiąże się ona z rasizmem.

Islamofobia

Wśród religii niechrześcijańskich najszerzej praktykowany w Europie jest islam. Islam jest religią większości w niektórych krajach bałkańskich i na Kaukazie oraz drugą co do liczby wyznawców religią we Francji, w Niemczech i wielu innych krajach Europy Wschodniej i Zachodniej.

Przerażający atak na Stany Zjednoczone 11 września 2001 r. oraz jego konsekwencje pokazują, jak wątłe jest nasze poczucie tolerancji i jak łatwo zachwiać równowagę relacji społecznych. Muzułmanie mieszkający na Zachodzie byli zaskoczeni tym, jak szybko ci, których uważali za swoich przyjaciół, sąsiedzi i współobywatele, odwrócili się od nich, winiąc ich za atak na Światowe Centrum Handlu, a nawet dopuścili się ataków na niewinnych mężczyzn, kobiety i dzieci. Szczególnie niepokojący jest fakt, że zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie, obiektem ataków stały się również kobiety przykrywające głowy chustą.

? Z czym kojarzy wam się islam?

„Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; to prawo obejmuje prawo zmiany wyznania lub przekonań i wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne".

Europejska Konwencja Praw Człowieka, artykuł 9,1.

Islamofobia, czyli strach przed islamem, muzułmanami i wszystkim, co się z tym wiąże, nie jest zjawiskiem nowym. Istnieje ono na świecie od wieków, a ostatnio jest to problem szczególnie palący ze względu na tragiczny wpływ, jaki ma islamofobia we współczesnym świecie na losy muzułmanów, szczególnie tych, którzy funkcjonują jako mniejszości.

Obecna sytuacja bierze się z silnych, głęboko historycznie zakorzenionych uprzedzeń, które większość społeczeństw europejskich żywi wobec islamu. Najczęstszymi formami dyskryminacji jest nieprzyznawanie islamowi statusu religii, niewyrażenie zgody na budowanie meczetów lub odmowa przyznania wsparcia (np. finansowego) muzułmańskim grupom i społecznościom religijnym.

Główną przyczyną islamofobii jest brak wiedzy na temat islamu. Często kojarzy się on tylko z terroryzmem i ekstremizmem. W rzeczywistości jednak islam jest religią głoszącą tolerancję, solidarność i miłość, tak jak wiele innych religii.

? Co można zrobić w waszej szkole lub organizacji, aby pogłębić wiedzę na temat innych religii?

Jednym z najbardziej powszechnych uprzedzeń wobec islamu jest przekonanie, że jest on sprzeczny z prawami człowieka. To uprzedzenie dotyczy zwłaszcza krajów, gdzie islam jest religią większości, głównie krajów arabskich. Nieobecność demokracji i nagminne naruszanie praw człowieka podawane są jako przykłady tej sprzeczności. Uprzedzenie to opiera się na błędnym założeniu, że to przede wszystkim islam jest odpowiedzialny za sytuację w krajach arabskich, podczas gdy mamy tam po prostu do czynienia z niedemokratycznymi reżimami. Gdyby przenieść ten sposób rozumowania na kraje chrześcijańskie, należałoby chrześcijaństwo winić za dyktaturę w Portugalii, Hiszpanii i Grecji i na tej podstawie twierdzić, że chrześcijaństwo pozostaje w sprzeczność z prawami człowieka.

W niektórych krajach młodzi ludzie z rodzin wyznających islam często narażeni są na ataki za przestrzeganie zasad swojej wiary, na przykład dziewczynkom nie pozwala się przychodzić do szkoły w tradycyjnej chuście.

Ramy prawne

Wiele instytucji międzynarodowych i regionalnych zwraca uwagę na dyskryminację jako taką albo zajmuje się konkretnymi przejawami dyskryminacji. Na poziomie ONZ istnieją na przykład:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (1966)
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (1979)
- Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych (1975)
- Konwencja MOP (nr 169) w sprawie ludności rdzennej i plemiennej w niepodległych państwach (1989)

W ramach Rady Europy, oprócz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, źródłem ważnych dokonań w ostatnich latach były:

- Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (1992)
- Konwencja o uczestnictwie cudzoziemców w życiu publicznym na szczeblu lokalnym (1992)
- Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych (1995)

Źródła wiedzy w internecie

Rasizm i dyskryminacja

- Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (Rada Europy), www.ecri.coe.int
- Międzynarodowa Liga przeciwko Rasizmowi i Antysemityzmowi (LICRA), Francja, www.licra.com
- SOS Racisme (Francja), www.sos-racisme.org
- UNITED for Intercultural Action — Europejska Sieć przeciwko nacjonalizmowi, rasizmowi, faszyzmowi oraz na rzecz wsparcia imigrantów i uchodźców, www.xs4all.nl/ united
- Europejska Sieć przeciw Rasizmowi, www.enar-eu.org/
- Internetowe Centrum Antyrasistowskie w Europie, www.icare.to/
- Europejskie Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (EUMC), www.eumc.eu.int
- Mniejszości Europy (MoE), www.moe-online.com
- Młode Kobiety z Mniejszości (WFM), www.wfmonline.org
- Otwarta Rzeczpospolita — Stowarzyszenie Przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii, http://www.or.icm.edu.pl/
- Stowarzyszenie Nigdy Więcej, http://free.ngo.pl/nw/index.html

Romowie

- Europejskie Centrum Praw Romów (ERRC), www.errc.org
- Międzynarodowa Unia Romska, www.romaniunion.org
- Union Romani (Hiszpania), www.unionromani.org
- Patrin — magazyn internetowy, www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm
- Stowarzyszenie Romów w Polsce, http://www.stowarzyszenieromow.hg.pl/

Osoby niepełnosprawne

- Światowy Instytut ds. Niepełnosprawności (WID), www.wid.org
- Europejskie Forum ds. Niepełnosprawności, www.edf-feph.org
- Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, www.integracja.org

Imigranci i uchodźcy

- Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców: www.unhcr.org
- Portal na rzecz promocji i ochrony praw imigrantów, www.december18.net
- Stowarzyszenie Robotników Maghrebskich we Francji, www.atmf.org
- SOLIDAR, www.solidar.org
- Europejska Rada ds. Uchodźców i Osób na Wygnaniu, www.ecre.org
- Refugee.pl — gazeta uchodźców, http://refugee.pl/
- Polska Akcja Humanitarna, www.pah.org.pl

Religie

- Inicjatywa Zjednoczonych Religii, www.uri.org
- Bahá'í Faith (strona internetowa Bahá'í World), www.bahai.org
- Islam — Strona internetowa projektu Islam 21, www.islam21.net
- Forum przeciwko islamofobii i rasizmowi (Wielka Brytania), www.fairuk.org
- Strona na temat sikhizmu, www.sikhs.org
- Informacje na temat hinduizmu, www.hindu.org
- Światowa Rada Kościołów, www.wcc-coe.org
- Kościół katolicki — strona internetowa Stolicy Apostolskiej, www.vatican.va

- Kościół katolicki w Polsce, www.episkopat.pl
- Wschodnie Kościoły Prawosławne, www.orthodoxinfo.com
- Rosyjska Cerkiew Prawosławna, www.russian-orthodox- church.org.ru
- Polska Rada Chrześcijan i Żydów, http://free.ngo.pl/prchiz/
- Ekumeniczna Agencja Informacyjna, www.ekumenizm.pl

Antysemityzm

- Współczesny Antysemityzm i Ksenofobia, www.axt.org.uk
- Liga przeciw Zniesławieniu, www.adl.org
- Światowy Kongres Żydów: www.wjc.org.il
- O judaizmie — Szamasz: Żydowska Sieć Informacyjna i Dyskusyjna, http://shamash.org/about.shtml
- Organizacje żydowskie w Polsce, www.jewish.org.pl

Geje i lesbijki

- Międzynarodowe Stowarzyszenie Lesbijek i Gejów, www.ilga.org
- Instytut Studiów Strategicznych na temat Gejów i Lesbijek, www.iglss.org
- Informacje na temat orientacji seksualnej i uprzedzeń, http://psychology.ucdavis.edu/rainbow
- Międzynarodowa Organizacja Młodych Lesbijek i Gejów (IGLYO), www.iglyo.org
- Kampania Przeciw Homofobii, http://www.kampania.org.pl/
- Stowarzyszenie Lambda w Polsce, www.lambda.org.pl
- Portal edukacyjny „Jestem gejem, jestem lesbijką. Poznaj nas", www.homoseksualizm.pl

Więcej odnośników do ciekawych stron dotyczących problematyki dyskryminacji i ksenofobii znajduje się na stronie internetowej Kompasowego Punktu Kontaktowego, www.compass.org.pl.

Teksty źródłowe

Aloux J.P., Bach J., Benot Y., i in. *Egalité sans frontiere: les immigrés ne sont pas une marchandise*. Les notes de la Fondation Copernic, Haut Conseil de la Coopération Internationale. Editions Syllepses, Paris 2001

Brander P., Cardenas C., Gomes R., Vicente Abad J, Taylor M., *Education pack „all different-all equal"*, Council of Europe European Youth Centre Strasbourg 1995; pol. tłumaczenie *Każdy różny — każdy inny*, ZHP, Warszawa 2003.

Crimes of Hate, Conspiracy of silence, Amnesty International, London 2001

Ficowski J., *Cyganie w Polsce: dzieje i obyczaje*, „Interpress", Warszawa 1989

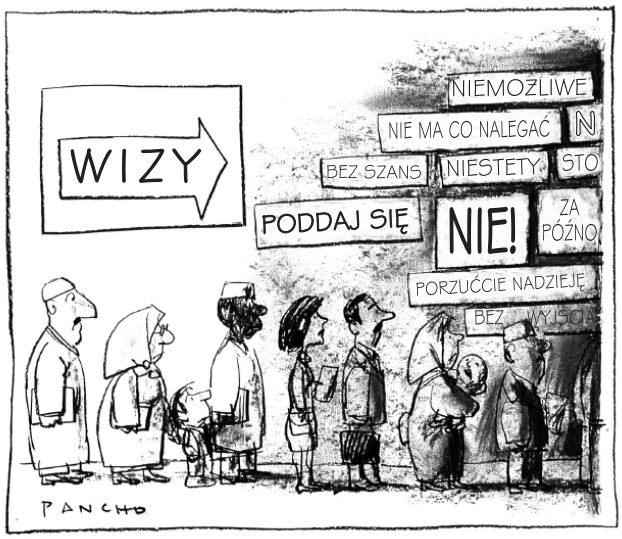

Hertz A., *Żydzi w kulturze polskiej*, Biblioteka „Więzi", Kraków 2003

Liégeois J-P, Roma, *Gypsies, travellers*, Council of Europe Press, Strasbourg 1994

Los Cyganów w KL Auschwitz-Birkenau, Oświęcim 1994

Mirga A., Mróz L., *Cyganie — odmienność i nietolerancja*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994

Ohana Y., *Participation and citizenship — Training for minority youth projects in Europe*, Council of Europe Publishing 1998

Patrin Web Journal (www.geocities.com/Paris/5121/)

Symonides J., red., *The struggle against discrimination*, A collection of international instruments adopted by the United Nations System, Unesco, Paris 1996

Szuchta R., Trojański P., *Holokaust. Zrozumieć dlaczego*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2003

Taguieff P.-A., *La force du préjugé*, Gallimard, Paris 1987

Xenofobia in a European context, Mind and human interaction, t.9, nr.1, University of Virginia, 2001

Żbikowski A., *Żydzi, antysemityzm, holokaust*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2001

Dzieci

Szacuje się, że na świecie jest dziś około dwóch miliardów dzieci, w tym około 110 milionów w Unii Europejskiej. W 1989 r. ONZ przyjęła Konwencję o Prawach Dziecka, która została ratyfikowana przez wszystkie kraje (Polska 1990) oprócz Somalii i Stanów Zjednoczonych.

Przyjęcie tej Konwencji stanowi moment przełomowy w historii praw dziecka, ponieważ jest to pierwszy instrument prawny obowiązujący na skalę międzynarodową.

Dlaczego Konwencja praw dziecka jest tak ważna?

Konwencja wprowadziła wiele zmian w dziedzinie ochrony praw dziecka.

1. Jest najpowszechniej ratyfikowanym na świecie dokumentem dotyczącym praw człowieka.
2. Konwencja propaguje trzy zasady. Po pierwsze, dostosowane do wieku i dojrzałości psychicznej dzieci, *uczestnictwo* dzieci w sprawach, które wpływają na ich los — takich jak procesy sądowe czy procesy o adopcję — i dotyczą ich rodzin i społeczeństwa w ogóle. Po drugie *przeciwdziałanie* wszelkim formom znęcania się i przemocy oraz wszelkim działaniom łamiącym prawa dzieci. Po trzecie, podobnie jak wszystkie konwencje, ta również daje dzieciom *prawa* chroniące je przed ewentualnymi zagrożeniami.
3. Konwencja uznaje dzieci za podmiot, a nie przedmiot prawa. Większość dorosłych jest tradycyjnie przyzwyczajona do traktowania dzieci przedmiotowo, wymagając od nich bezwzględnego posłuszeństwa wobec takich autorytetów jak rodzice, nauczyciele, lekarze, księża itp. Konwencja natomiast promuje postrzeganie dzieci jako istot ludzkich posiadających prawa, które powinny być respektowane przez dorosłych, społeczeństwo i wszystkie instytucje zajmujące się sprawami dzieci. Dzieci, bez względu na wiek, mają prawo być szanowane i traktowane z respektowaniem ich godności, ponieważ są ludźmi.
4. Dobro dziecka powinno leżeć u podstaw wszystkich decyzji prawnych, administracyjnych itp. dotyczących dzieci. Znaczy to na przykład, że sędzia podejmujący decyzję o tym, kto będzie prawnym opiekunem dziecka, musi rozważyć wszelkie aspekty życia dziecka i zaangażowanych w nie dorosłych. We wszystkich przypadkach interes dziecka jest przedkładany nad interes dorosłych.

„Dzieci wasze nie są waszymi dziećmi. Są synami i córkami tęsknoty Żywota za własnym spełnieniem... Możecie gościć ich ciała, lecz nie dusze ich, gdyż ich dusze zamieszkują w domu należącym do jutra, którego w snach waszych odwiedzić nie zdołacie".

Khalil Gidran (przeł. Barbara Sitarz)

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bingo praw, s. 78
- Czy mamy inne wyjście?, s. 85
- Historia Aszika, s. 126
- Nasze przyszłe losy, s. 157
- Niech głos każdego będzie wysłuchany, s. 161
- Odegraj scenkę, s. 171
- Prawa dzieci, s. 216

Uczestnictwo dzieci

„Uczestnictwo jest konieczne, aby wprowadzić w życie Konwencję o Prawach Dziecka; jest to czynnik decydujący o społecznej spójności i demokracji; jest to konieczny proces w rozwoju dziecka...[12]"

5. Konwencja Praw Dziecka dotyczy poszanowania praw dziecka w różnych sferach, takich jak administracja, sądownictwo, edukacja czy prawo. Na przykład dziecko, które nie zostało zarejestrowane po urodzeniu, nie istnieje w świetle prawa. Dziecko takie nie będzie objęte oficjalnymi statystykami, a władze szkolne mogą odmówić jego zarejestrowania jako ucznia, a więc zostanie ono pozbawione możliwości zdobywania wiedzy. Jest to dość powszechna pułapka, której ofiarą padają tysiące dzieci na całym świecie. Odmowa przyjęcia dziecka w poczet uczniów przez władze szkolne jest w oczywisty sposób pogwałceniem prawa dziecka do edukacji.

Konwencja wywarła praktyczny wpływ na sytuację dzieci w wielu krajach, które przystępując do niej, zobowiązały się zmienić lub zreformować istniejące prawo.

? **Czy uważasz, że dzieci powinny zawsze słuchać się dorosłych dla swojego własnego dobra?**

Sytuacja dzieci — liczby i fakty

Konwencja stanowi wprawdzie olbrzymi krok naprzód w obronie praw dziecka, jednak fakty dowodzą, że prawa te wciąż są łamane w wielu rejonach świata.

Dzieci w Europie...

- Ostatnio odnotowano szokujący wzrost handlu kobietami i dziećmi. Ocenia się, że rocznie około 120 000 kobiet i dzieci jest przedmiotem handlu z Europy Wschodniej i Środkowej do Europy Zachodniej.
- Są doniesienia, że w Bułgarii prostytucja stała się głównym źródłem dochodu dla dużej grupy dziewczynek w wieku 14–18 lat i że wiele z nich pracuje dla zorganizowanych grup przestępczych. Niepokojący jest również wzrost prostytucji wśród chłopców.
- W Estonii zwrócono uwagę na prostytucję bardzo młodych dziewczynek w kontekście rozwijającego się zagranicznego rynku turystyki seksualnej. Również na Łotwie prostytucją zajmują się małe dziewczynki (czasem już w wieku 8–10 lat).
- Badania wykazały, że w Wielkiej Brytanii tysiące dzieci żyją na ulicach, głównie w dużych aglomeracjach miejskich i małych miastach, choć nie tylko. Szacuje się, że chłopcy i dziewczynki stanowią mniej więcej równe liczebnie grupy bezdomnych. Co roku 40 000 dzieci w Wielkiej Brytanii ucieka z domu.
- We Francji zjawisko dzieci ulicy stało się bardzo niepokojące w latach 80. Jedne źródła szacują, że liczba bezdomnych dzieci sięga aż 10 000, inne podają niższe dane.
- W Europie Wschodniej i Środkowej wzrasta populacja dzieci żyjących na ulicach. Tylko w Bukareszcie mówi się o 1500 bezdomnych dzieciach i nastolatkach.
- W Polsce i na Węgrzech ponad jedna trzecia dzieci poniżej 15 roku życia żyje w biedzie. Niedawne badania w Polsce (UNDP, 1999) wykazały, że 60% dzieci jest w różnym stopniu niedożywionych, w tym 10% jest stale niedożywionych. W Federacji Rosyjskiej liczba przypadków niedorozwoju fizycznego u dzieci poniżej 2 roku życia wzrosła z 9,4% w 1992 r. do 15,2% w 1994 r.

Kim jest dziecko?

Konwencja o Prawach Dziecka w Artykule 1 stanowi: „dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość". Oznacza to, że Konwencja chroni każdą osobę do 18 roku życia, w tym nastolatki.

Wskaźniki ubóstwa wśród dzieci w Europie[13]

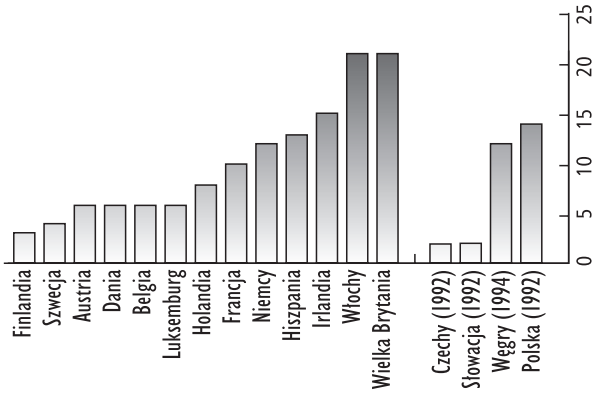

Dzieci na świecie...

- Ponad 10 milionów dzieci rocznie umiera przed 5 rokiem życia z przyczyn, którym można było zaradzić.
- Ponad 100 milionów dzieci, w większości dziewczynek, nie chodzi do szkoły.
- 149 milionów dzieci jest niedożywionych; dwie trzecie z nich żyją w Azji.
- W 2001 r. około 31 milionów uchodźców i osób przesiedlonych, głównie kobiet i dzieci, zostało zmuszonych do ucieczki wskutek konfliktów wojennych.

Sprawy dzieci i młodzieży w Europie

Istnieją specyficzne kwestie dotyczące dzieci i młodzieży, które są szczególnie istotne dla europejskich rządów i instytucji. Rządy deklarują wolę promowania środków, których celem jest ochrona dzieci przed praktykami i zjawiskami, które są ewidentnym pogwałceniem praw dziecka.

W świetle statystyk dotyczących handlu „żywym towarem", prostytucji i pornografii w Europie Rada Europy przyjęła wiele zaleceń. Są to m.in.:

- Zalecenie 1065 (1987) w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci;
- Zalecenie R (91) 11 w sprawie wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji, dotyczących dzieci i nastolatków;
- Rezolucja 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci.

Gdy zalecenia te zostaną przyjęte, państwa będą musiały podjąć konkretne działania, aby zapewnić ich wdrożenie. Oto przykłady takich działań[14]:

1. Z inicjatywy belgijskiego ministra spraw wewnętrznych 23 listopada 1992 r., w Głównym Biurze do Spraw Osób Zaginionych belgijskiej policji powołano jednostkę specjalizującą się w zapobieganiu wykorzystywania dzieci. 11 września 1995 r., minister sprawiedliwości zażądał utworzenia w obrębie tej samej jednostki Biura Dzieci Zaginionych. Jest ono odpowiedzialne za koordynację działań przypadków zaginięcia nieletnich oraz wsparcie i ekspertyzę w przypadkach, które budzą uzasadniony niepokój.
2. W Luksemburgu utworzono w policji specjalny oddział ochrony nieletnich. W dziale badań Głównego Komisariatu miasta Luksemburg istnieje sekcja ochrony nieletnich. Funkcjonuje też telefon zaufania dla dzieci.

? **Dlaczego tak trudno jest zwalczać przestępstwa wobec dzieci?**

Ważne daty

4 czerwca
Międzynarodowy Dzień Dzieci — Niewinnych Ofiar Agresji

12 sierpnia
Międzynarodowy Dzień Młodzieży

20 listopada
Światowy Dzień Dzieci

„Obcowanie z dziećmi leczy duszę".
Fiodor Dostojewski

Wyzysk dzieci przez pracę oznacza...

...pracę wykonywaną w pełnym wymiarze czasu przez dzieci poniżej 15 roku życia;
...pracę, która nie pozwala dzieciom na uczęszczanie do szkoły;
...pracę, która jest dla dzieci niebezpieczna i naraża ich zdrowie fizyczne, psychiczne lub emocjonalne.

Powody, dla których dzieci są wykorzystywane do pracy, są bardzo złożone, począwszy od uwarunkowań kulturowych, skończywszy na ubóstwie, kiedy rodzice i reszta rodziny potrzebują zarobków dziecka, aby przetrwać.

Jeżeli chodzi o konsekwencje, to praca dzieci oprócz pozbawiania ich odpowiedniej edukacji i negatywnego wpływu na ich rozwój fizyczny i psychiczny, może doprowadzić do poważnych chorób, takich jak deformacje mięśniowo-szkieletowe, zatrucia chemiczne, rany i inne urazy cielesne, choroby układu oddechowego, poparzenia itp.

Przykłady towarów wytwarzanych przez dzieci: dywany, cegły, zapałki, cukier, ubrania, buty, papierosy, sztuczne ognie, domy i inne budynki, ołówki, wyroby ze skóry. Dzieci są zatrudniane przy zbieraniu plonów, w fabrykach, do noszenia ciężkich rzeczy, przy połowach i do prostych prac domowych.

Internet i pornografia

Korzystając z Internetu, dzieci narażają się na rozmaite niebezpieczeństwa. Niektóre z nich to: dostęp do nieodpowiednich materiałów (sceny przemocy, propagowanie rasizmu i ksenofobii itp.), molestowanie i pedofilia. Jest coraz więcej dowodów na to, że istnieją sieci wymiany informacji dotyczących pornografii dziecięcej (nazwiska, zdjęcia). Ostatnimi laty w Europie i na pozostałych kontynentach aresztowano wiele osób pod zarzutem udziału w niemoralnych i nielegalnych praktykach lub ich propagowania.

Zaleca się, aby osoby zajmujące się dziećmi, tzn. nauczyciele, psycholodzy, opiekunowie społeczni, a także rodzice:

- podejmowali działania zapobiegawcze, takie jak składanie skarg i przekazywanie informacji oraz żądali wyjaśnień, jeśli zauważą, że dziecko narażone jest na ryzyko kontaktu z pornografią lub gdy natkną się na nielegalne lub niebezpieczne treści w Internecie,
- informowali dzieci o zagrożeniach i rozmawiali na te tematy,
- rozmawiali z rodzicami, którzy powinni być świadomi niebezpieczeństw związanych z Internetem i wiedzieli, jak na ten temat zdobyć informacje.

Światowy Szczyt na rzecz Dzieci

We wrześniu 1990 r. Światowy Szczyt na Rzecz Dzieci przyjął Światową Deklarację Przetrwania, Ochrony i Rozwoju Dzieci oraz Plan Działania dla realizacji Deklaracji. Wyznaczono na przykład cele związane z likwidacją śmiertelności i niedożywienia dzieci czy dostępem do edukacji dzieci na całym świecie. Cele te powinny zostać osiągnięte do 2000 r.

? Żaden z tych celów nie został osiągnięty, ale czy to znaczy, że szczyt był niepotrzebny?

Wiele organizacji pozarządowych organizuje sieci stowarzyszeń zaniepokojonych wzrostem przestępstw internetowych, monitorując sieć i donosząc o stronach zawierających nielegalne materiały[15].

8 listopada 2001 r. Rada Europy przyjęła Konwencję o Cyberprzestępczości. Weszła ona w życie w lipcu 2004 roku, stając się pierwszym międzynarodowym traktatem dotyczącym przestępstw popełnionych za pomocą Internetu (Polska podpisała Konwencję w listopadzie 2004 r.). Dokument ten w szczególności dotyczy przestępstw związanych z pornografią dziecięcą. Jego głównym celem jest ustalenie wspólnej polityki prawnej służącej ochronie społeczeństwa przed cyberprzestępczością, polegającej przede wszystkim na przyjęciu odpowiedniego prawa i współpracy międzynarodowej. Artykuł 9 Konwencji poświęcony jest zwalczaniu pedofilii i pornografii dziecięcej w Internecie.

? Czy możemy przedsięwziąć kroki, które pozwoliłyby na kontrolowanie dostępu do Internetu przez dzieci, nie łamiąc ich prawa do pozyskiwania i rozpowszechniania wszelkich informacji i idei? (art. 13 Konwencji o Prawach Dziecka)

Rzecznik Praw Dziecka

Stanowisko rzecznika praw dziecka utworzono po raz pierwszy w Norwegii w 1981 r. Jest on niezależnym, bezstronnym pełnomocnikiem, rzecznikiem, arbitrem i sędzią, który dba, aby ministerstwa i inne urzędy dopełniały swoich obowiązków i proponuje sposoby służące poprawie sytuacji dzieci. Rzecznik Praw Dziecka chroni prawa, interesy i potrzeby nieletnich, pracuje nad wdrażaniem postanowień Konwencji o Prawach Dziecka i przyczynia się do jej rozpowszechniania. Rzecznik ma prawo prowadzić dochodzenie, krytykować i rozpowszechniać informacje, ale nie może odwoływać decyzji administracyjnych. Rzecznik interweniuje niezależnie od prawników, rodziców i opiekunów, reprezentując prawa dziecka w sprawach zarówno cywilnych, jak i karnych, bezpośrednio i pośrednio związanych z dziećmi.

W niektórych krajach rzecznik jest też zobowiązany do rozwinięcia systemu oceny wpływu tworzonego prawa na sytuację dzieci. Jego zadaniem jest rozpoznanie i analiza projektów aktów prawnych i innych środków prawnych pod kątem ich ewentualnych następstw dla dzieci. Według danych szwedzkiej organizacji pozarządowej Radda Barnen, dotychczas dwadzieścia krajów utworzyło instytucję rzecznika praw dziecka.

W Polsce ustanowiono instytucję rzecznika praw dziecka w 2000 roku, który działa zgodnie z Ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69). Więcej informacji na stronie internetowej www.brpd.gov.pl.

W 1997 r. powstała w Europie Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka. Są w niej reprezentanci Austrii, Danii, Finlandii, Francji, Hiszpanii, Islandii, Macedonii, Norwegii, Portugalii, Federacji Rosyjskiej, Szwecji, Walii i Węgier.
Rosyjskie Ministerstwo Pracy i Rozwoju Społecznego zainicjowało projekt pilotażowy i stworzyło stanowiska komisarzy w pięciu okręgach. Komisarze, powołani specjalnym dekretem, są upoważnieni do propagowania i ochrony praw dziecka.

Międzynarodowe dokumenty dotyczące dzieci

1. Konwencja o Prawach Dziecka, 1989
2. Światowa Deklaracja Przetrwania, Ochrony i Rozwoju Dzieci
3. Plan Działania dla realizacji Deklaracji, 1990
4. Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy 1460 (2000) w sprawie utworzenia Europejskiego Rzecznika do spraw Dzieci, Strasburg, 2001
5. Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy 1286 (1996) w sprawie Europejskiej Strategii na rzecz Dzieci
6. Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dziecka, Rada Europy, Strasburg 1996

Teksty źródłowe

Asquith S., *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe — A Review* — Centre for the Child and Society, University of Glasgow. http://eurochild.gla.ac.uk

Final report of the study group on street children, Council of Europe, Strasbourg, April 1994.

Flekkoy M.,*A Voice for Children — speaking as their Ombudsman*, UNICEF, 1991.

The Global Movement for Children, www.gmfc.org

„Human Rights Education Newsletter", nr 29, Centre for Global Education, University of York, UK, 2001

Setting up an European Ombudsman for Children, doc. 8552, Council of Europe Parliamentary Assembly, 1999

The State of the World's Children, UNICEF, 2000

„Trafficking in women, a comprehensive European strategy", ulotka informacyjna, European Commission.

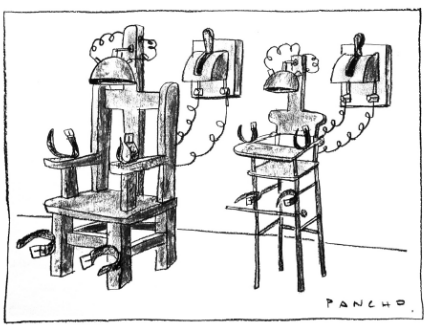

Edukacja

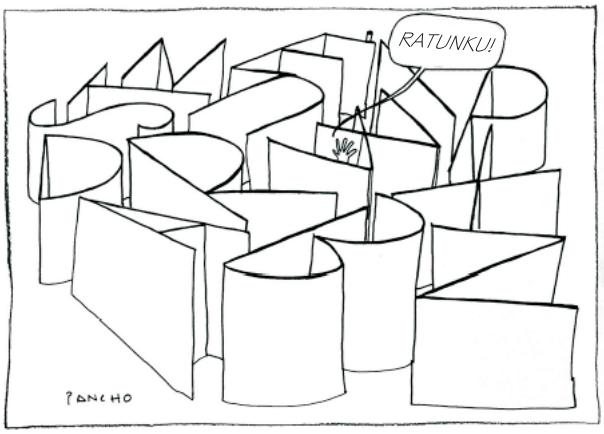

„Edukacja to nie tylko środek umożliwiający zarabianie na życie czy gromadzenie majątku. To inicjacja w życie duchowe, nauka dla ducha, wiedza o tym, jak dążyć do prawdy i żyć w cnocie".

Widżaja Lakszmi Pandit

Prawo do edukacji jako prawo człowieka

W sprawie rozpatrywanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka prawo do edukacji zostało zdefiniowane jako „prawo dostępu do instytucji kształcenia »istniejących w danym momencie« i prawo do korzystania z przywilejów wynikających z edukacji, które oznacza prawo do oficjalnego uznania uzyskanego dyplomu[16]".

Edukacja

„(...) jest zarówno prawem człowieka, jak i niezbędnym środkiem do realizacji innych praw. Jako prawo poprawiające sytuację grup i jednostek, edukacja jest jednym z najważniejszych narzędzi pozwalających dorosłym i dzieciom ze społecznego i ekonomicznego marginesu wydostać się z ubóstwa i w pełni uczestniczyć w życiu społecznym. Edukacja odgrywa niezwykle ważną rolę w umacnianiu pozycji kobiet, chronieniu dzieci przed wykorzystywaniem ich do często niebezpiecznej pracy i wykorzystywaniem seksualnym, w promowaniu praw człowieka i demokracji, w ochronie środowiska i kontroli przyrostu ludności. Coraz częściej edukacja uznawana jest za jedną z najlepszych inwestycji państwa. Edukacja ma znaczenie nie tylko praktyczne — wykształcony, oświecony i aktywny umysł, który potrafi swobodnie poruszać się w dowolnych obszarach, to jedna z największych radości wynikających z człowieczeństwa[17]".

Prawa do edukacji dotyczą następujących dokumentów praw człowieka:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (art. 26);
- Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (art. 2 Protokołu 1);
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (art. 10);
- Konwencja o Prawach Dziecka (art. 28 i 29);
- Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów (art. 17);
- Protokół z San Salwadoru do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka (art. 13);
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (art. 13 i 14). Warto zwrócić uwagę, że wśród międzynarodowych dokumentów praw człowieka artykuł 13 jest najobszerniejszym postanowieniem Paktu, a zarazem i najobszerniejszym artykułem o prawie do edukacji.

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bariera językowa, s. 75,
- Droga do Krainy Równości, s. 107,
- Edukacja dla wszystkich?, s. 110,
- Niech głos każdego będzie wysłuchany, s. 161,
- Słowniczek globalizacji, s. 239,
- W odpowiedzi na rasizm, s. 255.

Jakie wyzwania stoją dziś przed edukacją?

W 1996 r. komisja UNESCO zdefiniowała siedem głównych obszarów napięć w świecie, które wpływają na edukację:

1. Napięcie między aspektami globalnymi i lokalnymi;
2. Napięcie między aspektami uniwersalnymi i indywidualnymi;
3. Napięcie między tradycją a współczesnością;
4. Napięcie między aspektami duchowymi i materialnymi;
5. Napięcie między sprawami długoterminowymi i krótkoterminowymi;
6. Napięcie między współzawodnictwem i równością szans;
7. Napięcie między niebywałym rozwojem wiedzy i możliwościami jej przyswajania.

UNESCO opisuje cztery filary edukacji:

1. *Nauka wspólnego życia*. Edukacja powinna wzmocnić w uczniach te umiejętności, które pomogą im zaakceptować wzajemne zależności między ludźmi, rozwiązywać konflikty, wypracowywać z innymi wspólne cele i wspólną przyszłość, mieć szacunek wobec pluralizmu i różnorodności (na przykład płciowej, etnicznej, religijnej i kulturowej) oraz brać czynny udział w życiu społeczeństwa.
2. *Nauka w celu zdobycia wiedzy*. Edukacja powinna pomóc uczniom zdobyć narzędzia niezbędne do nauki, takie jak: podstawowa umiejętność komunikacji i ekspresji werbalnej, umiejętność czytania i pisania, podstawy matematyki i rozwiązywania problemów. Edukacja powinna dać uczniom szeroką wiedzę ogólną oraz pogłębioną wiedzę w kilku wybranych dziedzinach. Powinna pomóc im zrozumieć swoje prawa i obowiązki. Przede wszystkim jednak powinna ich nauczyć, jak zdobywać wiedzę.
3. *Nauka działania*. Edukacja powinna pomóc uczniom zdobyć umiejętności zawodowe oraz kompetencje społeczne i psychologiczne, które pozwolą im podejmować światłe decyzje w rozmaitych sytuacjach życiowych, funkcjonować w relacjach społecznych i zawodowych, być aktywnymi na lokalnym i globalnym rynku, wykorzystywać narzędzia technologiczne, zaspokajać podstawowe potrzeby i polepszać jakość życia swojego i innych.
4. *Rozwój osobisty*. Edukacja powinna się przyczyniać do rozwoju osobowości jednostki i pomóc jej działać z większą niezależnością, w sposób przemyślany, krytyczny i odpowiedzialny. Powinna zmierzać do rozwinięcia wszystkich aspektów potencjału jednostki, takich jak pamięć, myślenie krytyczne, zmysł estetyczny, wartości duchowe, możliwości fizyczne i zdolność komunikacji. Powinna zachęcać do zdrowego trybu życia, do uprawiania sportu, do korzystania z osiągnięć kultury, do kierowania się kodeksem moralnym i etycznym, do posiadania i obrony własnego zdania.

Uzupełniające się role edukacji formalnej i nieformalnej

W europejskiej polityce w dziedzinie edukacji pojawiają się dwie współzależne koncepcje: *nauka przez całe życie* i *uczące się społeczeństwo.* Chodzi o stworzenie społeczności, w której ludziom dane są możliwości rozwoju przez całe życie. Warto zwrócić uwagę, że coraz więcej mówi się nie tylko o roli edukacji formalnej, lecz także o znaczeniu edukacji nieformalnej, czyli programów organizowanych poza oficjalnym systemem edukacji. Programy takie często są realizowane przez organizacje pozarządowe, w tym organizacje młodzieżowe. Podejmują one szeroki zakres tematów,

Ważne daty

8 września
Międzynarodowy Dzień Przeciw Analfabetyzmowi

5 października
Światowy Dzień Nauczyciela

14 października
Dzień Edukacji Narodowej

„Jeżeli myślisz, że edukacja jest kosztowna, spróbuj niewiedzy".

Anonim

Edukacja to jeden z głównych środków pozwalających na promowanie głębszej i bardziej harmonijnej formy rozwoju człowieka, a w konsekwencji sposób zapobiegania ubóstwu, wyłączeniu, ignorancji, opresji i wojnie[18]".

posługując się zróżnicowaną metodologią i elastycznymi metodami nauczania. Dla wielu dzieci i dorosłych mogą się stać źródłem podstawowych umiejętności, również umiejętności czytania i pisania dla tych, którzy nie mieli dostępu do oficjalnego systemu edukacji lub są funkcjonalnymi analfabetami.

? Czy znacie przykłady programów z zakresu edukacji nieformalnej realizowanych w waszej społeczności?

W XX w. w Europie szkoły publiczne bądź państwowe stały się głównymi instytucjami szeroko akceptowanej edukacji powszechnej.

W ostatnich latach ta tendencja doprowadziła do znacznego zwiększenia funduszy przeznaczanych na edukację podstawową z budżetu państw, do wprowadzenia ustawowego obowiązku szkolnego i do zainteresowania mediów problematyką edukacji i rozwoju.

Eksperci od spraw edukacji mówią o potrzebie „przekraczania granic" między formalną i nieformalną edukacją, o polepszeniu komunikacji i współpracy, które pomogłyby w synchronizowaniu działań edukacyjnych i środowisk przyjaznych nauce, aby uczący się mieli dostęp do zintegrowanej oferty edukacyjnej.

Rola europejskich organizacji młodzieżowych

Europejskie organizacje młodzieżowe wywalczyły sobie prawo wypowiadania się na tematy edukacyjne. Dotyczy to również organizacji studenckich, takich jak Narodowy Związek Studentów w Europie i Biuro Organizacyjne Związków Uczniów Szkół Europejskich — największej w Europie platformy krajowych organizacji studenckich i uczniowskich, aktywnej również w sferze edukacji ponadpodstawowej, w tym licealnej i zawodowej. Organizacje te ułatwiają wymianę informacji, doświadczeń i wiedzy pomiędzy krajowymi organizacjami uczniów i studentów oraz odgrywają ważną rolę w promowaniu dyskusji o nowych kierunkach w europejskich systemach edukacji publicznej.

? Jak dalece systemy edukacyjne nadążają za wyzwaniami dnia dzisiejszego?

W odpowiedzi na coraz większą złożoność świata, system szkolnictwa rozbudowuje się i komplikuje. Liczba dzieci, którą obejmuje rośnie być może szybciej niż przyrost naturalny na świecie. Liczba dzieci uczęszczających do szkoły podstawowej w krajach rozwijających się wzrosła z 50% w 1970 r. do 76% w 1990 r. i 82% w 1995 r. Większość systemów edukacji została rozbudowana tak, aby objąć również dzieci w wieku przedszkolnym, młodzież i dorosłych w sposób bardziej systematyczny niż dawniej.

Wzrosła również liczba osób umiejących czytać i pisać w krajach rozwijających się — z 43% w 1970 r., do 65% w 1990 r. i ponad 70% w 1995 r. Ten wzrost wynika głównie z poprawy jakości edukacji. Ważne jest również to, że rządy i społeczność międzynarodowa poświęcają edukacji więcej uwagi, traktując ją nie tylko jako wartość samą w sobie, ale także jako „lekarstwo" na wiele problemów.

Nie wszyscy zgadzają się z tym pozytywnym obrazem sytuacji, na dowód czego przytaczają liczby dzieci przyjętych do szkół, co ma świadczyć o stagnacji. Niektórzy eksperci twierdzą, że przez ostatnie dwadzieścia lat

> *...wzrost zapisów do szkół podstawowych, gimnazjów i liceów był w wielu krajach wolniejszy. Procentowy wzrost wydatków publicznych na edukację w produkcie krajowym brutto (PKB) również uległ zmniejszeniu we wszystkich krajach*[19].

Te tendencje odbiły się szczególnie negatywnie na wynikach nauczania. W krajach, w których przez ostatnie dwadzieścia lat zmalała dynamika rozwoju edukacji w porównaniu z rozwojem odnotowanym dwie dekady wcześniej, zdecydowanie wzrósł analfabetyzm.

Globalizacja

Kluczowe elementy globalizacji, takie jak selektywna liberalizacja handlu, zdolność firm do przenoszenia działalności z miejsca na miejsce na całym świecie oraz unikanie podatków, stanowią zagrożenie dla długoterminowego finansowania edukacji. W przypadku Ghany, rząd jest w stanie zgromadzić 12% produktu narodowego brutto (PNB) z podatków. Gdyby stracił zaledwie 10% przychodów od podatników, tzn. 1,2% PNB, byłoby to równoznaczne ze stratą równowartości połowy budżetu na szkolnictwo podstawowe. Zabezpieczanie zdolności do pobierania podatków jest więc niezwykle ważne dla postępu w osiągnięciu celu uczynienia szkolnictwa podstawowego powszechnym[20].

W wielu krajach Europy Środkowej i Wschodniej nadal nie doszło do odbudowy ekonomicznej. Jakie są tego konsekwencje dla edukacji?

> *Decentralizacja wydatków na cele społeczne miała duży wpływ na fundusze dostępne dla edukacji (Polska 1999; Federacja Rosyjska 1999; Rumunia 1999). Kilka krajów Europy Środkowej wprowadziło większą decentralizację funduszy i zarządzania edukacją przed 1990 r., ale w pozostałych państwach wysiłki zmierzające do przeniesienia odpowiedzialności za edukację z urzędów centralnych na lokalne były zazwyczaj nowym wyzwaniem.*
>
> *Na władze lokalne stopniowo przenoszono coraz większą odpowiedzialność za koordynację edukacji od poziomu przedszkolnego do ponadpodstawowego. W wielu przypadkach szkołom powierzono znaczącą autonomię. Co do odpowiedzialności za wydatki, to często największa odpowiedzialność za finansowanie edukacji przypada instytucjom regionalnym, podczas gdy w wielu krajach regiony bardzo się różnią pod względem zdolności finansowania programów edukacyjnych (Polska 1999).*
>
> *Niekiedy, zwłaszcza na wsi — miejscowe władze nie otrzymują wystarczających funduszy, aby sprostać tym nowym obowiązkom, nie mają również możliwości pozyskania funduszy z innych źródeł. Płace nauczycieli (najpokaźniejsza część edukacyjnego budżetu) są często nadal ustalane przez władze centralne, co daje szkołom znikomą niezależność w podejmowaniu decyzji finansowych.*
>
> *Fundusze na edukację pochodzą z bardzo uszczuplonego budżetu państwa. Spadek dochodu narodowego i obniżone stopy podatkowe powodują znaczne ograniczenie wydatków państwa na edukację.*
>
> *Mimo tych trudności związanych z okresem transformacji państwa Europy Środkowej podjęły wiele kroków w kierunku reformy edukacji. Objęła ona ustawodawstwo, demokratyzację programów szkolnych oraz decentralizację finansów i zarządzania. W wielu krajach realizacja tych reform okazała się długim i żmudnym procesem*[21].

Niestety, dostępne wskaźniki dotyczące kondycji edukacji na świecie pokazują, że inwestycje w tym sektorze są niewystarczające. W coraz szybciej zmieniającym się świecie rodzice i uczniowie zaczynają kwestionować przydatność tego, czego szkoły uczą. Co więcej, zbyt wiele szkół na całym świecie boryka się z takimi problemami, jak brak nauczycieli, mało efektywne wykorzystanie czasu lekcyjnego i niedostateczna uwaga poświęcana indywidualnym możliwościom i zainteresowaniom uczniów. Nic więc dziwnego, że dzieci odrzucają to, co oferuje im szkoła, zwłaszcza że zdobywają

„Korzenie nauki są gorzkie, owoce słodsze".

Arystoteles

„Rodzimy się słabi, potrzebujemy siły; bezbronni, potrzebujemy pomocy; głupi, potrzebujemy rozumu. Wszystko, czego nam brakuje w momencie narodzin, wszystko, czego nam potrzeba do wkroczenia w świat ludzi, to dar edukacji".

Jean-Jacques Rousseau

niewiele przydatnej wiedzy, a większość czasu w szkole spędzają na mechanicznym przyswajaniu formułek. Wielu młodych ludzi, którzy kontynuują edukację, nie posiada podstawowych umiejętności analizy i nie umie zastosować wiedzy wyniesionej ze szkoły w pracy i życiu codziennym.

Eksperci z Rady Europy mówią o trzech grupach młodzieży szczególnie narażonych na problemy związane z systemami edukacji:

1. młodzież pochodząca z rodzin o niskich zarobkach;
2. młodzież, której rodzice są słabo wykształceni;
3. mniejszości etniczne, imigranci i Romowie.

? Czy w waszej społeczności istnieją jeszcze inne szczególnie defaworyzowane grupy?

W wielu rejonach świata coraz bardziej sceptycznie podchodzi się do formalnych, ujednoliconych systemów edukacji. Widać coraz większe rozbieżności w jakości, osiągnięciach i certyfikacji, a to prowadzi do kryzysu zaufania wobec szkolnictwa publicznego w znacznej części świata.

Gdyby wszystkie dzieci w wieku szkolnym otrzymały wykształcenie podstawowe dobrej jakości, trwające co najmniej cztery lata, problem analfabetyzmu na świecie zostałby rozwiązany na przestrzeni jednego pokolenia. Tymczasem:

1. 125 milionów dzieci w wieku szkolnym nie uczęszcza do szkoły. Większość z nich to dziewczynki.
2. 150 milionów dzieci zaczyna uczęszczać do szkoły, ale przerywa edukację przed ukończeniem czwartej klasy, zwykle zanim nauczą się czytać i pisać.
3. W większości subsaharyjskich krajów afrykańskich i w Południowej Azji edukacja dzieci trwa od 4 do 7 lat. W krajach wysoko rozwiniętych — od 15 do 17 lat.
4. Dzisiaj na świecie jest 870 milionów analfabetów, w tym 70% to kobiety.

? Czy domyślacie się, dlaczego kobiety stanowią tak wysoki odsetek analfabetów?

Pięćdziesiąt lat temu Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uznała bezpłatną i obowiązkową edukację za podstawowe prawo człowieka. W 1990 r. Konwencja Praw Dziecka, której nie podpisały dwa państwa na świecie, potwierdziła to prawo jako prawnie wiążące zobowiązanie.

Od tamtego czasu, na forum międzynarodowym niejednokrotnie dawano wyraz przekonaniu o potrzebie przestrzegania tego podstawowego prawa człowieka.

Kraje rozwinięte potwierdzały chęć współpracy w zakresie rozwoju edukacji, zgodnie z wytycznymi ustalonymi na konferencjach w latach 90. Przedstawiciele rządów państw całego świata spotkali się w 1990 r. na Światowej Konferencji w Sprawie Edukacji dla Wszystkich w Jomtien w Tajlandii. Podjęto zobowiązanie, że w ciągu 10 lat wszystkie dzieci na świecie będą miały możliwość pełnego rozwoju. To zobowiązanie obejmowało powszechny dostęp do wysokiej jakości szkolnictwa podstawowego i położenie kresu nierównościom ze względu na płeć.

Najnowsze zobowiązanie państw i szefów rządów dotyczące powszechnej edukacji podstawowej wytycza jako termin końcowy — 2015 r. Jednak przy istniejących tendencjach nawet to mniej ambitne założenie nie ma szansy powodzenia. Jeżeli rządy państw natychmiast nie podejmą działań, w 2015 r. 75 milionów dzieci nie będzie miało dostępu do szkolnictwa podstawowego.

„Edukacja lepiej ochrania wolność niż wojsko".

Edward Everett

Mimo to uczestnicy ostatniego Światowego Szczytu dotyczącego Edukacji (Dakar 2000) podkreślali, że:

Edukacja jest podstawowym prawem człowieka. Jest kluczem do trwałego rozwoju, pokoju i stabilizacji zarówno w poszczególnych krajach, jak i między nimi, a więc stanowi nieodzowny warunek rzeczywistego uczestnictwa w społeczeństwach i ekonomii dwudziestego pierwszego wieku.

Teksty źródłowe

Building Bridges for Learning, Youth Forum, Brussels 1999. Education for All — country reports, 2000, http://www2.unesco.org
Education Now Campaign, Oxfam, www.caa.org.au/oxfam/advocacy/education
European Youth Trends 2000, Council of Europe 2001
Learning. The treasure within, UNESCO, Paris 1996
World Education Report, www.unecso.org

Globalizacja

Nasz świat powoli staje się olbrzymim wspólnym rynkiem. Mówi się, że świat stał się jedną wielką wioską.

Wszyscy mówimy o globalizacji, ale czy wiemy, co ona naprawdę oznacza?

Globalizacja to proces, dla którego charakterystyczne są:

1. ekspansja telekomunikacji i technologii informatycznych;
2. ograniczenie barier w handlu i inwestycjach międzynarodowych;
3. zwiększenie przepływu kapitału i współzależności rynków finansowych.

Globalizacja wpływa na coraz większą mobilność ludzi, chociaż kontrola migracji nigdy jeszcze nie była tak rygorystyczna (ruch lotniczy odgrywa dziś w komunikacji tak wielką rolę jak jeszcze nigdy dotąd), coraz częstsze są międzynarodowe fuzje wielkich firm (jak to widać na przykładach telekomunikacji i przemysłu spożywczego opisanych poniżej), a komputery pozwalają na nieograniczony kontakt między ludźmi na całym świecie. Co więcej, jak to pokazały kryzysy finansowe z ostatnich lat w Azji i Ameryce Południowej, finanse i ekonomia krajów są coraz bardziej współzależne.

Jakie są główne wyzwania globalizacji?

Istnieje wiele kontrowersji na temat obecnych i potencjalnych konsekwencji globalizacji. Dylematy, których jest wiele, nie zawsze pozwalają na jednoznaczne oceny. Działacze na rzecz praw człowieka, naukowcy, ekonomiści, badacze i socjolodzy zaniepokojeni negatywnymi skutkami globalizacji określili związane z tym główne problemy:

1.*Ograniczenie suwerenności państwa*. Rządy mają coraz mniejszy wpływ na decyzje, które stanowią o ekonomii państwa, a w konsekwencji o dobrobycie obywateli. Najpotężniejsze firmy międzynarodowe, struktury międzyrządowe i prywatne instytucje finansowe zyskują coraz większe wpływy i ich działania upodabniania się coraz bardziej do działań rządów. Stąd też mówi się o poważnym ograniczeniu suwerenności państwa. Zmieniają się jego tradycyjne role.

Ćwiczenia związane z tematem:

- Dostęp do leków, s. 100,
- Edukacja dla wszystkich?, s. 110,
- Historia Aszika, s. 126,
- Horoskop ubóstwa, s. 130,
- Makah i wielorybnictwo, s. 143,
- Minutkę!, s. 151,
- Pierwsza strona, s. 193,
- Sieć życia, s. 228,
- Siła internetu, s. 232,
- Słowniczek globalizacji, s. 239,
- Uwaga, wszystko widzimy! s. 252,
- Walka o majątek i władzę, s. 261,
- Wszyscy równi — wszyscy różni, s. 270.

2.*Skoncentrowanie się na ekonomii*. Czynniki ekonomiczne stają się ważniejsze niż czynniki społeczne i polityczne. Ponieważ prywatne firmy oraz międzynarodowe i regionalne organizacje międzyrządowe odgrywają coraz większą rolę w rządach państw i polityce międzynarodowej, istnieje niebezpieczeństwo, że kwestie ekonomiczne i finansowe staną się ich absolutnym priorytetem, podczas gdy podstawowe problemy dotyczące kwestii społecznych, zdrowia czy środowiska mogą być zignorowane.

3.*Brak przejrzystości i odpowiedzialności*. Rządy, instytucje publiczne, banki krajowe, które tradycyjnie decydowały o losach państw i ludzi, powoli tracą część z tej odpowiedzialności. Ich działania były w dużej mierze kontrolowane przez proces demokratyczny. Inaczej ma się sprawa z korporacjami międzynarodowymi czy instytucjami regionalnymi i międzynarodowymi. Na przykład w przypadku naruszenia praw człowieka obserwacja ich działań i pociąganie do odpowiedzialności są prawie niemożliwe. Co więcej, wiele do życzenia pozostawiają procesy podejmowania decyzji, które wydają się zupełnie nieprzejrzyste. Na przykład w Światowej Organizacji Handlu decyzje, poprzedzone złożonym procesem negocjacji formalnych i nieformalnych, podejmuje się za zamkniętymi drzwiami.

4.*Wyścig...* Jednym z typowych następstw liberalizacji handlu jest tendencja wielkich koncernów do przenoszenia się do krajów oferujących porównawczo korzystniejsze warunki, co w praktyce oznacza niższe płace dla pracowników, mniej restrykcyjne prawo pracy, bardziej elastyczne przepisy dotyczące warunków pracy, niezwracanie uwagi na ochronę środowiska, niższe podatki i wydatki na ubezpieczenia społeczne, jak np. ubezpieczenie w razie utraty pracy czy opieka zdrowotna itp. W takich okolicznościach nietrudno jest stwierdzić wpływ na prawa człowieka, zwłaszcza, w odniesieniu do praw gospodarczych i społecznych pracowników. Państwa, w których dochodzi do takich sytuacji, zazwyczaj borykają się z trudnościami społeczno-ekonomicznymi i potrzebują zagranicznych inwestycji w celu ożywienia swojej słabej sytuacji ekonomicznej.

5.*Homogenizacja*. Niektórzy uważają, że życie w zintegrowanej społeczności, gdzie doszło do standaryzacji społecznych i kulturowych modeli zachowania, doprowadziłoby do tego, że jedlibyśmy wszyscy to samo, słuchali takiej samej muzyki i oglądali te same filmy bez względu na to gdzie żyjemy i jakiej jesteśmy narodowości. Ta sytuacja tłumiłaby specyfikę poszczególnych krajów, a tym samym odbierałaby prawo do korzystania z rodzimej kultury.

A jednak w tym kontekście bojkot konsumentów okazuje się czasem skuteczny w korygowaniu bezprawnych i nieetycznych praktyk biznesowych. Niektóre firmy i organizacje same próbują rozwinąć strategie biznesu, które pozwalałyby uniknąć tych pułapek globalizacji.

Główne organizacje promujące liberalizację handlu to:

- Światowa Organizacja Handlu
- Międzynarodowy Fundusz Walutowy
- Bank Światowy
- Światowe Forum Ekonomiczne — prywatna organizacja zrzeszająca 2000 najpotężniejszych firm na świecie, które spotykają się co roku w Davos, w Szwajcarii.
- Regionalne bloki handlowe takie jak Unia Europejska, Północnoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu (NAFTA) i Układ o Współpracy Ekonomicznej w Regionie Azji i Pacyfiku (APEC).

Ruch na rzecz sprawiedliwego handlu

stawia sobie za cel oznakowanie dóbr i produktów, które wytwarzane są zgodnie z wymogami społecznymi i prawami człowieka. W ten sposób świadomi konsumenci mają możliwość wpływania na popyt i podaż, kupując jedne produkty i bojkotując inne.

? Czy wiecie, skąd pochodzą wasze ubrania i spożywana przez was żywność?

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych i zrewidowana Europejska Karta Społeczna, Wspólnotowa Karta Podstawowych

„Podkomisja do spraw promowania i ochrony praw człowieka (...) domaga się od wszystkich rządów i instytucji odpowiedzialnych za politykę ekonomiczną, aby uwzględniały międzynarodowe zobowiązania i zasady dotyczące praw człowieka, formułując międzynarodowe plany ekonomiczne[22]".

Praw Socjalnych Pracowników oraz Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (choć jeszcze nie wiążąca prawnie) należą do międzynarodowych i regionalnych instrumentów szczególnie ważnych w sprawach dotyczących globalizacji. Warto też wspomnieć, że zarówno Podkomisja ONZ do spraw promowania i ochrony praw człowieka, jak i Podkomisja do spraw zapobiegania dyskryminacji i ochrony mniejszości przyjęły rezolucje dotyczące praw człowieka i globalizacji. Pierwsza dotyczy liberalizacji handlu i jej wpływu na prawa człowieka (Rezolucja 1999/30), a druga praw człowieka jako pierwszoplanowego celu handlu, inwestycji i polityki finansowej (Rezolucja 1998/12).

Pozytywne aspekty globalizacji — przykłady

1. *Redefinicja obywatelstwa*. Pojawia się nowy rodzaj obywatelstwa, które określa się jako „obywatelstwo globalne". Łączy się ono z tradycyjną koncepcją obywatelstwa związaną z realizacją politycznych praw i obowiązków, takich jak głosowanie. Bycie globalnym obywatelem oznacza dziś bycie bardziej krytycznym konsumentem, świadomym warunków, w jakich powstały produkty, które kupujemy, jak i świadomym problemów globalnych, takich jak ubóstwo, zanieczyszczenie środowiska i przemoc. Niektórzy twierdzą, że społeczna i kulturowa globalizacja wcale nie musi prowadzić do unifikacji. Wręcz przeciwnie, w wyniku kontaktów i interakcji powstają nowe praktyki i tożsamości.

2. *Zwiększona mobilność i szybsza komunikacja*. Mimo powiększającej się przepaści między bogatymi i biednymi, co jest jednym z najbardziej negatywnych efektów globalizacji, coraz łatwiej jest podróżować z kraju do kraju i porozumiewać się z ludźmi na całym świecie, jest to pozytywny efekt globalizacji. Otwarte granice, Internet i inne osiągnięcia cywilizacji i techniki pozwalają nam dzielić się ze sobą doświadczeniem i uczyć się od siebie, i od innych kultur. Miejmy nadzieję, że dzięki temu uczymy się również tolerancji i szacunku.

3. *Stopniowe otwieranie granic* powinno ułatwić rozwój i implementację międzynarodowych i regionalnych systemów prawnych służących ochronie praw człowieka, co może wpłynąć na ich przestrzeganie. Europejski Trybunał Praw Człowieka jest przykładem dość sprawnego regionalnego systemu ochrony praw człowieka.

Ruch antyglobalizacyjny

W odpowiedzi na finansową i ekonomiczną globalizację ważne sektory społeczeństw obywatelskich, zaniepokojone jej skutkami, zaczęły organizować światowy ruch promowania tego, co nazywają „humanizacją" globalizacji. Ten międzynarodowy ruch, popularnie zwany ruchem „antyglobalizacyjnym", popierany jest przez związki zawodowe, środowiskowe organizacje pozarządowe, polityków, działaczy na rzecz praw człowieka, naukowców, organizacje kobiece itp., a więc bardzo zróżnicowane instytucje i jednostki zainteresowane budowaniem bardziej sprawiedliwego świata. Ich zdaniem taki w pełni sprawiedliwy świat nie może istnieć, gdyż neoliberalizm, zniesienie kontroli i prywatyzacja są głównymi siłami napędowymi ekonomicznej globalizacji. Żądają globalizacji z ludzką twarzą. Niektóre z tych grup demonstrowały swój protest, biorąc udział w manifestacjach podczas spotkań grupy G7+1 i innych organizacji związanych z globalizacją. Niestety, najbardziej widocznym rezultatem tych działań były zamieszki, które doprowadziły do znacznych strat materialnych. Ruch antyglobalistów dopiero się realizuje. Światowe Forum Społeczne zwołano w Porto Alegre, w Brazylii, w tym samym czasie, co Światowe Forum Ekonomiczne, które odbyło się w Davos, w Szwajcarii. Spotkanie w Brazylii dla tysięcy delegatów organizacji obywatelskich stało się okazją do dyskusji nad

kwestiami dotyczącymi globalizacji i jej konsekwencji oraz rozwiązaniami alternatywnymi. Pod hasłem „Jest możliwy inny świat" dyskutowano na takie tematy, jak proces reformy Światowej Organizacji Handlu, obrona praw człowieka (szczególnie praw gospodarczych, społecznych i związanych ze środowiskiem naturalnym) i zadłużenie Trzeciego Świata.

W podsumowaniu watro zacytować Xaviera Godinot z ATD Quart Monde: „Globalizacja to wyzwanie zbiorowe, ale też zaproszenie dla każdego z nas, aby stworzyć nowe modele bycia obywatelem świata".

„Solidarność to czułość społeczeństw".

Ernesto Cardenal

Niektóre instytucje i organizacje pozarządowe zajmujące się globalizacją:

Oxfam, www.oxfam.org
Międzynarodowa Federacja Praw Człowieka (Federation Internationale des Droits de l'Homme), www.fidh.org
Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji (International Forum on Globalization), www.ifg.org
Sieć Trzeciego Świata (Third World Network), www.townside.org.sg
Obserwatorium Globalizacji (L'Observatoire de la Mondialisation), http://terresacree.org/obsmondi.htm
ATTAC, www.attac.org
Światowe Forum Społeczne (World Social Forum), www.forumsocialmundial.org.br
Pracownia na rzecz wszystkich istot, www.pracownia.org.pl
Ruch Solidarności z Ubogimi Trzeciego Świata, www.maitri.gdansk.opoka.org.pl
Serwis przeciwników globalizacji, www.antyglobalizacja.most.pl

? **Czy znacie jakąś instytucję lub osobę z waszego kraju, której nazwę lub nazwisko można by umieścić na tej liście?**

Teksty źródłowe

Birzéa C., *Education for democratic citizenship. A lifelong learning perspective*, Council for Cultural Co-Operation, Strasbourg, czerwiec 2000, s. 8–11

Leary V., *Globalisation and human rights*, Human Rights, New Dimensions and Challenges, Unesco, Paris, 1998, ss 256–276.

Mondialisation et droits de l'homme, „La Lettre", nr 28, Fédération Internationale des Droits de l'Homme, Paris 1999

Mondialisation et pauvreté, Revue „QUART MONDE", nr 175, *Éditions Quart Monde, Paris 2000*

Oloka-Onyango J., Udagama D., *Human rights as the primary objective of international trade, investment and finance policy and practice. Working paper submitted in accordance with Sub-Commission resolution 1998/12. United Nations, E/CN.4/Sub.2/1999/11, 1999*

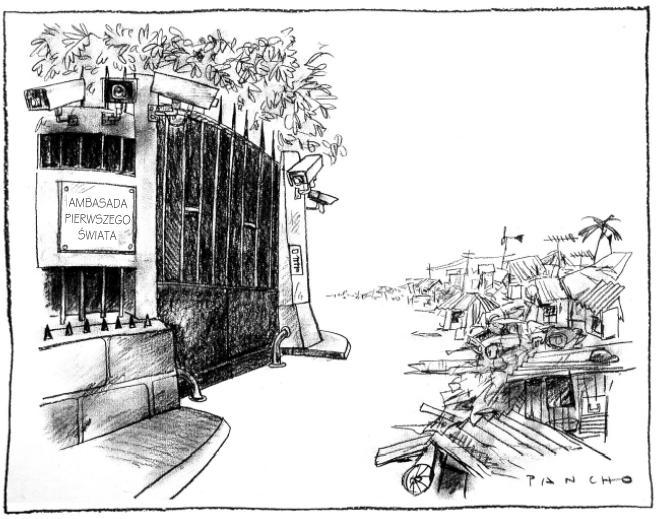

Media

W swojej autobiografii Nelson Mandela opowiada o rozmowie z grupą młodych Eskimosów w Goose Bay, kanadyjskiej miejscowości (8 tys. mieszkańców) na półwyspie Labrador:

> *(...) rozmawiając z tymi młodymi ludźmi dowiedziałem się, że oglądali w telewizji, jak wypuszczano mnie z więzienia, i wiedzą, co się dzieje w RPA. »Wiwat ANC!« [African National Congress — Afrykański Kongres Narodowy] zakrzyknął jeden z nich. Eskimosi to ludność autochtoniczna, którą prześladowali biali osadnicy, a więc są podobieństwa pomiędzy losem czarnych obywateli RPA i Eskimosów. Co mnie jednak najbardziej uderzyło, to fakt, że te nastolatki, żyjące gdzieś na końcu świata, mogły oglądać wypuszczenie więźnia politycznego na południowym krańcu Afryki. Telewizja sprawiła, że świat się zmniejszył, a w rezultacie stała się potężnym narzędziem zapobiegania ignorancji i propagowania demokracji*[23].

Proces ten, tak trafnie opisany przez prezydenta Mandelę, to przykład narastającego przyspieszenia rozprzestrzeniania się różnych mediów. Ponad sto lat temu, w 1895 r., Marconi przesłał po raz pierwszy wiadomość drogą radiotelegraficzną; 20 lat wcześniej Edison wynalazł fonograf. Po upowszechnieniu radia i telewizji, a w konsekwencji dzięki możliwości transmisji w obu tych mediach nastąpiło znaczne przyśpieszenie postępu technicznego. Trudno było przewidzieć rozwój transmisji elektronicznych, kiedy w październiku 1957 r. radzieccy naukowcy wysłali w kosmos Sputnik. Był to pierwszy sztuczny satelita Ziemi, zaprojektowany w celu zbadania gęstości górnych warstw atmosfery. Wydarzenie to transmitowano przez radio, a satelita krążył wokół Ziemi zaledwie przez trzy miesiące. 12 lat później Stany Zjednoczone pokazały w telewizji bezpośrednią relację z lądowania ludzi na Księżycu i obraz całej naszej planety. Dziś pojęcie „jednego świata" i komunikacji satelitarnej stało się kluczowe dla dyskusji o kwestiach zarówno światowych, jak i lokalnych. Pierwszy międzynarodowy system satelitarny, Intelsat, został opracowany w 1965 r. Od tego czasu komunikacja satelitarna, technologia informacji i optyka elektroniczna wraz z tradycyjnymi środkami masowego przekazu oddały w ręce ludzi bezprecedensową liczbę narzędzi komunikacji — od prostych telefonów komórkowych po Internet — wzbogacając ich możliwości postrzegania, wyrażania opinii,

Ćwiczenia związane z tematem:

- Narysuj słowo, s. 154,
- Obrońcy praw, s. 165,
- Pierwsza strona, s. 193,
- Siła Internetu, s. 232,
- Zabawy z obrazkami, s. 278,
- Zanim nadejdzie jutro, s. 290.

kontaktów z innymi oraz zrozumienia i reakcji na zmianę. W sferze mediów przyjmowanie nowinek technicznych podlega ogromnemu przyspieszeniu. Potrzeba było 38 lat, aby radio dotarło do 50 milionów użytkowników, 13 lat, aby tak stało się z telewizją, 16 lat dla komputerów, ale tylko 4 dla stron www najczęściej używanego systemu w Internecie.

Wyzwania dla świata bogatego w media

Komisja Kultury i Rozwoju UNESCO, która zajmuje się analizą współczesnych tendencji w komunikacji i centralnej roli kultury zachodniej w procesie globalizacji, opisuje nowe technologie oferujące niespotykany dotąd zasięg mediów. Tradycyjne formy cenzury stały się dziś mało przydatne, media mogą wpływać na tworzenie się poczucia światowej solidarności, a technologie multimedialne stwarzają nowe wyzwania artystyczne i intelektualne. Łatwość powielania i transmisji sprawiła, że rządom bardzo trudno jest kontrolować informacje, które ludzie otrzymują i wysyłają, nie mówiąc już o ich cenzurowaniu. Dzisiejsze media wspierają ruchy społeczne i sprawiają, że obywatele są coraz lepiej poinformowani. Wzmacniają też poczucie solidarności na świecie, bez której nie mogłoby być mowy o światowej etyce. „Ludzkie cierpienie pokazywane w mediach skłania ludzi do wyrażenia troski i solidarności z mieszkańcami odległych stron świata — wspierają pomoc humanitarną i żądają od swoich rządów wyjaśnień i podjęcia działań".

Istnieją jednak również aspekty negatywne globalizacji mediów. Szacuje się, że w 2002 r. w więzieniach w ponad 20 krajach znajdowało się ponad 100 dziennikarzy, przetrzymywanych za korzystanie z należnego im prawa do wolności słowa, nie mówiąc już o tych, którzy zapłacili życiem za wykonywanie swojego zawodu.

Innym problemem, o którym należy wspomnieć, jest *dostępność środków przekazu.* Jak rewolucja w komunikacji może dotrzeć do milionów ludzi w setkach tysięcy osad w krajach rozwijających się, skoro nie mają elektryczności? Oni wciąż są pozbawieni dostępu do informacji. Ci, którzy mają do niej dostęp, stanowią mniejszość. Są to na ogół obywatele krajów uprzemysłowionych i mieszkańcy miast, którzy mogą korzystać z telewizji satelitarnej i międzynarodowych sieci informacji.

Czy wiecie, że...

W krajach rozwijających się słabym ogniwem w infrastrukturze jest często ten „ostatni krok" ze sfery lokalnej do sfery domowej. Niektóre kraje afrykańskie są tak ubogo wyposażone w usługi telekomunikacyjne, że na 1000 obywateli przypada mniej niż jeden telefon. Ujmując rzecz bardziej obrazowo, w Tokio albo na Manhattanie jest więcej telefonów niż w całej Afryce. Raport na temat rozwoju z 1999 r., zawiera obszerne dane dotyczące dostępności linii telefonicznych, telewizorów, faksów, komputerów osobistych i serwerów internetowych na całym świecie. Kraje rozwinięte mają średnio na 1000 osób 502 linie telefoniczne, 592 telewizory, 45 faksów, 204 komputery i 35 serwerów, podczas gdy w biedniejszych krajach na 1000 osób przypadają średnio 4 linie telefoniczne, 36 telewizorów, 0,2 faksu; oczywiście nie ma tam mowy o komputerach i Internecie. Obecnie radio pozostaje jedynym środkiem przekazu, szeroko dostępnym na całym świecie, który dociera również do osób niepiśmiennych.

Jak te rewolucyjne zmiany technologiczne wpływają na naszą wiedzę o świecie?

Media zmieniają się w trzech aspektach[24]:

1. Gwałtowny rozwój telekomunikacji i technologii mediów zmienił samą naturę mediów. Stają się one integralnym elementem wydarzeń. Bezpośrednie relacje z miejsca wydarzeń same w sobie stanowią całkiem nową formę przekazu. Jako przykład można podać lądowanie

Ważne daty

21 listopada
Międzynarodowy Dzień Telewizji

17 maja
Światowy Dzień Telekomunikacji

„Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszystkimi środkami, bez względu na granice".

Artykuł 19, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

amerykańskiej piechoty morskiej w Somalii i na Haiti oraz szturm na budynek parlamentarny i ośrodek telewizyjny Ostankino w Moskwie.

2. W reżimach niedemokratycznych i nie utrwalonych demokracjach politycy mają niezaprzeczalny wpływ na media. W społeczeństwach demokratycznych usiłują oni wpływać na media przez rzeczników prasowych. Jednak media również wywierają coraz większy wpływ na zachowanie i decyzje polityków.
3. Komercjalizacja źle wpływa na różnorodność programów i powoduje marginalizację programów dotyczących mniejszości, kultur alternatywnych i subkultur. Dążenie do osiągnięcia wysokich wskaźników oglądalności znajduje odbicie w rodzaju prezentowanych wiadomości. Prezentacja wiadomości i wybór informacji przekazywanych odbiorcom mają dziś charakter trywialny, szokujący, skandalizujący. W rezultacie w mediach pozostaje coraz mniej miejsca na rzetelne informacje. Telewizja publiczna jest coraz słabiej dofinansowana i w konsekwencji zmuszana do komercjalizacji. Najwięcej traci na tym przeciętny obywatel, pozbawiony źródła rzetelnej informacji.

Artykuł 11 Europejskiej Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych (1992)

Media

„Strony zobowiązują się ze względu na użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych na terytoriach, na których mówi się tymi językami, w zależności od sytuacji każdego języka, w zakresie, w jakim władze publiczne posiadają bezpośrednie lub pośrednie kompetencje, uprawnienia lub w jakim odgrywają rolę w tej dziedzinie i przy poszanowaniu zasady niezależności i autonomii mediów:

A. w stopniu, w jakim radio i telewizja pełnią misję służby publicznej:
   i. że zapewnią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
   ii. że zachęcą do utworzenia i/lub ułatwią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
   iii. wydadzą odpowiedni przepis przewidujący, by nadawcy oferowali programy w językach regionalnych lub mniejszościowych".

Potrzeba różnorodności

Szczególnie w okresie napięć i konfliktów, takich na przykład, jakie dotknęły region bałkański „nowe kanały swobodnego przepływu informacji mogłyby i powinny przyczynić się do rozwoju pluralizmu, postępu ekonomicznego i społecznego, pokoju i demokracji (...) Programy szkoleniowe dla dziennikarzy na temat etyki dziennikarskiej powinny ich uczulić na uprzedzenia i dyskryminację[25]".

Jeden z najważniejszych portali internetowych promujących prawa człowieka, One World („Jeden Świat", www.oneworld.net), tak opisuje cztery wyzwania stojące dziś przed demokracją w mediach:

1. *Wolność słowa*. Prawo do wolności słowa zawsze stanowiło ważny element w dyskusji o demokracji medialnej. Zwłaszcza w czasach zimnej wojny zachodnie rządy wiele uwagi poświęcały cenzurze w krajach bloku wschodniego, którą porównywano z rzekomą wolnością prasy zachodniej. Chociaż wciąż nie wszędzie na świecie jest wolność słowa, koncentrowanie się wyłącznie na tym aspekcie przesłania kwestie, które współcześnie są równie ważne dla demokracji w mediach w wielu krajach.
2. *Mówienie pełnym głosem*. Demokracja w mediach to o wiele więcej niż tylko „możliwość powiedzenia wszystkiego". Aby być słyszanym, należy mówić pełnym głosem. Choć technologia sprawiła, że dziś jest łatwiej niż kiedykolwiek wydawać własną gazetę czy nagrywać własne programy na wideo, to coraz trudniej jest dotrzeć z nimi do najmniejszej nawet grupy odbiorców. Nawet jeżeli uda się znaleźć niezależnego dystrybutora, który rozprowadzi pro-

dukt, o ile znajdzie nabywców, to brak reklamy, która jest niebywale kosztowna, sprawi, że produkt dotrze tylko do nielicznej grupy.

3. *Koncentracja własności*. W subtelniejszych formach cenzury nie narzuca się jej drogą prawnych zakazów, ale przez współdziałanie instytucji kapitalistycznych zainteresowanych utrzymaniem dominacji odpowiadających im poglądów. Kontrola nad najpotężniejszymi nowymi narzędziami środków przekazu jest nadal w rękach niewielu (na poziomie krajowym czy międzynarodowym), stanowi własność prywatną lub państwową. Oznacza to, że większość korporacji medialnych jest własnością gigantów przemysłowych. Zarówno w poszczególnych krajach, jak i w skali światowej (bo taki coraz częściej jest ich zasięg) kartele te sprawują skuteczną kontrolę nad obrazami i przekazami, przez które dane jest nam poznawać świat. Zamiast prawdziwej demokratycznej różnorodności proponuje się nam nieskończenie wiele wersji tego samego produktu (w zmieniającym się opakowaniu).
4. *Brak różnorodności*. Brak różnorodności ma poważne konsekwencje, gdyż coraz trudniej przebić się z propozycją przez swoistą ortodoksję mediów. Na przykład ile czasu poświęcono relacjom z kampanii protestacyjnych przeciwko atakowi na Irak podczas wojny nad Zatoką Perską, w których brały udział setki tysięcy ludzi w Ameryce Północnej i Zachodniej Europie? Ograniczona demokracja w mediach oznacza ograniczoną demokrację polityczną, gdyż alternatywne idee są świadomie usuwane z pola uwagi widzów (szczególnie te, które mogłyby urazić sponsorów).

Wolność słowa — wiele jest jeszcze do zrobienia

„Wielu dziennikarzy na świecie, również w Europie, jest nadal prześladowanych, sądzonych, a czasem nawet zabijanych, kiedy próbują przekazać informacje o sprawach wagi publicznej", Walter Schwimmer, Sekretarz Generalny Rady Europy, w oświadczeniu z okazji Światowego Dnia Wolności Prasy (3 maja 2001)[26].

Teksty źródłowe

Human Development Report 1999, United Nations Development Programme, www.undp.org

Human Development Report 2001, United Nations Development Programme, www.undp.org

www.coe.int/media

Koncentracja własności

„Do dwóch właścicieli elektrowni atomowych należą także amerykańskie krajowe sieci telewizyjne. NBC należy do General Electronics, a CBS do Westinghouse. Właścicielem trzeciej wielkiej sieci — ABC — jest producent kreskówek, czyli wytwórnia filmowa Disney", alarmował Ralph Nader, kandydat na prezydenta USA. Jedna grupa sponsorów jest w stanie zdominować 40% rynku. Koncentracja władzy — jak w przypadku połączenia American On Line (AOL), Time Warner i The Tuner Group — budzi obawy przed hegemonią w kulturze.

? **Czy uważacie, że ciągły kontakt z kampaniami reklamowymi w środkach masowego przekazu wpływa na naszą zdolność podejmowania niezależnych wyborów?**

? **Czy uważacie, że kontakt młodzieży z nieodpowiednimi treściami w telewizji, takimi jak rasizm i przemoc, może mieć wpływ na jej poglądy i sposób myślenia?**

Our creative diversity, Report of the World Commission on Culture and Development, UNESCO, 1995

World Communication and Information Report, UNESCO 1999

Organizacje pozarządowe i media

1. Bałtyckie Centrum Medialne (The Baltic Media Centre) było niezależną organizacją non profit, promującą demokrację, rozwój społeczny i pokojową współpracę międzynarodową przez aktywne współuczestnictwo mediów. Niestety z powodów finansowych centrum zakończyło swoją działalność w lutym 2005 roku — www.bmc.dk.
2. AIM (Alternativna Informativna Mreža/Alternatywna Sieć Informacji) to organizacja niezależnych dziennikarzy z byłej Jugosławii i krajów z południa Półwyspu Bałkańskiego, dostarcza rzetelnych informacji w językach lokalnych i po angielsku — www.aimpress.ch
3. Dziennikarze bez Granic (Reporters sans Frontieres) to organizacja gromadząca informacje o dziennikarzach na całym świecie, którzy pisali otwarcie i którzy są w niebezpieczeństwie. Organizuje kampanie pisania petycji i listów w obronie zagrożonych dziennikarzy. Więcej informacji na stronie www.rsf.fr

Obywatelstwo

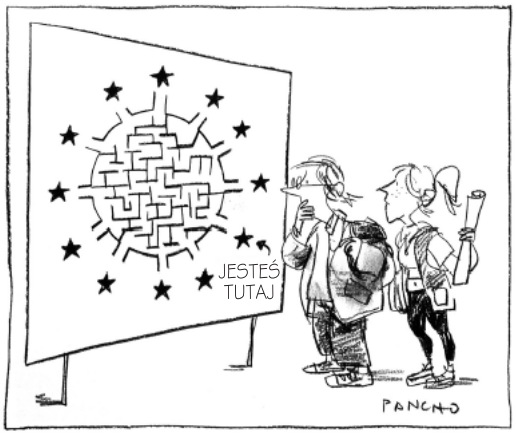

Najprościej...

Większość ludzi na świecie to obywatele jakiegoś państwa, co daje im pewne przywileje i prawa. Bycie obywatelem to również określone obowiązki, które są oczekiwaniami kraju wobec osób pozostających w granicach jego jurysdykcji. Obywatele mają więc pewne zobowiązania wobec swego kraju, a w zamian mogą oczekiwać ochrony swoich interesów. Tak w każdym razie powinno być.

Komplikacje...

Istnieją jednak dwie kwestie, które komplikują ten stan rzeczy:

1. Które prawa swoich obywateli państwa mają obowiązek zagwarantować i na jakich zasadach?
2. Co się dzieje z tymi osobami, które z jakichś powodów nie są chronione przez państwo, w którym mieszkają?

Aby odpowiedzieć na pierwsze z tych pytań potrzebne jest wyjaśnienie koncepcji *obywatelstwa* i tym właśnie zajmiemy się poniżej. Aby odpowiedzieć na drugie pytanie, musimy się zastanowić, dlaczego niektórzy ludzie nie posiadają obywatelstwa kraju, w którym mieszkają, i jak należy podejść do rozwiązania tego problemu. Dyskusja na ten temat tak naprawdę dopiero się na świecie zaczęła, a my przyjrzymy się tylko niektórym jej aspektom.

Co to jest obywatelstwo?

Od zawsze trwają dyskusje o tym, czym w istocie jest obywatelstwo, lecz do dziś brak zgody na ten temat. Prawna koncepcja obywatelstwa jest dość prosta — zazwyczaj wiąże się ją z państwem i definiuje w powiązaniu z prawami tego państwa. Być może dlatego wielu ludziom idea obywatelstwa kojarzy się z patriotyzmem: „dobry obywatel" to „dobry patriota".

Jednak z historycznego punktu widzenia pojęcie obywatelstwa ma o wiele szerszy zakres znaczeniowy i nie jest synonimem „patriotyzmu". Należy tu też pamiętać o ważnym rozróżnieniu między obywatelstwem a poddaństwem.

? **Czy obywatele powinni zawsze przestrzegać prawa?**

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bohaterki i bohaterowie, s. 81,
- Elektrownia, s. 116,
- Głosować czy nie głosować?, s. 119,
- Kim ja jesteśmy?, s. 135,
- Narysuj słowo, s. 154,
- Niech głos każdego będzie wysłuchany, s. 161,
- Obrońcy praw, s. 165,
- Odegraj scenkę, s. 171,
- Ogród z dnia na dzień, s. 174,
- Opowieść o dwóch miastach, s. 178,
- Po której stronie stoisz?, s. 198,
- Posiedzenie związków zawodowych, s. 207,
- Uwaga, wszystko widzimy!, s. 252,
- Więzy współpracy, s. 266,
- Wybory, s. 274.

Historyczne koncepcje obywatelstwa

Warto prześledzić główne fazy rozwoju koncepcji obywatelstwa, ponieważ pozwoli to zdefiniować ważniejsze aspekty problemu, które współcześnie pojawiają się w dyskusjach na ten temat.

- Źródła idei obywatelstwa wywodzą się ze starożytnych państw-miast Grecji i Rzymu, gdzie „obywatelami" byli ci, którym prawo gwarantowało uczestnictwo w sprawach państwa. Nie wszyscy jednak byli obywatelami — kobiety i niewolnicy byli tylko poddanymi. Dla tych, którzy posiadali uprzywilejowany status obywatela, idea „cnót obywatelskich" oraz chęć bycia „dobrym" obywatelem były istotną częścią koncepcji obywatelstwa. Z tej tradycji wywodzi się nacisk na obowiązki, które ma obywatel.
- Związek obywatelstwa z tożsamością narodową był naturalnym następstwem faktu, że prawny status „obywatela" zawsze wiązał się z państwem; stąd brał się związek koncepcji obywatelstwa i patriotyzmu.
- Liberalna koncepcja obywatelstwa, która powstała w XIX w., kładła nacisk na prawa wszystkich obywateli. Wraz z rozszerzaniem się przywilejów prawodawstwo i prawa polityczne obejmowały coraz szersze grupy społeczeństwa.
- W XX w., zwolennicy „społecznego obywatelstwa" posunęli się jeszcze dalej, wymagając, aby prawa społeczne i polityczne były tylko częścią tego, czego obywatel może oczekiwać od państwa. Powstanie państwa opiekuńczego w ubiegłym wieku w dużej mierze zawdzięczamy przekonaniu, że prawa obywatelskie powinny dotyczyć warunków życia i pracy obywateli, a nie tylko ich uczestnictwa w życiu politycznym.
- Od pewnego czasu istnieje koncepcja wielokrotnego obywatelstwa, które pozwala na bycie obywatelem jednocześnie więcej niż jednego państwa lub jednostki organizacyjnej. Wraz z rozwojem Unii Europejskiej obywatele państw członkowskich posiadają coraz więcej praw i obowiązków w stosunku do Unii, a nie tylko wobec własnego państwa.
- Jeszcze jednym aspektem kwestii obywatelstwa, którego znaczenie wciąż wzrasta, jest *edukacja*. Ponieważ obywatelstwo w tradycyjnym rozumieniu tego słowa, wiąże się z *korzystaniem* z praw, a także z *wypełnianiem* obowiązków, można mówić w pewnym sensie, że człowiek nie *rodzi* się obywatelem, ale się nim *staje*. Lojalność i odpowiedzialność to cechy, których trzeba się nauczyć, a potem je rozwijać. Jeżeli są to cechy konieczne do bycia obywatelem w pełnym znaczeniu tego słowa, to obywatele muszą się obywatelstwa *nauczyć*.

Dzisiejsze rozumienie pojęcia obywatelstwa zawiera elementy wszystkich sześciu koncepcji opisanych powyżej, choć w nierównym stopniu. Niektórzy podkreślają element „obowiązków", inni przykładają większą wagę do „praw", „patriotyzmu" lub cech, które powinien posiadać „prawdziwy" obywatel.

„Obywatelstwo to złożona i wielopłaszczyznowa rzeczywistość, którą należy postrzegać w jej właściwym, historycznym i politycznym kontekście. Nie można mówić o obywatelstwie w kategoriach abstrakcyjnych, ponieważ koncepcja ta ma sens tylko w stosunku do konkretnych potrzeb społeczeństwa lub systemu politycznego. Jeżeli chodzi o obywatelstwo demokratyczne, to charakteryzuje się ono aktywnym uczestnictwem jednostek w systemie praw i obowiązków demokratycznego społeczeństwa[27]"

Związek z prawami człowieka

Jak widać, zarówno prawa, jak i obowiązki zawsze stanowiły ważny element definicji obywatelstwa — obywatele powinni posiadać pewne fundamentalne prawa i oczekuje się od nich by wykonywali pewne obowiązki. Właśnie obowiązki mamy na myśli, gdy mówimy, jacy *powinni* być obywatele i jak *powinni* się zachowywać.

Może się wydawać, że taki model zbyt wiele narzuca obywatelom i zarazem zbytnio ogranicza wolność i godność, które cechują każdą jednostkę. Należy jednak pamiętać, że takie ograniczenia są

„Każdy jest taki, jakim go Pan Bóg stworzył, a często o wiele gorszy".

Miguel de Cervantes

„Mówiąc prosto, poddany podporządkowuje się prawom, a obywatel bierze udział w tworzeniu i zmienianiu tych praw".

B.Crick

bezpośrednią konsekwencją teorii praw człowieka. Nasze obowiązki jako obywateli wynikają z chęci stworzenia społeczeństwa, które przestrzega praw wszystkich ludzi.

Obowiązki obywatelskie i teoria praw człowieka są ze sobą powiązane w dwu aspektach:

1. To, że jednostka posiada podstawowe prawa, nie zezwala nikomu na zachowywanie się tak, jak mu się podoba, lecz jedynie na zachowywanie się w stosowny sposób, to znaczy taki, by nie naruszać praw innych ludzi. Jedno można więc powiedzieć na pewno — dobry obywatel musi szanować prawa innych.
2. Drugi aspekt związku pomiędzy obywatelstwem a prawami człowieka wynika z tego, że koncepcja obywatelstwa z istoty związana jest z *byciem członkiem społeczeństwa*. Nie mówi się na przykład o obywatelach bezludnych wysp, ponieważ obywatel to coś więcej niż tylko mieszkaniec jakiegoś kraju lub regionu. Obywatel to przede wszystkim członek społeczności, która zamieszkuje określony region. Jeżeli zależy nam na stworzeniu społeczeństwa respektującego prawa człowieka, musi się to wiązać z dodatkowymi restrykcjami, którym trzeba poddać jednostki tworzące to społeczeństwo.

Dodajmy jeszcze, że od dobrego obywatela oczekuje się takiego *zachowania, które służy wzrostowi respektowania praw człowieka w społeczeństwie.*

? **Co powinien zrobić obywatel, jeśli społeczeństwo nie respektuje praw jakiejś grupy?**

Problemy z obywatelstwem

Większość współczesnych dyskusji na temat obywatelstwa dotyczy problemu zwiększenia uczestnictwa obywateli i ich udziału w procesach demokratycznych. Jest coraz bardziej oczywiste, że okresowe głosowania nie wystarczą, zarówno jeśli idzie o egzekwowanie odpowiedzialności za rządy tych, którzy zostali wybrani, jak i o zwiększanie wśród przeciętnych obywateli poczucia współuczestnictwa w procesach demokratycznych. Co więcej, pewne prawidłowości w przebiegu głosowań wskazują na wysoki poziom obojętności politycznej społeczeństwa, co poważnie podważa możliwość sprawnego funkcjonowania demokracji. Mając na myśli te właśnie problemy Rada Europy, tworzy takie programy, jak Edukacja na rzecz Demokratycznego Obywatelstwa.

? **Jakie inne możliwości angażowania się i udziału, poza głosowaniem w wyborach, ma przeciętny obywatel?**

Inny problem, który rzadziej podejmowano, choć staje się on coraz bardziej naglący, dotyczy tych jednostek, które z rozmaitych przyczyn nie w pełni korzystają z możliwości przysługujących obywatelom. Jednym z aspektów tego problemu jest wciąż istniejąca dyskryminacja — przedstawiciele grup mniejszościowych mogą formalnie być obywatelami kraju, który zamieszkują, ale nie są w stanie brać pełnego udziału w życiu społeczeństwa.

Innym aspektem tego samego problemu są następstwa postępującej globalizacji — nowe formy pracy i migracje. Taka sytuacja sprawia, że coraz więcej ludzi mieszka za granicą, nie mogąc się formalnie ubiegać o obywatelstwo. Wśród nich są imigrujący pracownicy, uchodźcy, czasowi rezydenci, a nawet ci, którzy postanowili na stałe przenieść się do innego kraju.

? Jakie powinny być kryteria przyznawania obywatelstwa w coraz bardziej wielokulturowym świecie? Czy imigrujący pracownicy powinni mieć prawo do pewnych przywilejów obywatelskich, czy też do formalnego obywatelstwa?

Edukacja na rzecz Demokratycznego Obywatelstwa: Rada Europy a młodzież

Program Rady Europy o tej nazwie powstał w celu utworzenia europejskich ram i standardów edukacji dla demokratycznego obywatelstwa. Rada wzywa kraje członkowskie, aby włączyły taki program do swych polityk i praktyk edukacyjnych, szkoleniowych, kulturalnych i młodzieżowych. Sama zaś aktywnie działa w celu stworzenia nowych strategii i rozwiązań dla rozpowszechniania tego modelu.

Projekt Deklaracji i Programu dotyczącego Edukacji na rzecz Demokratycznego Obywatelstwa (kwiecień 1999) podaje jej podstawowe cele.

Edukacja dla Demokratycznego Obywatelstwa:

- to trwający przez całe życie proces gromadzenia doświadczeń w trakcie uczestnictwa w przedsięwzięciach dotyczących różnych sfer życia;
- pozwala kobietom i mężczyznom brać aktywny udział w życiu publicznym i wywierać świadomy wpływ na kształtowanie własnego losu i losu społeczeństwa;
- ma na celu wdrażanie kultury praw człowieka, co ma służyć większemu poszanowaniu tych praw i zrozumieniu wynikających z nich obowiązków;
- przygotowuje obywateli do akceptacji różnic, a także do życia w wielokulturowym społeczeństwie, zgodnie z zasadami wiedzy, rozsądku, tolerancji i moralności;
- wzmacnia spójność społeczeństwa, wzajemne zrozumienie i solidarność;
- powinna angażować wszystkie grupy wiekowe i społeczne.

Ważnym aspektem Programu Edukacji na rzecz Demokratycznego Obywatelstwa jest jego otwartość na współpracę z różnymi ugrupowaniami młodzieżowymi, związkami, inicjatywami itp., co służy wspieraniu młodych ludzi w ich działaniach na rzecz społeczeństwa obywatelskiego. Młodzież stanowi ważną grupę, do której ten program jest adresowany.

„Jestem pod wrażeniem liczby działaczy na rzecz praw człowieka, którzy się tu zgromadzili. Ich wiedza i doświadczenie dają mi wiarę w sens kontynuowania naszego programu edukacji na rzecz praw człowieka w szkołach i rozwijania kolejnych programów pozaszkolnych dotyczących nauki obywatelstwa[28]".

Marina Kovinen, Młodzieżowe Forum Edukacji na rzecz Praw Człowieka

Teksty źródłowe

Centrum Edukacji Obywatelskiej, www.ceo.org.pl
Crick B., *Essays on citizenship*, Continuum, 2000
Education for Democratic Citizenship (*Council of Europe*) www.coe.int/T/E
Europejski Rok Edukacji Obywatelskiej, www.ereo.codn.edu.pl
„Journal of Citizenship Studies", www.tandf.co.uk/journals/arfax/13621025.html
Kennedy K., (Ed), *Citizenship education and the modern state*, Falmer Press, 1997
Oliver D., Heacter D., *The foundations of citizenship*, Harvester Wheatsheaf, 1994

Pokój i przemoc

„Chleb w czasie pokoju jest lepszy niż ciastko w czasie wojny".

przysłowie słowackie

Jaki jest związek między pokojem a prawami człowieka? Czy pokój jest prawem człowieka?

Rada Europy powstała w odpowiedzi na masowe łamanie praw człowieka podczas II wojny światowej, jako wyraz potrzeby życia w pokoju.

Kultura praw człowieka jest warunkiem wstępnym osiągnięcia pokoju na świecie. Prawo do pokoju należy do trzeciej generacji praw człowieka, tak zwanych praw solidarnościowych.

Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) jest główną instytucją zajmującą się promowaniem tego prawa. W 1994 r. ówczesny dyrektor generalny UNESCO, Federico Mayor, wystosował międzynarodowy apel o uznanie prawa do pokoju. W 1997 r. podczas Konferencji Generalnej UNESCO zgłoszono propozycję deklaracji traktującej pokój jako prawo człowieka. Propozycja została odrzucona, ale prawo do pokoju nadal pozostaje w kręgu zainteresowań Organizacji Narodów Zjednoczonych. W 2001 r. Komisja Praw Człowieka ONZ przyjęła rezolucję dotyczącą promowania prawa ludzi do pokoju.

? **Czy sądzicie, że powinno powstać osobne prawo do pokoju, a może jest ono częścią istniejących już praw człowieka?**

Czym jest pokój?

Koncepcja pokoju ma ważny wymiar kulturowy. W kulturach wschodnich pokój tradycyjnie pojmowano jako spokój wewnętrzny (pokój umysłu i serca), podczas gdy w świecie zachodnim pokój rozumiany jest jako coś, co jest poza jednostkami (brak wojny lub gwałtownego konfliktu). Na przykład w Indiach słowo pokój to „śanta" — idealna harmonia umysłu i spokój ducha. Gandhi oparł swoją filozofię i koncepcję polityczną na doktrynie filozoficznej zwanej „ahinsa", nakazującej poszanowanie wszelkiego życia, Gandhi powiedział: „Dosłownie ahimsa oznacza brak przemocy, ale dla mnie ma znacznie szersze, nieskończenie szersze. Oznacza brak zgody na obrażanie kogokolwiek, na nieprzychylne myśli, nawet w stosunku do tych, których uważamy za swoich wrogów". W tradycji Majów pokój odnosi się do idei dobrobytu — jest połączony z koncepcją idealnej równowagi między różnymi sferami życia.

Ćwiczenia związane z tematem:

- Czy mamy inne wyjście?, s. 85,
- Czy mogę wejść?, s. 88,
- Doskonały świat, s. 94,
- Elektrownia, s. 116,
- Pieniądze do wydania, s. 188,
- Przemoc w moim życiu, s. 220,
- Sprawy domowe, s. 245,
- Zagraj!, s. 285,
- Zanim nastanie jutro, s. 290.

Istnieje wiele różnych definicji pokoju. Jedną z tych, które wywarły silny wpływ na współczesne rozumienie tego terminu, jest rozróżnienie między pokojem „zawężonym" i „rozszerzonym", które zostało wprowadzone przez Johana Galtunga, norweskiego naukowca o międzynarodowej renomie.

Pokój w znaczeniu „zawężonym" oznacza brak wojny, brak konfliktów między państwami lub w obrębie państw, jak np. wojna na Bałkanach.

Pokój w znaczeniu rozszerzonym oznacza brak wojny bądź konfliktu w sytuacji, kiedy istnieje równość, sprawiedliwość i rozwój.

Możemy podsumować te dwa pojęcia w następująco:

brak wojny = pokój w znaczeniu zawężonym

brak wojny + sprawiedliwość społeczna i rozwój = pokój w znaczeniu rozszerzonym

(ten rodzaj pokoju charakteryzuje więc wysoki poziom sprawiedliwości społecznej i nieznaczny poziom przemocy.)

Chociaż niektórzy uważają, że wszystkie problemy zostaną rozwiązane, kiedy uda się zakończyć wojnę, w rzeczywistości konieczna jest jeszcze dalsza praca polegająca na odbudowie kraju i wykształceniu struktur, które doprowadzą do wzrostu sprawiedliwości społecznej i rozwoju w państwach dotkniętych konfliktem.

Można więc powiedzieć, że pokój *nie polega tylko* na rozbrojeniu, lecz jest także związany z tym, jak żyją ludzie.

? **Kto powinien być odpowiedzialny za program zapobiegania wszelkim formom przemocy w waszej społeczności?**

Konferencja Pokojowa

W maju 1999 r. 10 000 działaczy na rzecz pokoju w różnym wieku spotkało się w Hadze, aby poszukiwać nowych strategii na rzecz pokoju w XXI w. Wśród uczestników historycznej konferencji w Hadze było 1 500 młodych ludzi ze stu różnych krajów. Na zakończenie konferencji sekretarzowi generalnemu ONZ Kofiemu Annanowi przedstawiono Haski Program na rzecz Pokoju i Sprawiedliwości w XXI w. Jest on teraz oficjalnym dokumentem Organizacji Narodów Zjednoczonych, z 50-punktowym planem globalnych działań podejmowanych przez rządy i społeczeństwo obywatelskie.

Czy rozmawiając o pokoju, możemy pominąć problem przemocy?

Jest wiele definicji przemocy. Zgodnie z jedną z nich przemoc to użycie siły, jawne lub skrywane, w celu uzyskania od jednostki lub grupy czegoś, na co się one nie chciały zgodzić z własnej woli.

Istnieją różne rodzaje przemocy. Możemy dokonać rozróżnienia na przemoc bezpośrednią i pośrednią (inaczej strukturalną):

- *przemoc bezpośrednia = przemoc fizyczna*
- *przemoc pośrednia lub strukturalna = ubóstwo, wykorzystywanie, niesprawiedliwość społeczna, brak demokracji itp.*

Pokój istnieje więc wtedy, kiedy nie dochodzi do przemocy ani bezpośredniej, ani pośredniej.

Jakie są koszty przemocy?

W sytuacji braku pokoju strony zaangażowane w konflikt uważają, że ich prawa gospodarcze i społeczne są łamane (brakuje stabilności gospodarczej, pojawia się czarny rynek i bezrobocie), tak samo jak ich prawa obywatelskie i polityczne (istnieje zagrożenie prawa do życia, prawa do wolności od tortur oraz prawa do integralności fizycznej itp.). Zarówno krótko- jak i długotrwałe

Ważna data

trzeci wtorek września
Międzynarodowy Dzień Pokoju

następstwa gwałtownych konfliktów rażąco naruszają prawa człowieka i pozostawiają głębokie blizny w mentalności społeczeństw, których dotknęły.

Poniższe dane ilustrują koszty przemocy, zarówno koszty ludzkie, jak i finansowe.

Przemoc bezpośrednia:

1. Mimo zawartych w 1995 r. porozumień pokojowych szacunkowo 850 tys. do 1,2 miliona osób w Bośni i Hercegowinie to przesiedleńcy lub uchodźcy; około 17 tys. osób jest zaginionych.
2. 800 tys. ludzi zginęło w ciągu trzech miesięcy wojny w Rwandzie w 1994 r.
3. Podczas I wojny światowej zginęło 8 538 315 ludzi.
4. W latach 90. 5 milionów ludzi na całym świecie zginęło w wojnach domowych.
5. Na świecie jest około 500 milionów sztuk broni palnej.
6. W latach 90. wojny i konflikty wewnętrzne zmusiły 50 milionów osób do ucieczki z miejsca zamieszkania.
7. Miny przeciwpiechotne zabijają co miesiąc 800 osób.
8. W 1995 r. 53 miliony osób — jedna osoba na 115 — musiały opuścić swoje miejsce zamieszkania lub przeprowadzić się na obszarze swego kraju bądź zdecydować się na uchodźstwo za granicą.

Przemoc pośrednia:

1. Około 17 milionów osób umiera co roku wskutek braku leków.
2. Około 24 tys. ludzi umiera każdego dnia z głodu. Co 3,5 sekundy umiera z głodu jedna osoba.
3. Ponad 30 tys. dzieci umiera każdego dnia w następstwie chorób, którym można było zapobiec.

Międzynarodowa Kampania na rzecz Zakazu Min Przeciwpiechotnych była współlaureatem Pokojowej Nagrody Nobla w 1997 r.
www.icbl.org

Przemoc z reguły zostawia blizny nie tylko fizyczne, lecz także emocjonalne u osób, które doznały przemocy bezpośredniej lub pośredniej, w sytuacjach konfliktów, takich jak wojny, lub w sytuacjach przemocy osobistej, jak na przykład przemoc w rodzinie. Oszacowanie finansowych kosztów przemocy jest niemożliwe, ale koszty ludzkie są bardzo wysokie.

? **Czy uważacie, że powinny istnieć przepisy ograniczające pokazywanie przemocy w programach telewizyjnych?**

Wydatki publiczne (% PKB)[29]

Państwo	Wydatki publiczne na edukację 1995–1997	Wydatki publiczne na zdrowie 1998	Wydatki na wojsko 1999
Angola	6,2 (1985–1987)	5,8	23,5
Kostaryka	5,4	5,2	...
Erytrea	1,8	...	22,9
Etiopia	4,0	1,7	9,0
Norwegia	7,7	7,4	2,2
Federacja Rosyjska	3,5	2,5 (1990)	3,8
Arabia Saudyjska	7,5	12,8	13,2
Turcja	2,2	2,2 (1990)	5,0
Ukraina	5,6	3,6	3,1
Wielka Brytania	5,3	5,9	2,5

Kraje wydające najwięcej na wojsko w 2000 r.[30] (w miliardach dolarów)

Miejsce w 2000 (1999) r.	Kraj	Wysokość nakładów w 2000 r.	Udział w światowych wydatkach wojskowych (%)
1 (1)	USA	280,6	37
2 (7)	Rosja	43,9	6
3 (3)	Francja	40,4	5
4 (2)	Japonia	37,8	5
5 (5)	Wielka Brytania	36,3	5
6 (4)	Niemcy	33	4

Światowe wydatki na wojsko i ich alternatywy[31]

Cała tabela = całkowite roczne światowe wydatki na wojsko
Wydatki w 2001 (756 miliardów dolarów)
Jedna kratka = 1 miliard dolarów

Wydatki konieczne, aby na całym świecie...

A) OSIĄGNĄĆ STABILIZACJĘ:
10.5 miliardów dolarów

B) ZAPRZESTAĆ WYCINANIA LASÓW:
7 miliardów dolarów

C) ZAPOBIEC GLOBALNEMU OCIEPLENIU:
8 miliardów dolarów

D) ZAPOBIEC KWAŚNYM DESZCZOM:
8 miliardów dolarów

E) ZAPEWNIĆ OPIEKĘ ZDROWOTNĄ:
15 miliardów dolarów

F) ZLIKWIDOWAĆ GŁÓD I NIEDOŻYWIENIE:
19 miliardów dolarów

G) ZATRZYMAĆ UBYTEK OZONU:
5 miliardów dolarów

H) ZAPOBIEC EROZJI GLEBY:
24 miliardy dolarów

I) DOSTARCZYĆ BEZPIECZNEJ ENERGII
energia odnawialna: 17 miliardów dolarów
sprawność watogodzinowa: 33 miliardy dolarów

J) ZLIKWIDOWAĆ ANALFABETYZM:
5 miliardów dolarów

K) ZLIKWIDOWAĆ DŁUGI KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ:
30 miliardów dolarów

L) DOSTARCZYĆ SCHRONIENIA:
21 miliardów dolarów

M) DOSTARCZYĆ BEZPIECZNEJ, CZYSTEJ WODY:
58 miliardów dolarów

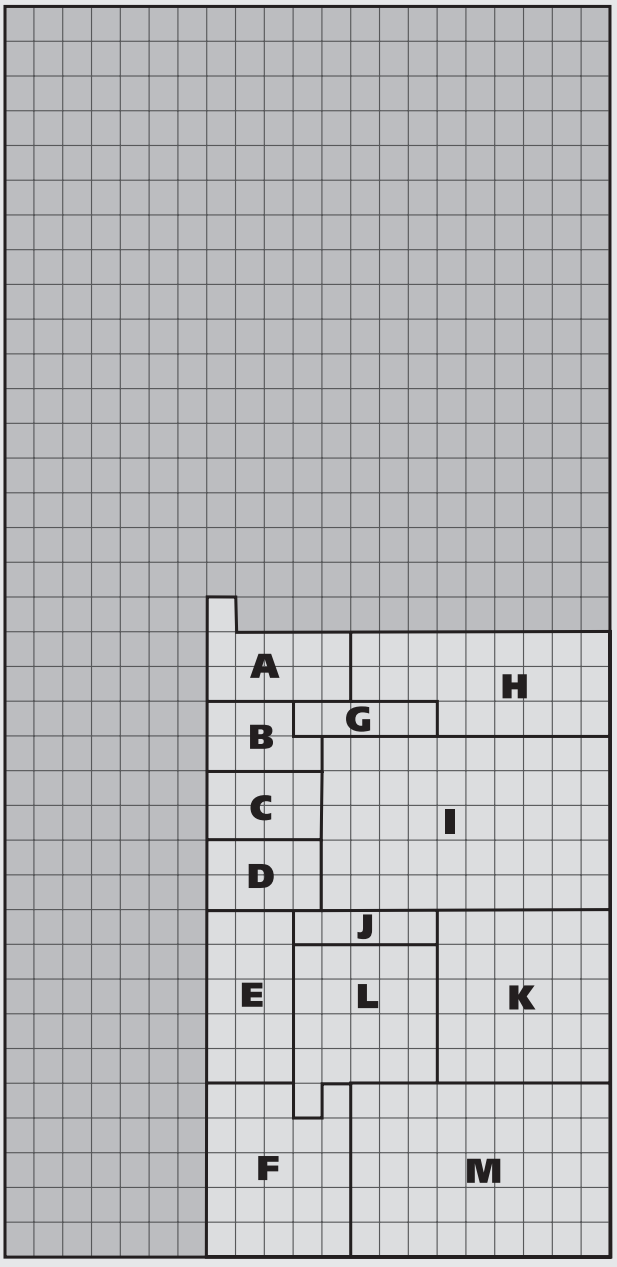

Ważna data

25 listopada
Światowy Dzień na rzecz Likwidacji Przemocy wobec Kobiet

Czy przemoc jest czymś naturalnym?

Dość częste jest przekonanie, że ludzie są z natury skłonni do przemocy, gdyż nie są w stanie uniknąć wojen i konfliktów, a także przemocy w życiu osobistym i społecznym. Tymczasem specjaliści twierdzą, że człowiek *może* unikać myślenia, odczuwania i zachowywania się w sposób prowadzący do przemocy. Stanowisko z Sewilli na temat przemocy, które zostało opracowane przez grupę naukowców z wielu krajów całego świata potwierdza ten pogląd. Stwierdzili oni że:

1. Z naukowego punktu widzenia niesłuszny jest pogląd, że *skłonność do prowadzenia wojen odziedziczyliśmy po naszych zwierzęcych przodkach i ich instynktach* (...) *Wojna jest czysto ludzkim zjawiskiem i nie występuje u zwierząt* (...)
2. *Istnieją kultury, które od wieków nigdy nie wdały się w wojnę, ale istnieją też kultury, które w pewnych okresach angażowały się w wojny częściej niż kiedykolwiek* (...)
3. Z naukowego punktu widzenia niesłuszny jest pogląd, że *wojna i wszelkie zachowania człowieka związane z przemocą są uwarunkowane genetycznie* (...)
4. Z naukowego punktu widzenia niesłuszny jest pogląd, że *ludzie mają »umysł skłonny do przemocy«* (...) *to, jak się zachowujemy, zostało uwarunkowane różnorodnymi czynnikami społecznymi* (...).

Agresywne i gwałtowne reakcje są na ogół uwarunkowane przez nasze środowisko. Niekiedy uczy ono myśleć, czuć i zachowywać się agresywnie, a nawet stosować przemoc. Wszyscy jesteśmy bezustannie poddawani presji kulturowej i społecznej, aby wciąż czytać o przemocy, oglądać przemoc oraz o niej słuchać. Programy telewizyjne, reklamy, gazety, gry wideo oraz przemysł filmowy i muzyczny walnie przyczyniły się do takiego stanu rzeczy. Nim dziecko dorośnie, oglądając telewizję obejrzy setki morderstw i aktów przemocy. Współczesne społeczeństwa, świadomie bądź nieświadomie, usprawiedliwiają przemoc. Przemoc jest postrzegana jako wartość pozytywna. W większości kultur unikanie przemocy fizycznej uważa się za przejaw słabości, zwłaszcza u mężczyzn, którzy podlegają silnej presji rówieśniczej już od najmłodszych lat.

? Czy zgadzacie się z tym, że nic nie usprawiedliwia przemocy, nawet w stosunku do bardzo agresywnych ludzi?

Zastraszanie jest często spotykaną wśród młodych ludzi formą przemocy i pokazuje im, jak można poczuć się silniejszym i jednocześnie zrobić komuś krzywdę. W przeprowadzonej w 2001 r. ankiecie blisko połowa przebadanych uczniów hiszpańskich szkół średnich przyznała, że zna przypadki zastraszania niektórych swoich kolegów przez innych.

Oprócz zastraszania jest jeszcze wiele form przemocy interpersonalnej: przemoc związana z alkoholem i narkotykami, przemoc stosowana przez gangi młodzieżowe, wymuszona prostytucja, niewolnictwo, przemoc w szkołach, przemoc związana z rasizmem. Wszystkie te przejawy przemocy interpersonalnej mają wpływ na nasze życie i na życie innych. Niektóre z wymienionych tu form przemocy dotykają w szczególności ludzi młodych — na przykład przemoc gangów młodzieżowych, przemoc w szkole, przemoc związana z rasizmem.

„Tak jak »wojny zaczynają się w umysłach ludzi«, tak samo pokój również zaczyna się w naszych umysłach. Ten sam gatunek, który wynalazł wojnę, jest w stanie wynaleźć pokój. Każdy z nas jest za to odpowiedzialny".

Stanowisko z Sewilli na temat przemocy

? Czy zgadzacie się z tym, że „prawdziwy mężczyzna" nie powinien bać się przemocy?

Wykorzystywanie seksualne oraz przemoc seksualna wobec kobiet i dzieci (a nawet mężczyzn) to często spotykane zjawiska w naszych społeczeństwach. Wbrew powszechnie panującemu przekonaniu większość przypadków tego rodzaju aktów przemocy zdarza się w domu i na gruncie

prywatnym, a nie na ulicy. Sprawcy są często dobrze znani ofiarom i wykorzystują ich zaufanie, dopuszczając się przestępstwa. Większość ofiar zwleka bądź w ogóle nie zgłasza się do organów ścigania. Dzieje się tak z wielu powodów, zwykle są one związane z samą sytuacją, tożsamością sprawcy, charakterem wykorzystania (jego częstotliwością i czasem trwania), osobowością ofiary itp. Zdarza się, że ofiara jest tak małym dzieckiem, że nie rozumie tego, co się dzieje. Może być też tak, że potrzebuje pomocy, lecz nie ma komu zaufać, lub opowiada swoją historię komuś, kto nie daje wiary tej opowieści (co zdarza się szczególnie często w przypadku dzieci). Bywa, że ofiara wstydzi się wyznać prawdę, czuje się winna i oszukana, a bywa także, iż jest zastraszana lub manipulowana przez sprawcę. W większości przypadków sprawca jest członkiem rodziny ofiary.

Teksty źródłowe

Declaration on the Rights of People to Peace, A/RES/39/11, Zgromadzenie Generalne ONZ, 12 listopada 1994

Human Development Report 2000. Program Rozwoju ONZ, Oxford University Press, USA 2000

Report 2000. Amnesty International, Amnesty International Publications, UK 2000

The Seville Statement on Violence. www.unesco.org/human_rights/hrfv.htm, 1986

Tyler J., Berry A. *Time to abolish want, a youth agenda for peace and justice. Hague Appeal for Peace*, European Youth Foundation, 2001

Komisja ONZ do spraw Praw Człowieka. Resolution on the Promotion of the Right of Peoples to Peace, E/CN.4/RES/2001/69, 25 kwietnia 2001.

Fisas V., *Introduccion al. Estudio de la paz y del conflicto*, Lerna, Barcelona 1987

Voices of youth explore children and war, www.unicef.org/voy/meeting/war/war-exp2.html. Unicef

World Report 2001, Human Rights Watch, USA 2000

SOS — dziecko (zeszyty), opr. E. Czyż, Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 1990–97

Dziecko krzywdzone — ofiara przemocy, oprac. M. Kątna, Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 1999

Dziecko Krzywdzone, Kwartalnik, Fundacja „Dzieci Niczyje", Warszawa

Prawa społeczne

Kilka informacji na temat Europejskiej Karty Społecznej

„Kiedy myślę o pracy, myślę głównie o przejmowaniu kontroli nad swoim losem, a nie o byciu zdanym na czyjąś łaskę".

Gary Sinise

Podczas gdy Europejska Konwencja Praw Człowieka gwarantuje prawa polityczne i obywatelskie, Europejska Karta Społeczna zapewnia prawa społeczne i ekonomiczne.

Karta Społeczna została przyjęta w 1961 r. przez Radę Europy. W latach 1988, 1991 i 1995 do tego dokumentu dodano trzy protokoły. Karta oraz Protokół z 1988 r. gwarantują określony katalog praw, które można podzielić na dwie kategorie:

- *warunki pracy*, do których zalicza się zakaz pracy przymusowej, niedyskryminację w miejscu pracy, prawa związków zawodowych, zakaz pracy dzieci poniżej 15 roku życia oraz ochronę pracowników między 15 a 18 rokiem życia, równe traktowanie pracowników sezonowych itp.
- *spójność społeczna*, rozumiana jako prawo do zdrowia, ubezpieczenia społecznego, pomocy medycznej, prawo ochrony osób starszych itp.

Zrewidowana Karta Społeczna została przyjęta w 1996 r. Weszła w życie 1 lipca 1999 r. i będzie stopniowo zastępować Kartę z 1961 r. Nowy dokument gwarantuje: równość kobiet i mężczyzn, ochronę w przypadku zwolnienia, godność pracowników w miejscu pracy, ochronę przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym, prawo do mieszkania oraz poszerzenie prawa do niedyskryminacji itp.

Karta przewiduje mechanizm kontrolny oparty na przedstawianych przez państwa-strony sprawozdań (Protokół z 1991 r.) oraz system skargi zbiorowej (Protokół z 1995 r.), który pozwala, między innymi, związkom zawodowym i organizacjom pozarządowym składać skargi zbiorowe.

? Czy uważacie, że systemy ubezpieczeń społecznych powinny być prywatne czy publiczne?

Ćwiczenia związane z tematem:

- Historia Aszika, s. 126,
- Horoskop ubóstwa, s. 130,
- Opowieść o dwóch miastach, s. 178,
- Posiedzenie związków zawodowych, s. 207,
- Praca i dzieci, s. 212,
- Różne płace, s. 223,
- Słowniczek globalizacji, s. 239,
- Uwaga, wszystko widzimy!, s. 252,
- Zobacz możliwość, s. 294.

Prawo do pracy

Prawo do pracy jest zagwarantowane jako jedno z praw społecznych i ekonomicznych, przez takie instrumenty międzynarodowe jak na przykład: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (artykuł 23), Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (artykuł 6) oraz Zrewidowana Europejska Karta Społeczna.

Uznając prawo do pracy, państwo nie zobowiązuje się do *zagwarantowania pracy każdej osobie, która chce pracować*, gdyż takie zobowiązanie byłoby nierealne. Oznacza to raczej, że zobowiązuje się ono do rozwoju takich warunków ekonomicznych i społecznych, w których możliwe jest tworzenie miejsc pracy.

Prawo do pracy jest ważne nie tylko jako osobne prawo, ale również jako warunek ludzkiej godności. Niezagwarantowanie prawa do pracy uniemożliwia korzystanie z kilku innych podstawowych praw.

Z prawem do pracy związane jest również prawo do godnych warunków pracy. To prawo zawiera gwarancje niedyskryminowania, otrzymywania odpowiedniego wynagrodzenia, płatnych urlopów, określonego czasu pracy oraz do miejsca pracy, gwarantującego bezpieczeństwo i zdrowie — psychiczne i fizyczne pracownika. Te gwarancje mają na celu zapewnienie pracownikom godziwych warunków rozpoczynania i kontynuowania kariery zawodowej. Praca nie powinna stać się nadmiernym obciążeniem, ani celem samym w sobie, lecz powinna być środkiem do zaspokojenia przynajmniej podstawowych potrzeb, takich jak jedzenie, ubranie, mieszkanie i edukacja.

„Robotnicy nie mają nic do stracenia, prócz swoich kajdan, a do zdobycia — cały świat".

Karol Marks

? Czy uważacie, że osoby bezrobotne powinny dostawać zasiłek od państwa?

Zatrudnienie: perspektywa dla młodzieży

Praca to znacznie więcej niż pozyskiwanie środków, dzięki którym można się utrzymać. Praca pomaga również zdobyć doświadczenie życiowe. Dzięki pracy ludzie (a zwłaszcza osoby młode) rozwijają wiele umiejętności, od podstawowych umiejętności technicznych po umiejętności interpersonalne.

Bezrobocie i złe warunki pracy to część złożonych i wzajemnie powiązanych problemów, które przeszkadzają jednostce w osiągnięciu pełnego rozwoju i zachowaniu godności. Ich następstwem są: niemożność zapewnienia przez osobę zatrudnioną odpowiednich warunków mieszkaniowych sobie i swojej rodzinie; oferty pracy na „czarno", nie zapewniającej pracownikom bezpieczeństwa oraz możliwości dochodzenia swoich praw, a także konieczność stworzenia szeroko zakrojonego programu pomocy bezrobotnym.

Podjęcie pracy po ukończeniu szkoły jest przełomowym momentem w życiu młodych ludzi, mającym znaczenie zarówno dla ich rozwoju osobistego, jak i zawodowego. Konsekwencje bycia bezrobotnym w młodym wieku mogą być poważne. Bezrobocie młodych łączy się zwykle z problemami społecznymi, takimi jak np. przemoc, przestępczość, samobójstwa, nadużywanie alkoholu i narkotyków.

Stopa bezrobocia jest często wyższa wśród ludzi młodych niż wśród dorosłych. Różnice w tym względzie wynikają z sytuacji w danym kraju.

Bezrobocie w niektórych państwach europejskich[32]

Państwo	Bezrobocie młodzieży (%)	Bezrobocie ogółem (%)
Chorwacja	31,4	9,9
Niemcy	10,7	9,9
Łotwa	25,5	13,8
Rosja	26,8	13,3
Słowacja	20,4	11,1
Hiszpania	39,2	20,9
Szwecja	11,2	5,3
Holandia	5,1	3,8
Wielka Brytania	13,6	7,1

„Nikomu nie uda się odnieść sukcesu opierając się jedynie na talencie. Bóg daje talent, praca przekształca talent w geniusz".

Anna Pawłowa

Wśród wielu przyczyn wysokiego poziomu bezrobocia wśród młodych ludzi są m.in.: segmentacja rynku pracy, zmiany techniczne i organizacyjne, które stworzyły zapotrzebowanie na pracowników o wyższych kwalifikacjach, oraz kryzys na rynku pracy, który zmniejsza szanse bezrobotnych.

Związki zawodowe jako rzecznik interesów pracowniczych

Związki zawodowe mają bardzo długą historię. Realizacja praw pracowników zdecydowanie się poprawiła, chociaż działo się to stopniowo, a związki zawodowe odegrały w tym procesie główną rolę.

1 Maja — Święto Pracy

1 Maja, Międzynarodowe Święto Pracy, upamiętnia historyczną walkę ludzi pracy na całym świecie. Święto to narodziło się z walki o ośmiogodzinny dzień pracy. Robotnicy byli zmuszani do pracy przez dwanaście, a nawet czternaście godzin na dobę, dlatego poparcie dla ruchu domagającego się ośmiogodzinnego dnia pracy gwałtownie rosło. W pierwszych dniach maja 1886 r. w Stanach Zjednoczonych doszło do licznych strajków i demonstracji. W całym kraju demonstrowało wtedy blisko pół miliona robotników. W Chicago ulicami miasta przemaszerowało 90 tys. osób.

1 Maja niebawem stał się dorocznym zwyczajem świętowania. Co roku na całym świecie robotnicy w coraz większej liczbie państw obchodzili Święto Pracy, po raz pierwszy w 1891 r. w Rosji, Brazylii i Irlandii.

Związki zawodowe to organizacje zrzeszające pracowników (istnieją również organizacje pracodawców), a ich głównym celem jest reprezentowanie interesów pracowników wobec pracodawców. Prawo tworzenia związków zawodowych i zrzeszania się w nich jest podstawowym prawem człowieka. Sprawnie działający i szanowany ruch związkowy to często dobry wskaźnik poziomu demokracji i szacunku dla praw człowieka.

Związki zawodowe, oprócz walczenia o lepsze warunki pracy, odgrywały również (i wciąż odgrywają) pierwszoplanową rolę w tworzeniu ruchów społecznych i inicjowaniu zmian społecznych. Rola związków zawodowych była różna w różnych częściach Europy. W niektórych krajach, rządzonych przez faszystowskie lub komunistyczne reżimy, związki zawodowe zostały przejęte bądź tworzone przez władze i elity polityczne, a następnie stawały się narzędziami represji. Te historyczne przyczyny spowodowały sceptyczne nastawienie do związków zawodowych, chociaż robotnicy w tych krajach od niedawna dostrzegają ich pozytywną rolę w walce o ochronę praw pracowników. W Europie istnieją również różnice, dotyczące zwłaszcza roli i organizacji związków zawodowych. W większości krajów są one zorganizowane w konfederacje.

Solidarność była nowym narodowym ruchem związkowym w Polsce w latach 80. Oficjalną datą powstania ruchu jest 31 sierpnia 1980 r., kiedy podpisane zostały Porozumienia Gdańskie, dotyczące m.in. prawa do tworzenia niezależnych związków zawodowych oraz prawa do strajku. W rzeczywistości ruch ten rozpoczął się już 14 grudnia 1970 r. kiedy zorganizowany przez stoczniowców marsz zmierzający ze stoczni w kierunku centrum Gdańska, został brutalnie stłumiony przez policję. Liczne strajki latem 1980 r. pokazały, że Solidarność stała się poważną siłą dążącą do zmian społecznych i demokracji. Solidarność w szczytowym okresie miała niemal 10 milionów członków. Represyjna polityka komunistycznego rządu stała się widoczna, kiedy Solidarność została zdelegalizowana, a później przez kilka lat działała w podziemiu.

Młodzież i członkostwo w związkach zawodowych

W ciągu ostatnich lat liczba młodych ludzi w związkach zawodowych wyraźnie się zmniejszyła. Wiele związków zawodowych z opóźnieniem zareagowało na zmiany sygnalizowane przez młodych ludzi, co sprawiło, że nie zyskały nowych, młodych członków, gdyż nie stworzono programów atrakcyjnych dla młodzieży. W rezultacie wiele związków zawodowych zajmuje się teraz opracowaniem

programu, który uwzględniłby potrzeby młodych pracowników, oraz wykształcaniem struktur, które pomogą zorganizować ten sektor. Niektóre związki zawodowe stworzyły komitety młodzieżowe, na przykład ETUC i ICFTU — Międzynarodowa Konfederacja Wolnych Związków Zawodowych.

„Praca nauczy cię, jak to zrobić".

przysłowie estońskie

? Czy jesteś lub byłeś/aś członkiem związku zawodowego?

- W latach 1988–1997 stan liczebny związków zawodowych zrzeszonych w Deutscher Gewerkschaftsbund (DGB) zmniejszył się o 609 407 młodych osób, czyli 55,2% swoich młodych członków.
- W latach 1987–1999 w Szwecji liczba członków związków zawodowych między 16 a 25 rokiem życia zmniejszyła się z 62,7% do 46,7%.
- W Grecji 70,1% młodych ludzi nie ma zaufania do związków zawodowych, 22,9% nie ufa wojsku, 40,6% nie ufa sądownictwu[33].

Praca dzieci

Dużo uwagi poświęca się współcześnie kwestii pracy dzieci. Dzieci wykonują różne rodzaje prac — od służby domowej do ciężkiej pracy w przemyśle. Liczba dzieci pracujących jest alarmująco wysoka.

Ciężko jest uzyskać dokładne dane na temat wyzysku dzieci poprzez pracę, przede wszystkim ze względu na nielegalny charakter tego zjawiska. Szacuje się, że pracuje blisko 250 milionów dzieci między 5 a 14 rokiem życia; 120 milionów w pełnym wymiarze godzin, 130 milionów w niepełnym.

Około 61% tej liczby (blisko 153 miliony) to dzieci pracujące w Azji; 32% (80 milionów) w Afryce, a 7% (17,5 miliona) w Ameryce Łacińskiej.

Dzieci pracują również w wielu krajach uprzemysłowionych i w krajach Europy Wschodniej.

Zrewidowana Europejska Karta Społeczna wzmocniła gwarancje ochrony dzieci i młodzieży w środowisku pracy w porównaniu z gwarancjami, które były zamieszczone z Karcie z 1961 r. Artykuł 7(I) stanowi: „Mając na celu zapewnienie skutecznego wykorzystania przez dzieci i młodzież prawa do ochrony, Strony ustalają, że najniższy wiek umożliwiający zatrudnienie to 15 lat, ewentualnie z wyjątkiem dzieci zatrudnionych przy lekkiej pracy, która nie szkodzi ich zdrowiu, moralności i edukacji". Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP), główna organizacja ustalająca standardy pracy, od dawna prowadziła działania zmierzające do zlikwidowania pracy dzieci. Aby osiągnąć ten cel, uwzględniła różne zalecenia i konwencje. Dwie konwencje odnoszą się wyłącznie do pracy dzieci.

1. Konwencja MOP dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (1999) weszła w życie w 2000 r. Wcześniejsze próby zlikwidowania pracy dzieci nie powiodły się i sytuacja pracujących dzieci ciągle się pogarszała. W związku z tym społeczność międzynarodowa, obrawszy strategię „małych kroków", postanowiła całkowicie zlikwidować najgorsze formy pracy dzieci. Od listopada 2001 r., 108 państw ratyfikowało tę konwencję.
2. Kolejnym przykładem jest Konwencja MOP dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (1973). Artykuł 1 stanowi, że „Każdy Członek (...) zobowiązuje się prowadzić politykę krajową zmierzającą do zapewnienia skutecznego zniesienia pracy dzieci i do stopniowego podnoszenia najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia lub pracy do granicy wieku umożliwiającej młodocianym osiągnięcie jak najbardziej wszechstronnego rozwoju fizycznego i umysłowego".

Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP)

odegrała ważną rolę w rozwoju praw pracowników oraz w walce o ich gwarancje, przyczyniając się do wykształcenia i spopularyzowania odpowiednich struktur pozwalających na promowanie tych praw.
www.ilo.org

Odsetek pracujących dzieci w wieku 10–14 lat wynosi: 30,1% w Bangladeszu, 11,6% w Chinach, 14,4% w Indiach, 17,7% w Pakistanie, 24% w Turcji, 20,5% w Republice Wybrzeża Kości Słoniowej, 11,2% w Egipcie, 41,3% w Kenii, 25,8% w Nigerii, 31,4% w Senegalu, 4,5% w Argentynie, 16,1% w Brazylii, 6,7% w Meksyku, 0,4% we Włoszech i 1,8% w Portugalii.

Jednym z głównych programów MOP poświęconych zlikwidowaniu pracy dzieci jest Międzynarodowy Program na rzecz Eliminacji Pracy Dzieci. Konwencja o Prawach Dziecka w artykule 32(I) stanowi: „Państwa-Strony uznają prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka, jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego".

Globalizacja ma istotny wpływ na prawa socjalne[34]. Proces ten w istocie promuje zachowania, które podważają gwarancje socjalne uznawane powszechnie za minimalne zabezpieczenia podstawowych warunków pracy. W warunkach gospodarki wolnorynkowej wiele firm uznaje brak konieczności zapewnienia ochrony socjalnej za „atrakcyjną" cechę inwestycji i prowadzonej niskim kosztem produkcji. Przenoszenie zakładów produkcyjnych z krajów, w których zagwarantowanie odpowiednich warunków pracy jest obowiązkowe, do krajów, gdzie się tego nie przestrzega uważa się za opłacalne rozwiązanie prowadzące do dużych zysków.

W takiej sytuacji, gdy większość firm jest nastawiona przede wszystkim na wzrost zysków, nawet jeżeli dzieje się to kosztem praw pracowników, międzynarodowe i regionalne instrumenty praw człowieka, które definiują prawa społeczne i ekonomiczne, to podstawowa ochrona praw pracowników.

Teksty źródłowe

La Charte, ses protocoles, la Charte revisée, Editions du Conseil de l'Europe, 1998

Conditions of employment in the European Social Charter. Study compiled on the basis of the case law of the European Committee of Social Rights, Council of Europe Publishing, 2000

Pascual S., Waddington J.,*Young people: the labor market and trade unions. A report prepared for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation*, European Trade Union Confederation Publication, maj 2000

Solidarność — www.solidarnosc.org.pl

Taking steps: young people and social protection in the European Union, European Youth Forum

Unicef (2000), *Young people in changing societies*, *Regional Monitoring Reports*, *nr 7*, Florence: Innocenti Research Center

United Nations, World Bank, ILO Policy, A global alliance for youth employment recommendations of the High Level Panel of the United Nations Secretary-General's Youth Employment Network, www.un.org/esa/socdev/youthemployment/index.html

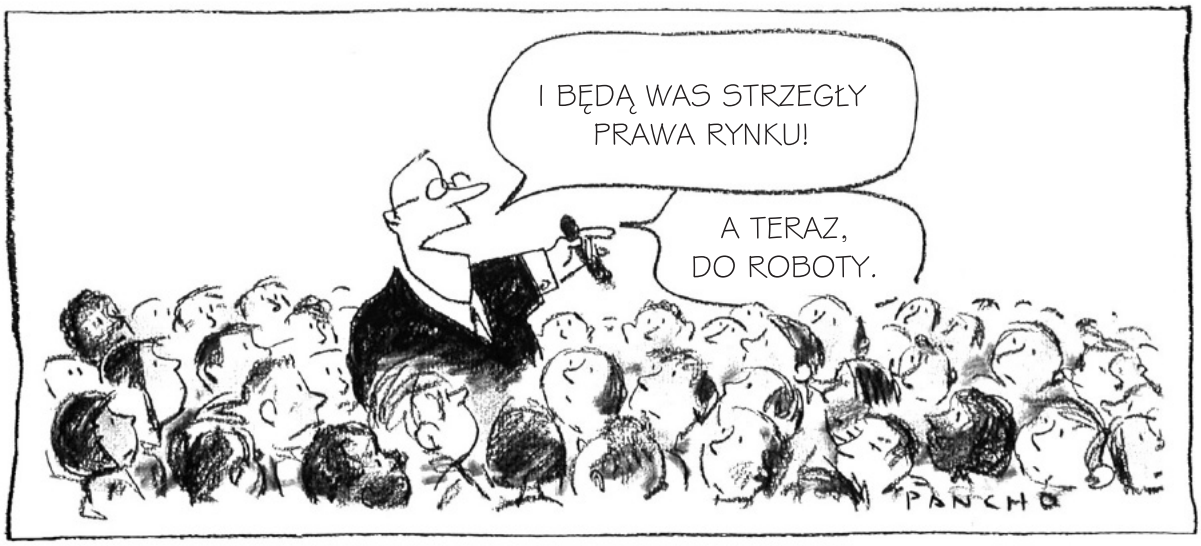

Równość płci

Kilka podstawowych pojęć

W latach 70. i 80. działaczki na rzecz praw kobiet mówiły o „włączaniu kobiet do rozwoju". W latach 90. nacisk kładziono na włączanie do polityki rozwoju i planowania zagadnień związanych z płcią.

Dzisiaj używa się zarówno terminu „prawa kobiet", jak i terminu „równość płci". Co oznaczają te dwa terminy i czym się od siebie różnią? Sformułowania „prawa człowieka kobiet" używa się, by podkreślić, że prawa kobiet są prawami człowieka; prawami, które należą się kobietom tylko dlatego, że są ludźmi. Pozwala to włączyć sprawy kobiet do ruchu praw człowieka, a tym samym zasady praw człowieka do ruchu kobiecego.

Równość płci oznacza jednakową pozycję, jednakowy udział i obecność obydwu płci we wszystkich sferach życia publicznego i prywatnego. Równość płci nie powinna być rozumiana jako przeciwieństwo różnicy płci, ale jako przeciwieństwo nierówności płci. Równość płci ma na celu promowanie pełnego uczestnictwa kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Tak samo jak o prawa człowieka, należy o nią stale walczyć, chronić ją i propagować.

Słowo „gender" odnosi się do społecznie ukształtowanych ról kobiet i mężczyzn, które są im przydzielane zgodnie z płcią. Po polsku słowo „gender" zwykle tłumaczone jest jako tożsamość płci. Role płciowe zależą więc od konkretnego kontekstu społeczno-ekonomicznego, politycznego i kulturowego. Mają na nie wpływ również inne czynniki, takie jak na przykład pochodzenie etniczne, klasa społeczna, orientacja seksualna i wiek. Role płciowe są wyuczone i mogą znacznie różnić się między kulturami i w obrębie jednej kultury. W przeciwieństwie do płci biologicznej role płciowe mogą się zmieniać.

„Dyskusja na temat socjalizacji i stereotypów ujawniła »stare« formy socjalizacji i stworzyła miejsce nowym formom tożsamości i indywidualności. »Nowe« formy socjalizacji stają się coraz powszechniejsze, ale mogą też powtarzać podobne stereotypowe oczekiwania i mieć konsekwencje podobne do »starych« form socjalizacji. Wpływ rodziny, szkoły i miejsca pracy być może nie jest już tak silny jak kiedyś, ale nowe technologie informacyjne oraz rozwijające się praktyki kulturowe (w muzyce, mediach i telewizji) mogą przyczyniać się do wzmocnienia społecznej władzy mężczyzn i utrzymania podporządkowania kobiet[36]".

„Być młodym i mieć przed sobą całe życie, o którym można marzyć i które można zaplanować — to powinna być piękna rzeczywistość. Powinna być równie piękna niezależnie od tego, czy jest się młodym mężczyzną, czy młodą kobietą. Jednak wielu młodych ludzi jest pozbawianych prawa do planowania życia i posiadania marzeń, jak również praw do bezpieczeństwa i godności w życiu. W rzeczywistości nie pozostaje bez znaczenia to, czy jest się dziewczyną, czy chłopakiem. Młode kobiety są znacznie bardziej narażone na łamanie ich podstawowych praw człowieka[35]".

Ćwiczenia związane z tematem:

- Bohaterki i bohaterowie, s. 81,
- Droga do Krainy Równości, s. 107,
- Kim ja jesteśmy?, s. 135,
- Praca i dzieci, s. 212,
- Różne płace, s. 223,
- Sprawy domowe, s. 245.

Ważne daty

8 marca
Międzynarodowy Dzień Kobiet

25 listopada
Światowy dzień na rzecz Likwidacji Przemocy wobec Kobiet

? Czy mężczyźni łatwo przystosowują się do zmian, które są konsekwencją uznania praw kobiet?

Przykłady łamania praw kobiet

Przemoc domowa

Najczęściej spotykaną formą przemocy wobec kobiet jest przemoc domowa. Przemoc domowa była przez lata traktowana jako sprawa prywatna, w którą państwo i system sądowniczy nie powinny ingerować. Jednak przemoc domowa jest nie tylko pogwałceniem fizycznego i psychicznego zdrowia dotkniętych nią kobiet, a więc bezpośrednim atakiem na ich prawa człowieka, ale również przestępstwem.

Statystyki wykazują, że istnieje większe prawdopodobieństwo tego, że kobieta zostanie pobita, zaatakowana, a nawet zabita przez swojego obecnego partnera lub byłego niż przez kogokolwiek innego.

- 20%–50% kobiet to ofiary przemocy domowej (w różnych krajach Europy).
- Przemoc domowa dotyczy wszystkich grup społecznych i osób w każdym wieku.
- Przemoc domowa przybiera różne formy: występuje jako przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna, a także jako przemoc strukturalna.
- Jedna kobieta na pięć, w jakimś momencie swojego życia, doznaje przemocy seksualnej. Wiek ofiar waha się od 2 miesięcy do 90 lat.
- 98% sprawców to mężczyźni, 50% to mężczyźni żonaci lub żyjący w stałych związkach nieformalnych.
- 70% gwałtów jest zaplanowanych, a tylko 3% sprawców cechuje niezrównoważenie psychiczne.
- Zwiększa się liczba wielokrotnych gwałtów.
- Statystyki wykazują wzrost liczby ataków seksualnych na bardzo młode dziewczęta.

„Statystyki są ponure, niezależnie od tego, jaką część świata weźmie się pod uwagę (...) Nie ma kraju ani regionu, w którym nie istniałaby przemoc domowa". Jest to cytat z opublikowanego w 2000 r. raportu UNICEF na temat przemocy domowej wobec kobiet i dziewcząt. Raport ten był pierwszą próbą ustalenia wymiarów tego problemu na świecie.

Handel kobietami i dziewczętami

Co roku miliony mężczyzn, kobiet i dzieci na całym świecie padają ofiarą handlu ludźmi, który porównać można do niewolnictwa. Wśród ludzi, którzy praktycznie stanowią własność innych — decydujących i rozporządzających nimi — wiele tysięcy to młode kobiety i dziewczęta, które zostały zwabione, porwane albo sprzedane do przymusowej prostytucji i innych form niewoli seksualnej. Globalizacja i nowoczesne technologie dodatkowo ułatwiają ten proces. Wśród przyczyn handlu ludźmi są ubóstwo, bezrobocie oraz brak edukacji, które zmuszają ludzi do podejmowania ryzyka z myślą o poprawieniu jakości swojego życia. Jednym z niepokojących zjawisk, które pojawiają się w krajach uprzemysłowionych, jest „wykorzystywanie taniej i nielegalnej pracy kobiet i dzieci oraz ich wykorzystywanie do prostytucji i w pornografii[37]".

Co roku 2 miliony małych dziewczynek zostaje obrzezanych. Te dane zwiększają liczbę kobiet, które już obrzezano, a która, według danych z lat 90. wynosiła 130 milionów[39].

Handel ludźmi nie jest nowym zjawiskiem, ale sprzedawanie naiwnych i zdesperowanych młodych kobiet w niewolę seksualną stało się jednym z najszybciej rozwijających się przestępstw na

świecie. „Handel między niektórymi krajami rozwijającymi się (północna i środkowa Afryka, Ameryka Łacińska i Azja) a krajami zachodnimi wciąż trwa. Jednak najbardziej uderzającym czynnikiem jest wzrost liczby kobiet i dzieci przehandlowanych do Unii Europejskiej z krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Według szacunków, do Zachodniej Europy rocznie przybywa wskutek handlu ludźmi nawet 120 000 kobiet i dzieci[38]".

Od kilku lat zwalczanie handlu kobietami i dziećmi, i w ogóle handlu ludźmi, jest dla Rady Europy sprawą priorytetową.

Okaleczanie narządów płciowych kobiet

Okaleczanie narządów płciowych kobiet, najbardziej rozpowszechnione w Afryce, dotyka około 130 milionów kobiet i dziewcząt. Jest to praktyka kulturowa krzywdząca dla kobiet, która łamie prawo kobiet do życia, narusza ich integralność fizyczną, zdrowie i seksualność. Ponieważ okalecza się zwykle narządy płciowe bardzo młodych dziewcząt, kwestia ta dotyka również praw dzieci.

Na obszarach ogarniętych konfliktami...

W ostatnich latach przypadki przemocy wobec kobiet zdarzały się w Bośni, Kambodży, Czeczenii, na Haiti, w Peru, Somalii, Sierra Leone, we Wschodnim i Zachodnim Timorze i w innych regionach ogarniętych konfliktami. Społeczność międzynarodowa będzie w końcu musiała znaleźć inne rozwiązanie niż odwoływanie się do niewielkiej liczby tworzonych doraźnie międzynarodowych trybunałów karnych — takich jak na przykład w byłej Jugosławii i w Rwandzie. Chociaż spełniają one swoją rolę i są potrzebne, to niewystarczająco chronią prawa kobiet.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy

„stwierdza, że niezależnie od tego, iż gwałt został uznany za zbrodnię wojenną, wciąż jest systematycznie stosowany, na przykład w niedawnych konfliktach w Kosowie i Czeczenii, jako broń wojenna, powodując nie tylko urazy psychiczne, ale również niechciane ciąże[40]".

? Co można zrobić, aby przerwać przemoc wobec kobiet i dziewcząt?

Międzynarodowe instrumenty praw człowieka

Od czasu pierwszej światowej konferencji na temat kobiet (Mexico City, Meksyk 1975) zorganizowanej przez Organizację Narodów Zjednoczonych, dokonał się spory postęp w sprawie osiągnięcia równości kobiet i mężczyzn.

W 1976 r. stworzony został Fundusz Rozwoju Kobiet ONZ (UNIFEM), służący finansowaniu innowacyjnych przedsięwzięć związanych z równością płci. Od tego czasu UNIFEM wspiera liczne projekty i inicjatywy na całym świecie, promując wzmacnianie politycznej, ekonomicznej i społecznej pozycji kobiet.

Pierwszym międzynarodowym dokumentem prawnym, zakazującym dyskryminacji ze względu na płeć i zobowiązującym rządy do podjęcia działań służących zapewnieniu kobietom równości jest Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet („Kobieca Konwencja"). Dokument ten został przyjęty w 1979 r. i wszedł w życie w 1981 r.

„Nierówność i dysproporcje między kobietami i mężczyznami w dziedzinie praw człowieka są niezgodne z zasadami prawdziwej demokracji".

Rezolucja 1216 (200) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy

„Głównym problemem jest to, że stosowana powszechnie definicja równości jest bardzo wąska i odnosi się do równości *de jure*, która nie zawsze zapewnia ochronę przed dyskryminacją. Drugim problemem jest to, że kobiety tradycyjnie musiały zajmować się tymi zagadnieniami, które nie znajdowały się w głównym nurcie spraw społecznych. Trzecim problemem jest to, że kobiety w większości krajów mają słabą pozycję w strukturach instytucji decyzyjnych[41]".

Konwencja ma na celu zlikwidowanie wszelkich form dyskryminacji kobiet. Dyskryminacja kobiet jest zdefiniowana w Artykule 1 jako „wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji bądź korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych". Państwa-Strony są zobowiązane do regularnego składania sprawozdań z realizacji postanowień konwencji.

W ciągu ostatniej dekady ukształtował się globalny ruch kwestionujący ograniczone rozumienie praw człowieka, zgodnie z którym prawa kobiet są drugorzędne w stosunku do innych zagadnień praw człowieka.

W 1999 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dodało do tej Konwencji protokół fakultatywny opracowany przez Komitet ONZ do spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet. Protokół ten wszedł w życie w 2000 r. Jest on ważnym krokiem w kierunku ochrony praw kobiet, gdyż daje kobietom i grupom kobiet możliwość składania skarg dotyczących łamania praw człowieka bezpośrednio do Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet. Protokół ten również umożliwia komitetowi wszczynanie dochodzenia dotyczącego poważnego bądź systematycznego łamania praw kobiet na całym świecie. Moc protokołu jest jednak ograniczona, gdyż ratyfikujące go kraje mają możliwość odrzucenia żądania komitetu dotyczącego zbadania łamania praw kobiet na ich terytorium.

Rada Europy traktuje kwestię równego statusu kobiet i mężczyzn jako podstawowe prawo człowieka. Zagadnieniem tym zajmuje się Komitet Sterujący do spraw Równości Kobiet i Mężczyzn. Ta międzyrządowa instytucja, funkcjonująca w ramach Rady, przeprowadza analizy, badania i ewaluacje, określa strategie i środki polityczne oraz, jeżeli zaistnieje taka potrzeba, decyduje o odpowiednich instrumentach prawnych.

Edukacja ... rozwiązanie

Ważnym krokiem byłoby przejście od uznania praw do wprowadzenia ich w życie. Wszystkie osoby zajmujące się edukacją na rzecz praw człowieka powinny zdać sobie sprawę z potrzeby zachowania wrażliwości na wszelkie kwestie dotyczące praw człowieka, szanując różnice między potrzebami i reakcjami poszczególnych kobiet. Bez tego rodzaju wrażliwości edukacja na rzecz praw człowieka mogłaby stać się kolejną formą manipulacji lub opresji kobiet. *Edukacja* jest podstawą dla równości płci, ponieważ to dzięki niej społeczeństwo poznaje normy, zdobywa wiedzę i umiejętności.

„Pokonanie przemocy wynikającej z przynależności do określonej płci i propagowanie równości płci wymaga edukacji i aktywnego zaangażowania wszystkich grup społeczeństwa, zwłaszcza młodych kobiet i mężczyzn oraz przedstawicieli grup mniejszości[42]".

? **Czy jako edukatorzy lub liderzy młodzieżowi bierzecie pod uwagę w swojej pracy z młodymi ludźmi ich płeć?**

Teksty źródłowe

Connell R. W., *Gender and power*, Stanford University Press
Mertus J., Flowers N., Dutt M., *Local action, global change*, UNIFEM and the Center for Women's Global Leadership, 1999
Williams S., i in. *The Oxfam gender training manual*, Oxfam Publications 1994
Ramberg I. *Violence against young women in Europe*, sprawozdanie z seminarium, Rada Europy 2001

Strony internetowe dotyczące spraw kobiet

OECD-DAC Gender, www.oecd.org/dac/gender
Organizacja ONZ do spraw Nauki, Oświaty i Kultury (UNESCO), www.unesco.org/gender
Wydział Statystyk ONZ, Statystyki na temat Płci, www.un.org/depts/unsd/gender
Fundusz Rozwoju Kobiet ONZ (UNIFEM), www.undp.org/unifem
Women Watch, www.un.org/womenwatch
Europejskie Lobby Kobiet (EWL), www.womenlobby.org
Kobiety przeciwko Przemocy — Europe (Wave Network): www.wave-network.org
Mężczyźni przeciwko Przemocy wobec Kobiet (MAVAW) http://menagainstviolence.tripod.com
Młode Kobiety z Mniejszości (WFM), www.wfmonline.org
Ośrodek Informacji Środowisk Kobiecych, www.oska.org.pl

Sport

„Uprawianie sportu jest prawem człowieka. Każdy człowiek musi mieć możliwość uprawiania sportu zgodnie ze swoimi potrzebami".

Karta Olimpijska, Zasada 8

Czy sport jest prawem człowieka? Ściśle rzecz biorąc — nie! Żadna z deklaracji i konwencji praw człowieka nie zawiera konkretnych wytycznych dotyczących praw ludzi do uprawianiu sportu bądź dostępu do sportu. A jednak sport może być traktowany jako niezbędny element prawa do edukacji i kultury.

Prawo do edukacji jest wymienione w artykule 26 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w artykule 12 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Stanowią one, że: „celem oświaty będzie pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności".

Igrzyska paraolimpijskie

Paraolimpiada to zawody sportowe dla osób niepełnosprawnych, np. osób po amputacji kończyn, osób niedowidzących, paraplegików i osób z porażeniem mózgowym. „Igrzyska Paraolimpijskie odbyły się po raz pierwszy w 1948 r. w szpitalu Stoke Mandeville w Aylesbury, w Anglii (...) od 1952 r. są organizowane dokładnie w tych samych latach co igrzyska olimpijskie. Paraolimpiada Zimowa odbyła się po raz pierwszy w 1976 r. W 1992 r. w Letnich Igrzyskach Paraolimpijskich w Barcelonie wzięło udział 3 500 sportowców z 82 krajów. Pierwsze Igrzyska Paraolimpijskie, które były odpowiednikiem Igrzysk Olimpijskich, odbyły się w 1988 r. w Seulu, w Korei Południowej, kiedy sportowcy mieli do dyspozycji wioskę paraolimpijską i korzystali z obiektów olimpijskich podczas zawodów (...) Paraolimpiada jest uznana i wspierana przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl) i organizowana przez Międzynarodowy Komitet Paraolimpijski[43]".

Dzięki uprawianiu sportu ludzie rozwijają się fizycznie i intelektualnie. Uczestnictwo w zajęciach sportowych podnosi poczucie własnej wartości, dostarcza okazji do samorealizacji oraz uczy szacunku dla innych. Tak dzieje się zwłaszcza w przypadku osób niepełnosprawnych dzięki na przykład Igrzyskom Paraolimipjskim.

Jeśli idzie o dzieci, Konwencja o Prawach Dziecka stanowi, że edukacja dziecka powinna być skierowana na „(...) jak najpełniejszy rozwój osobowości dziecka, talentów, możliwości psychicznych i fizycznych", a jej artykuł 31 odnosi się do prawa do odpoczynku i czasu wolnego, prawa do zabawy oraz zajęć rekreacyjnych dostosowanych do wieku dziecka.

Ćwiczenia związane z tematem

- Minutkę!, s. 151,
- Sport dla wszystkich, s. 242,
- Zagraj!, s. 285,
- Zobacz możliwość, s. 294.

Prawo wszystkich do uczestnictwa w życiu kulturalnym ustanowione zostało w artykule 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w artykule 15 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Ludzie uprawiają najróżniejsze sporty — piłkę nożną, pływanie, grają w strzałki, szachy, rzucają kłodą, uprawiają zapasy, sumo i futbol amerykański! Sport jest niewątpliwie ważną częścią życia kulturalnego we wszystkich krajach, z czego można wnioskować, że każdy ma prawo czerpać przyjemność ze sportu — jako widz, zawodnik lub gracz.

Chociaż sportu zazwyczaj nie uważa się za prawo człowieka, uprawianie oraz wspieranie sportu jest ważne dla praw człowieka. W różnych okolicznościach sport może być wykorzystywany jako narzędzie służące propagowaniu praw człowieka, ale może również je łamać.

Sport promuje prawa człowieka

Udział w zajęciach sportowych kształtuje wspólne zainteresowania i wartości oraz uczy umiejętności społecznych, które są niezbędne do uczestnictwa w demokratycznym społeczeństwie[44]. Sport ożywia życie społeczne i kulturalne, zbliżając do siebie jednostki i całe społeczności. Zespoły narodowe i lokalne często są wielonarodowe i wieloreligijne, widzowie również wywodzą się z różnych środowisk. W ten sposób sport pomaga przezwyciężyć rozmaite różnice i zachęca do dialogu, jednocześnie pomagając w przełamywaniu uprzedzeń, stereotypów, różnic kulturowych, ignorancji, nietolerancji i dyskryminacji.

Otwarte Szkoły Wesołego Futbolu (Open Fun Football Schools)

Otwarte Szkoły Wesołego Futbolu to niedochodowe przedsięwzięcie humanitarne stworzone przez dwie duńskie organizacje pozarządowe: Cross Cultures Project i Danish Refugee Council (Duńską Radę Uchodźców). Akcji Otwarte Szkoły Wesołego Futbolu przyświeca idea publicznej kultury sportu, charakteryzująca się regionalizmem, demokratycznymi zasadami, wolontariatem, wsparciem rodziców i zasadą „sport dla każdego". Jej zadaniem jest wzmocnienie klubów przez dostarczanie sprzętu sportowego wszystkim klubom piłki nożnej biorącym udział w programie. Program jest też zachętą dla szkół do otwarcia swoich klubów dla dzieci i młodzieży niezależnie od ich umiejętności, płci, pochodzenia etnicznego i społecznego.

W ciągu ostatnich dwóch lat Otwarte Szkoły Futbolu zorganizowały 15 wydarzeń ulicznych. Te „wydarzenia" to małe festiwale łączące zabawę i sport, dostępne dla wszystkich dzieci. Trwają od 3 do 5 godzin i wykorzystywane są zwykle jako „otwieracz" lub „przystawka" w bardzo trudnych miejscach. Na przykład w 1999 r. program Sportów Ulicznych w Kosowie stworzył sieć około 140 „władców ulic", młodych ludzi między 14 a 18 rokiem życia, którzy codziennie organizują sporty uliczne dla dzieci mieszkających w sąsiedztwie. Szacuje się, że w programie wzięło udział około 6 000 dzieci, większość z nich korzystała z programu codziennie[45].

Jeśli idzie o dyskryminację kobiet, to już sam fakt, że kobiety mogą uprawiać tak zwane męskie sporty, jak na przykład piłka nożna czy podnoszenie ciężarów, zachęca do odrzucenia różnych stereotypów dotyczących roli kobiet i różnic między kobietami i mężczyznami.

Osobowości sportowe często stają się „ambasadorami dobrej woli", promując działalność humanitarną przez edukację nieformalną. Na przykład Ronaldo, brazylijska gwiazda piłki nożnej, jest specjalnym przedstawicielem „Force for Change: World AIDS Campaign with Young People" (Moc dla Zmiany: Światowa Kampania Młodzieżowa przeciwko AIDS).

Prawa człowieka mogą również być łamane przez sport

Stosowanie środków poprawiających wyniki to najprawdopodobniej najbardziej znany przykład ingerencji w ludzkie zdrowie i godność. Istnieją również kontrowersyjne kwestie dotyczące terapii hormonalnej i badania płci zawodniczek, wiążące się z szacunkiem, ludzką godnością i prawem do prywatności.

Sponsorzy mogą wykorzystywać sportowców, zmuszając ich do zbyt długiego i męczącego treningu, a ambitni rodzice mogą krzywdzić dzieci, które przejawiają wybitny talent, zmuszając je do nadmiernego wysiłku fizycznego. Intensywne treningi i nacisk na współzawodnictwo mogą spowodować kontuzje i zagrażać zdrowiu psychicznemu dziecka. Wszyscy powinni mieć prawo znać potencjalne ryzyko i korzyści związane z uzyskaniem wysokiego poziomu w danej dyscyplinie sportu.

Gimnastyka artystyczna: sport czy krzywdzenie dzieci?

Do niedawna dwunastoletnia Aleksandra Huci była tylko jedną z wielu utalentowanych dziewczynek, które spędzają swoje młode lata na zgrupowaniach treningowych, marząc o tym, że zostaną mistrzyniami świata, kiedy dorosną. Pewnego dnia podczas treningu Aleksandra nagle przewróciła się, zapadła w śpiączkę i pięć dni później umarła. Jej wątłe ciało po prostu nie zniosło nadmiernego wysiłku.

Diety i wysiłek fizyczny często sprawiają młodym gimnastyczkom więcej bólu niż radości. „Odkąd zaczęłam trenować, ból jest częścią mojego życia", powiedziała niedawno dziesięcioletnia Wang Shuo w wywiadzie dla CNN podczas obozu treningowego w Pekinie, gdzie dzieci mogą zaczynać „kariery" w wieku trzech lat. Maria Prado, hiszpańska gimnastyczka, ważyła 43 kilogramy przy wzroście 170 cm[46].

Możliwości uprawiania sportu nie zawsze są dostępne dla wszystkich i mogą zdarzać się przypadki dyskryminacji mniejszości religijnych i kulturowych w dostępie do obiektów sportowych. Presja i interesy komercyjne mogą łączyć się z łamaniem praw człowieka, podważając godność i szacunek dla innych ludzi. Na przykład niektórzy piłkarze i gracze w krykieta biorą łapówki i popełniając „profesjonalne faule", „ustawiają" wynik meczu. Globalizacja przemysłu sportowego powoduje również innego rodzaju nadużycia. W wielu państwach, zarówno krajowe, jak i lokalne stowarzyszenia sportowe wypracowały zasady dotyczące standardów pracy producentów sprzętu sportowego. Istnieje wiele kampanii, na przykład Kampania na rzecz Czystych Ubrań (Clean Clothes Campaign) w Europie, których celem jest zmuszenie producentów do przestrzegania praw człowieka swoich pracowników. Kampania Obuwia Sportowego (Sports Shoes Campaign) w Ameryce Północnej ma na celu przekonanie gwiazd sportowych, takich jak Tiger Woods i André Agassi, aby nie reklamowali produktów wytwarzanych przez osoby zmuszane do pracy w niegodziwych warunkach[47].

Sport i polityka

Sport jest od dawna wykorzystywany jako pokojowa metoda działania politycznego przeciw niesprawiedliwości. W czasie Igrzysk Olimpijskich w Mexico City w 1968 r., John Carlos i Tommie Smith podczas ceremonii wręczania medali zwycięzcom, zasalutowali gestem używanym przez Czarne Pantery, by zaprotestować przeciw dyskryminacji Afro-Amerykanów w Stanach Zjednoczonych. W okresie apartheidu wiele państw odmówiło utrzymywania sportowych stosunków z Republiką Południowej Afryki, co w znacznym stopniu przyczyniło się do zmian politycznych w tym kraju.

Capoeira

Od XVII w. niewolnicy angolscy w Brazylii kultywowali swoje tradycyjne tańce i rytuały, przekształcając je stopniowo w capoeirę — sztukę samoobrony. Właściciele niewolników zakazali ćwiczenia wszelkich sztuk walki, jednak niewolnicy ćwiczyli capoeirę, udając, że jest to niewinny taniec. Przez lata udoskonalono sztukę capoeiry i wykorzystano ją w trwającej 10 lat walce o wolność przeciw kolonialnym najeźdźcom.

Sport może być wykorzystywany w niecnych celach politycznych i nacjonalistycznych. Na przykład w czasie XX Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 r., ośmiu arabskich terrorystów wdarło się do miejsca stacjonowania drużyny izraelskiej i zabiło dwie osoby. Kolejnych dziewięć osób zostało zamordowanych podczas nieudanej próby odbicia zakładników przez niemiecką policję.

Igrzyska olimpijskie od dawna były traktowane przez kraje jako wydarzenia dające możliwość wyrażania poglądów politycznych. Na przykład w 1980 r. Stany Zjednoczone oraz 65 innych niekomunistycznych państw zbojkotowało XXII Igrzyska Olimpijskie w Moskwie, wyrażając tym sprzeciw przeciw sowieckiej inwazji na Afganistan. Z kolei Związek Radziecki, wraz z 15 sojusznikami, zbojkotował kolejne Igrzyska w Los Angeles w 1984 r., z powodu zagrożenia bezpieczeństwa oraz obaw, że sportowcy poproszą o azyl polityczny.

Czy powinno się łączyć sport z polityką?

Jest sprawą sporną, czy Chiny powinny były zostać wybrane na organizatora olimpiady w 2008 r. Kraj ten od dawna jest krytykowany za brak demokracji oraz łamanie praw człowieka. Jednym z argumentów popierających kandydaturę Chin jest stwierdzenie, że łamanie praw człowieka oraz sposób traktowania chińskich dysydentów będzie nadal krytykowane na forach takich jak doroczne zgromadzenie Komisji Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych. Zorganizowanie tam igrzysk olimpijskich może sprawić, że Pekin zwróci na te zagadnienie większą uwagę.

Sport i rasizm

Rasizm w sporcie nie jest zjawiskiem ograniczonym do boisk piłki nożnej, czy też do zawodników o innym kolorze skóry. Może dotyczyć wszystkich sportów i przejawiać się na kilku poziomach — w sporcie amatorskim oraz na poziomie międzynarodowym i instytucjonalnym, jak również w mediach. Może występować zwłaszcza, choć nie wyłącznie, na poziomie lokalnym między zawodnikami, drużynami, trenerami, widzami, a także wobec sędziów (z powodów rzeczywistych lub tylko wyimaginowanych różnic w kolorze skóry, religii, pochodzeniu, narodowości). Może to dotyczyć drużyn, a nawet całych grup sportowców.

Każdy z nas jest odpowiedzialny za zwalczanie rasizmu w sporcie, szczególna odpowiedzialność ciąży jednak na władzach publicznych (władza ustawodawcza, sądy, policja, instytucje rządowe odpowiedzialne za sport i władze lokalne) oraz organizacjach pozarządowych (zawodowe i amatorskie stowarzyszenia sportowe, kluby, lokalne zrzeszenia sportowe, kluby fanów, organizacje graczy, organizacje antyrasistowskie itp.).

Co możecie zrobić w waszej szkole lub klubie, aby potwierdzić, że sport jest dostępny dla wszystkich i służy propagowaniu praw człowieka?

Incydenty

21 września 2001 r., podczas meczu pucharu UEFA SK Rapid Vienna z FK Partizan w Belgradzie — napastnik SK Rapid Vienna Gaston Taument był prześladowany rasistowskimi okrzykami. Gaston Taument, członek narodowej reprezentacji holenderskiej, pochodzący z Surinamu, powiedział wcześniej w wywiadzie: „Jeżeli zdarzają się rasistowskie incydenty (...), nie można milczeć na temat rasizmu[48]".

Rasistowskie zachowania na stadionach piłki nożnej to doskonały temat do dyskusji o realizacji praw człowieka.

Czy osobom podejrzanym o chuligaństwo powinno się zabraniać wyjazdów do innych krajów na mecze piłki nożnej? Czy jest to naruszenie wolności przemieszczania się?

Ważne daty

3 grudnia
Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych

31 maja
Światowy Dzień Bez Tytoniu

7 kwietnia
Światowy Dzień Zdrowia

Młodzież i sport

Jednym z przykładów tego, jak młodzi ludzie działają na rzecz praw człowieka, jest organizacja FARE — Football Against Racism in Europe (Futbol przeciw Rasizmowi w Europie). FARE walczy z wszelkimi rodzajami dyskryminacji związanymi z piłką nożną: na stadionach, na boisku, w szatniach, podczas treningów, w biurze i w szkole z pomocą kibiców, zawodników, menedżerów, trenerów, administratorów i nauczycieli.

W ramach opisanej wcześniej Sports Shoes Campaign grupy uczniowskie i studenckie w całych Stanach Zjednoczonych diametralnie zmieniają koncepcję sponsoringu w sporcie, żądając, aby firmy przestrzegały określonego regulaminu postępowania. Jeżeli firmy nie zastosują się do tego regulaminu, ryzykują utratę kontraktów z uniwersyteckimi drużynami sportowymi.

Działania Rady Europy

Dyrekcja Młodzieży i Sportu jest częścią Dyrekcji Generalnej do spraw Edukacji, Kultury, Młodzieży i Sportu oraz Środowiska Naturalnego. Opracowuje ona wytyczne, programy i narzędzia prawne na rzecz rozwoju spójnej i skutecznej polityki młodzieżowej na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim. Zapewnia fundusze i wsparcie edukacyjne międzynarodowym działaniom młodzieżowym, mającym na celu promowanie postawy obywatelskiej wśród młodzieży, mobilności młodzieży oraz wartości praw człowieka, demokracji i pluralizmu kulturowego.

Komitet Rozwoju Sportu Rady Europy zainicjował liczne działania promujące zdrowy styl życia i uprawianie sportu, na przykład program EUROFIT (testy wydolności fizycznej dla dzieci i dorosłych). Stworzył Konwencję Antydopingową w 1989 r. oraz „Przewodnik Czystego Sportu", pakiet edukacyjny i informacyjny dla szkół oraz organizacji sportowych, przygotowany we współpracy z Unią Europejską[48]. W 1986 r. opracowano Europejską Konwencję w sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej.

Międzynarodowe dokumenty dotyczące praw człowieka i sportu

1. Europejska Karta Sport dla Wszystkich z 1975 r. Artykuł 1 głosi prawo każdej osoby do uprawiania sportu.
2. Europejska Karta Sportu i Kodeks Etyki Sportowej zapewniają niedyskryminacyjny dostęp do placówek sportowych oraz zajęć sportowych.
3. Międzynarodowa Karta Wychowania Fizycznego i Sportu z 1978 r., Artykuł 1: „Każdy człowiek ma prawo dostępu do wychowania fizycznego i sportu, które są niezbędne dla pełnego rozwoju osobowości".
4. Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet z 1979 r. podkreśla znaczenie niedyskryminacji wobec kobiet w sporcie. Państwa są zobligowane do zapewnienia kobietom prawa do uczestnictwa w zajęciach rekreacyjnych, sporcie i innych formach życia kulturalnego.
5. Międzynarodowa Konwencja przeciw Apartheidowi w Sporcie z 1985 r.

Teksty źródłowe

Rada Europy, Dyrekcja Młodzieży i Sportu, www.coe.int/youth

How you play the game: the contribution of sport to the promotion of human rights, Konferencja w Sydney 3 września, 1999 http://members.ozemail.com.au/~hrca/Sport_and_human_rights.htm

Symonides J., *Sport in the service of human rights*. Światowa Konferencja na temat Edukacji i Sportu dla Pokoju, UESCO Paryż, Francja, 5–7 lipca 1999

Sports Shoes Campaign, www.heartland--cafe.com/aup/aup.html

Środowisko

Nie da się oddzielić środowiska — pustyni, lasów, miejskich aglomeracji — od spraw ludzi i praw człowieka, zwłaszcza gdy problemy dotyczą sprawiedliwości społecznej i rozwoju. Odnosi się to nie tylko do Afryki, lecz także dowolnych miejsc świata, również Europy. Relacja między ludźmi a środowiskiem działa w obie strony — wszelka działalność ludzka ma wpływ na środowisko, a środowisko ma wpływ na życie człowieka. Jednym z przykładów tego jest efekt cieplarniany. 300 lat wykorzystywania ropy, węgla i gazu jako źródła energii rozwijającego się przemysłu znacznie wpłynęło na globalne ocieplenie. Jego następstwem są katastrofalne zmiany klimatyczne, które obserwujemy na przestrzeni ostatnich lat, a które wpływają na życie ludzi na całym świecie. Odpowiedzialne za to są głównie bogate kraje Północy, które jednak lepiej potrafią się bronić przed „katastrofami naturalnymi" niż kraje rozwijające się z Południa. Jest to kwestia sprawiedliwości, a więc również praw człowieka.

Innymi przykładami związków między środowiskiem a prawami człowieka są:

- zaminowanie ziemi uprawnej, co stanowi zagrożenie dla ludzkiego bezpieczeństwa;
- nieodpowiednie użytkowanie ziemi wskutek konieczności wykorzystania nieużytków pod uprawy, co prowadzi do pogłębiania się ubóstwa;
- wypadek w Baia Mare (Rumunia), który spowodował skażenie cyjankiem najpierw rzeki Samosz, potem Cisy, a w końcu Dunaju.

Nasza baza środowiskowa

Wykorzystujemy środowisko jako niezbędne źródło surowców i jako śmietnik na odpady. Jednak aby życie na ziemi było możliwe, środowisko musi nam zapewnić stałą temperaturę, tlen i czystą wodę. Zamieszkujemy glob, na którym wszystko jest ze sobą powiązane, na przykład przez łańcuchy pokarmowe i wodę. Istnieje pewna odporność natury, ale poważne zachwianie jej cyklu, na przykład przez zanieczyszczenie środowiska, nieodpowiednie uprawianie ziemi, systemy irygacyjne, lub nadmierne połowy, narusza jej równowagę. Katastrofa w Czarnobylu na Ukrainie, obumieranie Szwarcwaldu w Niemczech, wyjałowienie ziemi w południowej Hiszpanii, choroba szalonych krów w Wielkiej Brytanii, wysychanie Jeziora Aralskiego w Uzbekistanie i tama Ilisu w Turcji — wszystko

„Jeżeli powiększa się pustynia, giną lasy, wzrasta niedożywienie, a ludzie w miastach żyją w bardzo złych warunkach, to nie dzieje się tak dlatego, że brakuje nam środków, ale jest to następstwo polityki elit społecznych, które są u władzy. Odmawianie ludziom ich praw i ignorowanie ich interesów popycha nas w kierunku biedy, jako jedynej przyszłości w Afryce, która ma szansę na rozwój. Tylko ludzie wolni, ludzie, którzy mają prawa, którzy są dojrzałymi i odpowiedzialnymi obywatelami, mogą brać udział w rozwoju i ochronie środowiska".

Głos z sali, Światowa Komisja do Spraw Środowiska i Rozwoju Posiedzenie otwarte, Nairobi, 23 września 1986

Ćwiczenia związane z tematem:

- Doskonały świat, s. 94,
- Makah i wielorybnictwo, s. 143,
- Nasze przyszłe losy, s. 157,
- Ogród z dnia na dzień, s. 174,
- Opowieść o dwóch miastach, s. 178,
- Pierwsza strona, s. 193,
- Sieć życia, s. 228.

Światowe katastrofy naturalne[49]

Katastrofy	1996	2000
Huragany	62	99
Powodzie	69	153
Susze	9	46

to są przykłady tego, jak ludzie w procesie rozwoju niszczą bazę środowiskową niezbędną dla gospodarki i samego życia.

? **Czy znacie jakieś przykłady niszczenia środowiska lokalnego w waszym kraju? Jaki wpływ na wasze środowisko ma na przykład budowa dróg lub kopalnie bądź inne tego typu przedsięwzięcia?**

Idea zrównoważonego rozwoju

W 1989 r. Światowa Komisja do Spraw Środowiska i Rozwoju ogłosiła tzw. Raport Brundtlanda, w którym mówi się o „zrównoważonym rozwoju", czyli takim rozwoju „który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia bez pozbawiania przyszłych pokoleń możliwości zaspokojenia ich potrzeb". W 1992 r. w Deklaracji z Rio stwierdza się: „Istoty ludzkie są głównym obiektem troski w zrównoważonym rozwoju. Mają prawo do zdrowego i twórczego życia w harmonii z naturą".

Najbardziej naglącym zagadnieniem jest pytanie, jak podejmować kwestie dotyczące praw człowieka, takie jak ubóstwo, globalizacja i prawo do rozwoju, nie niszcząc przy tym środowiska, w którym żyjemy.

Jednym z rozwiązań są międzynarodowe porozumienia dotyczące konkretnych problemów. Na przykład na Konferencji ONZ w 1997 r. w Kioto kraje rozwinięte podjęły szczegółowe zobowiązania dotyczące ograniczenia emisji gazów powodujących efekt cieplarniany. Długo negocjowane tam kwestie dotyczące ulg dla krajów rozwijających się, poddano krytyce — zarówno ich skuteczność, jak i sprawiedliwość postanowień końcowych.

Innym rozwiązaniem jest podejście z punktu widzenia praw człowieka, które gwarantowałoby, że zasady równości i sprawiedliwości byłyby podstawą dla wszystkich porozumień. Niektórzy twierdzą, że kwestie środowiska zostały już dostatecznie uwzględnione przez prawo dotyczące praw człowieka, na przykład przez prawo do własności, zdrowia i życia. Inni mówią o nowych, czy dopiero konstruowanych prawach związanych z ochroną środowiska.

Jednym z pomysłów jest wprowadzenie prawa „środowiskowego" jako dodatkowego prawa człowieka. Na przykład projekt Deklaracji w sprawie zasad dotyczących praw człowieka i środowiska z 1994 r. stanowi: „Wszyscy ludzie mają prawo do bezpiecznego, zdrowego i nieskażonego środowiska. To prawo oraz inne prawa człowieka, łącznie z prawami obywatelskimi, kulturalnymi, ekonomicznymi, politycznymi i społecznymi, są powszechne, współzależne i niepodzielne".

„Ruch na rzecz ochrony środowiska może przetrwać tylko wtedy, gdy stanie się walką o sprawiedliwość. Można zakładać, że w czystej postaci, jako ruch środowiskowy, może być propagowany, albo zaniknie, albo przetrwa jako pozorne działania wielkich korporacji. Każdy, kto szczerze wierzy w działalność na rzecz ochrony środowiska, nie postrzega tej złożoności. Jednak ruch ten ma nieograniczone możliwości, zarówno jako ruch ekologiczny, jak i ruch na rzecz sprawiedliwości".

Vandana Sziwa

Niektórzy, zwłaszcza ekolodzy, krytykują takie „środowiskowe" prawo człowieka. Obawiają się, że jeżeli ludzkie zdrowie i życie będą celem ochrony środowiska, to środowisko będzie chronione tylko w takim stopniu, w jakim będzie służyło ochronie ludzkiego życia. W zamian proponują bardziej całościowy model praw człowieka. Stwierdzają, że ludzie są częścią biosfery (całości życia na ziemi), i dlatego ich zobowiązania wobec ludzkości są nierozłącznie związane z obowiązkiem ochrony środowiska. W takim szerszym rozumieniu żądania dotyczące praw człowieka powinny uwzględniać wartości i potrzeby przyszłych generacji, a nie tylko rozdźwięk między interesami państw i ludzi.

Niektórzy twierdzą, że inne żyjące gatunki powinny posiadać „prawa zwierząt", tak jak my posiadamy prawa człowieka.

Zgodnie z prawem, zwierzęta nie posiadają praw jako takich, jednak są często chronione przez prawo. Na przykład w większości krajów Europy istnieją prawa dotyczące warunków życia zwierząt gospodarczych.

Ekologiczne prawa człowieka

Sytuacja ekologiczna na świecie sprowokowała rozważania nad ekologicznymi prawami człowieka. Są one produktem naszych czasów, tak samo jak prawa polityczne i obywatelskie były wynikiem wcześniejszych wydarzeń historycznych.

Innym problemem, o którym się dyskutuje są ekologiczne prawa człowieka. Można je rozwiązać próbując pogodzić filozofię praw człowieka z zasadami ekologii. W odniesieniu do praw człowieka (takich jak prawo do godności, wolności, własności, rozwoju) należy pamiętać, że jednostki funkcjonują nie tylko w środowisku społecznym i politycznym, lecz także naturalnym. I tak jak każdy jest zobowiązany uznać wartość innych istot ludzkich samych w sobie, należy też uznać wartość innych organizmów w ogóle (zwierząt, roślin, ekosystemów).

Jednym z największych wyzwań stojących przed nauczycielami i innymi osobami pracującymi z młodzieżą jest wpojenie szacunku dla godności człowieka i życia w ogóle. Ludzie muszą nauczyć się żyć zgodnie z tym przesłaniem, innymi słowy, nauczyć się „myśleć globalnie i działać lokalnie", poszukując takiego nowego stylu życia, który miałby zastosowanie w przyszłości.

Udział młodych ludzi i organizacji młodzieżowych

W każdym kraju szkoły, ekologiczne organizacje pozarządowe i inne instytucje oferują możliwości aktywnego działania na rzecz środowiska. Na poziomie lokalnym można się starać, aby nasze domy, szkoły i kluby były bardziej przyjazne środowisku, i w tym celu wpływać na lokalne procesy decyzyjne. Na poziomie regionalnym i ogólnokrajowym możemy wpływać na debaty publiczne i polityczne, na przykład pisząc listy, wystawiając sztuki i organizując pokojowe demonstracje dotyczące bliskich nam problemów. Na poziomie międzynarodowym i światowym, możemy wywierać wpływ dzięki takim deklaracjom, jak Karta Ziemi, i przez takie międzynarodowe organizacje, jak Greenpeace.

Na wszystkich tych poziomach młodzi ludzie mogą wywierać wpływ przez Internet, a także biorąc udział w kampaniach i światowych obchodach, na przykład w obchodach Światowego Dnia Ochrony Środowiska czy Dnia Ziemi. Światowy Dzień Ochrony Środowiska, obchodzony 5 czerwca, został ustanowiony przez ONZ w 1972 r. Można go obchodzić na wiele sposobów — na przykład uczestnicząc w manifestacjach ulicznych, rajdach rowerowych, zielonych koncertach, szkolnych konkursach na eseje i plakaty, sadzeniu drzew, akcjach na rzecz usprawnienia przetwarzania odpadów i akcji „Sprzątanie Ziemi". Co roku wybierany jest nowy temat. Przykłady tematów z zeszłych lat: „Dla życia na Ziemi — ratujmy nasze morza", „Bieda i środowisko — przełamać błędne koło" i „Dzieci i środowisko" (www.unep.org). Obchody Dnia Ziemi, są koordynowane przez specjalną grupę, która współpracuje z organizacjami ekologicznymi i organizacjami praw człowieka, na przykład Klubem Sierra i Amnesty International. Celem jest zachęcenie do działania przez organizowanie uroczystości i protestów przeciw łamaniu praw człowieka i zanieczyszczaniu środowiska.

Nagroda Goldmana (The Goldman Environmental Prize)

Nagroda Goldmana jest największym na świecie programem nagradzającym środowiskową „pracę od podstaw". W 2000 r. nagrodę zdobyła Oral Atanijazowa za pracę ze społecznością Uzbekistanu dotkniętą kryzysem nad Jeziorem Aralskim. Zajmowała się ona edukacją, sprawami zdrowotnymi, problemami rodzin i prawami człowieka w odniesieniu do dzieci i kobiet.

W 2001 r. nagrodę zdobyli Myrsini Malakou i Giorgios Catsadorakis, którzy pracowali przy ochronie zagrożonego bagiennego ekosystemu jeziora Prespa w północno-zachodniej Grecji. Jednym z ich osiągnięć było doprowadzenie do podpisania trójstronnego porozumienia pomiędzy Albanią, Republiką Macedonii (w dawnej Jugosławii) i Grecją w celu utworzenia pierwszego na Bałkanach regionu podlegającego transgranicznej ochronie, który stał się modelem pokojowej współpracy między tymi krajami.

Ważna data

5 czerwca
Światowy Dzień Środowiska

22 kwietnia
Dzień Ziemi

Działania Rady Europy

Rada Europy zainicjowała swój program środowiskowy w 1961 r. Jej działalność na tym polu skupia się na ochronie natury i krajobrazów. Program ten został zintegrowany z Wydziałem Kultury i Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego w Radzie Europy. Ma on wytyczone trzy główne kierunki działania: Paneuropejska strategia na rzecz różnorodności biologicznej i krajobrazowej, Konwencja o ochronie europejskiej przyrody i siedlisk (Konwencja z Brna, 1979) i Podnoszenie świadomości w zakresie różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Publikacje Rady Europy zawierają informacje na temat ochrony środowiska oraz służą podnoszeniu społecznej świadomości w tym zakresie. Jej sieć agend w różnych krajach również wspiera działania na rzecz ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Międzynarodowe dokumenty

Wybrane dokumenty dotyczące zarówno praw człowieka, jak i środowiska:

1. Europejska Karta Środowiska i Zdrowia (1989)
2. Deklaracja o Środowisku i Rozwoju ONZ (1992)
3. Projekt Deklaracji w sprawie zasad praw człowieka i środowiska (1994)
4. Deklaracja Biskajska o prawie do środowiska (1999)
5. Karta Ziemi (2000)

„Ratunek dla świata znajduje się w ludzkim sercu, w ludzkiej zdolności do refleksji, w ludzkiej łagodności i odpowiedzialności. Nadal jesteśmy pod wpływem destrukcyjnej i próżnej wiary, że człowiek jest najdoskonalszym stworzeniem w świecie istot żywych, a nie tylko jego częścią, i sądzimy, że wszystko mu wolno. Nadal nie umiemy postawić moralności wyżej niż polityki, nauki i ekonomii. Nadal nie umiemy zrozumieć, że kręgosłupem naszych działań — jeżeli mają być moralne — musi być odpowiedzialność. Odpowiedzialność to coś wyższego niż rodzina, kraj, firma, sukces. To odpowiedzialność wobec Istnienia, stanowiąca autentyczną podstawę osądu naszych działań".

Vaclav Havel

Teksty źródłowe

Boyle A, Anderson M.R., *Human rights approaches to environmental protection. An overview*, Clarendon Press, Oxford 1996

Bosselmann K., *Human rights and the environment: redefining fundamental principles*, www.arbld.unimelb.edu.au

Caring for the Earth, The World Conservation Union (IUCN), United Nations Environment Programme (UNEP), World Wide Fund for Nature (WWF-UK), www.ciesin.org/IC/iucn

The Council of Europe environmental programme, www.nature.coe.int

The 1994 draft Declaration of Principle on Human Rights and the Environment wwwl.umn.edu/humanrts/instree/1994-dec.html

The Earth Charter initiative, www.earthcharter.org

Worldwatch, www.worldwatch.org

Ubóstwo

Ubóstwo jest ogólnoświatowym problemem, który stale narasta. Zwykle łączymy ubóstwo z krajami Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej, choć także w Europie dotyka ono miliony ludzi. Z 400 milionów mieszkańców Unii Europejskiej 60 milionów żyje poniżej granicy ubóstwa (która zdefiniowana jest jako 50% średniego dochodu w kraju), a 2,7 miliona to bezdomni. W Hiszpanii 20% społeczeństwa żyje poniżej poziomu ubóstwa, a 4,5% w skrajnym ubóstwie. W Wielkiej Brytanii jedna trzecia dzieci dorasta w ubóstwie.

„Nie możemy przekazać przyszłym pokoleniom samolubnej Europy, ślepej i głuchej na potrzeby innych".

Vaclav Havel

Ubóstwo w okresie przemian

„(...) prawie wszystkie byłe kraje socjalistyczne doświadczyły pogłębienia się ubóstwa w okresie przemian. Jednak ubóstwo nie jest tam wcale nowym zjawiskiem i nie jest jedynie następstwem procesu transformacji; bieda istniała wcześniej w Związku Radzieckim i w regionie [Europie Wschodniej], chociaż z przyczyn politycznych i ideologicznych nie przyznawano się do tego. Grupa społeczna, która przedtem nie była dotknięta ubóstwem, to pracownicy sektora publicznego. Teraz, wraz z drastycznym spadkiem zarobków, doświadczyli spadku poziomu życia. Bezrobocie jest jedną z głównych przyczyn ubóstwa w tym regionie".
Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju (UNDP), 2001

Ubóstwo na świecie

„W bogatych krajach zaledwie jedno dziecko na sto nie dożywa piątego roku życia, podczas gdy w najbiedniejszych krajach tej granicy wieku nie osiągnie nawet jedna piąta dzieci. W krajach zamożnych mniej niż 5% dzieci jest niedożywionych, tymczasem w krajach biednych niedożywionych bywa nawet 50% dzieci". Bank Światowy, 2000

Definicja ubóstwa

Skrajne ubóstwo definiuje się na podstawie kryterium minimum biologicznego niezbędnego do przeżycia. Zgodnie z tym zakłada się, że istnieje pewien minimalny poziom życia, poniżej którego ludzie znajdują się w kategorii „biednych". Jednym z najczęściej stosowanych mierników jest wysokość dochodów — jeżeli dochód pojedynczej osoby bądź rodziny jest niższy od pewnego poziomu uznawanego za minimum gwarantujące rozsądny standard życia, wtedy ta osoba bądź rodzina jest uznawana za biedną.

Ćwiczenia związane z tematem

- Horoskop ubóstwa, s. 130,
- Krok naprzód, s. 138,
- Po której stronie stoisz?, s. 198,
- Walka o majątek i władzę, s. 261.

„Wzrost gospodarczy poszerza bazę materialną służącą zaspokojeniu ludzkich potrzeb, ale stopień, w jakim zostaną one zaspokojone, zależy od podziału zasobów między ludzi oraz wykorzystania i podziału możliwości, zwłaszcza zatrudnienia".

Moreira

Względne ubóstwo to kategoria, w której status konkretnej grupy jest definiowany w odniesieniu do innych w tym samym środowisku, kraju czy w tej samej społeczności. A więc ktoś, kto uznawany jest za biednego w świecie rozwiniętym, może mieć wyższy dochód niż ktoś, kto w mniej rozwiniętym kraju jest uznawany za dobrze sytuowanego. Rozumienie ubóstwa zależy od zwyczajów, norm i wartości każdego kraju i regionu świata. Jak widać, istnieje też kulturowy wymiar tego, co jest uważane za ubóstwo.

Obserwuje się dziś, że ubóstwo nie zawsze zmniejsza się wraz ze wzrostem gospodarczym państwa. W krajach, które doświadczyły wzrostu gospodarczego, ubóstwo nie zniknęło. Na przykład Polska osiągnęła znaczny sukces w dziedzinie gospodarki, ale skala ubóstwa jeszcze wzrosła. Istnieje przekonanie, że „bieda jest wielowymiarowym zjawiskiem, będącym połączeniem aspektów umysłowych, politycznych, społecznych i innych" oraz wymiaru materialnego (zwykle wyrażanego w kategoriach pieniędzy). Czynniki warunkujące biedę mogą być natury ekonomicznej, społecznej, politycznej; mogą też być związane ze środowiskiem naturalnym. Bieda ma różne oblicza, może istnieć na wsi lub w mieście, może być stanem trwałym lub tymczasowym. Niektórzy ludzie mogą być biedni przez całe swoje życie, status innych może się wielokrotnie zmieniać. Ubóstwo nie jest stanem trwałym.

Jeszcze inny ważny wymiar ubóstwa jest często określany jako „feminizacja ubóstwa". Oznacza to, że wśród biednych przeważają kobiety.

Ubóstwo i prawa człowieka

Ruch Młodzieży Czwarty Świat

to część ruchu Czwarty Świat, organizacji zwalczającej ubóstwo.
www.atd-fourthworld.org

Deklaracja Wiedeńska i Program Działania, przyjęte na Światowej Konferencji Praw Człowieka w Wiedniu (czerwiec 1993), stanowią, że „istnienie szeroko rozpowszechnionego skrajnego ubóstwa powstrzymuje pełne i skuteczne korzystanie z praw człowieka (...) zwłaszcza praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych". (Artykuł 14).

Należy zdać sobie sprawę z tego, że brak dostępu do odpowiedniej opieki zdrowotnej, równości, schronienia itp., bo takie są m.in. konsekwencje ubóstwa i wykluczenia społecznego, utrudnia dostęp do praw obywatelskich i politycznych, co z kolei stoi na przeszkodzie w dochodzeniu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych. To jasny przykład niepodzielności i współzależności praw człowieka.

Amnesty International wobec praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych

Podczas zjazdu w kwietniu 2001 r. Rada Międzynarodowa Amnesty International zadecydowała o rozszerzeniu mandatu organizacji. Odtąd organizacja działa nie tylko na rzecz zaprzestania tortur oraz na rzecz więźniów sumienia, lecz także przeciw wszelkim formom dyskryminacji, niezależnie od tego, czy dotyczą one praw politycznych i obywatelskich, czy gospodarczych, społecznych i kulturalnych.

Deklaracja o prawie do rozwoju, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 4 grudnia 1986 r., jest pierwszym międzynarodowym narzędziem, które odnosi się wyłącznie do prawa do rozwoju. Prawo to jest bliskie drugiej generacji praw człowieka, zdefiniowanych przez Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Artykuł 1 definiuje rozwój jako „gospodarczy, społeczny, kulturalny i polityczny proces globalny, który dąży do zwiększania dobrobytu wszystkich ludów i wszystkich ludzi na podstawie ich wolnego, aktywnego i znaczącego udziału w rozwoju i sprawiedliwym podziale, który z niego wynika". Artykuł 2 podkreśla, że „jednostka ludzka jest głównym podmiotem rozwoju i powinna być jego aktywnym uczestnikiem i beneficjentem".

Czy uważacie, że wszystkie dokumenty, które podpisały rządy, rzeczywiście przyczynią się do zwalczania ubóstwa na całym świecie?

Podczas Szczytu Światowego w 1995 r., nazywanego Szczytem Kopenhaskim, przedstawiciele 185 krajów zobowiązali się, w imieniu swoich krajów, do zlikwidowania skrajnego ubóstwa, czemu służyły konkretne plany i propozycje. Przywódcy państw przyjęli deklarację i plan działania znany jako „Kopenhaga + 6", jednak do września 2001 r. żaden z wytyczonych celów nie został zrealizowany w całości.

Istniejące narzędzia międzynarodowe i regionalne miały dość ograniczony wpływ na walkę z ubóstwem. Jedną z przyczyn jest to, że wiele z nich nie zawiera mechanizmów egzekwowania praw. Należy również zaznaczyć, że chociaż w ciągu ostatnich 50 lat poczyniono znaczne postępy w dziedzinie praw człowieka i społeczność międzynarodowa zaakceptowała stanowisko, iż zrównoważony rozwój nie jest możliwy bez poszanowania praw człowieka, związek między prawami człowieka a ubóstwem nadal nie jest oczywisty. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i dwa międzynarodowe pakty praw człowieka nie odnoszą się w swoich preambułach do wolności od niedostatku, a porozumienia dotyczące praw człowieka nie zapewniają prawa do odpowiedniego standardu życia, wystarczającej ilości jedzenia, ubrania i odpowiedniego mieszkania.

Ważne daty

17 października
Międzynarodowy Dzień na rzecz Eliminacji Ubóstwa

5 grudnia
Międzynarodowy Dzień Wolontariatu.

Europejska Karta Społeczna

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną Strony zobowiązują się:

a. podejmować działania, w ramach ogólnego i skoordynowanego podejścia, w celu popierania rzeczywistego dostępu osób oraz ich rodzin, znajdujących się lub zagrożonych znalezieniem się w sytuacji marginalizacji społecznej lub ubóstwa, zwłaszcza do zatrudnienia, zapewnienia mieszkania, szkolenia, kształcenia, kultury, pomocy społecznej i medycznej;

b. dokonywać, jeśli to konieczne, przeglądu tych działań w celu ich dostosowywania do sytuacji.

Zrewidowana Europejska Karta Społeczna, Artykuł 30

Uwagi końcowe

Jednym z częściej spotykanych uprzedzeń dotyczących ludzi biednych jest przekonanie, że znaleźli się oni w takiej sytuacji, ponieważ tego chcą, lub dlatego, że nie pracują wystarczająco ciężko, co sugeruje, iż są leniwi i nieodpowiedzialni. Taki pogląd pozwala zrzucić całą odpowiedzialność za sytuację na osoby biedne i w podtekście sugeruje, że społeczeństwo nie powinno czuć się za nie odpowiedzialne oraz, że nic nie da się dla nich zrobić. To podejście jest sprzeczne z kulturą praw człowieka, ponieważ odmawia osobom wykluczonym możliwości godnego życia i bycia podmiotem praw człowieka. A poza tym myli ono konsekwencje biedy (nietypowe wzory zachowań, używanie narkotyków i alkoholu, odmowa pracy) ze złożonymi przyczynami tego stanu.

Aby zlikwidować ubóstwo, powinniśmy zająć się jego przyczynami, a nie tylko zaspokajać najpilniejsze potrzeby ludzi ubogich. Będzie to wymagało poważnego wysiłku politycznego, zwłaszcza państw i organizacji międzynarodowych — ubóstwo ma więc wyraźny wymiar polityczny.

„Walka z ubóstwem jest kwestią głęboko polityczną. W większości społeczeństw ubóstwo dotyczy dysproporcji w podziale władzy, dóbr i możliwości".

Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, 2001

Czy zgadzacie się z tym stwierdzeniem?

W Deklaracji Milenijnej (wrzesień 2000) społeczność światowa zobowiązała się do wyeliminowania ubóstwa, stawiając sobie za cel zmniejszenie do 2015 r. o połowę liczby osób, których dzienny dochód wynosi mniej niż 1 dolar.

Przykłady wskaźników związanych z ubóstwem: bezrobocie i młodzież w Europie Wschodniej

W Europie Wschodniej, tak jak na Zachodzie, stopa bezrobocia wśród ludzi młodych jest wyższa niż wśród osób dorosłych. W 1999 r. w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz w Krajach Wspólnoty Niepodległych Państw (27 państw) mieszkało 65 milionów młodych osób między 15 a 24 rokiem życia. 27% (18 milionów) spośród nich nie uczyło się, ani nie pracowało. Stopa bezrobocia wśród młodzieży w 18 krajach wynosiła średnio 30%, dwukrotnie więcej niż ogólna stopa bezrobocia. Bezrobocie wśród ludzi młodych jest szczególnie często spotykane w krajach Europy Południowo-Wschodniej (71% Macedonii, 61% w byłej Jugosławii, 35% w Bułgarii), na Kaukazie (46% w Azerbejdżanie, 27% w Gruzji) oraz w Azji Środkowej (37% w Kirgistanie, 33% w Tadżykistanie)[50].

Przykład narodowego planu zwalczania ubóstwa

Los dzieci w Mołdowie jest niepokojący. W wielu rodzinach głównym źródłem utrzymania jest niewielki zasiłek na dziecko. W ostatnich latach znacznie obniżył się poziom żywienia dzieci w biednych rodzinach, co ma niekorzystne skutki dla ich zdrowia i rozwoju umysłowego. Wobec tej sytuacji rząd począł wdrażać program mający na celu walkę z ubóstwem wśród dzieci, będący częścią Doraźnego Programu Zmniejszenia Ubóstwa. Ta inicjatywa proponuje szeroki zakres środków mających na celu zorganizowanie systemu opieki społecznej dla dzieci osieroconych i niepełnosprawnych oraz dla dzieci z ubogich rodzin[51].

Teksty źródłowe

Bilan economique et social 2000, le Monde, France, Édition 2001

Choices for the Poor, Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, New York 2001

Human Development. Report 2001, Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, New York 2001

Moreira C., *Eradication of poverty in the world: an assessment on the threshold of the year 2000. Social Watch* www.socwatch.org/uy Uruguay 2000

Pettiti L., Meyer-Bisch P., *Human rights and extreme poverty, Human Rights. New Dimensions and Challenges*. red. J. Symonides, UNESCO, Paris 1998, s.157–176.

Report of the expert seminar on human rights and extreme poverty, 7–10 lutego 2001, E/CN,4/2001/54/Add. 1, Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka, Genewa, marzec 2001

The dimensions of poverty. Social Watch, www.socwatch.org/uy, Uruguay, 1997

Young people in changing societies, Regional Monitoring Reports, nr 7 Florence: Unicef Innocenti Research Center, 2000

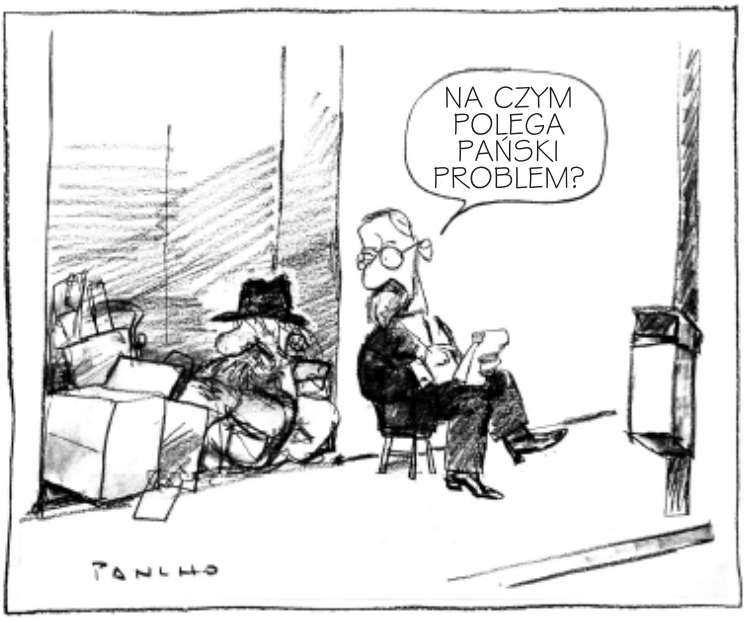

Zdrowie

Zdrowie jest kwestią społeczną, ekonomiczną i polityczną, wiąże się także z prawami człowieka. Nierówność i bieda leżą u podstaw kłopotów ze zdrowiem i przyczyniają się do śmiertelności ludzi ubogich i marginalizowanych. Światowy Raport na temat Zdrowia klasyfikuje choroby i przyczyny zgonu kodem liczbowym. Według danych Raportu najczęstszą przyczyną zgonów na świecie jest numer 259.5 — skrajne ubóstwo. Jest to błędne koło — ubóstwo prowadzi do choroby, która z kolei prowadzi do pogłębiającego się ubóstwa.

W ciągu ostatnich 20–30 lat zmiany ekonomiczne na całym świecie znacznie wpłynęły zarówno na sferę zdrowia, jak i na dostęp do opieki zdrowotnej i świadczeń socjalnych. Ekonomiczne zasoby świata są w rękach kilku potężnych graczy, których interesuje maksymalizacja własnych zysków, a o polityce finansowej i ekonomicznej decyduje nieliczna grupa rządów i międzynarodowych organizacji, takich jak: Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Światowa Organizacja Handlu. Polityka tych organizacji oraz działalność międzynarodowych koncernów mają potężny wpływ na dobro, życie i zdrowie ludzi z obu półkul.

Jeszcze nigdy statystyki dotyczące chorób i śmierci nie świadczyły o tak skrajnej nierówności i niesprawiedliwości na świecie — 75% mieszkańców Ziemi zamieszkuje kraje rozwijające się, które stanowią 8% światowego rynku farmaceutycznego. Co więcej, jedna trzecia ludzi na świecie w ogóle nie ma dostępu do podstawowych lekarstw.

AIDS a prawa człowieka

AIDS jest tego typowym przykładem. Podczas gdy w bogatych krajach ludzie żyjący z HIV/AIDS mogą żyć lepiej i dłużej dzięki lekarstwom zwalczającym retrowirusy, dostępnym za darmo lub w przystępnej cenie w niektórych krajach, w krajach południowych ludzie zakażeni HIV umierają, ponieważ nie mają dostępu do lekarstw. W większości tych krajów roczne wydatki na zdrowie wynoszą około 10 dolarów na osobę.

Komisja Praw Człowieka ONZ w raporcie poświęconym AIDS i prawom człowieka określiła między innymi następujące prawa, jako szczególnie związane z epidemią AIDS na całym świecie[52]:

„Zdrowie to stan całkowitego fizycznego, psychicznego i społecznego dobrostanu, a nie tylko brak choroby czy kalectwa".

Heave

Ćwiczenia związane z tematem:

- Doskonały świat, s. 94,
- Dostęp do leków, s. 100,
- Ogród z dnia na dzień, s. 174,
- Porozmawiajmy o seksie, s. 202,
- Sport dla wszystkich, s. 242,
- Sprawy domowe, s. 245.

Ważne daty

1 grudnia
Światowy Dzień AIDS

7 kwietnia
Światowy Dzień Zdrowia

- *Prawo do zawierania związków małżeńskich i zakładania rodziny.* Raport Komisji ONZ o prawach człowieka stwierdza, że „w sposób oczywisty prawa osób żyjących z AIDS są pogwałcone obowiązkowymi testami przedmałżeńskimi i obowiązkiem posiadania zaświadczenia, że nie jest się osobą zakażoną wirusem HIV, stanowiącym warunek udzielenia ślubu w niektórych krajach. Po drugie, przymusowa aborcja i sterylizacja kobiet żyjących z HIV są pogwałceniem prawa człowieka do zakładania rodziny, jak i prawa do wolności i integralności jednostki".
- *Prawa człowieka przysługujące dzieciom i młodzieży* mogą być również zagrożone. „Wiele z ich praw, takich jak wolność od prostytucji, wykorzystywania seksualnego i handlu ludźmi, mają związek z zapobieganiem HIV/AIDS, opieką i wsparciem dla dzieci z HIV/AIDS, gdyż przemoc seksualna wobec dzieci między innymi zwiększa ich zagrożenie zakażenia się wirusem HIV. Wolność poszukiwania, uzyskiwania i przekazywania informacji i wszelkich idei oraz prawo do edukacji dają dziecku prawo do przekazywania i otrzymywania informacji dotyczących HIV, których potrzebuje, aby uniknąć zakażenia lub poradzić sobie ze swoim statusem jako osoby zakażonej".
- „*Prawo do prywatności* obejmuje prawo do prywatności fizycznej, również obowiązek uzyskania zgody na przeprowadzenie testu na obecność przeciwciał wirusa HIV, a także poufności informacji, łącznie z obowiązkiem przestrzegania tajemnicy wszelkich informacji dotyczących ewentualnego zakażenia HIV danej osoby. Ochrona prywatności jest szczególnie ważna w przypadku HIV/AIDS, po pierwsze, ze względu na inwazyjny charakter przymusowego testu, a po drugie, z powodu piętna i dyskryminacji, których doświadczają osoby, których status serologiczny został ujawniony. Co więcej, w interesie społeczeństwa leży ochrona prywatności, tak aby pacjenci czuli się bezpiecznie i komfortowo korzystając z państwowej opieki zdrowotnej".
- *Prawo do edukacji.* „Prawo to zawiera trzy szersze elementy dotyczące AIDS. Po pierwsze, zarówno dzieci, jak i dorośli mają prawo do edukacji w zakresie HIV/AIDS, szczególnie w zakresie zapobiegania i opieki zdrowotnej. Dostęp do edukacji dotyczącej HIV/AIDS jest zasadniczym elementem skuteczności programów zapobiegania i leczenia AIDS, elementem, który ratuje ludzkie życie. Obowiązkiem państwa, bez względu na tradycję kulturową i religijną, jest zapewnienie odpowiednich środków na włączenie informacji o HIV/AIDS do programów edukacyjnych w szkole i poza nią. Po drugie, państwa powinny zapewnić osobom chorym na AIDS i ich rodzinom niedyskryminowanie (dyskryminacja często przejawia się w ograniczeniu dostępu do edukacji — szkolnej i uniwersyteckiej — do stypendiów, wymiany naukowej), jak i wolność od innych restrykcji ze względu na ich status serologiczny. Zdrowie publiczne nie jest uzasadnieniem dla takiej dyskryminacji, gdyż choroba ta nie przenosi się drogą takich kontaktów, jakie występują w środowisku edukacyjnym. Po trzecie, państwa powinny przez edukację promować zrozumienie, szacunek, tolerancję i niedyskryminację wobec osób żyjących z HIV/AIDS".
- „*Prawo do pracy* oznacza prawo każdej osoby do zatrudnienia, którego jedynym warunkiem powinno być posiadanie kwalifikacji zawodowych. To prawo zostaje pogwałcone, kiedy od starającego się o pracę wymaga się obowiązkowego „badania na HIV" i odmawia zatrudnienia, zwalnia albo odmawia świadczeń socjalnych z powodu dodatnich wyników testu".

? **O jakich naruszeniach praw mówią osoby, które w waszym kraju żyją z HIV/AIDS? Jak można temu zapobiec, aby prawa te nie były łamane?**

Zdrowie i środowisko w Europie

Niektóre kwestie zdrowotne są związane ze środowiskiem. W październiku 2001 r., zorganizowano konferencję w celu analizy wpływu zmian klimatycznych i zmniejszania się zawartości ozonu w atmosferze na zdrowie człowieka. Eksperci uważają, że „potencjalnie szkodliwy wpływ zmian klimatycznych i jednoczesnego spadku zawartości ozonu w atmosferze jest bardzo znaczący" i że „istnieje potrzeba pilnych działań zarówno w celu usuwania szkód w środowisku, jak i ich wpływu na zdrowie człowieka[53]".

Zdrowie a młodzież

Ostatnimi laty niepokojącym zjawiskiem w państwach członkowskich Unii Europejskiej stał się wzrost spożycia alkoholu przez młodzież w coraz młodszym wieku. Szkody z tego wynikające dla ich zdrowia są poważne. Porównawcza analiza ryzyka pokazuje, że w Europie jeden na cztery zgony chłopców i mężczyzn w wieku 15–29 lat następuje w wyniku spożywania alkoholu. Tym niebezpieczeństwom poświęcono Ministerialną Konferencję Światowej Organizacji Zdrowia (Sztokholm, 19–21 lutego 2001) na temat „Młodzież i alkohol". Celem konferencji było wprowadzenie w życie Antyalkoholowego Europejskiego Planu Działań .

Konferencja przyjęła deklarację zawierającą następujące elementy główne:

1. Uznanie alkoholu za ważny czynnik zagrażający zdrowiu młodzieży;
2. Potwierdzenie potrzeby rozwinięcia polityki dotyczącej alkoholu i zdrowia publicznego, bez względu na interesy handlowe czy ekonomiczne;
3. Stworzenie młodym ludziom możliwości uczestnictwa w tworzeniu tej polityki;
4. Ustalenie na poziomie państwowym i lokalnym celów, których realizacja spowoduje obniżenie negatywnego wpływu alkoholu na zdrowie młodych ludzi.

Kilka konkretnych projektów zostało przedstawionych do zatwierdzenia przez Regionalny Komitet do spraw Europy Światowej Organizacji Zdrowia. Są to:

- Wzmocnienie międzynarodowego partnerstwa, zwłaszcza z Komisją Europejską, Radą Europy, Funduszem Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci, Europejskim Forum Organizacji Medycznych i Światową Organizacją Zdrowia;
- Utrzymywanie kontaktów z młodzieżą i jej organizacjami w całym regionie;
- Ustanowienie systemu kontrolowania reklam napojów alkoholowych skierowanych do młodzieży.

? **Czy moglibyście zrobić listę konkretnych i praktycznych działań, które można by przeprowadzić, aby pomóc zrealizować te projekty w waszym kraju?**

Powyższe projekty wyraźnie podkreślają możliwość i potrzebę udziału młodych ludzi w programach i działaniach, które zajmują się problemami zdrowia, zarówno przez prewencję, jak i interwencję. Istnieją organizacje młodzieżowe aktywnie działające na tym polu, takie jak Międzynarodowa Federacja Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, które posiadają sekcje młodzieżowe na całym świecie. Europejskie Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia wraz z Komisją Europejską i Radą Europy zorganizowały Europejską Sieć Szkół Promujących Zdrowie. Projekt ten kładzie nacisk na promowanie zdrowia w systemie edukacji przez współpracę pomiędzy specjalistami z zakresu zdrowia i edukacji oraz społecznością szkoły.

Prawo do zdrowia

O prawie do zdrowia wspomina się w kilku międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka, takich jak Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (art. 12) i Konwencja o Prawach Dziecka (art. 24). Temat zdrowia szeroko omawia artykuł 13 Europejskiej Karty Społecznej:

„W celu zapewnienia skutecznego wdrażania prawa do pomocy społecznej i medycznej, umawiające się Strony zobowiązują się:

1. zapewnić każdej osobie, która nie posiada dostatecznych zasobów i nie jest zdolna do zapewnienia ich sobie z innych źródeł (szczególnie przez świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego),by została przyznana jej odpowiednia pomoc oraz, w przypadku choroby, opieka konieczna ze względu na jej stan zdrowia;
2. zapewnić, by osoby otrzymujące taką pomoc nie odczuwały z tego powodu ograniczenia ich praw politycznych lub społecznych;
3. przewidzieć, by każdy mógł otrzymać od właściwych służb publicznych lub prywatnych taką poradę i osobistą pomoc, jaka może być konieczna dla zapobieżenia lub usunięcia istniejącej sytuacji, czy też wpłynięcia na poprawę sytuacji osobistej lub rodzinnej;
4. stosować postanowienia przewidziane w ustępach 1, 2 i 3 niniejszego artykułu na równi wobec swoich obywateli i wobec obywateli innych umawiających się Stron, znajdujących się legalnie na ich terytoriach, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi dla Stron z Europejskiej Konwencji o Pomocy Społecznej i Medycznej, podpisanej w Paryżu dnia 11 grudnia 1953 r."

W Światowym Raporcie na temat Zdrowia z 1999 r. określono następujące cztery główne wyzwania stojące przed rządami państw, społecznością międzynarodową i społeczeństwem obywatelskim:

1. *Zorganizowanie systemu opieki zdrowotnej tak, aby jak najmniejsza liczba interwencji przynosiła jak największy efekt w opiece nad osobami ubogimi, dla których choroby są szczególnym ciężarem*. Ta dyrektywa nakazuje wznowienie wysiłków dotyczących kontrolowania malarii, szeroko zakrojone działania w celu walki z gruźlicą, opiekę zdrowotną i żywieniową nad matkami i dziećmi, usprawnienie powszechnego programu szczepień.
2. *Umożliwienie systemom opieki zdrowotnej działań zapobiegawczych wobec potencjalnych zagrożeń zdrowia spowodowanych przez kryzysy ekonomiczne, niezdrowe środowisko czy niebezpieczne zachowania. Jednym z najważniejszych zagrożeń jest nałóg nikotynowy.* Światowy wysiłek w kierunku kontroli tytoniowej mógłby zapobiec milionom przypadków przedwczesnych śmierci. Inne priorytety to walka z rozszerzającym się uodpornieniem na antybiotyki i zorganizowanie skutecznej reakcji na pojawiające się nowe choroby. Istotnym zadaniem jest też zwalczenie na całym świecie choroby Heinego-Medina i promocja zdrowego trybu życia (w tym czystego powietrza i wody, odpowiednich warunków sanitarnych, zdrowej diety i bezpieczniejszego transportu).
3. *Rozwinięcie systemów opieki zdrowotnej oferujących powszechny i bezpłatny (lub za niewielką opłatą) dostęp do usług klinicznych. Będzie to wymagało finansowania publicznego, rządowego programu ubezpieczeń zdrowotnych albo obu jednocześnie.* Wiadomo jednak, że jeżeli świadczenia medyczne mają być dostępne dla wszystkich, to nie wszystkie świadczenia mogą być bezpłatne. Bezpłatne powinny więc być te z nich, które dają największe efekty przy najmniej-

szych kosztach. Nawet najbogatsze kraje nie są w stanie zawsze gwarantować całej ludności kraju każdej interwencji medycznej.

4. *Zachęcanie systemów opieki zdrowotnej do inwestowania w badania poszerzające zakres wiedzy, która w XX w. spowodowała rewolucję w dziedzinie zdrowia, aby dostarczyła narzędzi do kolejnych osiągnięć w zakresie medycyny w XXI w.* Najpilniejszy jest rozwój badań nad chorobami zakaźnymi, które dotykają zwłaszcza ubogich, i stworzenie bazy informacyjnej, która pomogłaby poszczególnym krajom rozwinąć własne systemy opieki zdrowotnej.

Teksty źródłowe

Światowy Raport na temat Zdrowia, Światowa Organizacja Zdrowia, www.who.int/whr/.

Przypisy

1. Kanadyjski Departament Spraw Zagranicznych i Handlu Międzynarodowego (DFAIT), www.humansecurity.gc.ca
2. Hay R.., *Peace building during peace support operations: a survey and analysis of recent missions*, 1999
3. Annan K., Pierwsza Światowa Konferencja Ministrów odpowiedzialnych za Sprawy Młodzieży, Lizbona, Portugalia, 1998
4. Unia Europejska, Dyrektywa Rady 2000/43/WE z 29 czerwca 2000 realizująca zasadę równego traktowania bez względu na rasę lub pochodzenie etniczne
5. *El País digital*, 5 listopada 2000
6. Webster's *Third New International Dictionary*
7. *Rada Europy, Dyrekcja do Spraw Społecznych*
8. *Raport „Eurobarometr" (54.2/2001) oparty na wywiadach z ponad 1600 obywatelami przeprowadzonych 2 stycznia — 6 lutego 2001*.
9. www.disrights.org
10. Biedroń R., *Sytuacja mniejszości seksualnych w Polsce*, Kampania przeciw Homofobii, Ryga, sierpień 2001 *(Raport o dyskryminacji i nietolerancji ze względu na orientację seksualną w Polsce* dostępny jest na stronie internetowej www.kampania.org.pl)
11. *Amnesty International. Zbrodnie nienawiści, zmowa milczenia,* 2001(raport w języku polskim dostępny jest na stronie internetowej http://amnesty.org.pl/index.php/ai/content/view/full/600)
12. Zalecenie Nr 8 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich, przyjęte 18 września 1998
13. Dane UE odnoszą się do późnych lat 90. i dotyczą dzieci z rodzin o dochodach poniżej 50% średniej krajowej. Źródło: Bradbury i Jäntti (199, tabela 3.3) (w:) Micklewright J., Stewart K., *Child Well-Being in the EU and Enlargement to the East*, Working Papers, UNICEF, Innocenti Centre, 2000
14. Wdrożenie zalecenia nr R (91) 11 o Wykorzystywaniu Seksualnym, Pornografii, Prostytucji i Handlu Dotyczącym Dzieci i Młodzieży, Strasburg, 8 kwietnia 1998
15. Bilson A., *Child safety on the Internet, a child rights approach*, Centre for Europe's Child http://eurochild.gla.ac.uk
16. *Belgian Linguistic Case, relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education i Belgium. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, 23 lipca 1968*, Publikacje Trybunału, seria A, t. 6, s. 31.
17. *Prawo do edukacji (art. 13), 08/12/99. E/C. 12/1999/10, CESCR*
18. *Learning: The Treasure Within*, UNESCO, Paris, 1996
19. Weisbrot M., Baker D., Kraev E., i Chen J., *The scorecard on globalization 1980–2000: twenty years of diminished progress*, Centre for Economic and Policy Research www.cepr.net
20. Watkins K., *Education now — Break the cycle of poverty*, Oxfam International, 2000
21. Wyjątki z: Motivans A., *Education for all, Central and Eastern Europe — Synthesis Report*, Unesco Institute for Statistics, UNICEF Innocenti Research Institute, luty 2000
22. Rezolucja Podkomitetu ds. Promocji i Ochrony Praw Człowieka (Komisji Praw Człowieka ONZ), E/CN 4/SUB 2/RES/1999/30
23. Mandela N., *Long Walk to Freedom*, Little Brown and Company, London, 1994
24. Veran Matic, Przewodniczący Stowarzyszenia Niezależnych Mediów Elektronicznych (ANEM)
25. Oświadczenie z 13 września 1997 w Deklaracji z Sofii (przyjętej później jako Rezolucja 35 przez Konferencję UNESCO, na XXIX sesji, listopad 1997)
26. Więcej informacji: www.coe.int/media
27. Spotkanie Konsultacyjne na temat Programu na rzecz Demokratycznego Obywatelstwa, Rada Europy, 1996
28. Marina Kovinen, Centre for Civic and Legal Education, Rostów nad Donem, Federacja Rosyjska, Youth Human Rights Education Forum, Budapeszt, 2000
29. *Human Development Report 2001*, UNDP
30. Stockholm International Peace Research Institute *(SIPRI)*, www.sipri.se
31. Instituto del Tercer Mundo (1992), Third World Guide,Urugwaj
32. Wyjątek z: Pascual S., Waddington J., *Young people: the labour market and trade unions. A report prepared for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation*, European Trade Union Confederation Publication, maj 2000 i Unicef (2000), *Young people in changing societies*, Regional Monitoring Reports, nr 7 Florence Innocenti Research Centre
33. Wyjątki z: *Young people: the labour market and trade unions*. Report for the Youth Commitee of the European Trade Union Confederation, maj 2000
34. *Zob. informacja o globalizacji (strona 390)*
35. Ingrid Ramberg (w:) *Violence against young women i Europe*, Rada Europy, 2001
36. Radicova I., *Human Rights of girls and young women in Europe: questions and challenges for the 21st Century*. General Conclusions. Rada Europy, Strasburg, 1994
37. Wyjątek z: *Tafficking in women, a comprehensive European strategy*, ulotka, Komisja Europejska
38. *Ibidem*

39. Lori H., German A., Pitanguy J., *Violence against women: the hidden health burden, the World Bank*, Washington, D.C., 1994
40. *Rezolucja 1212 (2000)*, Zgromadzenie Parlamentarne, Rada Europy
41. *Gender mainstreaming conceptual framework, methodology and presentation of good practices*. Final report of activities of the group of specialists on mainstreaming (EG-S-MS), Strasburg, maj 1998
42. Oświadczenie uczestników seminarium *Violence against young women in Europe*. European Youth Centre, Budapeszt, 2001
43. *Wyjątki z*: www.encarta.msn.com. *Więcej informacji: International Paralympic Committee,* www.paralympic.org/
44. www.openfunfootballschools.org.mk/status.htm
45. Wyjątek z: Tomek L., *Lidové Noviny*, 23 sierpnia 2001
46. *Więcej informacji* „New Internationalist" 330, grudzień 2000 (www.oneworld.org/ni/issues330/factfile.htm . *Zob. też informacja o globalizacji (strona 390)*
47. Football against Racism in Europe, www.farenet.org
48. Więcej informacji: http://culture.coe.fr/sp/splist.html
49. *World Disasters Report 2001*, International Federation of Red Cross and Red Crescent Society
50. (w:) Unicef, *Young people in changing societies*, Regional Monitoring Reports, nr 27, Florencja: Innocenti Research Centre, 2000
51. *Choices for the poor*, UNDP, marzec, 2001
52. Second International Consultation on HIV/AIDS and human rights, E/CN.4/1997/37, United Nations Commission on Human Rights, 20/01/97
53. Konferencja zorganizowana przez Europejskie Centrum ds. Środowiska Światowej Organizacji Zdrowia przy współudziale Włoskiego Ministerstwa Środowiska i Europejskiej Agencji Środowiska, Orvieto, Włochy, 5–6 października 2001. Notatka prasowa EURO 12/2001, www.who.dk/cpa/backgrounders_2001/pback_2001.htm

Aneksy

- **Międzynarodowe akty prawne dotyczące praw człowieka**
- **Ankieta ewaluacyjna**

Spis treści rozdziału

Międzynarodowe akty prawne dotyczące praw człowieka 441
Stan ratyfikacji najważniejszych dokumentów międzynarodowych dotyczących praw człowieka *441*
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka *442*
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (streszczenie) *444*
Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (streszczenie) *445*
Konwencja o Prawach Dziecka (streszczenie) *446*
Europejska Konwencja Praw Człowieka (streszczenie) *447*
Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności *448*
Europejska Karta Społeczna (streszczenie) *454*
Konwencja Ramowa o Ochronie Mniejszości Narodowych (streszczenie) *455*
Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych *456*
Ankieta ewaluacyjna 457

Stan ratyfikacji najważniejszych dokumentów międzynarodowych dotyczących praw człowieka

	Organizacja Narodów Zjednoczonych			Rada Europy					
Państwa	**Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**	**Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**	**Konwencja o Prawach Dziecka**	**Europejska Konwencja Praw Człowieka**	**Europejska Karta Społeczna**	**Europejska Karta Społeczna (zrewidowana)**	**Konwencja Ramowa o Ochronie Mniejszości Narodowych**	**Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu**	**Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych**
Stan na	29.06.05	29.06.05	29.06.05	03.08.05	03.08.05	22.08.05	22.08.05	03.08.05	03.08.05
Data wejścia w życie	03.01.1976	23.03.1976	02.09.1990	03.09.53	26.02.65	0 1.07.99	01.02.98	01.02.89	01.03.98
Albania	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Andora			✓	✓		✓		✓	
Armenia	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Austria	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
Azerbejdżan	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Belgia	✓	✓	✓	✓		✓		✓	
Białoruś	✓	✓	✓	✓					
Bośnia i Hercegowina	✓	✓	✓			✓	✓	✓	
Bułgaria	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Chorwacja	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Cypr	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Czechy	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Dania	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Estonia	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Federacja Rosyjska	✓	✓	✓	✓			✓	✓	
Finlandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Francja	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Grecja	✓	✓	✓	✓	✓			✓	
Gruzja	✓	✓	✓	✓		✓		✓	
Hiszpania	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Holandia	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓
Irlandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Islandia	✓	✓	✓	✓	✓			✓	
Liechtenstein	✓	✓	✓	✓				✓	✓
Litwa	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Luksemburg	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓
Łotwa	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Macedonia	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Mołdowa	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Monako	✓	✓	✓						
Niemcy	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Norwegia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polska	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Portugalia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Rumunia	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
San Marino	✓	✓	✓	✓			✓	✓	
Serbia i Czarnogóra	✓	✓	✓				✓	✓	
Słowacja	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Słowenia	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Szwajcaria	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
Szwecja	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Turcja	✓	✓	✓	✓	✓			✓	
Ukraina	✓	✓	✓	✓			✓	✓	
Węgry	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Wielka Brytania	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Włochy	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA

(przyjęta i proklamowana rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) w dniu 10 grudnia 1948 r.)

Wstęp

Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

zważywszy, że brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejszy cel człowieka,

zważywszy, że jest istotne, aby prawa człowieka były chronione przez przepisy prawa, tak, aby człowiek nie musiał, doprowadzony do ostateczności, uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi,

zważywszy, że jest istotne popieranie rozwoju przyjaznych stosunków między narodami,

zważywszy, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej i w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz dały wyraz swej stanowczej woli popierania postępu społecznego i polepszania warunków życia w większej wolności,

zważywszy, że Państwa Członkowskie zobowiązały się we współpracy z Narodami Zjednoczonymi do zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności,

zważywszy, że jednakowe podejmowanie tych praw i wolności ma ogromne znaczenie dla pełnej realizacji tego zobowiązania,

Zgromadzenie Ogólne ogłasza uroczyście niniejszą Powszechną Deklarację Praw Człowieka jako wspólny cel dla wszystkich ludów i narodów, aby każda jednostka i każdy organ społeczeństwa, zachowując stale w pamięci niniejszą Deklarację, dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, i aby zapewniły poprzez stopniowe kroki o zasięgu krajowym i międzynarodowym ich powszechne i skuteczne uznanie i poszanowanie, zarówno wśród ludów samych państw członkowskich, jak i wśród ludów terytoriów pod ich jurysdykcją.

Artykuł 1 Prawo do równości
Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Artykuł 2 Wolność od dyskryminacji
Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania z wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiekolwiek inne różnice.
Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy jest on niepodległy, powierniczy, autonomiczny lub poddany innym ograniczeniom suwerenności.

Artykuł 3 Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego
Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

Artykuł 4 Zakaz niewolnictwa
Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich formach będą zakazane.

Artykuł 5 Zakaz tortur i poniżającego traktowania
Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo upokarzającemu traktowaniu lub karaniu.

Artykuł 6 Prawo do uznawania wszędzie swojej osobowości prawnej
Każdy człowiek ma prawo do tego, by wszędzie uznawano jego osobowość prawną.

Artykuł 7 Równość wobec prawa
Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiejkolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy są uprawnieni do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek podżeganiem do takiej dyskryminacji.

Artykuł 8 Prawo do sądu
Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwołania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznawanych mu przez konstytucję lub przez prawo.

Artykuł 9 Zakaz arbitralnego pozbawienia wolności i wygnania z kraju
Nikt nie może być poddany arbitralnemu zatrzymaniu i aresztowaniu lub wygnaniu z kraju.

Artykuł 10 Prawo do rzetelnego i publicznego procesu sądowego
Każdy człowiek przy rozstrzyganiu o jego prawach i zobowiązaniach lub o skierowaniu przeciwko niemu oskarżenia o przestępstwo jest uprawniony na warunkach całkowitej równości do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania przez niezależny i bezstronny sąd.

Artykuł 11 Prawo do domniemania niewinności
1. Każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki wina nie zostanie udowodniona mu zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym miał wszystkie gwarancje konieczne do swojej obrony.
2. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa na skutek działania lub zaniechania, które według prawa krajowego lub międzynarodowego nie stanowiło przestępstwa w chwili tego działania lub zaniechania. Nie wolno także wymierzać kary cięższej niż ta, która była stosowana w chwili popełnienia przestępstwa.

Artykuł 12 Wolność od ingerencji w życie prywatne, rodzinne, domowe i w korespondencję
Nikt nie może być poddany arbitralnemu ingerowaniu w jego życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję ani też atakom na jego honor i dobre imię. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takim ingerencjom i atakom.

Artykuł 13 Prawo do swobodnego poruszania się, opuszczenia własnego kraju i powrotu do niego
1. Każdy człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego państwa.
2. Każdy człowiek ma prawo do opuszczania jakiegokolwiek kraju, łącznie ze swym własnym, i do powrotu do swojego kraju.

Artykuł 14 Prawo do ubiegania się o azyl w razie prześladowania
1. Każdy człowiek w razie prześladowania ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innych krajach.
2. Nie można powoływać się na to prawo w przypadku ścigania wszczętego rzeczywiście z powodu popełnienia przestępstwa niepolitycznego lub czynu sprzecznego z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 15 Prawo do posiadania obywatelstwa i prawo do jego zmiany
1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa.
2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa ani też nikomu nie może być odmówione prawo do zmiany obywatelstwa.

Artykuł 16 Prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny

1. Mężczyźni i kobiety, bez względu na różnice rasy, narodowości lub religii, mają prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Przysługują im równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego rozwiązaniu.
2. Małżeństwo powinno być zawarte tylko przy dobrowolnej zgodzie przyszłych małżonków.
3. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i jest uprawniona do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa.

Artykuł 17 Prawo do posiadania własności

1. Każdy człowiek, zarówno sam, jak i wespół z innymi, ma prawo do posiadania własności.
2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojej własności.

Artykuł 18 Wolność myśli, sumienia i wyznania

Każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub wiary oraz wolność głoszenia swej religii lub wiary, bądź indywidualnie, bądź wespół z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i praktyk religijnych.

Artykuł 19 Wolność wyrażania opinii i prawo dostępu do informacji

Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami, bez względu na granice.

Artykuł 20 Prawo do pokojowych zgromadzeń i stowarzyszania się

1. Każdy człowiek ma prawo do wolności pokojowego zgromadzania się i zrzeszania.
2. Nikogo nie można zmuszać, aby należał do jakiegoś zrzeszenia.

Artykuł 21 Prawo do uczestnictwa w rządzeniu krajem i prawo do wolnych wyborów

1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub przez swobodnie wybranych przedstawicieli.
2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.
3. Wola ludu będzie podstawą władzy rządu; wola ta będzie wyrażona w okresowo przeprowadzonych i rzetelnych wyborach, które powinny być powszechne i równe oraz przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze.

Artykuł 22 Prawo do ubezpieczeń społecznych

Każdy człowiek jako członek społeczeństwa ma prawo do zabezpieczenia społecznego i jest upoważniony, dzięki wysiłkowi narodowemu i współpracy międzynarodowej oraz stosownie do organizacji i zasobów danego państwa, do korzystania z praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, nieodzownych dla jego godności i swobodnego rozwoju swojej osobowości.

Artykuł 23 Prawo do pracy i należenia do związków zawodowych

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru zatrudnienia, do sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy i do ochrony przed bezrobociem.
2. Każdy człowiek, bez żadnej dyskryminacji, ma prawo do równej płacy za równą pracę.
3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.
4. Każdy człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.

Artykuł 24 Prawo do wypoczynku i czasu wolnego

Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy.

Artykuł 25 Prawo do odpowiednich warunków życia

1. Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne oraz prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w sposób od niego niezależny.
2. Macierzyństwo i dzieciństwo upoważniają do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie będą korzystać z jednakowej pomocy społecznej.

Artykuł 26 Prawo do nauki

1. Każdy człowiek ma prawo do oświaty. Oświata będzie bezpłatna, przynajmniej na poziomie podstawowym. Oświata w zakresie podstawowym będzie obowiązkowa. Oświatę w zakresie technicznym i zawodowym należy uczynić powszechnie dostępną, a oświata na poziomie wyższym powinna być równie dostępna dla wszystkich zależnie od zalet osobistych.
2. Celem oświaty będzie pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ona krzewić zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.
3. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze rodzaju nauczania, które ma być dane ich dzieciom.

Artykuł 27 Prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym swojej społeczności

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.
2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiejkolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej.

Artykuł 28 Prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji mogą być w pełni realizowane

Każdy człowiek jest uprawniony do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności wyłożone w niniejszej Deklaracji mogą być w pełni realizowane.

Artykuł 29 Obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój osobowości

1. Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której to jedynie jest możliwy swobodny i pełny rozwój jego osobowości.
2. W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych oraz w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie.
3. Niniejsze prawa i wolności nie mogą w żadnym wypadku być wykorzystane w sposób sprzeczny z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 30 Wolność od ingerencji państwa lub innej osoby w respektowanie praw zawartych w tej Deklaracji

Żadnego z postanowień niniejszej Deklaracji nie można rozumieć jako udzielającego jakiemukolwiek Państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do rozwijania działalności lub wydawania aktów zmierzających do obalenia któregokolwiek z praw i wolności proklamowanych w niniejszej Deklaracji.

MIĘDZYNARODOWY PAKT PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH

(streszczenie)

- *Niniejszy Pakt został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 16 grudnia 1966 i wszedł w życie 23 marca 1976 r. Do końca 2001 r. 147 państw ratyfikowało ten Pakt.*
- *Pakt rozszerza prawa obywatelskie i polityczne wymienione w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.*
- *Zgodnie z art. 1 Paktu, państwa zobowiązują się do promowania i poszanowania prawa do samostanowienia. Pakt uznaje również prawa narodów do swobodnego posiadania, handlu i rozporządzania ich naturalnymi bogactwami i zasobami.*

Wśród praw jednostek zagwarantowanych niniejszym Paktem znajdują się:

Artykuł 2
Prawo do ochrony prawnej w przypadku naruszenia praw danej jednostki, nawet jeśli naruszenie to zostało dokonane przez osobę działającą w charakterze urzędowym.

Artykuł 3
Równe prawo kobiet i mężczyzn do korzystania z praw obywatelskich i politycznych.

Artykuł 6
Prawo do życia i przetrwania.

Artykuł 8
Wolność od niewolnictwa i poddaństwa.

Artykuł 9
Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, jak również wolność od samowolnego aresztowania i zatrzymania.

Artykuł 11
Wolność od pozbawienia wolności za długi.

Artykuł 12
Prawo do wolności i swobodnego poruszania się.

Artykuł 14
Równość wobec prawa; każda osoba ma prawo, aby uważano ją za niewinną do momentu udowodnienia jej winy oraz prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez niezawisły sąd.

Artykuł 16
Prawo do uznania podmiotowości prawnej.

Artykuł 17
Prawo do prywatności i jej ochrony przez prawo.

Artykuł 18
Wolność myśli, sumienia i wyznania.

Artykuł 19
Prawo do posiadania i wyrażania własnej opinii.

Artykuł 20
Zakaz propagandy wojennej lub popierania nienawiści narodowej, rasowej i religijnej.

Artykuł 21
Prawo do pokojowego gromadzenia się.

Artykuł 22
Prawo do swobodnego zrzeszania się.

Artykuł 23
Prawo do zawierania związków małżeńskich i zakładania rodziny.

Artykuł 24
Prawa dzieci (status małoletniego, obywatelstwo, rejestracja, nazwisko).

Artykuł 25
Prawo do uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi, do korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego oraz dostępu do służby cywilnej.

Artykuł 26
Równość wobec prawa i prawo do jednakowej ochrony prawnej.

Artykuł 27
Prawo, przysługujące członkom mniejszości religijnych, etnicznych lub językowych do korzystania z własnej kultury, praktykowania własnej religii i posługiwania się własnym językiem.

Pakt jest prawnie wiążący; Komitet ds. Praw Człowieka, powołany zgodnie z art. 28, monitoruje realizację tych praw.

MIĘDZYNARODOWY PAKT PRAW GOSPODARCZYCH, SPOŁECZNYCH I KULTURALNYCH

(streszczenie)

Prawa Kulturalne (1966) wraz z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka (1948) oraz Międzynarodowym Paktem Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966) stanowią Międzynarodową Kartę Praw Człowieka. Zgodnie z Powszechną Deklaracją, Pakt uznaje, że „...ideał wolnej istoty ludzkiej korzystającej z wolności obywatelskich i politycznych, wolnej od lęku i niedostatku może być osiągnięty tylko wówczas, kiedy zostaną stworzone warunki umożliwiające każdej osobie korzystanie z jej praw obywatelskich i politycznych, jak również z praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych."

Artykuł 1
Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia, w tym prawo do określenia swojego statusu politycznego oraz swobodnego dążenia do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Artykuł 2
Każde z Państw-Stron zobowiązuje się podjąć odpowiednie kroki, wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki, w celu stopniowego osiągania pełnej realizacji praw zawartych w niniejszym Pakcie. Wszyscy są uprawnieni do korzystania z tych samych praw bez jakiejkolwiek dyskryminacji.

Artykuł 3
Państwa zobowiązują się zapewnić równe prawa kobiet i mężczyzn do korzystania ze wszystkich praw zawartych w niniejszym Pakcie.

Artykuł 4
Ograniczenie praw może nastąpić jedynie w przypadku, gdy jest to zgodne z istotą tych praw, oraz wyłącznie w celu promowania powszechnego dobrobytu w społeczeństwie demokratycznym.

Artykuł 5
Żadna osoba, grupa ani żaden rząd nie ma prawa do zniweczenia tych praw.

Artykuł 6
Każdy ma prawo do pracy, w tym prawo do utrzymania się dzięki pracy wybranej lub przyjętej bez przymusu.

Artykuł 7
Każdy ma prawo do sprawiedliwych warunków pracy: godziwego wynagrodzenie zapewniającego danej osobie i jej rodzinie życie na przyzwoitym poziomie; takiej samy płacy za taką samą pracę; warunków pracy zgodnych z przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy, równych szans awansu zawodowego, odpoczynku i czasu wolnego.

Artykuł 8
Każdy ma prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych oraz do strajku.

Artykuł 9
Każdy ma prawo do zabezpieczenia socjalnego, w tym do ubezpieczenia społecznego.

Artykuł 10
Należy udzielać ochrony i pomocy rodzinie. Związek małżeński musi być zawarty za, wyrażoną bez przymusu, zgodą obojga małżonków. Szczególną opieką należy otoczyć matki. Należy podjąć specjalne kroki w imieniu dzieci, bez jakiejkolwiek dyskryminacji. Należy chronić dzieci i młodzież przed wyzyskiem gospodarczym. Zatrudnianie ich do wykonywania niebezpiecznej lub szkodliwej pracy powinno być zakazane. Należy ustalić granicę wieku, poniżej której praca dzieci powinna być zakazana.

Artykuł 11
Każdy, zarówno sam jak i jego rodzina, ma prawo do życia na odpowiednim poziomie, włączając w to wyżywienie, odzież i mieszkanie. Każdy ma prawo do wolności od głodu.

Artykuł 12
Każdy ma prawo do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego.

Artykuł 13
Każdy ma prawo do nauki. Kształcenie podstawowe powinno być obowiązkowe i bezpłatne dla wszystkich.

Artykuł 14
Te państwa, w których bezpłatne kształcenie podstawowe nie jest dostępne dla wszystkich powinny opracować plan mający na celu zapewnienie takiej edukacji.

Artykuł 15
Każdy ma prawo do udziału w życiu kulturalnym; korzystania z osiągnięć postępu naukowego.

Źródło: The Minnesota Human Resources Centre, na podstawie Centrum Praw Człowieka ONZ, Międzynarodowa Karta Praw Człowieka, Zestawienie 2

Konwencja o Prawach Dziecka

(streszczenie)

Konwencja o Prawach Dziecka jest najpowszechniej akceptowanym instrumentem praw człowieka. Na całym świecie nie ratyfikowały jej jedynie dwa kraje. Konwencja w jednym dokumencie zawiera pełen zakres praw człowieka odnoszących się do dzieci — prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturalne. Konwencja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. i weszła w życie we wrześniu 1990 r. W art. 41 Konwencja stanowi, że prawa człowieka odnośnie do każdego dziecka poniżej 18 roku życia powinny być przestrzegane i chronione.

Artykuł 1
Artykuł ten zawiera definicję dziecka określającą dziecko jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat" chyba, że prawo krajowe stanowi, iż pełnoletność osiągana jest w młodszym wieku.

Artykuł 2
Prawa gwarantowane w niniejszej Konwencji są zapewniane bez jakiejkolwiek dyskryminacji.

Artykuł 3
We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, sprawę nadrzędną stanowi najlepszy interes dziecka.

Artykuł 5
Państwa szanują odpowiedzialność, prawa i obowiązki rodziców lub członków dalszej rodziny.

Artykuł 6
Każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

Artykuł 7
Dziecko ma prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.

Artykuł 8
Dziecko ma prawo do zachowania swojej tożsamości i narodowości/obywatelstwa.

Artykuł 9
Dziecko ma prawo, by nie oddzielano go od rodziców chyba, że leży to w najlepszym interesie dziecka i następuje w drodze procedury sądowej.

Artykuł 12
Dziecko ma prawo do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach, które je dotyczą; do opinii tych należy przykładać należytą wagę.

Artykuł 13
Dziecko ma prawo do swobodnego wyrażania własnych opinii; w tym prawo do szukania, otrzymywania i przekazywania wszelkiego rodzaju informacji oraz idei.

Artykuł 14
Należy przestrzegać prawa dziecka do wolności myśli, sumienia i wyznania.

Artykuł 15
Dziecko ma prawo do wolności zrzeszania się oraz pokojowego gromadzenia się.

Artykuł 16
Żadne dziecko nie podlega arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję; należy chronić dziecko przed bezprawnymi zamachami na jego honor i reputację.

Artykuł 17
Państwa powinny zapewnić dziecku dostęp do informacji oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych.

Artykuł 18
Rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka.

Artykuł 19
Państwa podejmują wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz oświatowej w celu ochrony dziecka przed jakimkolwiek formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy, zaniedbania, złego traktowania lub wyzysku.

Artykuł 24
Dziecko ma prawo do jak najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia ze szczególnym naciskiem na podstawową opiekę zdrowotną oraz rozwój profilaktyki zdrowotnej.

Artykuł 26
Dziecka ma prawo do korzystania z systemu zabezpieczeń społecznych.

Artykuł 27
Dziecka ma prawo do takiego poziomu życia, który umożliwi mu rozwój fizyczny, psychiczny, duchowy, moralny i społeczny.

Artykuł 28
Dziecko ma prawo do nauki. Państwa uczynią kształcenie podstawowe obowiązkowym, dostępnym i bezpłatnym dla wszystkich; będą wspierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego i sprawią, że będzie ono dostępne dla każdego dziecka. Dyscyplina szkolna nie powinna naruszać godności dziecka. Edukacja powinna być ukierunkowana na rozwój osobowości dziecka, jego talentów i możliwości, poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, odpowiedzialne życie w wolnym społeczeństwie w duchu pokoju, przyjaźni, zrozumienia, tolerancji i równości, poszanowanie środowiska naturalnego.

Artykuł 30
Dziecko ma prawo do korzystania z własnej kultury.

Artykuł 31
Dziecko ma prawo do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach oraz w życiu kulturalnym i artystycznym.

Artykuł 32
Dziecko ma prawo do ochrony przed wyzyskiem gospodarczym oraz przed wykonywaniem pracy, która jest niebezpieczna dla jego życia i rozwoju.

Artykuł 33
Należy chronić dzieci przed nielegalnym spożywaniem narkotyków.

Artykuł 34
Należy chronić dzieci przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego, przed wykorzystywaniem dzieci do celów prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Artykuł 38
Państwa podejmują wszelkie możliwe kroki mające na celu ochronę i opiekę nad dziećmi dotkniętymi konfliktem zbrojnym.

Artykuł 40
Każde dziecko oskarżone o popełnienie przestępstwa lub zbrodni powinno być uznane za niewinne do momentu udowodnienia mu winy, ma prawo do pomocy prawnej w czasie reprezentowania jego sprawy, do niestosowania wobec niego przymusu składania zeznań lub przyznania się do winy; prawo do całkowitego poszanowania jego prywatności, bycia traktowanym w sposób odpowiedni do jego wieku, okoliczności i właściwy dla jego dobra. Za popełnione przestępstwa dzieci do lat 18 nie podlegają ani karze śmierci ani karze dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia.

Pełny tekst Konwencji i protokołów dodatkowych można znaleźć i skopiować z wielu stron internetowych, takich jak strona UNICEF (www.uniecf.org/crc — www.brpd.gov.pl)

Europejska Konwencja Praw Człowieka

(streszczenie)

Zgodnie z Konwencją, która została podpisana w Rzymie 4 listopada 1950 r. i weszła w życie w 1953 r. Państwa-Strony gwarantują podstawowe prawa obywatelskie i polityczne państwa rządzonego według rządów prawa nie tylko swoim obywatelom, ale wszystkim osobom podlegającym „ich jurysdykcji". Państwa lub jednostki mogą wnosić skargi do Trybunału ustanowionego na mocy tej Konwencji. Jednakże nie każde państwo włączyło przepisy Konwencji do krajowego systemu prawa. W ten sposób teoria prawa międzynarodowego, zgodnie z którą prawa człowieka mają charakter podstawowy, umiejscawiający je ponad legislacją i praktyką niezawisłych państw, stała się praktyką.

Gwarantowane prawa

Prawo do życia (art. 2)

Art. 2 chroni jednostkę przed śmiercią samowolnie wymierzoną przez państwo: nie wyklucza jednak kary śmierci wykonanej zgodnie z prawem. Protokół nr 6 znoszący karę śmierci w czasach pokoju został przyjęty w 1985 r. Obecnie przygotowywany jest nowy protokół całkowicie znoszący karę śmierci.

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5)

Art. 5 gwarantuje ludziom wolność fizyczną poprzez ich ochronę przed samowolnym aresztowaniem i zatrzymaniem oraz nadając im pewne podstawowe prawa proceduralne. Przepisy tego artykułu są rozszerzone w art. 1 Protokołu nr 4, który zabrania pozbawienia wolności za długi.

Prawo do sprawiedliwego procesu w sprawach cywilnych i karnych (art. 6)

Prawo to uzupełnia art. 13, który zapewnia prawo do skutecznego środka odwoławczego do organu krajowego. Art. 6 zawiera warunek mówiący, że postępowanie musi odbyć się w „rozsądnym terminie". Najczęściej składane skargi to właśnie skargi dotyczące pogwałcenia tego przepisu. Pojęcie sprawiedliwego procesu uzupełnia zasada mówiąca, że prawo karne nie działa wstecz (art. 7), jak również prawo do wniesienia odwołania w sprawach karnych, prawo do odszkodowania za niesłuszne skazanie, zakaz ponownego sądzenia lub karania za to samo przestępstwo (art. 2, 3 i 4 Protokołu nr 7).

Poszanowanie życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania i korespondencji (art. 8),

które może być łączone z prawem do zawierania małżeństwa i zakładania rodziny (art. 12).

Równość praw i obowiązków małżonków w czasie trwania małżeństwa (art. 5 Protokołu nr 7).

Prawo do wolności wyrażania opinii (w tym wolność prasy) (art. 10).

Wymogi tego podstawowego prawa są logicznym rozwinięciem praw zagwarantowanych na mocy art. 9 (wolność myśli, sumienia i wyznania).

Wolność pokojowego gromadzenia się i zrzeszania (art. 11)

Prawo do pokojowego korzystania z własności (art. 1 Protokołu nr 1)

Prawo do nauki (art. 2 Protokołu nr 1).

Prawo do wolnych wyborów (art. 3 Protokołu nr 3).

Rada Europy i ochrona praw człowieka

Wolność poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania (art. 2 Protokołu nr 4).

Co jest zakazane?

Tortury oraz nieludzkie i poniżające traktowanie (art. 3)

Niewolnictwo, poddaństwo oraz praca przymusowa (art. 4)

Dyskryminacja w korzystaniu z praw i wolności zagwarantowanych niniejszą Konwencją (art. 14).

Wydalanie własnych obywateli danego państwa oraz zakazywanie im wjazdu na terytorium tego państwa jak również zbiorowe wydalanie cudzoziemców (art. 3 i 4 Protokołu 4).

Gwarancje proceduralne również chronią cudzoziemców przed zagrożeniem wydalenia z danego państwa (art. 1 Protokołu 7).

Konwencja ustanawia Europejski Trybunał Praw Człowieka, którego zadaniem jest rozpatrywanie skarg poszczególnych osób oraz spraw międzypaństwowych. Sędziowie są całkowicie niezależni i wybierani przez Zgromadzenie Parlamentarne.

Komitet Ministrów Rady Europy nadzoruje wykonania wyroku w przypadku stwierdzenia dokonania naruszenia, zapewniając, że dane państwo podejmie odpowiednie środki zaradcze, na przykład poprzez ustanowienie nowych procedur administracyjnych lub ustawodawstwo.

Źródło: Rada Europy, Dyrekcja Generalna ds. Praw Człowieka: www.humanrights.coe.int

KONWENCJA
O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2.
(Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z 1995 r. Nr 36, poz. 175, 176, 177, z 1998 r. Nr Nr 147, poz. 962 z 2003 r. Nr 42, poz. 364)

Rządy Państw-Sygnatariuszy niniejszej konwencji, członkowie Rady Europy,

zważywszy na Powszechną Deklarację Praw Człowieka, uchwaloną 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych;

zważywszy, że owa Deklaracja zmierza do zapewnienia powszechnego i efektywnego stosowania zawartych w niej praw;

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków i że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności;

potwierdzając swoją głęboką wiarę w te podstawowe wolności, które są fundamentem sprawiedliwości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się głównie z jednej strony na rzeczywiście demokratycznym ustroju politycznym, a z drugiej — na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszanowaniu praw człowieka, do których się one odwołują;

zdecydowane jako Rządy państw europejskich, działających w tym samym duchu i posiadających wspólne dziedzictwo ideałów i tradycji politycznych, poszanowania wolności i rządów prawa, podjąć pierwsze kroki w celu zbiorowego zagwarantowania niektórych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji,
uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1
Obowiązek przestrzegania praw człowieka
Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w rozdziale I niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ I
PRAWA I WOLNOŚCI

Artykuł 2
Prawo do życia
1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.
2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:
   a) w obronie jakiejkolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
   b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem,
   c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

Artykuł 3
Zakaz tortur
Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Artykuł 4
Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej
1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie "praca przymusowa lub obowiązkowa" nie obejmuje:
   a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;
   b) żadnej służby o charakterze wojskowym bądź służby wymaganej zamiast obowiązkowej służby wojskowej w tych krajach, które uznają odmowę służby wojskowej ze względu na przekonania;
   c) żadnych świadczeń wymaganych w stanach nadzwyczajnych lub klęsk zagrażających życiu lub dobru społeczeństwa;
   d) żadnej pracy ani świadczeń stanowiących część zwykłych obowiązków obywatelskich.

Artykuł 5
Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego
1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:
   a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;
   b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;
   c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą, lub, jeśli jest to konieczne, w celu zapobieżenia popełnieniu takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;
   d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;
   e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umysłowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;
   f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby, w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa, lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję.
2. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.
3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.
4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.
5. Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.

Artykuł 6
Prawo do rzetelnego procesu sądowego

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.
2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.
3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:
   a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
   b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
   c) bronienia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony — do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
   d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
   e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Artykuł 7
Zakaz karania bez podstawy prawnej

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.
2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

Artykuł 8
Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.
2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 9
Wolność myśli, sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.
2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 10
Wolność wyrażania opinii

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.
2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Artykuł 11
Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.
2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń w korzystaniu z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Artykuł 12
Prawo do zawarcia małżeństwa

Mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Artykuł 13
Prawo do skutecznego środka odwoławczego

Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

Artykuł 14
Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Artykuł 15
Uchylanie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.
2. Na podstawie powyższego przepisu nie można uchylić zobowiązań wynikających z artykułu 2, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych, oraz zobowiązań zawartych w artykułach 3, 4 (ustęp 1) i 7.
3. Każda z Wysokich Układających się Stron, korzystając z prawa do uchylenia zobowiązań, poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła, oraz powodach ich zastosowania. Informować będzie również Sekretarza Generalnego Rady Europy, kiedy podjęte środki przestaną działać, a przepisy konwencji będą ponownie w pełni stosowane.

Artykuł 16
Ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców
Żadnego z postanowień artykułów 10, 11 i 14 nie można uznać za wyłączające prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców.

Artykuł 17
Zakaz nadużycia praw
Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiemukolwiek państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje konwencja.

Artykuł 18
Granice stosowania ograniczeń praw
Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza konwencja, nie będą stosowane w innych celach niż te, dla których je wprowadzono.

ROZDZIAŁ II
EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Artykuł 19
Utworzenie Trybunału
W celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej "Trybunałem". Działa on w sposób stały.

Artykuł 20
Liczba sędziów
Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Artykuł 21
Wymogi sprawowania urzędu
1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.
2. Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu.
3. W okresie sprawowania urzędu sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 22
Wybór sędziów
1. Sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony, większością głosów, z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę.
2. Taką samą procedurę stosuje się w celu uzupełnienia składu Trybunału w przypadku przystąpienia nowych Wysokich Układających się Stron oraz przy obsadzaniu wakujących miejsc.

Artykuł 23
Kadencja
1. Sędziowie są wybierani na okres sześciu lat. Mogą oni być wybierani ponownie. Jednak kadencja połowy sędziów wybranych w pierwszych wyborach upływa po trzech latach.
2. Sędziowie, których kadencja ma upłynąć z końcem początkowego okresu trzech lat, są wyznaczeni w drodze losowania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy bezpośrednio po ich wyborze.
3. Aby zapewnić, jeśli to możliwe, odnowienie kadencji połowy składu sędziowskiego co trzy lata, Zgromadzenie Parlamentarne może przed rozpoczęciem procedury każdych kolejnych wyborów postanowić, że kadencja lub kadencje jednego lub większej liczby sędziów, którzy mają zostać wybrani, będzie inna niż sześcioletnia, jednak nie dłuższa niż dziewięć lat i nie krótsza niż trzy lata.
4. W przypadkach gdy chodzi o więcej niż jeden mandat i gdy Zgromadzenie Parlamentarne zastosuje poprzedni ustęp, przydział mandatów zostanie dokonany w drodze losowania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy bezpośrednio po zakończeniu wyborów.
5. Sędzia wybrany na miejsce sędziego, którego kadencja jeszcze nie upłynęła, sprawuje swój urząd przez okres pozostający do zakończenia kadencji swego poprzednika.
6. Kadencja sędziów upływa z chwilą osiągnięcia przez nich wieku 70 lat.
7. Sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia. Zajmują się oni jednak nadal sprawami, które zaczęli rozpoznawać.

Artykuł 24
Odwoływanie
Żaden sędzia nie może być odwołany ze swojego urzędu, chyba że pozostali sędziowie postanowią większością dwóch trzecich głosów, że przestał on spełniać stawiane wymogi.

Artykuł 25
Kancelaria i sekretarze prawni
Trybunał posiada Kancelarię, której funkcje i organizację określa regulamin Trybunału. Trybunał korzysta z pomocy sekretarzy prawnych.

Artykuł 26
Zgromadzenie plenarne Trybunału
Zgromadzenie plenarne Trybunału:
a) wybiera swojego Przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących na okres trzech lat; mogą oni być wybrani ponownie;
b) tworzy Izby ustanowione na czas wyznaczony;
c) wybiera Przewodniczących Izb Trybunału; mogą oni być wybrani ponownie;
d) uchwala regulamin Trybunału
e) wybiera Szefa Kancelarii i jednego lub więcej zastępców Szefa Kancelarii.

Artykuł 27
Komitety, Izby i Wielka Izba
1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie komitetów trzech sędziów, Izb siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów. Komitety tworzone są przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.
2. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanego Państwa-Strony lub, w braku takiego sędziego albo gdy nie jest on w stanie zasiadać, inna osoba wybrana przez zainteresowane Państwo do pełnienia funkcji sędziego.
3. W składzie Wielkiej Izby zasiada także Przewodniczący Trybunału, wiceprzewodniczący, Przewodniczący Izby oraz inni sędziowie wybrani zgodnie z regulaminem Trybunału. W przypadku przekazania sprawy do Wielkiej Izby w trybie art. 43, żaden sędzia ze składu Izby, która wydała

wyrok, nie zasiada w składzie Wielkiej Izby, z wyjątkiem Przewodniczącego Izby i sędziego, który zasiadał z ramienia zainteresowanego Państwa-Strony.

Artykuł 28
Uznanie niedopuszczalności przez komitety
Komitet może, na zasadzie jednomyślności, uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw skargę indywidualną wniesioną na podstawie art. 34, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania. Decyzja taka jest ostateczna.

Artykuł 29
Decyzje Izby w sprawie dopuszczalności i przedmiotu
1. Jeżeli żadna decyzja nie została podjęta na podstawie art. 28, decyzję w sprawie dopuszczalności i przedmiotu skargi indywidualnej wniesionej w trybie art. 34 podejmuje Izba.
2. W sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg międzypaństwowych wniesionych w trybie art. 33 decyduje Izba.
3. Decyzję w sprawie dopuszczalności podejmuje się odrębnie, chyba że Trybunał, w wyjątkowych przypadkach, postanowi inaczej.

Artykuł 30
Zrzeczenie się właściwości na rzecz Wielkiej Izby
Jeśli w sprawie toczącej się przed Izbą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienie może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Artykuł 31
Kompetencje Wielkiej Izby
Wielka Izba:
a) rozstrzyga skargi wniesione albo w trybie artykułu 33 lub 34, jeśli Izba zrzekła się właściwości na podstawie artykułu 30, albo — jeśli sprawa została jej przekazana — w trybie artykułu 43, oraz
b) rozpatruje wnioski o wydanie opinii doradczych, przedłożone w trybie artykułu 47.

Artykuł 32
Właściwość Trybunału
1. Trybunał jest właściwy do rozpoznania wszystkich spraw dotyczących interpretacji i stosowania Konwencji i jej protokołów, które zostaną mu przedłożone na podstawie artykułów 33, 34 i 47.
2. Spór dotyczący właściwości Trybunału rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 33
Sprawy międzypaństwowe
Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia Konwencji lub jej protokołów.

Artykuł 34
Skargi indywidualne
Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w Konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.

Artykuł 35
Wymogi dopuszczalności
1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, i jeśli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.
2. Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie artykułu 34, która:
   a) jest anonimowa lub
   b) jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji.
3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie artykułu 34, jeśli uważa, że skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami Konwencji lub jej protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi.
4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.

Artykuł 36
Interwencja strony trzeciej
1. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę Wysoka Układająca się Strona, której obywatelem jest skarżący, ma prawo do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.
2. Przewodniczący Trybunału może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, zaprosić każdą Wysoką Układającą się Stronę, która nie jest stroną w postępowaniu, lub każdą zainteresowaną osobę, inną niż osoba skarżąca, do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

Artykuł 37
Skreślenie skargi z listy
1. Trybunał może w każdej fazie postępowania zdecydować o skreśleniu skargi z listy spraw, jeżeli okoliczności prowadzą do wniosku, że:
   a) skarżący nie podtrzymuje swej skargi lub
   b) spór został już rozstrzygnięty, lub
   c) z jakiejkolwiek innej przyczyny ustalonej przez Trybunał nie jest uzasadnione dalsze rozpatrywanie skargi.
   Jednakże Trybunał kontynuuje rozpatrywanie skargi, jeśli wymaga tego poszanowanie praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej protokołów.
2. Trybunał może podjąć decyzję o ponownym wpisaniu skargi na listę spraw, jeśli uzna, że okoliczności uzasadniają takie postępowanie.

Artykuł 38
Rozpatrywanie skarg i procedura polubownego załatwiania
1. Jeśli Trybunał uzna skargę za dopuszczalną:
   a) kontynuuje on rozpatrywanie sprawy z udziałem przedstawicieli stron i, jeśli zachodzi potrzeba, podejmuje dochodzenie, a zainteresowane państwa udzielą dla jego skutecznego przeprowadzenia wszelkich niezbędnych ułatwień;
   b) pozostaje on do dyspozycji zainteresowanych stron celem polubownego załatwienia sprawy na zasadach poszanowania praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej protokołów.
2. Postępowanie prowadzone w trybie ustępu 1 lit. b) jest poufne.

Artykuł 39
Osiągnięcie polubownego załatwienia
Jeśli zdołano doprowadzić do polubownego załatwienia sprawy, Trybunał skreśla skargę z listy spraw w formie decyzji, która ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i przyjętego rozwiązania.

Artykuł 40
Publiczne rozprawy i dostęp do dokumentów
1. Rozprawy są publiczne, chyba że Trybunał zdecyduje inaczej ze względu na wyjątkowe okoliczności.
2. Dokumenty złożone u Szefa Kancelarii są publicznie dostępne, chyba że Przewodniczący Trybunału zdecyduje inaczej.

Artykuł 41
Słuszne zadośćuczynienie

Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.

Artykuł 42
Wyroki Izb
Wyroki Izb stają się ostateczne zgodnie z postanowieniami artykułu 44 ustęp 2.

Artykuł 43
Przekazanie do Wielkiej Izby
1. W okresie trzech miesięcy od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby.
2. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmie wniosek, jeśli sprawa ujawnia poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji i jej protokołów lub poważną kwestię o znaczeniu ogólnym.
3. Jeśli zespół przyjął wniosek, sprawę rozstrzyga Wielka Izba w drodze wyroku.

Artykuł 44
Ostateczne wyroki
1. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny.
2. Wyrok Izby staje się ostateczny:
   a) jeśli strony oświadczają, że nie będą wnioskować przekazania sprawy do Wielkiej Izby, lub
   b) trzy miesiące od daty wydania wyroku, jeśli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
   c) jeśli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie w trybie artykułu 43.
3. Ostateczny wyrok podlega opublikowaniu.

Artykuł 45
Uzasadnienie wyroków i decyzji
1. Wyroki, jak również decyzje uznające skargi za dopuszczalne lub niedopuszczalne, zawierają uzasadnienie.
2. Jeżeli wyrok w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.

Artykuł 46
Moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków
1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.
2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.

Artykuł 47
Opinie doradcze
1. Trybunał może, na wniosek Komitetu Ministrów, wydawać opinie doradcze w kwestiach prawnych dotyczących wykładni Konwencji i jej protokołów.
2. Powyższe opinie nie mogą dotyczyć treści i zakresu praw i wolności określonych w rozdziale I Konwencji i w jej protokołach ani jakichkolwiek innych zagadnień, które Trybunał lub Komitet Ministrów mogłyby rozpatrywać w wyniku postępowania podjętego na podstawie postanowień Konwencji.
3. Decyzje Komitetu Ministrów w sprawie wniosku o opinię doradczą Trybunału podejmowane są większością głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

Artykuł 48
Kompetencja doradcza Trybunału
Trybunał rozstrzyga, czy wniosek o wydanie opinii doradczej przedłożony przez Komitet Ministrów mieści się w jego kompetencji określonej w artykule 47.

Artykuł 49
Uzasadnienie opinii doradczych
1. Opinia doradcza Trybunału zawiera uzasadnienie.
2. Jeżeli opinia doradcza w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.
3. Opinię doradczą przekazuje się Komitetowi Ministrów.

Artykuł 50
Koszty działalności Trybunału
Koszty działalności Trybunału ponosi Rada Europy.

Artykuł 51
Przywileje i immunitety sędziów
Sędziowie są uprawnieni w czasie pełnienia swoich funkcji do korzystania z przywilejów i immunitetów przewidzianych w artykule 40 Statutu Rady Europy i w porozumieniach zawartych na jego podstawie.

ROZDZIAŁ III
POSTANOWIENIA RÓŻNE

Artykuł 52
Zasięganie informacji przez Sekretarza Generalnego
Na żądanie Sekretarza Generalnego Rady Europy każda Wysoka Układająca się Strona złoży wyjaśnienie w sprawie sposobu, w jaki jej prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne stosowanie wszystkich postanowień niniejszej konwencji.

Artykuł 53
Ochrona uznanych praw człowieka
Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie będzie interpretowane jako ograniczające lub wyłączające jakiekolwiek prawa człowieka lub podstawowe wolności, które mogą być zagwarantowane przez ustawę każdej Wysokiej Układającej się Strony lub jakąkolwiek inną umowę, której państwo to jest Stroną.

Artykuł 54
Kompetencje Komitetu Ministrów
Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie narusza uprawnień przyznanych Komitetowi Ministrów na podstawie Statutu Rady Europy.

Artykuł 55
Wyłączenie innych środków rozstrzygania sporów
Wysokie Układające się Strony zgadzają się, że, wyjąwszy porozumienia szczególne, nie będą wykorzystywały obowiązujących między nimi traktatów, konwencji lub deklaracji dla skierowania, w drodze skargi, sporu powstałego w związku z interpretacją lub stosowaniem niniejszej konwencji do rozpatrzenia w ramach innych sposobów rozstrzygania sporów niż przewidziane w niniejszej konwencji.

Artykuł 56
Terytorialny zakres stosowania
1. Każde Państwo może w chwili ratyfikacji lub w jakimkolwiek późniejszym czasie oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że niniejsza konwencja obowiązywać będzie, z zastrzeżeniem ustępu 4 niniejszego artykułu, na wszystkich lub niektórych terytoriach, za których stosunki międzynarodowe Państwo to odpowiada.
2. Konwencja obowiązywać będzie na terytorium lub terytoriach wymienionych w notyfikacji, począwszy od trzydziestego dnia po otrzymaniu tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.
3. Postanowienia niniejszej konwencji będą stosowane na tych terytoriach odpowiednio do miejscowych wymogów.
4. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup osób, zgodnie z artykułem 34 Konwencji.

Artykuł 57
Zastrzeżenia

1. Każde Państwo może, przy podpisaniu niniejszej Konwencji lub przy składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, dokonać zastrzeżenia odnośnie do każdego z przepisów konwencji w takim zakresie, w jakim ustawa obowiązująca na jego terytorium jest z tym przepisem niezgodna. Na podstawie niniejszego artykułu niedopuszczalne są zastrzeżenia o charakterze ogólnym.
2. Każde zastrzeżenie złożone na podstawie niniejszego artykułu powinno zawierać krótkie przedstawienie treści ustawy, której dotyczy.

Artykuł 58
Wypowiedzenie

1. Wysoka Układająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą konwencję nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty, w której stała się jej stroną, i z zachowaniem sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia zawartego w notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, który poinformuje o tym inne Wysokie Układające się Strony.
2. Powyższe wypowiedzenie nie zwalnia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony od zobowiązań wynikających z konwencji w odniesieniu do każdego działania, które mogąc naruszać te zobowiązania byłoby podjęte przed upływem terminu, w którym wypowiedzenie stało się skuteczne.
3. Każda Wysoka Układająca się Strona, która przestaje być członkiem Rady Europy, przestaje być na tych samych warunkach stroną niniejszej konwencji.
4. Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z przepisami poprzednich ustępów w odniesieniu do każdego terytorium, w stosunku do którego oświadczono o jej obowiązywaniu zgodnie z artykułem 56.

Artykuł 59
Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla Członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.
2. Niniejsza konwencja wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych.
3. W odniesieniu do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji w dalszej kolejności, konwencja wchodzi w życie z dniem złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.
4. Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Członkom Rady Europy wejście w życie konwencji, nazwy Wysokich Układających się Stron, które dokonały jej ratyfikacji, oraz fakt złożenia kolejnych dokumentów ratyfikacyjnych.

Sporządzono w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z sygnatariuszy.

Po zaznajomieniu się z powyższą konwencją, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

– została ona uznana za słuszną zarówno w całości, jak i każde z postanowień w niej zawartych,
– jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona,
– będzie niezmiennie zachowywana.

Na dowód czego wydany został akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej Polskiej.

Dano w Warszawie dnia 15 grudnia 1992 r.

EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA

(streszczenie)

Europejska Karta Społeczna (zwana poniżej „Kartą") ustala prawa i wolności oraz ustanawia mechanizm gwarantujący przestrzeganie tych praw przez Państwa-Strony. Przepisy Karty zostały ostatnio zmienione i tak oto zrewidowana wersja Europejskiej Karty Społecznej, która weszła w życie w 1999 r. stopniowa zastępuje pierwszą wersję Traktatu z 1961 r.

Prawa zagwarantowane Kartą

Prawa, które gwarantuje Karta odnoszą się do wszystkich ludzi i dotyczą sfery życia codziennego:

Mieszkanie:

- Konstrukcja domu zgodna z potrzebami rodziny (rozplanowanie domu).
- Zmniejszenie liczby bezdomnych.
- Powszechnie zapewniony dostęp do godnego i niedrogiego mieszkania.
- Równy dostęp do mieszkań socjalnych dla obcokrajowców.

Zdrowie

- Służba zdrowia skuteczna i dostępna dla całej ludności.
- Polityka profilaktyki chorób oraz, w szczególności, gwarancja zdrowego środowiska.
- Wyeliminowanie ryzyka zawodowego tak, aby bezpieczeństwo i higiena pracy były zapewnione zarówno w prawie, jak i w praktyce.

Edukacja

- Zakaz pracy wykonywanej przez dzieci poniżej 15 roku życia.
- Bezpłatne kształcenie podstawowe i średnie.
- Bezpłatne poradnictwo zawodowe.
- Kształcenie początkowe i dalsze doskonalenie zawodowe.
- Dostęp do uniwersytetów i innych form szkolnictwa wyższego jedynie na podstawie osobistych kwalifikacji.

Zatrudnienie

- Polityka społeczna i gospodarcza zapewniające pełne zatrudnienie.
- Prawo do zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną.
- Sprawiedliwe warunki pracy dotyczące płacy i godzin pracy.
- Działania mające na celu zwalczanie napastowania seksualnego i psychicznego.
- Zakaz pracy przymusowej.
- Wolność tworzenia związków zawodowych i organizacji pracodawców w celu obrony interesów gospodarczych i społecznych: osobista wolność podejmowania decyzji o przystąpieniu lub nie do tych organizacji.
- Promowanie wspólnych konsultacji, rokowań zbiorowych, mechanizmów pojednawczych i dobrowolnego arbitrażu.
- Prawo do strajku.

Zabezpieczenia socjalne

- Prawo do zabezpieczeń socjalnych, ubezpieczeń społecznych i opieki społecznej.
- Prawo do ochrony przed ubóstwem i wyłączeniem społecznym.
- Specjalne działania zabezpieczające rodziny i osoby starsze.

Migracja

- Uproszczenie formalności migracyjnych dla europejskich pracowników.
- Prawo do łączenia rodzin.
- Prawo do opieki w nagłych przypadkach przysługujące cudzoziemcom do momentu ich repatriacji.
- Gwarancje proceduralne w przypadku wydalenia.

Brak dyskryminacji

- Prawa kobiet i mężczyzn do równego traktowania oraz równych szans w sferze zatrudnienia.
- Gwarancja, że wszystkie prawa ustalone w Karcie są stosowane bez względu na rasę, płeć, wiek, kolor, język, religię, opinie, narodowość, pochodzenie społeczne, stan zdrowia lub związek z mniejszością narodową.

Europejski Komitet Praw Społecznych

Europejski Komitet Praw Społecznych (zwany poniżej „Komitetem") czuwa nad wypełnianiem przez kraje zobowiązań ustalonych w Karcie. Jego 12 niezależnych i niezawisłych członków wybieranych jest przez Komitet Ministrów Rady Europy na okres 6 lat. Kadencja może być odnowiona tylko raz. Komitet określa, czy prawo krajowe i praktyka w Państwach-Stronach są zgodne z Kartą (ar. 24 Karty, zmieniony Protokołem Turyńskim w 1991 r.)

Procedura montoringu oparta na raportach krajowych

Co roku Państwa-Strony składają raporty opisujące wdrażanie przepisów Karty w prawie i praktyce. Każdy raport dotyczy pewnych przyjętych postanowień Karty.

Komitet bada raporty i podejmuje decyzję, czy sytuacja w danych krajach jest zgodna z przepisami Karty. Decyzje Komitetu zwane „wnioskami" są publikowane co rok.

Jeżeli dane państwo nie podejmuje żadnych działań odnośnie do decyzji Komitetu, co oznacza, że nie spełnia postanowień Karty, Komitet Ministrów kieruje do takiego państwa zalecenie z prośbą o dokonanie zmian w prawie lub praktyce. Praca Komitetu Ministrów jest przygotowywana przez Komitet Rządowy składający się z przedstawicieli rządów Państw-Stron Karty. W pracach Komitetu pomagają obserwatorzy reprezentujący organizacje europejskich pracodawców i związków zawodowych (patrz. przypis 1).

Procedura skarg zbiorowych

Zgodnie z Protokołem, który został otwarty do podpisu w 1995 r. i wszedł w życie w 1998 r. skargi dotyczące naruszenia przepisów Karty mogą być wnoszone do Europejskiego Komitetu Praw Społecznych.

Organizacje uprawnione do składania skarg do Komitetu:

— W przypadku wszystkich państw, które zaakceptowały procedurę:

1. ETUC, UNIC oraz IOE[1];
2. Organizacje pozarządowe (NGO) posiadające status doradczy w Radzie Europy, które zostały umieszczone na liście sporządzonej w tym celu przez Komitet Rządowy;
3. Organizacje pracodawców i związki zawodowe w zainteresowanych krajach;

— W przypadku państw, które również wyraziły na to zgodę:

4. Krajowe organizacje pozarządowe (NGO).

Skarga musi zawierać następujące informacje:

a. Nazwa organizacji składającej skargę oraz szczegóły dotyczące kontaktu z tą organizacją;
b. Dowód świadczący o tym, że osoba składająca skargę jest uprawniona do reprezentowania organizacji wnoszącej skargę;
c. Nazwa państwa, przeciwko któremu skarga jest wnoszona;
d. Wskazanie przepisów Karty, które zostały naruszone;
e. Istota skargi, tj. Punkt(y), które rzekomo nie zostały spełnione przez państwo, przeciwko któremu wnoszona jest skarga, zgodnie z przepisami Karty, wraz z odpowiednią argumentacją i dołączonymi dokumentami.

Skarga może być złożona w dowolnej formie zawierającej powyższe informacje, lub przy użyciu formularza. Skarga musi być sporządzona w języku

angielskim lub francuskim w przypadku organizacji należących do kategorii 1 i 2 (podanych powyżej). W przypadku innych organizacji (kategorie 3 i 4), skarga może być sporządzona w oficjalnym języku lub jednym z oficjalnych języków zainteresowanego państwa.

Komitet analizuje skargę i jeżeli formalne wymagania są spełnione dopuszcza ją do rozpatrzenia. Po dopuszczeniu skargi do rozpatrzenia rozpoczyna się pisemna procedura wraz z wymianą memoriałów pomiędzy stronami. Komitet może zarządzić przesłuchanie publiczne.

Następnie Komitet podejmuje decyzję dotyczącą istoty skargi i przekazuje ją zainteresowanym stronom oraz Komitetowi Ministrów w formie raportu, który zostaje podany do wiadomości publicznej w przeciągu 4 miesięcy od jego przekazania.

Komitet Ministrów podejmuje uchwałę. W stosownych przypadkach Komitet może zalecić państwu, którego dotyczy skarga, podjęcie szczególnych kroków w celu dostosowania sytuacji do przepisów Karty.

Rezultaty stosowania Karty w różnych państwach

W rezultacie stosowanie systemu monitoringu państwa wprowadziły wiele zmian w swoim ustawodawstwie i praktyce w celu dostosowania sytuacji do przepisów Karty. Szczegóły dotyczące tych rezultatów (jak również obecne zmiany) opisane są w „Analizach" publikowanych co roku przez Sekretariat Karty (patrz poniżej).

Gdzie można znaleźć więcej informacji na temat Karty?

- Baza danych na temat Karty: http://hudoc.esc.coe.int/, dostępna drogą elektroniczną lub na CD, pozwala łatwo wyszukać informacje na temat prawa precedensowego Europejskiego Komitetu Praw Społecznych;
- Strona internetowa poświęcona Karcie www.esc.ceo.int zawiera w szczególności wszystkie krajowe raporty oraz dane dotyczące każdego kraju.
- „Analizy" publikowane co rok, pokazują zakres zgodności prawa krajowego poszczególnych państw z przepisami Karty.
- „Zbiór tekstów" zawiera wszystkie podstawowe teksty.
- Bibliografia jest regularnie uaktualniana.

Secretariat of the European Social Charter
DG II - Directorate General of Human Rights
Council of Europe
F – 67075 Strasbourg Cedex
Social.charter@coe.int

[1] *Europejska Konfederacja Związków Zawodowych (ETUC), Zrzeszenie Konfederacji Przemysłowców i Pracodawców Europy (UNICE) oraz Międzynarodowa Organizacja Pracodawców (IOE).*

KONWENCJA RAMOWA O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

(streszczenie)

Otwarcie do podpisu: przez państwa członkowskie Rady Europy w Strasburgu 1 lutego 1995 r. *Wejście w życie:* 1 lutego 1998 r.

Konwencja jest pierwszym prawnie wiążącym instrumentem dotyczącym ochrony mniejszości narodowych w ogóle. Celem tej Konwencji jest ochrona istnienia/egzystencji mniejszości narodowych na terytoriach Państw-Stron. Konwencja promuje pełną i rzeczywistą równość mniejszości narodowych poprzez tworzenie odpowiednich warunków umożliwiających im ochronę i rozwój ich kultury oraz zachowanie własnej tożsamości.

W sferze życia publicznego Konwencja ustala następujące zasady odnoszące się do osób należących do mniejszości narodowych:

- Brak dyskryminacji
- Promowanie rzeczywistej równości
- Promocja i zachowanie własnej kultury, religii, języka i tradycji
- Wolność pokojowego gromadzenia się
- Wolność zrzeszania się
- Wolność wyrażania opinii
- Wolność myśli, sumienia i wyznania
- Prawo do dostępu do mediów i korzystania z nich
- Wolności dotyczące języka i edukacji
- Kontakty i współpraca transgraniczna
- Uczestnictwo w życiu gospodarczym, kulturalnym i społecznym
- Zakaz przymusowej asymilacji.

Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych

Karta opracowana na podstawie tekstu przygotowanego przez Stałą Konferencję Władz Lokalnych i Regionalnych Europy została przyjęta w formie Konwencji 25 czerwca 1992 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy i została otwarta do podpisu w Strasburgu 5 listopada 1992 r. Weszła w życie 1 marca 1998 r.

1. Jaki jest cel tej Karty?

Karta ma charakter Konwencji mającej chronić i promować języki regionalne i mniejszościowe jako zagrożony element kulturowego dziedzictwa Europy. Cel Karty ma charakter kulturowy. Obejmuje ona języki regionalne i mniejszościowe, języki nieterytorialne oraz rzadziej używane języki oficjalne. Karta ma również zapewniać, w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, posługiwanie się językami regionalnymi i mniejszościowymi w edukacji i mediach oraz umożliwiać i promować używanie tych jezyków w sferze administracyjnej, w życiu gospodarczym i społecznym, w działaniach kulturalnych i wymianie międzynarodowej.

Karta oparta jest na zasadzie poszanowania suwerenności państwowej i integralności terytorialnej. Karta nie nadaje stosunkom pomiędzy językami oficjalnymi a językami regionalnymi i mniejszościowymi charakteru konkurencyjności lub wrogości (antagonizmu). Rozwój języków regionalnych i mniejszościowych nie może w żaden sposób zakłócać znajomości i promowania języków oficjalnych.

Definicje

Zgodnie z definicją podaną w Karcie „języki regionalne lub mniejszościowe" oznaczają języki tradycyjnie używane na danym terytorium państwa lub przez jego obywateli, którzy stanowią grupę ilościowo mniejszą od reszty ludności tego państwa; różnią się od języka (ów) oficjalnego (ych) tego państwa; nie obejmują ani dialektów języka oficjalnego danego państwa ani języka migrantów.

Wyrażenie „języki nieterytorialne" oznacza języki używane przez obywateli danego państwa inne niż języki używane przez resztę ludności tego państwa, które, choć tradycyjnie używane na terytorium tego państwa nie mogą być identyfikowane z określonym jego obszarem.

Osiem podstawowych zasad mających zastosowanie do wszystkich języków (Część II, art. 7)

- Uznanie języków regionalnych lub mniejszościowych za przejaw bogactwa kulturowego.
- Respektowanie zasięgu geograficznego każdego języka regionalnego lub mniejszościowego.
- Potrzeba podjęcia zdecydowanych działań mających na celu promowania takich języków.
- Ułatwianie i/lub popieranie posługiwania się takimi językami w mowie i w piśmie w życiu publicznym i prywatnym.
- Zapewnienie metod i środków do nauczania i studiowania takich języków na wszystkich odpowiednich poziomach.
- Promowanie odpowiedniej wymiany międzynarodowej.
- Zakaz wszelkich form niesprawiedliwego różnicowania, wyłączenia, ograniczenia lub uprzywilejowania dotyczącego posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi oraz mającego na celu zniechęcenie lub wystawienie na niebezpieczeństwo ich zachowania lub rozwoju.
- Promowanie przez państwa wzajemnego zrozumienia pomiędzy wszystkimi grupami językowymi danego kraju.

2. Jakie zobowiązania zostały podjęte przez poszczególne kraje?

Karta dzieli się na dwie główne części: ogólną — zawierająca zasady mające zastosowanie do wszystkich stron oraz wszystkich języków regionalnych i mniejszościowych (część II) oraz część, która zawiera specyficzne zobowiązania różniące się w zależności od państwa i języka, których dotyczą (część III).

Część II ustala główne zasady i cele polityk państwowych, ustawodawstwa i praktyki oraz postrzegana jest jako część ustalająca ramy niezbędne do ochrony danych języków.

Część III służy przełożeniu ogólnych zasad potwierdzonych w części II na precyzyjne reguły odnoszące się do edukacji, władz sądowych, administracyjnych i służb społecznych, mediów, działań kulturalnych, życia gospodarczego i społecznego oraz współpracy międzynarodowej. Państwa zobowiązują się stosować te przepisy części III realizacji, których się podjęły.

Po pierwsze państwa muszą określić języki, do których ta część ma zastosowanie oraz wybrać przynajmniej 35 działań w odniesieniu do każdego z nich. Wiele przepisów zawiera kilka możliwości, o różnym stopniu rygorystyczności. Państwa zobowiązane są wybrać jedną z nich „w zależności od sytuacji każdego języka". Zachęca się Strony do stopniowego zwiększania liczby podejmowanych zobowiązań w zależności od zmian w prawie poszczególnych państw oraz ich możliwości finansowych.

3. W jaki sposób można zagwarantować wypełnianie zobowiązań przez państwa?

Karta ustanawia system monitoringu umożliwiający Państwom-Stronom, Radzie Europy i opinii publicznej śledzenie i obserwację wdrażania jej postanowień.

a. Sprawozdania składane przez państwa

Państwa zobowiązane są do składania, co trzy lata, Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy sprawozdań wyjaśniających ich politykę oraz przedstawiających działania, jakie poszczególne państwa podjęły w celu realizacji swoich zobowiązań. Raporty te są publikowane. Można je otrzymać od zainteresowanych państw oraz z Rady Europy.

b. Sprawozdania Komitetu Niezależnych Ekspertów

Karta ustanawia Komitet Niezależnych Ekspertów składający się z przedstawicieli każdej z Umawiających się Stron, mianowanych przez Komitet Ministrów Rady Europy z listy osób posiadających uznane kompetencje w sprawach, których dotyczy Karta. *(w Karcie jest mowa o najwyższym poziomie moralnym i uznanych kompetencjach)*. Komitet Ekspertów odpowiedzialny jest za analizowanie okresowych sprawozdań poszczególnych państw jak również innych informacji otrzymywanych ze stowarzyszeń lub innych organów ustanowionych zgodnie z prawem w zainteresowanych państwach oraz prowadzących swoją działalność w zakresie danego języka. Komitet opracowuje i przekazuje Komitetowi Ministrów Rady Europy swoje sprawozdanie wraz z propozycją zaleceń, które należy skierować do poszczególnych państw.

c. Zalecenia Komitetu Ministrów skierowane do państw

Po zapoznaniu się ze sprawozdaniem Komitetu Ekspertów, Komitet Ministrów może zdecydować o podaniu tego sprawozdania do wiadomości publicznej. Może również podjąć decyzję o skierowaniu do poszczególnych państw zaleceń dotyczących podjęcia przez te państwa koniecznych kroków w celu dostosowania ich polityk, ustawodawstwa oraz praktyki do wynikających z Karty zobowiązań.

d. Monitoring prowadzony przez Zgromadzenie Parlamentarne

Co dwa lata Sekretarz Generalny Rady Europy ma obowiązek przedstawić Zgromadzeniu Parlamentarnemu szczegółowe sprawozdanie dotyczące stosowania Karty. Gwarantuje to informowanie na bieżąco członków parlamentów Europy o stosowaniu Karty, co pozwala im, na wywieranie nacisku politycznego i w razie konieczności zachęcanie krajowych rządów do podjęcia odpowiednich działań.

e. Rola organizacji pozarządowych (NGO)

Organizacje pozarządowe powinny być postrzegane przez państwa jako najlepsi partnerzy w dążeniu do wspólnego celu, jakim jest promowanie różnorodności językowej. Organizacje pozarządowe odgrywają decydującą rolę zarówno przed, jak i po ratyfikacji Karty. Przed ratyfikacją mogą pomagać państwom w wyborze języków, które mają być objęte przepisami Karty, jak i postanowień części III, które dane państwa chcą stosować na swoim terytorium. Rola organizacji pozarządowych w monitorowaniu wypełniania zobowiązań polega na doradzaniu Komitetowi Ekspertów oraz władzom krajowym w jakichkolwiek problemach, które mogą się pojawić w czasie wdrażania Karty w poszczególnych państwach.

Dalsze informacje: Directorate General of Legal Affairs of the Council of Europe. Local and Regional Democracy. (http://www.local.coe.int)

Ankieta ewaluacyjna

Ankietę można także wypełnić w Internecie na stronie www.coe.int/compass (po angielsku, francusku lub rosyjsku) lub www.compass.org.pl (po polsku)

Wasze sugestie będą bardzo przydatne do aktualizacji informacji i poprawy ogólnej struktury *Kompasu*. Proces tworzenia *Kompasu* polegał na intensywnych konsultacjach i dyskusjach z wieloma ludźmi i organizacjami oraz na wykonywaniu ćwiczeń z różnymi grupami. Chcielibyśmy się dowiedzieć, czy zaprezentowane tu informacje i ćwiczenia spełniają oczekiwania i potrzeby nauczycieli i pracowników młodzieżowych.

1. Wykorzystuję Kompas w mojej pracy:

- ❑ nauczyciela
- ❑ osoby szkolącej nauczycieli
- ❑ pracownika młodzieżowego
- ❑ trenera
- ❑ lidera młodzieżowego
- ❑ innej (podaj jakiej) .....

Pracuję z następującą grupą wiekową:

- ❑ poniżej 15 lat
- ❑ 15–18 lat
- ❑ 20–25 lat
- ❑ 25–30 lat
- ❑ powyżej 30 lat
- ❑ grupa mieszana

Pracuję głównie w obszarze:

- ❑ edukacji formalnej
- ❑ edukacji nieformalnej

Na poziomie:

- ❑ lokalnym (określ)
- ❑ krajowym (określ)
- ❑ międzynarodowym

Nazwa mojej organizacji lub instytucji:

.....

2. Dowiedziałem/am się o *Kompasie* z / Otrzymałem/am *Kompas* od:

.....

3. Wykorzystuję przede wszystkim następujące rozdziały i ćwiczenia:

.....

.....

4. Najbardziej dla mnie użyteczne rozdziały i ćwiczenia:

.....

.....

uzasadnienie

.....

.....

5. Najmniej użyteczne rozdziały i ćwiczenia:

.....

.....

uzasadnienie

.....

.....

Skala ocen w punktach 6–11 — od 1 do 5. Zaznacz właściwą, według twojej oceny, odpowiedź.

6. Moja ogólna ocena struktury *Kompasu*:
Bezużyteczna 1 2 3 4 5 bardzo użyteczna

7. Moja ocena układu graficznego *Kompasu*:
Niejasny 1 2 3 4 5 bardzo przejrzysty

8. Moja ocena informacji zawartych w rozdziale 5
Niewystarczające 1 2 3 4 5 właściwe

9. Moja ocena ćwiczeń
Słabe 1 2 3 4 5 bardzo dobre

10. Informacje i ćwiczenia umieszczone w *Kompasie* pomogły uczestnikom zrozumieć poruszane zagadnienia
Nie 1 2 3 4 5 poszerzyły wiedzę uczestników

11. Informacje i ćwiczenia wpłynęły na postawy uczestników oraz przyczyniły sie do zmiany ich zachowań
Nie 1 2 3 4 5 zmieniły postawy uczestników

12. W *Kompasie* znajdują się następujące informacje/ujęcia tematów, które są niepoprawne lub z którymi się nie zgadzam:

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

13. Proponuję wprowadzić następujące ogólne zmiany w przyszłych wydaniach *Kompasu*:

. . . . . .
. . . . . .

14. Proponuję wprowadzić następujące zmiany w konkretnych rozdziałach i ćwiczeniach:

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

15. Proponuję umieścić następujące pozycje książkowe lub strony internetowe w materiałach źródłowych (w przypadku książek lub artykułów prosimy o podanie pełnego opisu bibliograficznego: autor, tytuł, wydawca, miejsce i rok wydania)

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

16. Inne komentarze:

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Imię i nazwisko, adres, numer telefonu, e-mail (opcjonalnie)

. . . . . .

Prosimy o wysłanie ankiety na następujący adres:

European Youth Centre Budapest, Zivatar u. 1-3, H-1024 Budapest, Węgry

Fax: +36 1 2124076, e-mail: eycb.secretariat@coe.int

Punkty sprzedaży wydawnictw Rady Europy

AUSTRALIA
Hunter Publications, 58A, Gipps Street
AUS-3066 COLLINGWOOD, Yictoria
Tel.: (61) 3 9417 5361
Fax: (61) 3 9419 7154
E-mail: Sales@hunter-pubs.com.au
http://www.hunter-pubs. com.au

AUSTRIA
Gerold und Co., Weihburggasse 26
A-IOIOWIEN
Tel.: (43)1 5335014
Fax: (43)1533 5014 18
E-mail: buch@gerold.telecom.at
http://www.gerold.at

BELGIA
La Librairie europeenne SA
50, avenue A. Jonnart
B-I200BRUXELLES20
Tel.: (32) 2 734 0281
Fax: (32) 2 735 0860
E-mail: info@libeurop.be
http://www.libeurop.be
Jean de Lannoy
202, avenue du Roi
B-II90 BRUXELLES
Tel.: (32) 2 538 4308
Fax: (32) 2 538 0841
E-mail: jean.de.lannoy@euronet.be
http://www.jean-de-lannoy.be

DANIA
Swets Blackwell A/S
Jagtvej 169 B, 2 Sal
DK-2IOOKOBENHAYNO
Tel.: (45) 39 1579 15
Fax:(45)39 15 79 10
E-mail: info@dk.swetsblackwell.com

FINLANDIA
Akateeminen Kirjakauppa
Keskuskatu I, PO Box 218
FIN-00381 HELSINKI
Tel.: (358) 9 121 41
Fax:(358)9 121 4450
E-mail: akatilaus@stockmann.fi
http://www.akatilaus.akateeminen.com

FRANCJA
La Documentation frangaise
(Diffusion/Yente France entiere)
124 rue H. Barbusse
F-93308 Aubervilliers Cedex
Tel.: (33) O140 157000
Fax: (33) O140 156800
E-mail: commandes.vel@ladocfrancaise.gouv.fr
http://www.ladocfrancaise.gouv.fr

Librairie Kleber (Yente Strasbourg)
Palais de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Fax: (33) 03 88 52 91 21
E-mail: librairie.kleber@coe.int

GRECJA
Librairie Kauffmann
Mavrokordatou 9
GR-ATHINAI 106 78
Tel.: (30)138 29 283
Fax: (30)138 33 967
E-mail: ord@otenet.gr

HISZPANIA
Mundi-Prensa Libros SA
Castelló 37
E-28001 MADRID
Tel.: (34) 914 36 37 00
Fax: (34) 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
http://www.mundiprensa.com

HOLANDIA
De Lindeboom Internationale Publikaties
PO Box 202, MA de Ruyterstraat 20 A
NL-7480 AE HAAKSBERGEN
Tel.: (3 1)53 574 0004
Fax: (3 1)53 572 9296
E-mail: lindeboo@worldonline.nl
http://home-1 -worldonline.nl/~lindeboo/

KANADA
Renouf Publishing Company Limited
5369 Chemin Canotek Road
CDN-OTTAWA, Ontario, KIJ 9J3
Tel.: (1)613 745 2665
Fax: (1)613 7457660
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

NIEMCY
UNO Yerlag
Am Hofgarten 1O
D-531 13 BONN
Tel.: (49) 2 28 94 90 20
Fax: (49) 2 28 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
http://www.uno-verlag.de

NORWEGIA
Akademika, A/S Universitetsbokhandel
PO Box 84, Blindern
N-03I4OSLO
Tel.: (47) 22 85 30 30
Fax:(47)23 122420

POLSKA
Wydawnictwa Centralnego Ośrodka
Doskonalenia Nauczycieli
00-478 Warszawa
Al. Ujazdowskie 28
Tel. 22 345 37 15, 345 37 65,
Fax 22 621 75 97
www.codn.nike.codn.edu.pl
e-mail: wydaw@codn.edu.pl

Główna Księgarnia Naukowa im. B. Prusa
Krakowskie Przedmieście 7
PL-00-068 WARSZAWA
Tel.: (48) 29 22 66
Fax: (48) 22 26 64 49
E-mail: inter@internews.com.pl
http://www.internews.com.pl

PORTUGALIA
Livraria Portugal
Rua do Carmo, 70
P-I200LISBOA
Tel.: (351) 13474982
Fax: (35I) 13470264
E-mail: liv.portugal@mail.telepac.pt

REPUBLIKA CZESKA
Suweco Cz Dovoz Tisku Praha
Ceskomoravska 21
CZ-I802I PRAHA 9
Tel: (420) 2 660 35 364
Fax : (420) 2 683 30 42
E-mail : import@suweco.cz

STANY ZJEDNOCZONE i KANADA
Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road, PO Box 850
CROTON-ON-HUDSON,
NY 10520, USA
Tel.: (1)914 271 5194
Fax: (1)914 271 5856
E-mail: Info@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

SZWAJCARIA
BERSY, Route de Monteiller
CH-I965SAYIESE
Tel.: (41)27 395 53 33
Fax: (41)27 395 53 34
E-mail: jprausis@netplus.ch

Adeco - Van Diermen
Chemin du Lacuez 41
CH-I807BLONAY
Tel.: (41) 21 943 26 73
Fax: (41) 2I 943 36 06
E-mail: mvandier@worldcom.ch

WĘGRY
Euro Info Service
Hungexpo Europa Központ tér 1
H-1 101 BUDAPEST
Tel.:(361)2648270
Fax:(361)2648271
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

WŁOCHY
Libreria Commissionaria Sansoni
Via Duca di Calabria 1/1, CP 552
I-50I25FIRENZE
Tel.: (39) 556 483 1
Fax: (39) 556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

ZJEDNOCZONE KRÓLESTWO
TSO (formerly HMSO)
51 Nine Elms Lane
GB-LONDON SW8 5DR
Tel.: (44) 207 873 8372
Fax: (44) 207 873 8200
E-mail: customer.services@theso.co.uk
http://www.the-stationery-office.co.uk
http://www. itsofficial. net

Wydawnictwa Rady Europy
F-67075 Strasbourg Cedex
Tel.: (33) 03 88 41 2581 — Fax: (33) 03 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int — Website: http://book.coe.int